

329/

Л № 41

СБОРНИКЪ БОРИСЪ ДЯКОВИЧЪ

MÉLANGES BORIS DIAKOVITCH

СЪ ЕДИНЪ ПОРТРЕТЪ, 17 ОТДЪЛНИ ТАБЛИЦИ
И МНОЖЕСТВО ИЛЮСТРАЦИИ ВЪ ТЕКСТА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА ВЪ ПЛОВДИВЪ

RECUEIL DE MÉMOIRES

DÉDIÉ A

BORIS DIAKOVITCH

MEMBRE DE L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE BULGARE, PRÉSIDENT DE L'UNION DES SOCIÉTÉS
ARCHÉOLOGIQUES EN BULGARIE, MEMBRE HONORAIRE DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE DE
PLOVDIV, MEMBRE HONORAIRE DE LA SOCIÉTÉ DES ARTISTES ET DES ÉCRIVAINS A PLOVDIV

A L'OCCASION DU 25 ANNIVERSAIRE DE SON ENTRÉE
A LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE ET MUSÉE A PLOVDIV

OUVRAGE CONTENANT UN PORTRAIT, 17 PLANCHES HORS
TEXTE ET PLUSIEURS ILLUSTRATIONS DANS LE TEXTE

EDITION DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE A PLOVDIV

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE L'ÉTAT
СОФИЯ 1927 SOFIA

727

СБОРНИКЪ БОРИСЪ ДЯКОВИЧЪ

MÉLANGES BORIS DIAKOVITCH

СЪ ЕДИНЪ ПОРТРЕТЪ, 17 ОТДЪЛНИ ТАБЛИЦИ
И МНОЖЕСТВО ИЛЮСТРАЦИИ ВЪ ТЕКСТА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА ВЪ ПЛОВДИВЪ

RECUEIL DE MÉMOIRES

DÉDIÉ A

BORIS DIAKOVITCH

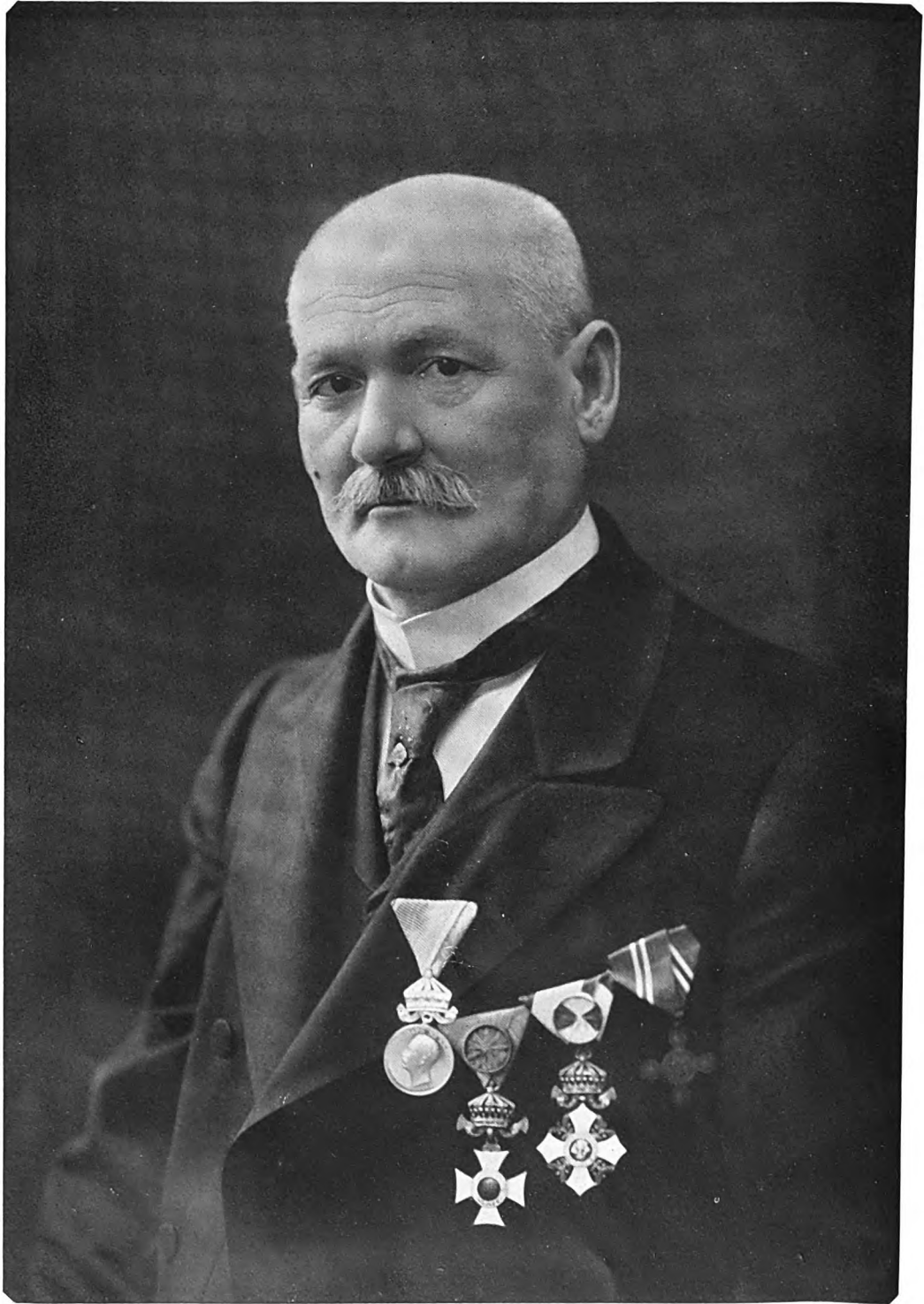
MEMBRE DE L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE BULGARE, PRÉ IDENT DE L'UNION DES SOCIÉTÉS
ARCHÉOLOGIQUES EN BULGARIE, MEMBRE HONORAIRE DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE DE
PLOVDIV, MEMBRE HONORAIRE DE LA SOCIÉTÉ DES ARTISTES ET DES ÉCRIVAINS A PLOVDIV

A L'OCCASION DU 25 ANNIVERSAIRE DE SON ENTRÉE
A LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE ET MUSÉE A PLOVDIV

OUVRAGE CONTENANT UN PORTRAIT, 17 PLANCHES HORS
TEXTE ET PLUSIEURS ILLUSTRATIONS DANS LE TEXTE

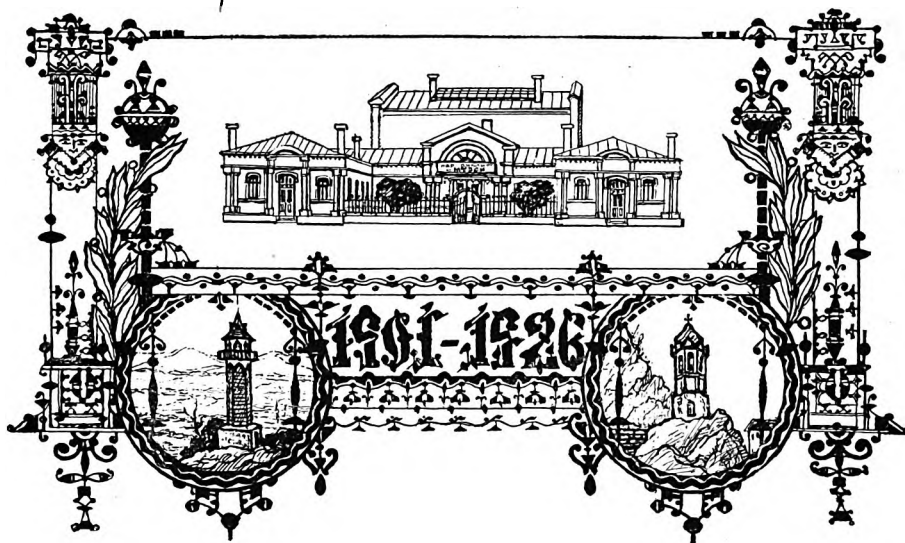
EDITION DE LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE A PLOVDIV

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE D'ÉTAT
СОФИЯ 1927 SOFIA

H. Valkenburg

B
D5364p

ИЗДАНИЕ
МА ИСПИСКА ИСКУСЕН

Journal
de
Boris Diakovitch

Прославенъ день на Борисъ Дяковичъ

Jour fêté de Boris Diakovitch

Подготовка

Идеята да се чествува юбилей на г. Борисъ Ив. Дяковичъ за неговата непрекъсната и неуморна четвъртвѣковна служба като директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей се роди и узрѣ всрѣдъ членоветъ на настоятелството на Пловдивското археологическо дружество нѣкакъ спонтанно. Всички ние и отъ печатнитѣ годишни издания на Пловдивската Народна библиотека, и отъ лични наблюдения, като пловдивски граждани, знаѣхме, че на чело на това образцово културно-просвѣтно учреждение въ града ни вече твърде отдавна стои единъ енергиченъ човѣкъ, който е посветилъ живота, дарбитѣ и младинитѣ си въ уредбата на библиотеката и въ изграждането на музея до тази завидна висота, на която тѣ се намиратъ днесъ. Но интересътъ на настоятелството на Пловдивското археологическо дружество къмъ личността на г. Б. Дяковичъ бѣше по-специаленъ и се обуславяше отъ факта, че той е известенъ ученъ археологъ, и че самото съществуване на археологическо дружество въ Пловдивъ се дължи нему. Той е авторъ на дружествения уставъ и въ двегодишния животъ на дружеството не е имало заседание, безъ да се спомене неговото име и безъ да се чувствува неговото благотворно влияние. Духътъ и инициативитѣ на г. Б. Дяковичъ доминираха въ нашитѣ разисквания и се отразяваха въ нашата дейность.

Ето защо, когато въ заседанието на 30 Мартъ 1926 год. се сложи на дневенъ редъ въпросътъ за отпразднуване 25 годишната дейность на г. Б. Дяковичъ въ обществената просвѣта на гр. Пловдивъ, настоятелството на Пловдивското археологическо дружество се оказа единодушно въ признаване заслугитѣ на този неуморенъ общественъ служител и счете за своя елементарна длъжность да подеме инициативата за чествуването на юбилея.

На 14 априлъ 1926 г. се навършваха цѣли 25 години, откакъ г. Б. Дяковичъ стои на чело на Пловдивската Народна библиотека и Музей. По този случай настоятелството на Археологическото дружество съ абсолютно болшинство реши да провъзгласи г. Б. Дяковичъ

за първъ почетенъ членъ на дружеството, гласува необходимитъ суми за изработката на единъ художественъ дипломъ, който да бжде поднесенъ на юбиляра въ деня на праздненството и избра членоветъ на настоятелството д-ръ Александръ К. Пѣвъ и архитектъ Христо Д. Пѣвъ като свои делегати въ общогражданския комитетъ, организиранъ за целта на 4 априлъ, недѣля, въ 10 ч. пр. обѣдъ. Тогава се събраха нѣкои отъ представителитъ на официалнитъ учреждения и пловдивското гражданство да обсъждатъ въпроса за създаване на единъ общограждански юбилеенъ комитетъ. Дейността на това събрание се изрази въ следния протоколъ:

„Днесъ, на 4 априлъ 1926 г., предъ обѣдъ, въ салона на Дома на изкуствата и печата въ гр. Пловдивъ, по инициативата на Пловдивското археологическо дружество, се свикаха: г. Г. Преславски, окръженъ управителъ, г. П. Дренски, кметъ на гр. Пловдивъ, г. Ст. Шишковъ, уредникъ на окр. етнографски музей, г. Л. Спасовъ, директоръ на държавната мъжка гимназия, г. Аджаровъ, директоръ на държавната девическа гимназия, г. Л. Говедаровъ, секретаръ на Дома на изкуствата и печата, г. Хр. Минчевъ, архитектъ Хр. Д. Пѣвъ и д-ръ Ал. Пѣвъ, последнитъ двама като представители на Пловдивското археологическо дружество, за образуване на единъ общограждански комитетъ за чествуване юбилея на г. Б. Дяковичъ по случай навършване 25 години откакто той е директоръ на Народната библиотека и Музея въ Пловдивъ. На събраниято присѣжствуватъ: г. Преславски, г. Аджаровъ, г. Говедаровъ, г. Минчевъ, г. Хр. Пѣвъ и г. д-ръ Ал. Пѣвъ. Отсѣжствуватъ: г. Дренски, г. Шишковъ и г. Спасовъ, отъ които първитъ двама, понеже сж извънъ града“.

Следъ размѣна на мисли за смисъла и значението на юбилея на г. Б. Дяковичъ, признавайки единодушно голѣмитъ му заслуги въ полето на културата и просвѣтата, както съ уредбата на Народната библиотека и Музея въ Пловдивъ, тъй и съ неговитъ ценни научни трудове, взеха се следнитъ решения:

1. Настоящото заседание да се счита като такова на временния комитетъ, а въ най-скоро време да се свикатъ представители на повече културно-просвѣтни организации, учреждения и лица, отъ които да се избере единъ общограждански комитетъ за чествуване юбилея на г. Б. Дяковичъ съ подобаващата тържественостъ;

2. Избра се за день на юбилея 9 май т. г. — Томина недѣля;

3. Мѣсто за праздненството се избра салонътъ (читалнята) на Народната библиотека, ако за това нѣма нѣкои непреодолими прѣчки;

4. За следующето заседание да бждатъ поканени: окр. управителъ, кметътъ на гр. Пловдивъ, началникътъ на гарнизона, Н. В. митрополитъ Максимъ, председателътъ на окр. постоянна комисия, председателътъ на бълг. учил. настоятелство, председателътъ на търговско-индустриалната камара, директорътъ на мъжката гимназия, директорътъ на девическата гимназия, директорътъ на търговската гимназия, окр. учил. инспекторъ, уредникътъ на окр. етнографски музей, председателътъ на пловд. апелат. сѣдъ, председателътъ на пловд. окр. сѣдъ, женското благотв. д-ство „Майчина Грижа“, женското благотв. д-ство „Постоянство“, председателътъ на окр. читал. сѣюзъ, председателътъ на федерацията на зап. офицери и подофицери, директорътъ на в. „Югъ“, директорътъ на в. „Борба“, домътъ на изкуствата и печата, пѣвческото дружество, книгоиздателството Хр. Г. Дановъ, представителъ на чиновницитъ на пловд. народна библиотека, г. Хр. Минчевъ и делегатитъ на пловд. археологическо дружество.

Заседанието се закри къмъ 12 часа по обѣдъ“.

Понеже времето до деня на юбилея бѣше кратко, отъ името на временния комитетъ до гореизброенитѣ учреждения и лица бѣше отправена на 8. IV следната покана:

„П. Г.

По инициативата на Пловдивското археологическо дружество въ недѣля, на 4 априлъ, пр. обѣдъ, въ салона на Дома на изкуствата и печата въ гр. Пловдивъ се събра временниятъ комитетъ за чествуване юбилей на г. Б. Дяковичъ по случай навършване 25 години като директоръ на Народната библиотека и Музея въ Пловдивъ. Въ това първо заседание на вр. комитетъ, подъ председателството на г. Преславски, окр. управителъ, се реши единодушно юбилеятъ да се празнува на 9 май т. г., и, за да се даде на чествуването общограждански характеръ, да се свикатъ долуизброенитѣ представители на държавата, окръга и общината, както и шефоветъ на посоченитѣ културни и просвѣтни учреждения, корпорации и отдѣлни граждани на едно съвмѣстно заседание въ сѣбота, на 10 апр., 6¹/₂ ч. сл. обѣдъ, въ салона на Дома, дето да се изработи програмата за отдаване заслужената почитъ на този неуморенъ обществ. служителъ и археологъ.

Прочее, вр. комитетъ, като ви съобщава горното, има честь да Ви помоли и да настои предъ Васъ да присѣствувате на заседанието въ сѣбота на 10 апр. 6¹/₂ ч. сл. обѣдъ за подготвяне юбилея на г. Б. Дяковичъ. Комитетътъ разчита много на Вашето ценно съдействие за по-достойното отпразднуване на този рѣдкъ юбилей. За прочитането, молимъ, разпишете“.

На това заседание се отзоваха почти всички поканени лица. Правѣше отраднo впечатление живиятъ интересъ, съ който се посрещна подетата инициатива. Имаше едно съревнование въ предлагането на идеи, за да се даде на юбилея характеръ на общограждански културенъ празникъ. Секретарътъ на вр. комитетъ д-ръ Ал. Пѣевъ докладва протокола отъ 4 априлъ. Реши се:

1. Поканенитѣ на настоящето заседание се конституиратъ въ общограждански комитетъ за чествуване 25 год. юбилей на г. Борисъ Дяковичъ;
2. Юбилеятъ да се състои не на 9 май, а на 16 май т. год., за да има време комитетътъ да извърши подготвителната работа;
3. Избраха се лицата, които да действуватъ като изпълнителенъ комитетъ по отпразднуване юбилея на г. Борисъ Дяковичъ. Тия лица сж: г. г. Г. Преславски, Ст. Шишковъ, А. Разбойниковъ, Л. Говедаровъ, Хр. Минчевъ и двамата делегати на Пловдивското археологическо дружество.

Новоизбраниятъ изпълнителенъ комитетъ, свиканъ на заседание още на 12 априлъ, взе следнитѣ решения:

1. Избра се за председателъ на комитета г. Г. Преславски, подпредседателъ г. Ст. Шишковъ и секретаръ г. д-ръ Ал. Пѣевъ;
2. Да се напечататъ бланки и пликове съ надписъ: „Комитетъ по отпразднуване 25 год. юбилей на г. Борисъ Дяковичъ“;
3. Да се изпратятъ съобщения за юбилея до всички соф. и мѣстни в-ци;
4. Да се напечататъ специални покани за юбилея на български езикъ и на френски езикъ, съ кратки сведения за дейтелността на г. Б. Дяковичъ;
5. Да се помоли окр. постоянна комисия и общината да отпуснатъ парична помощ за разходитѣ на комитета. За целта се натоварватъ да ходатайствуватъ г. Ст. Шишковъ и г. Л. Говедаровъ;
6. Да се изпратятъ специални писма отъ името на комитета до г-на Министра на нар. просвѣта, до Академията на наукитѣ, до Бѣлг. Археологически институтъ въ София и пр.

Тъзи решения, взети още въ първото заседание на изпълнителния юбилеен комитетъ, показватъ, колко много спешна належаща работа има да се преодолюе. Но до този моментъ комитетътъ не бѣше влѣзълъ въ връзка съ юбиляра г. Борисъ Дяковичъ. И затова на 14 априлъ, деньтъ, когато се изпълваха тѣзи 25 години на непрекъсната ползотворна дейность въ Пловд. Народна библиотека, комитетътъ го поздравя съ следното писмо:

*До Г-нъ Борисъ Дяковичъ, директоръ
на Пловд. Народна библиотека и Музей
Тукъ*

Многоуважаеми г. Б. Дяковичъ,

Отъ името на общогражданския комитетъ, образуванъ въ гр. Пловдивъ, за да се чествуватъ навършенитѣ днесъ двадесетъ и петъ години откакъ Ви заемате достойно поста директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей, имаме честь да Ви поднесемъ нашитѣ най-искрени поздравления и благопожелания още за дълги години все тѣй енергично, здравъ и бодъръ духомъ, да работите въ полето на науката, културата и просвѣтата.

При това дължимъ да Ви съобщимъ, че общогражданскиятъ комитетъ въ заседанието си отъ 10.IV т. г. взе следнитѣ решения: 1. Опредѣли датата и мѣстото за чествуване юбилея Ви, а именно на 16 май т. г. преди обѣдъ въ салона (читалнята) на Народната библиотека въ Пловдивъ; 2. Избра отъ своята срѣда единъ седмочлененъ изпълнителенъ комитетъ, който въ заседанието си на 12.IV се конституира както следва: председателъ г. Г. Преславски, окр. управителъ, подпредседателъ г. Ст. Шишковъ, уредникъ на окр. етнографски музей, секретаръ д-ръ Ал. Пѣевъ, адвокатъ, и съветници: Л. Говедаровъ, А. Разбойниковъ, Хр. Минчевъ и архит. Хр. Пѣевъ.

Молимъ Ви да се солидаризирате съ тѣзи решения и Ви поздравяваме:

Председателъ (п.): *Г. Преславски*
Секретаръ (п.): *Д-ръ Ал. Пѣевъ*

Въ всички столични вестници и въ мѣстната преса се публикува следната хроника:

„Юбилей. Образуванъ е въ гр. Пловдивъ общограждански комитетъ за празнуване 25 годишенъ юбилей на г. Борисъ Дяковичъ, директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей. На 14 априлъ т. г. добре известниятъ въ учения свѣтъ археологъ г. Б. Дяковичъ навърши 25 години, откакъ той достойно и съ удивителна енергия и вещина ръководи това културно-просвѣтно учреждение. Комитетътъ е решилъ, юбилеятъ да се чествува въ гр. Пловдивъ на 16 май т. г. предъ обѣдъ въ читалнята-салонъ на Народната библиотека, съ участието на всички културни и просвѣтни институти, учреждения и организации въ града, като сж поканени и много такива отъ София, отъ другитѣ градове на царството и отъ странство“.

Сжщевременно се изпратиха специални писма до Н. В. Царя, до г-нъ Министра на народното просвѣщение, до г. Председателя на Академията на наукитѣ, до г-нъ Директора на Българския Археологически институтъ въ ст. София, както и до г. Кмета на гр. Пловдивъ, до г. Председателя на Пловд. Окр. постоянна комисия и до Председателя на Българ. училищно настоятелство въ гр. Пловдивъ.

Въ пловдивския вѣстникъ „Югъ“ бѣха помѣстени нѣколко статии за деятелността и заслугитѣ на г. Борисъ Дяковичъ въ връзка съ предстоящото праздненство. Едновременно съ това се отпечатаха специални покани на български и на френски езикъ, които бѣха разпратени до нѣкои организации, учреждения и лица, съ които г. Б. Дяковичъ има било лични, било служебни връзки. Ето съдържанието на тия покани¹⁾:

П. Г.

Двадесетъ и петъ години вече, откакъ директорътъ на Пловдивската Народна библиотека и Музей — г-нъ *Борисъ Дяковичъ* — достойно заема и съ честъ изпълнява непрекъснато тази си длъжностъ.

Презъ този периодъ, влагайки всички сили на богато надарената си натура, той успѣ да създаде, отъ остатъцитѣ на нѣкогашната Областна библиотека, едно образцово културно-просвѣтно учреждение — днешната Народна библиотека, наброяваща 130,000 тома и съперничаща по уредбата си на голѣмитѣ западно-европейски библиотеки.

Просвѣтенъ археологъ, презъ сщия периодъ той успѣ да събере, изучи и подреди ценнитѣ старини, съставляващи богатството на тракийската съкровищница — Пловдивския музей.

Съ своитѣ ценни научни трудове изъ областъта на археологията, той обогати съкровищницата на свѣтовната научна книжнина и допринесе твърде много за издигането на България, въ очитѣ на учения свѣтъ, на висотата на културнитѣ народи.

Ценейки заслугитѣ, които г-нъ Б. Дяковичъ има къмъ науката, къмъ културна България и частно къмъ града ни, пловдивското гражданство, по инициативата на Пловдивското Археологическо дружество, реши да даде изразъ на своята признателностъ и почитъ къмъ неуморимия труженикъ, като устрои на 16 май т. г. тържествено чествуване

ДВАДЕСЕТЪ И ПЕТЪ ГОДИШНАТА

непрекъсната научна и културно-просвѣтна дейностъ на

Г-нъ **БОРИСЪ ДЯКОВИЧЪ**

като археологъ и като директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей.

Увѣрени, че цените всѣка проява на творческия духъ на българина и голѣмото дѣло на юбилея, честь имаме да поканимъ и Васъ да вземете участие въ това културно праздненство.

Пловдивъ, 7 май 1926 г.

Отъ Комитета.

Н. М.

Il y a 25 ans déjà que le Directeur de la Bibliothèque Nationale et du Musée de Plovdiv, Mr. *Boris Diakovitch*, occupe dignement son poste et remplit sa charge avec une ardeur inlassable qui lui fait honneur.

Durant cette période, mettant en activité toutes les forces d'une nature richement douée, il a réussi, avec les débris de l'ancienne bibliothèque de la Roumelie Orientale, à créer en réalité un établissement modèle d'éducation et

¹⁾ Дължимъ да отбележимъ, че както винаги, тъй и въ дадения случай книгоиздателството „Хр. Г. Дановъ“ изяви пълна готовностъ да бжде въ услуга на юбилейния комитетъ, като отпечати безплатно на своя хартия и двата текста на поканата.

de culture: la Bibliothèque Nationale actuelle, qui compte plus de 130,000 volumes et qui est capable de rivaliser par son organisation méthodique avec les grandes bibliothèques de l'occident.

Savant archéologue, il a, durant cette même période, réussi à rassembler, à étudier, à grouper et à conserver de précieuses antiquités qui constituent la richesse du trésor de la Thrace: le Musée de Plovdiv.

Par ses travaux scientifiques très estimés dans le domaine de l'archéologie il a enrichi la littérature scientifique, il a contribué puissamment à élever la Bulgarie, aux yeux des contemporains, à la hauteur des nations civilisées.

Appréciant les services que M. Boris Diakovitch a rendus à la science, à la Bulgarie culturelle et particulièrement à notre ville, les citoyens de Plovdiv, sur l'initiative de la Société Archéologique philippopolitaine, ont décidé d'exprimer toute leur estime en organisant le 16 mai 1926 la célébration colennelle du

VINGT-CINQUIÈME ANNIVERSAIRE

de l'incessante activité scientifique et littéraire de

Mr BORIS DIAKOVITCH,

comme archéologue et comme directeur de la Bibliothèque Nationale et du Musée de Plovdiv.

Convaincus que vous appréciez toute manifestation intellectuelle en Bulgarie, nous avons l'honneur de vous inviter à prendre part à cette fête culturelle.

Plovdiv, le 7 mai 1926.

Le Comité.

На 13 май въ 6¹/₂ часа сл. обѣдъ изпълнителниятъ комитетъ свика отново общогражданския комитетъ на заседание въ салона на Дома на изкуствата и печата, за да се взематъ окончателни решения по юбилея. Следъ размѣна на мисли, въ които се подчерта всеобщото желание да се даде на праздненството единъ чисто културенъ характеръ, като се избѣгва излишната церемониалностъ, и се изработи подробната програма за чествуването на 16 май преди обѣдъ въ читалнята-салонъ на Пловдивската Народна библиотека. И настина, чествуването се извърши и поздравленията се поднесоха по следната

ПРОГРАМА

за чествуване 25 год. юбилей на г. Борисъ Ив. Дяковичъ въ гр. Пловдивъ на 16 май 1926 г. 10 часа пр. обѣдъ въ Народната библиотека

I. При влизане на г. Б. Дяковичъ съ членоветъ на общогражданския комитетъ и гоститъ отъ кабинета му въ читалнята струнниятъ оркестъръ на мжжката гимназия подъ диригентството на г. П. Караджиевъ изпълнява: 1) националния химнъ „Шуми Марица“, 2) увертюрата „Фингелова пещера“ на Менделсонъ.

II. Председателътъ на Пловдивското археологическо дружество г. Ив. Андоновъ съ подходяща речъ открива тържеството.

III. Секретарътъ на общогражданския комитетъ д-ръ Ал. Пѣвѣвъ излага биографията на г. Б. Дяковичъ.

IV. Приветствия:

1. Отъ г. Ал. Радославовъ, главенъ секретаръ, представителъ на г-на Министра на Народното просвѣщение;

2. Отъ г. проф. Б. Филовъ, директоръ на Българския археологически институтъ;

3. Отъ г. Андрей Протичъ, директоръ на Народния археологически музей въ София;
 4. Отъ г. К. Мутафовъ, представителъ на Народната библиотека и музей „Ив. Вазовъ“ въ София;
 5. Отъ г. Ст. Шишковъ, председателъ на общогражданския комитетъ;
 6. „ „ Ив. Андоновъ, председателъ на Пловдивското археол. др-ство;
 7. „ „ Окржния управителъ;
 8. „ „ Началника на гарнизона;
 9. „ „ Кмета;
 10. „ „ председателя на Окр. постоянна комисия;
 11. „ „ „ Българското училищно настоятелство;
 12. „ Окржния училищенъ инспекторъ;
 13. „ представителя на Дома на изкуствата и печата въ Пловдивъ;
 14. „ „ „ Съюза на българскитъ писатели;
 15. „ „ „ Журналистическото дружество въ Пловдивъ;
 16. „ „ „ Управителния съветъ на Върховния читалищенъ съюзъ въ България;
 17. Отъ представителя на адвокатското съсловие въ Пловдивъ;
 18. „ Дружеството на учителитъ отъ прогимназиитъ, срѣднитъ училища и Учителския институтъ въ гр. Пловдивъ и околията;
 19. Отъ Дружеството на запаснитъ офицери;
 20. „ „ „ южнобългарскитъ художници;
 21. „ Председателя на Апелативния сждъ отъ страна на сждиитъ;
 22. „ Ученолюбивото дружество „Искра“ въ Казанлъкъ;
 23. „ Женското дружество „Майчина грижа“ въ Пловдивъ;
 24. „ „ „ „Постоянство“ въ Пловдивъ;
 25. „ персонала на Народната библиотека и Музей въ Пловдивъ;
 26. „ представителя на католическото духовенство;
 27. „ френския колежъ „Св. Августинъ“ въ Пловдивъ;
 28. „ нѣмското училище въ Пловдивъ;
 29. „ турското Народно читалище въ Пловдивъ;
 30. „ ученическото археолог. дружество въ Пловдивъ;
 31. „ представителя на ученицитъ на пловдивската мъжка гимназия „Александъръ I“;
 32. Отъ директора на мъжката гимназия въ Пловдивъ;
 33. „ „ „ девическата гимназия въ Пловдивъ;
 34. „ туристическото дружество „Калояновъ върхъ“.
- V. Г-нъ Б. Дяковичъ благодари за приветствията.
- VI. Струниятъ оркестръ подъ диригентството на г. П. Караджиевъ изпълнява „Романсъ“ отъ П. Чайковски.
- VII. Лични приветствия и сбогуване съ приятели, познати и почитатели.
- VIII. Банкетъ.
- IX. Вечерьта другарска срѣща въ Дома на изкуствата и печата.

Чествуване

Салонътъ-читалня на Народната библиотека бѣ освободенъ отъ маситъ въ него и специално украсенъ за случая. Входътъ още отъ външнитъ врата бѣше приятно декориранъ съ зеленина и живи цвѣта въ саксии. Надѣсно при входа въ салона бѣше поставена една естрада и върху нея маса, покрита съ хубава плюшена покривка, и столъ, предназначени за юбиляра. Околовръстъ естрадата бѣ сжщо декорирана

съ живи цвѣтя и зеленина. До естрадата, въ дѣсно отъ нея, дълга маса за членоветѣ на юбилейния комитетъ. Въ южната половина отъ салона бѣха наредени столове за публиката. Сжщо така имаше наредени столове въ северозападния жгълъ на салона за делегатитѣ на различнитѣ организации и учреждения, дошли да поздраватъ юбиляра. Оркестрътъ заемаше североизточния жгълъ на салона, като специално за целта бѣ пренесено и едно пиано отъ музикалното училище „Родна Песень“. Галерията сжщо бѣше умѣло декорирана съ цвѣтя и зеленина, тѣй че когато човѣкъ влизаше въ обширния свѣтълъ салонъ, изпитваше едно особено чувство на удоволствие и възхищение.

На 16 май още отъ 9 ч. сутринята започнаха да прииждатъ граждани и гражданки, за да участвуватъ въ юбилейното тържество. Едни отъ тѣхъ се въвеждаха въ салона, а други отиваха въ работния кабинетъ на г. Б. Дяковичъ, дето бѣ опредѣлено да се събератъ членоветѣ на юбилейния комитетъ, делегатитѣ на различнитѣ организации и учреждения въ града ни, както и гоститѣ отъ София, дошли специално, за да приветствуватъ юбиляра. Постепенно и бързо салонътъ, вестибюльтъ, придверието и тротуарътъ се препълниха съ публика, а кабинетътъ на директора се оказа много недостатъченъ, за да побере представителитѣ на многобройнитѣ корпорации отзовали се на поканата да участвуватъ въ тържеството. Духовата музика на държавната мжжка гимназия къмъ 9 и половина часа изсвири нѣколко марша и тѣй доста сполучливо подготви настроението у дошлитѣ и запълни междината на чакането.

Точно въ 10 часа, споредъ програмата, общогражданскиятъ комитетъ по отпразднуване юбилея, заедно съ представителитѣ на Министерството на народното просвѣщение, Българския археологически институтъ, Софийския Народенъ музей, Софийската Народна библиотека и Пловдивското археологическо дружество, подъ звуцитѣ на националния химнъ „Шуми Марица“, отведоха юбиляра г. Борисъ Дяковичъ въ голѣмия салонъ-читалня на библиотеката, гдето той се покани да заеме почетното мѣсто на естрадата. Влизането на г. Б. Дяковичъ въ салона се посрещна отъ присѣжтвующитѣ съ ставане на крака и съ всеобщи и искрени овации. Гоститѣ отъ София и членоветѣ на общогражданския комитетъ насядаха на специално отреденитѣ за тѣхъ мѣста, публиката сжщо се успокои и въ настѣпилото затишие оркестрътъ на г. П. Караджиевъ изпълни съ особена вещина и увлечение увертюрата на Менделсона „Фингелова Пещера“. Като че ли хубавата музика обедини напълно душитѣ и сърдцата на многобройнитѣ посетители, които съ повисена духовностъ се подготвиха тѣй, за да участвуватъ въ това културно праздненство. Салонътъ бѣше изпълненъ съ особенъ блѣсъкъ, създаденъ отчасти отъ хубавото му горно освѣтление, а още повече отъ присѣжтвующитѣ въ него, които представляваха духовния елитъ на Пловдивъ. Като вѣнецъ на украсата бѣха строинитѣ фигури на ученицитѣ отъ държавната мжжка гимназия въ своитѣ тъмносини

униформи, наредени въ жива гирлянда по галериитѣ въ салона, високо надъ главитѣ на останалата публика. Околоврѣстъ стениитѣ бѣха обшити съ огромни шкафове, изпълнени съ много хиляди подвързани подредени томове съчинения, свидетелстващи за неуморния двадесетипетъ-годишенъ трудъ на г. Б. Дяковичъ, който се чествуваше въ онзи моментъ.

Речъ на председателя на Пловд. Археологическо дружество

При пълна тишина следъ увертюрата се изправи отъ мѣстото си стариятъ общественъ деецъ и единъ отъ малцината още живи борци за освобождението на България, г. Иванъ Андоновъ, който, като председателъ на Пловдивското археологическо дружество, трѣбваше да открие тържеството. Съ отмѣренитѣ си думи и развълнуванъ гласъ, той въ този моментъ олицетворяваше всичката сериозностъ и значение, които присѣтствуващитѣ граждани отдаваха на чествувания юбилей. Неговата речъ бѣше кратка, но прочувствена и съдържателна. Обърнатъ къмъ юбиляра и присѣтствуващитѣ, той каза:

Почтено събрание,

Археологическото дружество въ гр. Пловдивъ счете за една отъ първитѣ свои грижи да вземе инициативата и съ съдействието на общогражданския комитетъ да организира днешното културно тържество — чествуването 25-годишната непрекъсната дейностъ на Борисъ Дяковичъ въ качеството му на директоръ на Пловдивския държавенъ музей и библиотеката, честта за чието откриване се падна менъ.

Археологическото дружество, вземайки тази инициатива, се ръководѣше отъ мисълта и съзнанието, че ще може по такъвъ начинъ да повдигне духа на българскитѣ граждани и засили вниманието имъ къмъ една по-висока преценка на трудоветѣ на ония труженици, които сж посветили една голѣма частъ отъ своя животъ въ полето на науката.

Длъженъ съмъ да отбележа, че господинъ Борисъ Дяковичъ съ своитѣ научни произведения въ областта на археологията създаде културни връзки между Пловдивския музей и библиотека съ учения свѣтъ въ чужбина. Длъженъ съмъ така сжщо да подчертая, че господинъ Борисъ Дяковичъ можа да подреди всички ония веществени ценности, находящи се въ библиотеката и музея, и съ достойнство да въстанови престижа на това държавно учреждение, който престижъ, благодарение на негови предшественици, бѣше твърде много пострадалъ. Азъ си позволявамъ да спомена тази горчива истина, като се лаская да вѣрвамъ, че само съ бичуването на нашитѣ недѣзи ще можемъ да превъзпитае гражданството въ правия пжтъ.

И въ знакъ на благодарностъ, за гдето г-нъ Дяковичъ съ своитѣ просвѣтни съвети и упжтвания ни помогна да организираме и гарантираме сжществуването на тукашното археологическо дружество, поднасямъ този писменъ актъ, съ който дружеството ни го прогласява за свой първи почетенъ членъ, като изказвамъ благопожелания за дългоденствие на г-нъ Дяковичъ, за да може и за въ бъдеще да продължава още съ по-голѣми усилия своитѣ полезни трудове, позволявамъ си да извикамъ „да живѣе господинъ Дяковичъ“

Сжщевременно г. Андоновъ поднесе на г. Борисъ Дяковичъ художествено изработена на кожа почетна диплома, съ която юбилярътъ се провъзгласява за първи почетенъ членъ на Пловдивското археологи-

ческо дружество. Тази диплома, изработена отъ специалиста художникъ г. Хр. Ботушаровъ, бѣше поставена въ една специална цилиндрична кутия, сжщо тѣй разкошно орнаментирана съ емблемитѣ на дружеството въ старобългарски стилъ и адресирана за юбиляря. На пергамента сж художествено представени силуети на Народната библиотека и Музей, изгледни отъ стария Пловдивъ и антични паметници въ много изящни орнаменти, тънко нюансирани съ акварелни бои. На дипломата, чиято фотография въ намаленъ видъ даваме на отдѣлна таблица (вж. таблица I) се чете:

„ДИПЛОМА

Пловдивското археологическо дружество, ценейки високо голѣмитѣ заслуги на

Г-нъ Борисъ Ив. Дяковичъ,

роденъ прѣзъ 1868 г. въ гр. Болградъ, Бесарабия, по случай неговата непрекъсната двадесетъ и петъ годишна научна и обществена деятельность като археологъ и директоръ на Пловдивската Народна библиотека и музей, единодушно го провъзгласява за първи почетенъ членъ на Дружеството.

гр. Пловдивъ, 16 май 1926 г.

Председателъ : *Ив. Андоновъ*

Секретаръ : *Д-ръ Ал. Пѣевъ*“

Речъ на секретаря на общогражд. комитетъ и кратка биография на Борисъ Дяковичъ

Секретарьтъ на общогражданския комитетъ д-ръ Александръ К. Пѣевъ, на когото бѣ възложено да очертае живота и деятельностьта на г. Борисъ Дяковичъ, се приближи до естрадата на юбиляря и произнесе следната рѣчь:

Многоуважаеми госпожи и господа,

Съ известно чувство на стѣснение пристѣпямъ да изпълня възложената ми задача, защото чувствувамъ, че въ краткото време, съ което разполагамъ, ще ми бжде невъзможно да обхвана поне отчасти широката амплитуда на една четвъртвѣковна интензивна творческа дейность, въ която нашиятъ уважаванъ и обичанъ отъ всички г. Борисъ Дяковичъ си извоюва толкова завидно мѣсто между най-първитѣ ни държавни и обществени служители като вещь администраторъ и археологъ съ ценни научни трудове. Цѣли двадесетъ и петъ години той стои на чело на Пловдивската Народна библиотека и Музей, като день по день, година по година непрекъснато и упорито съ любовь и преданность събира и подрежда съкровищата на този първокласенъ културно-просвѣтенъ институтъ, за да ни го представи днесъ въ този му завършенъ видъ, гдето гражданството намира изобилна храна за душата си и забравя, че се намира на ориента. И всрѣдъ тази огромна работа, каквато представлява администрирането на книгохранилището, съдържащо повече отъ 130,000 тома съчинения, както и на младия още, но богатъ и спретнатъ Народенъ музей, г. Борисъ Дяковичъ намѣри време да напише и публикува десетки свои научни трудове, които го поставятъ наредъ съ най-добритѣ археолози у насъ и му спечелиха известность всрѣдъ учения свѣтъ въ Европа.

Този енергичен и даровит човек, естествено, не е една случайна личност издигната на това високо място по каприза на политическия страсти. Напротив, въпреки многократните политически промени, станали у нас в последните 25 години, той с своите високи лични качества, без сам да участва в политическите борби, респектирало партизаните и парирало всеки опит от тяхна страна да се партизанства и произволни в управлението от него държавно учреждение.

Родители на Б. Дякович

Башата на г. Борис Дякович, Иван Стефанов Дяков (след 1869 год. Дякович), е роден в гр. Шумен през 1835 год. Получил първоначалното си образование в родния си град, а след това в Цариградското гръцко училище, той бил един от по-будните младежи и още на ранни години станал основател на тайна патриотическа организация в града си. След като отплатил на турските власти по албанския обичай „беса“ за погубване на родителите му, той бил принуден да избяга в Басарабия и да се засели в гр. Болград. Тук той се задомява за дъщерята на заможния и виден общественик Александър Узунов и скоро, с помощта на последния, става имотен и влиятелен гражданин. Обаче, страстен патриот, той скоро се отдава на деятелна агитация в полза на заробеното отечество и взема живо участие в Севастополската война (1853—1856). За отличие той бил произведен в първи офицерски чин — прапорчик. През 60-те и 70-те години Ив. Дякович се е предал на жива агитация в полза на освободителното дело на България и често за това е пътувал в руска Басарабия, — като „търговец“ в гр. Акерман за него е влизал в конфликт с руските власти през 1869 г. (обр. 1).

Обр. 1. Ив. Дякович „търговец“.

В 1876 год. Ив. Дякович заминал за Сърбия да воюва срещу въжния враг, като отвел с себе си и най-големия си син Александър, тогава ученик в V клас на Болградската гимназия. В Сърбия, като народни хожове (обр. 2), баща и син воюват в две самостоятелни български дружини, влезли по-после в тъй наречената „руско-българска доброволческа бригада“ с двесте си знамена, които, след примирението, били отнесени от Ив. Дякович в Букурещ и предадени на председателя на Българското благотворително дружество Кирак Цанков. Под едно от тия знамена Ив. Дякович е събирал и клел български опълченци в Кишинев.

През освободителната руско-турска война от 1877—1878 г. Ив. Дякович веднага постъпва в редовете на руската армия и вече в кръвопролитното сражение при с. Мечка (Русенско) взема най-живо участие. Тук той бива тежко ранен и награден с орден за отличие. По-сетне на р. Росица

при Бѣла извършва геройски подвигъ, като хвърля съ динамитъ на въздуха голѣмия мостъ предъ лицето на неприятеля подъ градъ куршуми. Наново билъ тежко раненъ на две мѣста. За този подвигъ той получилъ чинъ капитанъ и парична награда, която предпочелъ предъ „Георгиевски кръстъ“. Наскоро следъ това Ив. Дяковичъ билъ причисленъ къмъ свитата на князь Дондуковъ — Корсаковъ, на когото до край билъ единъ отъ най-приближенитѣ и влиятелни съветници и сътрудници (обр. 3).

Въ освободена България Ив. Дяковичъ заемалъ разни административни длѣжности, но и често страдалъ въ голѣми лишения поради партизанскитѣ страсти, върлуващи презъ нея епоха въ отечеството ни. Поминалъ се е въ В. Търново щастливъ, че умира въ старата столица на свободна България¹⁾.

Майката на г. Борисъ Дяковичъ, Евдокия Дяковичъ, обществена деятелка и общеизвестна голѣма пѣвица на народни пѣсни, се явява като една отъ най-виднитѣ женски фигури въ цѣлия български край на Басарабия (обр. 4). Нейната кжша била любимо мѣсто на интеллигентното гражданство, което често се събирало тукъ да обсъжда и решава обществени въпроси отъ културно и дори политическо значение. Мнозина отъ най-крупнитѣ дейци на България сж минали презъ нейния гостолубивъ домъ. Надарена отъ природата съ голѣмъ вкусъ къмъ изящното, майката на Борисъ Дяковичъ въ предосвободителната епоха става нѣкакси естествена учителка на „висшето“ общество въ областта на всестранното домакинство; била е дори наградена на една изложба отъ руската императрица съ голѣмъ бронзовъ медальонъ за изкуство (художествена бродерия). Цѣлото театрално дѣло въ Болградъ презъ нея епоха минало презъ нейната кжша. Всички блѣскави костюми отъ нея сж кроени и шити подъ нейно наблюдение и често отъ нея лично. Тукъ се е помѣщавала значителна частъ отъ театралния гардеробъ, сукмани, накити, царски сѣрмени одежди, мантии, корони, орѣжие и пр.; тукъ сж се обличали и труфили царкини, болярки; тукъ често сж се разучавали женски роли подъ строгото, но винаги приветливото наблюдение на „режисьорката“ М-те Дяковичъ. Всичкитѣ нейни синове сж бивали театрални „актьори“ споредъ възрастта и дарбитѣ си. Особно се отличавалъ въ изкуството синътъ ѝ Владимиръ. Шумни официални пиршества на именити дни, танцувални семейни вечеринки, а най-вече приятни до омиление седѣнки съ народни пѣсни и забавителни и героични приказки, черпени отъ предания за народни „хайдутѣ“ и подвизи юнашки, създавали у всички, а най-вече у децата особено настроение на самосъзнание и чувства на привързаностъ къмъ родното.

Обр. 2. Ив. Дяковичъ и синъ му Александръ народни хжшове.

¹⁾ По-подробни сведения вж. по-нататѣкъ въ статията на г. Вл. Дяковичъ „Семейство Дяковичъ“.

Сама г-жа Евдокия Дяковичъ е дъщеря на именития Болградски гражданинъ Александъръ Узуновъ, родомъ отъ с. Хамзалане, пловдивско, който не веднажъ е лежалъ въ затворитъ на Румжния за българската кауза на басарабци. Той билъ старейшина и кметъ на града и единъ отъ създателитъ на прочутата и най-стара българска гимназия, Болградската, която е дала на родината ни множество най-видни общественици, министри, магистрати, професори, генерали, учени и пр.

Майката на г-жа Евд. Дяковичъ, Ева Узунова, родомъ отъ тракийския Кара-Агачъ, била пословична въ цѣлия окръгъ по своята уредностъ и образцово домакинство, — името ѝ „Узуновка“ станало въ това отношение нарицателно.

Обр. 3. Капитанъ Иванъ Ст. Дяковичъ.

Отъ този именно родъ изхожда и отъ тѣзи родители е възпитанъ Борисъ Дяковичъ въ една героична епоха на всенароденъ подеиъ, и той съ цѣлата своя досегашна многостранна деятелностъ доказа, че е достоенъ синъ на България.

Той е роденъ на 28 февруарий 1868 год. въ Болградъ и има трима живи братя, които сжщо така сж видни и предани обществени служители на отечеството. Най-голъмиятъ отъ тѣхъ, г. Александръ Дяковичъ, роденъ въ 1860 год., адвокатъ въ Варна, участвувалъ, още юноша, въ сръбско-турската война като доброволецъ, е виденъ общественикъ и юристъ, авторъ на нашия наказа-

теленъ законъ. Вториятъ братъ, Владимиръ Дяковичъ, роденъ въ 1864 год., свършилъ Одеския университетъ по естественитѣ науки, е бившъ дългогодишенъ гимназиаленъ учителъ и директоръ, авторъ на ценно ръководство по ботаника, на голѣма книга върху българска Басарабия, основателъ на „Учителски вѣстникъ“, и заедно съ покойния проф. Г. Златарски на природоизпитателното дружество въ България, редакторъ на изданията на това дружество, бившъ народенъ представителъ и като такъвъ авторъ на два обемисти тома докладъ, основа на щатнитѣ таблици за заплатитѣ и класификацията на чиновницитѣ, публицистъ подъ псевдонима Vultur, бившъ председателъ на Соф. окр. училищенъ съветъ и пр. Най-малкиятъ братъ, Никола Дяковичъ, роденъ въ 1878 г., юристъ, бившъ народенъ представителъ, е адвокатъ въ гр. Рахово.

Детинство, ученичество, студенство

Както казахме, г. Б. Дяковичъ билъ роденъ и расълъ въ разгара на бурнитѣ времена презъ епохата на възраждането и подъ впечатлението на войнишки сцени и патриотични манифестации на рускитѣ войски и българското гражданство въ свободния български градъ Болградъ. При такава обстановка той се е възпитавалъ; та и образованието му било, тъй да се каже, сложено върху патриотическа почва, т. е. преди всичко *отечеството*, а после *науката*. Като че ли и самата околна природа на родния му градъ е въздействувала на впечатлителната и сантиментална натура на малкия Борисъ да се развие още повече у него чувство на любовъ къмъ измъченото му подъ вѣковно яго отечество. Голѣмото езеро го е карало да мисли за родния Дунавъ и Черно-море, а въ хълмистия и огроменъ паркъ съ високи и клончести дървеса (обр. 5) детската му фантазия виждала високитѣ балкани, покрити съ вѣковни непроходими лѣсове. Той обикналъ страстно чаровния паркъ, самотно е бродилъ изъ безкрайнитѣ му алеи и сѣнчести джбрави, почивалъ е по цѣли часове обтегнатъ на зелена морава въ скрити храсталаци да мисли „за тамъ“ и да чете нѣкоя приказка съ патриотично или героично съдържание. Единъ день Борисъ отъ една малка могилка на високия крайезеренъ брѣгъ чулъ силна непрекъсната канонада, която долетѣла откъмъ далечнитѣ тъмни хоризонти на робска Добруджа. Той разбралъ, че тукъ се рушатъ вѣковнитѣ тежки вериги, и въ неговата детска фантазия изведнажъ се обрисувалъ сразениятъ врагъ, а надъ него въ сяенъ ореолъ възкрѣсва млада, чаровна и свободна България, обита въ гирланди отъ рози и лаври. Той още повече обикналъ вълшебния паркъ и едвали не всѣки день е ходилъ тамъ и винаги се е спиралъ на „историческата“ за него могилка, отъ гдето отправялъ взори презъ огледалната повърхностъ на езерото къмъ югъ, къмъ роденъ край...

Борисъ много обичалъ езерото и често е другарувалъ съ рибари липовани, които на лодки придружавалъ да нареждатъ и събиратъ пълни мрежи съ

Обр. 4. Евдокия Дяковичъ (майка на Борисъ Дяковичъ).

риба, а още по-често е предпочиталъ самъ на лодка съ часове и дни да се скита по далечнитъ водни пространства и покрай срещуположнитъ китни брѣгове на Ялпукъ или отъ лодка да бие диви патици изъ обширнитъ му балти. Макаръ и да не е знаелъ добре да плава, той се отличавалъ съ смѣлостта на истински морякъ и не се побоявалъ, а напротивъ предпочиталъ е при най-бурно време и развълнувано езеро да предприема далечни плавания на платноходка дори до крайнитъ му предѣли, близу до самия Дунавъ (обр. 6).

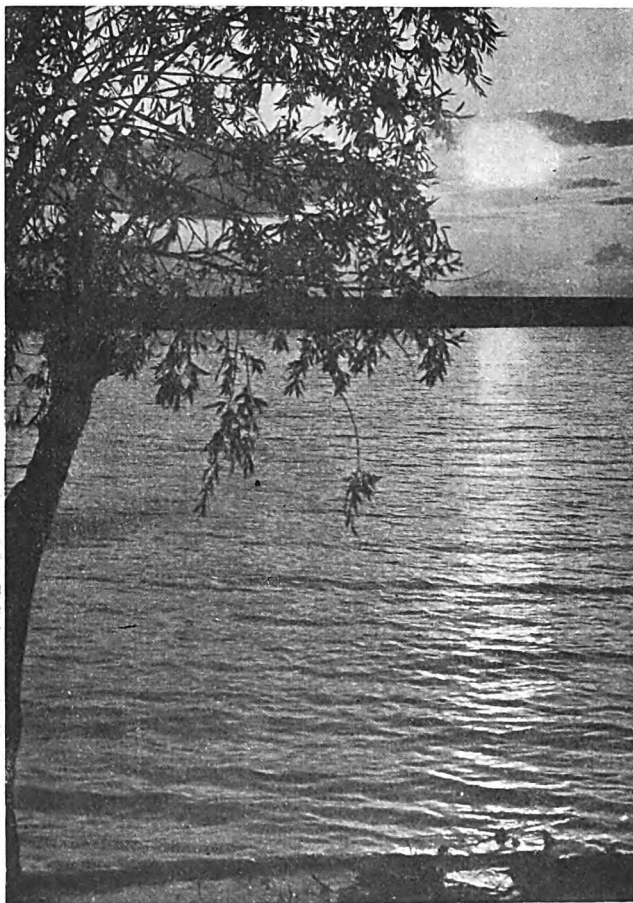

Обр. 5. Кътче отъ парка на Болградъ.

Презъ зимата Борисъ обичалъ да се парзая на канки по гладката замръзнената повърхност на езерото и, колкото и да е билъ виртуозъ въ това изкуство, веднажъ се намѣрилъ подъ ледоветъ и насмалко е щелъ да се удави; избавилъ се е само за това, че не изгубилъ присѣствие на духа, но за това пъкъ е заплатилъ съ грозна пневмония, отъ която едва сж го спасили двама лѣкари. Така е расълъ немирникътъ Борисъ.

Първоначалното си образование той получилъ въ родния си градъ, въ румъно-българското трикласно училище. Грознитъ побоища, които вършили

учителитъ румжни надъ ненавистнитъ имъ българчета и върлуващата вражда и саморазправа между ученицитъ отъ разнитъ махали на града (ямболска, сливенска и туканска) сж отвращавали и дори плашили малкия Борисъ, който поради това чисто и просто бѣгалъ отъ училището, до като домашнитъ му съвсемъ го прибрали отъ него. Образованието на Борисъ продължило въ кжци подъ юношеското ръководство на брата му Владимиръ. За първи учебници му служили изданията на Хр. Г. Дановъ, „Бащинъ езикъ“ на Д. В. Манчовъ, а най-вече първитъ стихотворни произведения на Ив. Вазовъ, сгрупирани по-сетне въ сбирката „Освобождение“. По тѣхъ той следилъ движе-

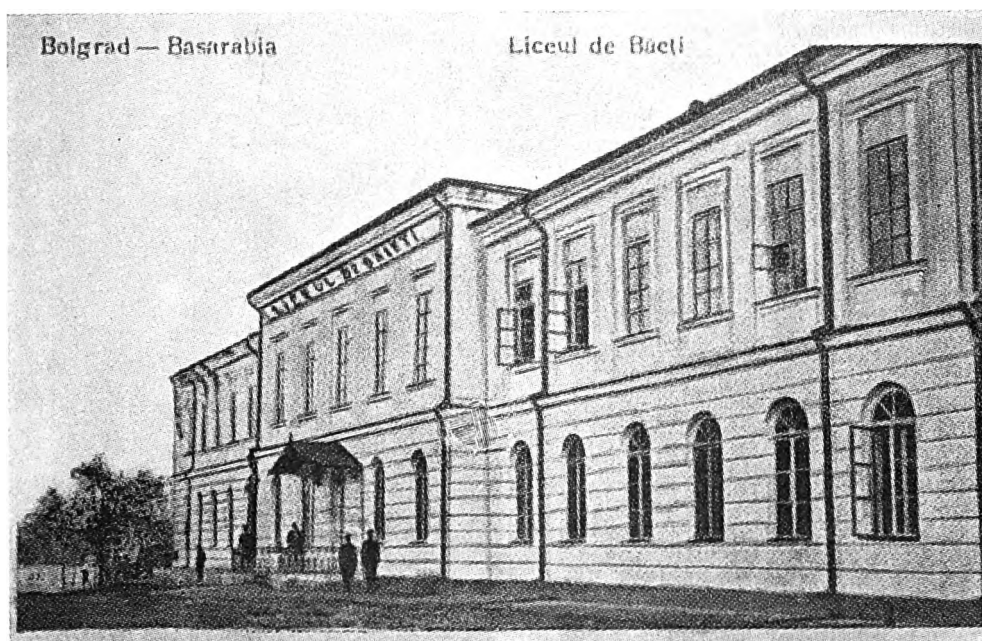

Обр. 6. Кжтче отъ ез. Ялпукъ при Болградъ.

нието и подвизитъ на рускитъ войски, които той е посрѣщалъ и изпращалъ съ вѣнци и цвѣта въ родния си градъ, влизането имъ въ Букурещъ, минаването презъ Дунавъ, Царьтъ въ Свищовъ, Царьтъ въ Бѣла, Шипка, Гурко и пр. Всички тия стихове сж се учили наизустъ и се пѣли на подобрани отъ майка му мотиви. Книгитъ на В. Друмевъ „Нещастна фамилия“ и „Иванку“, драмитъ на Д. Войниковъ, повеститъ на Блъсковъ, поемитъ на Козлевъ, пѣс-

нитъ на Д. Чинтуловъ и театралнитъ патриотични пиеси, давани въ Болградския театъръ „хамбаря“ били усърдно четени и изучавани.

Веднага следъ освобождението Борисъ Дяковичъ (заедно съ цѣлото семейство Дяковичъ) приема българско поданство, заминава за Русе при баща си и постъпва презъ 1881 година като редовенъ ученикъ въ I класъ на реалната гимназия. За голѣмо негово нещастие, наскоро баща му, станалъ жертва на разпалени партизански страсти, заминалъ за София, гдето продължително изнемогвалъ въ нѣмотия, а злощастниятъ първокласникъ билъ осъденъ да прекара първата си учебна година въ крайна мизерия, служейки като слуга въ една бакалница само за хлѣбъ и парче сирене, но при условие безпрепятствено да посещава училището. Тази година била една отъ най-тежкитъ

Обр. 7. Болградската гимназия (сега румжнски лицей). Отворениятъ прозорецъ е на I кл.

въ живота на малкия Борисъ. Тогава той ходилъ буквално босъ и удърпанъ. Много детски сълзи е пролѣлъ. Веднага следъ положенитъ съ успѣхъ изпити, съ помощта на директора си г. Ив. Мариновъ, той заминава съ параходъ до Галацъ, а отъ тамъ пешкомъ съ български паспортъ се завръща въ Болградъ. По пътя въ Рени е спалъ при български градинари на пазаря. Въ Болградъ той постъпва съ приеменъ изпитъ въ класическата гимназия „Императора Александра III“, гдето свършва първитъ 4 класа (обр. 7). Семейството му следъ година се изселва окончателно въ България, и той остава пакъ самъ подъ чуждъ покривъ.

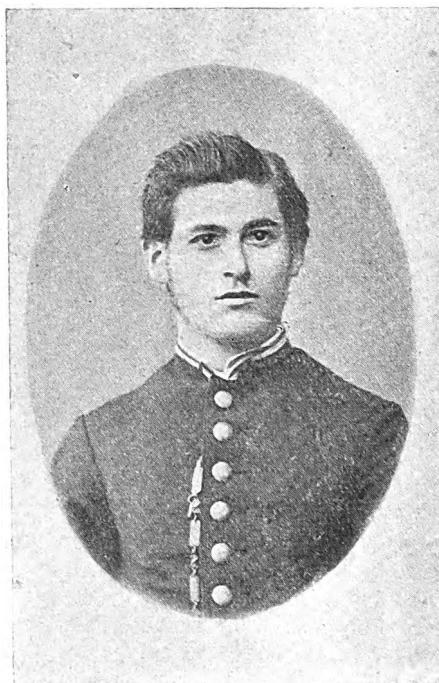
Като ученикъ въ гимназията Борисъ Дяковичъ билъ единъ отъ по-първитъ ученици по успѣхъ; билъ е дори удостояванъ съ награди и похвални

листове (обр. 8), ала винаги се е чувствувалъ скованъ подъ строгия и непоносимъ режимъ на руски „педагози“ и учители, прекалени радатели на руския монархически режимъ въ българска Басарабия. Нароченъ отъ училищнитъ и административнитъ власти, „опасниятъ“ за колосалната империя 15-годишенъ Борисъ напуска родния си градъ въ 1887 година и се връща наново въ своето отечество.

На пжтъ за България той ималъ горчивата участъ да види отъ кея на Галацкото пристанище свѣткавичното преминаване на княжеската яхта, която откарвала княза Александра въ Рени (Русия). Това научилъ, когато следъ единъ часъ, на връщане, яхтата се спрѣла въ Галацъ на руската скаля да товари вжглища, отъ юнкера Иванъ Колевъ, отпосле прочутъ нашъ голѣмъ воинъ и герой по Добруджанскитъ бойни полета, който скритно и насълзенъ разправилъ за сждбоносния превратъ въ България. Въ София Б. Д. плакалъ заедно съ народа при срѣщата на завърналия се князь и при неговата абдикация.

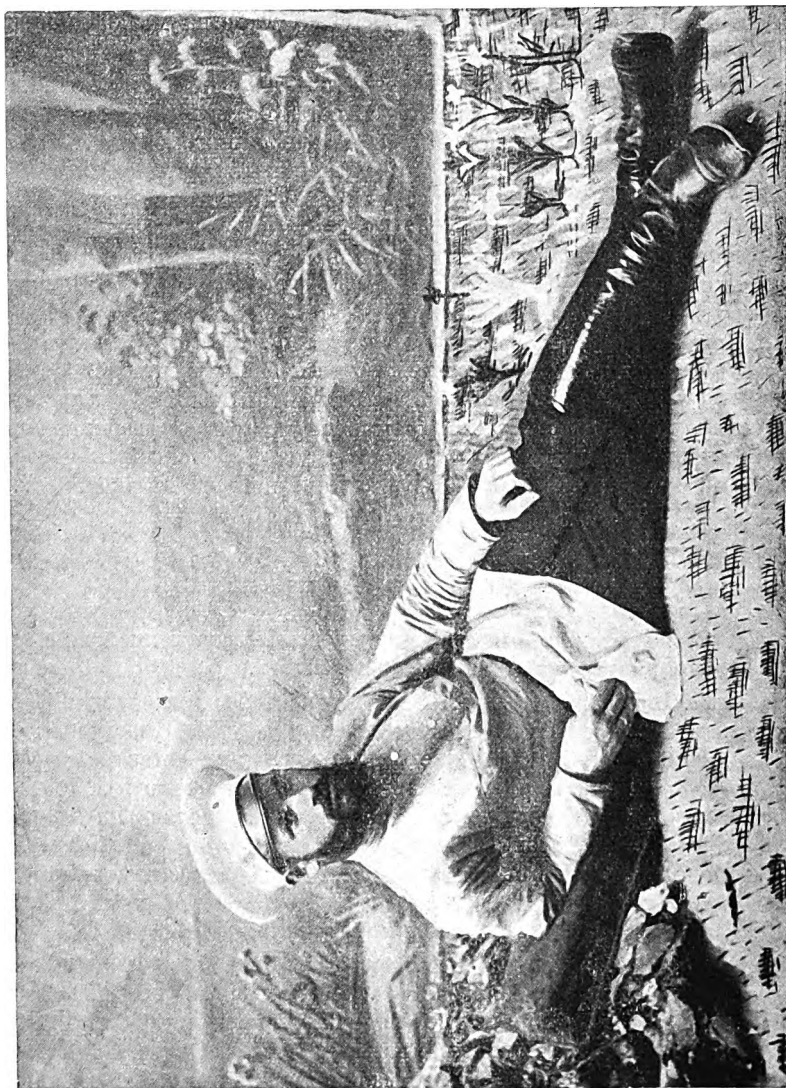
Б. Дяковичъ постѣпилъ въ Софийската гимназия, гдето билъ любимецъ на тозъ учителъ, който по-сетне, като директоръ на музея, го посрѣща най-неприятно. Като ученикъ въ тази гимназия той минава за единъ отъ по-силнитъ по успѣхъ, особно по класическитъ езици и по български и руски. Негови любими учители били Л. Милетичъ и Ив. Брожка, къмъ които той и сега питае най-голѣма почитъ и уважение. Това, обаче, не прѣчило на г-на Милетича, неговъ класенъ наставникъ, доста честичко да прави строги бележки на своя най-добъръ ученикъ въ гимназията, а веднажъ, по решение на учителския съветъ, и да го отстрани отъ гимназията за остро спрѣчкване съ учителя му по руски, г. Ефр. Карановъ. Билъ наново приетъ въ гимназията, но поведението му било намалено временно на 3. Завършилъ V и VI класъ, Б. Д. се опиталъ да става офицеръ, но поради слабо зрение следъ 4 месеца билъ принуденъ да напустне Военното училище и веднага тежко заболя отъ пневмония, вече за втори пжтъ. Следната 1890 г. той се преселва въ Пловдивъ заедно съ брата си Владимиръ, който билъ назначенъ за учителъ въ Пловдивската гимназия, завършва класическия отдѣлъ на последната съ матуритетни изпити и заминава за Одеса. Отъ Пловдивската гимназия той не е запазилъ добри спомени, макаръ че е билъ отъ най-силнитъ ученици.

Съ другаритъ си Борисъ Дяковичъ и като ученикъ, и по-сетне като студентъ винаги е живѣлъ въ пълно и сърдечно съгласие; приятелитъ му го

Обр. 8. Борисъ Дяковичъ, ученикъ въ Болградъ.

обичали и дирили; въ веселитѣ имѣ събрания той имѣ билъ „запѣвалото“ и главатаръ на другарски срѣщи и екскурзии Рѣдки сж чаровнитѣ кѣтчета въ Балкана, Рила и Родопитѣ, на които той да не се е радвалъ. Хубоститѣ на Дунава отъ самото му устие дори до Виена и на роднитѣ черно-морски брѣгове и до сега привличатъ и обайватъ този страстенъ любителъ на българската природа. Той билъ единъ отъ първитѣ членове на туризма въ шум-

Обр. 9. Б. Дяковичъ войникъ въ 6-й п. Търновски полкъ.

нитѣ кавалкади подѣ водителството на незабравимия „щастливецъ“ Алеко Константиновъ, после единъ отъ основателитѣ (заедно съ „дѣдо“ П. Жилковъ, архитектъ А. Торньовъ, покойнитѣ учители Ст. Ганевъ и В. Симовъ, пѣвецътъ на Пловдивъ Павелъ Недковъ) на първото въ града ни туристическо дружество, възобновено отъ после подѣ името „Калояновъ върхъ“, на което и днесъ е членъ. Като туристъ, той е кръстосалъ цѣла България отъ Шипка до Св. Ни-

кола на сръбската граница, отъ Рила и Белмекенъ до Богданъ и Буная; посетилъ е съ научна целъ всички български крайдунавски градове и паланки; ходилъ е въ Сърбия и е преживѣлъ повечко дни въ Нишъ, Зайчаръ и Бѣлградъ, на който проучилъ уредбата на Народната библиотека и на музея. Благодарение на обичѣта му къмъ величествената природа и старинитѣ на България, у г. Б. Дяковича се запазили юношескитѣ пориви къмъ идеални и абстрактни схващания на житейскитѣ въпроси; той дири всжде чистото, хубавото, едва ли не утопичното; билъ е и като че ли си е донегде останалъ сантименталенъ, „непоправимъ“ идеалистъ, — не туку така неговитѣ другари на млади години, като ученикъ и студентъ, сж го наричали Вертеръ.

Въ Одеса Борисъ Дяковичъ постъпва въ юридическия факултетъ на Новоросийския университетъ. Обаче, следъ 5-я семестъръ, съ разстроено здраве отъ нѣмотия (прехранвалъ се е повече съ преподаване уроци, които му поглъщали цѣлото свободно време) билъ принуденъ да прекрати наукитѣ си и да се завърне въ България. Миналъ презъ Цариградъ, тукъ той бива арестуванъ отъ турскитѣ власти, които открили между книгитѣ му опасни за империята на падишаха съчинения! Така той създаде голѣми неприятности на българския дипломатически агентъ г. П. Димитровъ, който съ мъжа го освободилъ и съ гавазина си го изпратилъ подъ надзора на полицията въ Пловдивъ. Малко поокрепналъ физически, той постъпилъ въ редоветѣ на войската (6-й Търновски полкъ), но по слабо зрение, следъ 5 месечна служба, бива освободенъ и обложенъ съ воененъ данъкъ (обр. 9). Поканенъ, взима участие въ администрацията на прочутото списание „Български прегледъ“, първитѣ 10 книги на което съ новия „йотированъ“ правописъ изцѣло минаватъ подъ негово коректура. Сжщевременно той е писалъ нѣкои дописки въ опозиц. в. „Свободно Слово“.

Въ Прага и Парижъ

Презъ 1894 год. Борисъ Дяковичъ получава малка стипендия и заминава за Прага, гдето постъпва въ нѣмския университетъ.

Въ Прага г. Б. Дяковичъ, извѣнъ своитѣ студенчески занятия, посѣжилъ запустнатото и почти забравеното академическо дружество „Българска седѣнка“. Той билъ единодушно избранъ за председателъ на дружеството и веднага се заловилъ да уреди неговата библиотека и управи домакинството. Дружеството било извадено отъ едно кабаре и пренесено въ най-хубавия локалъ на Прага „Карлъ IV“, гдето, ако се не лъжемъ, се намира и до днесъ. Самъ Б. Д. турилъ начало на новъ животъ на дружеството съ една сказка. Заредили се научни и общодостъпни лекции, весели студентски вечеринки, доставени били нови книги, изписани били вестници, списания и пр.

Следъ една кжса учебна година г. Б. Дяковичъ, не намирайки въ Прага това, що го влечало, — археология и музейно дѣло, — се премѣстилъ въ Парижъ. Постъпилъ въ Сорбоната, гдето продължилъ наукитѣ си по класическа история и главно археология. Тукъ той въ великолепия градъ не е водилъ много охотенъ животъ. Срѣдствата му били малки, нуждитѣ голѣми, а съблазнитѣ безкрайни. Той билъ принуденъ да заеме малка стаичка въ мансарда на 7-етажно здание въ rue des Ecoles; цѣли три години не е знаялъ що е вечеря, за 3 цѣли лютти зими само веднажъ си е запалилъ печка. Дългитѣ студени и влажни вечери той прекарвалъ най-вече въ библиотекитѣ на Сорбоната (Faculté ès Lettres) и въ S-te Genéviève. Но все пакъ е отдѣлялъ отъ залъка си трошици, за да посещава голѣмитѣ театри и се възхищава отъ играта, музиката и пѣнието на велики артисти и артистки и да слуша прочутитѣ концерти въ най-голѣмия театъръ на свѣта — Шатле.

Презъ дълничните дни г. Б. Дяковичъ слушалъ устрдно и редовно лекциитъ на своитъ и други знаменити професори въ Сорбоната, въ Collège de France и въ Лувръ, гдето практически, подъ ръководството на професоритъ М. Collignon и Е. Pottier, е работилъ въ безкрайните зали препълнени съ най-рѣдки скулптури и скъпоценности на древния миръ: Персия, Асирия, Вавилонъ, Египетъ, Гърция, Римъ; а презъ празниците е обикалялъ чудесните музеи и знаменититъ дворци въ околноститъ на Парижъ: Сенъ-Жерменъ, Сенъ-Клу, Версайлъ съ Трианонитъ, Сенъ-Дени, Фонтенебло и пр. и пр., а също е обичалъ да се скита изъ чаровнитъ алеи на Венсенския и Булонския лесове и да посещава маса други прочути исторически паметници и великолеппи сгради на великата столица — знаменитата св. Богородица, Дома на инвалидитъ съ гроба на Наполеона, Трокадеро, Клюни, Люксембургъ и пр. и пр. Образцовиятъ редъ и блѣсъкътъ на всичко видено оставили дълбоки, неизгладими следи въ впечатлителната натура на г. Б. Дяковичъ. Отъ вакантните месеци той се е ползувалъ, за да обходи нѣкои по-забележителни музеи извънъ Франция, — въ Виена, Мюнхенъ и, главно, многобройните сбирки на Италия въ Турино, Милано, Флоренция, Римъ, Неаполъ и пр., гдето подробно е изучавалъ нѣкои по-забележителни старини, а въ Помпей специално е разучвалъ разкопкитъ.

Уредникъ въ Народния музей и поддиректоръ на Народната библиотека въ София

Завърналъ се презъ 1898 год. Б. Дяковичъ бива назначенъ отъ министра Ив. Вазовъ, въпрѣки силното противодействие на вътрешни хора, за уредникъ на етнографския отдѣлъ (сега Етнографски музей) при Народния музей въ София. Той е неговъ пръвъ организаторъ. Тукъ той бива посрещнатъ твърде неприязнено отъ страна на двамата чужденци (директора, бившъ учител по гръцки езикъ на Б. Дяковичъ, неговъ пораншенъ любимецъ, и уредника на нумизм. отдѣлъ), които въ лицето на новия колега — българинъ съгледали не толкова съперникъ, колкото неприятенъ свидетелъ на дѣлата имъ. Тукъ той написва студия върху Народния музей и нѣколко статии по археология. На втората година отъ службата си Б. Дяковичъ бива натоваренъ (уви, вече много късно) отъ Министерството на народ. просвѣщение да контролира разкопкитъ, които били предприети отъ чужденци въ Търново. Тия скандални, чисто малджийски разкопки, които доунищожиха маса драгоценни български старини по Царевецъ и Трапезица, до тогава запазени отъ вѣковетъ въ недрата на земята, възмутили Б. Д. и той, въпрѣки високата закрила, съ която се ползували чужденцитъ, сполучва да тури край на скандала съ рискъ да компрометира завинаги собствената си кариера. Така се и случило. „Разкопкитъ“ били прекратени, тѣхниятъ ръководител безславно напустналъ България, но и Б. Д., вследствие засиленитъ интриги на „колегитъ“, които го представили за нѣкакъвъ опасенъ антидинастичъ, бива уволненъ и едва ли не обявенъ вънъ отъ законитъ на страната. Обаче старинитъ по „Трапезица“ и „Царевецъ“ бидоха спасени отъ крайна провала и запазени за народа и науката. Това се констатира и отъ най-знаменития византологъ и славянски археологъ проф. Т. Успенски, както и отъ адреса, който сега се поднася на юбиляра отъ г-на директора на Народния музей. Едва следъ промѣна на правителството, Бористъ Дяковичъ бива назначенъ отъ 1 декемврий 1900 година за поддиректоръ на Народната библиотека въ София, а на 1 априлъ 1901 година съ указъ е назначенъ за директоръ на Пловдивската Народна библиотека, която длъжностъ достойно и доблестно заема и днесъ.

Директоръ на Народната библиотека и Музей въ Пловдивъ

Назначението на Борисъ Дяковичъ за директоръ на Пловдивската Народна библиотека се дължи на едно щасливо за насъ съвпадение: трѣбвало е да се открие мѣсто въ Соф. Народна библиотека за покойния вече поетъ и писателъ Пенчо Славейковъ, братъ на Министра на нар. просвѣщение Ив. Славейковъ. Въ свръзка съ новото му назначение, тогавашниятъ министъръ-председателъ П. Каравеловъ е повикалъ г-на Дяковича въ кабинета си и му е казалъ: „Працамъ Ви тамъ, за да запазите това, което не сж дограбили чужденцитѣ. Следъ четири месеца ще Ви върнемъ тукъ за директоръ на Народния Музеумъ“ (обр. 10). И действително, първата задача на Борисъ Дяковичъ въ Пловдивъ бѣше да запази недоограбеното въ Пловд. Народна библиотека и Музея и да го нареди споредъ своитѣ разбирания и съгласно установенитѣ въ чужбина правила и закони за организацията на държавни и обществени библиотеки. За голѣмо съжаление, още въ първия часъ на своята работа той се натъкналъ на страшни престѣпления, които е вършилъ тукъ управляющиятъ библиотеката — музей единъ престѣпенъ типъ, Атилио Такела, чужденецъ по народностъ и фаворитъ на най-силни и най-високопоставени лица у насъ и въ чужбина. Музейниятъ отдѣлъ, разнебитенъ и изпокраденъ, бѣ закритъ, и останкитѣ му пренесени въ София. Останалата нумизматическа сбирка не бѣ приета, а запечатена, самиятъ престѣпникъ арестуванъ. Следъ редъ анкети и експертизи, въ които се установиха по единъ безспоренъ начинъ многобройнитѣ престѣпления на чужденеца, възбуди се противъ него углавенъ процесъ, който ще остане за винаги единъ отъ най-интереснитѣ и най-комплициранитѣ въ лѣтописитѣ на нашата криминалистика. Той бѣ свършенъ следъ цѣли 5 години съ присѣда № 279 отъ 17 априлъ 1906 год. на Пловд. Апелативенъ Сждъ, съ която престѣпникътъ бѣ осжденъ на 7 години строгъ тъмниченъ затворъ съ лишение отъ граждански и политически права за 10 години и да заплати на държавното съкровище обезщетение 71,736 лева за откраднатитѣ ценности и антични предмети. Този процесъ, по съдържание *in*сипъ въ анализъ на българското правосъдно дѣло, е станалъ, казватъ, причина да бждатъ уволнени или премѣстени четворица прокурори.

Реформиране на Пловдивската Народна библиотека

Сщевременно Борисъ Дяковичъ счете за крайно необходимо да затвори за известно време това разнебитено отъ предишната управа културно просвѣтно учреждение. Тази мѣрка се налагаше, защото нито инвентари, нито каталози, въ строгата смисълъ на думата, не сществуваха. Самата наредба на книгитѣ бѣ съвсемъ произволна и несъгласна съ никакви правила на библиотечното дѣло. Ползуването отъ библиотеката бѣ крайно стѣснително, а отъ нѣкои нейни части съвсемъ и невъзможно. И сградата, съ изпокъртени стени, прозорци и врати, съ процѣпени подове, безъ ограда, потънала въ нечистотия, приличаше повече на развалина, отколкото на културно учреждение. На всичко това трѣбваше да се тури край, всичко трѣбваше да се реформира издъно. На 15 юлий 1901 год. библиотеката бѣ затворена, а на 12 декемврий сжщата година тя бѣ наново отворена съвършенно преобразена. Въ по-малко отъ петъ месеца Борисъ Дяковичъ съ свойствената му енергия и неуморенъ трудъ успѣ да реализира следнитѣ реформи:

1. Разпредѣлиха се книгитѣ по езици и се сгрупираха отдѣлнитѣ части на съчиненията;
2. Отдѣли се специаленъ справенъ отдѣлъ;
3. Периодическиятъ печатъ състави специални групи съ подраздѣли за списания и за вестници;

4. Всички книги, наредени по формата на определено място въ библиотеката по шкафъ, лавица и пореденъ брой на лавицата, получиха своите сгнатури;

5. Пригответа се специални регистри за всички списания и вестници, наши и чужди, каквито до тогава библиотеката не притежаваше;

6. Отдѣлиха се въ специално хранилище многобройните дубликати, които безразборно бѣха разхвърлени между другите книги на библиотеката;

7. Съставиха се списъци на изгубените безследно книги;

8. Други списъци се направиха за непълните съчинения въ библиотеката;

9. Въведе се формено съставенъ и редовенъ входящъ инвентаръ. Въ него почнаха да се вписватъ всѣкидневно всички произведения, които постѣпваха въ библиотеката, отъ октомврий 1901 г.;

10. Наредъ съ него почна да се води и специаленъ инвентаръ за дубликатите;

11. Тури се начало на инвентаръ за подарените книги;

12. Съ наредбата на книгите въ библиотеката стана възможно да се състави и тъй наречениятъ провѣроченъ (топографиченъ) инвентаръ;

13. Нареди се основенъ азбученъ каталогъ въ специаленъ шкафъ, като се раздѣли той на три главни дѣла по азбука: българска, руска и латинска. Състави се и отдѣлъ за книги на гръцки, турски, еврейски, арменски и др. езици;

14. Състави се новъ, провѣренъ и подпълненъ, систематиченъ каталогъ за публиката, съ огледъ на постепенното развитие на библиотеката;

15. Обърна се особено внимание на организацията на правилна и редовна библиотечна статистика;

16. Въпросътъ за подвързията на библиотечните книги бѣ единъ отъ най-важните, защото изъ цѣлата сграда съ години сж се трупали и разхвърляли неподвързани и разпокжсани книги. Всички тѣ се подвързаха и наредиха;

17. Извършиха се и множество други вътрешни промѣни, които засегнаха било общия редъ въ библиотеката, било частните служби;

18. Редъ поправки на сградата отвънъ и отвътре, както и множество обнови и приспособления придадоха новъ, по-привлекателенъ изгледъ на държавното ни учреждение и значителни изгоди за работа въ него.

Обр. 10. Борисъ Дяковичъ,
1/14 априлъ 1901 г.

Подобрения на библиотеката въ всѣко отношение се извършваха непрекъснато и систематически презъ цѣлия периодъ на четвъртвѣковното ѝ управление отъ Борисъ Дяковичъ. Всичко това, което вие виждате наоколо си, този блѣстящъ порядъкъ, който цари на всѣкъде, и уютната обстановка, всрѣдъ която гражданството може да се просвѣщава, сж създадени подъ башинскитѣ грижи и при непосредственото участие на уважавания отъ всички ни юбиляръ. Той е предъ насъ, макаръ и съ младенческа енергия и воля за работа, вече съ побѣлѣли коси, попрегърбенъ подъ тежестта на годинитѣ и вложения трудъ, не такъвъ, какъвто изглеждаше, когато за първи пътъ прекрачи прагътъ на тази ограда. Неговата младостъ, нека ми бжде позволена тази констатация, е вече отлетѣла отъ него, но тя не е пропиляна напраздно, а е вплѣтена и материализирана въ тази отлична уредба на библиотеката и музея и въ всичко туй, което е дѣло на неговитѣ благородни усилия. Безспорно, поради липса на парични срѣдства, има още много работи

Обр. 11.

Обр. 12.

Златенъ медаль отъ Балканската изложба въ Лондонъ.

да се довършватъ, а нѣкои да се подновяватъ, за да добие това учреждение онзи изгледъ и онова значение, каквито подобаватъ на една държавна библиотека и на единъ народенъ музей, предназначени едновременно да служатъ и за всестранно образование на народа, и за чисто научни цели, и за държавно хранилище на печатни паметници и археологически старини на страната ни. Борисъ Дяковичъ ни даде максимума на възможното, и ние виждаме, че уредбата на нашата библиотека вече къмъ 1907 година е била тъй добре организирана, че, представена въ Лондонската Балканска изложба, тя била отлично преценена и наградена съ златенъ медаль за заслуга (обр. 11 и 12).

Ето въ общи цифри развитието на учреждението презъ време на 25 годишното управление на г-на Дяковичъ:

Библиотека

1. До 1901 година библиотеката е брояла не повече отъ 12,000 съчинения съ неизвестно число томове. На 30 септемврий 1901 г. броятъ на

съчиненията бѣ вече точно опредѣленъ на 13,059, а броятъ на томоветъ се опредѣли едва презъ 1903 г., въ края на която библиотеката броеше вече 18,720 съчинения въ 24,333 тома. Въ края на 1925 год. библиотеката брои всичко 129,382 тома;

2. До 1901 г. не бѣ известно, колко тома списания и вестници притежава библиотеката. Сега е установено, че въ края на 1925 год. тя броеше 9,057 тома списания и 4,773 тома вестници;

3. До 1901 год. не се знаеше броятъ на дупликатнитъ съчинения. Днесъ знаемъ, че тя има 43,848 тома дубликати;

4. До 1901 год. сбирката отъ ръкописи и старопечатни книги съдържаше всичко 64 кжса, а въ края на 1925 година тя броеше 319 екземпляра. Българскитъ печатни книги отъ предосвободителната епоха въ Пловдивската Народна библиотека се съхраняватъ въ общото книгохранилище и не се смѣтатъ за старопечатни, както въ София;

5. Образува се сбирка отъ стари печати, каквато преди 1901 год. не съществуваше. Тази сбирка днесъ брои вече 691 разни стари печати и щемпели.

Създаване на Народенъ музей въ Пловдивъ

Въ историята на библиотеката трѣбва да се отбележи едно крупно събитие, което твърде много повиши нейното значение като културно учреждение. Това е основаването на археологическия музей при нея. Създаденъ при много трудни условия и многобройни и твърде голѣми препятствия отъ страна на самото Министерство на народното просвѣщение, той днесъ се е развилъ до степенъ на гиздавъ Народенъ музей и прави силно впечатление съ извънредно ценнитъ сбирки, които привличатъ вниманието не само на нашето общество, но и на чуждестранни учени специалисти. Колекциитъ въ музея толкова много нарастнаха, че е настъпило вече време той да се отдѣли отъ библиотеката въ самостоятелно учреждение.

Музеятъ е основанъ лично отъ Борисъ Дяковичъ на 1 януарий 1910 год. Той е изключително негово дѣло. Въ археологическия отдѣлъ музеятъ съдържа 1397 предмета, разпредѣлени въ 6 специални групи: археологическа съ 1022 предмета, историческа съ 11, етнографска съ 1/8, черковни старини 106, художествени 8 и разни 72. Отъ тия предмети 38 сж златни, 209 сребърни, 408 бронзови и медни, 143 желѣзни, 218 мряморни, 14 кокалени, 240 глинени, 8 платнени, 75 стѣклени и седефени и 40 гравирани камъни (драгоценни гема и камеи). Въ нумизматическия отдѣлъ има 1532 разни древни монети, а именно: 1158 гръцки, 40 римски, 60 византийски, 175 старобългарски и 98 разни. Отъ тѣхъ 75 сж златни, 495 сребърни и 962 бронзови и медни. Къмъ тази сбирка, въ която се намиратъ много и твърде ценни монети съ изключителна рѣдкостъ и дори единствени въ свѣта екземпляри, сж присъединени и останалитъ монети отъ едновременнония областенъ музей на Източна Румелия, пладнешки ограбенъ отъ споменатия по-горе чужденецъ. Отъ румелийскитъ сбирки сж останали само по-малоценнитъ монети на брой 4101, така че съ тѣхъ нумизматическиятъ отдѣлъ на музея съдържа всичко 5633 древни монети.

Въ художествения отдѣлъ има 172 предмета, отъ които 132 картини, 24 скици, 6 статуи, 1 бронзовъ барелефъ, 3 вази, 2 рѣзбарски предмета, 2 платнени предмета и 2 дървени. Между картинитъ се намиратъ твърде ценни платна на живи и починали наши художници. Къмъ последнитъ се броятъ и именититъ наши художници Стениславъ Доспевски, представенъ съ три отъ най-хубавитъ му произведения, и Николай Павловичъ, представенъ съ по-голѣмъ брой негови картини, главно портрети, етюди и скици.

За да може младият ни музей не само да пази скъпите паметници на нашата страна и да удовлетворява любознателността на широката публика, но постепенно да стане един истински научен институт, въ който да намери поле и условия за работа всеки учен специалист, Борис Дякович обмисли и въпроса за създаване на една специална музейна библиотека, началото на която той тури още преди 3 години. Разбира се, образуването на тази специална библиотека не е лесна работа, тъй като повечето издания сж рѣдки, малодостъпни, много от тѣх сж изчерпани и почти всички сж скъпи. При все това, днес можем да се похвалим, че тя ако не съвсем, то поне въ значителна степен задоволява нуждите на учения изследовател, който си задава за целъ да работи върху групирани въ музея материали.

*

Начинът, по който се стопанисвали и управлявали библиотеката и музея отъ г. Б. Д. презъ дългия периодъ на неговото уредничество, най-добре се илюстрира отъ ревизиите, които на два пжти му сж правени отъ специално за целта изпратени финансови инспектори.

Първата ревизия е траяла отъ 3 септемврий 1910 год. до 10 сжщия 1910 година. За нея е съставенъ „Актъ, заведенъ въ входящия дневникъ на ревизируемото учреждение подъ № 864 на 20 септемврий 1910 година“.

Споредъ този актъ: „Всички книги сж на лице и въ добро състояние. Библиотечното помѣщение, както и шкафоветъ за книгите се отличаватъ съ извънредна чистота. Редъ отличенъ, справки бързи и безпогрѣшни. Инвентаритъ — всички завѣрени и въ добро състояние. Инвентарътъ за описване на археологическо-нумизматическите паметници е съставенъ по начинъ, че дава пълно описание на паметниците, при което сигурно е тѣхното запазване отъ размѣна и фалшификация. Провѣрени паметниците, указаха се всички на лице и добре запазени, съгласно описанието имъ въ инвентара. Имуществениятъ инвентаръ воденъ редовно. Счупени, повредени и пр. нѣща унищожавани съ актъ отъ финансова комисия. Всичко останало на лице и въ добро състояние“.

Втората ревизия е траяла отъ 10 септемврий 1920 година до 22 септемврий 1920 год. За нея е съставенъ „Актъ, заведенъ въ входящия дневникъ на ревизируемото учреждение подъ № 414 на 27 септемврий 1920 година“.

Споредъ този актъ: „Всички изброени книги (регистри) сж провѣрени и надлежно завѣрени, намиратъ се въ добро състояние и се водятъ съ достатъчна вѣщина. Библиотечното помѣщение, както и шкафоветъ за книгите се отличаватъ съ безукоризнена чистота. Редъ отличенъ, справки бързи и точни. Всичко това се дължи на директора Дяковичъ, който не е пожалилъ трудъ да постави това високопросвѣтително учреждение на подобающа висота и съ право да съперничи на много западноевропейски библиотеки. Имуществена инвентарна книга е водена редовно. Всички счупени, повредени и пр. предмети сж унищожавани съ актове отъ комисия, въ която е вземалъ участие респективниятъ финансовъ чиновникъ. Съответните удържки (отъ заплати) правени и внасяни редовно. Книгата за запоритъ водена редовно. Всичките книги по канцеларската служба сж провѣрени и надлежно завѣрени. Воденето имъ е образцово“.

Научна дейность

Друго едно крупно дѣло въ усилията на Борисъ Дяковичъ да издигне пловдивската Народна библиотека и Музей на равнището, на което стоятъ тѣзи институти въ културния западъ, сж неговите годишници. Презъ продължението на неговото 25 годишно управление редовно всѣка година сж публикувани статистически сведения за развоя на учреждението. Тѣзи пу-

блични отчети, въ съкратенъ видъ, до 1909 г. сж публикувани въ „Училищенъ прегледъ“, официално издание на Министерството на нар. просвѣта, а отъ 1909 г. се явяватъ вече като специално издание на библиотеката. До скоро „Годишникъ на Народната библиотека въ Пловдивъ“ бѣше единствено по рода си издание въ страната ни. То се оцени много симпатично и дори високо не само у насъ, но най-вече въ чужбина, отъ гдето се чуха най-ласкави отзиви. Това художествено издание, споредъ общото признание, прави честь на България. Първоначално съдържащъ само официални и добре разработени статистически данни, отъ 1921 год. годишникътъ излиза въ 2 части: официална и научна. Въ научната частъ сж помѣстени редъ изследвания, отъ голѣмъ интересъ, главно по археологията, историята и изкуството на древна Тракия. Това нововъведение въ годишника, което създаде нови голѣми грижи за Борисъ Дяковичъ, тъй като тамъ сж помѣстени ценни научни трудове, между които и негови, а той самъ е неговъ редакторъ и отговорникъ. Нововъведението повдигна още повече значението на годишника — особено въ чужбина.

Освенъ годишниците, библиотеката, по инициативата, грижитъ и застъпничеството на директора ѝ Борисъ Дяковичъ, издаде и две великолепни и обемисти книги: „Славянски ржкописи и старопечатни книги на Народната библиотека въ Пловдивъ“ отъ проф. Б. Цоневъ, 1920 г., и „Орнаментъ и буква въ славянскитъ ржкописи на Народната библиотека въ Пловдивъ“ отъ Николай Райновъ, 1925 г., добре оценени и възхвалени отъ наши и чужди капацитети.

Борисъ Дяковичъ презъ 1908 г. взе най-живо участие при изработване законопроекта за народното просвѣщение и е авторъ на отдѣла му за културнитъ институти — музеи и библиотеки. Той е единъ отъ главнитъ съставители на закона за старинитъ и измѣненията въ него.

Наредъ съ тази своя огромна служебна работа, Борисъ Дяковичъ е намиралъ свободно време да се занимава и съ чисто наученъ трудъ и специални изследвания по археологията на България. И тамъ ние виждаме най-високото проявление на богато надарената му натура. Ето списъкъ на неговитъ по-важни статии, монографии и съчинения:

1. Нашиятъ Народенъ музей. Студия. София, 1900 („Мисълъ“ за 1900);
2. Бѣлѣжки по археологията на крайдунавска България. София, 1900 (Въ Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XVI и XVII);
3. Адонисъ и Венера, мраморна група отъ Варна (въ „Изкуство“ за 1900);
4. Археологически излетъ въ крайдунавска България. София, 1901 г. (Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XX);
5. Тракийска гробница при Пловдивъ и некрополътъ на древния градъ. София, 1907 (Сб. за нар. умотв., наука и книжнина, кн. XXII—XXIII);
6. Могилата „Топра-Асаръ“ при с. Салалий. Пловдивъ, 1908 (Период. списание на Бѣлг. Академия на наукитъ);
7. Тракийско оброчище при Станимака. Пловдивъ, 1909 (Период. списание, кн. LXIII);
8. Тракийско светилище при с. Новоселъ. Пловдивъ, 1910 (Периодическо списание);
9. Халцатски и латенски фибули въ Археологическия музей въ Пловдивъ, 1922 (Известия на Бѣлг. Археол. инст., кн. I);
10. Находки изъ некропола на античния Пловдивъ. Пловдивъ, 1922. (Известия на Бѣлг. Археол. институтъ, кн. I);
11. Фриза на здравеноснитъ божества на Тракия и култътъ на Ескулапъ въ Пловдивъ. Пловдивъ, 1921 (Годишникъ на Народната библиотека въ Пловдивъ за 1921);

12. Барелиефи на Тритъ Нимфи въ група съ Зевсъ и Хера. Пловдивъ, 1922 (Годишникъ за 1922);

13. Оброчни барелиефи на Херкулесъ въ България. Пловдивъ, 1922 (Годишникъ за 1922);

14. Тракийско оброчище при с. Хамзаларе. Пловдивъ, 1922 (Годишникъ за 1923 г.);

15. Тракийска колесница при с. Могилово. Пловдивъ, 1923 (Годишникъ за 1923 г.);

16. Военна диплома отъ с. Брѣстовица. Пловдивъ, 1923 (Годишникъ за 1923 година);

17. Сбирка „Д-ръ Ив. Назлъмовъ“. Пловдивъ, 1923 (Годишникъ за 1923 година);

18. Барелиефи на „Тракийски конникъ“ въ Пловдивския Народенъ музей Пловдивъ, 1924 (Годишникъ за 1924 г.);

19. Антична гробница въ „Кукува-могила“ при с. Дуванлий. Пловдивъ, 1925 (Известия на Бълг. Археол. инст., кн. III);

20. Изъ ржкописната сбирка на Пловдивската Народна библиотека. Пловдивъ, 1921 г. (Годишникъ за 1921);

21. Сборникъ „Фередунъ—бей“. Пловдивъ, 1922 (Годишникъ за 1922 г.).

22. Исторически прегледъ на Народната библиотека и на Музея въ Пловдивъ до Съединението. Пловдивъ, 1907 („Училищенъ Прѣгледъ“, год. XI, кн. X);

23. Народни библиотеки и читалища въ Пловдивския окръгъ. Пловдивъ, 1908 (Училищенъ Прѣгледъ, 1908);

24. Бѣлградската Народна библиотека и законъ за нейната уредба. Пловдивъ, 1908 („Българска сбирка“);

25. 50-годишнина на една забравена българска гимназия. Пловдивъ, 1908 („Училищенъ Прѣгледъ“, 1908);

26. Едно писмо на Неофита Рилски. Пловдивъ („Периодическо списание“, кн. LXI);

27. Статистика на нашата период. книжнина презъ 1909 г. (спис. „Книжовникъ“, I, бр. 4—5);

28. Статистика на нашата периодическа книжнина презъ 1910 година. (списание „Читалище“, год. I, кн. II и III. 1911);

29. Българскиятъ периодически печатъ презъ 1923 год. (сп. „Читалище“, год. VI, кн. I 1926);

30. Ученическото четене (сп. „Читалище“, год. VI, кн. II и III 1926).

31. Алфонсъ Ламартинъ презъ Пловдивъ. Пловдивъ, 1923 год.;

32. Монастирътъ „Св. Врачи“. Пловдивъ, 1925 (в. „Югъ“, бр. 1972-73),

33. Д-ръ Петъръ Беронъ и неговиятъ „Рибенъ букваръ“. Пловдивъ. 1926 (въ „Сборникъ Д-ръ П. Беронъ“), и др.

За разнитъ статии на г. Дяковичъ по въпроси отъ наученъ и общественъ интересъ, прѣснати изъ наши списания и вестници, нѣма да говоримъ.

Челъ съмъ и чета винаги съ голѣмо удоволствие научнитъ трудове на Борисъ Дяковичъ по археология. Изброихъ ви само заглавията на съчиненията, които той е написалъ, а всѣко едно отъ тѣхъ буди специаленъ интересъ, защото ви открива единъ новъ миръ, за който нито сте подозирали. Ще ми позволите да се спра съ нѣколко думи само върху монографията на Борисъ Дяковичъ за фризата на здравеноснитъ божества, печатана въ Годишника на библиотеката за 1921 год. Всички, вѣрвамъ, сте виждали тази огромна мраморна плоча съ образитъ на 8 антични божества, намѣрена въ основитъ на една разрушена джамия въ гр. Пловдивъ презъ лѣтото 1921 г. и днесъ съхранявана въ музея. Възхищавали сте се, възхищавалъ съмъ се и азъ отъ изяществото на формитъ и свободата на позитъ, въ които сж представени тѣзи

божества. Но това не бѣше повече отъ възхищението, което се изпитва, когато гледаме всѣка една художествена вещь. Трѣбваше да дойде Борисъ Дяковичъ и съ своето научно изследване да ни разкрие цѣлата много интересна история на нашия вѣковенъ градъ, свързана съ този камѣкъ. Вече следъ това ние се любуваме на фризата съ други очи, тя ни става истински родна и близка, защото е свързана съ вѣрванията, живота и сѣдбата на нашитѣ прадѣди въ Пловдивъ отъ прѣди 2000 години. Така отдѣлнитѣ археологически предмети, безгласни и мъртви за всички останали, подъ погледа на учения археологъ се одухотворяватъ и ни откриватъ по едно прозорче, прѣзъ което надникваме въ далечното минало. И тъмната завеса на забвението, която ни раздѣля отъ това минало, постепенно се раздира предъ насъ отъ смѣлитѣ труженици на археологията, за да можемъ да познаемъ себе си.

Въ Пловдивъ Борисъ Дяковичъ прекара най-хубавитѣ и най-тѣжнитѣ години на своя животъ. Той тука се задоми за Ганка Питева, учителка въ Габровската непълна девическа гимназия. Следъ десетина хубави години на семейно щастие съ примѣрна домакия и две мили рожби настѣпи верига отъ грозни нещастия, които биха съкрушили и най-крепката човѣшка натура. Най-напредъ той претърпѣ трагичната кончина на обичната си съпруга, презъ 1911 г., следъ това, презъ 1916 г., смъртъта на престарѣлата си майка; а презъ 1922 год. угасна животътъ на единствения му непрежалимъ синъ Методий, ученикъ отъ VII кл. на мѣстната мѣжка гимназия. Три гроба на най-любими сѣщества — майка, съпруга и синъ — трагично свързаха Борисъ Дяковичъ съ сѣдбинитѣ на нашия градъ. Особено го покрусѣ смъртъта на сина му Методий, момѣкъ съ високъ интелектъ и голѣми дарби: учителятъ му по рисуване г. Хр. Станчевъ го считаше за бъдащъ голѣмъ художникъ (отъ рисункитѣ му е запазенъ въ Пловд. Народенъ музей портретъ, съ сангвинъ, на първия областенъ библиотекаръ А. А. Башмаковъ), а учителятъ му по пиано, г. А. Букурещлиевъ, не веднажъ е казвалъ, че никога не е ималъ такъвъ талантливъ ученикъ и тънѣкъ изпълнителъ на всички зададени теми.

Едничка негова рожба е останала дъщеря му Богданка или, както той си я нарича, Боди, родена на 28 януарий 1908 г., бивша ученичка на г. А. Букурещлиевъ, студентка първо въ Мюнхенската, а сега въ Държавната Музикална Академия въ София и любима ученичка на виртуоза пианистъ проф. Андрей Стояновъ. Тя още твърде малка прояви музикални дарби, които далеко надминаватъ способноститѣ на обикновенъ пианистъ. Впрочемъ пловдивското интелигентно общество не веднажъ я е виждало и съ възторгъ слушало на естрадата.

Най-после справедливостъта изисква да признаемъ тукъ, че и пловдивското археологическо дружество, което е взело инициативата за чествуването на тази единствена може би по своето разнообразие интензивна и плодотворна двадесетъ и петъ годишна дейность, е дѣло на достойния юбиляръ, — Борисъ Дяковичъ е основателятъ на това дружество и авторъ на неговия уставъ.

Но колкото Борисъ Дяковичъ не жали силитѣ си въ всички общественно-полезни инициативи, толкова той е скромненъ, когато е въпросъ да му се ладе едно заслужено отличие. Никой по-добре отъ мене не знае, какви усилия трѣбваше да се упражнятъ, за да се накара да ладе съгласието си за устройването на това скромно юбилейно тържество. Като истински ученъ, изпълненъ съ житейска мѣдрость, която не се придобива само отъ книгитѣ, той отклоняваше и отклонява всѣки опитъ да се прави шумъ около неговата личность. Обаче въ случая неговата упоритость трѣбваше да отстъпи, защото въпросътъ се отнася толкова лично за него, колкото и за превъзпитанието на нашето обезвѣрено въ общественитѣ служители гражданство. Чествуването на заслужилитѣ дейци въ полето на културата и просвѣтата е най-добрата манифестация на обществената признателность и сочи на по-младитѣ пѣтя, които тѣ трѣбва да следватъ, за да бждатъ полезни на народа си.

Съ това азъ изказвамъ своята дълбока почитъ къмъ многоуважавания, обичанъ и почитанъ отъ всички ни Борисъ Дяковичъ и му пожелавамъ още дълги години да се радва на тази енергия и здраве, за да доживѣе и петдесетъ годишенъ юбилей. Да живѣе Борисъ Дяковичъ!

(Всички повтарятъ „да живѣе!“ и ржкоплѣскатъ).

Приветствия

Въ навечерието на юбилейния день г. Борисъ Дяковичъ получи отъ Н. В. Царя портретъ съ собственоржчния Му подписъ, придруженъ съ следното писмо отъ канцеларията:

Канцелария на Негово Величество Царя

София, 13 май 1926 год.

№ 541

До Господинъ
БОРИСЪ ДЯКОВИЧЪ,
Директоръ на Народната
библиотека и музей

Почитаеми Господине,

Въ отговоръ на поканата Ви, която сте изпратили до Негово Величество Царя за чествуването на 25 годишната Ви непрекъснатата служба, научна и обществена дейность като директоръ на Пловдивската народна библиотека и музей, имамъ честта да Ви известя, че Негово Величество благоволи да ме натовари да Ви изкажа за случая Неговитъ сърдечни поздравления, както и да Ви пожелае полезна и благотворна научно-обществена дейность още за дълги години. При това въ споменъ на тоя прославенъ за Васъ день Негово Величество Ви изпраща Своя ликъ съ собственоржчния Му подписъ.

Приемете, Почитаеми Господине, увѣрение въ отличната ми почитъ,

В. Драндаръ

Съветникъ въ Канцеларията*.

Следъ продължителнитъ овации, които се направиха на юбиляра сърдечно и спонтанно отъ цѣлата публика, въ настѣпилата тишина пръвъ се изправи отъ мѣстото си г. Александръ Радославовъ, главенъ секретаръ на Министерството на народната просвѣта, и, като се приближи до естрадата, на която седѣше г. Борисъ Дяковичъ, отъ името на министра и на българското правителство прочете следния адресъ (вж. табл. II).

„Уважаемый Господине Дяковичъ,

Въ името на правителството, на Министерството на народното просвещение и лично отъ свое име Ви изказвамъ най-искрени поздравии по случай Вашата двадесетъ и петъ годишна служба и научна дейность.

Избрали още като младежъ за свое жизнено поприще една научна специалность — археологията, — която до тогава, преди повече отъ 30 години, бѣ застъпена у насъ само отъ заслужили за родната ни наука чужденци — Каницъ, Иречекъ, бр. Шкорпилъ, Добруски, Успенски, Милюковъ и др.; свършили като първи българинъ тая научна дисциплина; неотклонили се никога отъ своята жизнена задача, въпреки тежитъ условия за служебна и научна работа

у насъ, Вие можете съ гордостъ и удовлетворение да гледате не само назадъ, къмъ вече изминалия отъ Васъ пжтъ, но и напредъ, къмъ предстоящата Ви работа, на която Вие, съ двадесетъ и петгодишното си дѣло, поставихте здрави основи и послужихте за образцовъ примѣръ и преданъ другаръ на по-младото поколѣние българи археолози, — и съ своята организация и администрация на библиотечното, музейно и археологическо дѣло и съ своитѣ разкопки и изучаванията на нашитѣ старини.

Приемете още веднажъ, уважаемый Господинъ Дяковичъ, моитѣ най-дълбоки благодарности за извършеното отъ Васъ и като висшъ държавенъ служител и като цененъ ученъ.

№ 10504, 16 май 1926

Министъръ: *Н. Д. Найденовъ*

При това г. Радославовъ, поднасяйки на юбиляра сжщия адресъ, художествено изработенъ и поставенъ въ рамка, обяви, че Н. В. Царьтъ е удостоилъ г. Борисъ Дяковичъ съ особено внимание, като го е наградилъ съ сребъренъ медалъ за наука и изкуство. Г-нъ Ал. Радославовъ предаде царската грамота и ордена на г. Б. Дяковичъ въ специална кутия, а секретарьтъ на общогражданския комитетъ постави този орденъ на гърдитѣ на юбиляра. надъ другитѣ три ордена, съ които той бѣше окиченъ. Отъ страна на Министерството на просвѣтата г. Ал. Радославовъ предаде на г. Дяковичъ въ пликъ и едно парично дарение отъ десетъ хиляди лева. Високитѣ отличия и специалното внимание на представителитѣ на държавата къмъ скромния юбиляръ трогнаха присжтствующитѣ, които видѣха, че неуморнитѣ усилия на директора на Пловдивската народна библиотека и Музей презъ неговата 25 годишна държавна и обществена служба неостанаха неоценени.

Г-нъ Ал. Радославовъ и лично поздрави най-сърдечно г. Борисъ Дяковичъ и му пожела здраве и бодростъ, за да бжде още за дълги години съ работата си полезенъ на обществото.

Чиновникътъ при библиотеката г. К. Недѣлчевъ бѣ помоленъ отъ комитета да обявява последователно реда, по който ще се поднасятъ приветствията. Той, прочее, следъ като г. Ал. Радославовъ се отдръпна отъ естрадата, обяви, че има думата директорътъ на Българския Археологически институтъ г. проф. Д-ръ Б. Филовъ.

Г-нъ Борисъ Дяковичъ има грамадни заслуги за добрата уредба на Пловдивската Народна библиотека, но за пловдивчани бѣше една наистина щастлива случайностъ, че той при високитѣ си качества и способности на вещь администраторъ, по образование се случи историкъ, специализиралъ по археология. Безспорно, неговиятъ личенъ интересъ къмъ историята и археологията допринесоха най-много, за да може да се създаде въ гр. Пловдивъ този великолепенъ народенъ музей, който е истинска гордостъ и украшение на града ни. Дѣлото на г. Борисъ Дяковичъ, както и трѣбваше да се очаква, бѣ добре оценено преди всичко отъ нашитѣ учени археолози, организирани въ единъ държавенъ наученъ институтъ, които изпратиха самия директоръ на института, г. проф. Б. Филовъ, голѣмъ български ученъ, да участвува въ тържеството и да поздрави юбиляра.

Г-нъ професорътъ прочете на г. Борисъ Дяковичъ и му поднесе следния адресъ:

„Български
Археологически Институтъ
София
Раковски 127
11 май 1926 г.

Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Българскиятъ Археологически Институтъ, който има честта да Ви брои между своитъ действителни членове, съ особно удоволствие се присъединява къмъ чествуването на Вашия юбилей и се счита щастливъ да Ви поднесе по тоя случай най-горещи поздравления и благопожелания.

Презъ време на Вашата дългогодишна дейность Вие допринесохте твърде много за развитието на нашето дѣло. Особно голѣми сж Вашитъ заслуги по уреждането на археологическия музей въ Пловдивъ, чието спасение отъ хищническа ржка и пресъздаване се дължи изключително на Васъ. Вашитъ научни трудове въ областта на археологията Ви спечелиха уважението и признателността на Вашитъ колеги, както у насъ, така и въ чужбина.

Като ценѣше твърде високо тази Ваша дейность, Българскиятъ Археологически Институтъ още при самото си създаване Ви избра за свой действителенъ членъ. Съ Вашето участие въ научнитъ работи на Института Вие не малко спомогнахте и за неговото закрепване.

Управителниятъ съветъ на Българския Археологически Институтъ отъ свое име и отъ името на всички негови членове Ви пожелава отъ все сърдце още дългогодишна и все тѣй плодотворна дейность за успеха на нашата млада наука.

Директоръ: проф. Б. Филовъ
Секретаръ: Р. Поповъ“

Двамата учени се разцелуваха при общи ентузиазирани ржкоплѣскания отъ страна на всички присѣтствуващи. Публиката чувстваше и се възхищаваше отъ това духовно общение между двамата учени, изразено така интимно и сърдечно въ този тържественъ моментъ.

Следъ това взе думата директорътъ на Софийския Народенъ музей г. Андрей Протичъ. Отъ страна на Соф. Народенъ музей той поднесе на г. Борисъ Дяковичъ единъ художествено изработенъ адресъ (Табл. III). Г-нъ Андрей Протичъ, сжщо така известенъ писателъ и ученъ, който се занимава по-специално съ старобългарската живопись и архитектура, прочете на юбиляра следния адресъ, художествено изработенъ:

1901 —
— 1926

„На Борисъ Дяковичъ Директоръ на Народната
Библиотека и Музей въ Пловдивъ.

Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Вашитъ млади другари отъ Народния Археологически музей въ София Ви поднасятъ своитъ най-сърдечни сърадания по случай чествуването на Вашето двадесетъ и петъ годишно жизнено дѣло.

Първиятъ българинъ, свършилъ археология още презъ 1898 година, единствениятъ измежду нашитъ археолози, подготвенъ, и то още като сту-

дентъ, практически и въ Лувърския музей въ Парижъ; жертва на своя дългъ да запази отъ разхищение нашитъ народни паметници на Трапезица; организаторъ на Народната Библиотека въ Пловдивъ; единственъ отъ най-значителнитъ създатели на Закона за старинитъ и музеитъ, единъ отъ рѣдкитъ щастливци при своитъ изследвания на предисторически, тракийски, антични и скитски паметници, Вие, драги нашъ другарю, сте били за насъ винаги примѣръ за поощрение въ нашата служебна и научна дейность.

София, 16 май 1926 г.

Директоръ на Народния Археологически
Музей: *Андрей Протичъ*

Уредници:

Р. Поповъ

Д-ръ Кр. Миятевъ

Н. А. Мушмовъ

Асистентъ: *В. Миковъ*

Секретарь-счетоводитель:

Н. Сарм...

Делегати на Министерството на Народното Просвѣщение:

Проф. *Б. Филовъ*

Проф. *Г. И. Кацаровъ*

Художникъ: *Н. Аврамовъ*

Фотографъ: *Г. Трайчевъ*

Даде се думата на представителя на Софийската Народна библиотека г. К. Мутафовъ, известенъ български писателъ—драматургъ, който поднесе и прочете на юбиляра следния адресъ:

„Народна Библиотека и
Музей „Иванъ Вазовъ“

16 май 1926 г.

София

Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Дошло е време народитъ да измѣрватъ своята мощъ въ попрището на духовния животъ. Малка и оскърбена България не може да бжде оставена безъ мѣсто въ реда на културнитъ народи, макаръ скромно, но за туй пѣкъ плодъ на честенъ трудъ. И нашата родина има доста, съ което би могла да бжде представена въ международната арена на духовно състезание.

И действително, една отъ нашитъ ценности и гордости е и „Народната Библиотека и Музей“ въ града Пловдивъ, чието процвѣтяване се дължи въ голѣма степенъ на Вашитъ грижи и любовъ, които Вие, Господинъ Б. Дяковичъ, сте влагали презъ цѣли двадесетъ и петъ години въ дѣлото на нейната уредба.

Ценейки високо Вашитъ благородни трудове за поставяне на прилична висота втората ни Народна Библиотека, както и онѣзи въ областта на археологията, честитъ съмъ да Ви поднеса своитъ поздравъ и пожелания и онѣзи на всички чиновници при Народната Библиотека въ София по случай голѣмия празникъ на Вашата плодотворна двадесетипетгодишна дейность въ областта на скжпото наше родно библиотечно дѣло.

Директоръ: *Б. Ангеловъ*

Приветствията на г. Мутафовъ бѣха посрещнати съ шумни одобрения отъ присѣдствующитъ.

Думата взе председателятъ на общогражданския комитетъ г. Ст. Н. Шишковъ, уредникъ на Етнографския музей при Пловдив. Окр. постоянна комисия, който произнесе следната речъ:

„Почитаемо събрание,

Уважаемый г. Дяковичъ,

Сждбата като че е била особено немилостива къмъ българския народъ. Той е попадналъ на постоянно заселище въ тая географска частъ на Балканския полуостровъ, която се намира на главенъ и важенъ международенъ пжтъ и обиколень съ такива съседи, че е трѣбвало да живѣе съ вѣкове въ едно напрегнато състояние и постоянна, почти непрекъсвана борба, за да запази своето национално сществование. Ето защо нашиятъ народъ въ своето и далечно и близко минало не е ималъ периоди съ по-дълго време на тихъ, спокоенъ животъ, за да даде просторъ на по-голѣмо развитие на своитѣ интелектуални сили и дарби на своето духовно превъзможване.

При всички тия неблагоприятни условия българскиятъ народъ презъ своя 15-столѣтенъ исторически животъ и въ миналото и въ днешното си време пакъ е давалъ и дава, издигалъ и издига хора на тихия, безшумния умственъ и духовенъ трудъ и творчество. Днешното скромно тържество е именно такова на умствена духовна дейность на културно-просвѣтнитѣ дѣла и заслуги на отдѣлната личностъ къмъ цѣль народъ.

Малко ни сж, наистина, на брой, единици сж само нашитѣ дѣлови учени хора, ратници въ родната и по-нататкъ въ общечовѣшката наука и духовна култура. Обаче тѣ сж хората, които всрѣдъ редицата неблагоприятни условия и трудности, съ една удивителна ревность и преданность, съ една упоритость, свойствена на нацията ни, и съ една сръчность и дѣловитость работиха и работятъ въ полето на родната наука. Тѣ поставиха и поставятъ нашия малкъ, нещастенъ, наистина интъкъ, но великъ по духъ и търпение народъ, да бжде той ако не на равно, го поне наредъ до великитѣ културни народи. Тѣзи наши дѣлови учени хора сж ония свѣтливи факели на българския хоризонтъ, ония малко на брой, но съ ярка свѣтлина звезди на българското небе, които освѣтляватъ трънливия пжтъ на народа ни и го водятъ къмъ сигуренъ напредкъ и свѣтлина и къмъ по-честита бжднина.

Вие, г. Дяковичъ, сте единъ отъ малцината такива наши сънародници, който безшумно, безкористно, добросъвестно и съ крепко родолюбие повече отъ 25 години неуморно работихте и работите въ историческата и археологическата науки и въ прибиране и запазване ценнитѣ културни придобивки на страната за нашитѣ идни поколѣния. Вий изпълнихте съ рѣдка добросъвестность и скромность своя дългъ къмъ народа си и частно къмъ града Пловдивъ. Тѣзи два голѣми културно-просвѣтни институти — Народната библиотека и археологичния музей при нея — подъ покривитѣ на които се намираме въ тоя тържественъ часъ, за да достигнатъ до това положение на ширина, на запасъ и богатство, на ценность и образцова уредба, — всичко това най-много и най-напредъ се дължи на Васъ, като тѣхенъ шефъ и ръководитель непрекъснато 25 години.

Уважаемый г. Дяковичъ,

Мень се падна честъта отъ името на гражданския комитетъ по уреждане на днешния Вашъ 25 годишенъ юбилей да Ви поднеса дълбокитѣ си почитания, голѣмата благодарность и признателность и да Ви най-искрено пожелаея здраве, дългоденствие, бодрость и сили, щото Пловдивъ по-тържествено, по-славно и предъ нови ценни придобивки въ това заведение да празнува и Вашиятъ 50 годишенъ юбилей.“

Речъта на г. Ст. Шишковъ бѣ посрещната съ всеобщи одобрения.

Следъ това се изредиха да приветствуватъ г. Борисъ Дяковичъ отъ страна на Пловд. Окр. управитель, който отсъствуваше отъ града,

секретарьт му г. Христовъ, отъ страна на началника на гарнизона началникъ щаба на дивизията г. полковникъ Филиповъ, отъ страна на кмета на гр. Пловдивъ пом. кмета г. П. Анчевъ и пр. Последниятъ поднесе на юбиляра единъ адресъ отъ общинския съветъ на гр. Пловдивъ съ следното съдържание:

„Пловдивска община

Г-нъ Дяковичъ,

Общинскиятъ съветъ на града Пловдивъ се счита щастливъ, че може да поздрави Васъ, заслужилъ Пловдивски гражданинъ, съ двадесетъ и петъ годишния Ви юбилей и да Ви благодари за Вашата културна дейность, съ която сте допринесли твърде много за напредъка и просвѣтата на народа и частно на града Пловдивъ.

Гр. Пловдивъ, 16 май 1926 г.

За общинския съветъ
п. кметъ: *П. Анчевъ*“

При това той произнесе следната речъ:

„Пловдивския общински съветъ ме натовари да предамъ на почитаемия юбиляръ уваженията и почетъта му къмъ дългогодишната културна тиха и богато плодотворна дейность. Съвета, за да засвидетелствува своитъ чувства, ми възложи да поднесе на Г-на Дяковича и този почетенъ адресъ. Нека ми бжде позволено, отъ името на съвета и отъ мое име, да изразя още единъ пжтъ нашето удивление за трудолюбието и усърдието на Господинъ Дяковича за неговата неуклонна преданостъ и любовъ къмъ българската книжнина и къмъ българския четецъ. Това еднообразно и трудно дѣло може да бжде постигнато отъ човѣка на голѣмия умъ, благото сърце и твърдата воля. Съвременниците и бждещитъ поколения най-вече ще оценятъ голѣмото дѣло на юбиляра ни въ неговата работа по основаването и подреждането на Народния ни музей. Той пръвъ, срѣщайки се съ всѣка старинность въ равнинитъ на Тракия, я е полюбвалъ, заговарялъ съ нея като съ близка рожба и старателно е подреждалъ въ реда на народностнитъ ни ценности. Тракийскитъ старинности днесъ ни говорятъ и ни сж познати благодарение на труда и любовта на юбиляра къмъ неговото културно и професионално дѣло.

Желая му дълги дни и преданни последователи въ срѣдата на нашата младежъ, която, като него, да обича книгата, да я чете и изучава, да обича старинноститъ, да ги търси и разговаря съ тѣхъ, за да може, като юбиляра, да обича и днешната си родина.“

Вмѣсто председателя на Окр. постоянна комисия, който въ този день отсъствувахе отъ града, неговиятъ секретаръ г. Д. Величковъ, заедно съ приветствията си прочете на г. Борисъ Дяковичъ и следния адресъ:

„Пловдивска
Окръжна Постоянна Комисия
№ 3606
15/V 1926 г.
Пловдивъ

До Господина
БОРИСЪ ДЯКОВИЧЪ
Директоръ на Народната
библиотека и музей
Тукъ

Уважаемый Господинъ Дяковичъ,

Пловдивската Окръжна Постоянна Комисия, по случай днешния день на чествуване Вашето 25 годишно служебно и научно народополезно дѣло въ гр. Пловдивъ и Окръга, счита за свой голѣмъ и приятенъ дългъ да Ви изкаже съ настоящето своята дълбока почитъ и благодарность. Цѣлиятъ окръгъ

начело съ Пловдивъ високо ценятъ Вашата безкористна, безукорна и неуморна научно-книжовна и културна дейность не само за Вашитѣ археолошко-исторически изследвания изъ далечното минало на страната и града, но и за Вашитѣ старания въ обогатяването на двата най-високо културно-просвѣтни институти — Народната Библиотека и Археолошко-исторически Музей при нея.

Заедно съ поздравленията и пожеланията ѝ за дългоденствие, Комисията Ви моли да приемете и скромния ѝ даръ отъ 5000 лева.

Председателъ: *Г. Ямболиевъ*

Секретаръ: *Д. Величковъ*

При това той поднесе на юбиляра и паричния даръ, за който се споменува въ адреса.

Представителътъ на Българското училищно настоятелство въ гр. Пловдивъ г. Янкуловъ изказа признателността на училищното настоятелство къмъ г. Борисъ Дяковичъ за неговата 25 годишна неуморна дейность за просвѣтата на подрастващитѣ поколения. Известно е, че читалнята на библиотеката се посещава твърде много отъ учащата се младежъ, която въ тази уютна и предразполагаща къмъ сериозенъ умственъ трудъ обстановка се убогатава съ знания. Много бедни ученици, особено презъ студентитѣ зимни месеци, тукъ приготвяватъ уроцитѣ си и тъй иматъ възможность да завършатъ съ успѣхъ гимназиалното си образование.

Г-нъ Янкуловъ поднесе на г. Борисъ Дяковичъ единъ разкошенъ букетъ отъ живи цвѣтя.

Отъ името на Дома на изкуствата и печата въ гр. Пловдивъ, чийто председателъ писателътъ г. Николай Райновъ е главенъ библиотекаръ на Пловдивската Народна библиотека, но се намира въ командировка въ Франция, произнесе цвѣтиста и съдържателна речъ секретарътъ г-нъ Лука Говедаровъ. Той изтъкна голѣмитѣ заслуги на г. Борисъ Дяковичъ за културното повдигане на гр. Пловдивъ и окръга, за което Домътъ на изкуствата и печата го провъзгласява за свой почетенъ членъ. Г-нъ Л. Говедаровъ поднесе на юбиляра художествено изработенъ адресъ (табл. IV) съ следното съдържание:

„Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Настоятелството на Пловдивския Домъ на изкуствата и печата, имайки предвидъ Вашитѣ ценни заслуги като археологъ и директоръ на народната библиотека-музей въ града ни, единодушно реши въ заседанието си отъ 12-й май т. г. да Ви провъзгласи за почетенъ членъ на Дома. Това е едно заслужено внимание къмъ онзи, който въ продължение на четвъртъ вѣкъ съ честь, съ достоинство и съ успѣхъ заема единъ важенъ и отъ голѣмо значение за младата българска култура постъ. Вашата крупна дейность, неуспорна отъ никого, е явно доказателство за Вашитѣ голѣми качества на ученъ, на културтрегеръ и на многоуважаванъ българинъ, който съ ентусиазъмъ и рѣдка преданность е отдалъ цѣлия си животъ въ упоритъ творчески трудъ за прогреса и просвѣтата на новоосвободения отъ тежко иго народъ. Вашето дѣло ще служи за примѣръ на поколенията.

Членоветѣ на Дома се чувствуватъ щастливи, че могатъ въ своята срѣда да иматъ една просвѣтна личностъ като Васъ, съ доказанъ авторитетъ всрѣдъ учения свѣтъ и съ несъмнени заслуги къмъ родината.

Гр. Пловдивъ, 16 май 1926 г.

Съветници:

Д-ръ Ал. Пъевъ
П. Радомировъ
П. Караджиевъ
Миятевъ

Председателъ: *Н. Райновъ*

Подпредседателъ: *Д-ръ П. Недковъ*

Секретаръ: *Л. Говедаровъ*

Касиеръ: *Ст. Гевгаловъ*¹⁾

Подредъ взимаха думата председателътъ на Съюза на българскитѣ писатели г-нъ К. Мутафовъ, представителятъ на Дружеството на запаснитѣ офицери въ Пловдивъ, представителятъ на ученолюбивото дружество „Искра“ въ гр. Казанлъкъ г. Г. Близнаковъ, представителятъ на адвокатската колегия въ гр. Пловдивъ г. Илия Атанасовъ, директорътъ на френския колежъ въ гр. Пловдивъ, директорътъ на нѣмското училище въ гр. Пловдивъ, представителятъ на търговската гимназия въ Пловдивъ г. С. Салгънджиевъ, председателкитѣ на женскитѣ благотворителни дружества „Майчина грижа“ и „Постоянство“, представителятъ на туристическото дружество „Калояновъ връхъ“, председателятъ на ученическото археологическо дружество „Пулпудава“ при Държ. мъжка гимназия, представителятъ на турското читалище въ Пловдивъ и много други официални и частни лица, които съ най-голѣма искреностъ и задушевностъ приветствуваха юбиляра.

Между многото хубави речи, произнесени по този случай, ще отбележимъ кратката речъ на председателя на ученическото археологическо дружество „Пулпудава“ при Пловд. държавна мъжка гимназия Димитъръ Т. Мирковъ. Той поднесе на юбиляра букетъ отъ живи цвѣтя съ следното приветствие:

„Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Ценейки високо Вашитѣ неоценими и грамадни заслуги като археологъ, създателъ и директоръ на Пловдивската Народна Библиотека и Музей, азъ, като председателъ на Пловдивското Ученическо археологическо дружество „Пулпудава“ при мъжката гимназия, се чувствувамъ щастливъ да Ви приветствувамъ по случай 25-годишния Ви юбилей. Поднасямъ Ви този букетъ въ знакъ на дълбока почитъ и уважение, като Ви пожелавамъ дълголѣтенъ животъ за слава и честъ на България.“

Същевременно той се наведе и целуна ръката на г. Борисъ Дяковичъ, който отъ своя страна го целуна по челото. Моментътъ бѣше трогателенъ. Ученичеството смирено благодарѣше на юбиляра за положенитѣ трудъ и усилия, всрѣдъ овациитѣ на цѣлото гражданство.

Също тъй заслужава да се отбележи речъта, произнесена отъ представителя на турското читалище „Окума Йурди“ въ гр. Пловдивъ г. Али Фехми бей¹⁾. Съ свойствената му елегантностъ и възпитаностъ той се обърна къмъ юбиляра съ следнитѣ думи:

¹⁾ Помина се презъ лѣтото 1926 г.

„Многоуважаеми г. Борисъ Дяковичъ,

Отъ името на Пловдивското турско читалище „Окума Йурди“ при турското учителско дружество считамъ се за щастливъ, въодушевенъ отъ най-искрени чувства, да Ви поздравя най-горещо по случай 25 годишния Ви юбилей въ полето на най-възвишената и бихъ казалъ общечовѣшка дейность — археологията и библиотекарството и Ви пожелавамъ дългоденствие, за да отпразднувате и 50 годишния си юбилей“.

Отъ страна на персонала въ Библиотеката и Музея г-нъ Дяковичъ бѣ поздравенъ отъ г-ца В. Спасова, пазителка, която му поднесе и единъ хубавъ подарѣкъ, сребъренъ писмовникъ, художествено изработенъ отъ художника Стрелуховъ.

Той получи и други подарѣци: отъ дружеството на южнобългарските художници изящна ваза въ старобългарски орнаментъ (табл. V); отъ г-ца Н. Шикова, бивша чиновничка въ библиотеката, металична пепелница; отъ пероветѣ при френския колежъ „Св. Августинъ“ малъкъ париченъ даръ, отъ художника-учителъ Г. Ботушаровъ две вазички орнаментирани отъ него и др. (таблица V). Всички по разни начини искаха да изразятъ голѣмата си почитъ къмъ юбиляра.

Г-нъ Б. Дяковичъ бѣ поздравенъ и отъ г-нъ д-ръ Миртилось Апостолидисъ, по народность грѣкъ, който прочете своята речъ съ тържественъ тонъ:

„Нека се позволи и на мене, който съмъ роденъ пловдивчанинъ и съмъ редовенъ посетителъ на библиотеката и музея, да изкажа горещитѣ си и искрени благопожелания къмъ уважаемия г. Дяковичъ, който днесъ празнува 25 годишната си служба въ тукашната Народна библиотека и Музей и да му пожелае да може щастливо да празнува още и други юбилей.

Когато се смисля за развитието на библиотеката отъ създаването ѝ, което проследихъ отъ ученческитѣ ми години до днесъ презъ разни периоди, признавамъ, че днешното ѝ положение, което прави честь на града ни, се дължи изключително на г. Дяковичъ. Той съ своя организаторски талантъ, съ неговата преданостъ къмъ службата и съ чувството къмъ хубавото, които всѣки влизайки тукъ чувствува, успѣ споредъ срѣдствата, които държавата отпуска, да направи библиотеката храмъ на умственъ напредѣкъ и душевно забавление на ония, които желаятъ да увеличатъ своитѣ знания или да прекаратъ нѣкои приятни умствени часове.

Добриятъ вътрешенъ редъ, систематическото подраздѣление на книгитѣ, чистотата и неуморимата и акуратна служба на добритѣ му колеги сж наистина удивителни и могатъ да послужатъ за примѣръ на много библиотеки, много по богати по число на книги и въ които се влагатъ повече срѣдства.

Вѣрно е, че отдѣлението на класическата филология, както и на философията, които сж основата на всѣка народна библиотека, е бедно, но може би не е и нужно за умственитѣ нужди на съгражданитѣ ни, защото това е безусловно необходимо тамъ, гдето се култивиратъ класическитѣ науки. Целта на тукашната библиотека се вижда, че е повече популярна, а не толкова научна. При все това пакъ не можемъ да откажемъ, че всѣки ученъ отъ какъвто клонъ и да е може въ много случаи да се възползува въ науката си.

Голѣма признателность сжщо се дължи на г. Дяковичъ и за неговата неуморность и обичъ за добрата организация на малкия въ града ни музей, съставляващъ нераздѣлна часть отъ библиотеката. Въ него може посетителтъ, любителъ на старини, да изучи нѣкои страни отъ древната история на града ни и на Тракия.

Малките сбирки и монети на града и Тракия, отъ малобройните релефи и надписи на вази и статуйки, на пръстени и други орнаменти, оржия и разни предмети, които се намърили въ антични гробове и другадъ, отъ които много е описалъ въ негови съчинения трудолюбивиятъ на българската наука труженикъ, могатъ да дадатъ на любителя на старинитъ една идея, за културата и великолепието на великия градъ, който споредъ надписитъ и монетитъ се нарича великолепната на Тракия митрополия Филиппополисъ.

Желателно е, за да се допълни археологическата тукъ сбирка и важни нѣкой древни монументи, които принадлежатъ на града ни и преди години пренесени въ централния музей въ София, да бждатъ повърнати, защото тукъ е тѣхното мѣсто.

Поздравлявайки повторно г. Дяковичъ за неговото ползотворно и красиво народно дѣло, пожелавамъ му да продължи и въ бждеще сѣщото дѣло, съ по-голъма поддръжка отъ страна на държавата и общината и извиквамъ: „да живѣе г. Дяковичъ. Ура!“

Речта на г. д-ръ М. Апостолидисъ бѣ изслушана съ живъ интересъ и съпроводена съ продължителни аплодисменти.

Въ навечерието на праздненството въ честъ на г-на Б. Дяковичъ познатиятъ общественикъ г. Илия С. Бобчевъ публикува въ в. „Миръ“, брой 7763 отъ 15 май 1926 година, следната приветствена статия:

„За Пловдивската Народна библиотека и музей и за г. Борисъ Дяковичъ

Поканенъ съмъ да присѣстствувамъ на 16 т. м. въ Пловдивъ на юбилея на г. Бориса Дяковичъ. Не мога отиде, защото работи по професията ми ме задържатъ.

Ето защо ще трѣбва да напиша онова, което имахъ да кажа въ Пловдивъ за юбиляра.

Ако има съ какво да се гордѣе Пловдивъ предъ много наши градове въ провинцията, ако не и предъ София, то е съ народната си библиотека и музей. Основано още въ румелийско време като „Областна библиотека и музей“, това въ висша степенъ културно учреждение не само не заглѣхна, като доста други, следъ Съединението, а още повече се разви. Това стана преди всичко благодарение на обстоятелството, че то се настани въ зданието, което бѣше построено за помѣщение на Областното събрание, което отъ начало и до края на Румелия се помѣстваше въ единъ хамамъ край Марица.

Не по-малко допринесе за това и прехвърлянето на много — не вѣрвамъ дали сж всичкитъ — книги отъ разнитъ бивши дирекции на Източна Румелия въ библиотеката, която, подобно на тая въ столицата, се нарича народна.

Но много и твърде много се дължи и на г. Б. Дяковичъ.

Имаше нѣщо, което по едно време попрѣчи на развитието на библиотеката и на музея: директорството на покойния Такела, за когото по сѣдебенъ редъ и съ осждителна присжда се бѣ доказало, че не веднажъ е злоупотрѣбвалъ съ имотитъ на музея, като е продавалъ въ странство доста ценни антики и много малко се е грижилъ за обогатяването на библиотеката съ нови книги.

Тая прѣчка веднага се махна и тая загуба се навакса съ назначението на г. Борисъ Дяковичъ като директоръ.

Неговото дожаждане тукъ пролича. Новиятъ директоръ тутакси прояви грижи и умение не само като вещь археологъ въ устройството на музея, но и като добъръ библиотекаръ, познавачъ на библиотечното дѣло, въ уредбата на библиотеката.

Схващайки назначението на една българска държавна библиотека не като на едно читалище, а преди всичко като хранилище на всички съчинения български и на всички чуждестранни, които пишат за България отъ разни научни гледища, г. Дяковичъ скоро достави всички най-добри съчинения на чужди автори досежно България и Балканския полуостровъ и по тоя начинъ даде нова физиономия на библиотеката.

Г-нъ Дяковичъ очевидно разсждаваше така: редомъ съ народната библиотека въ Пловдивъ, както и въ София, трѣбва да има махленски читалища, гдето да се получаватъ вестници, списания и книги нуждни за широкия кръгъ читатели. Въ една народна библиотека, както и въ единъ народенъ музей, българина или чужденеца трѣбва да намѣри преди всичко това, що е нужно за познаването и изучаването на България.

За да бжде въ течение на всичко, що е ново въ областъта на науката, литературата и философията и за доставяне въ библиотеката, г. Дяковичъ най-грижливо следѣше критиката и библиографията на разнитѣ списания. По тоя начинъ работата на предвидения въ закона Библиотеченъ комитетъ, членъ на който известно време бѣхъ и азъ, значително се улесняваше.

Сжщото внимание и грижи посветяваше г. Дяковичъ и на Народния музей, като даваше предимство на тракийската древностъ. Той искаше да направи отъ Пловдивския музей хранилище на тракийски старини.

Не така, обаче, гледаше началството на г. Дяковичовата дейностъ и единъ день ние видѣхме, че цѣлиятъ музей, по заповѣдь на м-ра на народната просвѣта, се пренася въ София, въпрѣки съпротивата на директора му. Протестирахме — покойния Д. В. Манчовъ и азъ — за тая неправда и обида къмъ Пловдивъ, но не — би: сега почти всички предмети, които тѣй хубаво красѣха пловдивския музей, се търкалятъ, по нѣмане мѣсто, въ двора на столичния Народенъ музей.

Това, разбира се, не отчая г. Дяковичъ. Той грижливо се залови да състави нова археологическа сбирка при библиотеката, да купува разни стари монети и паметници. Единъ день азъ му казахъ, че той трѣбва да основе и археологическо дружество.

— Какъ така? запита ме той очудено.

— Ей така, ти ще бждешь председателя, ние, нѣколко души, азъ, г. Т. Панчевъ и др., ще бждемъ членове на дружеството и настоятелството. Само ти ще работишъ и ние ще се намѣрваме на работа около тебе. Както става винаги въ България, така ще бжде и въ случая.

Идеята бѣше много примамлива и само войнитѣ попрѣчиха на г. Дяковичъ да я осъществи, колкото и да не бѣ привлекателна перспективата, която му нарисувахъ. Сега въ Пловдивъ има археологическо дружество, много по-деятелно, отколкото азъ предричахъ, и то вече прави интересни разкопки и пълни опразднения по едно и до сега менъ необяснимо разпореждане музей.

Следвайки да се занимава съ разни научни трудове по археологията, съ разни публикации за библиотеката, г. Дяковичъ полагаше не малко грижи за каталога, азбученъ и систематически, на библиотечнитѣ книги и въ скоро време, безъ да забележимъ, въ коридора на библиотеката предъ читалнята се наредиха нѣколко грамадни маси съ ония хубави картонни каталози, които едва много по-късно се заработиха въ столичната библиотека.

За това азъ повече и по-искрено отъ всѣкиго друго поздравлявамъ юбиляра и сърадвамъ пловдивчани за тоя заслуженъ юбилей“.

За всички тия приветствия и речи г. Борисъ Дяковичъ поблагодари съ следнитѣ думи:

„Уважаеми г-жи и г-да!

Неочакваното праздненство, съ което ме удостоявате по случай 25-годишнината от моята служба като директоръ на едно отъ вашитѣ любими държавни учреждения, ме силно трогва, и азъ не намирамъ думи, достатъчно силни, за да ви изразя своята признателностъ и дълбока благодарностъ за указаната ми висока честь.

Да, висока и превисока честь; защото смѣтамъ, че презъ цѣлия периодъ на моята служба азъ съмъ изпълнявалъ само своя дългъ спрямо Родината, на която всѣки отъ насъ служи споредъ силитѣ си и споредъ своитѣ разбирания. За голѣма наша скърбъ, катастрофитѣ, които сполетѣха отечеството ни, тъй зле се отразиха на нашитѣ нрави, въ страната ни тъй злокобно вирна глава покварата, че скромната и безкористната дейностъ на единъ държавенъ служителъ почва да се смѣта за голѣма рѣдкостъ, да се сочи за примѣръ и да се награждава съ високи почести, съ каквито вие днесъ ме удостоявате.

Пжтътъ, който изминахъ, не бѣше постланъ съ рози, а съ шипки: подъ хубавитѣ и ароматни цвѣтенца голѣми тръни бодѣха. Верига отъ конфликти, неприятности, оскърбления и пр. често е стѣгала душата ми. Но въ края на краищата доживѣхъ до блѣскавото праздненство, което ми устройхте днесъ. Такъвъ свѣтълъ моментъ въ моя животъ никога не съмъ очаквалъ. Трогателното внимание на Н. В. Царя, ласкавитѣ думи, които ми отпрати Главниятъ секретаръ г. Ал. Радославовъ отъ името на Държавата и отъ името на висшия ми началникъ и цѣлото Министерство на народното просвѣщение, възхвалата, която ми се отдаде отъ името на Пловдивското Археологическо дружество, отъ Дома на изкуствата и печата, сърдечнитѣ поздрави, съ които съмъ отрупанъ отъ всички страни, милитѣ приветствия на златната младежъ и пр. и пр. изпълватъ сърдцето ми съ чувства на дълбока признателностъ. А честта, която ми се отдава отъ страна на доблестната ни армия, пазителка на Родината, залога за мирното и щастливо развитие на българския родъ въ културното поле на народитѣ, изпълва сърдцето ми съ умиление и гордостъ. Слава и велелепие на родната храбра, геройска армия въ лицето на г-на полковника Филиповъ!

На г. г. учителитѣ, другари по дѣло въ общата нива за народна просвѣта, отправямъ най-голѣма благодарностъ за любезнитѣ имъ приветствия.

(Обръща се и къмъ ученицитѣ)

Благодаря и вамъ, драги ученици, за поздравитѣ, които сте дошли корпоративно да ми поднесете по случай празника, който ми устройха вашитѣ благородни бащи и наставници.

Вашитѣ поздрави ми сж толкова по-скжпи, че идатъ отъ нежното и незлобиво сърдце на златната младежъ, която цѣли 25 години пълни управляваната отъ мене библиотека, за да бере духовна храна за крѣхкия организъмъ на бждащъ свободенъ, трудолюбивъ и родолюбивъ гражданинъ. 300,000 посещения сж направили пловдивскитѣ ученици на тази библиотека подъ мое наблюдение, и азъ нѣмамъ причини да се оплача отъ тѣхъ — всички бѣха редовни и внимателни изпълнители на библиотечнитѣ правила и наредби; малкитѣ изключения сж капка въ море и тѣ се дължатъ повече на свойствената на юношеството палавостъ, отколкото на зла умисль.

Вие масово посещавате нашата читалня, и азъ искрено се радвамъ на тия посещения. Помнете преди всичко, че ако искате вашиятъ трудъ, положенъ въ училището, да внесе въ обществото ни своята частъ отъ онова всеобщо благо, за което е то създадено, необходимо е, своитѣ познания да разширочите извънъ училищнитѣ стени. Такава подкрепа вие ще намѣрите именно въ народнитѣ библиотеки, тия естествени съюзници на народната

школа и най-мощни орждия да се разпространяват научни знания и да се създава критично отнасяне към околната действителност. Само въ тях се възобновяват въ по-широкъ кръгъ умственитъ придобивки на ученика и се развива неговиятъ стремежъ къмъ научни познания и самоусъвършенствуване, само тамъ той обиква умствения трудъ и свиква съ книгата. А книгата е не само най-мощното сръдство да се разпространява народната просвѣта, но и оржие да се боримъ за истина и справедливостъ, източникъ на любовъ къмъ наука, народъ и родина. За това, като посещавате нашата библиотека, приучавайте се да гледате на нея и нейнитъ задачи не индеферентно, като на временно използванъ инструментъ, а като на трайно народно светилище, предназначено да прѣска обилни лъчи по всички посоки на човѣшкитъ знания. Но същевременно не забравяйте, че тази библиотека е предназначена и организирана да служи преди всичко за по-високитъ културни задачи на страната ни, за родната наука, а следъ това и за хранилище на писменитъ паметници на нацията ни; та за това не настоявайте да се сведе нейното значение до нивото на обикновенитъ читалища или да влезе тя въ ролята на амбулантнитъ библиотеки на Западна Европа и Америка. Уважавайте нейнитъ принципи, обичайте и пазете нейния имотъ, събранъ и поддържанъ отъ лептата на цѣлия народъ.

Отъ 15 години при библиотеката е основанъ и археологически музей. Той бързо нарастна и днесъ е вече на пѣтъ да се отдѣли въ самостоятелъ Народенъ музей въ Пловдивъ. По признанието на учени специалисти, наши и чужди, музеятъ ни е цѣло съкровище, което трѣбва да пазимъ като очитъ си и да ценимъ като най-скъпа придобивка за Пловдивъ. За жалостъ, обществото ни не е още подготвено да отдава на музейнитъ събирки онова високо значение, каквото тѣ иматъ въ културнитъ страни на Западъ. И за това пакъ на младежъта се налага дългъ да посещава по-често музея, да се любува на събранитъ въ него паметници, да ги изучава, да ги пази и да вдъхва у широкитъ маси на народа любовъ къмъ роднитъ старини, защото само отъ тяхъ се учимъ за най-тъмната епоха на обширната територия, частъ отъ която днесъ населява българскиятъ народъ. Колкото и скромненъ по размѣри да е нашиятъ музей, той вече може нагледно да ви поясни много въпроси отъ курса на древната и сръдвѣковна история, който се минава въ училището. Посещавайте музея често, обикнете го като дѣло народно, грижете се за неговото развитие, да да се издигне на оная висота, която му се пада въ сръдцето на Тракия. Бждете негови усърдни помощници гдето и да сте — като ученици, студенти и свободни граждани!

Почитаемо събрание,

Билъ съмъ, като директоръ на нашата библиотека, подъ режима на всички наши управляващи партии съ 19 министри на народното просвѣщение. Всѣки единъ отъ тяхъ, споредъ схващанията си, е проявявалъ кой повече, кой по-малко интересъ спрямо нашето учреждение. Но най-силно се е врѣзала въ паметъта ми величавата фигура на покойния държавникъ Ал. Радевъ. Другъ такъвъ благороденъ и отзивчивъ министъръ азъ не познавамъ, — той винаги безрезервно удовлетворяваше всѣка моя молба въ полза на библиотеката. Между другото той пръвъ ми даде правъ да назначавамъ и уволнявамъ известна частъ отъ персонала; той пръвъ одобри моята наредба да се обуватъ и обличатъ прислужницитъ за смѣтка на държавата. Лично съ него не бѣхъ познатъ, но свѣтълъ споменъ за него ще пазя до последенъ часъ.

Другъ министъръ на народната просвѣта, заслугитъ на когото сж твърде голѣми поради грижитъ му да стабилизира положението на учреждението ни, бѣ г. Владимиръ Молловъ, сегашенъ министъръ на финанситъ. Смѣтамъ за свой дългъ да ви припомня, че г. Вл. Молловъ е, който, подкрепенъ отъ южно-

българските народни представители и кмета на гр. Пловдивъ, затвърди положението на учреждението ни чрезъ самия Законъ за Народното просвѣщение. Благодарение на този актъ, нашата библиотека бързо се разви и зае по размѣри второ мѣсто въ държавата ни, а при нея възникна незабелязано гиздавъ археологически музей. Нека си спомнимъ за това хубаво дѣло на г-на министра Вл. Молловъ и нека му подчертаемъ нашата признателностъ съ една обща възхвала.

Внимателни бѣха къмъ учрежданието и частно къмъ моята личностъ, като директоръ, бившите министри г. г. Ст. Костурковъ и Ст. Омарчевски. Тѣ не оставиха безъ внимание нито едно мое желание. Особна вѣра въ мене имаше г. Омарчевски: той ми даде пълна, едва ли не неограничена властъ да уреждамъ всички въпроси по свое усмотрение, които отпосле санкционираше безрезервно. И нему учреждението дължи твърде много за своя напредѣкъ дори и въ най-критичните години за нашата родина. Той даде голѣми кредити на библиотеката за книги. Той уважи и молбата ми да назначи за главенъ библиотекаръ при учреждението ни именития писателъ и художникъ Николай Райновъ. Сегашниятъ министъръ, г. Найденовъ, още отъ сега се показва твърде внимателенъ както къмъ мене лично, тъй най-вече и къмъ библиотеката, чиито нужди е взелъ твърде присърдце.

Не мога да не отдамъ тукъ дължимата благодарностъ въ лицето на г-на управителя на пловдивския окръгъ, изобщо на административните власти, които винаги и при всички случаи сж ми давали пълно съдействие да изпълня своя служебенъ дългъ за запазване интереситъ на учреждението и специално на младия ни музей. Съ имената на бившите окръжни управители Н. Дуровъ и Ал. Хитриловъ сж свързани най-ценните придобивки на музея.

Кметството сжщо ми се е притичало на помощъ, когато съмъ я искалъ, макаръ и не всѣкога съ еднаква готовностъ, въ зависимостъ отъ лицата.

И на отдѣлни лица има да благодаримъ: такива дарения, като тия на стария учителъ М. Л. Малѣвъ за библиотеката и на д-ръ Ив. Назлъмовъ за музея, сж извънредно рѣдки явления въ историята на нашитѣ библиотеки и музеи.

Та и моитѣ съслуживци не малко сж допринесли съ своя скромнъ и негласенъ, но усърденъ трудъ за развитието на библиотеката и музея.

Както виждате, силни фактори и родолюбиви граждани и държавни служители винаги сж ми давали своята подкрепа въ грижитѣ ми да издигна учреждението на такава висота, че да заслужи днесъ вашето единодушно одобрение. Хвала и честь тѣмъ, хвала и честь на пловдивскитѣ граждани! Моята признателностъ и благодарностъ на всички ви!“

Назидателната и съдържателна благодарствена речъ на г. Борисъ Дяковичъ, който я прочете съ голѣмо душевно вълнение, често прекъсванъ отъ шумните одобрения на присѣжтвующитѣ, направи дълбоко впечатление по своята топлота и искреностъ. Като че ли въ нея, презъ време на произнасянето ѝ, се въплотяваше това морално удовлетворение, което може да има единъ високо интелигентенъ и безкористенъ държавенъ и общественъ служителъ, изпълнилъ до край най-добросъвестно своя граждански дългъ. На много мѣста думитѣ на г. Борисъ Дяковичъ се допълваха отъ появата на сълзи на очитѣ му — явенъ признакъ на тревълненията на неговата душа. И наистина, каква по-голѣма награда може да очаква единъ гражданинъ отъ обичьта, признателността и уважението, тъй демонстративно изразени въ онзи паметенъ день на юбиляра? Въ салона царѣше

интимното общение на душитѣ, отърсени отъ суетнитѣ дѣлнични грижи и страсти. А нѣкои стари другари на юбиляра се просълзяваха нѣколко пжти.

Когато отново настъпи въ салона успокоение, отъ естрадата секретарѣтъ на общогражданския комитетъ обяви, че по случай юбилея на г. Борисъ Дяковичъ сж получени много поздравителни телеграми и писма отъ всичкитѣ краища на страната и нѣкои отъ чужбина, свидетелстващи за голѣмитѣ симпатии и почитъ, съ които той се ползува всрѣдъ интеллигентнитѣ слоеве на обществото. Прочетоха се по съдържателнитѣ измежду тѣхъ, които и ние тука ще си позволимъ да предадемъ текстуално.

Телеграми

Отъ научни институти

София

Поздравявамъ юбиляра Дяковичъ за четвъртвѣковната му административна, учена и обществена дейность и му изказвамъ почитъ и благодарность за висотата, на която постави най-висшия културенъ институтъ на столицата на южна България. Пожелавамъ дълъгъ животъ, здраве и енергия за нова работа и нови заслуги за родината. 8467.

Министъръ *Найденевъ*

София

Приемете сърдечнитѣ поздрави на Българската Академия на наукитѣ по случай юбилея, който по инициативата на Пловдивското археологическо дружество се устройва въ Ваша честь. Академията Ви желае бодрость и сили да продължите Вашата дейность още дълги години и като общественъ служителъ и като ратникъ въ областта на науката, дето сте се отличили съ ценни приноси. 72.

Председателъ *Милетичъ*

София

Отъ името на университета и отъ свое име поднасямъ Ви искрени поздравления по случай 25-годишния Ви юбилей и пожелавамъ още дълги години да работите все тъй неуморно за развитието и обогатяването на Народната библиотека и музей въ Пловдивъ, които, благодарение на Васъ, днесъ сж гордостъ на страната ни. 4303.

Ректоръ *Д-ръ Петковъ*

София

Народния етнографски музей е особно щастливъ да Ви поздрави най-сърдечно съ 25-годишния Ви заслуженъ юбилей за образцова уредба на библиотеката-музей въ Пловдивъ и за научна дейность. Пожелава Ви още много години така усърдно да работите въ полето на културата. 170.

За Дир. *Стоиловъ*

Търново

Присъединявамъ се отъ сърдце къмъ благопожеланията на най-добритѣ Ви приятели.

Директоръ Нар. библиотека *М. Московъ*

Търново

За тържествения ден отправямъ добри пожелания на много заслужилия археологъ и библиотекаръ.

Уредникъ на музея *Тодоръ Николовъ*

Отъ представители на науката, изкуствата и печата

София

Ценейки заслугитъ Ви къмъ науката и града Пловдивъ, поздравлявамъ Ви съ юбилея и Ви пожелавамъ дълъгъ животъ и ползотворна работа.

Министъръ *Молловъ*

София

Настоятелството на Дома на изкуствата и печата отъ името на всички членове на дома се присъединява къмъ вашата радостъ за прослужени честно и ползотворно 25 години публицистична и научна дейность. Отъ сърдце Ви пожелаваме още дълги години да служите все тъй ревностно на отечеството и науката.

Председателъ *Казасовъ*

София

Сърдечно ти честитя 25 годишната научна, културна, просвѣтна дейность, пълна съ великъ подвигъ за спасението на археологическитъ ценности на България и изпълнена съ много ценни трудове по изучаването на нашето отечество. Пожелавамъ ти отъ душа добро здраве и пълна енергия да продължишъ дѣлото си още много години.

Професоръ *Златарски*

София

Сърдеченъ приветъ и благопожелание. Еще дълги години да бъдете вѣренъ служителъ на българската държава и наука.

Професоръ *Цоневъ*

София

Поздравлявамъ Ви съ четвъртъковния подвигъ и пожелавамъ още много години плодотворно да работите за българската наука и култура.

Проф. *Мутафчиевъ*

София

Сърдечни честитки и благопожелания за празника на Вашата просвѣтна и книжовна дейность.

Професоръ *Романски*

София

Поклонъ предъ двадесетъ и петгодишната Ви неуморна дейность.

Професоръ *Дечевъ*

София

Безшумна, но такава полезна работа, каквато ти всѣкидневно въ продължение на 25 години предано вършишъ, не може да не накара да забие сърдцето на човѣка по силно. Радостно те прегръщамъ и ти желая да празнувашъ и 50 годишнина на твоята висококултурна деятелность.

Професоръ *Д-ръ Теодоровъ*

София

Сърдеченъ приветъ за юбилея Ви и поклонъ предъ дейността и трудоветъ Ви.

Акад. проф. *Тачевъ*

София

Пращамъ най-горещитъ си честитки за юбилея и поздравлявамъ въ Ваше лице не само учения, но и ценителя на литературата ни. Повече хора като Васъ въ България — и нашето бъдеще е спасено.

Димитъръ Шишмановъ

София

Сърдеченъ поздравъ и благопожелания на заслужилия работникъ за развитието на българската книга и археология.

Василъ Пундевъ

Пловдивъ

Поклонъ и сърдеченъ поздравъ на общественика юбиляръ. Желая Ви светли дни.

Ст. Гевгаловъ

Ст.-Загора

Сърдечни честитки за юбилея.

Атанасъ Илиевъ

Пазарджикъ

Сърдеченъ поклонъ на Вашата просвѣтна дейность.

Машевъ

Пловдивъ

Моля приемете моитъ поздравления за Вашия успѣхъ.

Тайнеръ

София

Драги Борисъ Дяковичъ, отъ сърдце те сърадвамъ и поздравлявамъ за 25-год. ти неуморна творческа работа. Здравей.

Михаилъ Кръстевъ

Ст.-Загора

На ценителя на изкуството ни въ днешния день сподѣлямъ радостта.

Мариновъ

София

Изпращаме своитъ най-горещи благопожелания по случай юбилея.

Проф. *Посновъ, К. Стояновъ*

София

Желая Ви още толкова научна и обществена дейность по случай юбилея Ви.

Александъръ Мутафовъ

Пловдивъ

Най-искрени поздрави по случай юбилея Ви.

Букурецилиевъ

София

Приветствувамъ достойния ратникъ за култура и просвѣта.

Увалиевъ

Парижъ

Честитяваме празника на неуморния трудъ и отъ душа Ви желаемъ дългогодишно благоденствие.

Н. Райновъ. Р. Гечева

Paris

Vota XXV

*R. Cagnat, Secrétaire Perpétuel
de l'Académie des Inscriptions et
Belles Lettres, Professeur du
Collège de France.*

Отъ археологически дружества и читалища

Варна

Варненското археологическо дружество Ви поздравява сърдечно по случай Вашия заслуженъ юбилей и Ви пожелава здраве и бодростъ, за да работите още дълго за преуспѣването на българската археологична наука и на Пловдивския музей, чието развитие е тъй тѣсно свързано съ Вашата неуморима, усърдна дейность.

Председатель *Шкорпилъ*, секретаръ *Андреевъ*

Ст.-Загора

Председателю Археолог. дружество. Моля предайте на Господинъ Борисъ Дяковичъ въ деня на юбилея най-сърдечни поздравии и благопожелания отъ името на археолог. дружество Августа Траяна, като бждете тълкователъ на искренитѣ ни чувства къмъ много заслужилия на науката и културата юбиляръ.

Кожухаровъ

Ямболъ

На стария труженикъ въ полето, гдето ние сме млади работници, пожелаваме дълги дни и плодотворна дейность.

Ямболско археологическо дружество

Преславъ

Отъ името на археологическото дружество и отъ мое име Ви поздравяваме за неуморната Ви 25 годишна културна дейность съ пожелания да продължите още толкова години.

Председатель *Поповъ*

Ломъ

Поздравъ и благопожелания.

Председатель археологич. друж. *Д-ръ Кърджиевъ*

София

Студентското историческо дружество Ви приветствува по случай 25 годишната научна дейность.

Председатель *Ризовъ*

4*
UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY

София

Отъ страна на управителния съветъ на Върховния Читалищенъ сѣюзъ и отъ свое име изпрашамъ Ви по случай чествуването на Вашата четвъртъковна научна и културна просвѣтна дейность най-сърдечни привети и благопожелания за още дълга все тѣй усърдна и плодотворна работа въ полето на българската наука и просвѣта.

Председатель *Аргировъ*

Пазарджикъ

Членоветѣ на читалището „Видѣлина“ Ви поднасятъ най-сърдечни поздравии и пожелания по случай 25 годишния Ви юбилей като директоръ на библиотеката и музея. Вашето дѣло ще ценятъ поколѣнията.

Председатель *Войводовъ*

Хасково

Археологичната Ви и библиотечна дейность сж високо оценени въ България и чужбина. Приветствия.

Стефановъ, директоръ гимназията

Плѣвенъ

Въ юбилейния день на Вашата 25 год. научна работа съ чувство на голѣмо уважение Ви поздравявамъ. Дай Боже, още дълги години да творите за българската наука.

Иванъ Дановъ, библиотекаръ

Пловдивъ

Настоятелството на Пловдив. пѣвческо д-во Ви поздравява съ юбилей, като Ви пожелава здраве и бодрость.

Председатель *А. Букурещлиевъ*

Пловдивъ

Пловдивската Търговско-индустриална камара, като цени заслугитѣ Ви за изграждането на националната ни култура, поздравява Ви по случай юбилей и пожелава още дългогодишна работа за доброто на страната.

Подпредседатель *Спасовъ*

Отъ общественици и приятели

Хисаръ

По случай 25 годишната Ви неуморна книжовна дейность поднасяме нашитѣ най-почтителни поздравления и Ви пожелаваме здраве, за да можете съ сжщото усилие да работите и за напредъ въ областта на духовната ни култура.

Павелъ Гьоковъ, Ив. Харизановъ

София

Сърдечни другарски честитявания за юбилей. Желаетъ дълго още полезно служене на науката и културата. Всички тържествуваме. Духомъ сме при тебъ.

Семейство *Стефанови*

Чирпанъ

Почитъ и приветствие, достойни юбиляро.

Семейство *Григоръ п. Димитровъ*

София

Присъединявайки се къмъ празнуващитѣ 25-годишния Ви юбилей, ознаменуващъ Вашата неуморна творческа дейность за културния напредѣкъ на България, поднасяме Ви най-сърдечнитѣ си поздравления.

Семейство *Никитинъ*

София

Прекланямъ се предъ Вашето дѣло.

Михаилъ Георгиевъ

Пловдивъ

Поради отсъствие отъ града съжелявамъ, че не можахъ да Ви поднеса лично моитѣ честитки по случай юбилея Ви. Желая Ви щастие и дълги дни, за да продължите Вашето голѣмо народополезно дѣло за преуспѣването на България.

Ст. Обрейковъ

Пловдивъ

Сърдеченъ поздравъ и благопожелания на честния юбиляръ.

Докторъ Силдаровъ

Самоковъ

Да даде Богъ съ здраве и четиридесетъ.

Д-ръ Кокошковъ

София

Уважаеми Господинъ Дяковичъ, по случай чествуването на двадесетъ и петъ годишната Ви обществена дейность поднасямъ Ви моитѣ поздравления и почитания.

Любомиръ Пипковъ

София

Поздравлявамъ Ви съ неуморната деятелность. Желая Ви дългоденствие. Нека утрешния день Ви донесе нови сили.

Стоянъ Чучевъ

София

Сърдечно те поздравляваме по случай юбилея.

Ив. Томовъ, Д. Кожухаровъ, М. Бояджиевъ

Пловдивъ

Сърдечни благопожелания по случай юбилея.

Велебни

Пловдивъ

Пожелавамъ ти още толкова плодотворна дейность.

Лъжевъ

Пловдивъ

Приемете нашитѣ искрени поздравления по случай юбилея.

Стамболови

Карлово

Честитки и дългоденствие юбиляру.

Гинка Аргирова

Копривщица

Поздравлявамъ Ви сърдечно и Ви пожелавамъ дългъ щасливъ животъ.

Дюлгеровъ

Д о м а ш н и

Варна

Пловдивската библиотека-музей, мощенъ фаръ, шо излъчва обилна свѣтлина, за да възвеличава България въ очитѣ на културнитѣ народи, е безсмъртна проява на твоята дарба и цененъ трудъ. Цѣлото свое битие, брате мой, ти съ пълно себеотрицание посвети на отечеството и напълно заслужавашъ устроеното въ твоя честъ отъ почтенното пловдивско гражданство културно празненство. Присъединявайки се къмъ него, съ гордостъ като братъ приветствувамъ те сърдечно и пожелавамъ, Богъ да те закриля съ крепко здраве и дългоденствие, все тъй преданно за да прославяшъ чрезъ култура и наука мила родина и милъ народъ.

Александъръ

София

Искрено сърадваме празника на твоя упоритъ и честенъ трудъ за слава твоя и на цѣлия ни родъ.

Владимиръ, Люба и домочадиe

Рахово

Отправлямъ ти нашитѣ сърдечни поздрави за празника на твоята четвъртвѣковна безкористна служба на отечеството и обществото. Целуваме те.

Кольо, Мара

София

Благородний ни чичо, на тебе днесъ пловдивското гражданство отдава почитъ, признателностъ и благодарностъ за двадесетъ петъ годишна достойна служба на българския родъ. Къмъ тѣхъ съ сърдечни поздрави присъединяваме се и ний.

Нева, Славчето, Асенъ

Варна

Сърдечни приветствия юбиляру. Благопожелаваме здраве и свѣтла дълготрайна народополезна дейность.

Величка, Евгений

София

Поздравлявамъ те, чичо, съ юбилейния день и ти пожелавамъ съ здраве да дочакашъ петдесетъ годишния юбилей.

Людмила

Габрово

По случай юбилея поздравляваме те.

Ленето, Дана, Никола

Ст. Загора

Поздрави и пожелания. И да дочакашъ 50 годишния юбилей.

Люцканови

София

Пожелаваме ти да дочакашъ 50 годишенъ славенъ юбилей.

Сем. Гладнишки

Адреси и писма

ДРУЖЕСТВО
на учителитѣ отъ прогимназиитѣ
и срѣднитѣ училища
въ гр. Пловдивъ.
№ 42
16 Май 1926 г.

До Господина Б. Дяковичъ,
директоръ на Народната библио-
тека и музей.

гр. Пловдивъ

Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

По случай отпразднуването 25-годишнината на Вашата примѣрна дей-
ность въ полето на родното библиотечно и археологично дѣло — директоръ
на Пловдивската народна бобиотека и създателъ на археологическия музей
при нея, отъ името на настоятелството и всички членове на дружеството на
учителитѣ отъ прогимназиитѣ, гимназиитѣ и учителския институтъ въ гр.
Пловдивъ и околията Ви най-сърдечно поздравлявамъ и стискайки дѣсницата
Ви, въ знакъ на дълбоко уважение и признателность, желая Ви дълъгъ
животъ и здраве, за да се радвате на плодетѣ на своя упоритъ трудъ и
все още да богатите съкровищницата на българската наука.

Хвала на скромния народенъ труженикъ.

Председатель *Ст. Георгиевъ*

COLLÈGE FRANÇAIS
Saint Augustin

Philippoli le 16 Mai 1926.

Au cher Maître et vénéré Jubilaire M-r Boris Diakovitch,

Créateur général du Musée archéologique, Rénovateur émérité de la Biblio-
thèque Nationale dans la seconde capitale de la Bulgarie.

Le Collège Français St. Augustin offre ses sympathies, son admiration
avec cette humble contribution pour le futur temple artistique, scientifique et
littéraire, que le digne jubilaire élèvera pour l' heureux cinquantenaire.

P. Flavien, directeur

COLLÈGE FRANÇAIS
S-t Augustin
Philippopoli-Bulgarie

Philippopoli, 16-я V 1926 г.

Драги ми Г-не Дяковичъ,

За славата на милата ни България, за честта на всесвѣтската наука, за
радостта на безбройнитѣ Ви почитатели пожелаваме Ви животворно здраве
да можете съ Божието благословие да преобразувате достойния паметникъ
на Вашата скромно честитявана двацетъ и петъ годишнина въ великолепенъ
свещенъ храмъ Художественъ, Наученъ и Литературенъ за щастливата Ви
преизобилна, тържествена петдесетъ годишнина.

Префектъ на Колежа „Св. Августинъ“ *От. Херманъ Гислеръ.*

СВОБОДЕНЪ
Университетъ за политически и стопански науки
(Балкански Близоизточенъ Институтъ)
София

До Господинъ Б. Дяковичъ,
директоръ на Народната библио-
тека и музей.

гр. Пловдивъ

Уважаеми Г-нъ Дяковичъ,

По случай на Вашия празникъ 25-годишенъ юбилей, Свободния Универ-
ситетъ — Балкански Близоизточенъ Институтъ, — Ви изпраща своитѣ най-
сърдечни поздрави и благопожелания. Той се надява, че Вий, г-нъ Дяковичъ,

съ Божията помощ ще можете още дълго време да продължите многополезната служба, която до сега проявихте въ доброто уреждане на народната библиотека и музея въ гр. Пловдивъ.

Къмъ тѣзи поздрави, които Ви правя отъ името на Университета, позволяете ми да прибавя и своитѣ лични привети и пожелания.

Директоръ *С. С. Бобчевъ*

Археологическо дружество
„БЕСАПАРА“

До почитаемия юбиларъ Господинъ
Борисъ Дяковичъ

гр. Пловдивъ

Почитаеми Юбиларо,

Членовеѣ на Т. Пазарджиското археологическо Д-во „Бесапара“, новопоникнала, още незакрепнала организация, но вече положила основитѣ на единъ музей броящъ около 1000 монети, стари книги, ржкописи, нѣколко ценни картини и пр., чрезъ настоящето си съ трепетъ пристѣпватъ и се осмѣляватъ да приближатъ до катедрата, на която въ тоя моментъ стои единъ отъ ветеранитѣ на археологическото дѣло въ България, за да му поднесатъ своитѣ честитки по случай 25 годишния му юбилей, та заедно съ това да приобщатъ и своята организация къмъ корпорациитѣ, които ратуватъ въ тази областъ.

Почитаеми Юбиларо,

Въ тоя тържественъ, паметенъ за Васъ день и ние идемъ да Ви поднесемъ нашата данъ на признателностъ като на единъ отъ първитѣ пионери и радѣтели, които сж положили здравитѣ и научни основи на археологическото дѣло у насъ.

Прочее, дерзайте, Почтенни Юбиларо, да водите великото дѣло, на което служите още отъ младини, за да го издигните на подабаващата му висота, граничаща съ оная на която стои сжщото дѣло въ всички културни страни.

Пожелаваме Ви щастливи бжднини и да дочакате и 50 годишния Ви юбилей, за да се увѣнчаєте съ ореола на знатнитѣ и издигнати българи.

Здравѣй !

Председателъ *Д-ръ Ив. Матакиевъ*
Подпредседателъ *Т. Ив. Мумджиевъ*
Секретаръ *Д. Касабовъ*

Уредникъ *Н. Настевъ*
Съветници 1. *Ив. Гуриновъ*
2. *Ив. Чавдаровъ*

София 14 май 1926 г.

Уважаемый г. Б. Дяковичъ,

Моля приежете моитѣ поздрави по случай 25 годишнината отъ Вашата просвѣтна и научна дейностъ, която имашъ възможностъ да видя и оценя въ битността си министъръ на Народното просвѣщение.

Пожелавамъ Ви здраве, за да продължите народополезната си работа.

Вашъ *П. Пешевъ*

22 май 1926 г.

Многоуважаемый Госп. Дяковичъ,

Поканата за чествуването на двадесетъ и петъ годишнината отъ Вашата деятелностъ като археологъ и дългогодишенъ държавенъ служителъ намѣрихъ тукъ следъ завръщането си отъ чужбина и моля да бжда извиненъ отъ Васъ, че тѣй късно се обаждамъ.

Вие ме познавате добре и знаете какъ азъ нѣкога съмъ Ви уважавалъ и почиталъ, ценейки у Васъ едно рѣдко трудолюбие, голѣма преданностъ къмъ

възложенитѣ Ви отъ държавата задачи. Това сж нѣща, които не азъ първи трѣбва да констатирамъ и признавамъ. Ако тука Вашитѣ заслуги, като рѣдкѣ труженикѣ въ новата българска държава сж голѣми, извънредно по-голѣми сж Вашитѣ заслуги въ разработването на нашата археология. Въ този случай Вашето име надхвърля границитѣ на малка България.

Като уредникъ пѣкъ на Пловдивската Народна библиотека, на археологическия отдѣлъ при нея и на Пловдивското археологическо дружество — азъ не мога да си представя тѣхното първоначално създаване и развитие безъ Вашето лично участие. Историята на тия институти, които ни изпълватъ съ една национална гордостъ, сж Ваше дѣло. Историята имъ е и Ваша такава.

Пожелавамъ Ви все така съ сжщата преданостъ и трудолюбие още много дълги години да служите на Българската държава и да разработвате нашата национална наука. Вашето дѣло и днесъ и всѣкога ще бжде оценено.

Праща Ви хиляди поздрави и благопожелания познатия Ви *Ст. Омарчевски*

София 14 май 1926 г.

Уважаеми Госп. Дяковичъ !

Следъ два дена, въ недѣля, Вие ще празнувате двадесетъ и петъ годишнината на своята ревностна и предана служба като директоръ на Народната библиотека и Музей въ Пловдивъ, както и на своята народополезна научна дейность. Моля Ви да приемете по тоя случай моитѣ най-сърдечни поздрави и благопожелания. Нека Провидението Ви дарува още дълги години здраве и крепки сили, за да дочакате още по-тържественъ петдесетъ годишенъ юбилей въ една България, национално обединена, силна и още по-смѣло крачеща къмъ всеобщъ духовенъ и материаленъ подъемъ.

Съ най-сърдечни поздрави Вашъ проф. *Ст. Младеновъ*

София 15. V. 1926 г.

Драги приятелю,

По случай тържеството за 25 годишната ти дейность поздравлявамъ те най-сърдечно и ти желая здраве и бодрость да поработишъ още дълго време за нашата бедна археология. Quod dii bene portant!

Съ най-сърдечни поздрави

Твой проф. Г. И. Кацаровъ

София 18. V. 1926 г.

Уважаеми Г. Дяковичъ,

Днесъ съ пощата получихъ поканата на комитета, съ която ме кани да присѣдствувамъ на тържественото чествуване 25-годишнината отъ научната Ви дейность. Благодаря за вниманието и съжелявамъ, че късно я получавамъ; не бѣше изключенъ случая да дойдѣхъ и азъ. Но сега, макаръ и късно, поднасямъ и азъ моитѣ скромни поздрави на труженика въ научното поле на мѣстната ни археология и му пожелавамъ още дълго да ѣ бжде неинъ здравъ крепитель. Да здравѣ Борисъ Дяковичъ!

Съ поздравъ проф. д-ръ *Г. Бончевъ*

16. V. 1926, София, ул. Патр. Евтимий, 54.

Глубокоуважаемый г. Дяковичъ !

Только сегодня поздно вечеромъ получилъ извещеніе о Вашемъ юбилеѣ, и это помѣшало мнѣ своевременно привѣтствовать Васъ.

Ваша 25 лѣтняя работа на поприщѣ изученія явленій старины была всегда весьма цѣнна и полезна, труды Ваши должны занять почетное мѣсто въ исторіи

славянской культуры. Руководя одной изъ лучшихъ библіотекъ на Балканскомъ полуостровѣ, Вы создаете очагъ просвѣщенія и облегчаете изысканія всѣхъ, кто изучаетъ прошлое Болгаріи, — даже больше — всего славянства.

Я сердечно поздравляю Васъ и горячо желаю Вамъ еще многихъ лѣтъ успѣшной и плодотворной работы. Будьте здоровы, бодры, энергичны въ трудахъ на благо славянской культуры! . . .

Съ отличнымъ почтеніемъ

Профессоръ *М. Попруженко*

ЛЕНИНГРАДЪ

27 мая
1926

*Директору Народной Библіотеки и Музея
Борису Дьяковичу*

Милостивый Государь

Высоко цѣня плодотворную дѣятельность Вашу по организаціи Библіотеки и Музея, равно какъ исключительно цѣнные достиженія въ научной области, выражаю искреннія поздравленія и благопожеланія по случаю 25-лѣтняго юбилея. Весьма сожалѣю, что по причинѣ запоздавашаго извѣщенія о днѣ празднованія я не могъ поздравить Васъ своевременно.

Почитающій Васъ *Θ. Успенскій*

CHATEAU DE SAINT-GERMAIN

Musée de St Germain
Le 18 Mai 1926

Le Musée à Saint-Germain s'associe de tout coeur à manifestation faite en l'honneur de M. Boris Diakovitch.

Le Conservateur *Salamon Reinach*,
Membre de l'Institut

INSTITUT D'ETUDES SLAVES

Paris, le 17 mai 1926

*Monsieur le Président de la
Société archéologique de Plovdiv*

Monsieur le Président,

Je suis très honoré et je vous remercie vivement d'avoir bien voulu m'inviter à prendre part à la célébration du vingt-sinquième anniversaire de l'activité scientifique de notre confrère, M. Boris Diakovitch, l'éminent directeur de la Bibliothèque nationale et du Musée de Plovdiv.

Je sais depuis longtemps, par les précieuses publications de la Bibliothèque de Plovdiv, que nous avons reçues pour la Bibliothèque de l'Institut d'Etudes Slaves de l'Université de Paris, combien la science bulgare doit à ce savant et à cet organisateur infatigable. C'est vous dire que je partage votre admiration pour lui et que je serai heureux de m'associer par la pensée, le 16 mai, à l'hommage si hautement mérité que lui sera rendu.

Je regrette sincèrement de ne pouvoir lui apporter moi-même l'assurance de mon admiration.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Président, l'expression de ma plus haute considération.

André Mazon, professeur au Collège de France

SEMINAR
Für Slavische Philologie
des Universität Graz
Graz le 21 Mai 1926

До Господинъ Б. Дяковичъ,
Директоръ на Народната библио-
тека и музей
гр. Пловдивъ

Monsieur le Directeur,

Permettez-moi de vous présenter, lors de la célébration solennelle du vingt-cinquième anniversaire de votre activité littéraire et scientifique, les vœux les plus sincères tant au nom de l'institut que j'ai l'honneur de diriger quant au mien : je suis sûr que les slavissants de tous les pays apprécient autant que moi l'importance des services que vous avez rendus à leur science en organisant la première bibliothèque vraiment scientifique des Balkans. Le contenu si riche des „Annuaire“ qu'elle publie nous permet de suivre de près non seulement les progrès réalisés par cette institution-modèle, et par cela même l'évolution de la vie intellectuelle de la Bulgarie, mais aussi l'admirable activité scientifique de son Directeur infatigable. C'est donc de grand cœur que nous vous félicitons des succès de votre oeuvre et que nous formons les vœux les plus sincères pour votre activité future.

Veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'expression de mes sentiments de respectueuse reconnaissance.

D-r ius. et phil. *Reim. Felix Schmit*
professeur à l'Université de Graz

F. A. BROCKHAUS
Buchhandlung für Deutsche
und Ausländische Literatur
Leipzig 19. V. 1926

Monsieur Boris Diakovitch,
Directeur de la Bibliothèque Natio-
nale Philipople

Monsieur,

J'ai appris à mon plus grand intérêt le fait de votre vingt-cinquième anniversaire comme Directeur de la Bibliothèque Nationale et comme archéologue du Musée.

En vue de nos relations commerciales agréables de longues années j'éprouve la plus grande joie de venir vous présenter mes plus sincères félicitations.

Puissiez-vous longtemps et en bonne santé continuer vos fonctions ! C'est là le vœu avec lequel je m'empresse de vous saluer, Monsieur, avec la plus grande considération.

F. A. Brockhaus,

P. S. Oserai — je vous faire à cette occasion la dédicace de mon : Der Neue Brockhaus Handbuch des Wissens in vier Bänden représentant la revue la plus récente sur tous les domaines du savoir humain ? Je crois que cet ouvrage vous sera de quelque valeur, et je me permettrai d'en joindre un exemplaire au prochain envoi.

F. A. B.

София 15. V. 1926 г.

По случай двадесетъ и петъ годишния юбилей на Вашата непрекъсната, неуморна и плодovита дейность като директоръ на Пловдивската народна библиотека и музей, моля, Господинъ Дяковичъ, да приеме моитъ най-искрени поздрави и пожелания, щото още дълги години да работите съ същата енергия и упоритостъ въ областъта на културата и просвѣтата за успѣха и напредъка на България.

Н. С. Бижевъ

София 15. V. 1926 г.

Драги Дяковичъ,

По случай твоя 25 годишенъ юбилей пренасямъ се мислено преди 28 години, когато ти, като младъ, едва завършилъ своитѣ науки въ Парижъ, дойде въ току що възраждащъ се Народенъ музей. Азъ бѣхъ престоялъ вече на служба 5 години при покойнитѣ Добруски и Такела, и двамата чужденци, и твоео явяване въ музея, като младъ българинъ съ завършено образование по археология, ме стопли и много зарадва, защото между двамата чужденци, фактори въ музея, се чувствувахъ чужденецъ въ своето отечество. Обаче моята радостъ не трая за дълго време. По стечение на обстоятелствата и за мое голѣмо съжаление, ти трѣбваше да напустнешъ Народния музей, за да отидешъ на сегашната служба, дето те заварва една неуморна и плодотворна дейностъ въ полето на науката и въ служба на отечеството си отъ четвъртъ вѣкъ.

Сега, по случай твоя заслуженъ юбилей за четвъртвѣковната служба на народа и отечеството ни, присъединявамъ се къмъ твоитѣ близки, за да ти изкажа най-горещи благопожелания за още дългогодишенъ животъ, пълненъ съ здраве и щастие, за да можешъ да продължишъ своята полезна дейностъ въ областта на науката.

Стискамъ ти най-сърдечно ръката
твой *Н. А. Мушмовъ*

София 14 май 1926 г.

Достопочитаемий Господинъ Б. Дяковичъ,

Приехъ една покана да взема участие въ културното праздненство, което ще се устрои въ Ваша честь. Наистина вие заслужавате едно почитание, едно таквовъ праздненство. И азъ се радвамъ, че у народътъ ни се завѣждатъ хора, които ценятъ заслугитѣ на рѣдки личности. Пловдивската библиотека много дължи Вамъ, къмъ Вашето просвѣтно законоведство. И праздненството Ви ще бже едно малко изражение на едно заслужено почитание.

Съжелявамъ, че не ще мога да присѣдствувамъ лично на това праздненство, но Вий бждете увѣренъ, че азъ Ви почитамъ и обичамъ и се притургамъ при голѣмото число на Вашитѣ почитатели. Богъ да Ви дава всичко, което е добро.

Приемете изражението на моето особно увлечение и благодарностъ.

М. Л. Малѣевъ

София 14 май 1926 г.

Любезний и добрий мой приятелю Дяковичъ,

Отъ вестницитѣ се научихъ, че на 16 того ще празнувашъ 25-годишенъ юбилей като директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей.

Това важно събитие въ твоя животъ събуди въ мене мили спомени отъ нашето съвмѣстно студенчество въ Парижъ презъ 1895—1896 години, гдето прекарахме толкова много пжти въ приятни беседи, а по нѣкога, ще си го кажа откровенно, като българи, сме се и поспрѣчквали по партийни въпроси, безъ, обаче, това да намали у мене милитѣ спомени на едно вече отдавнашно минало.

Отъ тогава — следъ завръщането ми въ България — нашитѣ пжтища въ живота се раздвоиха — ти се предаде на твоята любима наука — история и археология, азъ на своята военна кариера, а следъ напуснатието ѝ, за малко време упражнихъ адвокатство, а подиръ това се хвърлихъ въ необятната областъ на търговията и индустрията и сега, слава на Бога, мога да се похваля съ това, що съмъ направилъ и създалъ въ тая областъ.

Въ първитѣ години следъ твоето завръщане въ България, ний се видѣхме, колкото си припомнямъ днесъ, веднажъ или два пѣти, а отъ дълги години вече ний не сме се срѣщали. Времето, обаче, макаръ и много дълго на тая раздѣла, не намали у мене чувствата на приятелска привѣрзаностъ и мили спомени отъ нашето другаруване.

Днесъ по тоя щастливъ и многознаменателенъ за тебе случай въ живота *25 годишенъ служебенъ юбилей*, т. е. четвъртъ въковна ползотворна научна дейностъ, въ която си вложилъ придобити знания, служебна опитностъ и душевни сили за преуспѣванието на родната ни наука, въ моята душа изблигнаха съ всичката своя величавостъ милитѣ спомени на отдавнашното минало, подъ владичеството на които чувства изпращамъ ти моитѣ най-сърдечни приятелски приветствия и отъ душа ти пожелавамъ здраве, дълъгъ животъ и неотслабни сили, за да можешъ още дълги и дълги години да продължишъ блѣсковия пѣтъ на предано служение на родната ни историческа и археологическа наука въ старинния и исторически Пловдивъ — красавицата на хубава Южна България, осѣяна съ толкова въковни и исторически спомени и паметници на минало народно величие — Музеятъ на която, огледалото на това славно и велико минало, е грижливо дѣло — съчитание на дълбоки научни познания и упоритъ дългогодишенъ трудъ, който ще оставишъ като великъ паметникъ на твоята ревностна и народополезна служба за полза на родната ни наука и мило отечество.

Съ тия другарски пожелания изпращамъ ти моята гореща приятелска целувка и те прегръщамъ съ неизмѣнни чувства на приятелска привѣрзаностъ.

Твой д-ръ *Н. Радевъ*

София 15. V. 1926 г

Скъпи г. Борисъ Дяковичъ,

Сърдечно се радваме и тържествуваме за Вашата 25 годишна неуморна и полезна за родната просвѣта и за родното съзнание служба.

Желаемъ отъ душа Богъ да Ви дарува животъ, здраве и сили, за да я продължите дълго още все така плодносно.

Вашъ д-ръ *Мих. Г. Минчевъ*

Уважаеми Г-нъ Дяковичъ,

Понеже не можахъ, по нѣкои причини, да присѣдствавамъ на почтения Ви юбилей, то за най-приятенъ дългъ счетохъ да Ви поздравя най-искрено чрезъ настоящето си съ Вашата 25-годишна обществено литературна дейностъ въ полето на библиотечното и археологично дѣло, чрезъ която дейностъ Вие принесохте ценни услуги на страната, като подигнахте сжщевременно реномето на мила България и предъ вънкашния цивилизованъ свѣтъ.

Въ заключение моля Всевишния Богъ да Ви дарява крепко здраве, щото още дълги години да продължавате да бждете полезенъ съ Вашата плодovitа дейностъ, за да може тѣй, постоянно и щастливо, да се развива културниятъ животъ въ страната.

Приемете, моля, изражението на най-дълбокото ми къмъ Васъ почитание.

Вашъ *Т. Найденовъ*, учитель-пенсионеръ

с. Яворово 20 V.1926 г.

Драгий ми старий другарю,

Срѣднахъ случайно въ нѣкои вестници, че на 16 т. м. се е празнувалъ юбилей ти, като дългогодишенъ директоръ на Пловдивската библиотека и музей.

Макаръ и по-късно, ползувамъ се и азъ, твой старъ другаръ, отъ случая да ти поднеса моитѣ честитявания и благопожелания по случай на юбилея ти. Желая още за дълги години да служишъ на науката и обществото и да откривашъ и освѣтлявашъ мрака на миналото ни.

Съ сърдеченъ поздравъ твой старъ другаръ *В. Кирчевъ*

Каялий, 21 май 1926 г.

Уважаеми Господинъ Дяковичъ,

Снощи съвсемъ случайно прочетохъ въ в. „Слово“ за Вашия 25 год. юбилей, отпразднуванъ тържествено въ салона на библиотеката. По този случай, макаръ и късно, изпращамъ Ви и азъ моитѣ далечни приветствия и Ви пожелавамъ да доживѣете и 50 год. си юбилей.

Съ поздрави и почитания *Христо Ивановъ*,
бившъ секретаръ на Нар. библиотеката въ Пловдивъ

гр. Пловдивъ 16 май 1926 г.

*Г-нъ Борисъ Дяковичъ, директоръ на
Нар. библиотеката и музей въ гр. Пловдивъ,*

По случай двадесетъ и петъ год. Ви юбилей приемеръ моитѣ искрени поздрави и най-добри благопожелания. Радвамъ се на особеното внимание, което Ви указаха общественитѣ учреждения, Царъ и народъ, съ което засвидетелствуваха своята голѣма почитъ и уважение къмъ свой вѣренъ и безукоризнено честенъ синъ служителъ на своя родъ и отечество, а тѣ сж за Васъ най-голѣмата морална награда. Пожелавамъ Ви добро здраве за много години.

Съ почитъ *Хр. Калпакчиевъ*

гр. Шуменъ, 12.V.1926 г.

Многоуважаеми Г-нъ Б. Дяковичъ,

Считамъ за повелителенъ дългъ да Ви поздравя, макаръ и късно, съ отпразднувания Ви юбилей. Дългиятъ Ви и неуморимъ трудъ, що положихте за родната ни и обща наука; всегашнитѣ Ви грижи за издирване и запазване на паметницитѣ и старинитѣ въ отечеството ни; безспирната Ви дейность да турите въ образецъ редъ и пригоденъ за научни цели повѣрения Ви музей (и библиотека) — всичко това ще послужи и за наука, и за назидание, и за ръководство въ бѣдащето на младитѣ.

Далъ Богъ дълги години още да живѣете и работите за България.
Приемеръ увѣрение въ най-отличнитѣ ми къмъ Васъ почитания,

Юрд. Господиновъ

Май 13, 1926 г.
гр. Пещера.

Г. Директоръ

Позвольте мнѣ поздравить Васъ съ днемъ исполнившася періода лѣтъ Вашей плодотворной дѣятельности на посту главы Пловдивской библиотекы.

Недостаточное знаніе болгарскаго языка заставляетъ меня писать Вамъ по русски. Но мнѣ думается, что директоръ библиотекы, въ которой такая масса русскихъ книгъ по всѣмъ отдѣламъ науки, знакомъ съ русскимъ языкомъ.

Цѣлыми мѣсяцами въ періодѣ съ 1922 по 1926 тек. г. я былъ однимъ изъ усердныхъ посетителей читальни при библиотекѣ. Меня поражала чистота и тишина помѣщенія, дисциплинированность, культурность чиновниковъ и прислуги.

Вѣренна Вамъ библиотека единственное учреждение въ Болгаріи, гдѣ меньше всего услышишь ненавистное многимъ русскимъ слово „братушка“.

Одно изъ свѣтлыхъ воспоминаній пребиванія въ Болгаріи, по пріѣздѣ въ Россію, у меня останется, безспорно, Пловдивская Библиотека, въ которой я отдыхалъ душой въ молчаливой бесѣдѣ съ мыслителями различныхъ странъ и вѣковъ.

Въ концѣ этого письма выражаю желаніе, чтобы Богъ хранилъ Васъ здоровымъ и невредимымъ и далъ Вамъ силы стоять во главѣ разсадника культуры, развитія и... (думата не се чете) еще много, много лѣтъ.

Уважающій Васъ *П. Кутузовъ*

До като още секретарьтъ на общогражданския комитетъ дочиташе многобройнитѣ писма, публиката се раздвижи, като всѣки искаше лично да приветствува и стисне дѣсницата на честития юбиляръ. Може безъ преувеличение да се каже, че цвѣтътъ на пловдивската интелигенция присѣтствувахе на това тържество. Общественици, артисти, художници, лѣкари, юристи, граждани и гражданки въ трогателно единодушие окръжаваха г. Борисъ Дяковичъ съ своитѣ сърдечни честития и благопожелания. Къмъ края дойде при него и единствената му дъщеря, позната на пловдивското общество, която отъ вълнение не можа да каже нищо, увисна на шията му и се заплака.

Въ това време оркестрътъ, подъ вещото дирижиране на г. П. Караджиевъ, прекрасно изпълни Романсъ отъ П. Чайковски, съ което твърде приятно завърши прославата на г. Борисъ Дяковичъ. Всѣки се разотиде духовно опрѣсненъ и възроденъ, отнасяйки съ себе си хубави впечатления отъ единъ свѣтълъ день, изпълненъ съ сърдечность и духовна радость.

Въ честь на юбиляра общогражданскитѣ комитетъ на обѣдъ даде банкетъ въ локала „Батембергъ“, на който бѣха поканени софійскитѣ официални лица, членовѣтъ на комитета и нѣкои отъ по-интимнитѣ приятели на г. Борисъ Дяковичъ. Тамъ, всрѣдъ пълна задушевность и веселие, се пиха много наздравии и се казаха пакъ хубави речи за виновника на това първо по рода си въ Пловдивъ културно тържество, а познатиятъ на нашето общество пѣвецъ г. Павелъ Недковъ изпълни нѣколко народни пѣсни. Едва къмъ 3 часа следъ обѣдъ софійскитѣ гости си взеха сбогомъ и си заминаха. Останалитѣ участници въ банкета съ фойтони съпроводиха г. Борисъ Дяковичъ до квартирата му да си отдъхне.

Вечерьта въ сѣщия день само най-близкитѣ приятели и почитатели на г. Борисъ Дяковичъ устроиша въ салона на Дома на изкуствата и печата семейна срѣща, въ която взе живо участие и дъщерята на юбиляра г-ца Богданка Дяковичъ, пианистка виртуозка. Въ най-весело настроение, съ смѣхове и хора присѣтствующитѣ не усетиха, кога дойде полунощъ. Тѣ си разотидоха съ съзнанието, че на 16 май 1926 год. изпълниха единъ граждански дългъ, отдавайки заслужената почитъ на г. Борисъ Дяковичъ, този скромень, но енергичень и съ широкъ творчески замахъ държавень и общественъ служителъ, който въ своята 25 годишна деятельность като директоръ на Пловдивската Народна библиотека и Музей си издигна най-хубавия паметникъ, за какъвто може да мечтае единъ културень човѣкъ.

Отзиви на печата за юбилея

Праздненството, устроено отъ пловдивското гражданство въ честь на г. Борисъ Дяковичъ, бѣ отбелязано едва ли не отъ цѣлата преса на България, а нѣкои редакции дадоха и по-голѣмо мѣсто въ колонитѣ на своитѣ вестници за отдѣлни статии, отъ които тукъ ще цитираме само две, защото и всички останали, въ общи черти, си приличатъ и се приповтарятъ.

Мѣстниятъ в. „Югъ“ въ броя си 2222 отъ 18 май 1926 год. помѣсти следната уводна статия

Юбилея на г. Дяковичъ. Вниманието къмъ заслужилия археологъ

Чествуването 25 годишния юбилей на многозаслужилия археологъ и директоръ на Пловдив. библиотека и музей г. Борисъ Дяковичъ стана при една тържествена обстановка вчера въ залата на Народната библиотека. Юбилейното тържество започна съ единъ концертенъ номеръ, изпълненъ много добре отъ оркестра подъ диригентството на г-нъ Караджиевъ, следъ което председателя на археологическото дружество г. Ив. Андоновъ каза нѣколко думи за мотивитѣ, които сж заставили дружеството да вземе инициативата за организиране на юбилея на г. Дяковичъ. Д-ръ Ад. Пѣевъ, секретаръ на археологическото д-во, говори много съдържателно и съ подбрани изрази за биографията на юбиляра и за неговитѣ заслуги като ученъ и директоръ на Пловд. библиотека, която съ уредбата си и съ своитѣ богатства прави честь на България.

Приветствията се започнаха съ прочитание отъ г. Радославовъ, главенъ секретаръ на Министерството на просвѣтата, на единъ хубавъ адресъ отъ страна на правителството, въ който г. Дяковичъ се сочи за примѣръ на поколѣнията. Сжщия поднесе на юбиляра ордена за „наука и изкуство“, съ който го награждава Царя. Г-нъ Дяковичъ биде приветствуванъ следъ това отъ директора на Археологич. институтъ професоръ Филовъ, отъ директора на Софийския народенъ музей г. Протичъ, отъ писателя К. Мутафовъ отъ името на софийската библиотека, отъ окръжния управителъ, отъ г-нъ полковникъ Филиповъ, който представляваше началника на гарнизона, отъ общината чрезъ г. Анчевъ, отъ Окръжната Постоянна комисиия, отъ училищното настоятелство, отъ дружеството на пловд. журналисти и публицисти чрезъ неговия председателъ г. Г. Говедаровъ, отъ запаснитѣ офицери, отъ Дома на изкуствата и печата, който му поднесе художественъ адресъ, отъ адвокатския сюзъ, отъ женскитѣ благотворителни дружества, отъ Търговската гимназия, отъ учащата се младежъ и пр.

На всички приветствия дълбоко трогнатъ г-нъ Дяковичъ отговори съ едно много смислено слово, съ което благодари за указаното му внимание. Присътствуващитѣ живо акламираха юбиляра съ приветствията. Царя по случай юбилея е изпратилъ на г. Дяковичъ портрета си собственоръчно подписанъ отъ него. М-вото на просвѣтата е отпущнало 10 хил. лв. награда, а Окръжната постоянна комисиия 5 хил. лв.

Юбиляра е получилъ и множество телеграми отъ България и чужбина, отъ разнитѣ културни организации и частни лица. На обѣдъ въ локала „Батембергъ“ имаше банкетъ, а вечерята интимна срѣща въ Дома на изкуствата и печата въ честь на юбиляра.

Вестникъ „Библиотечна мисль“ въ брой 4 отъ 20 май 1926 год. помѣсти следната статия за

Юбилеятъ на Б. Дяковичъ въ Пловдивъ

На 16 май тази година биде чествувана двадесетъ-петъ годишната непрекъснатата служба на Б. Дяковичъ като директоръ на Пловдивската народна библиотека и музей и като скроменъ ратникъ въ археологическата наука.

Борисъ Дяковичъ прави щастливо изключение у насъ, като се е задържалъ въ продължение на толкова години подъ редъ на единъ такъвъ голѣмъ и важенъ постъ — директоръ на едно културно учреждение, на най-голѣмата, следъ Софийската, народна библиотека и музей у насъ. И действително, както библиотеката, тъй и музеятъ въ Пловдивъ сж поставени на прилична висота и се радватъ на една примѣрна уредба, благодарение на постоянството и упоритата воля на нейния дългогодишенъ ръководникъ. Това обстоятелство ще да ни даде отличенъ урокъ да не се смѣняватъ по прищевки и произволъ ръководниците на институти отъ този родъ, а да се оставятъ спокойно да проявяватъ своята любовъ и грижи за дѣлото, на което сж се посветили.

Народната библиотека и музей въ Пловдивъ безъ съмнение е една гордостъ не само за града, но и за цѣлата страна, защото нейната известностъ е прескочила далечъ границитѣ ни по чуждия свѣтъ между ученитѣ. Особено впечатление прави музеятъ, макаръ и малъкъ, но грижливо подреденъ съ доста ценни старини и археологически рѣдки. Заслужаватъ тукъ да бждатъ отбелезани: голѣмата и разнообразна сбирка отъ древни пръстени отъ римски, тракийски и византийски епохи, между които има единъ златенъ пръстенъ съ камѣкъ, на който е издѣлбанъ лъвъ, и служелъ за печатъ. Този пръстенъ е римски и се давалъ на отличили се въ безстрашие и храбростъ военнопочетници. После сребърно-желязната тракийска маска, която е и най-голѣмото богатство на музея и върху която е писано обстойно отъ самия Б. Дяковичъ въ Сборникъ за Народни умотворения, наука и книжнина, кн. XXII—XXII, 1, а въ годишника на Пловдивската библиотека за 1923 год. сжщо и отъ нашия ученъ археологъ г-нъ Б. Филовъ. Тази маска привлича вниманието на всички учени археолози въ чужбина, защото тя ни дава вѣрния образъ на тракийски мжжъ. Музеятъ е щастливъ още и съ друга находка — златнитѣ риби, които сж еднически въ цѣлия Балкански полуостровъ. Трѣбва да спомена и за богатата сбирка отъ рѣдки монети, както и сбирката картини отъ много наши стари и по-нови художници, между които картинитѣ и гравюритѣ на Николай Павловичъ.

Библиотеката притежава доста голѣмъ брой ценни книги и старинни ръкописи.

И всичко това богатство е събирано и систематизирано благодарение старанията и всепреданната любовъ на Б. Дяковичъ, който, заедно съ грижитѣ за уредбата на тѣзи два слети въ едно храмове, е работилъ неуморно и съ компетенция и въ областта на археологията, чийто трудове въ тази областъ се ползватъ съ известностъ и между чуждитѣ археолози.

Чествуването на Б. Дяковича за тия му несъмнено ценни трудове и за дългогодишната му служба бѣ напълно заслужено. Праздненството се извърши въ читалнята на самата библиотека. На тържеството присѣдствуваха отъ София: представителъ на Министерството на народното просвѣщение, главниятъ секретаръ г-нъ А. Радославовъ, отъ Археологическото дружество г-нъ Б. Филовъ, отъ Народния археологически музей г-нъ А. Протичъ и отъ Софийската народна библиотека г-нъ К. Мутафовъ. Отъ Пловдивъ много граждани и почитатели на юбилея, представители на всички културни учреждения и организации, на окръжния управителъ, на окръжната постоянна комисия, на кмета, на началника на гарнизона и др.

Отъ страна на Пловдивското археологическо дружество адвокатътъ г-нъ Пѣевъ въ една сбита, но съдържателна речъ изложи предъ посетителитѣ житието,

трудовете и заслугите на Б. Дяковича. Следъ това почнаха приветствията и поздравите на юбиляра. Г-нъ Радославовъ поднесе на юбиляра адреса на Министерството на просвѣтата, даръ отъ 10,000 лева, сжщо и сребъренъ орденъ за наука и изкуство, съ които го награждава Царьтъ. Следъ това по редъ го поздравиха отъ името на учрежденията, които представляваха, г-нъ Б. Филловъ, г-нъ А. Протичъ и г-нъ К. Мутафовъ. Последниятъ, следъ прочитане адреса отъ директора на Софийската народна библиотека, поздрави юбиляра и отъ страна на Съюза на българските писатели, и отъ името на управителния съветъ на Върховния читалищенъ съюзъ. Пловдивската окръжна постоянна комисия поднесе даръ отъ 5,000 лева на Б. Дяковича. Поднесени му бѣха и други подаръци и множество китки цвѣта отъ разни дружества и почитатели.

На края юбилярътъ благодари на всички, които сж го почели съ внимание, и прочете единъ кжсъ рефератъ, който имаше за прицель учащата се младежъ, като я насърди да работи за обществено благо.

Съ една дума, праздненството бѣ сърдечно, мило и макаръ скромно, безъ особенъ шумъ, внесе едно ободряване въ сърдцата на всички, а на юбиляра причини сълзи отъ умиление.

К. М.

Résumé

Le 1er avril 1926 s'accomplissaient vingt cinq ans depuis que M. Boris Diakovitch occupait de la manière la plus méritée la fonction de directeur de la Bibliothèque Nationale et du Musée de Plovdiv. La Société Archéologique de Plovdiv (Philippople), appréciant les mérites de M. Diakovitch, avait prit l'initiative pour la formation d'un Comité de citoyens de Plovdiv pour célébrer cet anniversaire remarquable.

La matinée du 16 mai était choisie pour la célébration de cette activité richement remplie d'une énergie créatrice ininterrompue dans le domaine de l'archéologie et dans celui de l'organisation de la Bibliothèque Nationale — institution de tout premier ordre au point de vue culturel et intellectuel. Pour lieu de la fête fut chosie la grande salle de lecture de la bibliothèque elle-même.

Les mérites de M. Boris Diakovitch représentés dans l'admirable organisation de la Bibliothèque Nationale et la création auprès d'elle d'un musée archéologique déjà richement garni et coquet, ces mérites d'une noble activité d'un quart de siècle étaient dignement appréciés et reconnus par les citoyens de Plovdiv et les grands intellectuels de Sofia et des autres villes de la Bulgarie.

Spécialement pour ce jubilé étaient venus de la capitale le secrétaire général du Ministère de l'Instruction Publique M. Alexandre Radoslavov, le directeur du Musée National à Sofia M. A. Protitch, le directeur de l'Institut Archéologique Bulgare le professeur B. Filov, le représentant de la Bibliothèque Nationale de Sofia l'écrivain M. K. Moutafov, etc.

La célébration commença à 10 h. du matin, selon le programme établi. Le jubilaire accompagné des hôtes et des membres du Comité

entra dans la sale, splendidement garnie de verdure et remplie d'admirateurs, accueilli par l'hymne national et une acclamation frénétique.

Après l'ouverture de la fête par M-r le Président de la Société Archéologique de Plovdiv, M. Iv. Andonov, le secrétaire du Comité, M. D-r Alex. Péev prononça un discours, où il mentionna les moments les plus saillants de la vie et de l'activité variées du jubilaire.

M. Boris Iv. Diakovitch est né à Bolgrad (Bessarabie) le 28 février 1868. Il est fils du patriote bulgare Ivan Diakovitch de Choumène qui, ne pouvant plus supporter le joug ottoman et membre d'une conspiration politique, fut obligé d'émigrer en Bessarabie, où il s'adonna à des agitations patriotiques et des préparatifs à la guerre contre la Turquie. M. Boris Diakovitch, encore enfant, a été témoin de l'enthousiasme qui animait les volontaires bulgares dans la lutte acharnée pour la Patrie.

Les années orageuses de son enfance avaient naturellement laissé des traces profondes dans sa psychique. Après avoir fini la IVème classe du gymnase à Bolgrad, Boris Diakovitch vint en Bulgarie et continua ses études d'abord à Sofia et puis à Plovdiv, où il finit son instruction secondaire. Des études supérieures il s'occupait d'abord à l'Université d'Odessa (droit), puis à Prague et surtout à Paris (à la Sorbonne et à l'Ecole du Louvre) où après trois ans (1895—1898) il termina son instruction supérieure dans l'histoire classique et plus spécialement dans l'archéologie. M-r B. Diakovitch est le premier bulgare ayant reçu une instruction spéciale d'archéologie et c'est par ça qu'il était hautement apprécié dès son retour en Bulgarie.

En 1898 il est conservateur au Musée National à Sofia, dont il organise la section ethnographique devenue bientôt le Musée Ethnographique dans la même ville. Le service consciencieux de M-r B. Diakovitch le met en conflit avec des facteurs de grande puissance et remplissant fidèlement son devoir devant la science et la Patrie, au lieu d'en être recompensé il reçoit au mois d'Août 1899 en hommage de gratitude l'avertissement de son congé. Le 1. XII. 1900 il a été nommé sous-directeur de la Bibliothèque Nationale de Sofia et depuis 1er avril 1901 jusqu'à nos jours il occupe dignement et avec une énergie inlassable le poste de Directeur de la Bibliothèque Nationale et du Musée à Plovdiv (Philippople).

M. Diakovitch avait à résoudre et à vaincre beaucoup de difficultés jusqu'à ce qu'il parvint à ériger ce magnifique temple. Le 1er avril 1901 il trouva à Plovdiv un tas confus et désordonné de livres au nombre de 12000 volumes et les debris numismatiques des collections rouméliotes dont les objets les plus précieux ont été dérobés par l'ex-sousdirecteur Atilio Tacchella. Tacchella fut jugé et condamné à 7 ans de prison et à une restitution de 71736 frs. Actuellement la Bibliothèque compte plus de 130,000 volumes, reliés, classés et arrangés selon les dernières exigences de la bibliothéconomie. A côté de la Bibliothèque M-r Diakovitch créa à l'an 1910 un musée archéologique qui contient déjà beaucoup

d'objets précieux et de grande valeur au point de vue scientifique; parmi eux on trouve de spécimens uniques au monde.

En outre, M-r B. Diakovitch édite régulièrement l'Annuaire de la Bibliothèque et du Musée où, à côté des données officielles concernant le développement et la statistique de l'établissement on trouve des recherches scientifiques et des études concernant les questions de l'histoire, l'archéologie et la linguistique du pays. M-r Diakovitch lui-même est un des hommes de la science archéologique qui ont richement contribué à l'étude des monuments archéologiques de l'ancienne Thrace. Ses recherches et ses monographies, publiées dans nos revues scientifiques, sont très appréciées par le monde savant chez nous, aussi bien qu'à l'étranger.

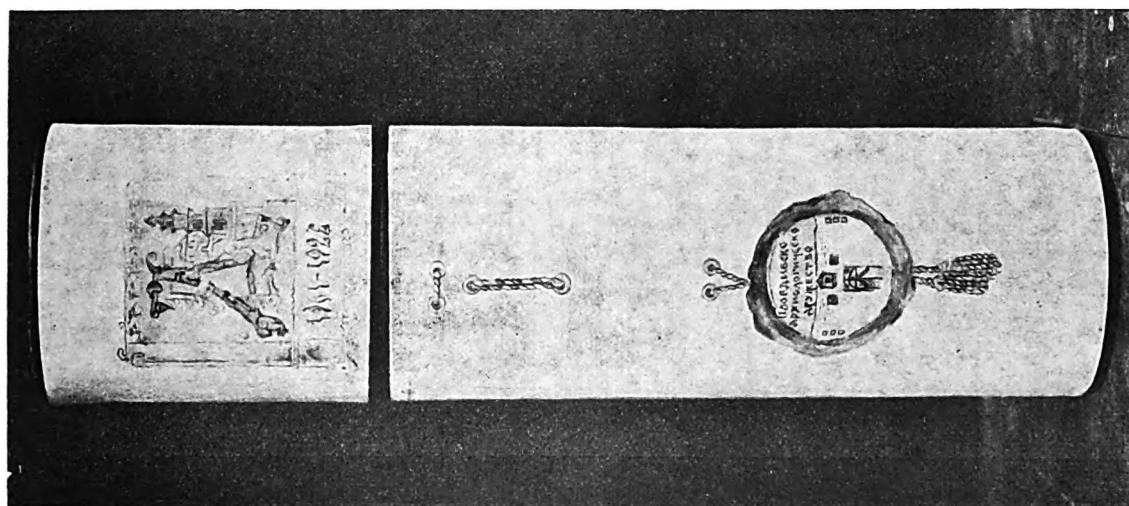
Après le discours de M-r Péev commencèrent les gratulations par la lecture du secrétaire général du Ministère de l'instruction publique M-r Al. Radoslavov d'une belle adresse au nom du Gouvernement Bulgare où M-r Boris Diakovitch est montrée comme bon exemple aux générations. M-r Radoslavov présenta en même temps au jubilaire l'ordre „pour science et pour art“ avec lequel S. M. le Roi vient de le décorer. M-r B. Diakovitch a été complimenté successivement par M. M. le prof. B. Filov au nom de l'Institut Archéologique Bulgare, dont il est membre perpétuel dès sa fondation, A. Protitch au nom du Musée National de Sofia, par l'écrivain K. Moutafov au nom de la Bibliothèque Nationale de Sofia, par M-r le préfet de Plovdiv, par M-r le colonel Philipov au nom de la garnison, par M-r le Maire de la ville, par M-r le Président de la permanence du conseil du département de Plovdiv, par M-r le Président de l'Administration communale des écoles bulgares, par M-r le Président de la Cour d'Appel et séparément par presque tous les représentants des établissements, institutions et corporations de Plovdiv, ainsi que par de nombreux amis et d'autres personnages.

Profondément ému M-r Diakovitch répondit en termes très cordiaux en remerciant pour l'honneur et l'attention que l'on avait témoignées à son sujet.

Le jubilaire fut vivement et continuellement acclamé par l'assemblée. S. M. le Roi lui a envoyé à cette occasion son portrait muni de Sa propre signature, le Ministère de l'instruction publique lui accorda une gratification spéciale ainsi que la Permanence du Conseil du département de Plovdiv. Le jubilaire reçut plusieurs adresses et diplômes d'honneur artistiquement ornements, ainsi que toute espèce de cadeaux. Créateur de la Société Archéologique de Plovdiv M-r Diakovitch fut proclamé premier membre d'honneur de celle-ci et membre d'honneur du Foyer des Beaux-Arts et de la Presse à Plovdiv.

M-r Diakovitch a reçu également beaucoup de gratulations par voie télégraphique et par poste de toute la Bulgarie et de l'étranger des diverses organisations et institutions scientifiques et de plusieurs personnes distinguées: ministres, professeurs, artistes, magistrats, hommes de lettres etc.

A midi on a servi un dîner de gala en son honneur et le soir du même jour ses amis et ses admirateurs organisèrent au Foyer des Arts et de la Presse de Plovdiv une soirée intime qui acheva la solennité jubilaire.

Диплома отъ Пловдивското Археологическо дружество за почетно членство.

УВАЖЕНИИ ГОСПДИНЕ ДЯКОВИЧЪ,

ВЪ ИМЕТО НА ПРАВИТЕЛСТВОТО, НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ И ЛИЧНО ОТ СЕБЕ ИМЕ ВИ ИЗКАЗВАМЪ СВОИТЕ НАЙ-ИСКРЕНИ ПОЗДРАВИ ПО СЛУЧАИ ВАШАТА ДЕКАДЕТЕ И ПЕТЪ ГОДИШНА СЛУЖЕБНА И НАУЧНА ДЕЙНОСТЪ.

ИЗБРАЛИ ИМЕ КАТО МЛАДЕЖЪ ЗА СВОЕ ЖИЗНЕНО ПОПРИШЕ ЕДНА НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТЪ — АРХЕОЛОГИЯТА, — КОЯТО ДО ТОГАВА, ПРЕДИ ПОБЕГЪ ОТЪ 30 ГОДИНИ, БЪ ЗАСТЪПЕНА У НАСЪ САМО ОТЪ ЗАСЛУЖИЛИ ЗА РОДНАТА НИ НАУКА ЧУДДЕЦИИ — КАНЦЪ, ИРЧЕКЪ, БР. ШКОРНИАДЪ, ДО БРУСКИ, УПЕНСКИ, МИЛЮКОВЪ И ДР.; СЪВЪРШИЛИ КАТО ПЪРВИ БЪЛГАРИНЪ ТАЯ НАУЧНА ЦЕЛЦИПАЦНА; НЕУТКОДНИЦИ СЕ НИКОГА ОТЪ СВОЯТА ЖИЗНЕНА ЗАДАЧА, ВЪПРЕКИ ТЕЖКИТЕ УСЛОВИЯ ЗА СЛУЖЕБНА И НАУЧНА РАБОТА У НАСЪ, ВИЕ МОЖЕТЕ СЪ ГОРДОСТЪ И УДОБЕЛСТВОРЕНИЕ, ДА ТЪКЪТАКЪ НЕ САМО НАЗАДЪ, КЪМЪ БЕЧЕ ИЗМЪНИЛИТЕ ОТЪ ВАСЪ ПАКЪ, НО И НАПРЕДЪ, КЪМЪ ПРЕДПОИШАТА ВИ РАБОТА, НА КОЯТО ВИЕ СЪ ДЕКАДЕТЕ И ПЕТЪ ГОДИНИ ОТЪ ТЪКЪТО, ПОСТАВИХТЕ ЗДРАВИ ОСНОВИ И ПОСЛУЖИХТЕ ЗА ОБРАЗОВЪ ПРИМЪРЪ И ПОСЛАНИЕ, ОУТАРЪ НА ПО-МЛАДШО ПОКОЛЕНИЕ БЪЛГАРСКИ АРХЕОЛОЗИ, — И СЪ СВОЯТА ОРГАНИЗАЦИЯ И АДМИНИСТРАЦИЯ НА ВИДИТЕЧНОТО МУЗЕЙНО И АРХЕОЛОГИЧЕСКО ДЪЛЪО И СЪ СВОИТЕ РАЗУПКИ И ИЗУЧЕНИЯТА НА ТЪШИТЕ СТАРИНИ.

ПРИСЕНЕТЕ ОЩЕ БЕДНАЖЪ, **УВАЖЕНИИ ГОСПДИНЕ ДЯКОВИЧЪ**, МОИТЕ НАЙ-ДЪЛБОКИ БЛАГОДАРНОСТИ ЗА ИЗВЪРШЕНОТО ОТЪ ВАСЪ И КАТО ВИШЪ ДЪРЖАВЕНЪ СЛУЖИТЕЛЪ И КАТО ЧЪНЕНЪ УЧЕНЪ.

№ 10504

16 май 1926

МИНИСТЪРЪ:

Адресъ отъ Правителството и отъ г. Министра на Народното просвѣщение.

1001-
-1026

НА БРЪЗ ДЯКОВЪ ДИРЕКТОРЪ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА И МУЗЕЙ ВЪ ПЛОВДИВЪ

УВАЖАЕМИ ГОСПОДИНЪ ДЯКОВИЧЪ.

АЩЕ ПО МАЛАКИ ДРУГАРИ ОТЪ НАРОДА И АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
ВЪ СОФИЯ БИ ПОДНЕСАХЪ СВОИТЕ НАЙ СЪРАДИНИ СЪВЕЩАНИЯ ПО СЛУЧАЕ
ЧЕСТЕЛЪВНОСТЮ НА ВЪШНОТО ИМЕНЕ И ТОВАРИШСТВО НА Д-Р ДЯКОВЪ.
ПЪРВНАТА СЪЛАВНАТА СЪВЕЩАНИЕ ДРУЖЕЛЮБИ ОЩЕ ПРЕЗЪ 1868 Г. ДАВА
ЕДИНСТВЕННАТА ИДИДЕЛЪ НАШИТЕ АРХЕОЛОГИ, ПОДГОТОВИЛИ И ТО ОЩЕ КЪТО
СТАНЕЛИ ПРАКТИЧЕСКИ И СЪ АРХЕОЛОГИ МУЗЕЙ ВЪ ПЛОВДИВЪ. ЖЕЛЪЕ НА
СКОЛА ДА СЪДЪРЖА ОЩЕ РЪКЪЩЕ НАШИТЕ НАРОДНИ ПЪЛНИЦИ
НА ТОВАРИШСТВОТО ОРГАНИЗАЦИЯ НА Н
СТАВНИТЕ И ИМЕНАТА. ЕДИНЪ ОТЪ РЕДНИТЕ ШТАТНИЦИ ПРИ СЕМИТЕ
ИЗРАБОТКА И РАБОТКИ И ОБОРУДОВАНИЯ НА СКОЛА МУЗЕЙ И
НАЙ-СЪВЕЩАНИЕ ЧЕНОТЪ ВЪ СВОИТЕ ИЗРАБОТКА НА ПРЕДПО-
РИЧЕСКИ ТРУДНИЦИ ЛИТИНИ И СКИТСКИ ПЪЛНИЦИ, БИЕ,
ДРАГИ НАШЪ ДРУГАРИ, СЪСЪ СНИ ГЪ НАСЪ ВЪННАТА ПРИНЦИПА ГЪ ПОСР-
РЕНИЕ ВЪ НАШАТА СЪВЕЩАНИЕ И НАУЧНА ДЪЛНОСТЪ.

София 10/11/1926

Директоръ Народна Археологическа Музей

Президиумъ:

Декари на Министерството
на Народно Просвещение:

Директоръ:

Архитектъ:

Секретаръ-бюджетодителъ:

А. Н. Ивановъ фотографъ: Т. Ивановъ

Адресъ отъ Народния Археологически музей.

Адресъ отъ Дома на изкуствата и печата въ Пловдивъ
за почетно членство

Семейството Иванъ и Евдокия Дяковичъ

По случай 25 годишния юбилей на Б. Ив. Дяковичъ

La famille Diakovitch

Поканенъ съмъ отъ секретарията на „Комитета по отпразднуване 25-год. юбилей на г. Б. Дяковичъ“ да напиша споменитъ си за миналото на брата си — „особенно въ свръзка съ неговитъ родители, съ семейната и обществена обстановка, гдето се е родилъ и възпитавалъ той.“ Това е една тема колкото деликатна, толкова, отъ друга страна, не лишена отъ до известна степенъ общественъ интересъ. Деликатна е, защото е *pro domo sua*, а е интересна най-вече съ това, че засѣга страници отъ миналото на доосвободителната епоха, въ навечерието на духовното ни и политическо освобождение, малко позната на днешното поколѣние. Затова, приемайки да се отзова на любезната покана, като чрезъ туй ми се дава възможность да взема и азъ активно участие въ радостния день на брата си Бориса, каквото имамъ и въ изтеклия неговъ животъ при коването на сѣдбата му, — азъ моля читателя да бжде снизходителенъ къмъ допустнатитъ увлѣчения, вземайки предвидъ и слабостта на старитъ да живѣятъ повече съ миналото и да го виждатъ най-вече въ розова свѣтлина.

Баща ни, Иванъ Стефановъ Дяковичъ, е роденъ на 1835 г. отъ родители българи въ гр. Шуменъ. За родителитъ на баща ни нищо почти не се знае въ рода ни, освенъ това, че сж били хора еснафи; пъкъ и самъ той ще да е знаелъ много малко за тѣхъ, защото тѣ сж били заклани отъ турцитъ и сж го оставили малъкъ. До кримската война отъ 1853—56 г. той се именувалъ Иванъ Стефановъ *Малкоолу* по името на баба му *Милка*. Когато постѣпилъ доброволецъ въ руската армия, която е обсаждала гр. Силистра презъ споменатата война, руситъ отхвърлили неговото „турецкое“ и „женское“ презиме и го земѣнили съ онова на дѣдо му *Дяко*, като при това намѣсто *овъ* сложили популярното отъ времето на Одринската война (1828—29 г., *Дибичъ* Забалкански) окончание *ичъ*. По този начинъ баща ни става *Иванъ Степаничъ Дяковичъ*, както сж го назовавали и писали руситъ; обаче, до 1869 г. той се е подписвалъ и *Дяковъ*.

Въ Шуменъ баща ни се е училъ заедно съ познатитъ отъ нея епоха книжовници — В. Друмевъ (отпосле Търновски митрополитъ

Климентъ), Добри Войниковъ и Василь Стояновъ, въ прочутата по него време „полугимназия“ на Сава Доброплодни. Отъ разказитѣ на леля Сарафка, по-малка сестра на баща ни, си спомнямъ онзи за бѣгството му изъ Шуменъ, като характеренъ за зараждащото се бунтовно настроение на младежъта, достигнало до кървави жертви. Отъ време на време се откривали трупове на турчета, убити въ лозята или удавени въ рѣката. Разследванията довели до разкриването на единъ таенъ крѣжокъ отъ българчета, върху които пада подозрението за убийствата; въ него влизалъ и Иванъ Малкоолу. И той забѣгна. Заминалъ е въ Цариградъ, гдето работилъ и се прехранвалъ, като се е училъ въ едно грѣцко училище, доколкото помня, на Коручешме, което посещавали и други българчета. Тукъ, въ Цариградъ, баща ни прѣживялъ до времето, когато получало, че ще има война между Турция и Русия, т. е. до навечерието на споменатата кримска война. Къмъ това време той е заминалъ за гр. Болградъ и влиза въ българския доброволчески отрядъ, организуванъ отъ Павелъ П. Грамадовъ, подъ ръководството на руския генералъ Лидерсъ. Този генералъ е квартирувалъ въ Измаилъ и отпосле, когато войната е била обявена, е поелъ началствуването надъ армията, която е *обсадила Силистра*. Въ тази армия е билъ зачисленъ българскиятъ отрядъ на Павелъ П. Грамадовъ или, както е той познатъ всрѣдъ басарабскитѣ българи, капитанъ Павли. Презъ сѣщата война друга руска армия подъ командата на генералъ Хрулевъ действувала срещу гр. Шуменъ. Въ нея сѣщо е имало отрядъ отъ български доброволци. Къмъ тази последната е билъ за известно време командированъ баща ми и, като отлично владѣющъ говоримитѣ турски и грѣцки езици, изпратенъ за разузнавачъ въ Шуменъ. Преоблѣченъ на турчинъ, той е можалъ да прекара нѣколко дни въ града и да събере исканитѣ сведения за неприятеля. По това ми говори и леля Сарафка. Тя помнѣше трепета, що ги е обзелъ, когато баща ми се е явилъ при тѣхъ, за да му подпомогнатъ въ мисията, която той изпълнилъ благополучно. За този му подвигъ, както изобщо и за дейността му като доброволецъ, той е билъ зачисленъ въ редовната руска армия и произведенъ въ първия офицерски чинъ — прапорщикъ.

Следъ завършване на войната съ Парижкия миръ отъ 18.III.1856 г., по който южната частъ на Басарабия съ града Болградъ минала къмъ Молдова, баща ни се установява на постоянно жителство, задомява се и заедно съ своя тѣстъ се залавя за стопанство и търговия. Той става приведенъ зетъ на видното семейство Александъръ Узуновъ, бащата на майка ни, и усиѣва съ него да натрупа, презъ първитѣ години на своя задоменъ животъ, завидно богатство, което обаче скоро изгубва поради два-три последователни неурожая, когато пропадатъ сеидбитѣ имъ, предприети въ голѣмъ мащабъ. Обаче, за неуспѣха въ търговско-стопанскитѣ му предприятия, които го довежда до окончателно напускане на тази кариера, повлияха и други обсто-

ятелства. Едни отъ тѣхъ сж резултатъ на природния му строй, а други — на обществената негова дейность.

Азъ помня баща си още когато бѣхъ ученикъ въ отдѣленията: сръденъ ръстъ, широкоплещестъ, смолисто-черни меки коси, сини очи, правилень носъ, бѣла кожа, голѣми възруси „хайдушки“ мустаци, безъ брада.¹⁾ Той бѣ човѣкъ кротъкъ, добрякъ — никога насъ, децата му, не ни биеше, но ни мѣмрѣше и съветваше продължително, съ привеждане разни примѣри изъ живота, а понѣкога и ни наказваше да стоимъ прави до стената. Въ отношенията си съ хората той бѣше винаги приветливъ, общителень, гостопримень и остроумень събесѣдникъ, изобилень на анекдоти и шеги; но по отношение на ония, които не обичаше, а такива бѣха всички скжперници и неродолюбци, той бѣ майсторъ да иронизира и карикатури. Извънредна дарба имаше скоро да усвоява чуждитѣ езици, — той говорѣше и пишеше гръцки, турски, руски, румънски, арменски и арабски езици, можеше винаги да се разбере съ чужденеца на френски, италиански и донѣкжде на нѣмски. Когато разполагаше, както казватъ, съ широка ржка — за дома голѣмъ приносникъ, а навѣнъ раздаваше и прахосваше паритѣ до разточителность, бидейки наивно-довѣрчивъ къмъ всички, съ които се срѣщаше, като дори се наскърбяваше, когато срещу заемъ му даваха разписки. Обичаше музиката, та че и самъ пѣеше съ приятень, тихъ и трептящъ баритонъ, като често караше и насъ, неговитѣ деца, да пѣемъ народни, най-вече юнашки пѣсни. Поради всичко това у дома често се събираха гости отъ приятелски семейства. Страстенъ любителъ на природата и на изящното, той обичаше комфорта. Затова кжщата ни, разположена наблизу до езерото Ялпукъ, съ тераса, която гледаше къмъ неговитѣ кристални води и къмъ живописно-разположенитѣ по отвѣдния му брѣгъ бѣлнали се кжщурки на селото Курчий, — бѣ богато мобилирана съ кадифияна мобилъ отъ махоново дърво, съ орѣхови гардероби, комоди, маси, омивалници, бюра и пр.; постлана бѣ съ килими и окрасена съ голѣми огледала и художествени картини, останки отъ които и до днесъ пазимъ. Навсѣкжде по прозорцитѣ имаше саксии съ цвѣтя, а въ двора — голѣма фруктова градина. Носѣше се баща ни скромно облѣченъ, но извънредно чисто и винаги съ цвѣте въ петелката на сетрето и съ бастунъ въ ржка; ходѣше бавно, като си тананикаше нѣкаква пѣсенъ и като внимаваше кжде стжпва и где сѣда, за да не се зацапа. Той винаги ни съветваше да се носимъ чисто, като казваше, че който свиква да се носи нечисто, свършва и съ оцапване и на съвестъта си. Изобщо това бѣше човѣкъ благъ и мекосърдеченъ, съ чисти мисли и благородни побуждения, една поетично настроена, но безволева натура, която живѣеше въ блѣнове и кроежи за бждащето на домочадието си, къмъ осигоряването на което той никога не пристжпи на дѣло.

¹⁾ Вж. портрета му въ статията на г. д-ръ Ал. Пѣевъ, Прославень день на Б. Дяковичъ въ „Сборникъ Б. Дяковичъ“, стр. 17.

Той нѣмѣ никакъвъ успѣхъ въ тѣй-наречения практически животъ, като отъ едъръ богаташъ свърши беднякъ — безъ подслонъ, безъ осигурени лични сръдства за издръжка на домочадието си. Обаче, най-главна причина, за да дочака тоя печаленъ край и да свърши съ горчиви разочарования, бѣ неговата безпредѣлна преданность къмъ народното освободително дѣло, единственото поприще, на което той прояви воля и постоянство до последнитѣ дни на живота си.

Къмъ 60-тѣ и 70-тѣ години на миналото столѣтие революционното българско движение, както е познато, се буйно засили. По това време градътъ *Болградъ* бѣ вече единъ сравнително издигнатъ чисто български културенъ центъръ, който твърде често се спохождаше отъ виднитѣ тогавашни наши книжовници и общественици. Болградската мжжка гимназия бѣ първото българско сръдно учебно заведение, открито още на 1858 г. Като такава и съ своята печатница гимназията бѣ привлѣкла за учители, като жители на Болградъ, такива учителски и писателски сили, каквито напр. бѣха: Сава Радуловъ, д-ръ Д. Мутевъ (основателъ на Цариградскитѣ „Български книжици“), Т. Икономовъ (ред. на сп. „Общъ трудъ“ 1868), В. Д. Стояновъ (основ. на „Бълг. Книж. Д-во“ и ред. на „Периодическо списание“ 1874), д-ръ В. х Беронъ, д-ръ Г. Мирковичъ, П. Кисимовъ, С. Доброплодний, д-ръ Д. Начевъ, В. Чолаковъ, К. Цанковъ, М. Казанакли (ред. на сп. „Духовни книжки“, 1867), Ив. Салабашевъ (бившъ министръ), Д. Д. Агура (б. мин.), В. Василевъ (учителъ на всички български офицери до последнитѣ войни), Д. М. Ямболовъ, Б. Горановъ, Р. М. Блъсковъ (ред. на сп. „Духовенъ Прочитъ“ 1862 годнна и сп. „Духовни книжки“ 1864—69), Б. Запряновъ (ред. на сп. „Пжтникъ“ — 1869), Диамандиевъ (ред. на в. „Ялпугъ“, 1875 и „Ехо на Болградъ“, 1872) Ив. Ивановъ (ред. на в. „Български гласъ“, 1876—1877), Д. Грековъ (б. мин.) и пр. Откри се и девическо училище, което се разви въ гимназия съ педагогически курсъ. Освенъ дветѣ гимназии уредиха се още: земледѣлско училище, отпосле реформирано въ м. педагогическо училище съ индустриални курсове, девическо домакинско училище и нѣколко основни. Още когато сж се организирали българскитѣ колонии и се сложили основитѣ на гр. Болградъ (Болгаръ-Городъ, 1820 г.), въ всѣко село е било отворено училище, а когато южна Басарабия мина къмъ Молдова, въ центъра на 43-тѣ български села, останали подъ Русия, въ гр. Комратъ се открива българска реална гимназия и девическо професионално училище. При тия условия българската интелигенция въ гр. Болградъ и изобщо въ Българска Басарабия отъ година на година растѣше, та въ Болградъ се развиватъ и други културни институти: граждански клубъ съ богата библиотека и читалня, гдето се получаваха разни вестници и списания, въ това число всички български издания; граждански театъръ, въ който любители отъ граждани, учители и ученици представяха тогавашнитѣ български пиеси: Геновева, Стоянъ Войвода, Райна Княгиня, Изгубена Станка, Иванку,

Покръстването на Преславския дворъ и др.; колониална банка, колониална болница и пр. Въ величественния храмъ-паметникъ „Преображение Господне“, осветенъ на 16. X. 1838 г., се появява къмъ времето, за което ни е думата, 1-вия пѣвч. хоръ на Николай Николаевъ (основателъ на музикалното училище — днешната музикална академия въ София), изигралъ огромна роля въ популяризирането на българскитѣ юнашки пѣсни, които изобщо наредъ съ театра, независимо отъ училищата, допринесоха твърде много за издигане на народния духъ и за възпитанието въ него на младежъта, която заедно съ бащитѣ си изнесе освобождението. Наредъ съ всичко това урежда се просторенъ великолепенъ паркъ край брѣга на езерото — мѣсто, гдето дни на национални и училищни празници се отпразднуваха най-тържественно; въздигатъ се специални здания за училищата и общественитѣ учреждения, паметници и пр. — изобщо градътъ бързо нараства и приема видъ на благоустроенъ културенъ центъръ на българската емиграция отвъдъ Дунава.

Още до 1870 г., т. е. до основаването на Централния Български Революционенъ комитетъ въ Букурещъ, Василъ Левски е успѣлъ да уреди *революционни тайни комитети* въ по-големитѣ центрове на Влашко, гдето сж били събрани повече българи. Такъвъ комитетъ той основава и въ Болградъ. Баща ни бѣ деенъ членъ на този комитетъ. У дома сж гостували: Любенъ Каравеловъ, Христо Ботйовъ, Панайотъ Хитовъ, Филипъ Тотю, дѣдо Желю и др., а сжщо и Василъ Левски „Дякончето“, за когото майка ни разказваше, че пѣялъ много хубаво. Наредъ съ комитета се появиха и *„женски благотворителни дружества“* както въ града Болградъ, тъй и въ по-големитѣ села; тѣ сж подпомагали комитета съ събиране отъ тѣхъ помощи. Въ пограничното село Кубей баща ни открива голѣмъ дюкенъ и ханъ. Тѣ сж служили сжщевременно за станция на нашитѣ революционери, които сновѣли измежду Влашко и Русия — презъ тамъ сж се пренасяли оржие и други потрѣби за дѣлото. Отпосле, когато тази станция довършва своята работа, а заедно съ това и баща ни се прощава съ търговската си кариера — съвсемъ оголѣлъ, неговия дюкенъ поема прикащика му (управителтъ) Максимка — станалъ голѣмъ търговецъ: докато единъ гледалъ „дѣлото“, другъ си „плелъ кошницата.“

Настѣпватъ *бурнитѣ 1875 и 1876 години* — Херциговинското въстание, Старо-Загорското (Чадъръ-могила) на 1875, Сръдногорското (априлското) на 1876, Баташкитѣ кланета, Ботйовата чета, Сръбско-турската война на 1876 г. Болградскиятъ вестникъ „Български гласъ“ всѣкидневно изнася „грандиознитѣ побѣди“ на херциговинци, зове на помощъ братята сърби и руси, а българитѣ на оржие и бунтъ. Всичко младо и будно въ Болградъ пламва и почва да се стѣга. Тайниятъ комитетъ става явенъ — вратитѣ на локала му (кръчмата на Тодоръ Балдурски) се отварятъ за всички, които искатъ да подпомогнатъ светото дѣло съ каквото могатъ — помощи и записвания на

доброволци. Женскитѣ благотворителни дружества засилватъ дейността си, сѣщо театрътъ — за сѣщата целъ. Кипва и младежъта въ пансиона на мъжката гимназия, гдето повече отъ половината на 80-тѣ пенсионера бѣха българчета отъ разнитѣ крайнини на поробеното отечество. Съседната на гимназията халваджийница на братята панагюрци, Ангелъ и Георги Стоянови, бѣ свѣрталището на гимназиститѣ-революционери... И призори на 5 май 1876 г. гимназията осъмна току-речи съ половината отъ ученицитѣ си: другата половина бѣ забѣгнала, — горнитѣ класове се изпраздниха. Отъ тѣхъ само единъ (Върбанъ Господиновъ отъ Русе) успѣ да влезе въ четата на Ботѣвъ заедно съ Ангелъ халваджията, и то благодарение на обстоятелството, че бидоха по-рано изпратени като куриери. Отъ останалитѣ едни бѣха застигнати въ Галацъ и повѣрнати обратно, други заминаха за Сърбия, а трети постѣпиха по-късно въ опълчението, което бѣше вече почнало да се организира. Може би и най-голѣмиятъ ни братъ, Александъръ, ученикъ въ V класъ на гимназията, щѣше да забѣгне съ своитѣ другари, ако баща ни не го задържа, за да го отведе самъ, заедно съ други младежи, което наистина наскоро и стори. Този случай е характеренъ не само за баща ни, но и за епохата, та заслужава да се отбележи.

Бѣше тиха, топла и ясна лунна нощъ, и езерото, освѣтено отъ надвесилата се надъ него луна, трептѣше въ слаби искреци се вълни. Никакъвъ шумъ. Само отъ време на време нѣкоя птичка трепне въ градината или тихъ вѣтрецъ полѣхне, та листа слабо зашумятъ или пѣкъ бухалъ забуха въ съседния до насъ огроменъ земски хамбаръ. Вжтре въ трапезната, полуосвѣтена отъ запаленото кандило, свила се въ жгъла на одъра, майка ни тихо лѣе сълзи, а около нея, насѣдали баба, леля и вуйна ужъ я утешаватъ, а и тѣ заедно съ нея плачатъ. Братъ ми Александъръ снове неспокойно отъ мѣсто на мѣсто и току се изплѣзне навънъ да види, идатъ ли. Но ей че се чува каруци да трополятъ и скоро две спрѣха предъ портитѣ. Влизатъ баща ни и вуйчо ни Ваню. Майка ни захълца съ гласъ. Баща ни повика Александра, излизатъ и подиръ малко се връщатъ преоблѣчени за пѣтъ. Насѣдахме въ каруцитѣ и следъ часъ бѣхме на Курчийския мостъ. Тукъ каруцитѣ спрѣха и веднага наскачаха налѣгалитѣ по тревата мнозина изпращачи и младежи-доброволци, които баща ни поведе съ себе си.

Пристигнаха въ Сърбия, като хѣшове баща ни и братъ ни сж влѣзли въ една отъ българскитѣ дружини, а по-сетне били зачислени въ *Руско-българската бригада на генералъ Черняевъ*. Баща ни поема рота, въ която влиза и братъ ни. Държаха се, както е познато, нашитѣ българи-доброволци достойно презъ цѣлата война и съ честъ напустнаха Сърбия, за да се повѣрнатъ и навлѣзатъ въ опълчението.

Следъ примирието баща ни се върна въ чинъ *поручикъ*, въ сръбска униформа и награденъ съ ордени, отъ които единъ за храбростъ. На

пжтъ той отнася дветѣ знамена на българскитѣ дружини въ Букурещъ и ги предава на К. Цанковъ, председателъ на централното благотворително дружество. Това се вижда отъ два официални документа, които намираме за неизлишно да публикуваме тукъ за пръвъ пжтъ.

Първиятъ документъ се пази у брата ни Бориса, юбиляра, а другиятъ — въ архивата на Софийския Народенъ музей. Първиятъ документъ буквално гласи:

Българско Централно Благотворително

ОБЩЕСТВО

въ

Букурещъ

7 Априлий 1877.

№ 240

Бжлгарско-то Централно Общество извѣстява чрезъ настояще-то си, че е приело на сохранение въ архива-та на Общество-то отъ Г-на Ив. Дяковича двете знамена на Бжлгарските отряди, които воюваха въ послѣдната сръбска война, ведно съ тѣхната история за биткитѣ, въ които сж участвovali, и разни други документи, и фотографическия портретъ на четвъртия баталионъ отъ руско-бжлгарската доброволческа бригада, и за извѣстие.

М. П.

Прѣдсѣдатель: К. Цанковъ

Секретарь: Д. П. Ивановъ

Тия знамена на 19 юний 1896 година били предадени отъ г. К. А. Цанковъ на съхранение въ Софийския Народенъ музей, за което билъ съставенъ следниятъ, регистриранъ подъ вх. № 192

А К Т Ъ

Долуподписания подарявамъ на „Народния Музей“ въ София, за съхранение въ него, двѣ знамена (безъ пржтове), които сж послужили въ сръбско-турската война, прѣзъ 1876 г., на нашитѣ чети, съставени подъ войводитѣ Панайотъ Хитовъ, Филипъ Тотю и други за подпомагане военнитѣ дѣйствия на генерала Черняевъ противъ Турцитѣ. Тия чети бидохж по-послѣ распусти-нжти и прѣобразовани на така названи „руско-бжлгарски баталиони“, подъ командата на редовни офицери Русси, Бжлгари и Сърби.

Въпроснитѣ знамена сж трицвѣтни, сирѣчъ тѣ съдържатъ българскитѣ народни бои, които обаче сж изблѣднѣли по атмосферически влияния и старостъ толкова повече като платоветѣ имъ сж доста тънки. Въ срѣдата на двѣтѣ знамена е изобразенъ бжлгарския левъ, единъ кръстъ и стжпкания полумѣсецъ. Като надписъ на знамената стои народната хжшовска девиза: „Свобода или Смъртъ“. Едното знаме е отъ коприна, а другото отъ памученъ платъ. Това послѣдното носи освѣнъ горния надписъ и слѣдния въ сръбски правописъ: „М. М. Обреновичъ. Димитрие Станкичъ, байрактаръ. IV К. С. 1876 г.“ Знамената сж снабдени съ ленти и пюскюли. Колкото помня отъ съврѣмenni свѣдѣния, тия знамена сж били окървавени въ сраженията на четитѣ съ Турцитѣ.

Като прѣдсѣдатель на сжществующия въ оная епоха Бжлг. Центр. Комитетъ въ Букурещъ, двѣтѣ знамена ми сж биле прѣдадени презъ м. Априлий

1877 г., за споменъ и съхранение, отъ бившия поржчикъ на IV доброволчески русско-български баталионъ, покойния Иванъ Дяковичъ, при заминаването му за Кишинева, по поржчката на майора К. Б. Чилевъ, отъ когото бѣхъ получилъ по тоя поводъ телеграма, напечатана въ: „Миналото. Етюди върху записките на З. Стоянова. Написа Ст. Заимовъ. София, 1895 г.“ (В. страница 226, подъ № 15).

Тая телеграма гласи:

„Турну-Северинъ, 17 Апр. 1877 г.

Букарестъ, Президенту Българскаго Комитета Цанкову. Сегодня отправилъ 6 человекъ Болгаръ. Прошу Васъ дать имъ средства отнести знамя до Кишинева. Чилевъ“.

Знамето, за което говори телеграмата, е бившето баталионно, отнесено чръзъ Дяковича въ Кишиневъ, за да послужи тамъ на съставеното въ онова време българско опълчение, въ което сж взели участие между друго майоръ Чилевъ и поржчикъ Ив. Дяковичъ.

София, 11 Юний 1896 г.

К. А. Цанковъ

Не се мина много и последва обявяването на освободителната руско-турска война. Баща ни замина и постъпи въ армията на престолонаследника, отпосле Императоръ Александъръ III. Той взима живо участие въ кръвопролитното сражение при с. Мечка, гдето бѣ тежко раненъ. Когато отрядътъ, въ който се числилъ баща ни, билъ на пътъ къмъ Бѣла, наложило се е мостътъ надъ р. Росица да бжде сринатъ, за да се забави минаването на сравнително голѣми турски сили. Поканени били доброволци-офицери да изпълнатъ това. Такива не се явили. Баща ни почувствувалъ, че нему, като на българинъ, се налага въ случая да рискне живота си. Предъ лицето на неприятеля и подъ градъ куршуми той хвърлилъ съ динамитъ моста на въздуха, но и самъ билъ наново тежко раненъ на две мѣста.

За този подвигъ на баща ни предложили да избере една отъ дветѣ награди: парична или Гергьовски кръстъ за храбростъ. Той предпочелъ първата, за да зарадва децата и майка имъ. Би било твърде дълго да последвамъ тукъ походите на баща ни, та че въ случая е и излишно. Подиръ завършека на войната, баща ни бѣ повиканъ въ свитата на императорския намѣстникъ князь Дондуковъ-Корсаковъ и назначенъ за неговъ преводачъ вече въ чинъ капитанъ. Една случка отъ живота му при княза, разказана отъ майка ни, която е била свидетелка, е характерна за времето и нравитѣ тогава. Турчинъ-бей нѣкакъвъ въ Пловдивъ, голѣмъ владѣтелъ на земи, дохожда въ квартирата на баща ни да иска застъпничеството му предъ княза срещу ограбването на имота и земитѣ му. Като свършилъ молбата си, изважда и слага предъ баща ни огромна кисия съ злато — като изразъ на предварителна благодарностъ, т. е. рушветъ. Последвала тежка плесница и викъ на баща ни. Майка ни, която била въ съседната стая, се спуснала и отървала турчина. На следния день арестованиятъ е билъ повиканъ отъ княза, който му казалъ: „Заедно съ вашето владичество рухна и вашия

моралъ. И безъ паритѣ ти правото е твое — имотѣтъ и земитѣ ти никой не смѣе да отнеме. Вземи си паритѣ и върви да си гледашъ работата, а за нашитѣ служители не се грижи, — за тѣхъ държавата мисли и възнаграждава труда имъ.“

Презъ течението на руската окупация баща ни е билъ командированъ да прогони сърбитѣ отъ Трънско, кждето били нахлули и окупирали наша територия, а по-после е билъ изпращанъ да усмирява възстаналитѣ турци въ Тозлука.

На 23. VI. 1879 г. князь Дондуковъ-Корсаковъ напусналъ София, грандиозно изпратенъ отъ столичани. На 24 с. м. билъ въ Варна, гдето посрѣщналъ първоизбрания князь Александъръ I Батембергъ и въ сщия день си заминалъ за Русия. При напушането на София князь Дондуковъ поканилъ баща ни да върви заедно съ него въ Русия, но той отказалъ, за да може да се наслади въ общата радостъ отъ осъществяването на вѣковния блѣнъ — освобождението на България. Князѣтъ, обаче, се застъпилъ гдето трѣбва за него — да не го забравятъ. И столичниятъ градски съветъ, като отправя на баща ни изразъ на благодарностъ за заслугитѣ му къмъ отечеството, изпраща му актъ, съ който му даряватъ мѣсто срещу конака, приспособенъ за дворецъ на Княза, — тамъ, гдето днесъ е градската градина. Обаче, баща ни се явилъ предъ Общинския съветъ, благодарилъ за честѣта, но скжсалъ отпреде имъ акта, като имъ казалъ, че не се е борилъ за освобождението на отечеството срещу заплащане! . . И всички деца на баща ми до день днешенъ сж бездомници.

Подиръ заминаването на княза Дондуковъ баща ни назначаватъ за акцизенъ надзирателъ на Русенската губерния.

Презъ 1881—1882 г. той бѣ назначенъ началникъ на Новоселската околия, но и тя скоро се закри, та и баща ни пакъ остана безъ работа. На 1883 г. той е окръженъ лесничей въ Разградъ, гдето презъ зимата, обикаляйки окръга, силно простива и се връща у дома вкочененъ. Уволненъ отъ длѣжностъ, той се прибира съ майка ни и най-малкия ни братъ въ Русе. Грижата за тѣхъ поехме ние, братята. На 1888—1889 г. азъ съмъ учителъ въ Търновската м. гимназия. Прибирамъ при себе си родителитѣ. Баща ни бѣ вече останалъ само съ кожа и кости, ранитѣ му се разкриватъ, той скоро легна и на 54 годишна възраст почина въ пълно съзнание на 1889 год.

Майка ни, Евдокия (Донка) Александрова Дяковичъ, е родена отъ родители българи на 1839 год. въ г. Болградъ. Баща ѝ, *Александъръ Ивановъ Узуновъ*, е родомъ отъ с. Хамзаларе, до Брѣзово — Пловдивско, преселенъ съ родителитѣ си още 13-годишно момче на 1820 г. Майка ѝ, Ева, е, доколкото помна, отъ Кара-Агачъ, Ямболско, сжщо преселена още като грѣдно дете съ родителитѣ си. Къмъ това именно време българскитѣ колонии, които образуватъ Българска Басарабия въ предѣлитѣ на древния Онгълъ (отпосле татарския Буджакъ), сж приели една завършена уредба съ указъ, назованъ

„царска грамота“, отъ 29. XII. 1819 г. на императора Александъръ I, при „попечителъ“ на колониитъ генералъ Иванъ Никитичъ Инзовъ, като се опредѣлятъ: размѣрътъ на земитъ, отпуснати на домочадие, гражданскитъ и политически права и привилегии на преселниците, административното дѣление и управление на областта, както и предѣлитъ на дарената ѝ автономностъ. Все тогава се слагатъ и основитъ на гр. Болградъ. Александъръ Узуновъ, единъ отъ строителитъ на Българска Басарабия, е и единъ отъ основателитъ на нейния културенъ центъръ — гр. Болградъ, който като такъвъ и най-вече съ своята I-а българска гимназия изигра значителна роля въ възраждането и освобождението на народа ни, а и днесъ, въ тия усилни години, когато всичко българско навсѣкжде е отсждено на прокуда и претопяване, е едва ли не единственъ крепителъ на надеждитъ и националното съзнание всрѣдъ голѣмитъ български маси отвѣдъ Дунава.

Познато е, че Кримската война бѣ обявена за освобождението на Българитъ отъ турско робство; въ прокламацията на главнокомандващия генералъ-фелдмаршалъ Паскевичъ-Еривански къмъ „еднороднитъ наши братя въ турскитъ земи“ стоятъ дебело подчертани следнитъ думи: „Дошло е време, щото и вие, другитъ християни, да придобиете сѣщитъ права не само на думи, но и на дѣло.“ Съ това се обяснява голѣмиятъ сравнително напливъ на български доброволци, групирани въ 5 отряда (въ Мала-Влахия, срещу Русе, срещу Шуменъ, при обсадата на Силистра и въ защитата на Севастополъ) и значителнитъ материални подпомагания отъ страна на басарабскитъ българи. За последното свидетелствува и специалната височайша благодарностъ на императора Николай I, отъ 26. VIII. 1856 г., отправена къмъ басарабскитъ българи; въ нея се казва: „Вие непрестаняхте да носите доброволни помощи. Вие, по-младитъ заселеници на Басарабия, както и кореннитъ жители, тичахте на помощъ за светото дѣло, правотата на което вамъ най-добре е известна. По вашето положение по границата на империята, вие бѣхте готови да срѣщнете неприятеля и да издържите борбата за родната земя. Въ продължение на две години нашитъ войници намираха въ домоветъ ви радостно гостоприемство и горещо съчувствие. Съ тия ваши постѣпки вие свързахте името си съ най-тържественитъ минути на руската история. Въ паметъта на Русия ще останатъ неизгладими вашето усърдие и ревностъ, вашата любовъ къмъ общото дѣло, вашата покорностъ на провидението; скромнитъ ваши пожертвувания и съчувствието ви сѣщо тѣй сѣ близки до Нашето сърдце, както и геройскитъ подвизи на вашитъ братя и синове на бойното поле. Съ душа пълна отъ любовъ къмъ васъ, Ние съ това обявяваме тържествено нашата искрена благодарностъ за жертвитъ, що принесохте на Русия“.

Презъ всичкото време, докато траеше войната, кметъ, избранъ отъ населението, на града Болградъ, презъ който сѣ минавали рускитъ войски на пѣтъ къмъ Силистра, е билъ Александъръ Узуновъ, а знае

се, каква енергия, умение и отговорност се изискватъ отъ единъ кметъ въ време на война при посрѣщане, настаняване, продоволствуване и задоволяване нуждитъ на войски въ походъ.

А наредъ съ това е отивало и сформироването на споменатия по-горе, подъ войводството на Павелъ Грамадовъ, отрядъ отъ български доброволци, въ числото имъ и баща ни, дѣло, въ което значителенъ пай на участие има и кметътъ Ал. Узуновъ.

Александъръ Узуновъ е единъ отъ инициаторитъ — основатели на Болградската м. гимназия, както и единъ отъ борцитъ за защита предъ ромънския режимъ правата и привилегиитъ на българитъ въ Басарабия, дарувани тѣмъ чрезъ споменатата „царска грамота“: той бѣ на чело на една отъ депутатитъ, която ходи за тия цѣли въ Яшъ и се върна отъ тамъ съ хрисовулитъ на княза Николая Конака Богориди — единътъ отъ 6. VI. 1858 г., съ който се признава валидността на „царската грамота“ отъ 19. VII. 1919 г., и другиятъ отъ 10. VII. сжщата 1853 г. за откриването на Болградската гимназия и на интерната при нея, въ който намѣриха приютъ и възпитание стотини младежи изъ разнитъ крайнини на поробеното отечество. На дѣдо Узуновъ се дължи и придобивката, че българскиятъ езикъ се прокара като официаленъ не само въ всичкитъ училища, но и въ преписката между властитъ на присъединената къмъ Молдова частъ отъ Басарабия.

Ползвайки се съ довѣрието на народа, който го е избиралъ винаги на чело, когато е трѣбвало да прокаратъ общи искания, да се бранятъ интереситъ на населението и да се води борба (кметъ, старейшина, депутатъ, училищенъ настоятелъ и пр.), Александъръ Узуновъ е навлѣкълъ върху си умразата на ромънскитъ управници: ромънскиятъ министъръ Михаилъ Когълничану (който се прояви като гонителъ на българитъ и въ Добруджа, която имъ се даде намѣсто отнетата имъ южна Басарабия) е заплашилъ Ал. Узуновъ. Това заплашване не закѣснѣ да се реализира: съ поемане на ромънския престолъ отъ Карола I Хохенцолернски, който остави лоши спомени всрѣдъ басарабскитъ българи, когато Когълничану стана пакъ министъръ, Александра Узуновъ обвиниха въ злоупотрѣба като старейшина, мѣкнаха го по сѣдилища и го затваряха. Сждътъ го напълно оправда, но гонитбата отъ ромънската властъ го разсипа. На това способствува и обстоятелството, че се лиши отъ подкрепата на баща ни, всецѣло предалъ се на революционнитъ борби, и отъ оная на най-голѣмия си синъ, Иванъ, който заболѣ и тѣкмо въ деня, когато баща ни се върна отъ Сърбия, подиръ сръбско-турската война, почина. Денъ или два преди това се провали въ пропастьта, отъ срутуване на зимника, пивоварниятъ дѣдовъ заводъ заедно съ цѣлата инсталация. И, както обикновено се свършва съ нашитъ обществени дейци, Александъръ Узуновъ завърши живота си разсипанъ материално и разбитъ физически — той заболѣ и на 1881 г., когато замисли да се пресели въ свободна България, почина на 74 г. възраст. За дѣдо ни П. Ки-

симовъ бележи, че „това бѣше старъ човѣкъ, но съ младъ духъ, съ нови съвременни идеи“, а И. Титоровъ („Българитѣ въ Басарабия“, София 1905 год.): „надаренъ съ обширенъ умъ, той стана съ време виденъ гражданинъ и презъ време на източната война (1853.—1856), бѣше вече кметъ на тоя градъ, обичанъ и уважаванъ отъ съгражданинѣ си заради справедливостта, отъ която се е ръководилъ“.

Баба ни, Ева Иванова Узунова, майка на майка ни, бѣ извънредно пѣргава жена и безпримѣрна домакиня. Нейната кѣща, сравнително просторна — 7 стаи, 2 кухни, килеръ, зимникъ — бѣ образцова по чистота и накити, богато мобилирана и декорирана съ живи цвѣтя и картини, а широкиятъ ѝ дворъ и градина бѣха за приказъ; въ цвѣтника и тревата — нито сламка, въ дветѣ ѝ лозя — нито стрѣкъ плѣва. Набожна и благодетелна, мълкомъ и скритомъ помагаше на бедни съседки и наглеждаше болнитѣ имъ деца, а къмъ насъ, палавитѣ ѝ внучета, винаги бѣ блага, извънредно добра. Нейната стопанска уредностъ бѣ прочута въ цѣлия окръгъ и името ѝ — Узуновка — бѣ станало нарицателно.

Майка ни, по външнитѣ си черти, се бѣ метнала повече на баща си — стройна, възвисока, черноока, бѣла и дълголика, съ правиленъ носъ, малки уста и дълга коса, каквито имаше и майка ѝ; когато остарѣ, косата ѝ стана снѣжно-бѣла¹⁾. Като мома, славилася е за една отъ хубавицитѣ. Отъ баща си тя наследила *предприемчивъ духъ и спекулативенъ*, въ благородната смисълъ на думата, *умъ*; затова и дѣдо ми казваше, че майка ни се е формирала въ борбата на двата елемента — мъжкия и женския, отъ които последниятъ надвива, като повлича съ себе си и много отъ качества на първия. И наистина, както по-долу изнасямъ, цѣлата наша, на нейнитѣ 5 сина, отхрана и поставяне на нозе дължимъ само на нея. Отъ майка си тя наследи друго едно качество, гаранция за успѣхъ въ живота, *неизчерпаема енергия и подвижностъ*; като нея и тя не се застояваше на едно мѣсто и сѣщо като нея катурна се въ борбата, легна и свърши. Възпитана въ редъ и чистота, кѣщата ѝ, както по-горе отбелязахъ, блѣстѣше, дворътъ бѣ винаги пометенъ, градината изпълнена съ цвѣтя и фруктови дървета. Майка ни и на насъ, момчетата ѝ, възлагаше да изпълняваме разни кѣщни работи, вода да донасяме отъ изворитѣ, дърва да цепиме, двора да прибираме, въ градината да копаем, стаитѣ да помитаме, праха да изтриваме, паници да измиваме и изобщо да вършимъ всѣка работа, споредъ силата ни, за да не стоимъ праздни, да не хаймануваме и, както тя казваше, да навикваме къмъ всички условия и къмъ всѣка работа. Обаче установенъ, неизмѣненъ редъ бѣ следъ училището — закусчица, а подиръ нея — надъ уроцитѣ, като обикновено тя сама, взела да шие, плете или чете, ни *надзираваше*, пазѣше тишината и ни подканяше да учимъ. Подиръ това вече ни

¹⁾ Вж. лика ѝ въ статията на д-ръ Ал. Пѣсвъ „Прославенъ день на Б. Дяковичъ“ въ „Сборникъ Борисъ Дяковичъ“, стр. 18.

разрешаваше да си поиграемъ или ни караше на *физическа работа*. Вечерно време, особно презъ дългитъ зимни нощи, тя ни заставяше *да четемъ* нѣкои разкази съ гласъ или да пѣемъ. Настане ли време за сънъ — веднага въ леглото, огасвайки свѣщъта, а сутринъ ни дигаше рано, за да успѣваме да се приготвимъ за училището, като ни караше да си изчистваме сами обувката и дрехитъ, добре да се измиваме до гърдитъ и да си преговоримъ уроцитъ. Всѣка сжбота тя сама ни измиваше и цѣли ни окжпваше и преобличаше, докато бѣхме по-дребни, а когато поотрастнахме, заставяше ни сами да вършимъ това. Лѣте, следъ като се върнемъ отъ училище, прибираше ни обувката и ни караше да ходимъ боси, едно, за да не ги кжсаме, и друго — *да се каляваме* срещу настилка. По съображение отъ последния родъ, фланели никога не носихме, приучаваше ни да спимъ на твърди постелки и възглавници, както и да си миемъ всѣки день съ студена вода краката и главитъ, които сама остригваше до кожата. Не се боеше да ни пуца на езерото, за *да се кжпимъ*, но ни съветваше винаги да бждемъ съ другари и да не отиваме навжтре въ него, заплашвайки ни съ удавяне.

Възпитана въ обстановка на редъ, чистота и природни хубости, у майка ни се култивира чувството къмъ красотата, къмъ изящното. Подпомогнало е въ това и тогавашното класно девич. училище, което ѝ дало основитъ за модерно *ржководѣше*. Върху тия основи тя сама, ползвайки се и отъ модни журналы, успѣ да изработи отъ себе си съвършенъ майсторъ, къмъ услугитъ на който прибѣгваха дамитъ отъ повисокото общество. Тя не само знаеше да ушие съ вкусъ моденъ дамски костюмъ и горна дреха, но умѣеше и сама да го скрои. И не само шиеше и кроеше, но още предѣше, бродираше и тъчеше; всички покривки на маси и кревати, декори по стенитъ, картинитъ и огледалата, повече отъ чергитъ по одъритъ и подоветъ, долнитъ бѣли дрехи, салфетки, чорапи и пр. и пр., въ нашата кжща бѣха най-вече издѣлия, излѣзли изъ подъ иглата, кукитъ и стана на майка ни; тя кроеше и шиеше не само долнитъ дрехи, но на насъ, децата, и горнитъ — семпли, здрави и спретнати. Както тя, тѣй и баща ни, най-често ни мѣмрѣха и наказваха, а майка ни и поплѣскваше, като ни съглеждаха скжсани, зацапани и неомити. И до сега азъ пазя нѣкои отъ майчинитъ си ржководѣлни издѣлия. Костюмитъ за театра бѣха ошити подъ нейно ржководство, и не биваше представление, докато не се вземѣше и нейното мнение за постановката на сцената, на декорациитъ, костюмитъ, облѣклото и накита на участвуващитъ въ играта женски лица.

У майка ни се разви и друго едно качество, донѣкжде наследила отъ родителитъ си — пѣснопойството. Дѣдо Александъръ и баба Ева обичаха народнитъ пѣсни, та дори презъ дни на веселби поканваха народни пѣвци да пѣятъ въ акомпаниментъ съ гждулка, кавалъ или гайда; обичаше народнитъ пѣсни и баща ни, та че и сами тѣ пѣяха; но майка ни усвои и разви това изкуство до степенъ, че придоби славата на една отъ първитъ пѣснопойки въ цѣлата областъ. За да успѣ

въ това направление, спомогнаха ѝ нейното чисто, тънко и високо, съ приятен тембъръ сопрано и нейната силна паметъ. Помогнали сжщо твърде много и поощренията на учителитѣ. В. Стояновъ, Т. Икономовъ, д-ръ В. Беронъ, на П. Кисимовъ, Любенъ Каравеловъ и др., които, като идваха у дома, записваха и печатаха пѣснитѣ ѝ въ сп. „Общъ Трудъ“, Период. списание и др. Тя знаеше толкова много пѣсни, че ако бѣха записани и напечатани, би дали единъ обемистъ томъ. Всички ние, нейнитѣ деца, чувствуваме вината си, че каняйки се не се наканихме да запазимъ това народно богатство, въ което имаше и самостоятелно творчество на майка ни. Ние всинца, нейнитѣ деца, наследихме донѣкъде отъ майка си любовта къмъ музиката — всички кои пѣемъ, кои свиримъ на инструменти. Способността на племенницитѣ — Евгений (синъ на брата ми Александъръ, ученикъ на Добри Христовъ) да свири на цигулка, Богдана (дъщеря на брата ми Борисъ) и на покойния ѝ братъ Методий (ученикъ на Букурещлиевъ) на пияно, както и на дъщеря ми Цвѣтана (свършила мин. година музик. академия) да пѣе, — несъмнено е наследство отъ баба имъ Донка.

Отъ родителитѣ си майка ни възприе и чувството на набожностъ, не въ смисълъ на обредностъ, а на вѣра — дълбока вѣра, която хипнотизира въ стремежъ, постоянство и смелостъ къмъ гонимата целъ, засилвайки надеждата и закрепвайки духа. Тази дълбока вѣра у майка ни е плодъ не само на родителската отхрана.

Въ връзка съ тази набожностъ на майка ни се намираше и нейната милозливостъ, както и добродѣтелността ѝ — сжщо наследие отъ родителитѣ ѝ, но вече по-култивирано отъ патилата въ живота ѝ. Реаленъ изразъ тия чувства намѣриха въ благодеянията, проявени отъ нея по отношение на три сирачета. Нашата кжща бѣ купена отъ единъ бившъ чиновникъ на общината, нѣкога имотенъ, а въ последствие изпадналъ до бездомникъ отъ пиянство. Отъ състрадание къмъ малолѣтнитѣ му деца и жена му, които той, въ лудо пияно състояние, биеше немилостиво и безогледно (едното уби), та трѣбваше да го затваряме и връзваме, — родителитѣ ни ги оставиха да живѣятъ даромъ въ флигеля на кжщата ни. Когато 2-тѣ момченца поотрастнаха, тѣ забѣгнаха. Останаха 2-тѣ момиченца — Стефанка и Марийка. Майка ни ги закриляше, приглеждаше и ги подкрепи да посещаватъ училището. По-после тя отведе въ България по-голѣмата, настани я за учителка и днесъ е такава въ Бобошево, ако не е вече пенсионирана. Отпосле, когато се преселихме въ България, майка ни взе съ себе си и Марийка, като успѣ (когато учителствувахъ въ Търново) да я настани въ пансиона при девич. гимназия, която тя завърши успѣшно, стана учителка, по-после се омъжи за адвоката Лунговъ въ Дръново и наскоро подиръ това почина. Когато пъкъ ходи въ Пловдивъ при баща ни, презъ време на окупацията, майка ни доведе отъ тамъ сираче — бѣжанче отъ Македония, Таня, отгледа я като своя щерка и я омъжи въ Разградъ.

Въ стопанскитѣ си грижи майка ни, благодарение на своето трудолюбие, сръчностъ и пестовностъ, не само запази имота, но, като продаде малкото си лозе, успѣ да разшири кжщата съ още 2 стаи, антре и кухня, които даваше подъ наемъ. Получила следъ смъртъта на майка си въ наследство кжща и дюгенъ съ широкъ дворъ на катедралния площадъ, тя продаде старата кжща, разшири дюгения и го даде подъ наемъ. Това наследство тя остави и на децата, но днесъ то е въ ржцетѣ на ромжнската властъ.

Въ училището майка ни е могла да придобие онова образование, каквото по него време сж могли да дадатъ 2-та или 3 класа на тогавашното девическо училище въ Болградъ. То, обаче, се оказало достатъчно, за да послужи като основа за едно саморазвитие, що тя е могла да постигне чрезъ четене и въ обществения тогавашенъ животъ. Тя четѣше българскитѣ вестници и списания, съчиненията на рускитѣ писатели, както и всичко, що учителитѣ и общественитѣ дейци, които посещаваха дома ни, донасяха и препоръчваха. Отъ друга страна, честитѣ семейни сбирки, въ които се отразяваше, по руски образецъ, обществениятъ животъ, срѣщитѣ въ интеллигентното общество на учители, книжовници и обществени дейци, мислитѣ и дейността на които тогава се въртѣха все около дѣлото по възраждането и освобождението, — тѣзи сбирки, това общество не сж могли да не се отразятъ благотворно и върху интелекта на майка ни. Отъ трета страна, тя колкото и да не сподѣляше увличането на баща ни до безгрижностъ къмъ всичко друго въ революционнитѣ движения, тя не остана незаразена отъ него, тя се притичаше на услуги и въ това движение — тя бѣ единъ отъ дейнитѣ членове на *женското благотворително дружество*, чиято председателка бѣ нейната интимна приятелка г-жа М. Теодоровичъ, съпруга на гимназиалния директоръ П. Теодоровичъ, подпомагаше дейността на театра, който сжщо събираше помощи за „дѣлото“, приемаше и изпращаше споменатитѣ революционни дейци и пр. Отъ тогава и до последнитѣ дни на живота си майка ни следѣше обществения животъ, четѣше по-добритѣ белитристични наши произведения, прелистваше редовно вестницитѣ, обичаше да посещава публични събрания, театри и вечеринки, а най-вече семейни обществени сбирки, които, не намирайки ги тукъ, въ България, я влѣчаха къмъ родния край, който тя твърде често заобикаляше. Тя просто мразѣше бирарийния и кафенетния животъ въ България и най-голѣмо удоволствие намираше въ семейнитѣ събрания у дома, на които обичаше да прояви своето гостоприемство и кулинарното си изкуство. А бѣше майка ни и на това последното майсторъ; тя умѣеше вкусно да готви, да точи и да прави разни сладка, сладкиши, тортове, кузунаци и руски паски. Азъ помна, като дете, какъ презъ страстната седмица у дома се изреждаше цѣла върволица отъ жени за мая и за наставления въ приготвянето на паскитѣ, защото не израсте ли нависоко паската, считаше се за цѣло нещастие и

едвали не за позоръ на домакията; да се извърши приготвянето на бабинитъ и лелинитъ паски при непосредственото участие на майка ни — бѣ неотмѣнно правило.

Взаимнитѣ отношения между мама и папа (така зовѣхме баща си) предъ насъ, децата имъ, както и предъ хората, бѣха винаги коректни. Отъ баща си ние никога, до самата му смъртъ, не чухме не само груба дума и високъ тонъ спрямо нея, но и никакво възражение срещу укоритѣ ѝ; въ подобни случаи всѣкога констатирахме пълно мълчане. Това не бѣ отъ страхъ или безхарактерна сервилностъ — подобни качества баща ни не притежаваше — а отъ пълно съзнание, че тя бѣ права, и отъ голѣмо уважение къмъ нея, що съхрани до минутата на своята кончина. И не еднажъ той ни съветваше да я слушаме въ всичко безпрекословно, да я почитаме и уважаваме, защото, казваше ни той, „тя е майка—светица“.

Едно голѣмо нещастие сполетѣ на 1911 г. брата ми Борисъ — помина се жена му Ганка, като остави две малолѣтни деца — Методий на 7 години и Богдана — на 3 1/2. Майка ни веднага се притече на помощъ — тя се установи при Бориса и пое грижата за децата, при които остана до самата си смъртъ. Презъ паметната война 1915—1918 година, когато българскитѣ синове, бранейки отечеството, гладуваха на фронта, а тѣхнитѣ стари родители и децата имъ се хранѣха съ качамакъ отъ кукурузени кочани и метличина, изтънчениятъ престарѣлъ стомахъ на майка ни, споредъ констатацията на лѣкарския консилиумъ, се наранява, и както си е шетала по стаята около децата, повръща кръвъ въ изобилие и пада. Повиканитѣ лѣкари не можаха да спратъ кръвоизливането и тя легна за два дена и на третия день, като повърна последнитѣ си капки кръвъ, разтвори широко очи, силенъ погледъ озари бледото ѝ лице, устни се свиха въ блага усмивка, клепачи се бавно спустинаха и тя тихо заспа... за винаги, като предъ смъртния си часъ целуна внучетата си Методий и Богданка и ги покани да ѝ посвирятъ на пианото. „Колко приятно“... каза тя, и това бѣха последнитѣ ѝ думи... Лѣкаритѣ единодушно се произнесоха, че смъртта на майка ни е причинена отъ отвратителния качамакъ, що се поднасяше вмѣсто хлѣбъ на пловдивското гражданство презъ последната война... Тя почина на 76 год. възраст въ пълно съзнание.

Най-голѣмиятъ ни братъ, Александъръ, днесъ въ 67-та си година, адвокатъ въ Варна, до 16 год. си възраст бѣ неотлъчно въ Болградъ, като презъ 1875—1876 г. е ученикъ-пансионеръ въ V класъ на гимназията. Както по-горе споменахъ, въ края на тѣзи година той бѣ отведенъ отъ баща ни на война съ турцитѣ, въ Сърбия. Подиръ свършека на войната той се върна, въ сръбска подофицерска униформа, и наскоро замина въ Одеса, гдето постъпи въ военното училище, което завърши. Произведенъ въ портопей-юнкеръ, той замина за България, отказа се отъ намерението да поеме военна кариера и стана секретаръ на Окръжния съдъ въ Пловдивъ. Спестилъ малко пари и съ пособие отъ М-то на

Нар. прось., замина да продължи образованието си въ Загребъ, гдето и довърши юридическия факултетъ. Подиръ това служи като сждия и прокуроръ въ Соф. окр. сждъ, членъ въ апел. сждъ въ Русе, прокуроръ въ Търново и председателъ на Варн. окр. сждъ. На 1894 г. той излѣзе въ оставка и до днесъ се занимава съ адвокатура въ Варна. Писалъ е по юридически въпроси изъ нашитѣ списания, подъ псевдонима Родопски, авторъ е на наказателния законъ. Баща е на 2 сина (Евгений — архитектъ, жененъ, и Асенъ — политико-икономъ) и на 2 дъщери (Нева, вдовица на полк. отъ генер. щабъ Вл. Павловъ и Донка).

Вториятъ ни братъ, Левъ (не отъ католическото Лео, а отъ „Левъ балкански“), е роденъ на 1862 г. и почина на 1897 г. Кръстенъ така, при споръ съ свещеника, по настояването на баща ни, той отговаряше на името си — бѣ пѣргавъ, буенъ и необикновено силенъ; като юнкеръ въ Софийското военно училище, него изкарвали предъ строя, за да показватъ съ похватитѣ му образцови хватки съ пушката, стойка, скокове, гимнаст. упражнения, издигане на тяжести и пр. Въ Болградъ, подъ надзора на майка ни, той бѣ до освобождението, а следъ това, когато князь Дондуковъ-Корсаковъ се намираше, а заедно съ него и баща ни, въ Пловдивъ, тя го отведе тамъ. Той завърши II класъ на софийската гимназия, а подиръ това, подготвенъ отъ частни учители, влѣзе съ изпитъ въ Военното училище. Въ сръбско-българската война, когато струмскиятъ полкъ, къмъ който се числѣше, бѣ силно пострадалъ и останалъ почти безъ офицери, той събира разпръснати войници и отстоява на поста си до свършека на войната, отъ която излиза награденъ съ 2 ордена за храбростъ и произведенъ въ чинъ подпоручикъ. Следъ разформирането на Струмския полкъ, поради участието му въ детронирането на княза Александра I, и подиръ последвалата амнистия. Левъ биде зачисленъ въ X Родопски полкъ въ Хасково. По-после биде премѣстенъ въ Т.-Пазарджикъ и изпратенъ за пограниченъ офицеръ въ Чепино. Тукъ той, провѣривайки съ картата въ рѣка пограничната линия, констатира, че турцитѣ постепенно навлизали въ наша територия и завзели голѣма частъ отъ нея, той поканва турцитѣ да се одръпнатъ, но тѣ отказватъ. Тогава той ги изтласква съ сила, но на тѣхна помощъ пристига кавалерия. Свиква и той милиция, завзема позиции и се почва цѣло сражение. Пристига помощъ отъ Пазарджикъ, намѣсватъ се и правителствата, та уреждатъ спора. Това бѣ посрѣдъ люта зима. Братъ ни, до пристигането на помощта, не слѣзълъ отъ позицията, гдето силно настива, като нозетѣ му се вкоченили отъ мразъ. Той заболява и следъ година почина, въ чинъ капитанъ, като остави вдовица Янка и синъ Крумъ, който сжщо почина.

Третиятъ отъ братята съмъ азъ. Подиръ мене се роди 4-иятъ братъ, Методий, който почина 12-13 годишно дете. Пети по редъ иде Борисъ, за когото пиша по-надолу. Следъ него следватъ Евдокимъ и Крумъ, които умиратъ отъ дифтеритъ, както и Методий, а най-последниятъ, 8-й по редъ, е Никола, адвокатъ въ г. Орѣхово, бившъ народенъ

представителъ въ XIV об. нар. събр., свършилъ Школата на запаснитѣ офицери въ Княжево, капитанъ въ запаса на армията, участвувалъ въ „сюзническата“ и въ последната евр. война, раняванъ въ дветѣ войни. Гимназиялното си образование завършва въ Варна, висшето въ Соф. унив., а стажа си въ Пловд. окр. сждъ. Жена Мара, дъщеря Людмила.

Борисъ, юбилярътъ, е роденъ на 28 февр. 1868 г. въ Болградъ. Като малко дете, и той щѣше да стане жертва на дифтерита. Спаси го хирургическиятъ ножъ на д-ръ Д. Начевъ, отъ което и до сега носи следи подъ гушата си. До 12-годишната си възраст той растна въ Болградъ съ мене, съ малкия Колю и до освобождението съ Левъ — подъ крилото на майка ни, а презъ 1881—1882 г. бѣ при баща ни, който го настани въ Русе, а самъ трѣбваше да замине за София. Това време, прекарано отъ него въ мжки и неволи, макаръ и успѣшно завършенъ 1-й класъ на Русенската реалка, бѣ изгубено. Борисъ бѣ прибранъ отъ майка ни и постъпи презъ 1882—1883 учебна год. пакъ въ I класъ на гимназията, като положи, приготвенъ отъ мене за 2 дня, изисквания изпитъ. Когато азъ, въ началото на нея учебна година заминахъ за университета въ Одеса, а майка ни съ малкия Колю — за България, тя го настани при вуйна. Обаче, въ сжщностъ, Борисъ, имайки за квартира една отъ стаитѣ на нашата дадена подъ наемъ къща, е живѣлъ самотно. Туй обстоятелство, по инструкции отъ майка ни, ме застави да отида въ Болградъ и да настани Бориса въ семейството на д-ръ Гедроицъ, подъ непосредственото ръководство на отличния гимназистъ Алексѣй Гедроицъ, отпосле университетски професоръ. Тукъ той престоя до края на учебната 1885—1886 г., когато азъ свършихъ университета и на пѣтъ за София минахъ презъ Болградъ, та го вземахъ съ себе си, завършилъ IV класъ на Болградската класическа гимназия съ най-лоши впечатления отъ рускитѣ „педагози“. Въ София той постъпва въ V кл. класъ, завършва и VI, когато, отвратенъ отъ респектирането на ученицитѣ чрезъ грубости и плесници, постъпва юнкеръ въ Военното училище. Скоро, обаче, той, израсълъ въ меката и нежна атмосфера на отбрано общество въ Болградъ и самъ съ кротъкъ нравъ и съ физически слаба конструкция, разбра, че военната кариера не е за него, та напустна училището, като при това и легна тежко боленъ отъ пневмония. Така той изгубва учебната 1888—1889 год. Презъ тази година, както по-горе отбелязахъ, почина баща ни, а мене премѣстватъ въ Пловдивската м. гимназия. Азъ вземахъ съ себе си и Бориса. Той тукъ и завършва класическия отдѣлъ на гимназията, като издържа зрѣлостния си изпитъ съ отличие. Азъ самъ му бѣхъ и настойникъ и учителъ по естествена история. Другитѣ негови учители бѣха: Іоакимъ Груевъ-директоръ, Хр. Балтаджиевъ (отъ Одеския универ.) класенъ наставникъ и препод. по математика, А. Николовъ (филологъ отъ Одеския унив.) — български езикъ, А. Стойковъ (филологъ отъ Римския унив.) — латински езикъ, М. Бѣлавичъ (филологъ отъ Загребския университетъ, хърватинъ)

гръцки ез., Ф. Амирали (италиянски възп.) — френски езикъ, Ив. Радославовъ (историкъ отъ Пражкия университетъ) — история, А. Безеншекъ (филологъ отъ Пражкия универс.) — логика, психология, етика, В. Гребенаровъ (физико-матем. отъ Одеския универс.) — физика, д-ръ Г. Паңайотовъ (Германски възпитаникъ) — химия. Следъ завършването на срѣдното си образование, когато азъ станахъ директоръ на Шуменската гимназия, Борисъ замина да изучава правото въ Одеския университетъ. Тукъ той следва 2¹/₂ години. Поради разстроено здраве и оскъдни срѣдства той бѣ принуденъ да напустне университета и да постъпи въ редакцията на сп. „Български прѣгледъ“. Следъ падането на Ст. Стамболовъ отъ властъ, по препоржката на бившия министъръ Р. Каролевъ и на Борисовитѣ учители въ софийската гимназия, филолозитѣ Л. Милетичъ, А. Матовъ и Б. Цоневъ, нему даватъ държавна стипендия и го изпращатъ да изучава филология-археология въ Прага—Парижъ, гдето и завършва на 1897—1898 год. Щомъ се върна, него назначаватъ за уредникъ на етнографския отдѣлъ при Софийския Народенъ музей, а директоръ бѣ чехътъ Добруски, който, ползувайки се съ високо покровителство, не допускаше никога българинъ да проникне, какво става съ археологическото богатство на България въ музея.

Презъ 1900 г., при кабинета на В. Радославовъ, когато министъръ на Народ. просвѣщение бѣ д-ръ Д. Вачовъ, Бориса изпращатъ, въ качеството на държавенъ представителъ, да присѣтствува при разкопкитѣ на Трапезица и Царевецъ въ Търново, извършвани отъ французина Seure. Този последниятъ, обаче, когато братъ ми се вестява при него, му заявява, че не само не признава никакъвъ държавенъ представителъ, но даже не може да го пустне да назърне къмъ Трапезица — Хисаря и Никюпъ, заобиколени съ кордонъ отъ католици павликяни, домъкнати чакъ отъ Пловдивъ и въоръжени съ дълги касапски ножове. При все това Борисъ можа да види и да констатира, че се вършатъ отъ Съора не археологични разкопки, а рушения съ цель да се диратъ богатства, т. е. това, що се казва „малджилжкъ“. Констатира това и рапортира въ Министерството, като му съобщава нѣкои подробности за „разкопкитѣ“, изнамѣренитѣ и укрити предмети. Следъ дълга и упорита настойчивость той сполучва да прекрати скандалното унищожение на най-ценнитѣ национални паметници и се завръща. На другия день, щомъ пристига въ София, той получава известие отъ М-то, че се уволнява отъ длъжностъ. Министрътъ г. д-ръ Вачовъ заминава за чужбина, а управляващиятъ м-то, м-ръ-председателтъ, г. д-ръ В. Радославовъ, съобщава на брата ми, че той билъ атестиранъ за опасенъ антидинастикъ. „Кабинетенъ въпросъ, казалъ му президентътъ, ние не можемъ да правимъ по такива дреболии, но ти ми опиши злоупотрѣбитѣ на Seure и Добруски — тѣ ще потрѣбватъ — а пъкъ азъ ще гледамъ да те настана на друга работа“ — обещание, което той наистина изпълни, като при падането на кабинета назначава брата ми за поддиректоръ въ Софийската Народна библио-

тека — нѣщо, което братъ ми прие само следъ санкцията на новото правителство чрезъ министра на нар. просв. г. Ив. Пѣевъ. Разбира се, исканото описание братъ ми не даде г-ну Радославову, разбирайки добре, за какво ще потрѣбва, но го съобщи тамъ, гдето наистина трѣбва да се знае, какъ се използва отъ неотговорни чужденци високото покровителство — да ограбватъ народнитѣ богатства и да подбиватъ престижа на всички наши институти предъ общественото мнение у насъ и въ чужбина.

Презъ 1901 г. управлението на страната поема коалиционниятъ кабинетъ П. Каравеловъ и д-ръ Даневъ. Каравеловъ назначава брата ми за директоръ на Народната библиотека въ Пловдивъ на 1 априлъ 1901 година.

Музеятъ въ Пловдивъ останалъ безъ титуляръ (директорътъ г. Ст. Аргировъ билъ командированъ въ София да организира библиотека при младия ни университетъ) по мотива, че тамъ имало лице, а именно поддиректора А. Такела, което могло съ достоинство да замѣстя титуляра директоръ, та държавата да не харчела излишни пари. Не така погледна на въпроса П. Каравеловъ. На мене той лично каза: „братъ ти е служителъ на държава, която го е изпратила въ чужбина да учи по една наука отъ голѣмо значение за България. Той ще отиде въ Пловдивъ да спаси това, което още останало“.

По-нататъшната история на този въпросъ се знае. И отъ тогава братъ ми Борисъ е въ Пловдивъ.

Една нерадостна сѣдба го е преследвала презъ цѣлия му животъ — самотността. Още като дете, отъ I до IV класъ въ гимназията, той бѣ самъ, раздѣленъ отъ родители и братя, въ срѣдата на чужди хора, отначало въ Русе, а после въ Болградъ. Въ София, до завършека на VI класъ, се продължи същото, а подиръ това последваха: Одеса, Прага, Парижъ. Дотегнала му тази самотностъ, той реши да се задоми, но и тукъ орисницата го проследи: той скоро, подиръ 8 години, овдовѣ, съ 2 малолѣтни деца. Обаче почина и майка ни, която се бѣ прибрала при него, а наскоро следъ нея отлетѣ и многообещаващиятъ неговъ извънредно даровитъ синъ, любимо братче на 3-тѣ сестри Музи — Живопись, Музика и Поезия, 17-годишниятъ Методий, когото той, бащата, изпрати до вѣчното жилище пакъ самъ-самичъкъ. И остана той само съ 14-годишното си момиченце, Богдана, ученичка въ търговската гимназия, а следъ това редъ години на познатия пианистъ Букурещлиевъ. Но дойде време, когато учителятъ каза на бащата: „Приятелю, азъ свършихъ съ твоята Богдана. Тя е талантливо дете и ще бѣде престѣпление, ако не я изпратишъ при по-голѣми отъ мене майстори, да продължи музикалното си образование изобщо и по пиано специално“. Изпрати я баща ѝ въ Мюнхенъ, но дойде златната марка, и той, нѣмайки другъ изворъ освенъ скромната заплата, трѣбваше да я отзове и преведе въ Софийската Държавна Музикална Академия, гдето тя сега е една, както слушамъ, отъ най-добритѣ ученички на

г. Андрей Стояновъ. Млъкнаха дивнитѣ звуци на Бетховена, на Баха, на Грига единствената душевна наслада и отмора на самотния ми братъ, не можейки нощемъ да ги замѣни съ книгата, поради слабото си зрение. Нѣма я и Богдана, последната утѣха и радостъ въ последнитѣ години на живота му. Нѣма я, не я заварихъ, дори и гугутката, за да възпѣва отъ време на време съ мелодичното си гугукане презъ тѣжнитѣ дълги нощи на самотността. Само ехото отъ люлежа на часовното махало се носи нощемъ по глухитѣ широки стаи на Пловдивската народна библиотека и брой минутитѣ на безвъзвратно отлетѣлитѣ блѣнове и мечти . . .

За себе си давамъ следното *curriculum vitae*:

Владимиръ Дяковичъ е роденъ въ г. Болградъ, на 1864 г. (15 августъ с. ст.).

Жененъ на 1894 г. въ Солунъ (за македонка, Люба Саздова Ризова).

Деца: 2 сина и 3 дъщери.

Училъ: 1) основно образование — въ Болградъ; 2) срѣдно образование — Болградската класическа гимназия, която завърши на 1881—1882 год.; 3) висше образование — естествено-историческия отдѣлъ на физико-математическия факултетъ въ Имп. Новоросийски университетъ (въ Одеса), съ учена степенъ „кандидатъ“. Дисертация: „Выдѣленіе жидкой воды растеніями“ при проф. Л. Ришави.

Учителствувалъ: 1) въ Ломското държ. V-кл. училище 2 год. (1886—1888); 2) въ Търновската д. м. гимназия 1 г. (1888—1889 г.); 3) въ Пловдив. м. д. гимн. — 1 год. (1889—1890); 4) директоръ на Шуменската окръжна м. гимн. 1 г. (1890—1891 г.); 5) въ Солунската бълг. м. гимназия 3 г. (1891—1894); 6) въ Софийската д. м. гимназия 9 год. (1894—1903 г.); 7) директоръ на II соф. д. м. гимназия — 3 1/2 год. (1903—1907).

Основателъ на: 1) ботаническа градина при Ломското училище; 2) метеорологическата станция въ Солунъ при м. гимназия и заедно съ Василь Кънчевъ на музея при същата гимназия; 2) на Българското природоизпитателно дружество въ София (1900—1901); 3) на Съюза на класнитѣ учители (1901—1902); 4) на II Соф. м. гимназия (прѣвъ директоръ, основана наеднѣжъ съ всички класове) и на игрището при нея съ ботаническа градина.

Редакторъ на: 1) „Годишникъ на Бълг. природоизп. дружество“ (той и основателъ и I редакторъ); 2) на „Трудове на Бълг. природоизп. дружество“ (той и основателъ и I редакторъ); 3) на „Учителски вѣстникъ“, органъ на Бълг. класенъ учител. съюзъ (I редакторъ и основателъ); 4) на в. „Врѣме“ (1909—1911); 5) Bulletin 'de la Station météorologique à Salonique.

Депутатъ въ XIV Об. Н. С. (1909—911).

Председателъ на Соф. учил. настоятелство (1921 г.).

Авторъ на: 1) Ръководство по Общата ботаника, Пловдивъ; 2) Очеркъ на миналото (I томъ отъ „Доклада до XIV О. Н. С. на Парлам. комисия по изработване щатове за чиновниците“; на II томъ — редакторъ и авторъ на доклада по нар. образование); 3) Българска Басарабия, София 1918; 4) на множество статии по биологични, обществени и политически въпроси изъ разни списания и вестници подъ собствено име и псевдонимъ (Шуменовъ, Вултуръ и др.).

Политика: старъ приятелъ на П. Каравеловъ и неговъ съмишленикъ отъ 1883 г. (още като студентъ), когато Каравеловъ се отдѣли отъ Др. Цанкова, отъ основателя на демокр. партия, въ чиито редове си остана и до сега, като политически приятелъ на Ал. Малиновъ. Дългогодишенъ членъ и досега въ върховния партиенъ съветъ на демокр. партия. Участвувалъ въ списването на „Търновска конституция“, в. „Знаме“ (I издание, на Каравеловъ), в. „Прѣпорецъ“ и сега въ в. „Знаме“ (II издание, на Малиновъ). Старъ приятелъ на македонското и добруджанското освободително дѣло. Председателъ на Комитета на басарабскитѣ българи.

Résumé

La famille Diakovitch dérive de l'aïeul Diako. Lui et son fils Stéphan victimes des massacres turcs, n'avaient laissé aucun souvenir à sa postérité sauf le nom. Le petit fils, *Ivan St. Diakovitch*, père de M-r Boris Diakovitch, est né à Chumène en 1835. Après avoir fait ses études à la ville natale et à Constantinople, mêlé dans une conspiration politique contre le gouvernement, il fut obligé de quitter la Patrie et de s'en aller à Bolgrad (Bessarabie), principale ville des colonistes bulgares. Assitôt arrivé en pays libre le grand patriote, Iv. Diakovitch, s'adonna de tout coeur à propager l'idée de la guerre contre la Turquie et de la formation d'une troupe des volontaires bulgares. Tout jeune il prit part dans la grande guerre de Crimée pendant laquelle il se fit remarquer comme un soldat brave et courageux et obtint les épaulettes d'officier — souslieutenant.

Après cette guerre Iv. Diakovitch resta quelques années à Bolgrad, où il s'occupa des travaux d'agriculture et de commerce. Il devint riche, mais cette richesse bientôt disparut: une partie fut employée „pour la cause“, l'autre — dans la poche de son intendant des propriétés.

En 1876 Iv. Diakovitch à la tête d'une groupe des volontaires bulgares va en Serbie à la guerre contre la Turquie ayant pris dans les rangs son propre fils, Alexandre, alors élève du V classe au gymnase

de Bolgrad. Pendant cette guerre Iv. Diakovitch, au grade de lieutenant, avait été chef du second bataillon bulgare mêlé plus tard dans la brigade russo-bulgare. Après cette guerre il emporte les deux drapeaux des bataillons bulgares à la Société Centrale Bulg. de Bienfaisance à Bucarest d'où il se dépêche à Kischinev pour organiser sous un de ces drapeaux les nouveaux contingents des volontaires bulgares pour la guerre russo-turque de 1877—1878.

Entré lui-même dans l'armée du grand duc Alexandre Alexandrovitch (plus tard Alexandre III) Iv. Diakovitch se distingua bientôt dans la grande bataille de Metchka où il était gravement blessé. Peu après il accomplit un exploit héroïque en détruisant avec des explosifs un grand pont sous la pluie des balles ennemies. Il a reçu de nouveau deux graves blessures dont il souffrait pendant toute sa vie. Décoré et promu au grade de capitaine il entra à la suite du Prince Dondoukov-Korsakov, premier gouverneur général de la Bulgarie, auprès duquel il avait eu une grande influence en qualité de conseiller et de traducteur des langues étrangères (il était un remarquable polyglote).

Après la guerre le vieux patriote avait exercé dans la Patrie libérée plusieurs services administratifs. Il est mort à Trnovo, ancienne capitale de la Bulgarie.

M-me Eudoxie Diakovitch, mère de M-r Boris Diakovitch, avait été fille d'Alexandre Ouzounov, éminent citoyen et maire de Bolgrad, un des grands organisateurs des colonies bulgares en Bessarabie. Elle avait occupé la place parmi les dames les plus instruites et le mieux élevées à leur temps. Sa maison, confortablement arrangée et meublée, avait été le cercle où se rencontraient l'intelligence locale avec les grands patriotes et les dirigeants du sort de la Patrie opprimée, — même L. Karavélov et V. Levsky n'y manquaient pas.

M-me Diakovitch avait eu la renommée avec sa mère, Eva Ouzounova, d'être les plus adroites dans le ménage; dans les modes et surtout dans la broderie elle avait été presque artiste, — pour les objets exposés elle fut même décorée par l'impératrice russe.

Dans la politique et les préparatifs pour la guerre elle avait montré une grande activité par les soins de rassembler du linge, des matériaux sanitaires, des sommes pécuniaires etc. Après la libération elle entra en Bulgarie et pendant les dernières guerres se mit à soigner à l'hôpital civil de Plovdiv les blessés. Bientôt sa vie s'est éteinte aux bras de son fils Boris au mois de Juin 1916.

Le fils aîné d'Iv. Diakovitch, Alexandre, né à Bolgrad en 1860, où il avait fait son instruction secondaire, tout jeune, comme nous l'avons dit, entra dans les rangs des volontaires bulgares avec lesquels il partit en Serbie pour faire la guerre contre la Turquie. Pour mérite il était promu au grade de sous-officier. Après cette guerre il avait continué son instruction à l'école militaire d'Odessa et puis à Zagreb (Agram) où il termina ses études supérieures à la faculté de droit de l'Université.

Revenu en Bulgarie il fut nommé successivement membre du tribunal d'arrondissement, procureur, membre de la cour d'appel, président du tribunal à Varna où il, après 4 ans, demissionna et s'installa comme avocat des plus éminents en Bulgarie. M-r Alexandre Diakovitch est l'auteur de la loi pénale bulgare.

Le second fils, Lev, né à Bolgrad en 1862, capitaine de l'armée bulgare, chevalier de six ordres militaires, dont deux „pour bravoure“, est mort.

Le troisième fils, Vladimir, né à Bolgrad en 1864, avait fait son enseignement secondaire au gymnase bulgare de la ville natale et les études supérieures des sciences naturelles à l'Université d'Odessa. Ancien professeur et directeur de diverses gymnases bulgares, ancien président des supérieurs d'école, ancien député, publiciste, M-r Vl. Diakovitch occupe aujourd'hui une place bien marquante dans le monde politique de Sofia.

Le quatrième fils est Boris, honoré jubilaire, et le cinquième, Nicolas, né à Bolgrad en 1878, ancien député, est avocat à Rahovo.

Предисторически култови брадви въ България

Haches cultuelles préhistoriques en Bulgarie

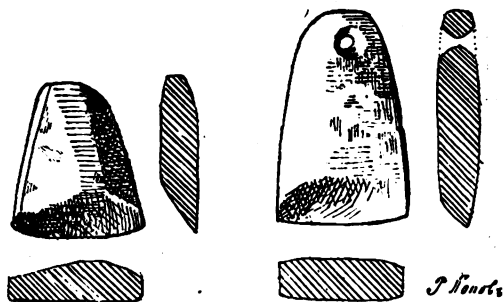
Въ предисторическитѣ селища отъ разни краища на страната ни сж намерени брадви, които, поради незначителнитѣ си размѣри, или малко по-особенното си устройство, не могатъ да иматъ практическа употреба, а трѣбва да ги приематъ за такава съ култово предназначение.

По отношение на времето, тия брадви трѣбва да ги отнесемъ къмъ три епохи: каменна, каменномедна и бронзова.

1. Къмъ първата епоха отнасяме каменната брадвичка, дадена на обр. 1. Тя произхожда отъ неолитното селище при с. Мадара (Шуменско).

Това селище, проучвано вече редъ години, е дало културенъ материалъ, който значително се различава отъ тоя, що ни даватъ т. н. плоски селищни могили. До като последнитѣ съхраняватъ изобилни останки отъ култура, която прави преходъ между най-младия неолитъ и първата метална епоха, предисторическото селище при с. Мадара ни дава материалъ отъ една по-стара култура. Последната трѣбва да се отнесе най-късно къмъ младия неолитъ, имаме следователно работа съ една чиста новокаменна култура.

Нашата брадвичка отъ Мадара, намерена при разкопкитѣ презъ 1924 год., се отличава съ своитѣ незначителни размѣри. Има тригълна форма, съ остри странични рѣбове. Едната ѝ страна е равна, до като противоположната е малко издута и почти триплощна. Дължината ѝ едва достига 2·2 см., а максималната ширина, мѣрена при острия край, не надминава 1·9 см. Максимална дебелина 0·65 см. Поради незначителнитѣ си размѣри, очевидно тази брадвичка не може да има практическа употреба.

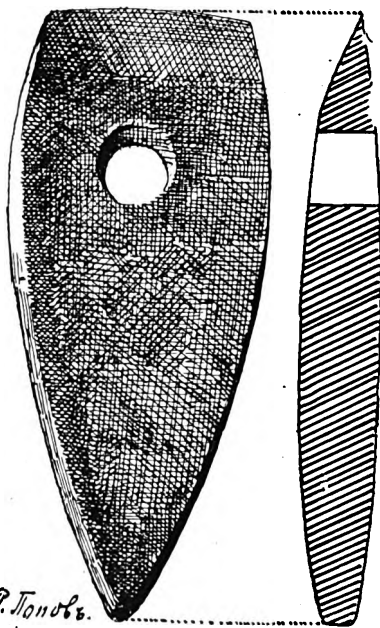
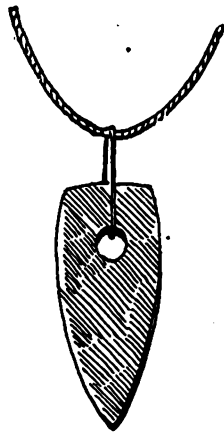

Култови брадвички

Обр. 1. Мадара.

Обр. 2. с. Султанъ.

2. На обр. 2 даваме втора една каменна бравичка, пробита близо до горния край. Дължина 3.1 см., максимална ширина, мърена при острието, 1.9 см., а максималната дебелина едва стига 0.7 см. Тя е намерена въ селищната могила при с. Султанъ (Поповско). Очевидно тази бравичка, както и тази отъ Мадара, не е била предназначена за практически цели. Дупката, извъртяна въ горния край, ясно показва, че имаме работа съ бравичка, която е служила за амулетъ. Нанизана върху канапъ или нѣкоя друга нишка, тя е била въроятно окачвана върху шията. По типа си тази бравичка принадлежи къмъ типа на т.н. работи шлифовани плоски бравди (Eckiggeschliffene Glattaxt), характерни за младия неолитъ. Дупката, която е служила за окачване, нѣма цилиндрична форма, а такава, наподобяваща два пресѣчени конуса, съединени съ основитѣ си. Ясно е, че пробиването е ставало последователно отъ дветѣ страни, и то съ пробивачъ, който е билъ коносовидно заостренъ. Подобна дупка има една двойно по-голъма бравичка отъ серпентинъ, намерена въ единъ долменъ въ Франция. Тя сжщо е служила за амулетъ¹⁾, и датирана робенхаузенската епоха (Robénhausien).

2. Поповъ.

3. На обр. 3 е представена една плоска тригълна каменна бравда съ дължина 8.8 см., максимална ширина 4 см., максимална дебелина 1.3 см. Намерена въ „Дѣдо-Гергювата могила“ при с. Салманово (Преславско). Дветѣ страни, както и хълбуцитѣ, сж равни, поради което се получаватъ ясни странични рѣбове, слабо затпени. Чело остро. Противоположниятъ на челото край е заостренъ чрезъ избрусоване само на една отъ странитѣ. На разстояние 1.6 см. отъ острието на бравдата е пробита дупка съ диаметъръ 1.1 см. Мѣстото, както и малкиятъ диаметъръ на дупката, ясно показватъ, че последната не е била предназна-

Обр. 3. Култова каменна бравда.
Дѣдо-Гергювата могила при с. Салманово
(Преславска околия).

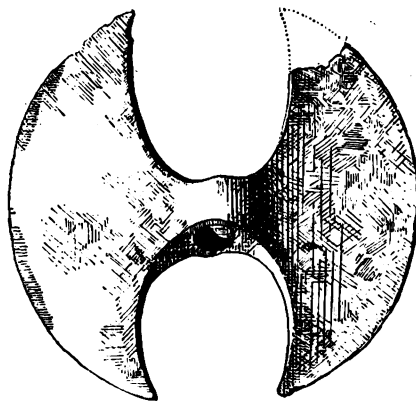
¹⁾ Mortillet — Musée préhistorique, табл. LXIII, обр. 622.

чена за дръжка, а за окачване, вѣроятно по начинъ, както е показано на сѣщия образъ. Несъмнено имаме работа съ брадва, която не е била употребявана като оржие, а като амулетъ.

Могилата, отъ която произхожда въпросната брадва, съдържа сѣщитѣ културни материали, както и „Дневната могила“; следователно употребата на този амулетъ трѣбва да отнесемъ къмъ каменно-медната епоха, къмъ която, както видехме принадлежи и бравичката — амулетъ отъ село Султанъ.

4. Най-после отъ особенъ интересъ е двойната бронзова брадва, която произхожда отъ с. Семчиново Татарпазарджиско (обр. 4). Напреченъ диаметръ 5·3 см. Тя е напълно идентична на критско-микенската форма, позната съ името *labris*.

Култовиятъ характеръ на двойната брадва, която главно се среща на югъ, се вижда отъ това, че въ Критъ, както и въ цѣлата Егейска областъ, често се среща върху оброчни предмети или такива, които иматъ религиозно значение. Така напр. ние я виждаме поставена между рогата на свещения бикъ, дето заема мѣстото на слънчевия символъ¹⁾. Срещаме я сѣщо по хранилищата за свещени дарове, ту я виждаме носена отъ жрецитѣ и показвана при тържествени случаи. Тя е представена сѣщо върху колонитѣ на палата въ Кнососъ, има я върху каменни печати, — върху стенитѣ на вази²⁾, — върху саркофага отъ *Nagia Triada*³⁾, дето върху надлъжната страна е представена интересна сцена: принасяне жертва и дарове. Сждѣтъ, въ който се излива кръвта, носена въ кофи, е поставенъ между два високи стълпа, на върха на който се крепятъ по една двойна брадва, окрасени отгоре съ птици.

Обр. 4. Култова бронзова брадва отъ с. Семчиново.

Великиятъ богъ на каритѣ, почитанъ еднакво и отъ сѣседнитѣ народи, и отождествяванъ отъ гърцитѣ съ тѣхния Зевсъ, има за атрибутъ двойна брадва, която на карийски или лидийски езикъ се нарича „*labris*“. Храмътъ на този „лабрийски Зевсъ“ се е намиралъ близо до Миласа въ Кария.

Двойната брадва въ Критъ не се среща по-рано отъ края на срѣдния миноски периодъ, който отговаря на първата половина на

¹⁾ Bossert. — *Alt-kreta*, обр. 164.

²⁾ Bossert. — *Alt-kreta*, обр. 164. Малъкъ питосъ отъ *Pseira*.

³⁾ Цит. съчин., обр. 74 и 75.

второто хилядолѣтие пр. Хр. (1700—1550 год.). Предполага се, че нови пришелци около това врѣме сж нахлули въ о-въ Критъ и тѣмъ се дължи въвеждането на двойната бравда.

Твърдѣ е възможно тия нови пришелци да сж дошли отъ северъ, и тѣмъ да се дължи въвеждането на двойната бравда. Подобно едно предположение става твърде правдоподобно, като се има предъ видъ, че отдѣлни тракийски рояци много отдавна почватъ да нахлуватъ къмъ югъ¹⁾. При това тѣ сж били носители на една много висока материална култура. Така напр. въ Хомеровия епосъ тѣ се явяватъ съ сжщата материална култура, както ахейцитѣ. Тѣ сж употребявали боевата колесница, носили сжщитѣ ризници, шлемове, голѣми копия и мечове, подобно на ахейцитѣ. Тѣ сж били прочути изобщо съ изработването на метални оржжия²⁾.

Нѣма съмнение, че при такива условия, твърдѣ естествено би се явило едно влияние отъ северъ на грѣцкитѣ земи, било само по пѣтя на търговскитѣ сношения, било благодарение на масовитѣ нахлувания.

Трето едно обстоятелство, което има известно значение при разглеждане на тоя въпросъ, е фактътъ, че двойната бравда играе важна роль у тракитѣ и въ протоисторическитѣ времена. Така напр. ние я срѣщаме върху монетитѣ отъ Метокосъ, Аматокосъ и Тересъ (около 400 год. пр. Хр.), обаче тукъ тя има оная форма, въ каквато сж представени двойнитѣ бравди върху шийката на вазата отъ Pseira.

Двойната бравда (bipenis) се срѣща като атрибутъ на Бахусовия култъ и е служила за клане и принасяне Бахусу жертви. Тя е сжщо символъ на тракийската богиня Κότις и пр.

Най-после, споредъ Томашекъ³⁾, двойната бравда е била прочута въ старо време като тракийско оржжие (Πέλεκυς Θρακικής).

Виждаме следователно, че двойната бравда въ протоисторическитѣ времена е играла важна роль у тракитѣ. Нейното значение не ще е било по-малко и презъ бронзовата епоха, та едва ли може да се мисли, че въвеждането ѝ въ Тракия е било подъ южно влияние, а по-скоро бихме допуснали противното. На всѣки случай тази проблема би получила своето окончателно разрешение, следъ като и у насъ бжде напълно разкрита и обстойно проучена бронзовата епоха.

За сега обаче трѣбва да изтъкнемъ следния фактъ:

У насъ вече сж намерени доста паметници, които показватъ, че южниятъ характеръ на бронзовата култура, критско-микенския, не остава характеренъ само за Егейската областъ. Ако тя, благодарение на морскитѣ съобщения, е могла да проникне далечъ на западъ въ земитѣ край Срѣдиземно море, еднакво лесно е можела да се разпространи

¹⁾ Кацаровъ Г. Битѣтъ на старитѣ траки, стр. 4.

²⁾ Кацаровъ Г., цит. съч., стр. 6.

³⁾ Tomaschek. Die alten Thraker I, 120.

и на северъ отъ своя първоначаленъ центъръ и да засѣгне чувствително съседнитѣ земи. Намеренитѣ у насъ напоследѣкъ мраморни идоли въ плоскитѣ селищни могили, характерни за южната предмикенска бронзова култура¹⁾, отчасти характерътъ на керамиката отъ сѣщитѣ могили, двата бронзови меча — микенски типъ²⁾, двойната брадвичка отъ село Семчиново и пр. ясно показватъ, че т. н. критско-микенската култура не е ограничила развитието си само въ земитѣ на югъ отъ древна Тракия — Егейската областъ. Напротивъ тия две области, бидейки въ близко съседство, сж упражнявали взаимни влияния, до като се създаде една известна общностъ въ материалната култура. Остава да се установи до какви граници се простира влиянието отъ югъ къмъ северъ и обратно. Разбира се че тоя въпросъ ще получи своето разрешение, едва когато бждатъ системно проучени земитѣ на нѣкогашна Тракия, които безпорно обещаваатъ да дадатъ изобиленъ материалъ.

Обожаването на оржжието, наречено отъ А. Rheinach „Hoplolatric“, е играло важна роль въ предисторическитѣ времена, както на изтокъ, тѣй и на западъ. Наредъ съ грубитѣ скулптурни образи върху мегалитнитѣ паметници и стенитѣ на изкуственитѣ пещери въ Франция, често се среща образътъ на каменната брадва, въ едни случаи представена съ дръжка, въ други — безъ такава.

Ролята на каменната брадва, като амулетъ, ясно личи отъ известни находки въ Франция³⁾, дето въ нѣкои гробове сж намерени малки полирани брадвички, пробити въ единия край, за да бждатъ окачвани, подобно на тая отъ с. Султанъ.

Свещенниятъ характеръ на двойната бронзова брадва въ предисторическо време ние изтъкнахме накратко преди малко. Нейната роля въ това отношение е позната и въ историческо време. Най-после обожаването изобщо на оржжието играе и днесъ важна роль. Въ това отношение етнологията ни дава множество примери, върху които не ще се спираме подробно. Ще изтъкнемъ само нѣколко. Така напр. мексиканскитѣ търговци се молятъ на собствената си пѣтнишка тояга, като на богъ, и понѣкога ѝ принасятъ жертва. Плингитѣ се обръща къмъ своята вѣдица, като къмъ одушевенъ предметъ. Пангвеитѣ въ Испанска Индия смѣтатъ сжщо орждията си за сжщества, които притежаватъ жива сила, която се проявява въ време на работа. Обущарскитѣ чукъ и военната кука се смѣтатъ за демонски създания и се обръщатъ къмъ тѣхъ съ молба, когато има нужда отъ дѣждъ и пр.⁵⁾

¹⁾ Р. Поповъ. Известия на Бѣлг. Археол. Институтъ, III, стр. 91.

²⁾ Мечоветъ скоро ще бждатъ обнародвани. Първиятъ отъ тѣхъ се съхранява въ сбиркитѣ на Нар. Музей въ София, вториятъ—въ сбиркитѣ на Пловдивската Библиотека.

³⁾ Cartailhac, La France préhistorique, обр. 100, 101, 104, 107.

⁴⁾ Déchelette. Manuel d'Archéologie, I, стр. 608.

⁵⁾ Hôrgnes, Urgeschichte der Bildendenkunst, стр. 513.

Най-после ще трѣбва да споменемъ, че и у нашия народъ сѣществува вѣрата за нѣкаква магическа сила, която притежава бравата и други орѣдия. Така напр., когато почне да вали градъ, поставятъ бравата съ острието нагоре, като се вѣрва, че тя ще „пресѣче“ града. При зжбоболъ, съ острието на бравата леко се засича нѣколко пѣти на кръсть оная буза, дѣто се намира болниятъ зжбъ, като сѣщевременно се произнасятъ негласно известни заклинания. На нѣкои мѣста (с. Байлово, Софийско), щомъ почне да вали градъ, поставятъ ржжена, сѣрпове и пр. на двора за да прекратятъ по-нататѣшния валежъ. Разбира се, че тѣзи и други обичаи у насъ не сѣ нищо друго, освенъ наследство отъ дълбока древность.

Résumé

Dans différentes stations préhistoriques de Bulgarie, des hâches ont été découvertes qui, en raison de leurs dimensions très restreintes, ne peuvent avoir eu d'utilité pratique et doivent être considérées comme des objets de culte.

Les hâches trouvées jusqu'à présent appartiennent à trois âges: à l'âge de pierre, à l'âge de la pierre et du cuivre et à l'âge du bronze.

Au premier âge appartient la petite hâchette de pierre, fig. 1, provenant de la station près du village de Madara (arr. de Choumen, nord-est de la Bulgarie). La forme est triangulaire; une des surfaces est unie, l'autre légèrement bombée. Longueur — 2.2 cm., largeur maximum — 1.9 cm., épaisseur maximum — 0.65 cm.

A l'âge de la pierre et du cuivre appartient la hâchette fig. 2 trouvée dans un tumulus près du village de Soultan (arr. de Popovo, nord-est de la Bulgarie). Longueur — 3.1 cm., largeur maximum — 1.9 cm., épaisseur maximum — 0.7 cm. Le trou ménagé dans la partie supérieure indique clairement que la hâchette était suspendue et servait d'amulette.

A la même époque se rapporte la hâche plate en pierre représentée fig. 3 provenant d'un tell près du village de Salmanovo (arr. de Preslav, nord-est de la Bulgarie). Longueur 8.8 cm., largeur maximum — 4 cm., épaisseur maximum — 1.3 cm. A 1.6 cm. de l'arrête affilée de la hâche un trou de 1.1 cm. de diamètre est percé. L'endroit du trou, de même que les dimensions insignifiantes de son diamètre, indiquent qu'il ne pouvait servir à y introduire un manche, mais à suspendre la hâchette probablement de la manière indiquée dans la fig. 3.

A l'âge du bronze appartient la hâche double (Labris, bipenis) provenant du village de Semtchinovo (arr. de Tatar-Pazardjik, Bulgarie du sud). Diamètre 5.3 cm.

Le caractère cultuel de ce type de hache est attesté par le fait qu'en Crète, de même que dans toute la région de la mer Egée, il se trouve représenté sur des objets votifs ou, plus généralement, sur des objets ayant une signification religieuse. Ainsi, par exemple, nous voyons cette hache placée entre les cornes du teureau sacré où elle occupe la place du symbole solaire. Elle est portée par les prêtres dans les peintures sur les flancs des vases, sur le sarcophage de Hagia Triada, etc.

La hache de Semtchinovo présente une importance particulière pour l'étude de l'âge du bronze chez nous. Une série d'autres découvertes montre que le caractère particulier de la culture du bronze qui s'est développée dans la région de l'Egée (culture crétomycénienne) n'a pas été limité uniquement aux régions sud de la péninsule et aux îles voisines. En même temps que grâce aux communications maritimes, cette culture pénétrait très loin à l'ouest dans les régions limitrophes de la Méditerranée, elle s'étendait également au nord de la région l'ancienne Thrace. Les objets trouvés en Bulgarie: les idoles en marbre, les deux glaives, le bouclier mycénien, la hachette de Semtchinovo, etc. montrent qu'à l'époque prémycénienne et ensuite à l'époque mycénienne une certaine communauté de culture existait entre la Thrace et la Grèce. Jusqu'à quel point atteignait-elle? Quelles étaient les influences réciproques de ces deux pays? Ces questions ne pourraient être résolues qu'après une étude plus complète des territoires de la Thrace.

Антични скулптури отъ Пловдивъ

Sculptures antiques de Philippople

Пловдивъ е билъ презъ античната епоха безспорно най-важниятъ градъ на северна Тракия. Въ нѣкои запазени надписи отъ късната римска епоха той носи названието *ἡ λαμπροτάτη τῆς Θρακῶν ἐπαρχίας μητρόπολις*¹⁾. Отъ монетитѣ на Пловдивъ узнаваме, че той е станалъ главенъ градъ на Тракия едва въ времето на императора Септимия Севера (193—211 год.). За по-раншната епоха не притежаваме изрични свидетелства, отъ които да се вижда, че градътъ е игралъ нѣкаква особна роля въ политическия и общественъ животъ на областта. Обаче самото обстоятелство, че тъкмо Пловдивъ е билъ избранъ презъ късната римска епоха за главенъ градъ на провинцията Тракия, показва, че той и по-рано трѣбва вече да е заемалъ едно отъ най-виднитѣ мѣста между градоветѣ на тази провинция. И наистина, паметниците отъ античната епоха, открити до сега случайно въ Пловдивъ, безъ да сж правени систематически разкопки, потвърждаватъ напълно това предположение. Ние дължимъ особна благодарностъ на г-на Б. Дяковичъ за това, че той се погрижи да събере, проучи и обнародва тѣзи паметници, и по такъвъ начинъ хвърли значителна свѣтлина върху миналото на града.²⁾

Особното положение, което е заемалъ Пловдивъ презъ античната епоха, ни дава право да предполагаме, че той е билъ и главниятъ художественъ центъръ въ северна Тракия презъ това време. До колкото може да става дума за мѣстно изкуство, трѣбва да се приеме, че то е изхождало предимно отъ Пловдивъ. Имаме ли обаче указания за това, че тогавашнитѣ жители на града сж проявявали по-голямъ интересъ къмъ изящнитѣ изкуства и че въ Пловдивъ сж могли да бждатъ събрани произведения съ значителна художествена стойностъ?

Известни освѣтления по този въпросъ ни даватъ преди всичко монетитѣ, сѣчени презъ римската епоха въ Пловдивъ. Тѣхниятъ ката-

¹⁾ Г. И. Кацаровъ, Сборникъ за народни умотворения XVIII 1901, 655.

²⁾ Гл. Б. Дяковичъ, Тракийска гробница при Пловдивъ и некрополътъ на древния градъ (Сборн. за нар. умотворения XXII/XXIII, 1906/7, 1—55); Фриза на здравеноснитѣ божества на Тракия (Год. на Нар. Библ. въ Пловдивъ за 1921, 127—178); Находки отъ некропола на античния Пловдивъ (Изв. на Археол. Инст. I 1921/22, 41—60).

логъ бѣ обнародванъ напоследъкъ, по инициатива на г-на Б. Дяковичъ, отъ г-на Н. Мушмовъ¹⁾.

Между изображения на тѣзи монети, наредъ съ обикновенитѣ типове на разнитѣ гръцки божества, срещаме и два необикновени типа на Аполона, които сж добре известни въ историята на античното изкуство. Това сж: 1) типътъ на Аполона Савроктона, който се среща както върху монети отъ Антонина Пия²⁾, така и върху монети отъ по-младата Фаустина³⁾, жената на Марка Аврелия (161—180 год.), и 2) типътъ на почиващия Лицейски Аполонъ, който се среща върху монети отъ Елагабала (218—222 год.)⁴⁾.

Оригиналната статуя на Аполона Савроктона, която е била направена отъ бронзъ, е била изработена, както е известно, отъ Праксителя⁵⁾. Тази статуя се е ползувала на времето си съ извънредно голѣма известностъ и отъ нея сж сжществували многобройни копия отъ бронзъ и отъ мряморъ, прѣснати изъ цѣлия античенъ миръ, много отъ които сж запазени и до днешно време⁶⁾. Обстоятелството, че образътъ на Аполона Савроктона е възпроизведенъ и върху монетитѣ на Пловдивъ, показва, че и въ този градъ трѣбва да е имало по онова време копие отъ статуята, съ което жителитѣ на града сж се особно гордѣли, и за това именно сж го възпроизвели и върху своитѣ монети.

Почти сжщото нѣщо може да се каже и за статуята на почиващия Лицейски Аполонъ, която намираме пакъ възпроизведена върху монетитѣ на Пловдивъ. И тази статуя, чийто оригиналъ се дължи вѣроятно пакъ на Праксителя, се е ползувала съ много голѣма известностъ, както това се вижда отъ многобройнитѣ копия и вариации на статуята, запазени до днешно време. Подобна една статуя, както показватъ въпроснитѣ монети отъ Елагабала, се е намирала безспорно и въ Пловдивъ. При това трѣбва да се забележи, че Пловдивскиятъ екземпляръ принадлежи къмъ ония вариации на статуята, при които за подпорка на лѣвата ржка на Аполона служи не дърво или триножникъ, но китарата на Аполона, сложена върху триножникъ⁷⁾.

И дветѣ тѣзи статуи, за които ние можемъ само възъ основа на монетнитѣ образи да заключимъ, че сж сжществували въ Пловдивъ,

¹⁾ „Античнитѣ монети на Пловдивъ“, въ Год. на Нар. Библиотека въ Пловдивъ за 1924, София 1926, стр. 181—287 съ табл. II—XIV.

²⁾ Overbeck, Kunstmythologie, Apollo, Münztaf. V 2; Klein, Praxiteles, стр. 110 п^о. Тази монета липсва въ каталога на Мушмова.

³⁾ Мушмовъ № 120 и 121, табл. IV.

⁴⁾ Мушмовъ № 476 и 477, табл. XII. Г-нъ Мушмовъ означава тоя типъ като Аполонъ Китаредъ.

⁵⁾ Plin. Nat. hist. 34, 70.

⁶⁾ Най-пълния списъкъ на репликитѣ дава W. Klein, Praxiteles, Leipzig 1898, стр. 108; гл. S. Reinach, Répertoire de la statuaire I 135, 5; 239, 1; 240, 4 — 6; 249, 3; IV 55, 5. — У Klein и у Reinach липсва репликата отъ музея Fol въ Женева (запазена само отъ корема надолу); гл. W. Fol, Catal. du Musée Fol I 1316 и Deonna, Rev. archéol. 1909 I стр. 233. Новиятъ каталогъ на женевския музей (Deonna, Catalogue des sculptures antiques, Genève 1924) не ми бѣше достъпенъ.

⁷⁾ За статуята на Лицейския Аполонъ гл. Б. Филонъ, Археологически паралели (Сборн. за нар. умотв. XXVI 1910) стр. 48 сл. и Изв. на Архсол. Инст. I 1921/22, стр. 6 сл., дето е посочена по-подробно и чуждата литература.

се намиратъ въ най-тѣсна връзка съ изкуството на Праксителя. Открититѣ до сега у насъ паметници показватъ, че тъкмо произведенията на този художникъ сж се ползували съ най-голѣма популярностъ въ римскитѣ градове въ днешна България презъ II и III в. сл. Хр. Така напр. образътъ на Аполона Савроктоносъ се среща възпроизведенъ и върху монети на Nicopolis ad Istrum¹⁾. Върху монети отъ Анхиало и Pautalia намираме образа на олимпийския Хермесъ на Праксителя²⁾. Друга една статуя отъ сжщия художникъ, а именно статуята на сатира виночерпецъ, е възпроизведена пакъ върху монети отъ Pautalia³⁾. Както показватъ тѣзи монетни изображения, въпроснитѣ градове трѣбва да сж притежавали копия отъ оригиналнитѣ статуи и по тази именно причина тѣ сж били възпроизведени върху тѣхнитѣ монети. Градътъ Marcianopolis е притежавалъ сжщо така едно копие отъ статуята на Лицейския Аполонъ, както се вижда пакъ отъ нѣкои монетни изображения и отъ единъ релефъ, откритъ въ развалинитѣ на този градъ⁴⁾. Въ развалинитѣ на Nicopolis ad Istrum е открита една мряморна статуя, която е копие отъ знаменитата статуя на Еросъ отъ Праксителя въ града Paion въ Мала-Азия⁵⁾. Едно копие отъ почиващия сатиръ, чийто оригиналъ се приписва пакъ на Праксителя, бѣ открито напоследъкъ при с. Рибенъ, Плѣвенско⁶⁾. Най-последно остава да споменемъ, че и голѣмата бронзова статуйка на Аполона отъ Стара-Загора се намира пакъ въ най-тѣсна връзка съ Праксителевото изкуство и възпроизвежда може би нѣкой оригиналъ отъ школата на Праксителя⁷⁾.

Нашето заключение, че и Пловдивъ е притежавалъ две статуи споредъ оригинали на Праксителя, се намира, следователно, въ пълно съгласие съ всички тия факти и получава чрезъ тѣхъ косвено ново потвърждение⁸⁾.

¹⁾ Монети отъ Антонина Пия, Септимия Севера, Каракала, Плавтила, Гета и Макрина; гл. B. Pick, Die ant. Münzen Nordgriechenlands I Nicopolis № 1225, 1288, 1289, 1354, 1518, 1539, 1626, 1639, 1654, 1679 и 1687; Rev. numism. VII 1903 стр. 216 № 57; Wien. numism. Zeitschr. XXXVIII 1906 стр. 11 № 37.

²⁾ Монети отъ Марка Аврелия и отъ Каракала; гл. B. Filow, Wien. numism. Zeitschr. LI 1918 стр. 39 сл. и табл. IX 1; ср. L. Ruzicka, Strena Buliciana, Zagreb 1924, стр. 667 сл. и табл. XVI 1.

³⁾ Монета отъ Каракала; гл. Ruzicka цит. съч. стр. 668 сл. и табл. XVI 2.

⁴⁾ Гл. Б. Филовъ, Археологически паралели (Сборн. за нар. умотв. XXVI 1910) стр. 45 сл.

⁵⁾ B. Filow, Erosstatue aus Nicopolis ad Istrum, въ Jahrb. des Deutschen Archaeol. Inst. XXVI 1909 стр. 60—73 и табл. 6; Археологически паралели стр. 30 сл. и табл. 6; L'art antique en Bulgarie, Sofia 1925, стр. 51 сл. и обр. 40. Ср. P. Wolters, Archaeolog. Bemerkungen (Sitzungsber. der Bayer. Akad. philos.-hist. Kl. 1913) стр. 21 сл.

⁶⁾ Тази статуя, която напоследъкъ постъпи въ сбиркитѣ на Народния Музей въ София, ще бжде обнародвана наскоро отъ Д-ръ Ив. Велковъ въ Изв. на Арх. Инст. т. IV.

⁷⁾ Б. Филовъ, Изв. на Археол. Инст. I 1921/22, стр. 1—14 и табл. I и II; L'art antique en Bulgarie стр. 61 и обр. 48 и 49. Ср. S. Reinach, Gazette des Beaux-arts 1925 vol. X стр. 182 сл.

⁸⁾ Въ моитѣ „Археологически паралели“ стр. 73 азъ бѣхъ изказалъ предположението, че образътъ на Аполона Савроктона върху монетитѣ на Пловдивъ може да бжде заетъ направо отъ монетитѣ на Nicopolis ad Istrum. Обаче широкото разпространение на Праксителеви произведения въ римскитѣ градове въ България ме убеждава сега, че и този образъ възпроизвежда съответна статуя, която трѣбва да се е намирала въ самия Пловдивъ.

Между паметниците, открити до сега въ Пловдивъ, се намиратъ и две мраморни статуйки, които представятъ значителенъ художественъ интересъ, но които сж останали до сега почти незабелязани. И дветѣ тѣзи статуйки се съхраняватъ сега въ Народния музей въ София. Предъ видъ на тѣхното значение не само за мѣстното изкуство въ Пловдивъ, но изобщо за историята на античното изкуство въ България, тѣ заслужаватъ да бждатъ разгледани по-подробно¹⁾.

I

Мраморна статуйка на жена (табл. I), вис. съ подставката 96·5 см., безъ нея 89 см. (инв. № 2612). Главата, която сега липсва, е била работена отдѣлно заедно съ шията, както това се вижда отъ приготвената за нея вдлъбнатина на горния край на статуята. Тази практика е била твърде разпространена въ римската епоха. Отчупени сж освенъ това и дветѣ ржце надъ киткитѣ, както и малки части отъ дрехата. Въ долната си частъ, близо до подставката, статуйката е била пречупена на две и сега е наново слепена.

Статуйката е била намерена въ Пловдивъ, близо при католическата църква, още презъ 1901 год. Находката е станала случайно, когато сж се копали основитѣ за една нова сграда. Въ инвентара на музея не сж отбелязани по-голѣми подробности за обстоятелствата, при които е била намерена статуйката. Материалътъ е едрозърнестъ мраморъ. Интересно би било да се установи, дали той е отъ мѣстно произхождение, понеже отъ това главно ще зависи разрешението на твърде важния въ този случай въпросъ, дали статуйката е била работена отъ нѣкой мѣстенъ майсторъ, или е била донесена отвънъ.

Статуйката представя права жена, която е поставила лѣвия си кракъ малко напредъ, вследствие на което неговата форма се ясно очертава подъ дрехата. Жената е облѣчена въ дългъ, двойно препасанъ хитонъ. Едната превръзка, която е поставена високо подъ гърдитѣ, е открита. Сжщинскиятъ поясъ не се вижда. Обаче, както това личи много добре на дѣсната страна на статуята, хитонътъ е изтегленъ надъ него и изтеглената частъ е спусната надолу, тъй че тя покрива пояса напълно. Върху хитона е метната мантия, която стига само до коленетѣ. Горната частъ на мантията е увита отпредъ въ видъ на дебелъ поясъ, който се спуща отъ дѣсното рамо презъ гърдитѣ и е прехвърленъ презъ лѣвата ржка, която е издадена малко напредъ. Тя е държала вѣроятно нѣкакъвъ предметъ, отъ който сега не сж запазени никакви следи. Дѣсната ржка, която се подава подъ мантията, е сложена подъ гърдитѣ. Тя е сжщо така очукана, обаче отъ запазенитѣ следи се вижда, че тя е държала нѣкакъвъ продълговатъ предметъ.

¹⁾ Изображения отъ тѣзи две статуйки, обаче безъ никакви обяснителни бележки, азъ дадохъ вече въ моя малкъ трудъ *L'art antique en Bulgarie*, Sofia 1925, обр. 41 и 42.

Статуйката е работена сравнително доста грижливо. Обаче формата на гънкитъ въ долната част на хитона показва, че нейниятъ майсторъ си е служилъ твърде много съ свределъ, безъ да си даде трудъ да заличи следитъ на орждието. Това нѣщо свидетелствува за едно чисто занаятчийско отнасяне къмъ работата, което издава единъ обикновенъ майсторъ-копистъ, който е работилъ за широка и не твърде претенциозна публика. Разбира се, че при такива условия не може да става и дума за оригинално творчество. Обаче, макаръ и да трѣбва да се обясни като посредствено римско копие споредъ нѣкой по-старъ оригиналъ, Пловдивската статуйка, по своето чисто и коректно изпълнение, надминава твърде много голѣмото болшинство отъ римскитъ скулптури, които се намиратъ у насъ.

При днешното състояние на статуйката, безъ главата и атрибутитъ въ ржцетъ, не е ясно на пръвъ погледъ, какво тя представя. Най-характерното при нея е начинътъ, по който е наметната мантията. Тази носия е твърде рѣдка въ паметниците на античното изкуство и тя не подхожда на всѣки случай нито за една отъ главнитъ богини на гръко-римския пантеонъ, изображения на които сж тѣй много разпространени въ България. Изобщо, до колкото мога да се ориентирамъ възъ основа на материала, съ който разполагамъ, между запазенитъ до днешно време антични статуи не се намира нито една, която да се схожда напълно съ Пловдивската статуйка. Най-близко стоятъ до нея две мраморни статуи отъ Лувърския музей въ Парижъ, които сж реставрирани като музи¹⁾ и при които мантията е наметната по сжщия начинъ, както при Пловдивската статуйка, съ тази само разлика, че при тѣхъ увитата горна част на мантията се спуща напрѣчно не отъ дѣсното рамо върху лѣвата ржка, но въ обратно направление, отъ лѣвото рамо върху дѣсната ржка. Твърде сходна е и една мраморна статуя на муза отъ Ермитажа въ Петербургъ²⁾, при която увитата част на мантията се спуща, както при Пловдивската статуйка, отъ дѣсното рамо. При нея обаче долната част на мантията е третирана по другъ начинъ. Тя не виси свободно отпредъ между дветъ ржце, но минава подъ лѣвата ржка, като обвива и лѣвиятъ кракъ почти до колѣното.

Както се вижда вече отъ тѣзи аналогии, ние ще трѣбва да означимъ и Пловдивската статуйка като муза. И действительно, дългиятъ хитонъ и мантията, които покриватъ цѣлото тѣло, включително съ ржцетъ, се явяватъ като характерно за музитъ облѣкло. При това

¹⁾ Reinach, Répertoire I 149, 3 и 172, 2. Една реплика отъ статуята Rép. I, 172, 2, реставрирана погрѣшо като Кора, се намира въ Ватиканския музей; гл. W. Amelung, Die Sculpturen des Vatic. Museums II стр. 442 № 262 и табл. 49. Споредъ Amelung оригиналтъ на тази статуя произхожда отъ II пол. на IV в. пр. Хр. — Ср. и мраморната статуя отъ Loggia de' Lanzi въ Флоренция (Reinach, Rép. II 656, 4), както и една мраморна статуя на муза отъ Капитолийския музей въ Римъ (H. Stuart Jones, The Sculptures of the Museo Capitolino, Oxford 1912 стр. 35 № 31).

²⁾ Reinach, R. p. III 92, 5; Вальдгауер, Государственный Эрмитаж, Античная скульптура, Петроград 1923, стр. 117 № 266.

тъкмо при тѣзи богини ние намираме най-голѣмо разнообразие въ начина, по който е наметната мантията. Това нѣщо се обяснява съ обстоятелството, че музитѣ сж били представяни въ античното изкуство обикновено не по единично, но въ група отъ всички деветъ музи заедно. Следователно художниците сж били принудени, за да избѣгнатъ еднообразието при толкозъ много сходни по между си фигури, да ги драпиратъ по различенъ начинъ. Така сж се появили тъкмо при фигуритѣ на музитѣ нѣкои необикновени и рѣдки мотиви при разположението на мантията, единъ отъ които намираме и въ Пловдивската статуйка.

Коя именно отъ деветѣтъ музи е представена въ тази статуйка, трудно е да се каже, тъй като атрибутитѣ липсватъ. Едната отъ Лувърскитѣ статуи (Reinach, Rép. I 149, 3) е реставрирана съ флейта въ ржцетѣ като Евтерпа. Петербургската муза държи въ дѣсната си ржка лира, като я характеризира като Терпсихора. При Пловдивската статуйка широката отчупена плоскостъ подъ лѣвата ржка показва, че предметѣтъ, който е билъ поставенъ въ тази ржка, е билъ доста голѣмъ и широкъ. Като се взематъ предъ видъ различнитѣ атрибути на музитѣ, най-вѣроятно е, че този предметъ е билъ китара, въ нейната особна антична форма. Въ такъвъ случай продълговатиятъ предметъ въ дѣсната ржка ще бжде плектронѣтъ, съ който се удрятъ струнитѣ на китарата. Следователно като най-вѣроятно се явява предположението, че Пловдивската статуйка представя Ерато, музата на еротическата поезия.¹⁾ Нека споменемъ, че долната частъ отъ една мряморна статуя, която е представляла сжщата тази муза, и то пакъ съ размѣри по-малки отъ естествена голѣмина, е намерена и въ Варна²⁾. Върху подставката е запазено още името ЕРАТО.

Пловдивската статуйка може да се сближи и съ друга една мряморна статуйка на муза, намерена въ Никюпъ, която сега се пази пакъ въ Народния музей въ София (инв. № 1627) и която сжщо така не е още издадена (табл. II). Статуйката е висока заедно съ подставката само 53 см., безъ нея 47 см., и е направена пакъ отъ едрозърнестъ мряморъ. Главата, която сега липсва, е била работена пакъ отдѣлно. Въ долната си частъ статуйката е била пречупена на две. Подставката е елипсовидна и е профиливана съ широкъ жлебъ.

Въ Никюпската статуйка музата е представена пакъ права; лѣвиятъ ѝ кракъ, чиято форма се ясно очертава подъ облѣклото, е облекченъ и е свитъ малко въ колѣното. Тя е облѣчена въ дълъгъ хитонъ и въ мантия, която не виси свободно, както при Пловдивската муза, но е силно обтегната и покрива цѣлата горна частъ на тѣлото, включително съ ржцетѣ. Дѣсната ржка е сложена върху гърдитѣ и не държи

¹⁾ Въ нѣкои изображения музата държи китарата въ спуснатата си надолу ржка, приблизително така, както тя би била поставена и при Пловдивската статуйка. Така е представена Ерато напр. въ известния релефъ на Архелаосъ отъ Приене съ апотеозата на Хомера въ Британския музей: Reinach, Rép. I 267, 7; ср. I 273, 2 и II 301, 3.

²⁾ E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien 1906, стр. 341 № 460 и обр. 139.

никакъвъ атрибутъ, а лѣвата ржка, която е спусната надолу, държи голѣмъ свитѣкъ книга, съ което фигурата е характеризирана като Клио, музата на историята.

Никюпската статуйка се схожда напълно въ всички подробности съ мряморната статуя на една муза, която сега се намира въ сбирката Торлония (вила Албани) въ Римъ¹⁾. Напълно идентична носия, при сжщото положение на ржцетѣ и краката, иматъ и други статуи на музи, които се отличаватъ само по атрибута (лира), който държатъ въ спуснатата надолу лѣва ржка²⁾. Отъ това се вижда, че всички тѣзи статуи, включително съ Никюпската, произхождатъ отъ единъ и сжщи оригиналъ.

Както забелязахме и по-горе (стр. 116), музитѣ обикновено сж били представяни въ античната скулптура не по единично, но всички заедно, въ група. Вѣроятно е, следователно, че и тритѣ статуйки на музи, намерени до сега въ България, не сж били работени като единични фигури, но произхождатъ отъ такива по-голѣми групи. За сега ние познаваме по-добре, възъ основа на запазенитѣ паметници, само две групи на музи, които сж се ползували съ голѣма известностъ въ античната епоха и които по тази причина сж били често копирани³⁾. Първата отъ тѣзи групи е застѣпена главно отъ седемъ мряморни статуи на музи, открити още презъ 1774 година въ развалинитѣ на една антична вила близо до Тиволи, които сега се пазятъ въ Ватиканския музей⁴⁾. Отдѣлни фигури отъ тази група сж запазени и въ други реплики. Нѣкои учени приематъ, че тѣзи статуи сж копирани отъ една оригинална бронзова група на музитѣ, която е била изработена отъ Праксителя и която на времето се е намирала въ Римъ, въ храма на „Щастието“ (Felicitas), дето тя е изгорѣла при единъ пожаръ въ време на императора Клавдия⁵⁾. Макаръ това предположение и да не се потвърждава отъ по-новитѣ изучвания, все пакъ за положително може да се счита, че оригиналтѣ на Ватиканскитѣ музи е принадлежалъ още на IV вѣкъ пр. Хр. и че той е стоялъ твърде близко до праксителевото изкуство⁶⁾. Втората група на музи е застѣпена главно отъ известния релефъ на Архелаосъ отъ Приене съ апотеозата на Хомера, който се пази сега въ Британския музей, както

¹⁾ Reinach, Répertoire I 257, 7.

²⁾ Пакъ тамъ II 301, 3 (отъ Ермитажа въ Петербургъ); II 302, 4 (отъ сбирката Торлония, означена отъ Reinach като идентична съ I 257, 7); III 253, 8 (отъ Ватиканския музей; гл. Amelung, Die Sculpturen des Vatic. Museums I стр. 419 № 174 B; при нея лѣвата ржка съ атрибута е отчупена, главата е била работена отдѣлно; височината на статуята е само 86 см.).

³⁾ Гл. G. Lippold, Musengruppen, въ Röm. Mitteil. XXXIII 1918, стр. 61—102.

⁴⁾ W. Helbig, Führer durch die öffentlichen Sammlungen in Rom, 3. Aufl. I № 264—270.

⁵⁾ Plin. Nat. hist. XXXIV 69; ср. XXXVI 39 и Cic. In Verr. IV 2, 4. Тѣзи римски писатели означаватъ музитѣ като „теспиади“, по името на града Теспие, дето е била поставена първоначално групата на Праксителя.

⁶⁾ Гл. Helbig, Führer, 3 Aufl. I стр. 171 сл. и II стр. 470 сл.; G. Lippold, Röm. Mitteil. XXXIII 1918, стр. 92 сл.

и съ редица други статуи, които възпроизвеждатъ сжщитѣ фигури. За авторъ на тази група се счита обикновено скулпторътъ Филискосъ отъ Родосъ, чиято дѣйностъ се поставя въ III в. пр. Хр.¹⁾

Пловдивската муза не се схожда нито съ нѣкоя отъ фигуритѣ на Ватиканската група, нито пъкъ съ нѣкоя отъ фигуритѣ, които се приписватъ на Филискосъ. Следователно трѣбва да се приеме, че тя е работена споредъ нѣкой другъ, неизвестенъ още оригиналъ, който принадлежи вѣроятно на по-късната епоха. Отъ една кжса бележка на Плиния ние узнаваме действително, че единъ отъ новотатическитѣ художници, чиято дѣйностъ се пада въ втората половина на I в. пр. Хр., а именно нѣкой си Клеоменесъ, изработилъ фигуритѣ на музитѣ, съ които била украсена първата обществена библиотека въ Римъ, съградена наскоро следъ 39 год. пр. Хр. отъ видния римски държавникъ и писателъ С. Asinius Pollio²⁾. За жалостъ ние не знаемъ, какъ сж изглеждали тѣзи фигури³⁾ и по тази причина не може да се каже, дали Пловдивската статуйка има нѣщо общо съ тѣхъ.

Колкото се отнася до Никюпската муза, то тя се схожда напълно съ една отъ фигуритѣ на групата, която се приписва на Филискосъ и която се отличава само по това, че въ спуснатата си лѣва ржка държи не свитѣкъ, а китара⁴⁾. Следователно Никюпската статуйка, както и сходния съ нея екземпляръ отъ Ватиканския музей, произлиза отъ групата на Филискосъ⁵⁾.

За пловдивската статуйка не притежаваме сигурни указания, възъ основа на които да може да се каже, кога тя е била работена. Обаче тя се отличава по това, че нейната повърхностъ е доста силно полирана. Възъ основа на тази особностъ тя ще трѣбва да се датира въ първата половина на II в. пр. Хр. (гл. по-доле стр. 119). Приблизително на сжщата епоха ще трѣбва да се припише и Никюпската статуйка, за която единъ *terminus post quem* е даденъ съ основаването на Nicopolis ad Istrum въ времето на императора Траяна (98—117 год.). Следователно и дветѣ статуйки ще да произхождатъ отъ оная епоха, презъ която се пада най-цвѣтущото състояние на едновременнитѣ римски провинции въ България⁶⁾.

¹⁾ Гл. по този въпросъ Watzinger, *Das Relief des Archelaos von Priene* (63. Berliner Winckelmannsprogramm, 1903); W. Klein, *Jahresh. des Oesterr. Archaeol. Inst.* XVI 1913, стр. 183—207; J. Sieveking, *Röm. Mitteil.* XXXII 1917, стр. 74—89; G. Lippold, пакъ тамъ XXXIII 1918, стр. 74—84. Sieveking поставя оригиналната група около срѣдата на II в. пр. Хр.

²⁾ Plin. *Nat. hist.* XXXVI 33. И тукъ пакъ Плиний означава фигуритѣ като „теспиади“. Гл. за това по-горе стр. 117 забележка 5.

³⁾ За нѣкои фрагменти отъ тѣхни копия (глава на Мелпомена въ Народния музей въ Атина и фигура на Талия отъ Гортинъ) гл. Lippold, цит. съч. стр. 99. Ср. и M. Collignon, *Gesch. der griech. Plastik* II стр. 692.

⁴⁾ Това е музата, която стои на трето мѣсто въ релефа на Архелаосъ отъ Приене. Гл. по-горе стр. 116 заб. 1.

⁵⁾ Гл. по-горе заб. 1. Това предположение за Ватиканския екземпляръ бѣ изказано още отъ Amelung, *Die Sculpturen des Vatic. Museums* I стр. 420.

⁶⁾ Гл. Б. Филовъ, *Изв. на Археол. Д-во V* 1915 стр. 200 сл.

II

Втората мряморна статуйка отъ Пловдивъ (табл. III) представя бикъ, на който и четиритъ крака въ по-голѣмата си частъ сж отчупени (инв. № 1726); отчупена е така сжщо и опашката, както и частъ отъ рогата. Въ сегашното си състояние статуйката е дълга 35 см., а е висока 20·5 см. Тя е била намерена близо при Бунарджика и то, както изглежда, заедно съ други предмети отъ римската епоха, които сж запазени въ сбиркитъ на Народния музей въ София (инв. № 1715—1728). Обаче и въ тоя случай липсватъ по-подробни сведения за обстоятелствата, при които е станала находката.

Статуйката е отлично изработена и може безъ колебание да се причисли къмъ най-хубавитъ фигури на животни, които притежаваме отъ античната епоха. Шията на бика е необикновено силно развита и се извива високо въ видъ на джга, която надхвърля височината на главата. Отъ нея се спуща широка набръчкана кожа, която виси подъ гърдитъ на животното. Всичко това придава на бика необикновено мощенъ изгледъ. Въпрѣки неговата спокойна поза, отъ него блика неудържима сила. Слабото движение на главата къмъ дѣсната страна е било достатъчно за художника, за да даде нужния животъ на фигурата.

Задната частъ на фигурата, която въ сравнение съ предната е представена много по-стройна и тѣсна, придава особна еластичностъ на тѣлото. Това впечатление се усилва още и отъ обстоятелството, че художникътъ е избѣгналъ съзнателно да представи тлъстинитъ. Цѣлото тѣло като че се състои само отъ кости и мускули, които сж ясно изтъкнати при моделирането на фигурата. Изобщо отъ всичко се вижда, че ние имаме едно произведение, което е работено съ особна любовъ и умение.

Статуйката е тѣй силно полирана, че тя прави впечатление като да е изработена отъ порцеланъ. Това обстоятелство има особно значение за опредѣлянето на нейната дата. Известно е, че полирането на мряморнитъ статуи се е практикувало само презъ II-ия вѣкъ сл. Хр. Отначало това полиране не е било много силно. Добъръ примѣръ за него ни дава Никюпската статуя на Еросъ въ Народния музей, която датира отъ началото на II вѣкъ¹⁾. Презъ втората половина на сжщото столѣтие се срѣщатъ обаче и произведения, които сж така силно полирани, както и Пловдивската статуйка на бика. Такъвъ е напр. известниятъ бюстъ на императора Комода (180—192 год.) отъ Palazzo dei Conservatori въ Римъ, въ който Комодъ е представенъ като Херкулесъ²⁾. Възъ основа на тази особностъ на Пловдивската статуйка, ние можемъ да я датираме съ положителностъ въ втората половина на II в. сл. Хр.

¹⁾ Гл. за нея по-горе стр. 113 заб. 5.

²⁾ Helbig, Führer, 3. Aufl. I стр. 527.

Дветъ мраморни статуйки отъ Пловдивъ, които разгледахме тукъ, подкрепятъ заключенията, добити възъ основа на изображенията върху нѣкои отъ античните монети на този градъ. Тѣ показватъ, че Пловдивъ по онова време трѣбва да е притежавалъ действително значителни художествени паметници, и че ние трѣбва да гледаме на него като на едно отъ главнитѣ огнища на античното изкуство въ България презъ римската епоха.

R é s u m é

Deux statues célèbres, à savoir celles d'Apollon Sauroctone et d'Apollon au repos dit Apollon Lykeios, sont représentées sur les monnaies de Philippople, frappées sous Antonin le Pieux, Faustine (femme de Marc-Aurèle) et Elagabale (voir p. 112 note 2—4). D'après ces types monétaires on pourrait conclure que des copies des deux statues se trouvaient à Philippople à l'époque romaine.

C'est à Philippople qu'on a également trouvé deux statuette en marbre, conservées aujourd'hui au Musée National à Sofia, qui méritent une étude spéciale (j'ai déjà mentionné ces deux statuette dans mon petit ouvrage sur „L'art antique en Bulgarie“, Sofia 1925, p. 53, fig. 41 et 42). L'une des statuette représente une Muse, probablement Erato (pl. I; hauteur avec la base 0,965 m.). La Muse porte un chiton et un himation disposé d'une manière peu commune. On ne connaît pas d'autres répliques exactes du même type, mais on pourrait signaler quelques statues semblables, notamment au Musée du Louvre (Reinach, Répertoire I 149, 3 et 172, 2), au Musée du Capitole (Stuart Jones, The Sculptures of the Museo Capitolino, p. 35 № 31), ainsi que d'autres moins importantes (voir p. 115 note 1). La Muse de Philippople date de la première moitié du IIe siècle après J. C. et fait probablement partie d'un groupe complet des Muses, dont nous ne connaissons pas les autres figures. En tout cas, il ne s'agit pas des copies ni du groupe représenté par les statues de Tivoli au Musée du Vatican, ni du groupe représenté par le bas-relief d'Archélaos de Priène.

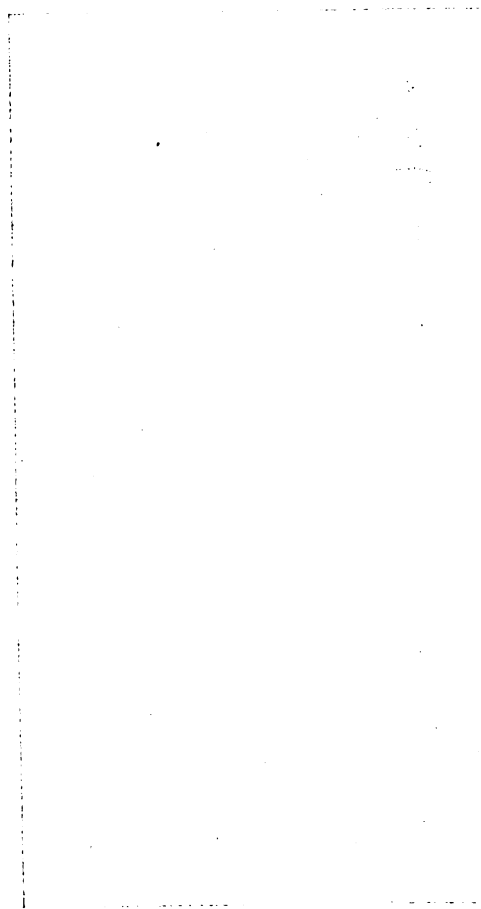
Le Musée National à Sofia possède encore une statuette inédite en marbre de la Muse Klio, trouvée dans les ruines de Nicopolis ad Istrum (pl. II; hauteur avec la base 0,53 m.). C'est une réplique d'un type bien connu (voir p. 117, notes 1 et 2), qui est représenté aussi sur le bas-relief d'Archélaos de Priène.

La deuxième statuette de Philippople représente un toreau et peut être classée parmi les chefs-d'œuvre de la sculpture antique des animaux (pl. III; longueur 0,35 m., hauteur 0,205 m.). Elle est aussi remarquable par le polissage très fort du marbre, qui lui donne l'aspect d'une figure en porcelaine. A cause de cette particularité la statuette doit être attribuée à la deuxième moitié du IIe siècle après J. C.

Мряморна статуя на Муза отъ Пловдивъ.

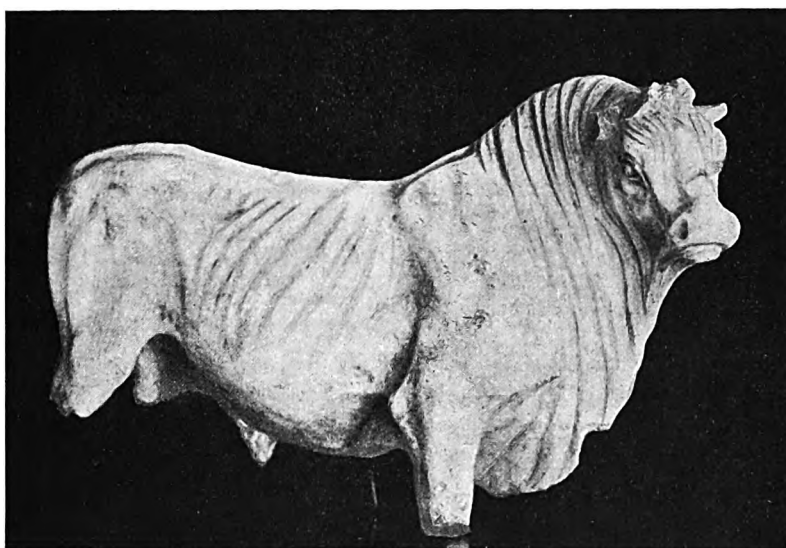
(Къмъ статията на Б. Фировъ, Антични скулптури
отъ Пловдивъ, стр. 116).

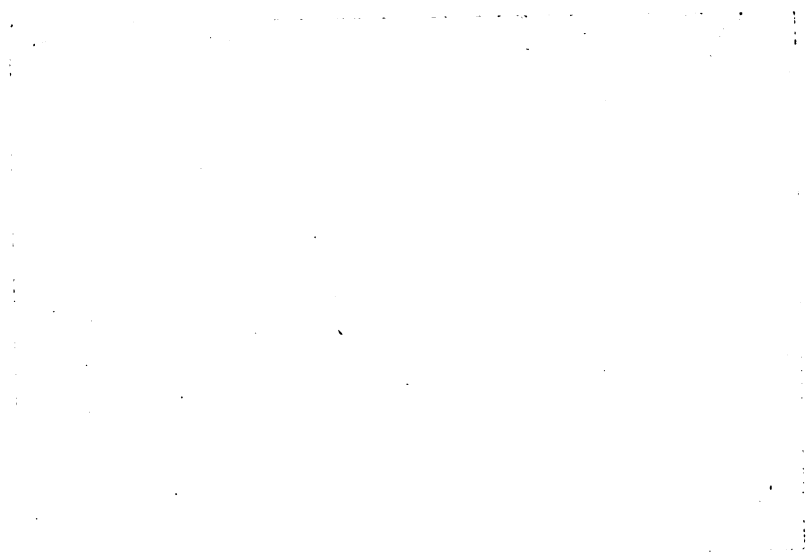
Мряморна статуйка на Муза отъ Никюпъ.

(Къмъ статията на Б. Фировъ, Антични скулптури отъ Пловдивъ, стр. 118).

Мряморна статуйка на бикъ отъ Пловдивъ.

(Къмъ статията на Б. Фировъ, Антични скулптури отъ Пловдивъ, стр. 121).

Тракийското светилище при с. Дийникли

Le sanctuaire du Cavalier thrace près du village Diinikli

I. Уводни бележки

Проф. М. Ростовцевъ въ своята статия върху „Политическата и социална криза въ римската империя въ III в. сл. Хр.“¹⁾ така характеризва живота на Мизия и Тракия въ римско време: „Тука градоветъ били рѣдки и почти всички изникнали, както и на Рейнъ, отъ военнитѣ станове и крепости. Повърхностната романизация тука изцѣло била дѣло на римскитѣ войници, които тепърва отъ време на Августа застанали тука здраво. Суровиятъ климатъ не привличалъ тука италиейскитѣ чифликчии. Цѣлиятъ животъ билъ тука простъ и селски. Дали въ това време вече е съществувало тука по-късното славянско общинно земевладение, ние не знаемъ. Има сериозни податки за положителенъ отговоръ на тоя въпросъ. Животътъ въ селата билъ първобитенъ и грубъ, потребноститѣ ограничени. Римското влияние и латинскиятъ езикъ бавно прониквали въ тая срѣда. Както и по-рано, кометитѣ (селскитѣ жители) на тракийскитѣ общини говорятъ на своя езикъ и почитатъ своитѣ богове и, между тѣхъ, главно бога-ловецъ, бога-конникъ, който и до сега се почита въ българскитѣ, ромжнскитѣ, словенскитѣ и сръбски села подъ името на св. Георги. Въ селата живѣе силенъ и здравъ народъ: смели ловци, отлични яздачи, набити орачи. Който е по-богатъ, преселва се въ града и се слива съ ветеранитѣ на римскитѣ военни поселения. Но мнозинството си остава въ селата.“

Вѣрно е, че между тракийскитѣ божества въ римско време първо мѣсто по своята популярностъ държи тѣй наречениятъ тракийски конникъ-херой; за това свидетелствуватъ многобройнитѣ капища²⁾ на тоя богъ, открити до сега въ България, па и въ други страни, сжщо и единични находки на релефи съ образа на Хероя, които непрекъснато

¹⁾ Современныя Записки XVII 309. Ср. отъ сжщия авторъ: Залѣзътъ на античната цивилизация (прев. Г. И. Кацаровъ), стр. 57; Очеркъ исторіи древняго міра, 283; The social and economic history of the Roman empire (Oxford, 1926), стр. 230 сл.

²⁾ Изброени въ моята статия: Heros у Pauly-Wissowa-Kroll, Realenc. III Suppl., стр. 1132; добавка у Seure, Musée de Belgrade (въ Rev. Ét. Anc. 1923/24, стр. 61); Б. Дяковичъ, Годишникъ на Нар. библ. 1924, 166 сл.; Велковъ, Годишникъ на Нар. музей София, 1922—25 г., стр. 154 (10 плочи и фрагменти отъ конници отъ с. Кълново, Преславско); Г. Кацаровъ, Изв. арх. инст. II 70 сл.

се умножаватъ. Не може вече да има съмнение и върху съществуването на тоя богъ: въ него ясно се отразява характерътъ на народа, който го е почиталъ; той е билъ богъ-ловецъ и богъ на растителността и затова често се свързва съ Нимфитъ или се отъждествява съ бога Диониса; той е отчасти и хтонически богъ. Най-явно доказателство, че Хероятъ е билъ богъ на земледѣлието, ни дава една плочка отъ музея въ Брюкенталъ, въ която подъ фигурата на конника е представенъ селянинъ, който обработва земята; още по-доле е изобразено жертвоприношение на бога-хероя отъ сѣщия селянинъ и неговата жена.¹⁾ Нека добавимъ, че Хероятъ се почиталъ и като покровителъ на града (*προπόλαιος*) и затова неговиятъ образъ билъ поставянъ предъ градскитъ врати или на кръстопътища, за да пази селището и да отпъжда всѣ-какви злини (апотропейски образъ).²⁾ Въ тая посока, може би, трѣбва да се търси и обяснението на триглавия конникъ, изобразенъ въ единъ релефъ отъ околността на Пловдивъ³⁾; той има три глави (като триглавата Хеката), за да гледа къмъ всички страни⁴⁾ и да отблъсква по-лесно злосторнитъ влияния (болести и пр.).

Между открититъ въ България светилища на Хероя едно отъ най-интереснитъ е светилището при с. *Дийникли* (югоизточно отъ Харманлии).⁵⁾ За жалъ и това светилище не е било изследвано систематично; кратки сведения за него даде на времето *В. Добруски*. Въ Сборн. на Мин. на Нар. Просв. XI, 75 той съобщава, че презъ 1893 г. въ развалинитъ на старо здание били открити три мраморни плочи съ изображения на конника и една бронзова статуйка на Аполона. Въ сѣщия Сборникъ XIII, 426 Добруски съобщава за нови 12 конници (статуйки), намерени на сѣщото мѣсто; въ т. XVIII, 800 описва единъ

¹⁾ Hampe l, Archaeol. Ertesitô, 1909, 320, фиг. 15 (цитатъ споредъ Ростовцевъ). — Напоследъкъ V. Pârvan, Riv. di Filolog. II, fasc. 3, стр. 7, изказва мнение, че индоевропейскитъ траки, които се поселили въ сръдиземноморската област, възприели локалнитъ хтонически и природни култове на по-старото население; така и образътъ на конния богъ, който ималъ небесенъ и антропоморфенъ характеръ, билъ привитъ къмъ подземния херой, който ималъ зооморфенъ характеръ. Мисълта на Pârvan е права, но мжчно е да се разграничатъ тия разнородни елементи въ тракийската религия. — Тепърва при коректурата получихме статитъ на Н. Вулић, Глас Српске Краљев. акад. CXIV 87 сл. и Budaу, Dolgozatok, II (1926) стр. 1, които застъпватъ особно мнение по въпроса за тракийския конникъ. Вулић мисли, че той не представя никакво тракийско божество, както се приема обикновено, а само хероизуванъ мрътвецъ; неговиятъ култъ и начинътъ на изобразяването му е миналъ въ Тракия вѣроятно отъ Гърция. И Budaу отрича националния характеръ на конника; неговитъ релефи не представятъ домашенъ богъ, ами сж само варианта на обшата за тогавашната епоха вѣра въ Спасителя. По тоя въпросъ ще се повърнемъ на друго мѣсто.

²⁾ Литературата за "Πρωε προπόλαιος е цитувана въ моята статия Pauly-Wissowa-Kroll, Realenc. III Suppl. 1141; ср. и St. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria (Oxford 1926), стр. 251.

³⁾ Seure, Revue des ét. anciennes XIV 1912, стр. 32 (на отдѣлния отпечатъкъ); Дяковичъ, Годишникъ на Нар. библ., 1924, 143, обр. 3. Тоя релефъ е обнародванъ и въ Archäolog. Anzeiger за 1926 г., стр. 7.

⁴⁾ Че образътъ на Хероя билъ поставянъ на кръстопътища, доказва надписътъ отъ Тракия (Еносъ?), Kaibel, Epigr. Gr. 841, Seure ц. м. 59; въ началото на тоя надписъ (въ стихове) четемъ: Τὸν πρὸ πύλαις "Πρωε, τὸν ἄλκιρον ἐν τριόδοισιν; ср. Casson, цит. съч. 251.

⁵⁾ И името на това село стана жертва на манията за прекръстване; то сега се нарича Лозенъ.

новъ релефъ и една бронзова статуйка на конникъ. Въ Археол. Изв. на Народния музей I, 116 сжщиятъ съобщава за находката на нови 24 конници, намерени въ сжщитѣ развалини въ мѣстността *Голѣма Маденска рѣка* и обнародва нѣкои отъ тѣхъ. На стр. 150 въ сжщото издание той добавя, че въ една нива, която принадлежала къмъ казаната мѣстность, били намерени нови 5 релефа и статуйки на Хероя, плоча съ посвещение на Аполона, бронзови фигури на конници и монети. Обаче Добруски не дава повече подробности за развалинитѣ, въ които били намерени тия паметници; той добавя само, че около 1¹/₂ клм. западно отъ селото се издига голѣма *Татарева* могила, около която селянитѣ изкопавали дѣлани камъни, тухли и монети; друга мѣстность, „пълна съ основи отъ старинни здания“, се намирала източно отъ селото на пѣтя за с. Кара-тепе¹⁾ (тя носѣла име *Хамамъ-улу*); и тамъ били откривани монети отъ римско време.

Всички тия белези показватъ, че въ римско време на това мѣсто се е намирало голѣмо тракийско село съ прочуто светилище на Хероя. Това село е лежало не далечъ отъ главния римски пѣтъ Пловдивъ—Одринъ въ една областъ, богата съ находища на старини; така единъ километъръ отъ Свиленградъ сж намерени неотдавна релефи и статуйки на тракийския конникъ.²⁾ Не далечъ отъ това мѣсто лежи едно плато („Хисаръ“) съ останки отъ зидове, тухли, керамиди; вѣроятно тука, не далечъ отъ р. Марица, трѣбва да се дири римската крепостъ Бурдипта (Бурденисъ).³⁾ Югоизточно отъ Дийникли лежи с. Мезекъ, близо до което се намира голѣма могила, дето сж открити интересни паметници.⁴⁾

Намеренитѣ въ Дийниклийското светилище паметници отчасти сж обнародвани отъ Добруски; обаче, друга частъ отъ тѣхъ и до сега не е обнародвана, та вѣрваме, че не ще бжде излишно да дадемъ тука описание на цѣлата находка. Това ще бжде начало на пълното издание на паметниците на тракийския конникъ, намерени до сега у насъ, което сега се приготвя.

Както ще се види отъ описанието на паметниците, въ Дийниклийското светилище между оброчнитѣ дарове преобладаватъ ажурнитѣ релефи (статуйки) на конника; както изглежда, такива статуйки се срѣщатъ повече въ светилищата, открити въ южна България.⁵⁾ Фигуритѣ на тия статуйки сж третираны въ една плоскостъ; очевидно е, както изтъква Ростовцевъ,⁶⁾ че каменодѣлецътъ е изрѣзвалъ отъ една плоча фигуритѣ, които сж почти плоски и отъ еднаква дебелина. Задната

1) Прекръстено въ „Черна Могила“.

2) Велковъ, Годишникъ на Народния музей, София, 1921, стр. 210.

3) Miller, Itiner. Romana, 538; ср. Mateescu, Anuarul Instit. de istor. Nation. 1924, 97.

4) Надъ селото се издига крепостъ, вѣроятно отъ византийско време, която сигурно е наследила по-стара римска крепостъ. Ср. Ел. Пѣева, Югъ, бр. 2237 (отъ 5. VI. 1926).

5) Ср. напр. Изв. арх. друж. III, 312, обр. 3; Изв. Бѣлг. арх. инст. II, 71 сл.; Годишникъ на Соф. Нар. музей 1921, 211. Дяковичъ, Годишникъ на Нар. библ. Пловдивъ, 1924, 172. Добруски, Мсб. XI, 83.

6) Изв. Имп. арх. комм. вып. 40, 21.

страна на тия статуйки е по-грубо обработена или е оставена гладка, което показва, че и тия оброчни дарове не сж били предназначени да се гледат и отзадъ, т. е. тѣ сж били опирани до стенитѣ на светилището, поставени върху полици, или пъкъ сж били окачвани по нѣкакъв начинъ на стената.¹⁾ Има, обаче, и примѣри, въ които и задната страна на статуиката е обработена, както предната (Ср. напр. бр. 11).

Напълно подобни на Дийниклийскитѣ сж и статуикитѣ, открити при Свиленградъ, за които споменахме по-горе. Напоследъкъ G. Seure²⁾ обнародва две статуйки отъ Парачинъ (Сърбия), които по типъ и техника напълно се сходятъ съ дийниклийскитѣ и следователно трѣбва да предположимъ, че тѣ произхождатъ отъ нѣкоя тракийска работилница на подобни релефи.

Въ Тракия сж били работени и по-голѣми статуи отъ сжщия типъ, както ни показва известната статуя отъ Кара-агачъ.³⁾

Отъ находкитѣ въ светилищата на Хероя е установено, че покрай главния богъ били почитани и други божества.⁴⁾ Въ Дийниклийското светилище се явява Аполонъ; три статуйки и единъ релефъ на конника сж посветени на Аполона, единъ релефъ е посветенъ на $\theta\epsilon\omicron\varsigma \Sigma\omega\zeta\omega\nu$ (ср. подробно описание по-доле). Аполонъ носи въ тия надписи специаленъ тракийски прекоръ $\Gamma\epsilon\iota\chi\alpha\iota\tau\eta\nu\acute{o}\varsigma$, който се явява въ разни варианти: $\Gamma\epsilon\iota\chi\alpha\epsilon\tau\eta\nu\acute{o}\varsigma$, $\Gamma\epsilon\iota\chi\alpha\sigma\eta\nu\acute{o}\varsigma$, $\Gamma\epsilon\iota\chi\epsilon\nu\tau\eta\nu\acute{o}\varsigma$ и $\Gamma\iota\nu\chi\iota\sigma\eta\nu\acute{o}\varsigma$.⁵⁾ Освенъ това една мраморна плоча и единъ стълбъ отъ варовникъ носятъ посвещение на Аполона съ сжщия прѣкоръ; намерени сж и две мраморни статуи, три бронзови статуйки, две главички отъ мраморни статуйки и други откъслечи отъ образи на Аполона. Особно е важенъ релефътъ № 48, въ който предъ конника е изобразена китара; това ясно показва, че тука Аполонъ се представя подъ форма на конникъ. Имаме и други паметници отъ Тракия, въ които Аполонъ е изобразенъ като конникъ;⁶⁾ но имаме и много релефи на конника, изрично посветени на Аполона, които тука не ще изброяваме.⁷⁾ Отъ другитѣ паметници, посветени на Аполона, ще споменемъ тука единъ релефъ отъ Анхиало, който

¹⁾ М. Ростовцевъ, ц. м.

²⁾ Musée de Belgrade, Rev. Et. anc. 1923/24, стр. 66 на отд. отпеч. Ср. Старинар, 1922, стр. 54.

³⁾ Мсб. XVIII, 808, бр. 30.

⁴⁾ Ростовцевъ, Изв. арх. комм. 40, 22, като говори за божествата, които се срѣщатъ покрай Хероя въ релефитѣ на Тракия, изтъква, че и въ монетитѣ на градоветѣ въ Тракия и Долна Мизия се повтарятъ почти сжщитѣ божества; за примѣръ можемъ да приведемъ монетитѣ на Филипополъ (Мушмовъ, Годишникъ на Пловд. библ. 1924, 196); освенъ персонификации и нѣкои чужди божества срѣщаме въ тѣхъ: Артемида, Деметра, Аполонъ, Дионисъ, Хераклъ, Аресъ, Зевсъ, Асклепий и Хигия, Телесфоръ, Атина; най-често се явява Аполонъ, Дионисъ и Хераклъ. Напълно право е заключението на Ростовцева: „Повечето отъ боговетѣ на тракийскитѣ монети предимно отъ римско време подъ чуждитѣ образи криятъ тракийска сжщностъ“. Ср. сжщо Rostovtzeff, Social and economic hist. of the Roman empire 182.

⁵⁾ Ср. Изв. Арх. Друж. VII, 10.

⁶⁾ Kazanow, у Pauly-Kroll, Realenc. III Supplem. 1143. Тука ще добавимъ два релефа на конника отъ Парачинъ, въ който е изобразена лира; Seure, цит. м, стр. 58 и сл.

⁷⁾ Ср. Добруски, Мсб. XVI, 72; Kazanow, ц. м.

се пази въ Ермитажа и който биде обнародванъ неотдавна¹⁾; той носи следното интересно посвещение: Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἀβλουζένῃς Ἀβλουζένεος Ἀπόλλωνι ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας καὶ τῶν ἰδίων ἀμπελών ἐπὶ ἄκραν εὐχαριστήριον ἀνέθηκεν. Нека изтъкнемъ сжщо, че въ много отъ надписитѣ Аполонъ носи чисто тракийски прозвища, които сж произведени отъ мѣстни имена.²⁾ Многобройнитѣ бронзови статуйки на Аполона, които сж намерени до сега у насъ, сжщо свидетелствуватъ за голѣмата популярностъ на тоя богъ въ Тракия.³⁾

Отъ широкото разпространение на Аполоновия култъ въ Тракия въ римско време можемъ да извадимъ заключение, че тракитѣ още въ по-старо време сж имали богъ, който по сжщество ще да е стоялъ близу до Аполона или Хелиосъ.⁴⁾ Възможно е, че тоя богъ е носѣлъ разни имена у различнитѣ тракийски племена, които отчасти могатъ да се установятъ, както ще видимъ по-доле.

Още Софоклъ⁵⁾ въ една своя трагедия наричалъ Хелиоса „най-почтено светило на конелюбцитѣ траки“. Въ Есхиловата трагедия „Басариди“ Орфей се качва на върха на планина Пангей, за да се помоли на Хелиосъ въ ранна утринъ; той смѣталъ тоя богъ като най-великъ и го наричалъ Аполонъ.⁶⁾ Известно ни е, че Аполонъ въ Делфи носѣлъ прѣкоръ „Ситалкасъ“ (Pausan. 10, 15, 2), което се срѣща въ Тракия и като лично име (напр. известния одриски царъ Ситалкъ). Ксенофонтъ (Anab. 5, 9, 6) споменува тракийска победна пѣсенъ на име „Ситалкасъ“. О. Gruppe⁷⁾ е изказалъ мнение, че това име е гръцко и значи „пазителъ на житото“ (σίτος—ἀλ-αλκείν). Обаче, по-вѣроятно е мнението на С. Fries,⁸⁾ който мисли, че Ситалкъ е билъ слънчевъ богъ, въ честь на когото се пѣлъ химнъ съ сжщото име.⁹⁾

¹⁾ Вальдгауер, Античная скульптура, 146, обр. 368 (Петрогр. 1924).

²⁾ Изброени у Кацаровъ, Изв. VII, 6; по-пълно у Mateescu, Ephem. Dacor. I 239. Аполонъ въ Тракия се е почиталъ и като покровителъ на рода, затова носи прѣкоръ γενικός или γενικός. Въ единъ надписъ отъ Лозенградъ (Dumont-Homolle, Mél. d'arch. p. 376, бр. 62 d) четемъ посвещение: Ἀπόλλωνι Ἀλσινῶ θεῷ προγωνικῶ; тоя надписъ е допълненъ отъ мене въ Rev. Arch. 1913, I, 344, заб. 1: споредъ това трѣбва да се поправи и Mateescu, Ephem. Dacorom. I, 234, заб. 1. Ср. и прозвището προκέντης, което носи Аполонъ въ едно посвещение отъ Мизия (М. Азия): Mendel, Catalogue des sculptures, Musées Ottom., III 854.

³⁾ Две по-голѣми бронзови статуйки обнародва Филонъ, Изв. Арх. Инст. I, 1 сл.—Интересенъ е следния паметникъ, намѣренъ наскоро въ Стара-Загора (при църквата Св. Димитъръ): четирижгълна мраморна плоча вис. 17, шир. 33, деб. 28 см. съ посвещение: Φοῖβω Σώζοντι Δούκιος Κορνήλιος Ροῦφος κατ' ἐδχῆν. На тоя паметникъ, който ще обнародваме на друго мѣсто, ми обърна внимание г-нъ Ат. Кожухаровъ.

⁴⁾ Нека забележимъ, че въ сжществото на Аполона има черти на слънчевъ богъ, та нѣкои учени дори предполагатъ, че Аполонъ билъ първоначално слънчевъ богъ; въ малоазиятскитѣ култове тия два бога се отъждествяватъ.

⁵⁾ Soph. fr. 523: "Ἥλιε, φιλιπποῖς ἔρχεαι πρέσβιστον σέλας, Ср. Jessen у Pauly-Wissowa, Realenc. VIII, 70.

⁶⁾ Ps. Eratosth. Katast. 24: τὸν δὲ "Ἥλιον μέγιστον τῶν θεῶν ἐνόμισεν, ὃν καὶ Ἀπόλλωνα προσήγορεύσαν; ср. Jessen, ц. м. 76.

⁷⁾ Griech. Mythol. 1229, 1; Höfer у Roscher, Lex. der Mythol. IV, 972.

⁸⁾ Studien zur Odyssee I, 259; Kazanow, Beiträge zur Kulturgesch. der Thraker 98.

⁹⁾ За тракийското име Σιτάλκης ср. Mateescu, Anuarul Institut. de Istorie Nation., 1924, стр. 20.

Въ тая свръзка трѣбва да припомнимъ и за ролята, която играе Аполонъ въ сказанието за хиперборейцитѣ. Тоя баснословенъ народъ, чийто жилища, споредъ древнитѣ сказания, се намирали далечъ нѣкъде на северъ, се описва като богочестивъ, миренъ, гостолубивъ и напълно щастливъ; хиперборейцитѣ прекарвали живота си въ непрекъснато веселие, занимавайки се съ музика и пѣсни, хранѣли се само съ растителна храна, не познавали болести и злини. Споредъ Делфийското сказание Аполонъ, следъ раждането си, снабденъ отъ Зевса съ лира, златна диадема и колесница, теглена отъ лебеди, отива при хиперборейцитѣ, дето прекарва цѣла година и когато настѣпва лѣто, явява се въ Делфи, дето празнували неговото богоявление (епифания). Доказано е вече, че вѣрата въ хиперборейцитѣ води началото си отъ тракитѣ въ срѣдна Гърция, които сж я донесли отъ северъ. Името Ὑπερβόρειοι означава „живушитѣ надъ планинитѣ“, т. е. на небето; това сж били хероитѣ (души на прадѣдитѣ), които се възнасяли високо надъ планинитѣ, на небето, дето живѣяли щастливъ и блаженъ животъ заедно съ своя богъ, който въ Гърция е билъ отъждественъ съ Аполона.¹⁾

У тракийското племе деррони, което е живѣяло въ среброносната областъ на Дисоросъ (Круша планина), е билъ почитанъ богъ Даронъ (богъ-лѣкарь), който сжщо е билъ отъждественъ съ Аполона; това се доказва отъ една монета на пеонския царъ Ликпей (ок. 358—340 г. пр. Хр.),²⁾ съ надписъ върху лицето ΔΕΡΡΩΝΑΙΟΣ и глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ; предполага се именно, че Ликпей завладѣлъ областта на деронитѣ и почналъ да сече сребърни монети съ образъ на деронския Аполонъ.³⁾ Нека прибавимъ, че и сами пеонцитѣ почитали Хелиосъ въ форма на дискъ върху дълъгъ прѣтъ. Два надписа отъ по-късно време, намерени въ пеонска областъ, съдържатъ посвещения на Аполона Ὁτευδανός или Ἐτευδανός.⁴⁾

Другъ тракийски богъ, който билъ отъждественъ съ Аполона, е билъ *Кендрисъ* (Κενδρίσος), който обаче ни е известенъ тепърва отъ римско време. Въ нѣкои надписи това име се явява като прозвище на Аполона; така въ надписа отъ Пловдивъ⁵⁾ се чете: Ἀπόλλωνι Κενδρίσῳ (посвещението е отъ тракиецъ, който билъ жрецъ на сирийската богиня). Сжщиятъ прѣкоръ съ характерното трако-фригийско окончание -ῥυός се чете въ надписъ отъ София⁶⁾: Ἀπόλλωνι Κ[εν]δρηῥῳ.

¹⁾ Ср. Schröder, Arch. für Religionswiss. VIII, 69 (моя рефератъ въ Пер. Спис. кн. LXVI, 130); Daebritz, у Pauly-Wissowa-Kroll, Realenc. IX, 2:8, дето е цитувана цѣлата литература.

²⁾ Ср. Г. И. Кацаровъ, Пеония, стр. 47 сл.

³⁾ Th. Reinach, Rev. Numism. 1897, 121; Gaebler, Zeitschr. für Numism. XX, 289; Head, Historia numorum, 2. изд., 201. Нека забележимъ, че въ гр. Абдера се почиталъ Аполонъ Ἀθηρύος (Diehl, Suppl. Lyricum, 23, II, 5), вѣроятно тракийско прозвище на тоя богъ; ср. и Casson, Macedonia Thrace, 282.

⁴⁾ Ср. моята Пеония, стр. 35; G. Mateescu, Granița de apus a Tracilor (отп. отъ „Anuarul instit. de istor. națion.“ 1924) стр. 71.

⁵⁾ Th. Reinach, Rev. ét. Gr. XV 32; Добруски, Мсб. XVIII, 772, 78.

⁶⁾ Г. Кацаровъ, Ист. на София 80, бр. 16; Mateescu, Ephem. Dacorom. I 240.

Въ другъ надписъ отъ Станимака¹⁾ четемъ *Απόλλωνι Κενδρείσην*. Че *Κενδρισός* първоначално е било име на тракийски богъ, показва ни единъ релефъ на тракийски конникъ, намеренъ въ Интерциза (Дунапентеле, Унгария) съ посвещение: *Κυρίω Κενδρείσῳ*.²⁾ Въ честь на тоя богъ въ Пловдивъ се празнували игри, които се наричали *Κενδρείσεια* или *Κενδρείσεια Πύθια*; тѣ се споменуватъ въ монетитѣ на Елагабала.³⁾ По име на тоя богъ е била наречена и една отъ Пловдивскитѣ фили *Κενδρισεῖς*, която се срѣща въ надписитѣ.⁴⁾ За култа на Питийския Аполонъ въ Пловдивъ свидетелствува, освенъ монетитѣ, и единъ надписъ намеренъ на Сахатъ Тепе.⁵⁾

Гореказаното е достатъчно да ни обясни широкото разпространение на Аполоновия култъ въ древна Тракия; въ това отношение той може да се постави наравно съ Хероя, Диониса и Асклепия. Известно е, че самиятъ Аполонъ първоначално не е билъ гръцки богъ, а малоазиятски⁶⁾; можемъ дори да предположимъ,⁷⁾ че още въ старо време той е билъ пренесенъ отъ М. Азия и въ Тракия, дето е срѣщналь сродни нему божества. Затова Томашекъ⁸⁾ съ право е приелъ Аполона между тракийскитѣ божества.

Но нека се повърнемъ отново къмъ релефитѣ и статуйкитѣ на нашето светилище. Въ повечето отъ тѣхъ конникътъ е изобразенъ, че се връща отъ ловъ; съ дѣсницата си държи убития дивечъ, когото хапятъ тичащитѣ до коня кучета или куче и лъвъ; нека забележимъ, че лъвътъ въ тия образи играе роля на помощникъ на конника, както е и кучето.⁹⁾ Понѣкога (№ 6, 35, 37) между лъва и кучето е изобразена и урна, отъ която изтича вода. Конникътъ въ всички релефи е облѣченъ съ хитонъ и хламида, или само съ хитонъ; понѣкога носи и високи обувки (чизми); (ср. № 12, 24, 25, 33).

Въ друга група релефи и статуйки конникътъ препуска въ дѣсно; съ вдигната си дѣсница замахва да хвърли копие, което често не е изобразено и трѣбва да се приеме че е било нарисувано; подъ коня едно или две кучета нападатъ глиганъ; по нѣкога вмѣсто куче се явява лъвъ. Въ нѣкои релефи предъ конника се изобразява дрѣвче,

¹⁾ Изв. бълг. арх. друж. VII 152.

²⁾ Kazarow, Jahresh. Öster. Archäol. Inst. XVI Beibl. 208; Mateescu, цит. м. 240, заб. 8. За огъждестяването на гръцко-римскитѣ божества съ тракийскитѣ ср. моитѣ бележки въ Изв. Бълг. арх. друж. VII 7.

³⁾ Мушмовъ въ Годишн. Пловд. Библ. 1924, стр. 273. Въ надписа CIA III 129, l. 19—20 *Κεντρείσεια* и *Πύθια* се споменуватъ като отдѣлни игри. Ср. и A. Stein, Römische Reichsbeamte der prov. Thracia 105 сл.

⁴⁾ Kalinka, Ant. Denkm. Bulg. № 101; Dumont-Homolle, Mélanges № 57 b; Adler у Pauly-Kroll, Realenc. XI 171.

⁵⁾ Добруски Мсб. XVI—XVII 75.

⁶⁾ Ср. M. Nilsson, у Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgesch. четвърто изд. II 326.

⁷⁾ Kazarow, Arch. für Relig. IX 289.

⁸⁾ Thraker II 1, 48.

⁹⁾ Това е изтъкнато отъ M. Rostovtzeff, Mémoires présentés à l'Acad. des Inscr. XIII, 2-e partie 7 [391]; ср. Г. Кацаровъ, Мадарскиятъ конникъ 32. — Въ релефитѣ на конника често е представенъ лъвъ, който напада бикъ; споредъ C.umont, Arch.-epigr. Mitt. XVII 26 тоя мотивъ е отъ източенъ произходъ.

около което се вие змия (ср. № 34). Много пжти конникътъ съ лѣвата си ржка държи кржгълъ или четвъртитъ щитъ, който се вижда задъ главата на коня (№ 8, 9, 10, 11, 16, 30, 37). Въ релефа № 50 конникътъ носи окаченъ на гърдитъ си мечъ. Въ една статуйка (№ 9) конникътъ съ дѣсната си ржка държи повода на коня; въ други случаи той слага ржката си до шията на коня (№ 43, 44, 45, 47), или държи патера (№ 11). Понѣкога конътъ поставя крака си върху жертвеникъ (№ 46, 48, 51, 54). Жертвеникъ се вижда и въ релефа № 10. Единична е долната частъ отъ една статуйка, въ която се вижда мжжа фигура, колѣничила на земята съ извити назадъ ржцѣ (№ 5).

Особно трѣбва да отбележимъ релефитъ и статуйкитъ (№ 32, 38, 49; ср. и бронзовитъ статуйки обр. 47, 49), въ които показалецътъ и срѣдния прѣстъ на вдигнатата ржка на конника сж изправени нагоре, а останалитъ прѣсти сж свити къмъ дланъта. Тоя жестъ се срѣща и въ други релефи, намерени на разни мѣста въ България.¹⁾ Единъ релефъ съ сжщото положение на прѣститъ отъ Солунъ обнародва Mendel, *Catalogue des sculptures* (Musées Ottom.) III, бр. 966 (ср. и бр. 968), който отъ това положение на прѣститъ заключава, че копието е било снабдено съ ἀγκύλη;²⁾ това тълкувание е вѣроятно, обаче противъ него говори обстоятелството, че въ всички релефи, дето прѣститъ на ржката сж изобразени по тоя начинъ, копието никоѣ пжтъ не е представено. Между рѣдкитъ типове³⁾ на конника сж и релефитъ № 34, 39, въ които задъ голѣмия конникъ, който тича въ дѣсно, е изобразенъ по-малкъ конникъ, обърнатъ къмъ лѣво. Може би въ тия релефи сж представени Диоскуритъ подъ форма на тракийски конници.

Въ особна група трѣбва да отдѣлимъ голѣмитъ релефи (бр. 34, 35, 37), въ които подъ главната сцена сж представени въ единъ или два етажа борби на животни, между които главна роль играе лъвътъ.

Обработката на релефитъ и статуйкитъ не е еднаква; нѣкои отъ тѣхъ сж изваяни по-грижливо и принадлежатъ изобщо къмъ най-хубавитъ образци, които ни сж запазени отъ Тракия. Други обаче сж груби и дори безъ подробности; може да се предполага, че въ нѣкои отъ тѣхъ тия подробности сж били нарисувани съ боя.

Релефитъ на светилището сж мряморни; трѣбва да забележимъ, че въ непосредствената околностъ на Дийникли мряморъ не се намира и трѣбва, значи, да предположимъ, че материалъ за релефитъ е донесянъ отъ по-далечни мѣста, дето се срѣща мряморъ, напр. Орта-къой, Деве-дере, Каваклий и пр. За да се установи точно произходътъ на

¹⁾ Ср. G. Kazanow у Pauly-Kroll, *Realenc.* III Suppl. 1139.

²⁾ Единъ видъ ремъкъ, прикрепенъ къмъ дървената частъ на копието, съ помощта на който то могло да се хвърли по-лесно и по-далече; ср. Dagemberg-Saglio, *Diction.* I, 226, дето сж дадени и образи.

³⁾ Ср. Kazanow, *цит. м. стр.* 1143; Изв. Бѣлг. Арх. Инст. II 76, бр. 5, бр. 24.

мрямора, отъ който сж дѣлани нашитѣ релефи, ще трѣбва да се направи сравнително проучване на мряморнитѣ находища въ близката и по-далечна околностъ.

Находкитѣ отъ Дийниклийското светилище сж поучителни и въ друго отношение; ние виждаме, че въ светилищата на Хероса сж били поднасяни като оброчни дарове не само каменни релефи, но и бронзови статуйки ¹⁾; намерени сж и бронзови статуйки на Аполона, както споменахме по-горе.

Между останалитѣ находки отъ светилището, освенъ бронзови и сребърни украшения (обр. 52 и 53) и глинени лампички, каквито се срѣщатъ и въ други тракийски светилища (Копиловци, Саладиново и пр.) трѣбва да споменемъ и монетитѣ; повечето отъ тѣхъ сж отъ II и III в. сл. Хр., което ни показва, че светилището е преживѣло своя разцвѣтъ въ това време.

Обр. 1.

II. Описание на релефитѣ и статуйкитѣ ²⁾

1. (2922). Статуйка на конникъ ³⁾ вис. 0·33, шир. 0·285, деб. 0·05 м., дѣсницата на конника, опашката, заднитѣ крака и предниятъ кракъ на коня сж отчупени. Конникътъ въ обикновена поза и облѣкло, въ лѣвицата съ кржгълъ щитъ, който се вижда задъ главата на коня,

¹⁾ Една малка бронзова статуйка, подобна на Дийниклийскитѣ, се откри напоследъкъ въ крепостта на Девелтъ (при с. Якизли); сега се пази въ сбирката на археологич. дружество въ Бургасъ. Друга подобна статуйка е намерена наскоро въ една нива източно отъ Казанлъкъ заедно съ релефи на тракийския конникъ (съобщение на г. П. Топузовъ).

²⁾ При отдѣлнитѣ броеве даваме въ скоби инвентарния номеръ; въ нѣкои случаи тоя номеръ не можахме да установимъ.

³⁾ Издадена отъ Добруски, Археолог. Изв. на Народ. Музей, стр. 118, бр. 166. (по-нататъкъ се цитува съкратено Изв.)

скача въ дѣсно; подъ коня глиганъ въ дѣсно, нападнатъ отъ две кучета. На opakoto на статуйката сж означени конникътъ и конътъ само въ груби черти. Обр. 1. Върху подставката надписъ (вис. на буквитъ 8—10 мм.);

Πείστος Υἱονόης εὐχάριον

Името Πείστος, въ латинска форма Pistus, се срѣща доста често въ тракийскитъ надписи¹⁾; твърде е вѣроятно предположанието на Mateescu, че е съществувало тракийско име съ основа πιστ-, която се срѣща и въ тракийски мѣстни имена; това лично име е било сближено съ гръцкото πιστός (вѣренъ); вѣроятно тракийската форма е била Πιστοῦς.²⁾

Първата съставна частъ на името Υἱονόης се явява въ тракийскитъ имена Ucus³⁾ и Οἰκου-ζέρης.⁴⁾

Обр. 2.

2. (3697). Статуйка⁵⁾ на конникъ, вис. 0·19, шир. 0·22, деб. ок. 0·03 м.; главата и ржцетъ на конника и преднитъ крака на коня сж отчупени; обикновенъ типъ на конника съ щитъ, който се вижда задъ главата на коня; подъ коня клекналъ лъвъ въ дѣсно, а предъ него куче. Заднята страна на статуята е грубо обработена. Обр. 2. Върху подставката надписъ съ лигатури (вис. на буквитъ 0·01 м.):

Ζήνων Πολέμωνος εὐχαρί-
στηριον ἀνέθηκεν.

¹⁾ Ср. Mateescu, Ephem. Dacoromana I 164, 1.

²⁾ Примери у Mateescu, ц. м. стр. 164; ср. Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Sprache 223.

³⁾ Tomaschek, II 2, 11.

⁴⁾ Добруски, Мсб. XVIII 804; S. Mateescu, цит. м. 190, заб. 5.

⁵⁾ Изв. 119, бр. 167.

3. (3703). Статуйка¹⁾ вис. 0·095, шир. 0·135, деб. 0·04 м. Запазенъ отчасти трупътъ на коня и дѣсниятъ кракъ на конника; подъ коня предната частъ на глиганъ, чиято муцуна е захапана отъ куче. Задната страна на статуйката е плоска. Обр. 3. На подставката надписъ (височина на буквитъ 0·007 м.):

Αὐλοῦτραλις Βριζέ[νε]-
ος [Ἀπόλλ]ωνι Γυναι[σ]ιν.

4. (2923). Статуйка²⁾ вис. 0·27, шир. 0·23, деб. 0·04 м. Главата на конника, главата на коня и преднитъ

Обр. 3.

Обр. 4.

му крака сж отчупени. Конникътъ, облѣченъ съ хитонъ и развѣна хламида, държи съ вдигнатата си нагоре дѣсница нѣкакъвъ дивечъ

¹⁾ Изв. 119, бр. 168. — ²⁾ Изв. 122, бр. 171.

(вѣроятно сърна)¹⁾ подъ коня лѣвъ на дѣсно, който напада глиганъ, отъ който се вижда само предната частъ. Обр. 4. Задната страна на статуйката е грубо изработена. Върху подставката се чете надписъ (вис. на буквитъ 12—15 мм.).

Θεῶ Ἀπόλλωνι Βριέσης / εὐχήν.

Името Βριέσης се явява съ носовка въ форма Βρινάζεις,²⁾ както Γικεδιηνός и Γινκισηνός.³⁾

5. (2924). Мряморна подставка отъ статуйка,⁴⁾ вис. 0·14, шир. 0·43, деб. 0·05 м. Запазени: човѣшки кракъ, мъжка фигура облѣчена съ хитонъ, съ извити задъ гърба рѣцѣ, колѣнничила на земята; конски кракъ и глиганъ, преследванъ отъ куче. Обр. 5.

Подставката носи следния надписъ (вис. на буквитъ 0·008 м.):

Θεῶ Ἀπόλλωνι Αὐρήλις Μαρκιανὸς στρατιώτης;
πραϊτωριανὸς Γικεδιηνῶ εὐχαριστήρια.

Αὐρήλις стои вмѣсто Αὐρήλιος; примѣри за окончание -is вм. -ios ср. у Kalinka, Ant. Denkm. Bulg. 96, 165, 177, 232.

Обр. 5.

Това посвещение на преторианеца Аврелий Маркианъ е поучително и въ друго отношение; то ни показва, че тракийскитъ войници и въ време на военната си служба не забравяли отечеството си и поддържали връзки съ него;⁵⁾ ср. по-доле и № 33.

6. (840). Статуя⁶⁾ вис. 0·39, шир. 0·45, деб. ок. 0·08 м.; отчупени главата на коня и конника, опашката и краката на коня безъ задния лѣвъ кракъ. Конникътъ въ дѣсно, държи съ дѣсницата си сърна, захапана отъ лѣвъ и куче; между тѣхъ повалена урна, отъ която

¹⁾ Въ други релефи конникътъ обикновено държи сърната ниско, та я хапятъ кучетата, които тичатъ до коня. Въ единъ релефъ отъ Парачинъ (Сърбия) конникътъ сжшо държи дивеча горе; Ср. Seurge, Musée de Belgrade, въ Rev. ét. anc. 1923/4, стр. 59.

²⁾ Ср. напр. Kalinka, бр. 34, I, 56.

³⁾ И буквата в се явява съ носовка или безъ нея; ср. Müllenhoff, Deutsche Alter. III 163; Kazanow, Arch. für Religionswiss. IX 288.

⁴⁾ Изв. I 117, бр. 165.

⁵⁾ A. Stein, Römische Reichsbeamte der prov. Thracia. (Sarajevo 1920) стр. 118; изобщо по тоя въпросъ ср. cera M. Rostovtzeff, Social and econom. history of the Rom. empire 426.

⁶⁾ Добруски, Мсб. XIII 426, 9.

тече вода. Подъ лѣва върху рамката надписъ въ три реда (вис. на буквитъ 10—15 мм.): Εἰξά/μενος/ ἀνέδθηκα. Обр. 6.

Обр. 6.

7. (3156). Статуя счупена на две, вис. и шир. 0·34, деб. ок. 0·07 м.; загубени главата на конника, главата и краката на коня. Конникътъ облѣченъ съ ржавенъ хитонъ и хламида, препуска въ д.; съ дѣсницата си държи сърна, чиято муцуна и кракъ сж захапани отъ две кучета; въ дѣсно отъ тѣхъ неясенъ предметъ (долня часть на змия?). Обр. 7.

Обр. 7.

8. (4108). Статуйка вис. 0·245, шир. 0·25, деб. ок. 0·04 м.: липсватъ главата, задната часть на хламидата и дѣсницата на конника,

сжщо опашката и краката на коня безъ лѣвия заденъ кракъ. Задъ главата на коня се вижда кржглиятъ щитъ на конника; главата и кракътъ на увисналия дивечъ сж захапани отъ лѣвъ и куче. На дѣсния край на рамката едва личатъ следи отъ надписъ. Обр. 8.

9. (4096). Статуйка вис. 0·25, шир. 0·24, деб. ок. 0·04 м. Липсува главата на конника и предния дѣсенъ кракъ на коня. Конникътъ, облѣченъ съ ржкавенъ хитонъ и хламида, язди въ дѣсно, съ дѣсницата си държи повода на юздата, задъ главата на коня се вижда кржглиятъ щитъ; подъ коня — глиганъ, преследванъ отъ куче. Обр. 9. Върху рамката надписъ (вис. на буквитъ 10—14 мм.):

Обр. 8.

Κάρπωνος εὐχαρίστησεν
ἀνέθηκεν εὐχήν.

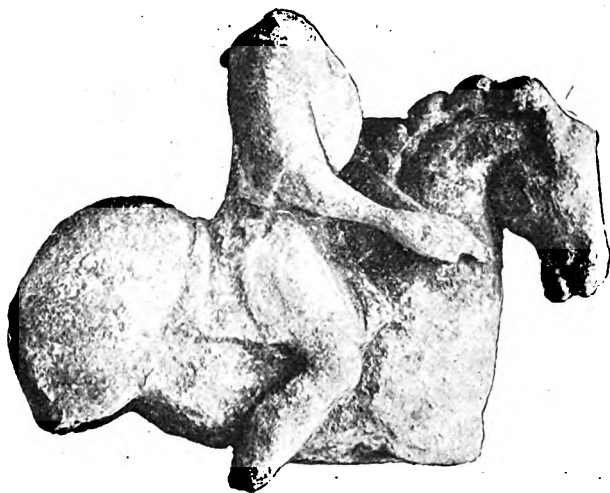
Обр. 9.

10. (955). Статуйка вис. 0·29, шир. 0·26, деб. ок. 0·04 м.; отчупена главата на конника и дъсната ржка, която е държала копие, сжщо

Обр. 10.

тритъ крака на коня. Конникътъ, облѣченъ съ хитонъ и хламида, въ лѣвата ржка съ кръгълъ щитъ, препуска въ д.; на темето си конътъ

Обр. 11-а.

има топчесто украшение; подъ коня тича куче, което е захапало за опашката друго животно, отъ което се вижда само задната частъ; предъ него, въ жгъла, се вижда жертвеникъ. Обр. 10.

Обр. 10.

11. (4107). Статуйка вис. и шир. 0·28, деб. ок. 0·10 м.; отчупена главата на конника, краката и опашката на коня; обработката е по-добра, но повърхността е разфдена. Конникът въд., облченъ съ хламида, държи съ дѣсницата си патера до шията на коня. И задната страна на статуята е обработена добре: съ лѣвата си ржка конникътъ държи четирижгленъ щитъ. Обр. 11^{-а} (лице), обр. 11^{-б} (опako).

Обр. 11-б.

12. (845). Мряморна статуйка, шир. 0·23, вис. 0·145, деб. ок. 0·06 м., запазенъ само трупътъ на коня и дѣсниятъ кракъ на конника, който, както изглежда, е обутъ въ висока обувка; диплестиятъ хитонъ пада върху кълката на конника и върху гърба на коня. Задната страна на статуйката е сжщо обработена, съответно на предната. Обр. 12.

Обр. 12.

Обр. 13.

13. (842). Мряморна статуйка, широка 0·22, вис. 0·15, деб. около 0·07 м.; краката и главата на коня, сжщо и главата на конника отчу-

пени; конникът е облъченъ въ хитонъ и хламида, дъсната му ржка е опръна до тълото му (държалъ юздата?). По-добре е запазена задната страна на статуйката, дето личи ясно и облъклото на конника.

Обр. 14.

14. (3158). Мряморна статуйка, шир. 0·30, вис. 0·19, деб. около 0·07 м.; запазенъ трупътъ на коня, дъсниятъ кракъ на конника, който

Обр. 15.

е облъченъ съ препасанъ хитонъ, и трупътъ на сърната, която той е държалъ съ дъсницата си. Обработена е и задната страна на статуйката, ако и по-грубо. Обр. 13.

15. (852). Мряморна статуйка, дълга 0·18, шир. 0·17, деб. около 0·065 м.; запазенъ трупътъ на коня, и конникътъ безъ главата; той е облѣченъ съ препасанъ хитонъ, който стига до колѣното, и съ дѣсницата си държи за задния кракъ увиснала сърна. Задната страна на статуйката е плоска, не-обработена. Обр. 14.

Обр. 16.

16. (4111). Откъслекъ отъ статуйка, шир. 0·15, вис. 0·19 м.; запазена главата на коня съ часть отъ повода на юздата; гривата му е наждрена, а на темето е свита като кокъ. Задъ главата на коня — голѣмъ кръгълъ щитъ, който конникътъ е държалъ съ л. си ржка. Обр. 15.

17. Откъслекъ отъ статуйка, твърдѣ повреденъ, запазенъ само трупътъ на коня, шир. 0·155, вис. 0·09 м. — Отъ друга една статуйка е запазена само задната часть на коня.

18. (3153). Часть отъ мряморна подставка отъ статуйка; шир. 0·19, вис. 0·055, деб. 0·1 м.; върху нея се вижда часть отъ четвъртитата подпора на коня, и предното му копито; отпредъ на подставката надписъ (вис. на буквитѣ 0·02 м.):¹⁾ Обр. 16.

... Μάρωνος
[ἀνέδ]ηκεν.

19. Подставка отъ статуйка, дълга 0·29, вис. 0·055, шир. 0·08 м. Върху кръглата подпорка на коня се вижда дѣсното ходило на конника; върху подставката следи отъ копитата на коня. И задната страна на статуйката е била обработена.

Обр. 17.

¹⁾ Добруски, Изв. I. 120 бр. 169 описва една подставка съ сжщитѣ размѣри, както горната и съ надписъ: Σάλας Μάρωνος ἀνέδηκεν (споредъ преписа на г. Касабовъ); Възможно е, че това е една и сжща подставка. Обаче описаната отъ насъ по-горе подставка изглежда да е била счупена още въ старо време.

20. Часть отъ мряморна подставка на статуя, дълга 0·23, вис. 0·05, шир. 0·09 м.; върху кръжлата, подобна на жертвеникъ, подпорка на коня се вижда дѣсното ходило на конника (както изглежда, съ обувка); и заднята страна е обработена, ако и по-грубо.

21. (848). Фрагментъ отъ статуйка, шир. 0·12, вис. 0·15 м.; запазена хламидата и подъ нея главата на юношата, който, може би, е държалъ опашката на коня. Обр. 17.

22. (3155). Статуя вис. 0·31, шир. 0·24, деб. ок. 0·05 м.; отчупена главата и дѣсницата на конника, която е била вдигната на горе, сжщо липсува опашката, главата на коня и краката му съ изключение на задния дѣсенъ кракъ. Обр. 18.

23. (841). Статуйка вис. 0·29, шир. 0·20, деб. ок. 0·025 м.; главата на конника и на коня отчупени. Конникътъ въ обикновено облѣкло, въ дѣсно, замахва копие съ вдигнатата си дѣсница. Обр. 19.

24. (3157). Статуйка вис. 0·20, шир. 0·19, деб. ок. 0·04 м.; липсватъ гърдитѣ и главата на конника, сжщо главата, опашката и краката на коня. Конникътъ е съ хитонъ, на крака има обувка; подъ коня глиганъ, чието ухо е захапано отъ куче. Обр. 20.

25. (4109). Статуя вис. 0·33, шир. 0·40, деб. ок. 0·06 м.; главата на конника, главата и

Обр. 18.

Обр. 19.

краката на коня отчупени; конникът е обутъ съ високи обувки (чизми); дѣсницата му (сега загубена) е била вдигната. Обр. 21.

Обр. 20.

26. Статуйка вис. 0·18, шир. 0·15, деб. 0·04 м.; счупени краката, опашката на коня и дѣсницата на конника, която е била вдигната на горе; обикновенъ типъ. Обр. 22.

Обр. 21.

27. (4106). Статуйка вис. 0·295, шир. 0·26, деб. 0·05 м.; отчупена дѣсницата на конника, която е била вдигната нагоре, сжщо опашката, задния и предния лѣвъ кракъ на коня; конникътъ съ гѣста кждрава коса,

облѣченъ съ кжсъ тѣсенъ хитонъ; на темето на коня се вижда украшение като топка, каквото се срѣща и при други статуйки и релефи.¹⁾ Обр. 23.

Обр. 22.

Обр. 23.

Обр. 24.

Обр. 25.

28. (844.) Статуйка вис. 0·25, шир. 0·225, деб. 0·035 м.; отчупена главата на конника; грубо изработена, безъ подробности. Дѣсницата вдигната нагоре; обикновено облѣкло. Обр. 24.

¹⁾ Ср. и релефа въ Бѣлградъ у Seure, Musée de Belgrade стр. 51, бр. 13, обр. 15.

29. (839). Статуйка вис. 0·27, шир. 0·22, деб. ок. 0·05 м.; отчупена главата на коня, повредена и главата на конника, който е съ обикновено облѣкло; десницата замахва копие. Груба обработка. Обр. 25.

30. (2925). Откъслекъ отъ статуйка, вис. 0·14, шир. 0·12, деб. 0·04 м.; запазена конска глава, на темето съ перчинъ и юзда, задъ главата е прилепенъ крѣглиятъ щитъ на конника.

Обр. 26.

31. (4111). Фрагментъ отъ статуйка вис. 0·155, широка 0·125 м.; запазена развѣната хламида, закопчана отпредъ съ крѣгло копче, и вдигнатата на горе дѣсница съ кѣсо копие; на ржката като че ли има гривна. Обр. 26.

32. Фрагментъ отъ статуйка на конникъ, вис. 0·12, шир. 0·10, деб. 0·03 м.; запазена хламидата и дѣсната ржка, показалецътъ и срѣдниятъ прѣстъ на която сж проснати, а останалитѣ прѣсти сж свити. Обр. 27.

Обр. 27.

33. (209). Четвъртата плоча ¹⁾ вис. 0·60, шир. 0·44, деб. 0·095, съ висока рамка, на горната страна съ два акротера, сравнително добре изработена. Конникътъ съ гѣста кѣдрава коса, облѣченъ съ препасанъ хитонъ и хламида, която се развѣва задъ гърба му, обутъ съ високи обувки, снабдени отгоре съ украшения; съ дѣсницата хвърля копието, което е било нарисувано (сега изчезнало) и препуска въ дѣсно; надъ темето на главата на коня между ушитѣ се вижда украшение въ форма на

¹⁾ Добруски, Мсб. XI 75 бр. 1; S. Reinach, Bull. archéologique 1894, 417, бр. 2.

конусообразенъ чучуль.¹⁾ Подъ него тича глиганъ, захапанъ отъ куче.
Обр. 28. Надписътъ (вис. на буквитъ 0·01—0·02 м.) се чете:

Ἀπόλλωνι Γεμεσηνῷ εὐχαριστή(σ)-
ριον ἀνέδθηκε Μουκιανὸς στρα-
τιώτης.

Обр. 28.

34. (210). Четвъртата мряморна плоча²⁾, горе закржглена, вис. 0·69, шир. доле 0·41, горе 0·375, деб. 0·07 м.; повърхността ѝ покрита съ

¹⁾ Ср. подобно украшение въ релефа отъ Глава Панега, Добруски, Изв. стр. 59 обр. 53; въ много релефи и статуйки се срѣщатъ украшения на темето на коня, които иматъ разнообразна форма; нѣкои приличатъ на топка, която понѣкога е нарѣбена както гривата на коня: ср. Добруски, ц. м. стр. 49, обр. 43; 100, обр. 79; Дяковичъ, Годишн. 1924, 155 обр. 16. Въ други случаи украшението е разклонено както китка отъ пера или листа, ср. дийниклийския релефъ бр. 34; Добруски, ц. м. 37 обр. 31. По тоя въпросъ ср. Seure, Musée de Belgrade стр. 51.

²⁾ Добруски, *ibid.* бр. 2; Reinach 415, бр. 1.

варовита кора, която затъмнява някои от образите. Конникът, облеченъ съ хитонъ и развѣна назадъ хламида, скача въ дѣсно; главата

Обр. 29.

на коня е украсена съ перчинъ (като китка); предъ него — дърво, около което се вие голѣма змия. Конникътъ държи съ дѣсницата си

увисналъ дивечъ (сърне?), чието глава и преденъ кракъ сж захапани отъ две кучета. Въ лѣвия жгълъ на плочата е изобразенъ другъ по-малъкъ конникъ въ лѣво. Отдоле въ две преградки е представена борба на животни; въ първата преградка (отъ лѣво къмъ дѣсно): два лъва нападатъ и хапятъ за главата колѣнничилъ на преднитѣ си крака волъ съ изплезенъ езикъ; после виждаме легнала на гърба си мечка, захапана за заднитѣ крака отъ куче, което едва се разпознава; после — сърна преследвана отъ две кучета, които сж я захапали за гърба и главата. Втора преградка: глиганъ изправенъ на заднитѣ си крака, захапанъ за ухото отъ куче; после лъвъ, хвърлилъ се на гърба на клекнало животно и най-после глиганъ, захапанъ за лѣвото ухо и муцуната отъ две кучета. Обр. 29. Надписътъ (вис. на буквитѣ 1—1.5 см.) на горнята рамка се чете:

Κυρίω Ἀπόλλωνι Γυναικισηνῶ.

Върху долната рамка (вис. на буквитѣ 1—1.5 см.):

Φλ(αούιος) Οὐάλης στρατιώτης Δυσυρηνός χαριστήριον.

Интересъ представя тука името Δυσυρηνός; още Reinach бѣше го свързалъ съ селото Diiesure въ областта на Филипополъ¹⁾; сжщото име въ форма Διζύρα се срѣща въ надгробния надписъ на единъ тракиецъ въ Олбия.²⁾ Добруски³⁾ предполага, че въ надписа у Dessau, Inscr. lat. sel. I 742 бр. 2350 трѣбва да се чете Apollini Dysyro (вмѣсто предаденото Dyspro, въ което Dessau предполага тракийски прѣкоръ на Аполона); това е вѣроятно, защото въ надписа между дарителитѣ има и тракийци.

Вториятъ елементъ на въпросната дума е известенъ вече отъ други имена: Σούρα, Surius, Σούρις, Surus, богъ Σουρεγέθης (Συργάστης, Surgasteus); географски имена Καρά-σουра и пр.⁴⁾

35. (3152). Долна частъ отъ релефъ,⁵⁾ вис. 0.345 м., шир. 0.445 м., деб. 0.065 м. Въ горнята преградка, по-голѣмата частъ отъ която е изгубена, се виждатъ въ дѣсно лъвъ и куче, въ лѣво друго куче (запазена само предната частъ безъ главата); тѣ захапватъ сърната, която конникътъ е държалъ съ дѣсницата си; между кучетата се вижда повалена урна, отъ която тече вода. Въ втората преградка сж изобразени следнитѣ сцени (отъ лѣво къмъ дѣсно); клекналъ на пред-

¹⁾ Dumont, Mélanges стр. 484.

²⁾ E. von Stern, Jahresh. des Osterr. arch. Inst. Beiblatt 1900, 80: Διζυράς Σούρου ἡγεμῶν Διζύρων χαίρε; ср. Latyshev, Inscript. orae Sept. Ponti IV 19, № 32. (надписътъ е отъ II или III в. сл. Хр.) Дизиритѣ сж били тракийска частъ (numerus) отъ римската войска въ Олбия; Ростовцевъ, Изв. археол. комисіи, 40, стр. 39.

³⁾ Изв. на Нар. музей I 171.

⁴⁾ Добруски Изв. Нар. музей I 170; Dessau, Inscr. lat. sel. II 135 № 4078; Tomaszek, Thraker II 2, 81; Schulze, Gesch. Lat. Eigennamen 43; Mateescu, Ephe. Dacorom. I 157; Къмъ събранитѣ отъ Mateescu примѣри трѣбва да добавимъ и Βισύρας ἥρως Θράξ, Theop. fragm. 280 (Grenfell); Casson, Macedonia Thrace and Illyria 270.

⁵⁾ Изв. стр. 120, бр. 170.

нитѣ си крака волѣ, захапанѣ въ врата отъ лъвица; глиганѣ нападнатѣ отъ куче; клекналѣ на преднитѣ си крака волѣ, захапанѣ отъ лъвъ. Обр. 30.

Върху рамката надписъ (вис. на буквитѣ 0.01 м.):

Σουντοῦς Γενικέλου Γευπασηνός θεῶ
Σώζοντι Γικεντιηνῶ εὐχαρίστηριον.

Σουντοῦς е ново тракийско име, то принадлежи къмъ мъжкитѣ имена на -ους, които често се срѣщатъ въ тракийски и фригийски надписи.¹⁾ Името Γενικέλας се срѣща въ надписа отъ Пизосъ (Чакарларъ)²⁾;

Обр. 30.

За окончанието ср. името Βαστακίλας, Perdrizet, Rev. des ét. anc. VI 158; Mateescu, Eph. Dacor. I 140, 1. Ново е името Γευпασηνός, произведено отъ географското Γεύπασος или Γεύπασα;³⁾ окончанието -ασος -ασα се срѣща често въ имената на Мала-Азия,⁴⁾ но не е чуждо и на тракийската ономастика: ср. напр. Vevocasenus, Οὔκασος.⁵⁾

¹⁾ Kretschmer, Einleitung in die griech. Spr. 223. Mateescu, Ephem. Dacorom. I 164.

²⁾ Kalinka, Ant. Denkm. in Bulgar. 34 III 12. Окончанието -ίλας се срѣща и въ други тракийски имена; ср. Mateescu, Ephem. Dacorom. I 24.

³⁾ Добруски, цит. м. 122.

⁴⁾ Kretschmer, Einleitung 314; Theander въ Eranos XV (1915) 142.

⁵⁾ Tomaschek II 2, стр. 58, 94.

Заслужава внимание и прѣкорътъ на конника Σώζοντι. Σώζων (спаситель) е специално малоазиятски богъ, името на когото вѣроятно е създадено тепърва въ елинистично време;¹⁾ познатъ ни е само отъ монети и надписи. Отецеството на тоя богъ е Пизидия, но отъ тамъ се е разпространилъ и въ други малоазиятски области (Фригия, Кѣрия, Памфилия, Ликия). Обикновено се изобразява като конникъ, съ лѣвата си ржка държащъ поводитѣ на коня, съ дѣсницата — кривакъ или двойна брадва; около главата има понѣкога лжчистъ вѣнецъ. Нѣкои учени сж изказали мнение, че Σώζων е гръцка преправка на трако-фригийския богъ Сабазий; Узенеръ обаче отхвърля това мнение.²⁾ По-скоро Σώζων трѣбва да се постави въ свързка съ подобни малоазиятски богове-яздачи, които носятъ опредѣлено име, напр. Ἀπόλλων Βοζηνός, Ἀπόλλων Ταρσεύς, Ἥλιος ἐφ' ἵππῳ, Κακασβός³⁾ и пр., значи особено Аполонъ и Хелиосъ се изобразяватъ по сжщия начинъ както Σώζων. Като вземемъ предъ видъ, че въ Тракия Аполонъ се е почиталъ въ форма на конникъ, лесно ще си обяснимъ, защо конникътъ въ горния надписъ носи епитета Σώζων;⁴⁾ заслужава сжщо да се спомене, че единъ конникъ отъ светилището въ Акча-Кайракъ (Кърджалийско) носи посвещение: ἐπὶ ἡρώ θεῷ Σωτήρι.⁵⁾

Обр. 31.

36. (211). Четвъртита плоча, вис. 0·185, шир. 0·185, деб. 0·02 м., горѣ закржглена;⁶⁾ релиефътъ е много плоскъ и грубо изработенъ. Конникътъ язди въ дѣсно; дѣсницата му е вдигната, за да хвърли копие. Обр. 31. На горната рамка надписъ (вис. на буквитѣ 10—15 мм.):

Γεῖγοντι Αἰλουσελλ

На долната (вис. на буквитѣ 10 мм.)

Μουκάβχρις Μουκα-
τράλεως ἀνέθεκ[εν]

¹⁾ Ср. Usener, Götternamen 174; Höfer y Roscher, Lex. der Myth. IV 1280, дето е указана и литературата; ср. и Филовъ, Изв. Бълг. арх. др. II 93.

²⁾ Ц. м. 176.

³⁾ За Κακασβός ср. cera P. Kretschmer, Glotta XV 74.

⁴⁾ Höfer ук. м. 1284 обръща внимание, че градътъ Аполония е носѣлъ и име Σωζόπολις; Anonym. per. pont. Eux. 85; Hierocl. p. 635.

⁵⁾ Kalinka, Ant. Denkm. Bulg. № 143; Weinreich, Athen. Mitteil. XXXVII стр. 21, бр. 103.

⁶⁾ Добруски, Мсб. XI 76, бр. 3.

Въ първия редъ на долния надписъ вѣроятно трѣбва да се чете Μουκάβ[ο]ρις; Μουκά-πορις е известно тракийско име¹⁾; интересно е промѣната на π въ β; ср. Μουκά-βουρ въ надписа отъ Авлиенъ²⁾ и Μουκά-βορις въ единъ надписъ отъ Туркмишли.³⁾

Името Αὔλουσελλ е съкратено поради липса на мѣсто; вѣроятно трѣбва да се чете Αὔλούσελλ[μυς]. Тъмно е посвещението Γεγόντι; из-

Обр. 32.

вестно ни е името Γέγων като прѣкоръ на Диониса,⁴⁾ което трѣбва да се свърже съ Γεγωνοκώμαι,⁵⁾ име на менадитѣ въ Македония.⁶⁾

¹⁾ Ср. Tomaschek, Thraker II 2, 25.

²⁾ Мсб. XVI—XVII 143.

³⁾ Kalinka, Ant. Denkm. Bulgarien бр. 176. Mateescu, Ephem. Dacorom. I 120, 131,

⁴⁾ Споредъ носа Γέγωνς на Солунския заливъ, ср. Oberhammer у Pauly-Kroll, Realenc. VII 1356; Baege, de Macedonum sacris 99.

⁵⁾ Ср. Hesych. s. v. Γεγωνοκώμη. ἢ μέγα κεντραγυία.

⁶⁾ Ср. Ad. Reinach, Rev. histoire relig. LXIX 255.

37. (4097). Четвъртата плоча вис. 0.39, шир. доле 0.30, горе 0.25 м., деб. 0.035 м., горе закръглена; сравнително добре обработена и хубаво запазена. Конникътъ съ гжста, къдрава коса, обърнатъ къмъ зрителя, съ кжсъ хитонъ и хламида, препуска въ д.; задъ главата на коня, който е съ перчинъ, се вижда щитътъ; съ дѣсницата държи сърна, захапана отъ лъвъ и куче; подъ дѣсния кракъ на кучето повалена урна, отъ която тече вода (тоя образъ преминава и въ втората преградка). Въ втората преградка се вижда колѣничилъ волъ, нападнатъ отъ лъвъ, по-нататкъ две кучета налитатъ на глиганъ (отъ когото се вижда само предната частъ). Обр. 32.

Обр. 33.

38. Четирижгълна плоча,¹⁾ горе закръглена, вис. 0.21, шир. 0.175 м., лицето на конника отчупено; той е облѣченъ съ кжсъ хитонъ; дѣсницата му е вдигната нагоре; палецътъ, показалецътъ и срѣдниятъ прѣстъ на ржката сж изправени, а останалитѣ прѣсти сж свити. Обр. 33.

39. (3166). Четвъртата мраморна плоча вис. и шир. 0.25, деб. ок. 0.035 м., доста затрита. Конникътъ въ скокъ въ дѣсно, съ вдиг-

¹⁾ Мсб. XVIII, 800, фиг. 63. Добруски съобщава, че тоя релефъ билъ притежание на Д-ръ Леферкюнъ.

натата нагоре дѣсница замахва съ копие; образитѣ подѣ коня не личатѣ; въ лѣвия жгълъ по-малъкѣ конникѣ тича въ лѣво. На задната си страна плочата има следи отѣ обработка (орнаменти, отчасти изчукани); види се, че по-рано е била употребена за друга целъ, а по-после на другата ѣ страна е билъ изработенъ релефѣтъ. Обр. 34.

40. (847). Четвѣртита плоча, горе закржглена, вис. 0.24, шир. 0.21, деб. 0.035 м. Релефѣтъ е плосъкѣ и доста затритѣ. Конникѣтъ, облѣченъ съ хитонъ и хламида, препуска въ д. и замахва съ вдигнатата си дѣсница, за да хвѣрли копие, което не е изобразено.

41. (3164). Четвѣртита плоча, вис. 0.235, шир. 0.17, деб. 0.03 м.; релефѣтъ е плосъкѣ и безѣ подробности; сжщия типѣ както брой 40.

42. (3165). Четвѣртита плоча вис. 0.20, шир. 0.18, деб. 0.03 м.; релефѣтъ грубо изработенъ, безѣ подробности, типѣ както брой 40.

43. (3162). Плоча, горе слабо закржглена, вис. 0.22, шир. 0.185, деб. 0.03 м. Конникѣтъ облѣченъ съ хитонъ, слага дѣсницата си до шията на коня. Груба работа. Обр. 35.

44. (3160). Четвѣртита плоча вис. 0.29, шир. 0.20, деб. 0.04 м., доста изтрита. Конникѣтъ облѣченъ съ хитонъ, въ дѣсно, доближава дѣсната си ржка до шията на коня (като че ли дѣржи въ нея нѣкакъв предметъ?). Обр. 36.

45. (954). Четвѣртита плоча, счупена на две, вис. 0.22, шир. доле 0.185, горе 0.155, деб. 0.025 м.; релефѣтъ е грубъ и плосъкѣ; конникѣтъ въ обикновено облѣкло, язди въ д.; дѣсницата му е сложена върху гърба на коня.

Обр. 34.

Обр. 35.

46. (2926). Четвъртата плоча, вис. 0·195, шир. 0·20, деб. около 0·025; грубо обработена, безъ подробности. Конникътъ съ обикновено облѣкло, дѣсницата му вдигната нагоре; коньтъ стѣпва съ дѣсното си копито върху жертвеникъ.

47. (2927). Плоча висока 0·19, широка доле 0·14, горе 0·105, деб. ок. 0·025 м. Груба обработка, безъ подробности. Дѣсната рѣжа на конника, която слабо личи, е спусната върху шията на коня.

48. (4098). Мряморна плоча¹⁾ вис. и шир. 0·25, деб. 0·025. Конникътъ въ обикновено облѣкло, обърнатъ на дѣсно; гжстата му коса като че ли е престѣгната съ лента; дѣсни-

Обр. 36.

Обр. 37.

¹⁾ Ф и л о в ъ, Изв. III, 35, бр. 30.

цата му е прострѣна напредъ; коньтъ съ лѣвия си преденъ кракъ е стж-пилъ върху малъкъ кржгълъ, горе и доле профиливанъ жертвеникъ. Гривата на коня надъ темето му се издава напредъ като кржгълъ чучулъ. Въ горния дѣсенъ жгълъ на плочата е изобразена китара. Обр. 37.

49. (3704). Четвъртата плоча, счупена на две, висока 0·205, шир. 0·185, деб. около 0·02 м. Конникътъ, облѣченъ съ кжсъ хитонъ и хламида, препуска въ дѣсно; изглежда, че показалецътъ и сръдниятъ прѣстъ на вдигнатата му дѣсница сж проснати, а другитѣ прѣсти свити; копие не се вижда. Както изглежда, коньтъ е стжпилъ съ дѣсното си копито върху жертвеникъ; на темето му между ушитѣ като че ли има нѣкакво кржгло украшение. Обр. 38.

Обр. 38.

50. (3161). Плоча висока 0·33, шир. 0·29, деб. ок. 0·03 м., повърхността разѣдена. Конникътъ въ д., съ хитонъ и хламида, съ дѣсницата си хвърля копие, високо на гърдитѣ му виси мечъ, задъ главата на коня — кржглиятъ му щитъ. Подъ коня лѣвъ напада друго животно; както изглежда, предъ коня е изобразено дръвче съ овита около него змия. Обр. 39.

Заслужава внимание мечътъ на конника; мечъ на дѣсната страна на пояса носи и конникътъ отъ Кара-мусалъ (Пазарджишко)¹⁾.

Обр. 39.

¹⁾ Изв. Бълг. арх. друж. V 12. Seure (Rev. Arch. 1925, II, 16), който не е разбралъ моето описание на релефа, твърди, че отъ дѣсната ржка на конника висѣла нѣкаква широка лента, подобно на орара, който носѣлъ на лѣвия си лакътъ католишкиятъ свещеникъ въ време на служба; съвсемъ ясно е, че Карамусалскиятъ конникъ носи на пояса си кжсъ мечъ, а не нѣкаква друга висулка. Невѣрно е твърдението на Seure, че конникътъ не държи копие въ дѣсната си ржка; и то ясно се вижда на оригинала, па личи и на репродукцията въ цигуваното по-горе списание.

51. (3163). Четвъртата мраморна плоча, горе закръглена, вис. 0·275, шир. 0·255, деб. ок. 0·03 м. Конникътъ грубо изработенъ, въ обикновено облѣкло, държи въ дѣсницата си увисналъ дивечъ (сърна?). Коньтъ е стѣпилъ съ дѣсното копито върху нискъжъ жертвеникъ.

52. (847). Откъслекъ отъ плоча, шир. 0·13, вис. 0·10 м., деб. 0·03 м. Релефътъ представя обикновенъ типъ на конника. Обр. 40.

Обр. 40.

53. (3167). Мраморна плочка, доле шир. 0·09, вис. 0·115, деб. 0·025, на горе се стѣснява; конникътъ е изобразенъ само въ контура и едва личи.

54. (3154). Откъслекъ отъ плоча¹⁾, вис. 0·17, шир. 0·12, деб. 0·04; запазено дѣсното конско копито върху жертвеникъ и куче, което захвапва дивеча, когото е държалъ конникътъ. Върху рамката надпись (вис. на буквитъ 0·015 м.): [α]νέδνηκα.

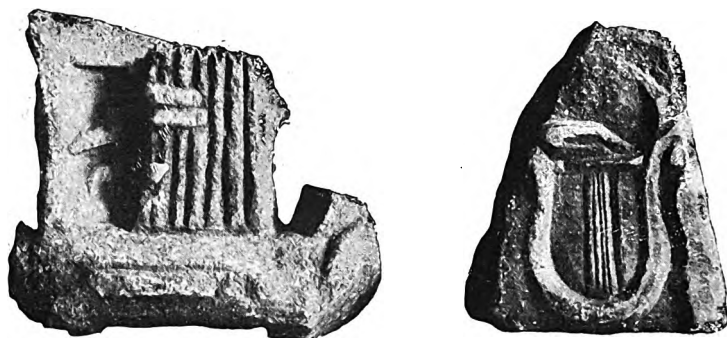
Обр. 41.

55. (4100). Мраморна плоча, счупена на две, една частъ липсува, вис. 0·225, шир. 0·316, деб. 0·016 м.; вис. на буквитъ 0·015—0·018 м.; въ началото и края на първия редъ по единъ бръшляновъ листъ²⁾.

¹⁾ Добруски, Изв. 122, бр. 172.

²⁾ Издаденъ отъ Добруски, Арх. Изв. Нар. Музей I стр. 150; Г. Кацаровъ, Изв. Бѣлг. Арх. друж. VII, 9 (дето е дадена и фотография),

Надписътъ се чете: Ἀγαθῇ τύχῃ· | [Δεσ]πότη Ἀπόλλωνι Γεικαι[τιγνῶ
 Αὐ]ρήλιος Ἀπολλόδωρος | . . . | οὐ [τ]οῦ Πιννίσου | . . . ὑπὲρ ἑμαυτοῦ |

Обр. 42.

[σωτήριας] καὶ γυναικὸς | [καὶ
 τοῦ αὐτοῦ] οἴκου εὐχαρι[στή-
 ριον] ἀνέθηκα.

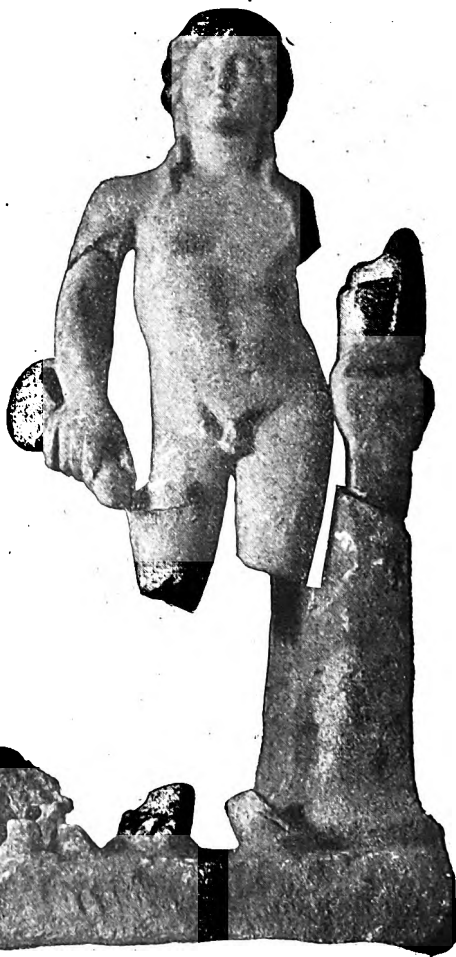
56. (4110). Мряморна главичка отъ статуйка на Аполона (или конника), вис. 0·1, шир. 0·08 м. Обр. 41 (въ лѣво).

57. (4099). Мряморна главичка отъ статуйка на Аполона, вис. 0·1, шир. 0·09 м. Обр. 41 (въ дѣсно).

58. Откъслекъ отъ плочка, вис. 0·09, широка 0·08 м., съ релефъ на лира, върху която е сложена лѣвата ржка; релефътъ е билъ съ образъ на Аполона. Обр. 42 (въ дѣсно).

59. Откъслекъ отъ статуйка на Аполона; вис. 0·09, шир. 0·105 м.; запазена е само китарата, върху струнитѣ на която играятъ прѣститѣ на дѣсницата. Обр. 42 (въ лѣво).

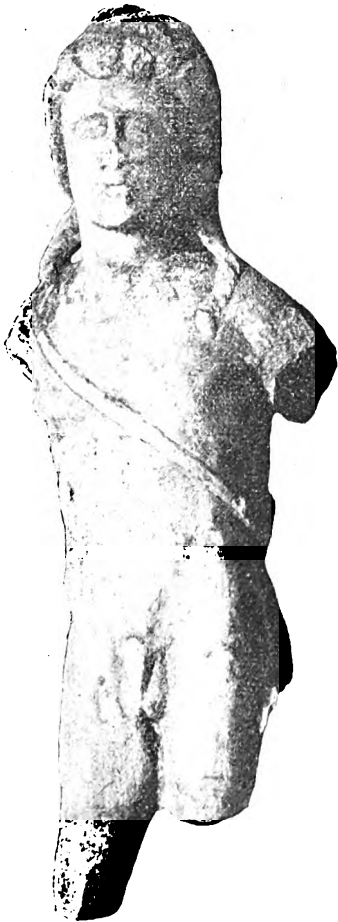
60. (4094). Мряморна статуйка на Аполона, вис.

Обр. 43.

0·40 м.; бедрата и частъ отъ кълкитѣ изгубени. Богътъ е изобразенъ правъ, обърнатъ напредъ, опрѣнъ върху дѣсния си кракъ (Standbein), съ нахвдрена коса и спуснати върху раменетѣ кждрици; въ лѣвата си ржка държи китара, опрѣна върху четиристранна подставка; въ дѣсницата държи плектронъ. Обр. 43.

Статуйката повтаря известния типъ на Аполона свирещъ на китара; за подобни статуи ср. S. Reinach, Repert. de la statuaire II, 12 сл.

Обр. 44.

Обр. 45.

Обр. 46.

61. (4095). Мряморна статуйка на Аполона, вис. 0·37, шир. 0·14 м., ржцѣтѣ и краката отчупени; кждритѣ на косата му се спусчатъ надъ рамената; презъ гърдитѣ се вижда ремъкътъ на тула му. Обр. 44.

62. (3698). Мряморна главичка¹⁾ отъ статуйка, вис. 0·10 м. съ кждрава коса и юношеско лице; статуйката е представляла конника или Аполона. Обр. 45.

¹⁾ Добруски, Известия I, 122, бр. 173.

63. (3150). Стълбъ отъ варовникъ¹⁾, вис. 1·28, диам. 0·28 м.; долната частъ е отчупена. Надписътъ (вис. на буквитъ 0·04—0·045 м.); гласи: Ἀγαθῇ| τύχηι|. Ἀπόλλω|νι Γεικεση|νῶ ἐπηκῶ| Σεβαστια|νὸς Βρειζέ|νεος βουλ(ευτῆς) εὐξάμε|νος ἔθη|κα| εὐτυχῶς. Обр. 46.

64. (3151). Фрагментъ отъ стълбъ²⁾ отъ варовникъ, вис. 1·06, диам. 0·29 м. Надписътъ (вис. на буквитъ 0·04—0·05 м.) се чете: Εὐχαρι|στήριον ἀ|νέδθηκεν.

III. Бронзови и сребърни статуйки

1. (3696). Груба бронзова статуйка на конникъ, заедно съ коня вис. 0·065 м.; конникътъ е облѣченъ съ препасанъ, дълтъгъ до колѣ-

Обр. 47.

нетъ хитонъ; дѣсницата му е вдигната на горе (показалецътъ и срѣдниятъ прѣстъ проснати, останалитъ свити къмъ дланъта), а въ лѣвицата си, която е просната, държи, може би, патера.

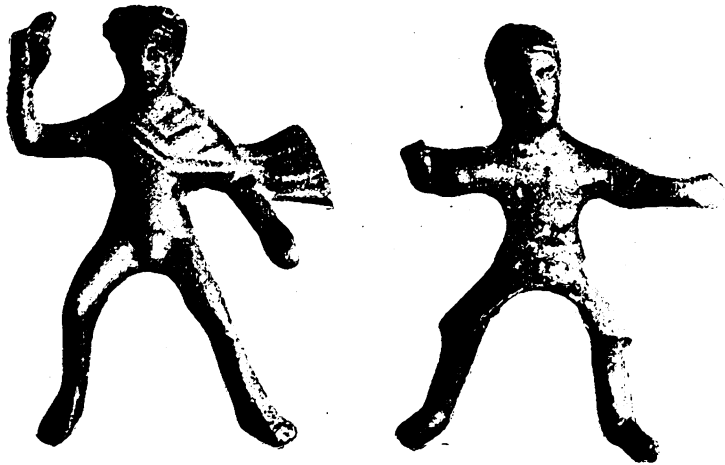
¹⁾ Ibid. 123, бр. 174.

²⁾ Ibid. 123, бр. 175.

2. (2915, 2916, 3140—3144). Седемь бронзови статуйки отъ сжщия типъ, грубо изработени, високи срѣдно 0·07 м.; подставкитѣ имъ сж модерни, направени споредъ по-доле описанитѣ антични подставки, намерени въ светилището. Конниците сж били работени отдѣлно отъ коня и после сж били споявани съ последния. Обр. 47.

3. (636). Бронзова статуйка на конникъ (безъ коня), вис. 0·06 м.; отъ сжщия типъ като гореспоменатитѣ; дѣсницата отчупена до лакъта; косата му е сресана, раздѣлена съ пжтъ на срѣдата и, както изглежда, е свита въ тила на вжзелъ. Обр. 48 (въ дѣсно).

4. Бронзова статуйка на конникъ¹⁾, вис. 0·08 м., отъ сжщия типъ както предидущитѣ, лѣвата ржка отчупена до мишницата. Споредъ Добруски тая статуйка се намирала въ сбирката на покойния Д-ръ Леферкюнъ. Обр. 49.

Обр. 48.

5. (№ 4101, 4102, 4114). Три бронзови кончета, отъ които дветѣ (вис. 0·055 и 0·05 м.) сж грубо изработени, а третото, вис. 0·06 м., е по-грижливо обработено.

6. (4113 б). Бронзова ржка отъ статуйка на конникъ, дълга 0·05 м., съ по-горе описания жестъ на дѣсната ржка (ср. по-горе бр. 1).

7. (4113 а). Бронзова опашка отъ конъ, дълга 0·10 м.

8. (4105₁₋₃). Три бронзови подставки на статуйки, първата дълга 0·065, шир. 0·021, висока 0·015 м., втората: 0·055, 0·025, 0·008 м., третата: 0·04, 0·025, 0·022 м.

9. (41046). Груба сребърна статуйка на конникъ (безъ конче) вис. 0·045 м., въ сжщата поза като гореописанитѣ, но облѣклото не е представено.

¹⁾ Добруски, Мсб. XVIII 801, обр. 65, S. Reinach, Rep. de la statuaire III 150.

10. (4103). Твърде грубо изработено сребърно конче въ галопъ, вис: 0·045 м.

11. (4104a). Груба сребърна фигурка вис. 0·045 м., съ много дълга, просната въ лѣво дѣсница; на гърба има издадка като крило (може би е представена свита хламида).

12. (852). Бронзова статуйка на Аполона вис. 0·065 м., добре изработена; Аполонъ стоещъ на дѣсния си кракъ, на главата лжчистъ вѣнецъ, на гърба тулъ, въ дѣсницата държи патера, въ лѣвата — плектронъ. Обр. 50.

13. (635). Бронзова статуйка на Аполона, вис. 0·08 м., въ сжщата поза; ржцетъ ѝ сж отчупени и лицето е доста повредено. Обр. 51.

Обр. 49.

14. (2123). Бронзова статуйка на Аполона като конникъ (безъ коня), вис. 0·06 м., на главата съ вѣнецъ; хламидата му праметната презъ лѣвата мишница; дѣсницата му е вдигната нагоре съ сжщия жестъ както въ бр. 1; лѣвата му ржка е просната надолу. Обр. 48. (въ лѣво).

IV. Други предмети¹⁾

1. (2928). Желѣзно острие отъ копие съ цевъ, листовидна форма, дълж. 0·22 м., шир. на листа 0·055 м. Обр. 52, а.

¹⁾ Ср. Изв. нар. музей I 124.

2. (2918). Бронзова обкова вис. 0·027, диам. 0·042 м., въ видъ на чашка, отстрана съ две симетрични дупки за забиване на гвоздеи. Обр. 52, б.

3. (2920). Бронзова обкова вис. 0·062, шир. 0·046 м., отпредъ и отзадъ на горната страна сж изрѣзани ажурно по два сърпа; отдоле има малка дупчица за забиване на гвоздейче; явно е, че е служила за обкова на долния край на ножница. Обр. 52, в.

4. (4116). Бронзовъ чопразъ съ тока, дългъ 0·1, шир. 0·024 м., предната пластинка на който е съ ажуренъ орнаментъ. Обр. 53 (въ лѣво).

5. Счупенъ бронзовъ чопразъ, дъл. 0·06, шир. 0·028 м.; ажурниятъ орнаментъ на пластинката е отчупенъ. Обр. 53 въ дѣсно.

Обр. 50.

Обр. 51.

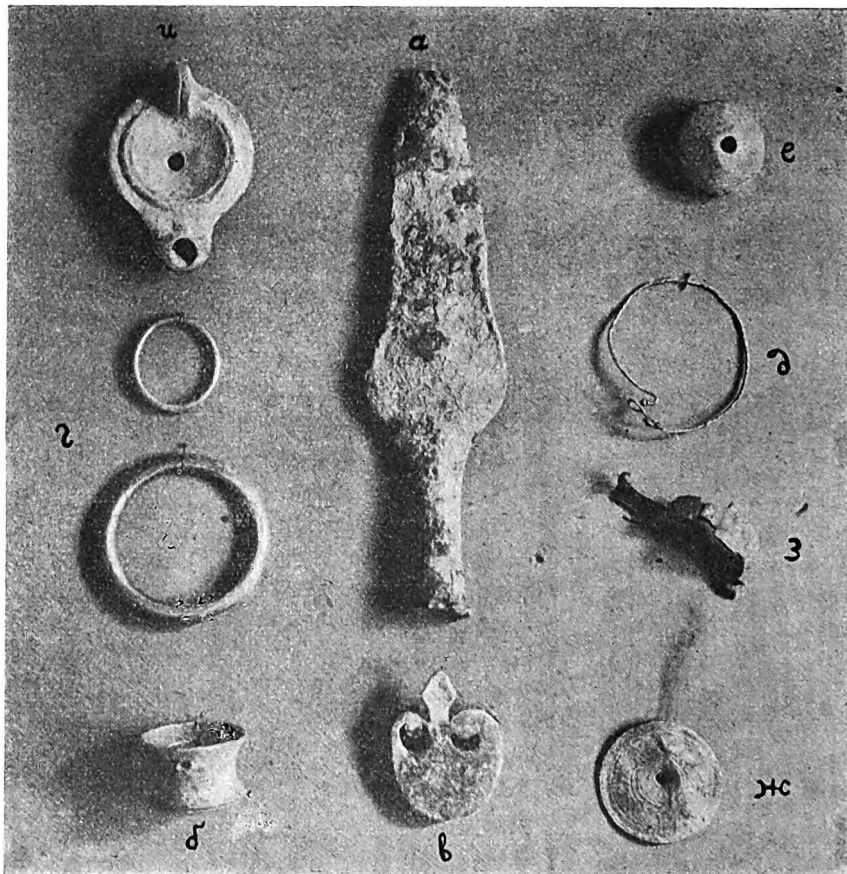
6. (2919). Тънъкъ бронзовъ кръгъ, въ срѣдата продупченъ и украсенъ съ концентрични окръжности, диам. 0·05 м. Обр. 52, ж.

7. (3145). Бронзова фибула, дълга 0·06 м. Обр. 52, з.

8. (3146). Две дебели бронзови халки, едната съ диам. 0·07, другата—0·04 м. (обр. 52, г.), и други три малки халчици, диам. 0·02 м.

9. (4115). Бронзова обеца, диам. 0·037 м.; халката ѝ отстрани има по една куфа продълговата сфера; отдоле — сфера, закрепена въ кръгче, което е фланкирано съ трижълни гранулирани орнаменти; надъ нея друга подобна куфа сфера (половината счупена), прикрепена съ ось въ едно кръгче. Обр. 53 (въ дѣсно горе).

10. Друга подобна обеща, отчасти повредена.
11. Сребърна гривничка (или обеща?) въ форма на свитъ тель, диам. 0·04 м.
12. Откъслекъ отъ тънка бронзова тенекия въ форма на двойно връзанъ полумесецъ, диам. 0·03 м., навърно частъ отъ обеща.
13. Куфа сфера отъ бронзова тенекия, орнаментирана, въ форма на двоенъ конусъ, образуванъ отъ две половинки, които сж били

Обр. 52.

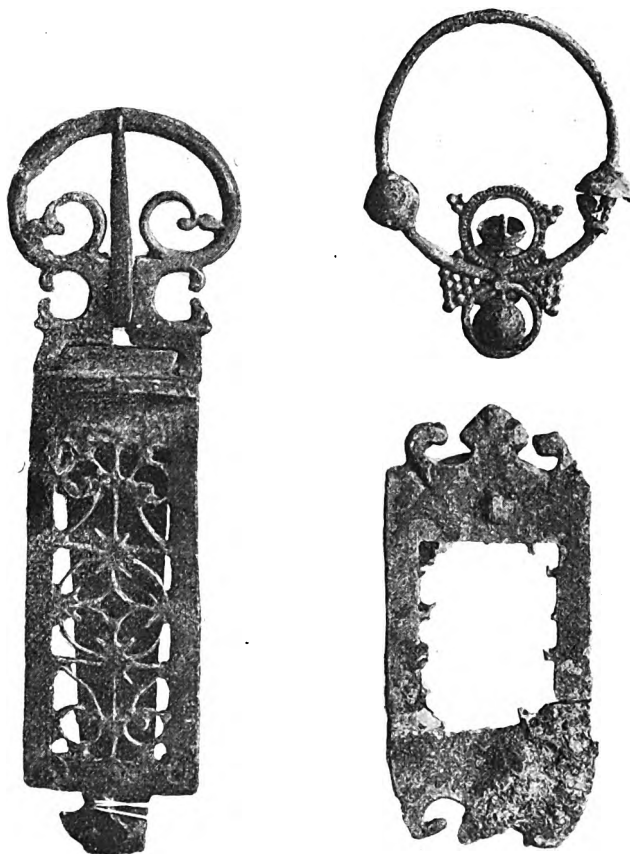
слѣпени, съ надълженъ диам. 0·027 м.; презъ нея е била прокарана халката на обеща, която е изгубена. Запазена е и половинката отъ друга подобна топка.

14. (2921). Сребърна отворена гривна, наржбена въ видъ на преплетенъ тель, диам. 0·06 м.; единиятъ ѝ край завръшва съ топчица и е превитъ, за да се закача за другия отворенъ край на гривната. Обр. 52, д.

15. Тънка бронзова тенекия, ромбовидна форма, дълга 0·065 м., широка 0·025 м.; частъ отъ нѣкакво украшение.

16. (3148). Горна частъ отъ кржгло глинено кандило съ дръжка, диам. на гърбуха 0·085 м. Обр. 52, и.

17. (4112 а). Кржгло глинено кандило съ счупена дръжка, диам. 0·062 м., вис., 0·025 м., похлупакътъ украсенъ съ нѣкакво животно, сжщо и периферията има орнаменти. Обр. 54 (въ дѣсно).

Обр. 53.

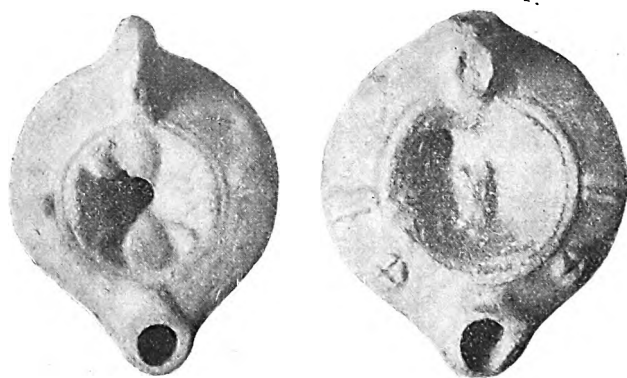
18. (4112 б). Друго подобно кандило съ дръжка, диам. 0·055, вис. 0·02 м., при сръдната дупка счупено, въ сръдата орнаментирано. Обр. 54 (въ лѣво).

19. (3149), Прешленъ отъ глина, диам. 0·04 м. и друго малко глинено прешленче (диам. 0·016), орнаментирано. Обр. 52, е.

V. Монети

Въ светилището сж намерени и следнитѣ монети: две бронзови отъ Филипъ II Македонски (Мушмовъ, ант. мон. № 7120); една

бронзова автономна отъ Маронея (пакъ тамъ № 3944). Пауталия: една бронзова отъ Комода (Mionnet Suppl. II 374 № 1015) и две отъ Фаустина младата (Мушмовъ 4118 и 4110). Хадрианополисъ: една бронзова отъ Каракала (пакъ тамъ 2658). Deultum: една отъ Александъръ Северъ (Ibid. 3583). Единъ сребъренъ денаръ на Paullus Aemilius Lepidus отъ 54 г. пр. Хр. (Babelon, Monnaies de la rép. Rom. I, 122, № 10); два сребърни денара отъ Августа (Cohen, Monnaies impér. romaines I 69, бр. 43); две сребърни монети отъ Домициана (Cohen I 474, 47) и една бронзова отъ сжщия (Cohen I 506, 415);

Обр. 54.

една бронзова отъ Антонина Пия (Cohen II 361, бр. 944); една бронзова отъ Луций Веръ (Cohen III 183, бр. 126); една сребърна отъ Септимия Севера и отъ съпругата му Юлия Домна (Cohen IV 108, 21); една бронзова отъ Юлия Мамея, майка на Александра Севера (Cohen IV 491, бр. 8); една сребърна отъ Максимиана I (Cohen IV 506, бр. 7); двѣ бронзови отъ Аврелиана (Cohen VI, 191 бр. 153; 196, бр. 192); една бронзова отъ Констанция II (Cohen VII, 446, 44); една медна отъ Константинъ Велики.

Изтрити и неопредѣлени сигурно: 2 сребърни и 10 медни и бронзови.¹⁾

Parmi les nombreux sanctuaires du Cavalier thrace, découverts en Bulgarie, le sanctuaire près du village Diinikli (à présent „Lozen“), arrondissement de Harmanli, dans la Bulgarie du sud, présente un intérêt tout particulier. Malheureusement, il n'a pas été étudié systématiquement: une partie seulement de ses trouvailles fortuites a été publiée par V. Dobrousky dans des revues bulgares peu accessibles au public savant (Voir ci-dessus p. 128). L'auteur de cet article donne une étude avec la description de

¹⁾ Опредѣлението на монетитѣ дължа на Г-на Н. А. Мушмовъ.

toutes les trouvailles de ce sanctuaire connues jusqu'à présent: 22 bas-reliefs (entiers et fragments) et 32 statuettes (hauts-reliefs découpés)¹⁾: fig. 1—40. Il est à noter que les hauts-reliefs du cavalier provenant de ce sanctuaire sont en quantité plus nombreuse que les bas-reliefs; c'est ce qu'on remarque dans tous les sanctuaires du Cavalier thrace, découverts dans la Bulgarie méridionale.

Outre le Cavalier dans le sanctuaire de Diinikli était vénéré également Apollon, comme il apert de trois hauts-reliefs (fig. 3, 4, 5), d'un bas-relief (fig. 33), d'une plaque en marbre (p. 159, № 55) et d'un cippe en calcaire (fig. 46). Sur ces monuments Apollon porte le sur nom de Γεικιτιηγός qui se fait connaître dans des variations diverses (Voir Bull. soc. arch. Bulg. VII, 10). Un bas-relief, consacré à θεός Σώζων, porte le même surnom (fig. 30). Du même sanctuaire proviennent aussi deux statuettes d'Apollon en marbre (fig. 43, 44), deux petites têtes en marbre (fig. 41), trois statuettes en bronze (fig. 48 a, 50, 51); voir aussi fig. 42. Le bas-relief du Cavalier avec lyre (fig. 37) prouve qu'Apollon y est représenté en forme de Cavalier. La grande extension du culte d'Apollon en Thrace à l'époque romaine est attesté par bon nombre de monuments (voir p. e. Apollon Κενδρισός). Le rôle d'Apollon dans le culte thrace des Hyperboréens, Ἀπόλλων Σιτάλκης à Delphes, les monnaies du roi de Péonie Lykpeios et d'autres témoignages dont l'auteur parle avec plus de détails prouvent que le culte d'Apollon fut populaire en Thrace aussi avant l'époque romaine et que cette divinité faisait partie du panthéon thrace hellénisé.

Parmi les bas-reliefs et les hauts-reliefs, la partie inférieure d'un de ces derniers (fig. 5) mérite une attention particulière: on y voit un homme agenouillé, les mains jointes (liées ?) par derrière; les bas-reliefs (fig. 29, 34) où derrière le grand Cavalier se trouve un autre plus petit (peut-être les Dioscures sous forme de Cavaliers thraces). Un groupe spécial est formé par les bas-reliefs dans lesquels, sous le tableau principal, figurent en une ou deux rangées des luttes d'animaux (fig. 29, 30, 32).

Dans le sanctuaire ont été trouvés un certain nombre de statuettes équestres en bronze et en argent d'exécution grossière ainsi que les piédestaux de ces dernières (fig. 47, 48 b). De la même provenance: des ornements en bronze et en argent (fig. 52, 53), la pointe d'une pique en fer (fig. 52 a), des lampes en argile (fig. 54), une fusaïole (fig. 52 e) et des monnaies, la plupart du IIe et IIIe s., ce qui prouve que le sanctuaire avait atteint son apogée vers le temps-là pour prendre fin avec le triomphe du christianisme.

¹⁾ Cf. G. Seure, Musée de Belgrade, Rev. Et. Anc. 1923—1924, p. 66.

Тракийската гробница при Старо-Ново-село

Le tombeau thrace de Staro-novo-sélo

На северозападъ отъ Старо-ново село на около 2 клм., току подъ самия пжтъ за Копривщица, се издига грамадна могила, известна въ населението подъ името „Рошава могила“, — споменъ за онова време, когато цѣлата близка околностъ е била залесена и грамадни джбове сж се издигали и засѣнчвали самата могила. Тя е около 65 м. въ диаметръ и 12 м. висока (обр. 1). Отъ северъ склоноветѣ на могилата сж стрѣмни, къмъ западъ голѣма частъ отъ прѣстѣта е свлечена и отнесена отъ поройнитѣ дъждове; само къмъ югъ склоноветѣ на могилата сж по-полегати. Върхътъ на могилата липсва отъ постояннитѣ разкопки на иманяри и сега тя представлява пресеченъ конусъ. Цѣлата могила е натрупана отъ жълта пѣсьчлива прѣстъ, каквато се намира въ околнитѣ ниви. Само въ горната частъ на могилата прѣстѣта е черна и тукъ се намиратъ глинени фрагменти отъ сждове, принадлежащи на неолитната култура.

Гробницата въ могилата е била открита случайно отъ собственика на съседното лозе Геро Балевъ, който изровилъ първоначално частъ отъ подпорната стена на могилата и като копалъ въ западна посока разкрилъ фасадата на гробницата. За това откритие било съобщено на Пловдивската библиотека, отъ дето билъ пратенъ своевременно човѣкъ, който взелъ първитѣ мѣрки за запазване на гробницата. По липса на срѣдства въ края на мартъ 1926 год. можахъ да направя само най-необходимото — да разчистя гробницата, защото още отъ пръвъ погледъ разбрахъ, че тя е ограбена още на времето, но все се надѣвахъ да намеря нѣщо забравено или изпуснато, което би ме улеснило впоследствие при датировката на гробницата.

Гробницата прилича на малтъкъ гръцки храмъ съ предверие и вътрешна погребална камера (обр. 2). Стенитѣ на предверието сж градени повечето съ хубаво издѣлани камъни отъ бѣлъ варовникъ, който е донасянъ тукъ отъ по-далечни мѣста. Отъ сивъ пѣсьчникъ сж първия редъ камъни до основата, както и стѣпалата, вратата и камънитѣ отъ вътрешната камера. Хоросанна спойка между отдѣлнитѣ камъни липсва. Всички стени сж хубаво измазани отъ вътре, като въ предверието върху мазилката на камънитѣ, по крайщата, личатъ още

червени линии, както това виждаме въ много гробници отъ южна Русия¹⁾ (обр. 3). Предверието на гробницата е широко 2·40 м. и почти толкозъ дълго (2·50 м.). Самата врата, която води за вътрешната камера, е 90 см., а срѣдната стена — 55 см. Подставкитѣ на колонитѣ въ предверието, разположени тъкмо срещу вратата, сж съ размѣри 50 см., дебели 30 см. Диаметръ на колонитѣ 45 см., височина 60 см. Върху колонитѣ е лежалъ вѣроятнo дълъгъ камъкъ, който сега лежи разтрошенъ до източната стена на предверието (гл. обр. 3). Вътрешната камера е дълга 3·50 м. Височина на запазената северна стена на гробницата е 2·20 м. Както се вижда отъ плана и разрѣза на гробницата (обр. 2), тя е била покрита съ голѣми дѣлани плочи. Това може да се установи отъ единствената запазена покривна плоча въ северо-източния жгълъ.

Обр. 1. Рошава могила до Старо-ново-село.

Подътъ и въ дветѣ отдѣления е хубаво и гладко замазанъ съ хоросанъ. Въ двата жгла—юго-западния и северо-източния на вътрешната камера, има две ниши. Тази въ с. и. жгълъ е отъ камъкъ. Въ тѣзи ниши сж били закрепвани по всѣка вѣроятностъ по-голѣми глинени сѣдове, фрагменти отъ които се намѣриха при разкопкитѣ.

Единствената находка въ гробницата е златната овнешка главичка отъ дръжка на патера, намѣрена въ северо-западния жгълъ. (Обр. 4). Главичката е 2·15 см. дълга, съ дупчици за прикачване. Въ насипа се намѣриха и съвсемъ дребни частици отъ бронзови сѣда, каквито сигурно е имало въ по-голѣмо количество въ гробницата.

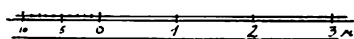
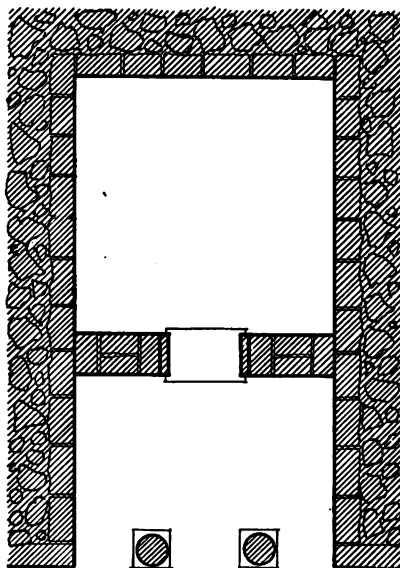
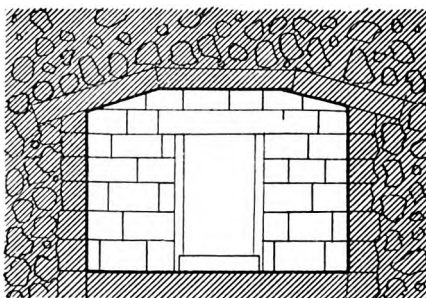
Ясна представа за погребението, поради много малкото находки, не можемъ да си съставимъ, но отъ изгорѣлия пластъ по цѣлия подъ

1) Ростовцевъ, Античная декоративная живопись на югѣ Россіи II (Атласъ), таб. XLIX, LII.

на гробницата се вижда, че трупът или по-всѣка вѣроятностъ труповѣтъ, ако се сѣди по голѣмината на гробницата, сѣ били изгорени и вжтре сѣ турени жертвения дарове. Следи отъ нѣкакви легла, както това се срѣща въ други гробници, не се указаха. Зазидването на предверието на гробницата съ суха зидария ме кара да вѣрвамъ, че тя отначало е стояла доста време отворена и впоследствие затрупана съ могилата. Ограбването на могилата изглежда, че е станало по сѣщия пѣтъ, по който е и открита — именно отъ юго-източната страна.

Нѣщо което правѣше силно впечатление бѣше голѣмия пласть на изгорѣла прѣстъ надъ срѣдната стена и на линията на покрива на гробницата. Понеже въ прѣстъта, която пълнѣше гробницата, не се указаха никакви подобни следи и понеже всички съборени покривни камъни бѣха подъ този пласть, то това би могло да се обясни само съ обстоятелството на нѣкакви голѣми жертвоприношения, извършени повисоко въ могилата и впоследствие, при срутване на гробницата, всичко постепенно се е смѣкло надолу. Отъ тази страна на могилата спускътъ, както казахъ, е почти полегать, което може да се обясни съ свличането на насипа.

Съ изключение на овнешката главичка не притежаваме други значителни предмети, за да можемъ да датираме сигурно гробницата. Тукъ ще ни помогне само сравнителния материялъ. Гробницата отъ Старо-Ново-село по своята форма напомня много тѣзи отъ така наречения македонски типъ. Такива сѣ гробницитѣ отъ Семолтесъ дере при Амфиполисъ, Палатица, Курино и пр.¹⁾ Тѣ пѣкъ отъ своя страна иматъ връзка съ гробницитѣ отъ Етрурия. Могилитѣ отъ македонския типъ се състоятъ главно отъ две

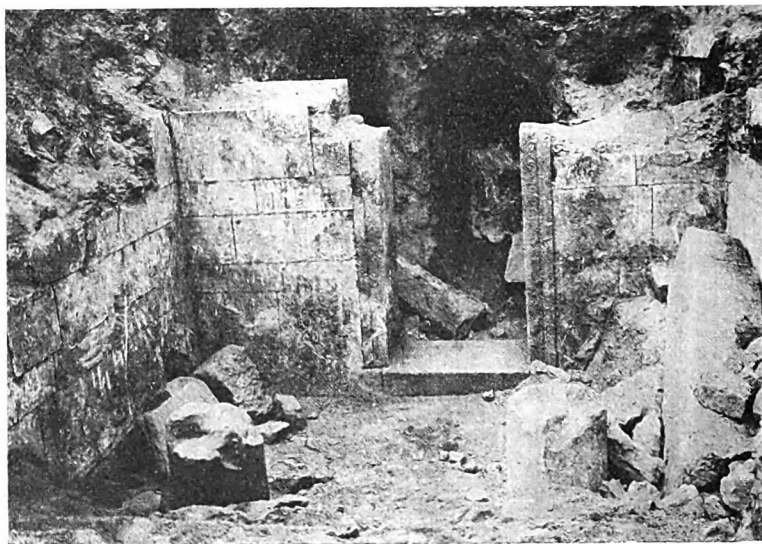

Обр. 2. Планъ на гробницата при Старо-Ново-село.

1) Perdrizet въ Bull. de corr. hell. XXII (1898) 335 сл. Heuzey et Daumet, Mission arch. de Maced. 226 сл.

подземни стаи: едната като предверие, другата погребална стая. Обикновено двете стаи сж засводени и изградени по хеленистически начинъ и въ тѣхъ вмѣсто умрѣлитѣ да бждатъ турени въ саркофази, сж били поставени върху каменни легла. Heuzeu (Miss. arch. de Maced. 343) отнася гробницата отъ Палатица въ времето на Александра Велики, тази отъ Niausta отъ сжщата епоха, отъ Пидна по-късно. Гробницата до Амфиполисъ (обр. 5), по-малка и по-бедно украсена отъ горнитѣ три, произхожда вѣроятно отъ сжщата епоха, отъ която е тази отъ Пидна — именно IV в. пр. Хр.

Но ние трѣбва да се обърнемъ за сравнение по-скоро къмъ порано открититѣ гробници въ нашитѣ мѣста. За жалость за нито една нѣмаме точно описание. Гробницата, която е най-близка съ нашата

Обр. 3. Гробницата отъ Старо-Ново-село

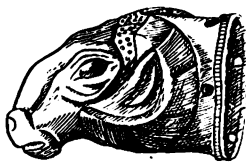
по градежъ, е тази отъ Юрукдѣръ (Ески-Джумайско), открита преди две години въ източната частъ на могилата, не далечъ отъ сжщото село (обр. 6). Тя се състои отъ една камера съ остъръ покривъ. И въ нея има зачатъци на живописъ — цвѣтни сж били яйцевиднитѣ орнаменти въ горната частъ на вътрешнитѣ стени и ромбовиднитѣ орнаменти, раздѣлени на три пояса по стенитъ¹⁾. По бронзовитѣ предмети намѣрени тамъ и които ще се издадатъ на друго мѣсто, тази гробница се датира отъ V в. пр. Хр. За гробницата отъ село Аязларъ (Поповско), произхождаща отъ сжщата епоха, нѣмаме точни сведения, понеже е много разрушена. За една подобна гробница отъ Варна и Върбица дава точни описания и планъ Шкорпилъ²⁾. По-точни описания

¹⁾ Нѣкои отъ сведенията за тази могила сж ми дадени отъ асистента при Музея В. Миковъ.

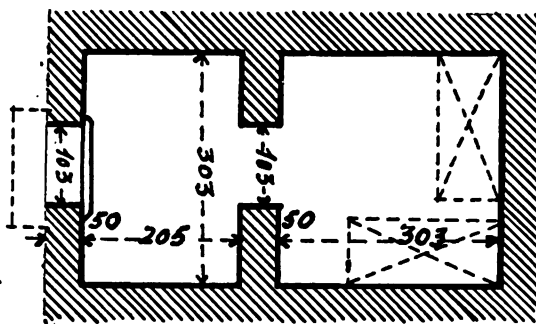
²⁾ Х. и К. Шкорпилъ, Могили 50, 131.

макаръ и много оскъдни, заедно съ единъ хубавъ планъ намѣрихме въ архивата на Народния музей за могилната гробница отъ Ловечъ, открита презъ 1896 год. (обр. 7). Тя била открита въ двора на Стойко Христовъ Сираковъ при разкопаване на една могила и то въ южната ѝ половина. Гробницата е била около 2·50 м. подъ повърхността на могилата, изградена съ цѣли квадрати отъ бѣлъ варовикъ. Както се вижда отъ приложения планъ, гробницата отъ Ловечъ, както тази отъ Старо-Ново-село, се състои отъ предверие и вътрешна погребална стая, раздѣлена съ една стена и врата, захлупена съ голѣма плоча отъ сѣщия материялъ. Предверието въ гробницата отъ Ловечъ е било постлано съ четвъртити камъни, сѣщо отъ бѣлъ варовникъ, а пода на вътрешната стая е билъ вѣроятно замазанъ съ хоросанъ. Гробницата е била цѣла засводена, но при откриването се указало, че е била ограбена и разрушена още на времето. Даже камънитѣ отъ свода сж били отвлечени. За тази гробница не се съобщаватъ никакви находки.

Гробницата отъ Анхиало (Шкорпилъ, Могили 51) е малко съ подруга форма. Тя е кржглеста, съ диаметръ 11·6 м.

Обр. 4. Златна овнешка главичка отъ Старо-Ново-село.

Обр. 5. Планъ на гробницата отъ Семолтесъ дере до Амфиполисъ.

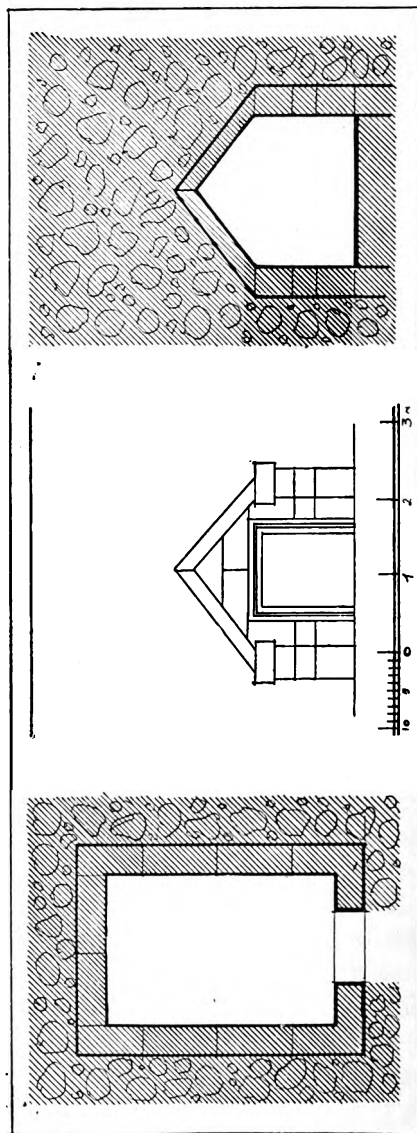
на срѣдата стѣлбъ съ диаметръ 3·50 м. съединена съ дългъ коридоръ. Но ние не трѣбва да отиваме толкозъ далече. Само преди една година се откри Дуванлийската гробница, която по намѣренитѣ предмети се датира отъ V в. пр. Хр. Г-нъ Дяковичъ не говори много за архитектурната форма на гробницата¹⁾, която е намѣрена твърде много разрушена. Той казва, че тя е била изградена отъ дѣланъ варовникъ, който се е обърналъ съ течение на времето въ сплотена гипсова стена, всичко напукано. Покривтъ, състоящъ се отъ 3—4 плочи, билъ строшенъ, жглитѣ на гробницата били раздѣлени и повалени отъ тежестта на насипа. Тя е еднокамерна гробница, както тази отъ Юруклеръ. Въ всѣки случай Дуванлийската могила има много общо съ архаическитѣ скитски могили отъ Южна Русия²⁾. Споредъ Ростовцевъ, въ инвентара на погребението преобладаватъ гръцки предмети, йонийски,

¹⁾ Дяковичъ въ Изв. на арх. инст. III, 111 сл.

²⁾ Ростовцевъ, Сарматскія и Индо-скитскія древности въ Recueil d'étude dédiées à la memoire de N. P. Kondakov (Prague), 243.

типични за могилата Таманъ отъ V в., а единственият предмет, които говорятъ за скитския изтокъ — това сж златнитѣ риби. Както забелезва по-нататъкъ и самъ Ростовцевъ, могилата не е окончателно изследвана и не сж известни останалитѣ конски снаряжения, погребани вътре нѣкъде въ насипа.

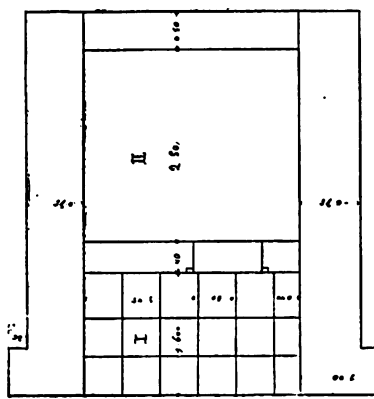
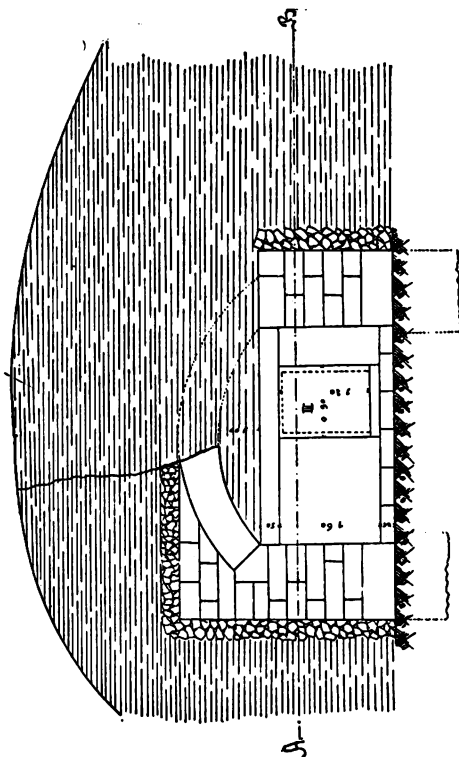
И на други мѣста въ България трѣбва да има доста много разкопани могили отъ този родъ, но за тѣхъ сведения до насъ мжно достигатъ. А за да можемъ да правимъ нѣкакви по-голѣми сравнения, за да можемъ да видимъ нѣкакви по-голѣми заключения и да говоримъ за нѣкакво влияние отъ северъ или югъ, за нѣкаква връзка съ съседнитѣ културни области, би трѣбвало да разкопаемъ систематически и изцѣло нѣколко по-голѣми могили отъ грамаднитѣ некрополи въ северна и южна България. Защото, както въ други области на археологията, така и въ дадения случай могилитѣ ще дадатъ материалъ за разрешаване на много проблеми. Това се схваща вече отъ науката и Ростовцевъ посвещава цѣли страници на нашитѣ находки въ свръзка съ скитско нахлуване въ Балканския полуостровъ ¹⁾. Понеже неговитѣ доводи сж твърде важни и за нашитѣ бждащи изучвания, азъ ще приведа нѣкои отъ мислитѣ му изцѣло тукъ. — Съ дохождането на келтитѣ се туря единъ пжтъ за винаги край на скитското напредване по брѣговетѣ на Дунава. За скитското владичество по долния Дунавъ, за траянето на това владичество, за неговия характеръ и промѣни не притежаваме никакви доказателства. Нѣма още достатъчно археологически данни, археологическитѣ издирвания въ България и Ромжния сж още въ своето начало. Обикновено литературата не се занимава

Обр. 6. Гробницата отъ с. Юруклеръ (Ески-Джумайско).

¹⁾ Rostovzeff, *Iranians and Greeks in South Russia*, 87 сл.

съ такива въпроси. Известни находки, обаче, открити случайно въ една или две могили въ южна България, даватъ ни надежда за това, което бихме могли да очакваме отъ систематическитѣ и методични изучвания на могилитѣ въ България. Като най-важни за изяснения на тѣзи въпроси сж находкитѣ отъ Брѣзово и Панагюрище, следъ това идатъ онѣзи отъ Бедняково и Радювене ¹⁾. Предметитѣ отъ първитѣ три мѣста сж били открити въ могилни гробове и начина на погребението дава понятие за погребалния ритуалъ. Тѣ много приличатъ на скитския ритуалъ и въ частностъ на този, който господствува на Днепъръ презъ IV и III в. пр. Христа. Характерното въ тѣзи погребения е, че тѣлото се погребвало подъ една могила въ една каменна камера. Отстрани на тѣлото или въ самата прѣстъ на могилата се погребвали единъ или повече коне съ богато орнаментирани поводи. Може да се заключи, че поводитѣ сж туряни своевременно въ гроба съ тѣлото, а конѣтъ бивалъ убитъ върху полупривършения земенъ насипъ. Гробнитѣ предмети въпрочемъ сж много подобни на тѣзи отъ гръцкитѣ гробове. Почти както въ скитскитѣ гробове, частъ отъ гробнитѣ дарове се състоятъ отъ гръцки предмети, импортирани отъ гръцкитѣ колонии, най-вече отъ Амфиполисъ, частъ отъ локални имитации на гръцки сждове и частъ отъ чисто мѣстни предмети. Всичко това не може да бжде само случайно. Това сочи на връзка между Скития и населението отъ южна България и силното скитско влияние върху туземцитѣ. Но тукъ намираме нѣщо повече — всички конски украси сж почти сжщитѣ въ тракийскитѣ гробове и въ гро-

Обр. 7. Скица на една стара гробница, намѣрена въ двора на Стойко Хр. Сираковъ въ гр. Ловечъ.

¹⁾ Филовъ въ Изв. на арх. д-во, VI, 3 сл.

боветъ на южна Русия. Най-после — и това е най-важното — всички предмети отъ зверинния стилъ намиратъ почти паралели въ скитскитъ конни украси отъ скитскитъ гробове въ IV и III в. Какъ може да се обясни това скитско влияние, което изглежда, че се възприема не само отъ животинския стилъ, но още въ погребалния ритуалъ. Четвъртиятъ въкъ е забележителенъ съ значителнитъ скитски нахлувания къмъ западъ и югъ, когато Одриската държава отслабва и не бива повече подържана отъ Атина. Може да се предполага, че при това положение скититъ се настанили здраво на долния Дунавъ, влияели на съседнитъ тракийски племена и въроятно подчинили известенъ брой отъ тѣхъ.

Гробницитъ въ южна България сж съградени безъ съмнение за по-незначителни тракийски царе и князе, каквито е имало много и нѣкои отъ който познаваме по сеченитъ отъ тѣхъ монети по типътъ на по-голѣмитъ градове. Но явно е отъ тѣхната материална култура, че тѣзи князе сж били напълно зависими отъ гръцката и скитска цивилизация. Разбира се не всички предмети сж били импортирани. Повечето сж правени у насъ, но по модели и нѣкои тракийски предмети, особено конски украси сж ясни имитации на западно скитска работа отъ IV и III в.

По градежъ и форма и гробницата отъ Старо-Ново-село не ще да е много далечъ отъ епохата на гробницата отъ Дуванли, толкова повече, че могилитъ сж далечъ една отъ друга не повече отъ 20 клм. За датировката на гробницата допринася и златната овнешка главичка, която по изработка може да се отнесе къмъ IV в. пр. Хр., отъ което време сж и съседнитъ могиленни гробни находки. Съвсемъ сигурно може да се датира само когато се разкопае не само Рошава могила, но и Четинева могила до сѣщото село. Некрополътъ на Старо-Ново-село, разположено въ гѣнкитъ на Срѣдна гора, е доста богатъ. До само Рошава могила на изтокъ лежатъ две малки могили. На около 500 м. юго-западно, въ мѣстността Единово рѣтъ се намиратъ две други могили. Право на югъ, на почти 2 клм. разстояние, е голѣмата могила Куилица, разкопавана отъ селянитъ и дето сж извадени много камъни. Току надъ селото, въ западна посока, стърчатъ три могили, сега оброкъ св. Атанасъ. По течението на Стара рѣка, на около километръ разстояние отъ селото, въ самото поленце (новитъ ливади) лежи сѣщо една могила. После идатъ на горе една голѣма и една малка могила до Монастиря. Въ сѣщото направление, но вече на възвишението е споменатата по-горе Четинева могила, отъ дето сж извадени много дѣлани камъни. Другата могила, южно, е помалка. По на югъ, въ жгѣла, който се образува между Стара рѣка и долчинката, въ мѣстността Овнарски поленъ лежи трета по-голѣма могила. На хребета пъкъ, въ мѣстността „Даданска килимия“ стърчатъ две могили. Източно отъ Монастиря е Тодоркова могила, а още по на изтокъ е голѣмата могила „Надъ св. Петка“, по шосето за Копривщица е Узунската могила.

Многобройнитъ могили издаватъ тукъ старо селище, каквото несъмнено е сѣществувало. Това селище се е намирало въроятно около Монастиря въ мѣстността Станица.

Résumé

Le tombeau a été découvert par hasard dans le tumulus Rochava à environ 2 klm. à l'ouest de Staro-Novo-Sélo, arrondissement de Plovdiv, sur la route de Koprivchitza, au pied même de la Sredna-Gora. Le tumulus a 65 m. de diamètre et 12 m. de hauteur. Le tombeau se trouve dans la périphérie de la partie supérieure du tumulus. Mfs à jour on constata qu'il avait été pillé.

Le tombeau a l'aspect d'un petit temple grec avec portique et chambre funéraire intérieure (fig. 2). Les murs du portique sont bâtis principalement en blocs bien taillés de calcaire blanc qui a été apporté de loin. Le premier rang de pierres au-dessus des fondations, les marches, la porte et les pierres de la chambre intérieure sont de gravier. Entre les pierres taillées il n'y a pas de liase en mortier. Tous les murs intérieurs sont soigneusement recouverts d'un enduit. Dans le portique l'enduit qui recouvre les blocs est bordé par des lignes rouges; ainsi cela existe dans beaucoup de tombeaux du sud de la Russie (fig. 3). Le portique du tombeau a 2.40 m. de large et 2.50 m. de long. La porte qui conduit à la chambre intérieure a 90 cm., le mur intérieur — 50 cm. Les socles des colonnes dans le portique, disposées en face de la porte, ont 50 cm. d'épaisseur, et 30 cm. h. Les colonnes ont 45 cm. diamètre, 60 cm. de hauteur. Il est probable que sur les colonnes était posé un long bloc qui, brisé, se trouve actuellement près du mur, est du portique (fig. 3). La chambre intérieure a 3.35 m. de long. Le mur nord, conservé, du tombeau a 2.20 m. de haut. Ainsi que l'on voit d'après le plan et la coupe du tombeau (fig. 2) celui-ci était couvert de grandes plaques taillées. Cela peut être établi par la seule plaque de la toiture conservée dans l'angle — nord est. Le plancher dans les deux compartiments est bien enduit d'une couche de mortier. Dans les deux angles, sud-ouest et nord-est, de la chambre intérieure, se trouvent deux niches dans lesquelles étaient probablement placés de grands vases en gré.

Le seul objet trouvé dans le tombeau est un manche de patère en or représentant une tête de mouton.

Par sa forme le tombeau rappelle ceux du type dit macédonien découverts près de Palatitsa, Kourino, et ailleurs. Des tombeaux pareils ont également été découverts près du village d'Uroukler (arr. d'Eski-Djoumaja) datant du Ve siècle a. Ch., près du village d'Azazar (arr. de Popovo) appartenant à la même époque, à Lovetch et ailleurs. Le dernier tombeau de ce genre qui a été découvert est celui de Douvanli (region de Plovdiv). Par les matières et le travail de la tête de pathère le tombeau de Staro-Novo-Sélo peut être daté du IVe siècle av. J. Ch.

Единъ шлемъ отъ гробъ въ с. Ковачовица

Un casque de tombe du village Kovatchovitzza

Презъ 1924 г. жителя отъ с. Ковачовица (Неврокопска околия) Георги Петковъ Пехливановъ, като разкопвалъ въ двора на селската черква, се натъква на единъ гробъ съ правоъгълна форма, направенъ отъ каменни плочи. Кое е накарало разкопвача да работи тамъ, какво точно е намѣрено, и какви сж били размѣритѣ на гробницата — не е известно, — а само единъ бронзовъ шлемъ и две бронзови торкви постѣпиха въ сбиркитѣ на Народния музей. При намѣренитѣ досега въ гробни находки шлемове винаги е имало и други предмети¹⁾, следователно и въ този случай не е изключена възможността да е имало и други старини, но сега изчезнали. Въ сжщия дворъ пакъ въ гробове и въ поминали години сж намирани много предмети.

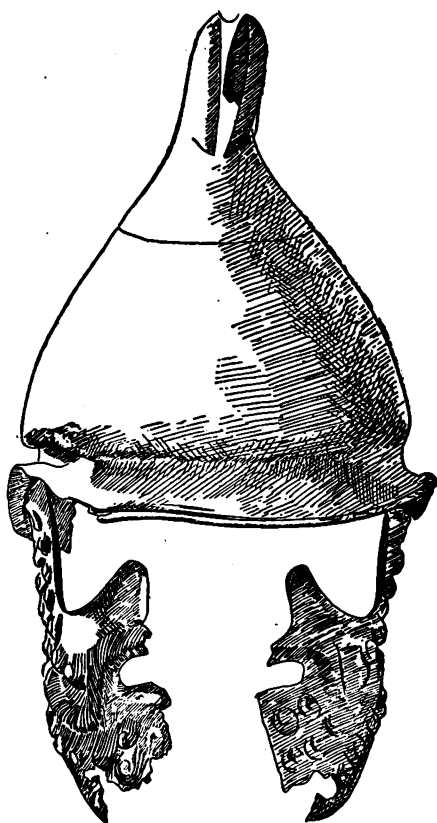
Шлемътъ (обр. 1 и 2) е направенъ отъ бронзова тенекия, покрита съ зелена патина; на нѣкои мѣста металътъ е доста разяденъ. Има форма на конусъ съ изпъкнали страни, на които върхътъ завива напредъ и надолу и свършва съ тѣло закръгляване. Височината му мѣри 23·7 см., при най-голѣмъ диаметръ на основата 25 см., а ширината 21 см. Най-голѣмата му височина отъ предната горна частъ до задната най-издадена тилна частъ е 35 см., а отъ най-високата горна частъ, заедно съ бузнитѣ предпазители, е 39 см.

Горната заострена и напредъ издадена частъ се състои отъ две еднакви половини, които по-рано сж се допирали, но сега сж малко раздалечени. Тѣзи половини сж приковани въ долния си край една за друга и сжщевременно всѣка една по отдѣлно е прикована къмъ долната изкована изцѣло отъ една частъ, която къмъ основата си се стеснява, за да бѣде издадена навънъ по цѣлата околна периферия, като по този начинъ се образува околнен сѣнникъ, на който крайния рѣбъ е завитъ нагоре и навънъ около не дебела медна тель. Сѣнникътъ надъ лицето и ушитѣ е по-малъкъ, като постепенно се завива навънъ и се отдѣля отъ задтилника чрезъ две странични връзвания. Задтилникътъ е удълженъ надолу, като слабо е завитъ навънъ и нагоре.

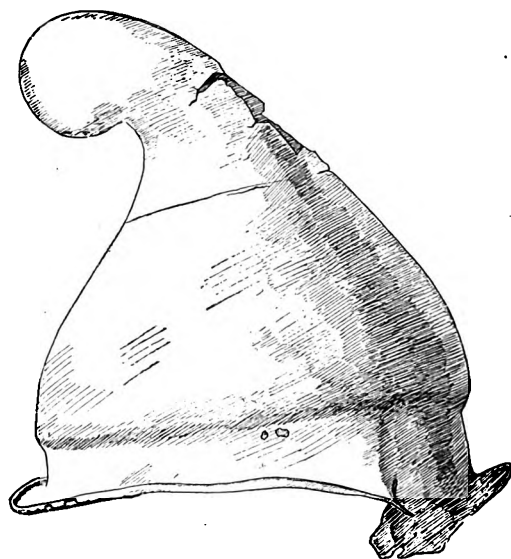
¹⁾ Отъ могилнитѣ гробове при Караачъ (Анхиалско) и Юруклеръ (Ески Джумайско).

Надъ мѣстото на ушитѣ шлемътъ има две дупчици за прикрепване, съ помощта на тель, на предпазители върху бузитѣ (обр. 3). Предпазителитѣ сж две бронзови плочи, изрѣзани така отъ къмъ вътрешния си краенъ рѣбъ, че, поставени на лицето и прикрепени къмъ шлема, оставатъ мѣсто само за очитѣ, носа и устата, а всичко друго е закрито. Горниятъ краенъ рѣбъ е раздѣленъ на три, така че сръдната частъ е изрѣзана, а крайнитѣ две сж завити и образуватъ

единъ видъ трѣбички, презъ които е прекарана тель, съ помощта на която тѣ се прикрепватъ за шлема. Върху външната имъ повърхность пластично е стилизирана, по подобие на малки волути, брадата, а мустацитѣ сж представени въ видъ на навитъ шнуръ. Отъ къмъ задната

Обр. 1. Бронзовъ шлемъ отъ Ковачовица
(гледанъ отпредъ).

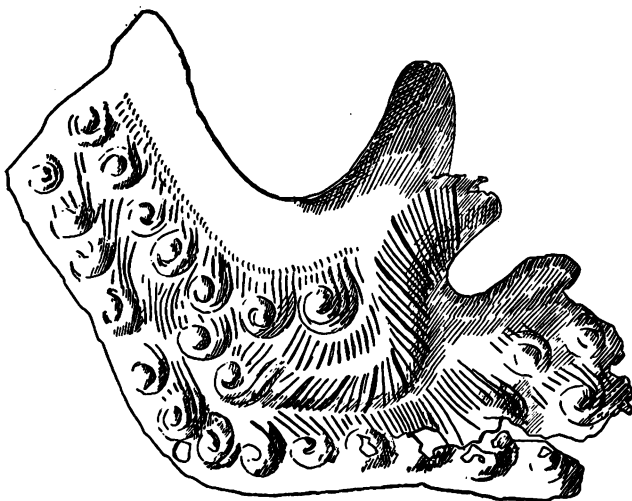
Обр. 2. Бронзовъ шлемъ отъ Ковачовица
(гледанъ отъ страни)

долна частъ бузнитѣ предпазители иматъ по една дупка за привръзване отзадъ. Дължината имъ достига до 17 см., ширината до 12 см.

Шлемътъ е добре запазенъ; има само нѣколко дупки отъ разяждането на бронзовата тенекия.

Заедно съ шлема, както вече се помена по-горе, сж намѣрени и две бронзови торкви (едната запазена на половина). Краищата на торквитѣ сж единъ срещу другъ и малко надебелени. Надебеляването започва отъ сръдата и постепенно отива къмъ краищата. Запазената торква има диаметръ 12.2 см. (обр. 4). И на дветѣ торкви краищата сж орна-

ментиран: на запазената има по 5 широко врѣзани бразди напрѣчни на дължината, отъ дветѣ страни на които успоредно има още по два нарѣза, съ изключение на крайнитѣ широки бразди, дето има по 6 нарѣза. Още по-навжтре следватъ по 3 реда едвамъ личащи вдлъбнатинки. Разстоянието между нарѣзитѣ е изпълнено съ двойни кръгове, въ срѣдата на които има малки вдлъбнатинки (обр. 4, а, в). Орнаментътъ на другата торква е почти сходенъ съ този на първата, съ тази разлика, че намѣсто 5 вдлъбнати бразди имаме 7, като краищата на 5-тѣ бразди преминаватъ и въ външнитѣ страни, а крайнитѣ две сж по-плитки. Между нарѣзитѣ има малки концентрични кръгчета, съ вдлъбнатинки въ центъра, а между последнитѣ по-плитки нарѣзи има успоредни пояси отъ криви линии. И дветѣ торкви сж покрити съ зелена патина.

Обр. 3. Бузень предпазитель отъ Ковачовица.

По липса на други характерни предмети при тази гробна находка, трудно е да се опредѣли епохата, къмъ която пренадлежи нашиятъ шлемъ. Споредъ публикуваната статия на Schröder'a подъ заглавие „Thrakische Helme“ въ Jahrbuch des kaiserlich deutschen Archéologischen Instituts. Band XXVII 1912 г. стр. 317 и след., той спада къмъ тракийскитѣ. Въ тази статия основно сж проучени и сравнени съ по-раншни и по-късни шлемове всичкитѣ познати тракийски типове. Статията е придружена съ нѣколко таблици и съ обширно цитирана литература. Не е тукъ мѣстото да се спираме върху произхода и развитието на тракийскитѣ шлемове нито пъкъ да разглеждаме разнитѣ видове форми и прототипи. Авторътъ раздѣля всичкитѣ описани шлемове, чието произхождение въ повечето случаи е Балканскиятъ и Апининскиятъ полуострови, на 8 форми¹⁾, между които нашия шлемъ можемъ да

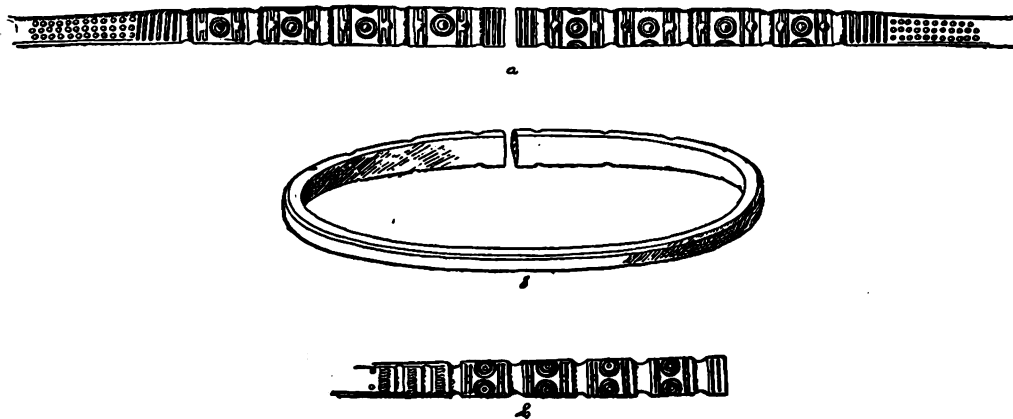
¹⁾ Schröder B. Thrakische Helme, Jahrbuch 1912 г. стр. 317 и 318.

отнесемъ къмъ втората. Разликата между тѣзи осемъ вида е сжщественна, било по външна форма, техника, преденъ или заденъ сѣнникъ, ушни предпазители и пр. Шлемътъ отъ Ковачовица можемъ да сравнимъ съ следнитѣ шлемове отъ втората форма, описани у Schröder'a:

а) Въ Копенхагенския музей се намира единъ бронзовъ шлемъ, прибранъ отъ Цариградъ и произходящъ по всѣка вѣроятностъ отъ Тракия. Той е съ малко по-голѣми размѣри отъ нашия; неговиятъ върхъ се състои отъ две еднакви половини, прикрепени къмъ долната изкована отъ едно частъ. Предниятъ и страниченъ сѣнникъ е по-малкъ отъ задния, отъ който се отдѣля съ широки врѣзвания. Бузнитѣ предпазители сж сходни съ тѣзи отъ Ковачовица¹⁾.

б) Бронзовъ шлемъ отъ Ergbach, произходящъ отъ Samnium. Съставенъ е отъ две еднакви половини и съ по-малки размѣри отъ горния²⁾.

в) Единъ бронзовъ позлатенъ шлемъ произхожда отъ една гробна могила отъ Керчъ; той се датира къмъ 4 в. пр. Хр.³⁾.

Обр. 4. Бронзови гривни отъ Ковачовица.

г) Въ Лувърския музей има единъ бронзовъ шлемъ отъ неизвестно мѣстонахождение изъ Италия, богато орнаментиранъ и снабденъ съ единъ видъ гребенъ, прикрепенъ върху горната заострена и напредъ издадена частъ⁴⁾.

д) Отъ сжщия типъ е и единъ позлатенъ бронзовъ шлемъ, сега въ Берлинския музей, на който края на горната заострена и напредъ издадена частъ преминава въ птичи клонъ. Произхожда отъ езерото Немо въ Италия⁵⁾.

¹⁾ Schröder, стр. 326.

²⁾ Schröder, стр. 326.

³⁾ Пакъ тамъ, стр. 326.

⁴⁾ Пакъ тамъ, стр. 327.

⁵⁾ Пакъ тамъ.

Отъ всички изброени по-горе 5 шлема нашиятъ напълно е сходенъ съ Цариградския. Сходството е така поразително, че съ право можемъ да отнесемъ и двата шлема къмъ една епоха. Като вземемъ предвидъ, че Копенхагенскиятъ шлемъ е прибранъ отъ Цариградъ, дето безспорно е занесенъ отъ нѣкой, който го е намѣрилъ изъ Тракия, и го сравнимъ съ Ковачовския, съ който по форма, техника, направа на горната заострена и напредъ издадена частъ, начинъ на прикрепянето на бузнитѣ предпазители, закривяване на предния сѣнникъ и отдѣляне на задтилната частъ е напълно идентиченъ, то безъ никакво съмнение бихме могли да имъ припишемъ едно време и произходъ. Къмъ това като се прибави и пълното подобие по форма на бузнитѣ предпазители, еднаквото третиране на брадата и мустацитѣ, начинътъ на прикрепването имъ къмъ шлема, както най-после дупчицитѣ служили за привръзване на предпазителитѣ (Schröder Beil. 9.¹⁰), можемъ да заключимъ, че двата шлема не само че сж отъ едно време и произходъ, но и че даже сж излѣзли отъ едно ателие.

Единъ бузенъ предпазителъ, сходенъ съ горнитѣ, произхожда отъ Dodona (Schröder Beil. 9.⁸). У него мустацитѣ и брадата сж стилизирани по сщия начинъ. Но както Копенхагенскиятъ, така и Ковачовскиятъ шлемове не сж датирани; сжщо не е известно и епохата, на която принадлежи бузниятъ предпазителъ отъ Dodona. Бузнитѣ предпазители отъ този типъ шлемове сж подвижни и се отнасятъ къмъ епохата следъ 5—4 в. пр. Хр.¹⁾, до като шлемове съ нераздѣлни отъ горната частъ бузни предпазители сж отъ по-стари форми — къмъ 6—5 в. пр. Хр.²⁾. Шлемътъ отъ Керчъ, който е подобенъ на нашия и датира отъ 4 в. пр. Хр., е съ подвижни предпазители. Ако пъкъ сравнимъ горнитѣ шлемове съ фригийскитѣ шапки, то, споредъ Schröder'a, ще трѣбва да ги отнесемъ къмъ 5—4 в. пр. Хр.³⁾. Тѣй като нашиятъ шлемъ е сходенъ съ този отъ Копенхагенъ, който пъкъ, сравненъ съ фригийскитѣ шапки, може да се датира къмъ 5—4 в. пр. Хр., сходенъ е сжщо и съ този отъ Керчъ — вече датиранъ, то и шлема отъ Ковачовица можемъ да отнесемъ и то пакъ не съ сигурностъ къмъ тази епоха, не по-рано отъ 5 в. пр. Хр.

Да приведемъ още нѣколко данни относително шапкитѣ наподобяващи нашия шлемъ. — Тракийцитѣ, еднакво както женитѣ, така и мъжетѣ, сж носели шапки подобни на фригийскитѣ⁴⁾; шапкитѣ на скититѣ иматъ аналогична форма⁵⁾; сжщо въ единъ релефъ отъ Tysa амазонкитѣ сж представени съ фригийски шапки⁶⁾. Тази форма шапки особено е характерна за тракийската богиня Бендида, която се срѣща

¹⁾ Daremberg et Saglio, Dictionnaire des antiquité, стр. 1433: Schröder, стр. 329.

²⁾ Schröder, стр. 326.

³⁾ Schröder, стр. 337.

⁴⁾ Schröder, стр. 329.

⁵⁾ Rostovziff, — *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, стр. 107.

⁶⁾ Reinach S., — *Monuments nouveaux de l'art. antiques II*, 1925, стр. 313.

върху много релефи, произходящи отъ нашитъ земи и южна Русия¹⁾. Особено добре личи шапката върху една статуйка на Бендида²⁾, сжщо и върху много монети е представена фригийската шапка³⁾; най-вече на тѣзи отъ Енея, отъ 4 в. пр. Хр.⁴⁾.

Да разгледаме бузнитъ предпазители съ моделирани бради и мустаци, които заедно можемъ да вземемъ като маска⁵⁾, и които по-късно, особено въ римско време се срѣщатъ доста начесто⁶⁾. На тѣзи бузни предпазители не е представено нищо друго, освенъ брадата и мустацитъ на този, който е носилъ шлема. Едно подобно третиране на брадата и мустацитъ се срѣща особено често въ монетитъ на Филипъ V (220—179 г. пр. Хр.). Ако вземемъ нашия шлемъ за шлемъ-маска, то той не може да бжде следъ Христа, тъй като шлемоветъ-маски, около Рождество Христово и следъ това време сж безъ брада и мустаци⁷⁾.

Отъ всички приведени по-горе данни, които, сравнени съ нашия шлемъ, ни навеждатъ на времето отъ преди Христа, но къмъ коя точно епоха, дали къмъ 5—4 в. пр. Хр. или по-късно, на това ще може да се отговори съ положителностъ, само следъ като се намѣрятъ други шлемове отъ сжщия типъ, при които би имало предмети точно датирани.

Колкото за дветъ торкви, чийто орнаментъ се срѣща и въ бронзовата и въ много по-късни епохи, сжщо нищо опредѣлено не може да се установи. Въ музейнитъ сбирки има нѣколко торкви, аналогични на Ковачовскитъ, но и тѣ отъ случайни находки, безъ каквито и да е било други данни.

On a trouvé dans un tombeau en pierre près de l'église du village Kovatchovitza (district de Nevrocop) un casque et deux torques, en bronze.

Le casque est fait de trois pièces jointes par des rivets. Par sa forme le casque est du type thracien. H. 23.7 cm., l. 25 cm. La visière est plus petite que le garde-nuque.

Les garde-joues sont mobiles et ornées de reliefs, qui représentent la barbe et la moustache.

Le casque de Kovatchovitza est tout pareil de celui du musée de Copenhague et on peut le dater vers le V—IV s.

Les deux torques sont ornées de raies et de petits trous.

¹⁾ Schröder B., стр. 830: Кацаровъ Г., Бендида, въ Изв. на истор. д-во, кн. II, стр. 33.

²⁾ Schröder B., стр. 330 и цитираната тамъ литература.

³⁾ Schröder B., стр. 330 и цитираната тамъ литература.

⁴⁾ Мушмовъ Н., Античнитъ монети, стр. 380.

⁵⁾ Schröder, стр. 324.

⁶⁾ Филовъ Б., Шлемъ-маска въ музея при Пловдивската Народна библиотека въ Годишникъ на Народната библиотека въ Пловдивъ, 1923, стр. 144, 148.

⁷⁾ Филовъ Б., Шлемъ-маска, стр. 150.

Обсадата и завладяването на гр. Пловдивъ отъ Готитѣ

Le siège et la prise de Philippople par les Goths

Презъ време на царуването на римския императоръ Деций (249—251 г. сл. Р. Хр.) великолепната и съ многочислено население столица на Тракия, Пловдивъ, претърпѣла голѣмо нещастие. Готитѣ, подъ водителството на своя царъ Книва¹⁾, следъ като преминали Дунавъ, навлѣзли въ предѣлитѣ на римската империя и опустошили Мизия, като се прѣснали изъ цѣлата страна. Тѣхни силни отдѣления минавали Балкана (Haemus) и разграбвали Тракия²⁾. Тогава храбриятъ императоръ се отправилъ бързо съ войскитѣ си къмъ Мизия и, както се вижда отъ писмото му, изпратено до гражданитѣ на гр. Пловдивъ, сполучилъ да разбие Готитѣ близо до Никополъ³⁾ и да освободи този градъ, който билъ обсаденъ отъ тѣхъ — „προαποδείκνυται δὲ οὐ πόρρω τοῦ ἀληθοῦς εἶναι τὸ ἐπάγγελμα ἐκ τῶν πρὸς Νικοπόλει πραχθέντων, εἴ γε μὴ μεγαλῆγορεῖσθαι δεήσει“⁴⁾ (че обещанието ни е истинско — се доказва отъ това, което направихме близо до Никополъ, безъ да има нужда да се хвалимъ).

Но Деций се опасявалъ, да не би пловдивчани, гледайки, какъ Готитѣ опустошавали прекраснитѣ околности на града имъ, да излезатъ извънъ крепостнитѣ стени и, както сж били неопитни въ боя, да се изложатъ на опасностъ безъ нужда, като дадатъ сражение на открито поле на опитнитѣ и многобройни врагове, преди той да имъ дойде на помощъ. Затова той имъ написалъ писмо отъ Мизия, следъ победата си надъ Готитѣ при Никополъ, което изпратилъ съ бързоходци до Прискъ, началникъ на римската войска въ Тракия и комендантъ на пловдивската крепостъ. Въ това писмо той препоръчва на пловдивскитѣ граждани да чакатъ пристигането му, тъй като той съ силна войска имъ се притича на помощъ, и да се защищаватъ само отъ стенитъ на непревземаемия си градъ.

Началото на писмото, понеже има изгубени и разбъркани текстове, е невъзможно да се прочете буквално и да се разбере по смисълъ. Но останалата по-голѣма частъ отъ него е запазена добре и отъ нея

¹⁾ Jordanis, Getica, XVIII, 101.

²⁾ Zosimi, I, 23.

³⁾ Nicopolis ad Istrum.

⁴⁾ Dexippi, fr. 19, p. 677, t. III; Fragm. historicorum graecorum.

ние узнаваме за бащинския интересъ на императора къмъ пловдивчани и за прекраснитѣ му съвети къмъ тѣхъ. Отъ писмото научаваме за многочислеността и за бойнитѣ сили на Готитѣ, както и за начина, по който тѣ сж се сражавали, а сжщо така за непревзимаемостта на пловдивската крепостъ, за чифлицитѣ въ полето и за предградията ѝ, които били богати и разкошни. Тукъ даваме отъ оригинала тази частъ отъ писмото на императора Деций, която може да се чете:

„... Ἐξαγγέλλεται γὰρ ... νεότητι οὐ κατὰ καιρὸν θαρροῦντας καὶ τούτῳ ἐκπληξιν ἐς τοὺς ἐναντίους ἔξειν νομίζοντας, οἱα δὴ πολέμων ἀπειράτους, εὐτολμότερον αὐτοῖς μάλλον ἢ προμηθέστερον παρὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν προαγωνισμάτων συνίεσθαι. Καὶ ἐστὶ μὲν οὐ πάντῃ ὑπαίτιος ὑμῶν ἡ ἐπιχειρήσις, διότι καὶ ὑπὲρ καλῶν ἔργων' συνευξαίμην δ' ἂν καὶ πείρα δύνασθαι προσφορωτάτους γενέσθαι. Ἐπέσκεμμαι δὲ ὡς ἐν τοῖς πολέμοις τὸ ἀνδρεῖον μετὰ μὲν ἐμπειρίας ἰσχυρόν, ἀνευ δὲ τούτου ἀσθενές· καὶ θρασύτης λογισμῶν ἄμοιρος ἤδη σὺν τῷ μὴ κατὰ καιρὸν εὐτόλμῳ ἔσφηλε. Κράτιστοι δὲ οἱ συνέσει τὸ διάφορον τῶν ἐκδησομένων εἰδότες μάλλον ἢ θυμῷ ἐς τὰς μάχας καθιστάμενοι. Παραινῶ μὴ δὴ ἐς τὸ ἔτοιμον τῆς γνώμης καὶ τοῦ πλήθους τὸ ἀδέβαιον ἰδόντας, τοῦ κοινοῦ τῆς ἀσφαλείας ὑφέσθαι· ἀποκινδυνεύσεται γὰρ ὑμῖν σωτηρία οὕτως ἐς μηδὲν δέον, καὶ θράττεσθαι ἢ διάνοια ὑμῶν δόξει μάλλον ἢ ἐπιβούλιος περὶ τῇ πάσῃ πόλει τοῦ ἐκδησομένου ἔχουσα τὴν πείραν. ὑπαίτιος δ' ὁμοίως ὁ τε ἀνανδρία τὸν ἐφεστηκότα ἀγῶνα ἐξιστάμενος καὶ ὁ θρασύτητι ἐς τοὺς μὴ προσήκοντας κινδύνους ἰὼν, παρὸν βίον ἐν ἀσφαλείᾳ σφίζεσθαι. Λογισμῷ δὲ πιστεύων ἀνὴρ βεβαιότερος ἢ ἀμαθίας σχήματι πρὸς τὰς ἀδήλους φορὰς τῶν πραγμάτων ἐξορμώμενος. Αἶ τε ἐν τοῖς πολέμοις συντυχίαι ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τὴν τόλμην διδόασιν ἐξιῶσιν ἐς τοὺς κινδύνους ἢ ἀδείας παρουσίᾳ τὴν μετὰ τοῦ ἀσφαλοῦς σύνεσιν παρέχονται, ὥς μὴ σὺν δέει τι μάλλον ἡπειγμένως ἢ προμηθείᾳ πράξῃ.

... „Получаватъ се известия... че вие възнамѣрявате да дадете сражение на готитѣ повече поради смѣлостъ, отколкото по разсждѣкъ; вие сте съвсемъ неопитни въ боя, тъй като не сте участвували скоро въ сражение; това правите, защото сте млади и имате куражъ и мислите, че така ще уплашите враговетѣ си, което си нѣма мѣсто въ случая. Намѣренieto ви не е съвсемъ за осжждане, защото е за добро дѣло. И азъ ви бихъ пожелалъ да можете и въ опитността си да се проявите полезни за себе си. Но мисля, че въ войнитѣ мжжеството заедно съ опитността даватъ сила, а безъ нея то е слабостъ. И смѣлостта безъ разсждѣкъ до сега не е успѣвала, защото храбростъ не е нужна въ всѣки моментъ. По-мжжествени сж онѣзи, които знаятъ ползата на онова, що може да стане, отколкото онѣзи, които отиватъ въ сражения съ яростъ. Съветвамъ ви, прочее, да не пренебрегвате сигурността на цѣлия градъ, имайки предвидъ, че вашето решение е прибѣрзано, и че мнението на мнозинството, което днеска е съ васъ, е промѣнчиво. Защото по този начинъ ще рискувате сигурността си гдето не е нужно, и ще се види, че проявявате повече смѣлостъ, отколкото да мислите съ опитностъ за онова, което ще настъпи за цѣлия градъ. Както е виновенъ този, който отъ страхъ отбѣгва предстоящия бой, сжщо тъй е виновенъ и онзи, който отива срещу опасността, безъ да има нужда, само за да покаже геройство, когато може да запази живота си съ сигурностъ. Въ по-голѣма безопасностъ е онзи човѣкъ, който вѣрва въ здравата си мисълъ, отколкото онзи, който, поради неопитностъ, се

Λογιζόμενοι δὲ τάδε μὴ ἴτε πρὸς ἀνδρας ἐς ἀγῶνα κατ' ἐρημίαν τῶν συλληφομένων ἐχυρᾷ δυνάμει ἐπὶόντας καὶ πολλῇ μὲν ἔππῃ, πολλοῖς δὲ ὀπλίταις καὶ ψιλοῖς παρεσκευασμένους, ἔτι δὲ πείραν πολεμικὴν φοβεροῦς καὶ σωμάτων ὄψει δεινούς, καὶ ὀπλῶν ἀνασεισει, ἀπειλαῖς τε καὶ ῥῆσις μεγέθει ἱκανωτάτους προεκφοβῆσαι τοὺς πρῶτον ἐς αὐτοὺς ἰόντας. Μὴ δὴ πρὸς τοὺς δε ἀποκινδυνεύσητε, ἐξὸν ἀπὸ τῶν τειχῶν σὺν ἀσφαλείᾳ ἀμύνεσθαι. Καὶ γὰρ ἡ ἐλπὶς τοῖς πρῶτον ἐς μάχην ἰοῦσιν ἰσχυρόν τι ἔδοξεν εἶναι καὶ προσαγωγότατον ἐς κατόρθωσιν' ἀλλ' ἐν τοῖς περιφανεστάτοις ὤφθη, ὅταν τῷ ἀληθεῖ μάχηται. Εὐδηλον δὲ δήπου, οἶμαι ὥς καὶ τοῖς ἐξ Ἰσου οὖσιν ἀνευ στρατηγοῦ κατὰ μόνας ἀποκινδυνεύειν σφαλερώτατον' τὸ δὲ ὑπὸ ἡγεμόνι τε ἄγεσθαι καὶ ἐς κοινωνίαν ἡκεῖν ἑτέροις τοῦ κινδύνου ἐν τε ἐνθυμήσει καὶ τοῖς ἔργοις ἀσφαλέστατον, ραδίαν ἔχον τὴν παρὰ τοῦ πέλας ἐπανόρθωσιν. Κρεῖττον τε σὺν ἑτέρῳ κατορθοῦντας δόξης ἔλαττον ἔχειν ἢ δίχα τοῦ προμηθοῦς κατὰ μόνας ἐπιχειρήσαντας σφαλῆναι. Καὶ ἀπόντος μὲν πολὺ ἀπὸ σφῶν τοῦ ἐπιδοθηήσοντος, οἷα δὴ μονωθέντας, δράσαι τι σὺν εὐχερείᾳ σύγγνωμον ἀνδρῶν δὲ οὐκ ἀπωθεν ὄντων ἀριστα πολέμῳ ὤμιληκότων καὶ πείραν παρασχομένων τοῦ νικᾶν καὶ ταῦτα τὸ ἀδεές ἐς τοὺς κινδύνους ἐν τῷ διὰ μέσου ἐκ τῆς τῶν τειχῶν ὀχυρότητος ἔχοντας, πρᾶξαι τι παρὰ τὴν τοῦ ἀρχοντος καταίνεσιν καὶ τῷ ἀμεινον ἐκδῆ, οὐκ ἀνεπίκλητον ἐφάνη διὰ τε τὸ δυσπειθές τὸ περὶ τὸν προστάξαντα καὶ ὅτι σὺν τῷ ἀμφιβόλῳ τοῦ κινδυνεύματος ἐπεχειρήθη.

стреми къмъ нѣща, които не се знае какъ ще се свѣршатъ. И войнитѣ, или принуждаватъ къмъ смѣлость онѣзи, които отиватъ да се сражаватъ, или имъ даватъ благоразумие и сигурность, за да не направятъ нѣщо прибързано, повече отъ страхъ, отколкото отъ предпазливостъ.

Това като имате предвидъ, недейте отива, безъ да получите помощъ, да се биете съ мжже, които идатъ срещу васъ съ голѣми сили и които сж подготвени съ много конници и много тежка пѣхота и лековѣоржжени войници. Тѣ сж страшни съ бойната си опитность и съ едрото си тѣлосложение, извънредно много сж способни съ застрашавания и съ силни викове да сплашатъ още отъ началото тѣзи, които за прѣвъ пжтъ излизатъ срещу тѣхъ. Недейте, прочее, се излага на опасность противъ тѣзи мжже, когато е възможно отъ крепостнитѣ стени да се защищавате съ сигурность. Защото за онѣзи, които за прѣвъ пжтъ влизатъ въ бой, надеждата за успѣхъ се вижда силна и твърде много примамлива, но е много ясно, че надеждата е слаба, когато се сражава срещу действителна сила. Очевидно е, както мисля, че е извънредно погрѣшно да се сражава нѣкой и да страда самъ безъ военачалникъ. Но е по сигурно и въ съвещанията и въ дѣлата, когато има нѣкой военачалникъ да помага на другитѣ въ време на опасность, защото така лесно се поправятъ тѣхнитѣ грѣшки. И по-добре е вие да имате по-малко слава, като работите съ другиго, отколкото да не успѣете, защото се заемате самички, безъ да обсъдите. И ако е много далече отъ васъ този, който ще дойде да ви помогне, все още сте извинени, тѣй като направихте нѣщо лесно, понеже останахте сами. Когато обаче не сж далече мжжетѣ, вземали успѣшно участие въ много боеве и калени въ победитѣ, и особено, когато вие нѣма защо да се боите отъ опасность, намирайки се вжтре въ непревзимаемитѣ ви крепостни стени, — то да направите

Εἰ δέ τις προαστείων τε καὶ ἐνδια-
τημάτων τέρψεως ἀποστερούμενος ἄχθε-
ται καὶ ὅσα πλούτου ἐγκαλλωπίσματα,
γνῶτω τὸ μὲν ἀλγεῖνδον ἐς ὀλίγον τε καὶ
ἐν ὀλίγῳ τὴν αἰσθησιν οἶσον, οἷα δὲ ἐν
οἰκοδομαῖς κείμενον καὶ ἡμῶν οὐ διὰ
μακροῦ ἐπιστησομένων, ὥς κωλύσαι τε
τὸν παντελῆ τούτων ἀφανισμόν καὶ ἀνα-
λαβεῖν αὐτὰ δαψίλειαν τῆς ἐκ τούτου χο-
ρηγίας οὐκ ἀδυνάτων, τὸ δὲ τῆς σφετέ-
ρας σωτηρίας ἐπικίνδυνον οὐκ ἱασόμενος.
Ὅθεν τῇ παραυτίκα ἀχθῆδόνι τὸ ἐς ἅπαν
ἀσφαλὲς ἀντιταθεὶς οὕτω λογιζέσθω, διότι
μηδὲ ἐς πάντας, ἀλλ' ὅσοι δυνατοί, τὸ
λυπηρὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, παρ' οἷς
πλούτῳ ἰσχύουσι, καὶ ἄνευ τοῦ ἡμετέρου
ταχεῖα τῶν ἀφαιρεθέντων ἢ διόρθωσις.
Παυστέον δὴ οὖν ὑμῖν τῇσδε τῆς ὁρμῆς,
εἰ μήτε ἑαυτοῖς ἐπιβούλως καὶ ἐς τὸν
ἄρχοντα ἐναντίως πράσσετε καὶ εἰσω
τῶν τειχῶν μενετέον. Ἡμᾶς δὲ οὔτε τῇ
παρασκευῇ οὔτε ταῖς γνώμαις τῆς τῶν
κοινῶν σωτηρίας ἀφεστηκότας ὀλίγων
ἡμερῶν ἐπιστησομένους ἅμα τῇ δυνάμει
ἐλπίζετε καὶ εἰσω τειχῶν τὰ ἐς τὴν τοῦ
ἔξωθεν ἀγῶνος κατόρθωσιν ἡμῖν μελήσει.
Προαποδείκνυται δὲ οὐ πόρρω τοῦ ἀλη-
θοῦς εἶναι τὸ ἐπάγγελμα ἐκ τῶν πρὸς
Νικοπόλει πραχθέντων, εἰ γε μὴ μεγα-
ληγορεῖσθαι δεήσει. Χρὴ δὲ ἐν τοῖς με-
γίστοις τῶν ἀγῶνων τούτοις συμβούλοις
τε ἅμα καὶ βοηθοῖς χρῆσθαι, οἳ ἂν ἐν
τοῖς φθάνουσιν ἔργοις σαφεῖ τοῦ συμφέ-
ροντος ἐπιδείξωνται τὴν δῆλωσιν, ἐμπει-
ρίαν ἔργων καὶ πρὸς . . .¹⁾

нѣщо противъ съгласието на военачалника, даже ако излезе сполучливо, не се оставя безъ да бжде осждено, защото не се подчинихте на заповѣдитъ му и защото го предприехте, безъ отъ по-рано да знаете какъвъ ще бжде изходътъ.

„Обаче ако пъкъ нѣкой съжалява, че се лишава отъ предградията, отъ очарователнитъ вили и отъ другитъ разкошни украси, нека разбере, че тази му скръбъ ще бжде малка и ще я чувствува кжсо време, защото, както знаемъ, произхожда отъ постройки, и защото ние скоро ще се явимъ да попречимъ на пълното имъ разрушение. Пъкъ и не е невъзможно да получите поне частъ отъ плодовѣтъ, а отъ друга страна нѣма да помогнете на застрашеното си сжществуване. Ето защо нека така размисли всѣки, като срещу сегашната си скръбъ противопостави дълготрайната си сигурность, тъй като и скръбъта се отнася не до всички, а само до тѣзи, които сж богати и съ богатството си сж силни, та, и безъ да имъ помогнемъ, ще могатъ скоро да поправатъ сами разрушенията. Прочее, вие трѣбва да прекратите тази си настървеность и да останете вжтре въ крепостъта, ако искате да не направите на себе си зло и да не извършите нѣщо противно на волята на вашия царъ. Надѣвайте се, че ние, които сме приготвени и се грижимъ за спасението на народа, ще се явимъ следъ малко дни съ войската и ще се постараемъ да победимъ въ открито сражение, като вие останете задъ стенитъ. Че обещанието ни е истинско — се доказва отъ това, което направихме близо до Никополъ, безъ да има нужда да се хвалимъ. Трѣбва въ извънредно голѣмитъ състезания да си служимъ съ съветници и съ помошници измежду тѣзи, които съ миналитъ си дѣла сж показали явно, че могатъ да ни помогнатъ и сж опитни за“ . . .¹⁾

Писмото на императора, както се вижда, е било предадено на Прискъ, преди да е билъ обсаденъ напълно Пловдивъ, и то е

¹⁾ Dēxippl, fragm, 19 p. 676—677,

било прочетено публично на събранието на свободните пловдивски граждани. Съгласно съ това писмо, тѣ решили да защитяватъ града съ всички сили, безъ да излизатъ извънъ крепостнитѣ стени. Затова, когато готитѣ подирѣ малко обсадили града, защитата на обсаденитѣ е била толкова изкусна, че се счела като единъ отъ знаменититѣ военни подвизи въ древността, описанъ отъ атинския стратегъ и съвременникъ на обсадата Дексипъ. За щастие, това описание е запазено, и ние предпочитаме да го предадемъ текстурално въ преводъ, както следва:

„Пловдивъ (τῆν Φιλίππολιν). Този градъ е на границата между македонската и тракийската земя, намира се близо до рѣка Хебросъ, и казватъ, че основателтъ му е билъ Филипъ, синъ на Аминта, отъ когото, както се знае, е взелъ името си. Този, прочее, градъ, като много старъ и много голѣмъ, готитѣ го нападнаха и обсадиха. Обсадиха го така:

Като поставяха върху главитѣ си щитовѣтъ си, за да се запазятъ, тѣ обикаляха около града, провѣривайки, на кое мѣсто стената може да се разруши, защото е тънка, или на кое мѣсто могатъ да се качатъ отгоре съ помощта на стълби, защото е по-ниска. Отначало атакуваха града съ отдѣлни патраулни групи и съ стрели. Пловдивчани отгоре отъ стенитъ се защищаваха упорито, гдето противникътъ се приближаваше. После готитѣ опитваха да превзематъ града, като построяваха стълби и стенобитни машини. Машинитѣ бѣха четвъртити, построени отъ дървета и приличаха на малки кжци. Отгоре на машинитѣ простираха кожи, така че тѣзи, които бѣха вътре, като приближаваха до крепостнитѣ врати, да не пострадатъ. Други пѣкъ, като поставяха щитовѣтъ си отпреде си, движеха машинитѣ на колела и съ лостове. Други сжщо издигаха дълги пръти обвити съ желѣзо, така че да не се строшаватъ при мушкането, и съ тѣхъ се мжчеха да съборятъ стенитъ. Други опираха стълби на стенитъ, или като ги поставяха направо на стената, или такива, които на колела движеха на всички страни, и когато приближаваха стената, съ вжжета, завързани на края на стълбитѣ, ги издигаха така че изправени да се опратъ на стената. Нѣкои докарваха дървени кули, поставени на колела, и когато успѣваха да се приближатъ до стената, прехвърляха отъ тѣхъ мостове, за да минатъ отъ кулитѣ върху стената, съ която бѣха на еднаква височина. Такива бѣха многобройнитѣ имъ машини.

Срещу всѣко едно отъ тия срѣдства тракитѣ успѣваха да се противопоставятъ, като нѣкои отъ машинитѣ посрѣдствомъ голѣми каменни блокове смачкваха заедно съ хората въ тѣхъ, други изгаряха съ борина, съ сѣра и съ смола. Върху стълбитѣ пѣкъ търкаляха напречно голѣми дървета и камъни, та отъ силния ударъ и щитовѣтъ на тѣзи, които носѣха стълбитѣ, и самитѣ стълби да се разтрошаватъ. Като не успѣваха да постигнатъ нищо съ машинитѣ си, неприятелитѣ изпадаха въ отчаяние и като размислѣха, какъ ще трѣбва да продължатъ борбата, решаваха да натрупатъ много земя близо до града, за да могатъ да се сражаватъ съ защитницитѣ отъ еднаква височина съ тѣхъ. Трупаха земя по този начинъ: отъ околнитѣ сгради докарваха дървета и, запазвайки се съ щитовѣтъ си, ги поставяха върху външния ровъ на крепостта, напрѣчно и успоредно, гдето бѣше възможно. Следъ като извършваха това, трупаха върху рова прѣстъ и разни други материали и така бързо натрупваха земята. Понеже тракитѣ виждаха какво става, и че земята се натрупва противъ тѣхъ, то и тѣ издигаха върху стенитъ високи прегради отъ греди, на които заковаваха дъски. Освенъ това измислиха и следното: презъ нощта, на нѣкое мѣсто, което не се охранява добре, спущаха отъ стената съ вжже нѣкой храбъръ и сърдченъ мжжъ, като му даваха да постави

подъ пръстѣта запалена борина и едно гърне съ смола, сѣра и други подобни. Той поставяше огъня въ дърветата, които поддържаха земята, и когато тѣ изгаряха, цѣлата пръстъ се събаряше.

„Като не успѣха и въ това, готитѣ решиха да избиятъ непотрѣбнитѣ имъ животни и отъ пленницитѣ си тѣзи, които бѣха болни или стари. Следъ като ги убиха, тѣ ги хвърлиха въ рова и отгоре натрупаха всѣкакви строителни материали. Тѣлата подирѣ три дни, понеже се подуха, издигнаха земята много високо. Но тракитѣ направиха въ стената една дупка, колкото малка врата, и отъ тамъ всѣка нощъ пренасяха земята вжтре въ крепостѣта.

„Варваритѣ видѣха, че не могатъ да успѣятъ въ никой отъ проектитѣ си. и решиха да се оттеглятъ. Така се завърши обсадата на готитѣ“.¹⁾

Въ това време императоръ Деций оставилъ въ Мизия консула Галъ съ силна войска, за да преследва прѣснатитѣ тамъ готи и да запази бродоветѣ на Дунавъ, а самъ той по стрѣмни пѣтеки миналъ Балкана и стигналъ до гр. Верея (Βέρροια) при днешна Стара-Загора. Тамъ той разположилъ на почивка войскитѣ си и конницата, защото били много изморени отъ пѣтя; но внезапно, като грѣмъ, върху му врѣхлетѣлъ Книва съ своитѣ готи.²⁾ Завързва се голѣмо сражение, въ което паднали 30,000 готи, но, споредъ Дексипа, Деций билъ победенъ. »Δέκιος δ' ἐπελθὼν αὐτοῖς, ὡς Δέξιππος ἱστορεῖ, καὶ τρισμύρους κτείνας ἐλαττοῦται κατὰ τὴν μάχην«.³⁾

Тогавъ Деций съ остатѣцитѣ отъ войската си се оттегля назадъ въ Мизия, като минава повторно Балкана, та да се съедини съ войската на Галъ и да продължи войната.⁴⁾ Но тамъ, поради бездействието на Галъ, който се домогвалъ до императорския тронъ, храбриятъ Деций, заедно съ сина си Деций, пада убитъ въ едно сражение срещу готитѣ близо до Абритъ (Ἀβρυτον)⁵⁾ въ Добруджа въ 251 год. пр. Хр.

Готитѣ се повърнали въ Тракия и завзели Пловдивъ съ предателство отъ страна на Прискъ, който билъ тамъ.⁶⁾ Тѣ разграбили града и избили сто хиляди жители, споредъ Марцелинъ, който казва: „Post clades acceptas inlatusque multas et saevas excisa est Philippopolis centum hominum milibus, nisi fingunt annales, intra moenia jugulatis.“⁷⁾ Завземането на Пловдивъ отъ готитѣ потвърждава и самъ Дексипъ: »ὡς καὶ τὴν Φιλιππόπολιν ἀπολέσαι (τὸν Δέκιον) ληφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν (τῶν Γότθων) καὶ Θράκας πολλοὺς ἀναιρεθῆναι«⁸⁾ Въ сжщото време готитѣ завзели Никополъ и Анхиалъ.⁹⁾

¹⁾ Dexippi, Strategem. fr. 20 p. 678. Малкото откъслечи, които сж запазени отъ Дексиповитѣ Strategem (стратегии), сж намѣрени въ кондикитѣ на „Света-Гора“ и сж преписани отъ Мина Миноиди.

²⁾ Jordanis, Getica XVIII, 101.

³⁾ Synkelli, chronicon p. 376.

⁴⁾ Jordanis, ibid.

⁵⁾ Synkelli, p. 376 A; Zossimi, I, 23.

⁶⁾ „Cniva vero diu obsessam invadit Philippopolim praedaeque potitus Prisco duce qui inerat sibi foederavit, quasi cum Decio pugnaturum“. Jordanis, ibid.

⁷⁾ A. Marcellini XXXI, 5, 15.

⁸⁾ Synkelli, ibid.

⁹⁾ Am. Marcellini ibid.

Следъ смъртъта на Деций войскитѣ провъзгласили за императорѣ Галъ, който сключва съ готитѣ позоренъ (за римското величие) договоръ — тѣ да се оттеглятъ въ отечеството си заедно съ плячката и съ всичкитѣ си роби, повечето отъ които били пловдивски граждани, а самъ императорътъ се задължава всѣка година да имъ плаща по една опредѣлена сума пари — οὐ γὰρ μόνον ἐπανελθεῖν αὐτοῖς εἰς τὰ οἰκεῖα ξυνεχώρει μετὰ τῆς λείας ὁ Γάλλος, ἀλλὰ καὶ χρημάτων τι μέτρον ἔτους ἑκάστου χορηγεῖν ὑπέσχετο καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ μάλιστα τῶν εὐπατριδῶν ἦσαν, ἐνεδίδου κατ'ἐξουσίαν ἀπάγειν. ὣν οἱ πλείους ἐκ τῆς ἐν Θράκῃ Φιλιπποπόλεως ἀλούσης ἔτυχον εἰλημμένοιαι.¹⁾

R é s u m é

La grande et splendide capitale (μητροπολις) de la Thrace (provincia Thracia speciali nomine) Philippopolis a subi un terrible malheur au temps de l'empereur Decius. Les Goths, qui ont passé le Danube, envahissent la Moesie inférieure. Quelques forts détachements, sous la conduite de leur roi Cniva, traversent le Haemus, descendent en Thrace, devastent et pillent la fertile et riche province.

Le vaillant empereur Decius accourt au secours de la Moesie et réussit à en chasser les envahisseurs dans une bataille près de Nicopolis (ad Istrum). Après la victoire il écrit une lettre aux Philippopolitains en leur conseillant de se maintenir bien solidement dans leur ville fortifiée et inexpugnable, par conséquent de ne pas sortir de leurs forteresses pour attaquer l'ennemi à rase campagne, quand ils voient leurs villages et leurs terres en devastation et pillage par lui. Il leur rappelle que les Goths sont nombreux et peuvent les vaincre facilement grâce à leur entraînement militaire et leur bravoure. Ainsi il était préférable pour eux de demeurer assiégés dans leur ville en attendant son arrivée. Il se faisait fort de battre alors les Goths et de délivrer la ville et la province.

La lettre de l'empereur, quoique mutilée, est conservée chez l'écrivain Dexippe. Elle est remarquable par le vif et paternel intérêt, que porte le bon empereur à l'égard des malheureux Philippopolitains ainsi que par les prudents et utiles conseils qu'il leur prodigue. Elle est aussi un document pour les nombreuses et belliqueuses troupes des Goths, pour leur manière de se battre. Elle nous fait voir les importantes fortifications de Philippopolis, les nombreux villages des alentours, les champs cultivés, les beaux pâturages et d'une façon générale la prospérité particulière de la région.

La lettre parvint, sans doute, à Priscus, gouverneur militaire de la ville, avant l'arrivée des Goths et au commencement du siège de la ville. Priscus la lit en séance publique (ἐκκλησία του δήμου) et décide d'obéir

¹⁾ Zosim. 1, 24. За нашествието на готитѣ вж. и N. Gregora, Historia Romana: I вж. и Aurelii Victoris, Decius, 29.

en tous points à l'empereur en attendant l'exécution de sa promesse. Ainsi, quand peu après les Goths assiègent la ville, ses habitants et les réfugiés se défendent si vigoureusement contre les attaques ennemies, que leur héroïsme transporte d'admiration les contemporains qui le classent parmi les grands faits de l'antiquité. Le même Dexippe décrit le siège et quelques fragments de ses écrits ont été trouvés.

Entre temps l'empereur laisse en Moesie le consul Gallus avec une grande partie de ses troupes avec mission de garder les gués du Danube et de harceler les hordes errantes des Goths, et lui-même avec une division de cavalerie et d'infanterie passe le mont Haemus et à grande vitesse descend en Thrace et campe près de Verroia. Tandis que les Romains, fatigués par cette longue et pénible marche, se reposaient, Cniva retire ses troupes du siège de Philippopolis et survient comme la foudre. La bataille s'engage sanglante et les Goths sont victorieux.

L'empereur bat en retraite et avec les débris de son armée va en Moesie rejoindre les troupes de Gallus. La guerre recommence. Dans une rencontre près de la position Ἀβρυτον en Dobroudja les Romains sont batus et l'empereur lui-même tombe héroïquement ainsi que son fils (251).

Après la mort de Decius les Goths se concentrent à nouveau et s'emparent de Philippopolis grâce à la trahison du gouverneur Priscus. Le sort des habitants fut déplorable. Selon les annales sont massacrés 100,000 hommes et la belle et opulente ville mise à sac et incendiée.

Le successeur de Decius, empereur Gallus, pour se débarrasser des barbares, accepte une honteuse paix: il s'engage à payer chaque année aux Goths une grande somme d'or et les laisse se retirer tranquillement à leurs terres emportant un riche butin et de nombreux captifs, dont plusieurs sont des notables Philippiopolitains.

Монетитѣ на тракийскитѣ царе

Les monnaies des rois thraces

Доскоро въ българската книжнина стара Тракия и старитѣ траки едва се споменуваха, макаръ и голѣма частъ отъ днешна България да влиза въ предѣлитѣ на антична Тракия, а тракитѣ да сж оставили важни паметници за своята култура, които днесъ изравяме изъ недрата на земята. Първъ опитъ да ни запознае съ историята и нумизматиката на тракийскитѣ царе направи В. Добруски съ своята студия „Исторически погледъ върху нумизматиката на тракийскитѣ царе“.¹⁾

Монетитѣ на тракийскитѣ царе сж важенъ материалъ за историята на тракитѣ. Тѣ сж неизчерпаемъ изворъ за археолога и историка — чрезъ тѣхъ ни станаха известни имената на нѣкои тракийски царе, за които историята нищо не споменува. Всѣко откритие на нови тракийски монети е новъ приносъ за историята на Тракия. За това издаденитѣ отъ В. Добруски въ поменатата студия монети на тракийскитѣ царе, както и ония, издадени въ моя каталогъ „Античнитѣ монети на Балканския полуостровъ и монетитѣ на българскитѣ царе“, не задоволяватъ вече напълно днешнитѣ нужди. Още повече, че Добруски описва тракийскитѣ монети само до Котисъ IV, а владѣтелитѣ въ времето на Августа, Реметалка I и др. сж изоставени, а Кари познава монети само отъ времето на Севтеса III насамъ. По тѣзи съображения смѣтамъ, че една монография върху монетитѣ на тракийскитѣ царе, която да обгръща всички известни до сега монети отъ тѣзи царе, е належаща.

Трудътъ на Добруски се базира главно върху съчинението на Сагу,²⁾ който черпилъ своитѣ сведения за историята на тракийскитѣ царе отъ най-стари източници, като Херодота, Страбона, Тукидида, Полибия, Плутарха и др., а пояснения е търсилъ въ монетитѣ на тракийскитѣ царе.

Не може да се пренебрегне трудътъ на Кари, макаръ и вече доста старъ, когато се борави съ нумизматиката на тракийскитѣ царе. Обаче нумизматиката всѣки день напредва и се обогатява съ нови

¹⁾ Сборникъ за народни умотв., наука и книжнина, кн. XIV 1897, стр. 555 и сл.

²⁾ M. Sagu, Histoire des rois de Thrace et de ceux du Bosphore Cimmérien éclaircie par les médailles, 1752.

типове, които постоянно се откриватъ и които хвърлятъ по-ясна свѣтлина върху историческитѣ събития. По тази причина въ настоящия трудъ сж използвани освенъ Кари, Добруски и моя каталогъ на античнитѣ монети, още и монетитѣ отъ сбирката на Народния музей, ония отъ Археологическия музей при Пловдивската народна библиотека, отъ Лондонския нумизматически кабинетъ, отъ нумизматическия кабинетъ при народната библиотека въ Парижъ, отъ нумизматическия кабинетъ при Берлинския музей, отъ този въ Виена и Гота. За отпечатъцитѣ, изпратени отъ горнитѣ нумизматически кабинети, дължа гореща благодарностъ на тѣхнитѣ директори: г. г. Г. Ф. Хилъ въ Лондонъ, Жанъ Бабелонъ въ Парижъ, Куртъ Реглингъ въ Берлинъ, Б. Пикъ въ Гота и Р. Мюнстербергъ въ Виена.

* * *

Историята на тракийскитѣ царе, която е тѣй интересна за насъ, за голѣмо съжаление, е твърде неясна и забъркана, та не може човѣкъ напълно да се ориентира въ нея. Толкова е тя тъмна и непълна, че въ старитѣ извори не се срѣщатъ даже царе, които сж известни само по монетитѣ, които тѣ сж сѣкли. Отъ това обстоятелство може да се сѣди за голѣмото значение на монетитѣ. Често пжти и датитѣ на тракийскитѣ царе сж неточни и забъркани. Историческитѣ събития въ тракийската държава тѣй набързо се развивали, възстанията и междусобицитѣ тѣй се надпреварвали, че човѣкъ не може напълно да се ориентира и да ги схване, нито да се облекне на старитѣ извори, които често пжти сж противорѣчиви.

Къмъ тази неясностъ въ историята на тракийскитѣ царе, за жалостъ, и нѣкои нови автори, вмѣсто да се стремятъ да я освѣтлятъ, още повече я замѣгляватъ, като си служатъ съ неумѣстни етимологии. Добруски, напримѣръ, въ споменатата по-горе студия, прибѣгвайки къмъ етимологични обяснения върху имената на царетѣ Амадокъ и Метокъ и възприемайки мнението на нѣкои други нумизмати, е забъркалъ дветѣ имена, безъ да държи смѣтка, че тѣзи имена сж на двама различни тракийски царе, защото и отъ двамата сж известни монети съ надписъ МНТОКО и АМАТОКО. Добруски, като се повлиялъ и отъ етимологичнитѣ тълкувания на Томашекъ за името АМАДОКОС, което на гръцки и санскритски значило „който яде сурово месо, дивакъ“ (стр. 580), предполага, че Амадокъ или Аматокъ впоследствие си е промѣнилъ името на МНТОКОС или МНДОКОС и че „съ това промѣнение Амадокъ е искалъ умишлено да даде на името си по-благородно значение, тѣй като Мѣдохос, произведено отъ корена мѣд- означава уменъ, хитъръ“ (стр. 580).

Съ подобни неумѣстни тълкувания имената на двама различни царе, Амадокъ или Аматокъ и Метокъ, се силно замѣглява и тѣй тъмната история на тракийскитѣ царе. Защото, отъ де да знаемъ ние

днесъ, че въ V в. пр. Хр. наричали дивакъ, звѣръ оногози, който обичалъ да яде сурово месо, а не оногози, напр., който билъ последователъ, поклонникъ на тракийския богъ Аресъ, комуто, споредъ Амиена Марцелинъ (XXVII. 4), принасяли въ жертва военни пленници? Не е ли абсурдно да предполагаме, че родителитѣ на единъ князь не сж знаели, че името Аматокосъ е обидно и значило дивакъ, звѣръ, та сж дали това име на сина си, който въ началото съ сжщото си име е сѣкълъ монети и едва тепърва се сѣтилъ, че това име е обидно за него и го замѣнилъ съ Метокосъ, което значило уменъ, хитъръ? Явно е, следователно, че Метокъ и Аматокъ сж двама различни царе, които сж сѣкли монети всѣки съ своето име. При този фактъ, ми се струва, етимологията на имената нѣма значение. Може би въ тракийско време човѣкъ, който обичалъ да яде сурово месо, не означавало „дивакъ“, а просто човѣкъ любителъ на сурово месо. Освенъ това, нигде въ историята не се казва за Аматока, че ималъ звѣрски наклонности, та вследствие на това името Аматокъ му е прикачено, като прѣкоръ. Навѣрно и Head¹⁾ е на сжщото становище, защото описва монетитѣ и на двамата царе поотдѣлно, безъ да се впуска въ разборъ на този въпросъ.

За да се не замѣгляватъ въпроситѣ, най-доброто срѣдство е да се възприематъ фактитѣ такива, каквито сж, безъ да се прибѣгва къмъ филологическитѣ тълкувания, които често ни заблуждаватъ вмѣсто да ни освѣтляватъ.

Предъ наличността на монетитѣ съ имената на Аматокосъ или Амадокосъ и Метокосъ, които явно показватъ, че тѣ сж двама различни царе, непростено е да се допускатъ каквито и да било други тълкувания за значението на името, особено когато се касае за една епоха, отдалечена отъ насъ съ 2500 години.

* * *

Споредъ Херодота (V. 3), тракийскиятъ народъ билъ най-голѣмиятъ на свѣта. Той се подраздѣлялъ на много племена и ако тѣзи племена били сговорни помежду си, тѣ би покорили цѣлия свѣтъ. Обаче, както ще видимъ отъ по-долу изложеното, началницитѣ на тракийскитѣ племена не били сговорни помежду си и затова търпѣли поражения.

Територията на тракитѣ се простирала отъ Струма до Босфора и Черно море, отъ Егейско море до Дунавъ и на сѣверъ отъ него. Островъ Самосъ се наричалъ тракийски; сѣверната частъ отъ Егейско море се наричала Тракийско море; за тракийска се считала и източната частъ отъ Македония по дѣсния брѣгъ на Струма. Тракитѣ минали и въ малоазиятскитѣ области Мизия, Фригия и Витиния.

¹⁾ Historia numorum, стр. 282—282.

Проникването на тракитѣ въ историческитѣ имѣ жилища нѣкои автори отнасятъ къмъ III хилядилѣтие пр. Хр.¹⁾, а първитѣ тракийски царе, които сж сѣкли монети още въ V вѣкъ пр. Р. Хр., произхождатъ отъ одризитѣ²⁾.

Монетитѣ на тракийскитѣ царе иматъ гръцки надписи и тѣ сж правени по подражание на македонскитѣ монети, които сжщо носятъ гръцки надписи. И теглото на монетитѣ отъ тракийскитѣ царе е еднакво съ ония на македонскитѣ царе, които сж възприели евбео-атическата система, която има следнитѣ подраздѣления:

Талентъ — 60 мини — 6000 драхми тежалъ 26 кгр.	190—	гр.
Двойна мина или статеръ (200 драхми) тежалъ . . .	873—	„
Мина (100 драхми) тежалъ	436·50	„
Статеръ (дидрахма = 2 драхми) тежалъ	8·73	„
Драхма, тежала	4·365	„
Оболъ, тежалъ	0·73	„

Обаче тази монетна система не била еднаква въ цѣла Гърция и въ ней съседнитѣ страни. Въ разни градове на Гърция и у съседитѣ ѝ теглото на монетитѣ намалявало. Сжщо е и съ монетитѣ на тракийскитѣ царе. Еднакво тегло и у тѣхъ не е запазено до край.

Като основателъ на Одриската държава Тересъ I, не се знае, дали е сѣкълъ свои монети, понеже такива до днесъ не сж известни. Като най-стари, за сега, монети отъ тракийскитѣ царе сж тия отъ сина на Тереса — Спарадокъ.

Спарадокъ — Sparadocus

(Около 450—424 г. пр. Хр.)

Точната дата, кога е царувалъ Спарадокъ, не е известна. Знае се само, че неговиятъ братъ Ситалкъ, който наследилъ баща си Тересъ I, умрѣлъ на 424 г. пр. Хр. Спарадокъ навѣрно е владѣлъ една частъ отъ Тракия, като подвластенъ князь или васалъ на баща си. Дали Спарадокъ е умрѣлъ по-рано отъ баща си или следъ неговата смъртъ е билъ изгоненъ отъ брата си Ситалка, та е избѣгалъ при скититѣ, не се знае. Тѣй сжщо не се знае, въ коя частъ отъ Тракия е владѣлъ Спарадокъ, като васаленъ князь, но трѣбва да се предполага, че неговото могъщество е било значително и даже опасно за Ситалка, който може би затова преследвалъ брата си, който се принудилъ да избѣга при скититѣ. Монетитѣ сж най-вѣрното доказателство за могъществото на единъ владѣтель или за една държава. Въ това отношение монетитѣ на Спарадока свидетелствуватъ за неговото могъщество и за благосъстоянието на неговата държава³⁾.

¹⁾ Г. И. Кацаровъ. Битѣтъ на старитѣ траки въ Сборникъ на Бъл. Акад. на наукитѣ, I, отдѣл. отпечатъкъ стр. 4 и цитирания отъ него Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Sprache стр. 172 след.

²⁾ Подробности за това племе вж, у В. Добруски въ Мсб. XIV, 557—561,

³⁾ Добруски, Мсб. XIV, 562,

Отъ Спарадока сж известни само сребърни монети: тетрадрахми, драхми и диболи (2 обола). Изображението върху неговитъ тетрадрахми — конникъ — е заето отъ монетитъ на Александра I Македонски (498—454 г. пр. Хр.); онова върху драхмитъ — голъ конъ — е заето отъ монетитъ на неговия съвременникъ, македонския царь Пердика (454—413 г. пр. Хр.); онова върху диболитъ — предна частъ на конъ — е заетъ пакъ отъ монетитъ на Александра I.

Върху опакото на всичкитъ видове монети отъ Спарадока е представенъ орелъ, който кълве змия. Понеже подобенъ типъ монети е сѣкълъ въ началото на V в. пр. Хр. градътъ Олинтъ въ Халкидика¹⁾, затова се предполага, че и монетитъ на Спарадока сж сѣчени тамъ.

Сребърни монети

1. Лице: Конникъ въ туника, въ ходъ на л., въ дѣсната си ржка държи юздитъ на коня, а въ лѣвата — две дълги копия хоризонтално; задъ гърба на конника — шлемъ.

Опако: ΣΠΑΡΑΔΟΚΟ. Вдлѣбнатъ квадратъ и въ срѣдата орелъ на лѣво, разкъсва змия. 25 мм. Парижъ, Лондонъ. **Табл. I.**

2. Лице: ΣΠΑ/ΑΥ/ΥΟΚΟ. Конъ въ ходъ на дѣсно; подъ корема на коня ашикъ. Наоколо зрънченъ кръгъ.

Опако: Вдлѣбнатъ квадратъ и въ срѣдата орелъ лети на лѣво и въ клюна си държи змия. 15 мм., 3 гр. 85. София 7219. Парижъ. **Табл. I.**

3. Лице: Сжщото изображение и надписъ, безъ ашика.

Сжщото опако. 25 мм., 3 гр. 70. София 4544. Парижъ, Виена, Берлинъ. **Табл. I.**

4. Лице: ΣΠΑΡ/ΑΔ/ΟΚΟ. Сжщиятъ конъ безъ ашика.

Сжщото опако. 15 мм. Лондонъ.

5. Лице: ΣΠ/Α, ΣΠΑ или ΣΠ/ΑΡ. Конски бюстъ въ галопъ, на лѣво. Наоколо зрънчестъ кръгъ.

Сжщото опако. 11 мм., 1 гр. 15. София 4545. Лондонъ, Виена, Берлинъ, Гота, Парижъ. **Табл. I.**

6. Лице: ΑΠΣ. Сжщото изображение.

Сжщото опако. 11 мм. Лондонъ. **Табл. I.**

7. Лице: ΠΣ. Конски бюстъ въ галопъ, на дѣсно. Зрънчестъ кръгъ.

Α

Сжщото опако. 11 мм., 1 гр. 05. София 4164. **Табл. I.**

Севтесъ I — Seuthes I

(Около 424—405 год. пр. Хр.)

Предполага се, че Ситалкъ, най-могщиятъ царь на Одриската държава, е оставилъ трима синове: Тересъ, Ситалкъ и Садокосъ, но

¹⁾ М у ш м о в ъ, Антич. монети на Балк. Полуостровъ, бр. 6415—17 и табл. I 2,

никой отъ тѣхъ не е наследилъ бащиния си престолъ, а го е наследилъ Севтесъ I, синъ на Спарадока, Ситалковъ братъ. Той вече около 429 г. билъ най-могъщата личностъ въ държавата. Като най-силенъ, той успѣлъ да заграби върховната властъ и да седне на царския престолъ. Това дава поводъ да се предполага, че при тракитѣ върховната властъ се заграбвала отъ по-силния, а не минавала по наследствено право.

Въ времето на Севтеса I одризката държава, поне въ началото, запазила могъществото отъ времето на Ситалка. Споредъ сведенията на Тукидида (II. 97) одризката държава въ времето на Севтеса I имала най-голѣми данъчни приходи. Данъцитѣ, които ѝ плащали варваритѣ и подвластнитѣ гръцки градове, възлизали годишно на 400 таланта, а още толкова получавалъ царътъ отъ дарове въ злато и сребро, скъпоценни килими и други предмети. Споредъ Диодора (XII. 50) годишниятъ приходъ на одризкия царъ билъ крѣгло 1000 таланта (единъ талантъ приблизително 5895 зл. лева).

Навѣрно още въ времето на Тересъ I въ Тракия имало васални князе, какъвто билъ и Спарадокъ. Но въ времето на Севтеса I вече се споменуватъ тѣзи странични владѣтели или както ги наричатъ на гръцки *παράδυναστεύοντες*, които имали голѣмо влияние при царския дворъ и безъ тѣхно съдействие нищо не могло да се свърши, а всѣка тѣхна услуга бивала скъпо плащана въ пари и подаръци. Затова Тукидидъ (II. 97) казва: „Безъ подаръци нищо не могло да се свърши въ тракийската държава.“ Отъ тази корупция почва и отпаданѣтъ на държавата.

Тѣзи странични владѣтели били членове отъ царския домъ и управлявали известна частъ отъ държавата, като подвластни на царя и подъ неговата върховна властъ. Такъвъ подвластникъ (васалъ) трѣбва да е билъ въ началото и Севтесъ I, защото само така може да се обясни неговото могъщество още при живота на чича му Ситалка. Естествено такива подвластници се стремили да усилятъ властѣта, за да могатъ да се провъзгласятъ за независими, както е направилъ впоследствие Севтесъ I, а това излагало на опасностъ върховния господарь, чиято властъ отслабвала; тази опасностъ не е била по-малка и за държавата, която се раздробявала и така отслабвала.

Тукидидъ, който билъ съвременникъ на Севтеса I, споменува за подвластни владѣтели въ негово време. Добруски предполага, че тѣзи подвластници трѣбва да сж били Месадеъ и Тересъ II, а покрай тѣхъ и нѣкои други, които за сега не познаваме.¹⁾

Отъ Севтеса I за сега сж известни само сребърни монети: дидрахми и драхми. Изображението върху дидрахмитѣ е конникъ, навѣрно заетъ отъ сребърнитѣ тетрадрахми на града Сермиле (сега градъ Ормилія на изтокъ отъ Олинтъ), който е сѣкълъ подобни монети още около

¹⁾ По-подробни бележки за Севтеса I вж. въ споменатата статія на В. Добруски, Мсб. XIV, стр. 570 — 571.

500 г. пр. Хр.¹⁾; драхмитъ съ изображение на голъ конь сж заети отъ драхмитъ на Спарадока. Навърно изображението върху тетрадрахмитъ на Спарадока и дидрахмитъ на Севтеса I впоследствие е послужило и за изображение върху мраморнитъ плочки, върху които тракийския конникъ е представенъ съ сжщата живостъ, както е представенъ върху Севтесовитъ дидрахми.

Сребърни монети

8. Лице: Конникъ съ рунтава шапка и съ хламида (мантия), която се развѣва задъ гърба му, препуска на дѣсно, въ дѣсната си ржка, въ замахъ, държи дълго копие.

Опако: ΣΕΥΘΑ Вдълбнатъ квадратъ и въ срѣдата надписъ
ΑΡΤΥ
ΡΙΟΝ

22 мм. Парижъ. Табл. I.

9. Сжщото лице.

Опако: ΣΕΥΘΑ въ вдлбнатъ квадратъ. 21 мм. Лондонъ. Табл. I.
ΚΟΜΜΑ

10. Лице: Голъ конь препуска на дѣсно.

Сжщото опако. 16 мм. Лондонъ. Табл. I.

11. Лице: Голъ конь препуска на дѣсно; подъ коня ΣΕ, надъ коня [ΥΘΑ]. Зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΣΕΥΘ 16 мм., 4 гр. София. 6480. Табл. I.
ΚΟΜΜ

Метокъ — Metocus

(Около 400 год. пр. Хр.)

Предполага се, че Севтесъ I е умрѣлъ около 405 г. пр. Хр. Неговъ приемникъ билъ Медокъ или, споредъ монетитъ, Метокъ — Μήδοχος или Μήτοχος, както го споменува Ксенофонтъ (Hellenica IV, 8. 26 и Anabasis VII. 3. 16). Този царъ е владѣлъ, като подвластенъ господаръ, до къмъ 400 год. пр. Хр. Впоследствие той билъ изгоненъ отъ своитъ владения отъ своя възпитаникъ и облагодѣтелствуванъ Севтесъ II, отъ когото не сж известни монети, и умрѣлъ отъ естествена смъртъ. Историята не се занимава повече съ него.

Монетитъ на Метокъ сж сребърни диоболи на лицето съ главата на Диониса, а на опакото — двуостра брадва и лоза съ гроздове.

Двойната брадва е служила въ най-старо време въ Гърция и Критъ като размѣнна монета и впоследствие, следъ появяването на първитъ монети, двойнитъ брадви били подарявани като оброчни дарове

¹⁾ Срав. Мушмовъ, Античнитъ монети на Балканския полуостровъ 413, бр. 6472—74, табл. I, 10 и 11; — Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines II partie, t. I, p. 1166.

на храмоветъ. Двойната брадва въ старитъ времена е служила и за оръжие и за сѣчиво; тя е служила за главно оръжие на тракитъ; тя е била още и свещенъ предметъ на тракитъ, защото съ нея клали животни, поднасяни въ жертва на главния тракийски богъ Дионисъ; тя била и символъ на великата тракийска богиня Кибела, на която култътъ тѣсно билъ свързанъ съ онзи на Диониса.¹⁾

Изображението на двойната брадва е типично и характерно за монетитъ на тракийскитъ царе.

Лозата съ гроздове е заета отъ автономнитъ сребърни тетрадрахми на градъ Маронея, сѣчени около 500—350 г. пр. Хр. Предполага се, че монетитъ на Метокъ сж сѣчени въ Маронея, който градъ принадлежалъ къмъ владенията на Амадока I и Амадока II. Този градъ е билъ главенъ центъръ на Дионисовия култъ въ Тракия. Маронейскитъ лозя и вина били прочути по цѣлото тракийско крайбрѣжие още въ най-старо време. Одисей (IX. 196—210) превъзнася божествената и непреодолима миризма на благото черно вино, което му донасялъ въ кози мѣхове Маронъ, Аполоновъ жрецъ, въ планината Измарусъ надъ Маронея, въ областта на киконитъ. Сжщия Маронъ се счита за митически основателъ на града.

Сребърни монети

12. Лице: Мжжка глава съ брада (глава на Диониса?) на дѣсно, обкръжена съ изпъкналъ кръгъ. Въ лѣво отъ главата надписъ МНТОКО.

Опако: Двуостра брадва съ дрѣжка, образувана отъ буквата Т; върху едната остра страна на бравата гроздъ; наоколо надписъ МНТОКО. 11 мм., 1 гр. 13. София 6601. Берлинъ. **Табл. I.**

13. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ, съ по-дълга брада, безъ изпъкналъ кръгъ и безъ надписъ.

Сжщото опако, безъ грозда. 10 × 13 мм., 0·85 гр. София 4951. **Табл. I.**

Аматокъ I — Amatocus I

(Около 390 год. пр. Хр.)

Споредъ Кари²⁾, Аматокъ наследилъ Метокъ. Споредъ Ксенофонта (4.316) този царъ ималъ разпавии съ Севтеса II, който владѣлъ крайморскитъ тракийски градове. Обаче чрезъ посрѣдничеството на лакедемонския полководецъ Телевтия, Аматокъ и Севтесъ II се помирили и се сприятелили съ атинцитъ. Следъ това събитие, казва Кари, историята нищо не казва вече за Аматока и Севтеса II. Кога е престаналъ Аматокъ да царува — не се знае, а Севтесъ II трѣбва да е царувалъ до 380 год.,

¹⁾ Daremberg, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Bacchus, Bipennis.

²⁾ Цит. съч. стр. 16.

ако се сжди отъ сведенията на Харпократионъ и Суидасъ, че Коти I, наследникъ на Севтеса II, който умрѣлъ на 356 г., е царувалъ 24 год.

Казахъ по-горе, че Маронея влизалъ въ владенията на Аматока I и навѣрно тамъ е сѣкълъ той своитѣ монети по образецъ на Маронейскитѣ.

Отъ Аматока I сж известни сребърни диболи и бронзови монети. Сребърнитѣ монети иматъ сжщия типъ, както ония на Метока — на лицето глава на Диониса, на опакото — двуостра брадва. Разликата между Метоковитѣ и Аματοковитѣ сребърни монети се състои въ това, че първитѣ на лицето иматъ надписъ МЕТОКО, а на вторитѣ — надписъ АМАТОКО върху опакото.

Бронзовитѣ монети на Аматока иматъ на лицето двуостра брадва съ надписъ АМАТОКО, а опакото е подражание на Маронейскитѣ тетрадрахми — изправена лоза съ гроздове — пенуга.

Бронзови монети

14. Лице: Вдлѣбнатъ квадратъ и въ срѣдата двуостра брадва съ дрѣжка, образувана отъ буквата Т; наоколо АМА[Т]ОКО.

Опако: Гроздъ съ чепката въ срѣдата на едрозрънчестъ кржгъ Пловдивъ 2, София 3427, 8 екземпл., 20 мм., 5 мм. дебела, 16 гр. 80. Парижъ. Берлинъ. Табл. I.

15. Лице: Двуостра брадва; отъ надписа запазено А[МАТОК]О.

Опако: Голъ конь въ ходъ на лѣво. София 3097; 16 мм., 5 мм. деб., 10 гр. 40. Единственъ екземпляръ, за жалость. зле запазенъ. Табл. I.

16. Лице: Двуостра брадва, на която дрѣжката представя буквата Т; наоколо надписъ АМА[Т]ОКО; надъ горната частъ на бравата кадуцей; всичкото въ срѣдата на зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΕΠΙΚΛΕ[ΑΝ]ΤΟΣ. Лозова пенуга съ петъ грозда въ срѣдата на квадратъ отъ изпъкнали линии. Всичкото въ срѣдата на вдлѣбнатъ квадратъ, сега значително изтритъ. София 2002, 23 мм., 5 мм. деб., 16 гр. 50. София Кол. Аврамовъ. Гота. Берлинъ. Табл. I.

17. Лице: Сжщата брадва, но дрѣжката не представя буква Т, както е при всички други случаи, а тукъ тая буква влиза въ реда на надписа АМАТОКО. Всичкото въ срѣдата на едъръ зрънчестъ кржгъ.

Сжщото опако. София, кол. Авр. 23 мм., 7 мм. деб., 21 гр. 50. Берлинъ, надписътъ на опакото по-добре запазенъ. Табл. I.

18. Сжщото лице.

Опако: (ΕΠΙ)ΔΝΡ. . . Лозова пенуга съ петъ грозда въ срѣдата на изпъкналъ квадратъ отъ линии. 20 мм. Парижъ. Табл. I.

19. Лице: Двуостра брадва съ дрѣжка, която образува буквата Т.; отъ дветѣ страни АМΛ - ОКО,

Опако: ΕΠΙ ΔΝΙΟ. Лозова пенуга съ единъ грозъ въ срѣдата на квадратъ отъ изпъкнали линии. 21 мм. Catalogue of greek coins, Thrace, 1877, 202.

20. Сжщото лице.

Опако: Вдлъбнатъ квадратъ и въ срѣдата лозова пенуга; наоколо надписъ ΕΠΙ ΔΝΜ[ΟΚΡΙ]ΤΟ. 21 мм. Head, Historia numorum 283.

Тази монета Хедъ отдава на Аматока II съ въпросителна и надписъ на лицето ΑΜΑΔΟΚΟ. Той чете буквата T за Δ.

21. Сжщото лице, съ кадуцей, както при бр. 16.

Сжщото опако съ надписъ ΕΠΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ. Пловдивъ 563. 22 мм. Head. цит. съч. 283. И тази монета Хедъ отдава на Аматока. Табл. VIII.

Тересъ II — Teres II

(Около 400 г. пр. Хр.)

Тересъ II билъ синъ на Аматока и навѣрно още приживе на баща си билъ подвластенъ владѣтель на тракийската Делта между Салмидесосъ и Бизантионъ. Предполага се, че впоследствие Тересъ II билъ изгоненъ отъ това владение и получилъ друга областъ близо до Маронея.¹⁾ Head²⁾ приписва монетитѣ съ надписъ ΤΗΡΕΩ на Тересъ III, като прибавя и една въпросителна и ги отнася къмъ годината 350 пр. Хр., а Imhoof Blumer³⁾ ги приписва на Тересъ II или Тересъ III и ги отнася къмъ год. 400.

Като имаме предвидъ, че монетитѣ съ надписъ ΤΗΡΕΩ сж еднакви по стилъ и по типъ съ ония на Аматока I, трѣбва да приемемъ, че тѣ сж на Тересъ II и трѣбва да се отнасятъ къмъ 400 г.

За сега отъ Тересъ II сж известни само бронзови монети на лицето съ двуостра брадва, а на опакото — пенуга съ гроздове, както ония на Аматока I, съ тази само разлика, че върху опакото на Тересовитѣ монети се срѣщатъ за пръвъ пжтъ имена на управляющи архонти съ предлогъ ΕΠΙ = при.

Бронзови монети

22. Лице: Двуостра брадва съ дръжка, която образува буква T; надписъ въ следния редъ αΤη; всичко обкръжено въ едрозрънчестъ кръгъ.

Опако: (ΕΠΙ) ΚΛΕΑΝΔΡ(ΟΣ). Лозова пенуга съ петъ грозда въ срѣдата на квадратъ отъ линии. Виена, 20 мм. Табл. I.

¹⁾ Ноеск, Das Odrysien reich, стр. 85.

²⁾ Цит. съч. стр. 283.

³⁾ Porträtköpfe, стр. 16.

23. Сжщото лице.

Сжщото опако съ остатъкъ отъ надписъ ... КТОΣ. София 3593, 21 мм., 5 мм. деб., 15 гр. 90. 6 екземпляра и Кол Авр. 1. Берлинъ 4 екз. Пловдивъ 172 стара кол. Надписътъ на опакото изтрить. **Табл. I.**

24. Сжщото лице.

Опако: Гроздъ съ чепката. Гота 17 мм. **Табл. I.**

Тази монета е отъ типа на Аматоковитъ монети съ силно изтрить надписъ. Директорътъ на нумизматическия кабинетъ въ Гота, г. проф. Пикъ, при изпращането на отпечатъка отбелязва съ въпросителна, че тя е на Тереса II. По тѣзи съображения и азъ отдавамъ съ резерва тази монета на сжщия царъ съ надежда, че, може би, единъ день ще се открие друга по-добре запазена монета, която може би ще потвърди мнението на проф. Пикъ.

25. Сжщото лице.

Опако: ΕΠΙ ΚΑΣΙΓΝΑΚΙΟΥΣ. Сжщото изображение. 20 мм. Тази монета описва Head (цит. съч. 283), който я заема отъ Zeit. f. Num., V, 97; и Num. Сron. 1891, 120.

И тази монета Хедъ отдава на Тереса III съ въпросителна.

26. Лице: Глава съ дълги коси (Дионисъ?) на дѣсно.

Опако: Двуостра брадва съ дръжката надолу; горе Т. Н, долу гроздъ и лозовъ листъ. София 7350, 8 мм., 0.80 гр. **Табл. I.**

Тази монета по лицето съвсемъ прилича на Саратоковитъ монети.

Еминакъ — Eminacus

(V в. пр. Хр.)

За Еминака нѣмаме никакви исторически сведения. Този царъ е известенъ само отъ една сребърна монета, споредъ Хедъ, сѣчена въ Олбия. Този неизвестенъ тракийски царъ не се знае въ коя частъ на Тракия е владѣль, нито пъкъ е известна датата на неговото царуване. Епохата V в. пр. Хр. се опредѣля по дълбокия вдлъбнатъ квадратъ върху неговитъ монети. Типътъ върху лицето на неговитъ монети ни напомнюва монетитъ на островъ Тасосъ отъ първия периодъ, които сж сѣчени въ втората половина на VI в. пр. Хр.

За сега отъ този царъ е известна само една сребърна монета, която се съхранява въ Британския музей и която е издадена отъ Head, цит. съч. 283 и Zeit. f. Num. III, табл. II. 4.

Сребърни монети

27. Лице: ΕΜΙΝΑΚΟ. Херакълъ съ лъвска кожа на главата, голъ, клекналъ на дѣсното си колѣно, опина лжкъ, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: Колело съ четири спици и зжбци; наоколо при всѣка спица по единъ делфинъ. Всичко въ вдлъбнатъ квадратъ. Лондонъ, 26 мм. **Табл. I.**

Сама . . . — Samma . . .

(V в. пр. Хр.?)

Както и за други тракийски царе нѣмаме никакви исторически сведения, а знаемъ за тѣхното сѣществувание само благодарение на монетитѣ, тѣй и за този царъ нѣма никакви сведения, освенъ една сребърна монета, върху която на опакото е отбелязана само първата частъ на името му ΣΑΜΜΑ. Следователно, нито пълното име, нито датата, когато е царувалъ този царъ, ни сѣ известни. Отъ типа на монетата и отъ монетния печатъ се вижда, че тя е тракийска, сѣчена въ V в. пр. Хр. и за това Хедъ (цит. съч. 283¹⁾) я смѣта тракийска и я поставя между монетитѣ отъ V в. пр. Хр. Хедъ заема тази монета отъ Zeitschr. f. Num. XV. 6.

Тази монета и азъ отнасямъ къмъ тракийскитѣ царе.

Сребърни монети

28. Лице: Женска глава съ прибрани коси и скулуфи, на дѣсно.

Опако: ΣΑΜΜΑ... Лъвска глава съ зинали уста, на дѣсно, въ срѣдата на вдлѣбнатъ квадратъ. 12 мм. Берлинъ. Табл. I.

Саратокъ — Saratocus

(Около 400 год. пр. Хр.)

Никакви сведения за Саратока нѣма. Той е известенъ само по монетитѣ, които носятъ неговото име.

Отъ този владѣтель сѣ известни малки сребърни монети и една бронзова. Едни отъ сребърнитѣ и бронзовата на лицето си иматъ юношеска глава на Сатиръ, безъ брада, на опакото — гроздъ; другитѣ сребърни — колѣничилъ сатиръ и ваза.

По стилъ изглежда, тѣзи монети да сѣ сѣчени около 400 год. пр. Хр., понеже приличатъ на Спарадоковитѣ и Метоквитѣ. Ако се сѣди по изображенията, Дионисъ, гроздъ и сатиръ, трѣбва да се предполага, че тѣ сѣ били сѣчени на островъ Тасосъ. Особено подкрепя това мнение монетата съ колѣничащъ сатиръ, който е Тасоски типъ.¹⁾ На сѣщото мнение е и Head.²⁾ Навѣрно Саратокъ е владѣлъ островъ Тасосъ или срѣщуположната частъ отъ Тракия съ Маронея, понеже гроздътъ е билъ атрибутъ на този градъ.³⁾

Сребърни монети

29. Лице: Сатиръ, клекналъ на лѣвото си колѣно, на лѣво, въ дѣсната си ржка, подпрѣна на дѣсното колѣно, държи чаша за вино съ две дрѣжки (cantharos), а съ лѣвата уловилъ конската си опашка.

¹⁾ Мушмовъ, Ант. монети на Балк. полуостровъ, бр. 5641, табл. XXXV 7.

²⁾ Цит. съч. 283.

³⁾ Добруски, цит. студ. 72.

Опако: ΣΑΡ/ΑΤΟ. Амфора съ две дръжки. Всичко въ срѣдата на вдлъбнатъ квадратъ. 11 мм. Лондонъ. **Табл. I.**

30. Лице: Главата на младъ Сатиръ съ дълга коса, на дѣсно.

Опако: ΣΑΥΑ. Лоза съ единъ гроздь, който виси върху ваза съ една дръжка. Всичко въ срѣдата на вдлъбнатъ квадратъ. 10 мм. Берлинъ. Гота. **Табл. I.**

31. Сжщото лице.

Опако: ΣΑΡΑΤΟΚΟ и въ срѣдата монограма отъ буквитѣ Μ Δ (Μ_Δ). Всичко въ срѣдата на вдлъбнатъ квадратъ. София 3207, 10 мм., 0.85 гр. Парижъ. **Табл. I.**

32. Сжщото лице.

Опако: ΣΑΡΤΑΟΚΟ (Тукъ буквата Т е предъ втората Α). Сжщата монограма. Вдлъбнатъ квадратъ. 11 мм. Берлинъ. **Табл. I.**

33. Сжщото лице.

Опако: Лоза съ увисналъ гроздь. Долу Σ/ΑΡ. Всичко въ вдлъбнатъ квадратъ. София 1154, 10 мм., 1 гр. Берлинъ. **Табл. I.**

34. Сжщото лице.

Опако: Лоза съ увисналъ гроздь и долу Σ/Α. Пловдивъ 1484. София Кол. Авр. 0.80 гр. Берлинъ 2. Парижъ 2. **Табл. I.**

Бронзови монети

35. Лице: Глава на брадатъ Сатиръ, на лѣво.

Опако: Увисналъ гроздь. София, 7002, 9 мм., 0.85 гр. **Табл. I.**

Тази монета за сега е единствения известенъ екземпляръ.

Обстоятелството, че типътъ на лицето на тази монета е еднакъвъ съ сребърнитѣ монети на Саратока и че само върху монетитѣ на този царъ се срѣща гроздь, доказва, че тази монета, макаръ и безъ надписъ (може би изтритъ), е на Саратока.

Бергей — Bergaeus

(Около 400—350 год. пр. Хр.)

За Бергея (Βεργαῖος) сжщо нѣмаме никакви исторически данни. И той е известенъ само по монетитѣ съ неговото име. За сега отъ него сж известни два типа сребърни и бронзови малки монети. Сребърнитѣ на лицето иматъ сатиръ и нимфа, на opakото — само вдлъбнатъ квадратъ и надписъ, безъ изображение. Бронзовитѣ монети на лицето си иматъ глава на сатиръ брадатъ, на opakото — риба и надписъ.

Отъ сребърнитѣ монети се вижда, че Бергей е сѣкълъ своитѣ монети на островъ Тасосъ, понеже типътъ имъ е подражание на Тасоскитѣ.¹⁾ Може дори да се предполага, че Бергей е владѣлъ този островъ или нѣкоя срѣщуположна частъ отъ Тракия.

¹⁾ Мушмовъ, цит. съч. бр. 5643, табл. XXXV 5, 2 и 8; LI 21 и 24.

Сребърни монети

36. Лице: ВЕРГАІ. Сатиръ брадатъ държи въ прегръдкитѣ си нимфа.
Опако: Вдлѣбнатъ квадратъ, приличенъ на перки отъ вѣтрѣна воденица. 15 мм. Берлинъ. **Табл. I.**

37. Сжщото лице, безъ надписъ.
Опако: ВЕРГАІΟΥ около вдлѣбнатъ квадратъ, раздѣленъ на четири квадрата съ изпъкнали линии; всѣки квадратъ е посипанъ съ дребни точки. Всичко въ срѣдата на вдлѣбнатъ квадратъ. 15 мм. Лондонъ. Берлинъ 2 екземпл. **Табл. I.**

Бронзови монети

38. Лице: Глава на брадатъ сатиръ, на дѣсно.
Опако: ВЕРГ. Рѣба на дѣсно. Всичко въ срѣдата на вдлѣбнатъ квадратъ. София 7340, 10 мм., 0.95 гр. Лондонъ 2. Берлинъ 1. **Табл. II.**

Спокесъ — Spoces

(Около 360 год. пр. Хр.)

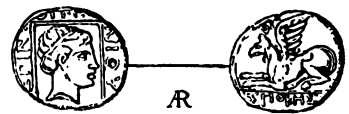
И за този тракийски царъ нѣмаме никакви исторически сведения. И неговото име е известно само отъ една сребърна монета съ надписъ ВА... ΣΠΟΚΕΣ. Споредъ мнението, изказано въ Берлинския нумизматически каталогъ,¹⁾ тази монета е сѣчена около 360 г. пр. Хр. отъ нѣкой кратковремененъ тракийски царъ на име Спокесъ, въ областта на гр. Абдера. Това се вижда отъ монетния типъ — на лицето глава на Аполона, на опакото грифонъ, — който типъ е еднакъвъ съ Абдерскитѣ автономни монети. Само името на царя издава, че тази монета е на Спокесъ, а не на Абдера.

Сребърни монети

39. Лице: ΕΠΙ Ν[ΕΟΜ]ΗΝΙΟΥ. Глава на Аполона превързана съ панделка, на дѣсно.

Опако: ΒΑ... ΣΠΟΚΗΣ. Грифонъ съ разперени и вдигнати нагоре крила, седналъ на лѣво, преднитѣ му крака прострени напредъ. 15 мм., 2 гр. 39.

Тази монета е описана и е представена съ рисунка въ Beschreibung d. Antiken Münzen, Berlin. I. 1888, 118. Отъ тамъ я заема и Head, цит. съч. 283, както и азъ тукъ.

Обр. 1.

Хебрителмъ — Hebrytelmis

(Около 390—383 г. пр. Хр.)

Предполага се, че приемникъ на Аматока I билъ Хебрителмъ. Името на този царъ за пръвъ пътъ се срѣща въ единъ надписъ,

¹⁾ Beschreibung d. Antiken Münzen I 1888, 118.

намѣренъ на Акропола въ Атина въ форма на Ἑβρύ-τελμς, а върху една бронзова монета името е въ форма Ἑβρύ-ξελμς.

Въ атинския надписъ изрично се нарича Хебрителмъ одризски царь — Ἑβρύ-τελμιν τὸν βασιλέα τὸν Ὀδρυσῶν. Понеже Аматоκъ отъ 390 г. нататкъ не се споменува повече и понеже атинскиятъ надписъ, въ който се споменува Хебрителмъ, като одризски царь, носи дата 390—385 г., то предполага се, че този царь е царувалъ отъ 390—383 г., когато стѣпилъ на престола Котисъ I.¹⁾

Отъ 383 г. като одризски царь се явява Котисъ I и затова се предполага, че Хебрителмъ въ сѣщата година или е изгубилъ престола, или умрѣлъ. Обаче Head²⁾ при описание монетитѣ на Хебрителма поставя неговото царуване между 386—385 г. пр. Хр., безъ да дава каквито и да било сведения.

Отъ Хебрителма за сега сѣ известни само бронзови монети на лицето сѣ изображение на мѣжка или женска глава, а на opakото — глиненъ или плетенъ сѣдъ сѣ две дрѣжки за мѣрене на жито или ечмикъ — χνφέλη и отдолу класъ; другъ типъ монети отъ сѣщия царь има сѣ глава на Аполона на лицето и лѣвски бюстъ на opakото. Първиятъ типъ монети сѣ подражание на бронзовитѣ монети, сѣчени въ градъ Кипсела (сега Ипсела) около 400 г. пр. Хр.³⁾ Вториятъ типъ монети сѣ подражание на монетитѣ на македонскитѣ царе Архелай (413—399 г. пр. Хр.), Аеропъ (396—392) и Паузани (390—389).⁴⁾ Отъ типа на монетитѣ на Кипсела предполага се, че Хебрителмовитѣ монети сѣ сѣчени въ този градъ.

Бронзови монети

40. Лице: Мѣжка глава безъ брада, на лѣво, въ срѣдата на изпъкналъ крѣгъ.

Опако: ΕΒΡΙΤΕΛΜΙΟΥΣ. Лѣвски бюстъ на дѣсно въ срѣдата на вдлѣбнатъ крѣгъ. София, 5744, 15 мм., 3 гр. 35. Лондонъ, 18 мм. Парижъ. Берлинъ. Табл. II.

41. Лице: Женска глава (Кибела?) сѣ крепостна корона, на дѣсно.

Опако: Ε Γ Сѣдъ сѣ две дрѣжки за мѣрене на жито; подъ В Γ

сѣда класъ на дѣсно. Лондонъ, 19 мм. Парижъ 2 екземп. Берлинъ. Табл. II.

42. Лице: Сѣщата глава; върху гушата отвесно контрамарка отъ буквитѣ ΔΙ(Σ?).

Сѣщото опако; върху долната частъ на сѣда контрамарка сѣ глава насрѣща на Медуза. София 6641, 17 мм., 5 гр. Берлинъ. Табл. II.

¹⁾ По-голѣми подробности вж. у Добруски, Мсб. XIV, 581—583.

²⁾ Цит. съч. стр. 284.

³⁾ Срав. Мушмовъ, цит. съч. стр. 216, бр. 3888—3889.

⁴⁾ Пакъ тамъ бр. 7050—52, 7065; 7071—73; 7077.

43. Сжщото лице, безъ контрамарка.

Сжщото опако; върху сжда контрамарка съ монограма РІ София 7197, 17 мм., 5 гр. 98. **Табл. II.**

44. Лице: Женска глава съ прибрани коси въ тила, на лѣво.

Опако: Сжщото изображение и надписъ: ІЧ ЯЧ (= ЕВРІ) София 6562, 6 мм., 2 гр. 10. **Табл. II.**

45. Лице: Женска глава съ дълги спуснати коси, на дѣсно.

Опако: Сжщиятъ сждъ и надписъ Е Y. Берлинъ четири екз. 6 мм. Парижъ. Гота. **Табл. II.** В Р

46. Лице: Женска глава съ прибрани отзадъ коси, на лѣво.

Опако: Надписътъ изтритъ. Ваза съ остро дѣно и една дрѣжка. 11 мм. Гота. **Табл. II.**

Професоръ Пикъ тази монета, както и ония подъ обр. 47 и 48, нерешително отдава на Хебрителма. Причината на това е, че тѣзи монети, по типа на лицето и по размѣритѣ, напълно се сходятъ съ Хебрителмовитѣ монети. Разликата е тази, че тукъ на опакото имаме ваза, вмѣсто сждъ съ две дрѣжки. Подѣржайки мнението на проф. Пикъ и азъ ги отнасямъ къмъ Хебрителма, съ надежда, че единъ день ще се откриятъ по-добре запазени екземпляри, които ще решатъ въпроса окончателно.

47. Лице: Женска глава съ дълги спуснати коси, на дѣсно.

Опако: Сжщото изображение и нечетливъ надписъ. 10 мм. Гота. **Табл. II.**

48. Лице: Сжщата женска глава съ прибрани коси, на дѣсно. Сжщото опако. 10 мм. Гота.

Котисъ I — Cotys I

(383—359 год. пр. Хр.)

Приемникъ на Хебрителма билъ Котисъ I, който заелъ властта въ 383 год. пр. Хр. Той се счита за синъ на Севтеса II, при все че старитѣ автори не споменуватъ името на баща му.

Котисъ I билъ даровитъ и деятеленъ и съ неговото въцаряване настана новъ разцвѣтъ на одризката дѣржава.¹⁾

Отъ Котиса I сж известни сребърни и бронзови монети. Сребърнитѣ монети на лицето си иматъ мжжка глава брадата или безъ брада, а на опакото — ваза или сждъ съ две дрѣжки — кипселе или калатъ. Бронзовитѣ монети на лицето си иматъ, по-голѣмитѣ конникъ, по-малкитѣ — мжжка глава безъ брада, а на опакото еднитѣ и другитѣ — сждъ съ две дрѣжки.

Еднитѣ и другитѣ монети сж подражение на Хебрителмовитѣ монети; сждътъ съ две дрѣжки показва, че тѣ сж сѣчени въ Кипсела, а това доказва, че Котисъ владѣлъ, заедно съ бащината си дѣржава, и надъ Пропонтида, още и областитѣ въ порѣчието на Марица, които принадлежели на Хебрителма.

¹⁾ Подробни сведения за Котиса I вж. у Добруски, цит. трудъ въ Мсб, XIV. 586—590.

Сребърни монети

49. Лице: Глава брадата на Зевса, на лѣво, въ срѣдата на зрънчестъ кржгъ.

Опако: К О Сждъ съ 2 дрѣжки за мѣрене на жито. София
Т У

121, 11 мм., 0.93 гр.; друга № 3467, 10 мм., 1 гр. 10. Парижъ. Гота. Табл. II.

50. Сжщото лице.

Опако: К О Сжщиятъ сждъ. Лондонъ 11 мм. Берлинъ. 10 мм.
Т О

Табл. II.

Бронзови монети

51. Лице: Конникъ въ мантия, която се развѣва задъ гърба му, препуска на дѣсно и съ дѣсната си ржка сочи напредъ.

Опако: ΚΟΤΥΟΣ. Сждъ съ двѣ дрѣжки за мѣрене на жито въ срѣдата на вдлѣбнатъ квадратъ. 20 мм. Лондонъ. Табл. II.

52. Сжщото лице.

Опако: К О Сжщото изображение. Пловдивъ 182. София 3591,
Т У

17 мм., 7 гр. 25. Друга подобна № 1045. Табл. II.

53. Лице: Глава на Зевса, на дѣсно.

Опако: ΚΟΤ. Сжщото изображение. София 6140, 11 мм., 2 гр.
30. Табл. II.

54. Сжщото лице. Варварска работа.

Опако: К О Сжщото изображение. Подъ сжда ечмичено зърно.
Т У

Берлинъ 18 мм. Табл. II.

55. Сжщото лице. Хубавъ стилъ.

Опако: (К О) Сждъ съ две дрѣжки за мѣрене на жито, поставенъ върху ечмичено зърно. Берлинъ 13 мм. Табл. II.

Керсоблептъ — Kersobleptes

(357—343 год. пр. Хр.)

Керсоблептъ билъ най-голѣмиятъ синъ на Котисъ I и при смъртъта на баща си билъ още малолѣтенъ.¹⁾

Отъ Керсоблепта за сега сж известни само единъ типъ бронзови монети, които на лицето си иматъ женска глава, а на опакото — сждъ съ две дрѣжки (кипселе или калатъ), поставенъ върху ечмичено зърно. Типътъ на тѣзи монети е еднакъвъ съ онзи отъ монетитѣ на Хебрителма и Котиса I, което ни кара да предполагаме, че и тѣ сж сѣчени въ градъ Кипсела, който е билъ столица и на Керсоблепта, както и на поменатитѣ други двама царе.

¹⁾ Исторически бележки за този владѣтель вж. у Добруски, Мсб. XIV, 591 и сл.

Бронзови монети

56. Лице: Женска глава на дѣсно.

Опако: Е Сждъ съ две дрѣжки за мѣрене на жито, поста-
К Р

вень върху ечмичено зърно. Пловдивъ 185. София 6693, 12 мм.,
1 гр. 90, петъ екзем., отъ които три отъ находката при Айтоскитѣ
бани. Лондонъ 1. Гота 1. Парижъ 2. Берлинъ 6. **Табл. II.**

57. Лице: Сжщата глава на лѣво.

Опако: К Сжщото изображение. Берлинъ 12 мм. **Табл. II.**
Е Р

58. Лице: Женска глава съ прибрани коси въ тила и отчасти
спуснати, на лѣво.

Опако: [K]/EP Сжщиятъ сждъ и отдолу житенъ класъ. Берлинъ
13 мм. **Табл. II.**

59. Лице: Женска глава на дѣсно.

Опако: Е Сжщиятъ сждъ съ контрамарка на звезда. Подъ
К Р
сжда ечмичено зърно. Берлинъ 12 мм. **Табл. II.**

Кетрипорисъ — Cetriporis

(356 г. пр. Хр.)

Предполага се, че Кетрипорисъ билъ най-голѣмиятъ синъ на Бе-
рисада, който умрѣлъ между 357—356 г. пр. Хр. и затова царуването
на Кетрипориса се пресмѣта къмъ 356 г. Навѣрно този царъ е цару-
валъ съвмѣстно съ другитѣ си двама братя, отъ които единиятъ трѣбва
да е билъ Скостокъ.¹⁾

Отъ Кетрипориса сж известни само бронзови монети на лицето съ
главата на Диониса, а на opakото — винена чаша съ две дрѣжки —
диота или кантарось.

Въ началото името на царъ Кетрипорисъ бѣ известно само отъ
монетитѣ. Впоследствие се откри атинскиятъ надписъ, който потвърди
мнението на Вадингтона, че действително имало тракийски царъ на
име Кетрипорисъ, както предполагаше той.²⁾

Типътъ на монетитѣ отъ Кетрипорисъ е заетъ навѣрно отъ монетитѣ
на островъ Тасось,³⁾ който е сѣкълъ своитѣ монети още въ V в.
пр. Хр., а може би отъ града Менде, върху чиито монети тѣй често
се срѣща винената чаша.⁴⁾

¹⁾ Сведения за Кетрипорисъ вж. у Добруски, Мсб. XIV, 594 и сл.

²⁾ Waddington, въ *Revue numismatique* 1863 стр. 240—241.

³⁾ Мушмовъ, цит. съч. бр. 5646 и табл. XXXV. 6., 5641 и табл. XXXV. 7.

⁴⁾ Пакъ тамъ 6374, 6360, 6391, 6392 и табл. XLIV 2, 5, 6 и 7.

Бронзови монети

60. Лице: Глава брадата на Диониса съ бръшляновъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: КЕТΡΙΠΟΡΙΟΥΣ. Чаша за вино съ две дръжки (cantharos) и въ полето въ лѣво тирсъ (Дионисовъ жезълъ), превързанъ въ горния край съ панделка. 25 мм. Берлинъ 3. Парижъ 2. Виена 1. **Табл. II.**

Навѣрно тукъ буквата I предъ II трѣбва да се счита за лигатура съ II, за това липсва въ надписа.

61. Сжщото лице.

Опако: КЕТΡΙΠΟΡΙΟΥΣ. Сжщитѣ изображения. При края на надписа, подъ дѣсната дръжка на чашата, знакъ въ форма на полумесець или буква С. София 7220, 26 мм., 3 гр. 40. Лондонъ 2. Парижъ 1. Берлинъ 1. **Табл. II.**

62. Сжщото лице.

Сжщото опако, съ тази разлика, че полумесецьтъ е представенъ горе надъ надписа. 15 мм. Лондонъ 1. Парижъ 1. Берлинъ 2. **Табл. II.**

63. Лице: Сжщата глава, отъ другъ типъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и изображения, безъ полумесець. 15 мм. Лондонъ. **Табл. II.**

64. Сжщото лице, съ глава на обикновенъ типъ.

Опако: КЕТΡΙ. Сжщитѣ изображения, безъ полумесець. 11 мм. Парижъ. Лондонъ. Гота. Берлинъ. **Табл. II.**

65. Сжщото лице.

Опако: КЕТΡΙ. Сжщитѣ изображения и полумесець подъ дѣсната дръжка на чашата. 9 мм. Парижъ. **Табл. II.**

66. Сжщото лице.

Сжщото опако, безъ полумесець. 9 мм. Лондонъ. **Табл. II.**

Скостокъ I — Scostocus I

(около 356 год. пр. Хр.)

Head, въ списъка на тракийскитѣ царе, не споменува името на Скостока, а го отнася къмъ скитскитѣ царе.¹⁾ Сжщото прави и Д. Е. Такела навѣрно повлиянъ отъ Хедъ.²⁾ Обаче предъ наличността на бронзовитѣ монети съ името на този царъ, не можемъ да не признаемъ, че тѣ се отнасятъ за този Скостокъ, за който ни подсѣщатъ и сведенията на старитѣ автори, безъ да поменуватъ името му, че той билъ братъ на Кетрипориса и владѣлъ съвмѣстно съ него нѣкаква частъ отъ Тракия. Въ единъ атински надписъ се говори за съюзъ съ Кетрипориса и неговитѣ братя, а кои сж тѣзи негови братя, не се знае.

¹⁾ Цит. съч. стр. 290.

²⁾ D. E. Tacchella, въ Rev. Num. 1903, 31 след.

Като имаме налице монетитѣ на Скостока, по стилъ отъ онази епоха, трѣбва да предполагаме, че единия отъ братята билъ Скостокъ. На сжщото мнение е и Imhoof-Blumer.¹⁾

Освенъ това, погрѣшно е да отнасяме Скостока къмъ скитскитѣ царе, защото самото име е тракийско, а не скитско; по-сходно е името Скостокъ съ известнитѣ тракийски царе Спаратокъ, Аматокъ, Саратокъ, отколкото съ имената на скитскитѣ царе Сариа, Акросандъръ, Хараспъ, Канитесъ и пр. Освенъ това Херодотъ нарича тракитѣ „конеукротители“. И действително върху монетитѣ на тракийскитѣ царе Спарадокъ, Севтесъ I, Котисъ I, Аматокъ II, Севтесъ III и Котисъ III виждаме изображението на конникъ или само конь, докато върху монетитѣ на скитскитѣ царе сж представени житни класове, факла, рогъ на изобилие²⁾ и пр. като символи на плодородието на Скития (Добруджа).

Освенъ това, върху монетитѣ на Скостока I на лицето не е представена царска глава, а на Аполона, и не личи титлата ΒΑΣΙΛΕΩΣ, която почва да се появява следъ Лизимаха върху монетитѣ отъ тракийскитѣ царе, които датиратъ отъ III—I в. пр. Хр., и върху които личи тази титла. Това доказва, че Скостокъ I живѣлъ въ времето на Филипа II, защото пръвъ Александъръ В. е представилъ върху своитѣ монети тази титла, както и своя ликъ.

Има и другъ тракийски царъ на име Скостокъ, но той е другъ, а не поменатиятъ по-горе царъ съ сжщото име. За втория Скостокъ ще говоримъ, когато дойде неговиятъ редъ, следъ Лизимаха.

Отъ Скостока I сж известни само единъ типъ бронзови монети, на лицето съ главата на Аполона, а на opakото — конникъ. Навѣрно този типъ е заетъ отъ монетитѣ на Филипа II, съвременникъ на Скостока.

Бронзови монети

67. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ и дълги коси, на дѣсно.

Опако: ΣΚΟΣΤΟΚΟΙ. Конникъ препуска на дѣсно и въ дѣсната си ржка държи юздитѣ на коня; подъ коня неясенъ предметъ. Всичко въ срѣдата на вдлъбнатъ квадратъ. София 5343, 18 мм., 10 гр. 28. Парижъ 21 мм. **Табл. II.**

И дветѣ тѣзи монети сж доставени отъ Д. Т. Поповъ, който ги е купилъ заедно въ Димотика, намѣрени въ околността на града.

Тѣзи монети сж издадени отъ Д. Е. Такела,³⁾ който счита Скостока за Гетски царъ.

68. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ и къси коси, на дѣсно, въ срѣдата на зрънчестъ кръгъ.

¹⁾ Monnaies grecques, 54. — Сжщото предполага и Добруски въ цит. студия. Мсб. XIV, 594.

²⁾ Срав. Мушмовъ, цит. съч. стр. 343—344.

³⁾ D. E. Tacchella, въ Rev. Num. 1903, 34, и табл. V, 3—4.

О пако: ΣΚΟΣΤ[ΟΚΟΥ]. Конникъ съ шлемъ и въ мантия, която се развѣва задъ гърба му, препуска на дѣсно и въ дѣсната си ржка въ замахъ държи дълго копие; подъ коня неясенъ предметъ. 22 мм. Берлинъ. Табл. II.

Издадена отъ Добруски (цит. студ. 600). Той казва, че подъ коня има предна частъ отъ глиганъ. Това не е вѣрно, както се вижда отъ отпечатъка.

Хедъ¹⁾ нарича Скостока гетски царъ. По този въпросъ азъ изказвамъ своето мнение по-долу, на стр. 232.

Бастарей — Bastareus

(Около 350 год. пр. Хр.)

Както и за други тракийски царе, тъй и за този царъ историята нищо не споменува. Неговото име ни е известно само отъ една сребърна дидрахма на лицето съ изображение на бикъ, на дѣсно, клекналъ на преднитѣ си колѣна, и надписъ ΒΑΣΤΑΡΕΟΣ. Опакоето на тази монета е заето отъ македонски шлемъ съ висока грива, както сж и монетитѣ на македонскитѣ царе Александъръ I, Пердика и Архелей.

Монетата на Бастареа е издадена още въ 1881 отъ Muret въ Bull. Corr. Hell. V, 330. Издава я и Six въ Ann. de Numism. 1883, стр. 12. Сжщо и Head въ цит. съч. 237. Най-последенъ я издава английскитъ нумизматъ L. Anson въ Numismata graeca 1911, tex II, 72, 775 и табл. XIV 775, отъ дето я заемамъ и азъ.

Muret и Head приематъ Бастареа за пеонски царъ, а Anson — за тракийски. За сега и азъ се присъединявамъ къмъ мнението на последния авторъ.

Сребърни монети

69. Лице: ΒΑΣΤΑΡΕΟΣ. Бикъ клекналъ на колѣне на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кръгъ.

О пако: Македонски шлемъ съ висока грива, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кръгъ. 22 мм. Обр. 2.

Обр. 2.

Амадокъ II — Amadocus II

(около 357—351 год. пр. Хр.)

Амадокъ II билъ синъ на Метока. Той билъ единъ отъ претендитѣ на тракийския престолъ следъ смъртъта на Котисъ I, и при въцаряването на неговия малолѣтенъ синъ Керсоблептъ и при раздѣлянето на държавата въ това време на Амадока II се опредѣлила вѣроятно частъ отъ Егейското крайбрежие между Маронея и Херсонесъ.

¹⁾ Head, цит. съч. 290.

За царуването на Амадока II нѣмаме никакви сведения; знаемъ само, че въ 356 год. Амадокъ II решително се възпротивилъ на Филипа II Македонски да мине презъ неговата земя, за да нападне атинцитѣ въ Херсонесъ.

Следъ като Филипъ въ войната съ атинцитѣ на 351 год. завзелъ тракийската делта и я уредилъ по волята си, името на Амадока II не се споменува вече и нищо не се знае за неговата сѣдба. На негово мѣсто, като съюзникъ на Филипа, се явява нѣкой си Тересъ III, който трѣбва да е билъ наследникъ на Амадока.¹⁾

На Амадока II се приписва само една бронзова монета, издадена за пръвъ пътъ въ Trésor de numismatique et glyptique, 5, табл. VI. 5.²⁾ Тази монета на лицето си има главата на Зевса, а на опакото — конникъ. По типъ, тази монета прилича на монетитѣ отъ Севтесъ III; обаче надписътъ [ΑΜΑ]ΔΟΚΟΥ [Ο]ΔΡΙΖΙΤΩΝ не е съвсемъ сигуренъ, понеже монетата е зле запазена.

Хедъ³⁾ описва друга една монета, на лицето съ двойна бравда, на опакото — лоза съ гроздове, която приписва на Амадока II съ въпросителна. Понеже описаната отъ Хедъ монета по типъ и време съвсемъ прилича на монетитѣ отъ Амадока I и понеже сѣщата монета носи името и на управляващиятъ архонтъ, както монетитѣ на Амадока I, до като върху монетата на Амадока II не личи такова име, вѣрвамъ, че монетата съ архонтъ е на Амадока I, за това я отдавамъ нему.

Бронзови монети

70. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опакото: [ΑΜΑ]ΔΟΚΟΥ [Ο]ΔΡΙΖΙΤΩΝ. Конникъ въ ходъ на дѣсно. 24 мм. Четенето на надписа не било съвсемъ сигурно, понеже монетата била изтрита.

Тази монета е описана и представена съ рисунка въ Trésor de numismatique et glyptique (5, табл. VI. 5.), отъ дето я заема и Добруски (цит. студ. 601).

Хедъ⁴⁾ отдава на Амадока II монети отъ Амадока I, за което правя своитѣ коментарии на стр. 204.

Филетасъ или Филемонъ — Philetas ou Philemon

(Около 340 год. пр. Хр.)

Този царъ, който е известенъ само отъ бронзови монети съ монограма ΦΙΛΗ, споредъ Имховъ Блюмеръ⁵⁾, билъ царъ отъ одризката династия. Както се вижда отъ монетитѣ на този царъ, той приелъ

¹⁾ Подробности вж. у Добруски. Мсб. XIV, 596.

²⁾ Сѣщата монета издава и Добруски въ цит. студия, 601, и Мушмовъ. цит. съч. бр. 5717.

³⁾ Цит. съч. 283.

⁴⁾ Head, цит. съч. 283.

⁵⁾ Jmhoof-Blumer, Porträtköpfe, 1885, 16.

типа на Керсоблептовитѣ монети, за това Хедъ предполага, че и неговитѣ монети сж сѣчени въ гр. Кипсела.¹⁾ Следователно трѣбва да се предполага, че Филетасъ или Филемонъ е царувалъ кратко временно въ областта около Кипсела.

И за този царъ нѣма никакви исторически сведения. Царуването му Имховъ Блюмеръ отнася къмъ 341 г., а Хедъ къмъ 340 г. пр. Хр.

Бронзови монети

71. Лице: Женска глава съ прибрани коси на кокъ и отчасти спуснати по тила, на лѣво.

Опако: Монограма отъ буквитѣ ΦΙΛΗ и подъ нея сждъ за мѣрене жито (кипселе). 12 мм. Берлинъ. Парижъ. **Табл. II.**

Севтесъ III — Seuthes III

(Около 324—311 год. пр. Хр.)

Отъ Севтеса III²⁾ сж известни сребърни и бронзови монети на лицето съ главата на Зевса, а по нѣкога и на Севтеса, на опакото — конникъ. Тѣзи монети сж подражание на Филиповитѣ монети и ония на Касандра, неговъ съвременникъ.

Проучването монетитѣ на Севтеса III, макаръ само и отъ единъ типъ, съставя голѣмъ наученъ интересъ, защото за голѣма часть отъ неговитѣ бронзови монети сж използвани Филипови, Александрови, Лизимахови и Касандрови монети, които циркулирали въ Тракия, и Севтесъ ги е препечаталъ съ свой печатъ и ги е пусналъ въ обръщение като свои. Освенъ това, върху тѣзи монети, на лицето, заедно съ главата на Зевса или Севтеса³⁾ е комбинирана и друга човѣшка глава,⁴⁾ както това ще видимъ при описанието на монетитѣ.

Голѣмъ интересъ представятъ и сребърнитѣ монети отъ този царъ. Отъ тѣзи монети за сега е известенъ само единъ екземпляръ, намѣренъ въ Казанлъшко. Като имамъ предвидъ, че Севтесъ III чрезъ възстание се е мжчилъ да възстанови независимостта на своето отечество и около 13 години е водилъ борба съ македонската властъ и съ Лизимаха, отъ друга страна, навѣрно по липса на метали въ последнитѣ години е подлагалъ на препечатване монетитѣ на съседнитѣ владѣтели, появяването само на една сребърна монета отъ типа и размѣритѣ на неговитѣ бронзови монети, ми навѣва известно съмнение въ автентичността на тази монета, още повече, че тази монета спада къмъ серията на монети съ скрити образи, следователно къмъ третия

¹⁾ Head, цит. съч. 284.

²⁾ Исторически бележки за този владѣтель вж. Добруски, Мсб. XIV, 601 -- 604.

³⁾ Сагу. — цит. съч. 29 приема, че върху нѣкои Севтесови монети е представена главата на царя, върху други — тази на Зевса. На сжщото мнение съмъ и азъ.

⁴⁾ По въпроса вж. Мушмовъ, Препечатани антични монети въ Изв. Арх. Инст. II 1924, стр. 174 след.

периодъ на монеторѣзането при Севтеса III. Самата монета¹⁾ на гледъ нѣма признаци на подправка, обаче искусни фалшификатори, както въ старо време, тъй и днесъ, сж достигнали до голѣмо съвършенство въ своето искусство и могат да заблудятъ и най-опитния нумизматъ. На всѣки случай, азъ ще пазя своята резервираностъ по автентичността на тази монета, до като се намѣратъ и други екземпляри, отъ които човѣкъ да може да сжди съ по-голѣма положителностъ.

Монетитѣ на Севтеса III иматъ и това значение, че той е първиятъ тракийски царь, който е представилъ своя образъ върху своитѣ монети.

Монеторѣзането на Севтеса III имало три периода: въ първия периодъ спадатъ монетитѣ, върху които конникътъ е въ галопъ и подъ него вѣнецъ. Навѣрно тѣзи монети сж сѣчени въ първия периодъ на възстанието, около 330 г., и вѣнецътъ подъ конника навѣрно символизира увѣнчаването съ успѣхъ предприетото възстание противъ македонската властъ. Тѣзи монети сж съ по-високъ релефъ и се отличаватъ съ по-хубавъ стилъ. Въ втория периодъ спадатъ монетитѣ, върху които подъ конника е представена звезда, символъ на надежда; вѣроятно тѣ сж сѣчени около 322 г., когато Лизимахъ почналъ война противъ Севтеса. Въ третия периодъ спадатъ препечатанитѣ монети, на които сѣченето трѣбва да се отнесе къмъ 300 г., когато вече Севтесъ билъ изтощенъ отъ войната и нѣмалъ свои материали, а е използвалъ готовитѣ монети отъ съседнитѣ владѣтели.

Бронзови монети

Първи периодъ

72. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ коси привързани надъ ушитѣ. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΣΕΥΘΟΥ. Конникъ, съ шлемъ на главата, препуска на дѣсно и въ дѣсната ржка държи юздитѣ на коня; подъ коня изтритъ вѣнецъ. Пловдивъ 6 екз. София 6247. 20 мм., 6 гр. 45. Отъ сжщия типъ: Виена 3. Лондонъ 2. Парижъ 2. Берлинъ 3. Гота 2. **Табл. II.**

73. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ отъ другъ печатъ. Сжщото изображение съ добре запазенъ вѣнецъ. Пловдивъ 7 екз. София 6435. 22 мм., 6 гр. 05. **Табл. II.**

74. Сжщото лице.

Сжщото опако съ разлика въ надписа. София 1025. 20 мм., 6 гр. 85. **Табл. II.**

Отъ този типъ монети Народ. Музей въ София притежава 15 екз.

Втори периодъ

75. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: ΣΕΥΘΟΥ. Конникъ съ шлемъ, въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда петоперка. Пловдивъ 2. София 6234. Подобни: Виена 1. Гота 2. Парижъ 3. Берлинъ 4. 18 мм., 5 гр. 60. **Табл. II.**

¹⁾ Тя е издадена отъ мене въ Arethuse 1925, fas. 6 стр. V.

76. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ, а може би и глава на Севтеса.

Сжщото опако. 19 мм. София 7487. **Табл. II.**

77. Сжщото лице, другъ типъ.

Сжщото опако. 17 мм., 3 гр. 20. София 7494. **Табл. II.**

78. Сжщото лице, може би глава на Севтеса.

Опако: ΣΕΥΘ[ΟΥ]. Сжщиятъ конникъ, между преднитъ му крака звезда-петоперка. Продупчена. Пловдивъ 3. София 7468. 20 мм., 4 гр. 15. **Табл. III.**

79. Сжщото лице, другъ типъ.

Сжщото опако, 19 мм., 4 гр. 65. София 2950. **Табл. III.**

80. Лице: Глава на Зевса брадатъ, на дѣсно.

Опако: ΣΕ[ΥΘΟΥ]. Сжщиятъ конникъ; между преднитъ крака на коня звезда; подъ коня разпаленъ жертвеникъ. 21 мм. Лондонъ. **Табл. III.**

81. Лице: Глава брадата на Севтеса, на дѣсно.

Опако: ΣΕΥΘΟΥ. Сжщиятъ конникъ; между преднитъ му крака звезда. 19 мм., 4 гр. 12. София 7198. **Табл. III.**

82. Лице: Глава на Зевса брадатъ, на дѣсно.

Сжщото опако. 18 мм. Берлинъ. **Табл. III.**

83. Сжщото лице, другъ типъ.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня нечетливъ надписъ. (Може би келтийски типъ?) 19 мм. Берлинъ. **Табл. III.**

Трети периодъ

Препечатани монети

84. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ нѣнецъ, на дѣсно.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда петоперка. По ржба на монетата останки отъ надписа на първия царь, навѣрно Касандъръ (?). София 2801, 17 мм., 3 гр. 10. **Табл. III.**

85. Лице: Глава на Зевса или Севтеса брадатъ, на дѣсно; подъ главата останки отъ първия печатъ (козина отъ лъвската кожа, съ която е покрита главата на Херакла върху лицето на Касандровитъ монети).

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда петоперка. София 7484, 17 мм., 4 гр. 40. **Табл. III.**

86. Лице: Глава на Зевса брадатъ, на дѣсно.

Опако: ΣΕΥ[ΘΟΥ]. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня нѣма звезда, а е запазенъ надписъ отъ първия печатъ: ΚΑΣΣ[ΑΝΔΡΟΥ]. Пловдивъ 1278. София 8220, 17 мм., 4 гр. 60. **Табл. III.**

87. Лице: Глава на Зевса, или Севтеса, брадатъ, на дѣсно. Следи отъ първия печатъ.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; между преднитъ му крака звезда. Отъ името на Севтеса е запазено само окончанието ΟΥ; отъ

първия печатъ сж запазени буквитъ ΛΥΣΙΜ[ΑΧΟΥ]; буквитъ ΣΙΜ сж отпечатани върху задницата на коня; подъ лѣвия преденъ кракъ на коня личи буква Ο(?). София 7483, 18/20 мм., 4 гр. 85. Отъ една находка на 17 Севтесови монети при с. Доганджи, Карловска околия.

Пловдивъ 598, вариантъ. Табл. III.

88. Лице: Глава на Севтеса брадатъ, на дѣсно. Презъ косата и върху шията личатъ следи отъ първия печатъ.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; между преднитъ крака на коня звезда осмоперка. Въ полето, горе надъ конника, слабо е запазено името на Севтеса — ΣΕΥΘΟΥ, а подъ него другъ надписъ ΛΥ[ΣΙ]ΜΑΧΟΥ, а долу подъ коня [Β]ΑΣΙΛ[ΕΩΣ]. София 7495, 21 мм., 7 гр. Табл. III.

Първиятъ печатъ върху тази монета е билъ отъ Лизимаха, на опакото съ трофей. Това личи отъ разположението на надписа, отъ размѣритъ и отъ теглото на монетата, което е еднакво съ Лизимаховитъ монети съ трофеи. Отъ находката при с. Доганджи.

89. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Предъ лицето на Зевса останки отъ козината на лѣвската кожа, съ която е покрита главата на Херакла върху Касандровитъ монети.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда петоперка и може би жертвеникъ; надъ конника надписъ ΣΕΥΘΟΥ.

Първообразната монета на опакото представляла лѣвъ, легналъ на дѣсно и отгоре надписъ ΚΑΣΣΑΝ, а подъ лѣва, въ отрѣза — продължение на надписа ΔΡΟΥ = ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ. Отъ първия печатъ сж запазени само преднитъ крака на лѣва, надъ главата на коня, а отъ надписа е запазено само окончанието отъ името на Касандра — ΔΡΟΥ. София 7496, 16/18 мм., 3 гр. 87. Отъ находката при с. Доганджи. Табл. III.

90. Лице: Глава на Зевса или Севтеса, на дѣсно; по ржбоветъ, около главата, значителни следи отъ първия печатъ, който навѣрно е билъ отъ Касандра.

Опако: ΣΕΥΘΟΥ. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня следи отъ първия печатъ. София 1277, 17 мм., 3 гр. 60. Табл. III.

91. Лице: Глава на Севтеса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Върху главата, успоредно съ лавровия вѣнецъ, е запазенъ отъ първообразната монета надписъ ΚΑΣΣΑΝ[ΔΡΟΥ]; подъ надписа, върху косата, е комбинирана фигура на легналъ лѣвъ, на дѣсно. Отъ това личи, че първообразната монета била на Касандра, на опакото съ легналъ лѣвъ, на дѣсно. Обр. 3.

Обр. 3.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; между преднитъ крака на коня звезда шестоперка. Не личи надписъ съ името на Севтеса. Надъ конника въ праздното поле, надъ зрънчестия кръгъ, който въ случая е много низко, личатъ следи отъ двоенъ надписъ, което доказва, че монетата била препечатвана нѣколко пѣти. Отъ този надписъ, надъ главата на конника, слабо личи само окончанието ΟΥ. Отъ музея при Пловдивската Нар. библиотека 673, 18 мм., 3 гр. 93. Табл. III.

Монети съ скрити образи

92. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Върху сжщата тази глава, отъ вѣнца, заедно съ темето, е комбинирана друга глава, поставена тъй, че, като се обърне главното лице къмъ земята, и втория образъ е на дѣсно. Отъ първообразния печатъ, който билъ отъ монета на Касандра, е запазена само долната линия, която образува шията отъ главата на Херакла и частъ отъ зрънчестия кржгъ. Обр. 4.

Обр. 4.

Опакo: ΣΕΥΘΟΥ. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня слабо личи звезда, смѣсена съ първия печатъ. Първообразната монета била на Касандра, на опакото съ легналъ лъвъ, отъ който сж запазени, подъ коня, преднитѣ крака заедно съ линията, която образува отрѣза, както при брой 89. Съвсемъ слабо е запазенъ и първообразниятъ надписъ, който почва надъ конника съ ΚΑΣΣΑΝ и свършва подъ коня въ отрѣза съ ΔΡΟΥ = ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ. София 3952, 17 мм., 3 гр. Табл. III.

Подобни две монети и у Ат. Кожухаровъ отъ Ст.-Загора.

93. Лице: Глава на Севтеса брадатъ, на дѣсно. На мѣстото на лавровия вѣнецъ на главата е прекарана контура на човѣшки образъ въ профилъ съ носа, устата и брадата; тази контура на пръвъ погледъ изглежда като че ли е косата на Севтесовата глава, обаче, като се обърне лицето на Севтеса надолу, много ясно личи контурата на човѣшкия образъ, брадатъ, на дѣсно. Обр. 5.

Обр. 5.

Опакo: ΣΕΥΘΟΥ. Конникъ препуска на дѣсно; подъ коня звезда и следи отъ надписъ. За преднитѣ крака на коня сж приспособени краката на лъва, изобразенъ върху Касандровитѣ монети. Може би това да е станало и случайно, при препечатването на монетата, а може би изкустенъ майсторъ е направилъ тази комбинация. Но, на всѣки случай, тукъ преднитѣ крака на коня не сж конски, а на легналъ лъвъ на дѣсно, както е случая и съ бр. 89 и 91. София Кол. Авр., 16/17 мм., 3 гр. 60. Табл. III.

94. Лице: Главата на Севтеса брадатъ, на дѣсно. Отъ първия печатъ сж запазени контуритѣ на лицето на Херакла и козината отъ лъвската кожа, съ която била покрита неговата глава, представена върху Касандрова монета. Контуритѣ на лицето сж запазени тъкмо противоположно отъ главата на повторния печатъ и, като се обърне монетата, личи, че и първообразната глава била на дѣсно. Освенъ лицето на Херакла, което навѣрно е останало отъ Касандрова монета, върху темето на Севтесовата глава е представена още една глава, която, като се обърне Севтесовата глава съ лицето на долу, личи добре, че е на дѣсно; представена е контурата на носа и устата; косата се обра-

зува отъ Севтесовата коса; устата на втората глава почва отъ тамъ, дето свършва челото на Севтесовата глава. Тамъ, дето свършва темето на комбинираната глава, е комбинирана трета глава, челото на която свършва съ шията на Севтесовата глава, или пъкъ това сж остатки отъ главата на първообразната монета. Така щото върху лицето на тази монета сж представени три образа. Обр. 6.

Обр. 6.

Опако: Конникъ въ ходъ на дѣсно; между преднитѣ крака на коня звезда шестоперка; надъ конника надписъ ΣΕΓΘΟΥ; предъ коня запазени сж само първитѣ три букви отъ името на Касандра ΚΑΣ. Отъ този надписъ личи, че първообразната монета била на Касандра. София 1266, 18 мм., 4 гр. 28. Табл. III.

95. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Отъ първия печатъ, който представлялъ главата на Херакла, покрита съ лѣвска кожа, запазени сж само контуритѣ на лѣвската кожа, която свършва подъ гушата на Херакла. Отъ косата на Зевсовата глава, дето преминава лавровия вѣнецъ, е образуванъ другъ човѣшки образъ, който, като се обърне монетата съ лицето на Зевса надолу, и вториятъ образъ е на дѣсно, както предидешиѣ монети. Обр. 7.

Обр. 7.

Опако: ΣΕΓΘΟΥ. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда шестоперка. Като се обърне монетата тѣй, че конникътъ да остане съ главата на долу, презъ дължината на тѣлото на коня личи остатъкъ отъ надписъ [ΒΑΣΙΛΕΩΣ], а подъ надписа, отъ главата на конника до опашката на коня, личи кривакътъ на Херакла. Тѣзи остатѣци доказватъ, че първообразната монета била на Александра Велики съ изображение на опакото тулъ съ лжкъ, подъ него надписъ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, подъ надписа кривакъ и лжкъ, а подъ него мълния. 19 мм., 4.02 гр. Табл. III.

Монетата бѣ собственостъ на г. К. Параскевовъ, бившъ банковъ директоръ. Де се намира сега — не ми е известно.

96. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Като се обърне монетата тѣй, че на отрѣза отъ шията на Зевса да се даде хоризонтално положение и съ прѣстъ се покриятъ носа, очитѣ и бузата на Зевса, ясно се вижда другъ брадатъ образъ на дѣсно, съ ясни очертания на косата, веждата, окото, носа, устата и брадата. Тамъ, дето е отбелязано ухото на Зевсовата глава, много ясно сж отбелязани ноздритѣ на скритата фигура. Обр. 8.

Обр. 8.

Опако: ΣΕΓΘΟΥ. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда осмоперка, а предъ коня — вѣнецъ. Като се обърне монетата тѣй, щото конникътъ да остане съ главата надолу, подъ коня се чете, отъ лѣво къмъ дѣсно, надписътъ на първообразната монета ΦΙΛΙΠΠΟΥ, отъ който се разбира, че монетата била на Филипа II Македонски. София 734, 19 мм., 5 гр. 34. Табл. III.

Сребърни монети

97. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Въ отрѣза на шията на Зевсовата глава сжщата комбинирана фигура, както при бр. 96.

Опако: [ΣΕΥ]ΘΟΥ. Конникъ въ ходъ на дѣсно; подъ коня звезда шестоперка. София 8325, 16 мм., 5 гр. 25. Табл. III.¹⁾

Лизимахъ — Lysimachus

(323—281 г. пр. Хр.)

Лизимахъ билъ роденъ около 361 година въ гр. Пела, столица на македонскитѣ царе. Той билъ любимецъ на Александра Велики.²⁾

Отъ Лизимаха сж известни златни, сребърни и бронзови монети. Той е първиятъ тракийски царъ, отъ когото сж известни златни монети. Изглежда, че Лизимахъ е сѣкълъ твърде голѣмо количество златни и сребърни монети, отъ които често ставатъ голѣми находки.³⁾

Монетитѣ на Лизимаха сж подражание на Филиповитѣ и Александровитѣ монети, обаче има и типични негови изображения. Лизимаховитѣ монети се подраздѣлятъ на три периода: Първиятъ периодъ обгръща времето отъ 323—311 г. или отъ смъртта на Александра В. до смъртта на неговия синъ, малкия Александъръ II, роденъ отъ Роксана. Въ този периодъ Лизимахъ, като регентъ или намѣстникъ на Тракия, е сѣкълъ монети по подражание на Филиповитѣ и Александровитѣ и съ тѣхнитѣ имена, но означени съ знакове и монограми на тракийскитѣ монетарници. Филиповитѣ монетни типове, заети и отъ Лизимаха, на лицето иматъ глава на Аполона, на опакото — конникъ; Александровитѣ златни монети на лицето иматъ главата на Атина, на опакото — Нике (Победата) крилата, права; сребърнитѣ иматъ на лицето — главата на Александра съ лѣвска кожа, а на опакото — Зевсъ седналъ, а бронзовитѣ на лицето — сжщата глава, на опакото — кривакъ, лжкъ и тулъ или колчанъ.

Вториятъ периодъ обгръща времето отъ 311—306 год., когато Лизимахъ приелъ царската титла. Монетитѣ отъ този периодъ продължаватъ съ типовеѣ на Александра В., но тѣ иматъ надписъ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ.

¹⁾ Съмненията за автентичността на тази монета изказахъ въ отдѣла на историческиѣ бележки на стр. 217. Обаче, колкото повече гледамъ и проучвамъ тази монета, толкова повече се убеждавамъ, че тя е подправена, излѣяна отъ бронзова. Тази монета произхожда отъ Казанлъкъ. Изглежда, че въ този градъ сж свили гнѣздо фалшификатори на антични монети; тѣзи фалшификатори заслужаватъ всѣко порицание, толкова повече, че този градъ е важенъ центъръ, по своето географическо положение, на интересни монети отъ тракийскитѣ и келтйски царе. Любителитѣ на антични монети да иматъ предвидъ това и много да внимаватъ, когато купуватъ монети въ Казанлъкъ, да не попаднатъ въ примките на тѣзи фалшификатори.

²⁾ Сведения за Лизимаха вж. у Добруски, Мсб. XIV, 605 и сл.

³⁾ Eckhel, Doctrina nummorum veterum II. 56, съобщава че презъ миналия вѣкъ станала въ Седмиградско една находка отъ 40,000 златни Лизимахови монети. Лизимахови златни, и особено сребърни монети много често се намиратъ и въ България и то въ доста голѣмо количество.

Третиятъ периодъ обгръща времето отъ 306—281 г. Монетитѣ отъ този периодъ иматъ на лицето главата на Лизимаха, украсена съ рога на Зевса Амонски, и надписъ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΛΙΣΙΜΑΧΟΥ.

Лизимахъ сѣкълъ монети въ много градове на обширната си държава, въ разни периоди за всѣка областъ: въ Тракия отъ 311—281 г., въ Македония отъ 285—281 г., въ Мала Азия отъ 302—281 г. Монетитѣ, сѣчени въ разнитѣ градове на тѣзи области, се разпознаватъ по особени знакове и монограми, които подробно е изследвалъ и проучвалъ Müller.¹⁾

Поради доброто качество на златото и среброто и върната имъ мѣрка, монетитѣ на Лизимаха, както и ония на Александра, имали всесвѣтски курсъ и на всѣкжде съ охота били приемани отъ цѣлия търговски свѣтъ. Заради това и следъ смъртъта на тѣзи царе тѣхнитѣ монети били имитирани въ продължение на повече отъ единъ вѣкъ и половина отъ разнитѣ гръцки градове по черноморското и бѣломорското крайбрѣжие и по долни Дунавъ. Всѣки градъ, който е имитиралъ тѣзи монети, е поставялъ върху opakото на монетитѣ заглавнитѣ букви или монограми, съдържащи името на града, или знаци, които служили за гербъ на града. Тѣзи монограми и знаци подробно сж изложени върху таблици въ цитираното съчинение на Müller. Азъ тукъ ще изброя само нѣколко монограми и знаци отъ нѣкои градове: монетитѣ, сѣчени въ Истрось, иматъ монограма отъ буквитѣ ΙΣ, Томи ΤΟ, Калатия ΚΑΛ и класъ, Одесось ΟΔ, ΟΔΗ, Месемврия — шлемъ и по нѣкога ΜΕΣ, Бизантионъ ΒΓ и тризбецъ, Маронея — гроздъ, Еносъ — кадуцей, Сестось — херма (Приаповъ стжлпъ), Лизимахия — лѣвски бюстъ. За други градове вж. Müller цит. съч. табл. III — IX.

Имитиранитѣ монети, за които е дума по-горе, сж отъ по-долень стилъ и по-груба работа.

Първи периодъ

Сребърни монети

98. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: Конникъ, препуска на дѣсно и съ дѣсната си ржка държи юздитѣ на коня; надъ конника буквитѣ ΛΥ—[ΣΙΜΑΧΟΥ]; подъ конника лѣвски бюстъ и върхъ отъ стрела. 13 мм., 2.35 гр. Тази монета описва Добруски въ поменатата негова студия (стр. 609) и отъ нея дава рисунка.

Други две подобни монети, една сребърна и една бронзова, описва L. Müller въ Die Münzen d. Tracischen Königs Lyzimachus, 39, табл. I, 1—2.

¹⁾ Die Münzen des thracischen Königs Lysimachus, 1858, 92 и табл. I — IX.

Втори периодъ

Златни монети

99. Лице: Глава на Палада Атина съ коринтийски шлемъ, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ [ΔΥΣΙΜΑΧΟΥ. Нике (Победата) крилата права на лѣво, въ дѣсната си ржка държи вѣнецъ или роза, а въ лѣвата — стилисъ, който прилича на тризбецъ; въ полето, въ лѣво, лѣвски бюстъ и до него монограма, въ дѣсно — буква М. Лондонъ, 23 мм. Тази монета описва Müller (цит. съч. 41, табл. I 4.).

Добруски (цит. студ. 609, 2) описва друга златна монета на Александра Велики съ надписъ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ и буквитѣ ΔΥ. По причина на тѣзи букви той я отдава, въпрѣки ясният надписъ, вмѣсто на Александра — на Лизимаха. Това е грѣшка, защото буквитѣ ΔΥ по-скоро означаватъ градъ (Lysimachia), дето е била сѣчена монетата, или нѣкой градъ въ Ликия (Мала Азия) дето Александъръ е сѣкълъ златни монети съ сжщитѣ букви, но съ свое име. (Срав. Müller, Numismatique d'Alexandre le Grand pl. XVIII, 1270).

Въпросътъ съ монетитѣ отъ първия периодъ съ букви ΔΥ е другъ, защото върху тѣзи монети нѣма името на Филипа или Александра, а сж представени само типовеѣ на тѣхнитѣ монети и началнитѣ букви отъ името на Лизимаха ΔΥ[ΣΙΜΑΧΟΥ]. Следователно тѣзи монети може да се считатъ за Лизимахови, понеже подобни примѣри виждаме върху монетитѣ отъ втория периодъ на Лизимаховото монето-рѣзане, дето личи цѣлото име на царя съ типа на Александровитѣ монети.

Сребърни монети

100. Лице: Глава на Херакла или Александра В., покрита съ лѣвска кожа, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: Долу ΒΑΣΙΛΕΩΣ, въ полето въ дѣсно ΔΥΣΙΜΑΧΟΥ. Зевсъ съ голи гърди, брадатъ, седналъ на столъ на лѣво; въ дѣсната си ржка държи орелъ, а съ лѣвата се подпира на скиптъръ; предъ Зевса лѣвски бюстъ и подъ него запалена факла; подъ стола монограма. Тетрадрахма. София 3384, 28 м. м., 14 гр. 05. **Табл. III.**

Сѣчена навѣрно въ Лизимахия. Müller, цит. съч. Табл. III 37.

101. Сжщото лице.

Сжщото опако; предъ Зевса само факла; подъ стола монограма. Драхма. София 8097, 17 мм., 4 гр. 37. **Табл. III.**

102. Сжщото лице.

Опако: Въ дѣсно ΒΑΣΙΛΕΩΣ, долу ΙΟΧΥΚΙΖΑΥ. Сжщото изображение; подъ стола звезда осмоперка, предъ Зевса — неясенъ знакъ.¹⁾ Драхма. София, 1574, 17 мм., 4 гр. 18. **Табл. III.**

¹⁾ Добруски, цит. студ. 611, 6, казва, че знакътъ е символъ на Приапа. Обаче не изглежда да е такъвъ; повече прилича на пжпка отъ роза съ листъ.

103. Сжщото лице.

Опако: Долу ΒΑΣΙΛΕΩΣ, въ лѣво ΛΙΣΙΜΑΧΟΥ; подъ стола монограма, предъ Зевса лѣвски бюстъ и подъ него полумесець. Драхма. София 1138, 4 гр. 10. **Табл. III.** Сѣчена въ Лизимахия.

Бронзови монети

104. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Лѣвъ седналъ на заднитѣ си крака, на дѣсно. София Колекция Аврамовъ, 17 мм., 5 гр. 80. **Табл. III.**

105. Лице: Глава на Херакла съ лѣвска кожа, на дѣсно.

Опако: Горе [ΒΑΣΙΛΕΩΣ] долу [ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ] Лѣвъ седналъ на дѣсно съ прострѣни напредъ крака. София К. А., 18 мм., 4 гр. 12. **Табл. III.**

106. Сжщото лице.

Опако: Горе ΒΑΣΙΛΕΩΣ, долу ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Лѣвъ въ ходъ на лѣво. София К. А., 15 мм., 3 гр. 20. **Табл. IV.**

107. Сжщото лице.

Опако: ΒΑΣ въ срѣдата на житенъ вѣнецъ. София 6303, 13 мм., 2 гр. 60. **Табл. IV.**

Трети периодъ

Златни монети

108. Лице: Глава на Лизимаха, съ превързани коси съ панделка и украсена съ рога на Зевса Амонски, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Палада Атина, съ шлемъ на главата и броня на гърдитѣ, седнала на тронъ, украсенъ отдѣсно съ щитъ, въ дѣсната си рѣка протегната държи Победата крилата, а въ лѣвата — дълго копие. Предъ богинята монограма отъ буквитѣ ΛΥ. Статеръ. София 1641, 18 мм., 8 гр. 50. Сѣчена въ Томи (Müller, 274). **Табл. IV.**

109. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; долу въ отрѣза ΚΟΙ; предъ богинята монограма отъ буквитѣ ΟΔΗ. Статеръ. София 1892, 19 мм., 8 гр. 50. Сѣчена въ Одесосъ (Варна) (Müller, 237, вариантъ). **Табл. IV.**

110. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение. Предъ богинята монограма № 550 при Müller. Сѣчена въ Тракия, неизвестенъ градъ. Статеръ. Пловдивъ 1. София 6810, 18 мм., 8 гр. 50. **Табл. IV.**

111. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; подъ трона буквитѣ ΒΥ, подъ тѣхъ — тризбець, предъ богинята монограма при Müller 175. Статеръ. Пловдивъ. София 7585, 20 мм., 8 гр. 45. Сѣчена въ Бизантиумъ (Цариградъ). Грубъ стилъ, съ какъвто се отличаватъ Лизимаховитѣ монети, сѣчени въ този градъ. **Табл. IV.**

Сребърни монети

112. Лице: Глава на Лизимаха съ привързани коси съ панделка и украсена съ рога на Зевса Амонски, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Палада Атина съ шлемъ на главата, седнала на тронъ на лѣво, въ дѣсната си ржка протегната държи Победата крилата, а съ лѣвия лакътъ се подпира на щитъ, украсенъ въ срѣдата съ лъвска глава и държи дълго, отвесно копие; предъ богинята звезда и до нея монограма отъ буквитѣ НР. Тетрадрахма. Пловдивъ 6 екз. разни. София 8094, 27 мм., 17 гр. Навѣрно сѣчена въ Уранополъ (Müller, 337 и 339). **Табл. IV.**

113. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение. Въ отрѣза, подъ трона, полумесець, предъ богинята монограма при Müller 91. Тетрадрахма. Сѣчена въ Сестосъ. София 6820, 29 мм., 16 гр. 90. Продупчена. **Табл. IV.**

114. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма отъ буквитѣ НР. Тетрадрахма. Сѣчена въ Уранополъ (Müller 339). София 8093, 28 мм., 17 гр. **Табл. IV.**

115. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма отъ буквитѣ ОΔΙ или ΔΙΟ. Тетрадрахма. Навѣрно сѣчена въ Томи (Müller 277). София 4457, 27 × 32 мм., 16 гр. 55. **Табл. IV.**

116. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма отъ буквитѣ ΚΑ. Тетрадрахма. Навѣрно сѣчена въ Сигеумъ, Азия (Müller 397). София 6856, 30 мм., 17 гр. **Табл. IV.**

117. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма и друга задъ нея. Тетрадрахма. Неизвестно де е сѣчена (Müller 543). София Д. Т. Поповъ, 33 мм., 16 гр. 85. **Табл. IV.**

118. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма отъ буквитѣ ΔΡΩ, подъ трона К. Тетрадрахма. Неизвестно де е сѣчена. (Müller 473). София К. А. 28 мм., 16 гр. 85. **Табл. IV.**

119. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята лъвска глава, подъ трона два преплетени трижгълника. Тетрадрахма. Навѣрно сѣчена въ Лизимахия (Müller 39). София К. А., 28 мм., 15 гр. 34. **Табл. IV.**

120. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята херма. Тетрадрахма. Сѣчена въ Сестосъ (Müller 85). Пловдивъ. София К. А. 27 мм., 17 гр. **Табл. IV.**

121. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма, подъ трона друга монограма. Тетрадрахма. Неизвестно де е сѣчена (Müller 493). София К. А. 28 мм., 17 гр. 05. **Табл. IV.**

122. Сжщото лице, грубъ стилъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята монограма, подъ трона ΒΥ, въ отрѣза тризбецъ на лѣво. Тетрадрахма. Сѣчена въ Бизантиумъ (Цариградъ). Müller 192. Пловдивъ 2. София 1642, 35 мм., 15 гр. 05. **Табл. V.**

Златнитѣ и сребърни монети отъ Лизимаха съ тризбецъ подъ трона на богинята и буквитѣ ΒΥ[ZANTION] сж отъ по-долень стилъ, съ по-низки релефи на лицето и опакото и се отличаватъ съ по-небрежна работа. Това доказва, че тѣзи монети сж сѣчени доста късно следъ смъртъта на Лизимаха.

123. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение; предъ богинята друга монограма. Тетрадрахма. Сѣчена въ Цариградъ (Müller неизвестна). София 6296, 35 мм., 16 гр. 50. **Табл. V.**

124. Сжщото лице отъ значително по-добъръ стилъ.

Сжщото опако, съ друга монограма предъ богинята. Тетрадрахма, Сѣчена въ Цариградъ (Müller неизвестна). София К. А., 37 мм., 16 гр. 60. **Табл. V.**

125. Сжщото лице, вариантъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и сжщото изображение отъ хубавъ стилъ; предъ богинята тирсъ (Дионисовъ скиптеръ съ борова шушулка). Дидрахма. Сѣчена неизвестно въ кой градъ на Македония (Müller 361). Пловдивъ. София К. А. 19 мм., 6 гр. 40. **Табл. V.**

126. Сжщото лице отъ класически стилъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ и изображение; предъ богинята триножникъ, въ отрѣза буква Γ. Драхма. Сѣчена въ Филипи (Müller 335). София 8096, 4 гр. 22. **Табл. V.**

127. Сжщото лице отъ по-простъ стилъ.

Опако: ΙΑΣΙΕΛ ... ΛΥΣΜΑΧ (sic) Сжщото изображение; предъ богинята буква Ζ (?). Оболъ. Продупчена. Неизвестно де е сѣчена (Müller неизвестна). Д-ръ Златановъ, София. 12 мм., 0.78 гр. **Табл. V.**

Бронзови монети

128. Лице: Глава на Лизимаха съ шлемъ, на дѣсно; наоколо зрѣнчестъ кръгъ.

Опако: ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ Γ офей, състоящъ се отъ шлемъ, щитъ и ΒΑΣΙΛΕΩΣ

копие, окачени върху висока подставка. Пловдивъ 178 стар. кол. София 989, 22 мм., 7 гр. 14. **Табл. V.**

129. Сжщото лице.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ Λъвъ бѣга на дѣсно; подъ лѣва буквитѣ ΔΙ
ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ

и върхъ отъ стрела. Сѣчена въ Лизимахия (Müller 68). София 7069,
20 мм., 5 гр. 66. **Табл. V.**

130. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Сжщото изображение, безъ буквитѣ, но
съ върхъ отъ стрела. Пловдивъ 2. София 897, 19 мм., 5 гр. 60. **Табл. V.**

131. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ; сжщото изображение; надъ лѣва
буквитѣ ΔΙ, подъ него върхъ отъ стрела. Сѣчена въ Лизимахия (Müller
68). София К. А. 18 мм., 4 гр. 90. **Табл. V.**

132. Сжщото лице.

Опако: Β ΜΑΛ... Сжщото изображение. Върху лѣва контра-
ΜΑΧΟΥ

марка на рѣчно божество на Одесось; рѣчното божество личи, като
се обърне монетата тѣй, че главата на лѣва да падне къмъ земята.
19 мм. Принадлежеше на покойния полковникъ Ханджиевъ. **Табл. V.**

133. Сжщото лице.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Лъвска глава насрѣща. Навѣрно
сѣчена въ Лизимахия. София 8452, 12 мм., 2 гр. 30. **Табл. V.**

Както се вижда отъ описанитѣ по-горе монети отъ Лизимаха,
върху всички почти негови златни, сребърни и бронзови монети е
представенъ въ разни форми лъвътъ. Това животно е свързано съ
едно важно събитие въ живота на Лизимаха придружено съ нечувана
храбростъ и неустрашимостъ, и затова той го е взелъ за своя емблема
и го е представилъ върху своитѣ монети.

Лизимахъ билъ ученикъ на известния историкъ на времето,
Калистенъ, когото Александъръ В. намразилъ за неговото свободо-
мислие и когото подозиралъ въ заговоръ противъ себе си. Затова
македонскиятъ царъ го подложилъ на ужасни изтезания. Лизимахъ,
съжалилъ своя учителъ и му съдействувалъ за неговото избавление,
но съ това той си навлѣкълъ гнѣва на Александра, който заповѣдалъ
да го хвърлятъ на бѣсенъ лъвъ, за да го разкъса. Лизимахъ, не изгубилъ
присѣтствие на духа, вѣоржилъ се, подалъ си ржката на лѣва, изтрѣгналъ
му езика и го убилъ. Александъръ, възхитенъ отъ тая неустрашимостъ,
опростилъ на Лизимаха наказанието, възвѣрналъ му приятелството си, а
сжщо и Лизимахъ забравилъ голѣмата строгостъ на Александра къмъ него.

Монети съ надписъ

ΟΔΡΟΣΩΝ

(Около 300 г. пр. Хр.)

Този типъ монети на лицето сж безъ надписъ, само съ главата
на Херакла съ лъвска кожа, по типа на Александровитѣ сребърни и

бронзови монети; на опакото с представенъ волъ или крава и отгоре горниятъ надписъ.

Тѣзи монети се приписватъ на тракийското племе Одризи. Нѣкои предполагатъ съ горния надписъ да е означено името на нѣкой неизвестенъ тракийски владѣтель.¹⁾

Бронзови монети

134. Лице: Глава на Херакла съ лъвска кожа, на дѣсно.

Опако: ОΔΡΟΣΩ. Бикъ правъ на лѣво, застаналъ върху кривакъ. София 3294, 18 мм., 5 гр. 75. Табл. V.

135. Сжщото лице.

Опако: ОΔΡΟΣΩ. Сжщото изображение. София 4606, 17 мм., 3 гр. 56. Табл. V.

136. Сжщото лице отъ по-хубавъ стилъ.

Сжщото опако. София 2001, 17 мм., 3 гр. 26. Табл. V. Другъ подобенъ екземпляръ.

Орсоалтъ — Orsoaltius

(Около 300 г. пр. Хр.)

За Орсоалта нѣмаме никакви исторически сведения. Той е известенъ само по монетитѣ. Неговитѣ монети сж подражание на Александровитѣ тетрадрахми, на лицето главата на Херакла или Александра В., покрита съ лъвска кожа, на опакото — Зевсъ орлоносецъ, седналъ на престолъ. Може да се предполага още, че Орсоалтъ е билъ съвременникъ на Лизимаха, който въ втория периодъ на своето монеторѣзане е сѣкалъ монети отъ Александровия типъ, но съ първитѣ букви отъ своето име, тѣй и Орсоалтъ може би е подражавалъ тактиката на Лизимаха, като е отсѣкълъ монети съ Александровия типъ и е поставилъ своето име.

Коя частъ отъ Тракия е владѣлъ Орсоалтъ — не е известно.

Е. Muret, който описва първата монета на Орсоалта, не дава за този царъ никакви сведения, освенъ, че той билъ тракийски царъ, който е сѣкълъ монети отъ типа на Александровитѣ.²⁾

Сребърни монети

137. Лице: Глава на Херакла или Александра В. безъ брада, покрита съ лъвска кожа, на дѣсно.

Опако: Долу ΒΑΣΙΛΕΩΣ, въ дѣсно ΟΡΣΟΑΛΤΙΟΥ. Зевсъ орлоносецъ, брадатъ, седналъ на престолъ на дѣсно, въ дѣсната си ржка, протегната, държи орелъ, а съ лѣвата се подпира на скиптъръ. Дdiam. 24 мм. 17 гр. 45.

¹⁾ Beschreibung der antiken Münzen, Berlin, I 198.

²⁾ E. Muret. Monnaies inédites, въ Bulletin de Correspondance hellénique V, 1881, 331.

Споредъ Добруски, който също издава тази монета,¹⁾ тя се намирала въ нумизматическия кабинетъ при Парижката Нар. Библиотека. Азъ не получихъ отпечатъкъ отъ тази монета, може би по опущение.

Керсибавлъ — Kersibaulus

(Около 300 год. пр. Хр.)

Името на Керсибавла е известно само отъ сребърнитъ тетрадрахми; други исторически сведения за него нѣма. Типътъ на неговитъ тетрадрахми е сѣщия на Александровитъ и Орсоалтовитъ тетрадрахми. Отъ окончанието на името Томашекъ намира, че името Κερσιβαυλος е келтийско.²⁾

Сребърни монети

138. Лице: Глава на Херакла или Александра В. безъ брада, покрита съ лѣвска кожа, на дѣсно.

Опако: Долу ΒΑΣΙΛΕΩΣ, въ дѣсно ΚΕΡΣΙΒΑΥΛΟΥ. Зевсъ орлоносецъ, полуголъ, седналъ на престолъ на лѣво, въ дѣсната си ржка протегната държи орелъ, а съ лѣвата се подпира на скиптъръ; предъ Зевса оваленъ щитъ, подъ престола буквитъ ΓΙ. Берлинъ, 26 мм., 16 гр. 78. Другъ екземпляръ въ Лондонъ.³⁾ Табл. V.

Скостокъ II — Scostoces II

(Около 281 г. пр. Хр.)

Добруски въ цитираната студия не поменува нито дума за този Скостокъ, чието име личи върху сребърни монети отъ Лизимаха. Въ една находка отъ около 2000 сребърни монети отъ Александра В. и Лизимаха, станала презъ 1907 г., въ казармения дворъ въ Пловдивъ, се откриха голѣмъ брой Лизимахови тетрадрахми и нѣколко драхми, върху които личи и името на Скостока. Отъ тѣзи монети се откупиха за Народния Музей 14 екземпляра, голѣма частъ се изнесе въ странство и се разпродаде по разнитъ музеи и частни колекционери, друга частъ закупиха частни лица и у насъ.

Трѣбва да се прави разлика между Скостока съвременникъ на Филипа II и Скостока съвременникъ на Лизимаха. За разлика първия азъ наричамъ Скостокъ I, а другия Скостокъ II. Че тѣзи двама Скостовци сж различни единъ отъ другъ, най-доброто доказателство за това сж тѣхнитъ монетни типове, които характеризиратъ и епохата на тѣзи двама тракийски владѣтели. Че и Скостокъ II е билъ тракийски, а не скитски царь, служатъ изказанитъ за Скостокъ I съображения.

Името на Скостокъ II не се срѣща у старитъ историци; то се чете само върху тетрадрахмитъ и драхмитъ на Лизимаха, на лицето

¹⁾ Цит. студия 625, табл. III 12.

²⁾ Tomaschek, Die alten Thraker, II. 47.

³⁾ Издадена отъ Head, цит. съч. 285; Berl. Cat. I, 337—338, табл. VIII, 72. — Добруски, цит. студ., 625, табл. III, 14. Добруски погрѣшно цитира Rev. Num. VIII, 240.

съ главата на Зевса Амонски, на opakото — Атина седнала на престолъ, държи Победа и копие. Тѣзи монети на opakото, отъ дветѣ страни на Атина, иматъ надписъ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ и подъ богинята ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ съ по-едри букви. Какъ да се обясни името на Скостока върху Лизимаховитѣ монети? Imhoof Blumer¹⁾ изказва мнение, че Скостокъ е билъ отъ тракийска династия и при възстание (навѣрно въ времето на Севтесъ III) е превзелъ града Сестосъ, на Тракийски Херсонесъ, въ който Лизимахъ е ималъ своя монетарница и си е послужилъ съ намѣренитѣ тамъ готови монетни печати, като е прибавилъ къмъ името на Лизимаха и своето. Д. Е. Такага²⁾ изказва сжщото мнение за произхода на Скостока, когото той нарича загадъченъ царь и прибавя, че той трѣбва да е владѣлъ нѣкаква област на Сестосъ. Въ качеството си на съюзникъ или васалъ на Лизимаха, той, като особено благоволение, е изпросилъ отъ Лизимаха да му позволи да притури името си поне върху едно ограничено число негови монети.

По мое мнение, Скостокъ трѣбва да е билъ отъ тракийска династия, може би потомъкъ на Скостока I, на когото носилъ и името; освенъ това той трѣбва да е заемалъ важна длъжностъ при Лизимаха, може би и неговъ васалъ, и следъ убийството на този царь на 281 г., се провъзгласилъ за самостоятеленъ владѣтель на управляваната отъ него област и въ това време върху монетенъ Лизимаховъ печатъ е притурилъ и своето име. Въ знакъ на уважение къмъ Лизимаха Скостокъ, по примѣра на този царь, е отсѣкълъ сребърни монети отъ Лизимаховия типъ, като е запазилъ и името на този царь и е прибавилъ и своето, както бѣ направилъ и Лизимахъ въ първия периодъ отъ неговото монеторѣзане, като отсѣкълъ златни и сребърни монети отъ Александровия типъ, а бѣ поставилъ своето име върху монетитѣ. Навѣрно следъ смъртъта на Лизимаха, на 279 г., при нахлуването на келтитѣ въ Тракия, въ борбитѣ е загиналъ Скостокъ II, както бѣ загиналъ на 280 г. и македонскиятъ царь Птоломей Керавносъ въ борбитѣ съ сжщитѣ келти. Значи, Скостокъ II билъ единъ кратко-времененъ владѣтель на частъ отъ Тракия и като такъвъ нѣмалъ е възможностъ да сѣче монети съ своето име, както направи Лизимахъ следъ затвърдяване на неговата властъ надъ Тракия. Освенъ това, известно е, че въ времето на Лизимаха имало въ изобилие златни и сребърни монети, та Скостокъ може би е нѣмалъ нужда да сѣче свои монети, а съ поставяне името си върху Лизимаховитѣ монети е искалъ може би само да овѣковѣчи своето име.

Монетитѣ, за които съобщава Forrer³⁾, сж келтійски типъ и нѣматъ нищо общо съ монетитѣ отъ времето на Лизимаха, освенъ това, че Лизимаховитѣ сж служили за образецъ при имитирането имъ отъ келтитѣ, както бѣ случаятъ съ Александровитѣ и Филиповитѣ монети.

¹⁾ Monnaies grecques 55, № 66.

²⁾ Revue Numismatique 1903, 38 след.

³⁾ Keltische numismatik 1908, 203.

Сребърни монети

139. Лице: Глава на Лизимаха, косата превързана съ панделка и украсена съ овнешки рогъ на Зевса Амонски, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, долу ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ. Атина съ шлемъ на главата, седнала на тронъ на лѣво, въ дѣсната си ржка протегната, държи Победата крилата, а съ лѣвата придържа отпреде си дълго копие и съ лѣвия лакътъ се подпира на щитъ, украсенъ съ лъвска глава; предъ богината Херма (Приаповъ атрибутъ). Пловдивъ 177, стара кол. София 3320, 27 мм., 16 гр. 95. Гота 1. Берлинъ 2. **Табл. V.**

140. Сжщото лице.

Опако: Сжщото изображение отъ другъ печатъ. София 5892, 27 мм., 16 гр. 35. **Табл. V.**

141. Сжщото лице.

Сжщото опако отъ другъ печатъ. София К. А. 28 мм., 16 гр. 25. **Табл. VI.**

142. Сжщото лице.

Сжщото опако отъ другъ печатъ. София К. А. 28 мм., 17 гр. **Табл. VI.**

143. Сжщото лице.

Сжщото опако съ надписъ ΣΚΟΣΤΟΤΟΥ (sic.). Пловдивъ 65. София 6124, 29 мм., 16 гр. 55. Берлинъ 1. **Табл. VI.**

Музеятъ въ София притежава 21 Скостокони тетрадрахми и 1 драхма.

144. Сжщото лице.

Сжщото опако. Драхма. София 5980, 17 мм., 3 гр. 95. **Табл. VI.**

Каваръ — Cavarus

(Между 278—213 г. пр. Хр.)

Каваръ билъ келтийски царъ. Сведения за него вж. у Добруски, Мсб. XIV, 613 и сл.

Отъ Кавара сж известни сребърни тетрадрахми и бронзови монети. Сребърнитъ сж подражание на Александровитъ, на лицето глава на Херакла, покрита съ лъвска кожа, на опакото — Зевсъ орлоносецъ; бронзовитъ, едни иматъ, за опакото, типа на Александровитъ златни монети — Победата крилата, права съ вѣнецъ и палма, други сж подражание, за лицето, на Севтесовитъ монети, трети подражание на монетитъ отъ Томи, на лицето — глава на Хермесъ, на опакото — Кадуцей¹⁾.

Първитъ бронзови монети отъ Кавара били намѣрени въ 1823 г. въ околността на Сливенъ и изпратени въ Парижкия нумизматически кабинетъ²⁾.

¹⁾ Мушмовъ, цит. съч. бр. 1722 и табл. V, 10.

²⁾ Добруски, цит. студ., стр. 614.

Сребърнитѣ тетрадрахми отъ Кавара сж открити неотдавна пакъ въ България. Head описва само бронзови монети отъ този царъ и неговото царуване отнася къмъ 219—200 г. пр. Хр.¹⁾ Обаче ако се основаваме на съобщението на Полиби, че Каваръ е билъ съвременникъ на Антигона (277—239), трѣбва да смѣтаме, че опредѣлената дата отъ Хедъ е погрѣшна.

Сребърни монети

145. Лице: Глава на Херакла или Александра В., покрита съ лѣвска кожа, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΓΑΡΟΥ. Зевсъ младъ, полуголъ, седналъ на столъ на лѣво, въ дѣсната си ржка, протегната, държи орелъ, а съ лѣвата се подпира на скиптъръ; предъ бога малка фигура на Деметра, въ дветѣ си ржце държи изправени факли. София 5412, 28 мм., 16 гр. 80. Йв. Буровъ, София 1. Д-ръ К. Златановъ, София 1. **Табл. VI.**

146. Сжщото лице.

Сжщото опако съ тази разлика, че тукъ Зевсъ е брадатъ и по-старъ. Берлинъ, 29 мм.

Бронзови монети

147. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΓΑΡΟΥ. Нике крилата (Победата), права на лѣво, въ дѣсната си ржка, протегната напредъ, държи маслиново клонче, а лѣвата е спусната и не държи нищо. Предъ богината разни монограми. София 7352, 20 мм., 6 гр. 45. Други 4 екз., София, Кол. Авр. 3. Виена 1. Гота 1. Лондонъ 3. Берлинъ 7. **Табл. VI.**

148. Лице: Глава на Херакла брадатъ, превързана съ панделка, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΓΑΡΟΥ. Рогъ на изобилие съ устието нагоре и отстрани висятъ по единъ житенъ класъ. София 6686, 13 мм., 3 гр. 20. Берлинъ 1. Гота 1. **Табл. VI.**

149. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ.

Сжщото опако. София 6557, 13 мм., 2 гр. 13. **Табл. VI.**

150. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ.

Сжщото опако. Берлинъ 17 мм. Виена 1. **Табл. VI.**

151. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ.

Сжщото опако. Берлинъ 14 мм. **Табл. VI.**

152. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ.

Сжщото опако. Берлинъ 15 мм. **Табл. VI.**

¹⁾ Цит. съч., 285.

153. Лице: Сжщата глава отъ другъ типъ.

Сжщото опако. Берлинъ 14 мм.

154. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΥΑΡΟΥ. Колчанъ за стрели.

Берлинъ 15 мм. Виена 1. **Табл. VI.**

155. Лице: Глава на Солъ (Слънцето) съ лжчи, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙ ΚΑΥΑ. Волска глава на дѣсно. Берлинъ 10 мм.

Табл. VI.

156. Лице: Глава на Хермесъ съ петасъ (крилата шапка) на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛ ΚΑΥΑΡ. Кадуцей, превързанъ съ панделка.
София 6966 и 7352а, 10 мм., 1 гр. 55, и 2 гр. 05. **Табл. VI.**

157. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΒΑΣΙ ΚΑΥΑ. Рогъ на изобилие. Лондонъ 15 мм. **Табл. VI.**

Тази монета е варварска имитация на монетитѣ, описани по-горе
подъ бр. 148—153, както това личи отъ нейния стилъ.

Севтесъ IV — Seuthes IV

(Около 200 г. пр. Хр.)

Севтесъ IV е одризски царь.¹⁾ Отъ него сж известни само бронзови монети на лицето съ орелъ, на опакото — мълния или вѣнецъ. Следъ Спарадока, вторъ отъ тракийскитѣ царе е представилъ орелъ върху монетитѣ Севтесъ IV. Обаче не може да се приеме, че Севтесъ е искалъ да подражава Спарадока. Навѣрно орелътъ при Севтеса е римско влияние, както умѣстно забелязва и френскиятъ нумизматъ Ленорманъ.²⁾

Монетитѣ съ вѣнецъ на опакото сж подражание на Лизимаховитѣ малки бронзови монети отъ сжщии типъ.

За монети отъ Севтеса IV нищо не споменуватъ нито Cary, нито Head.³⁾

Бронзови монети

158. Лице: Орелъ съ прибрани крила, застаналъ на дѣсно; наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΣΕΥΘΟΥ. Долу мълния. Пловдивъ 844. София 6235, 16 мм., 3 гр. 70, 4 екз. **Табл. VI.**

159. Сжщото лице.

Сжщото опако. София 735, 14 мм., 3 гр. 30. **Табл. VI.**

¹⁾ Исторически бележки за него вж. у Добруски, М.сб. XIV, 615 и сл. и у Cary, Histotire des rois de Thraces, 47.

²⁾ Fr. Lenormant, Trésor de numismatique, 9.

³⁾ Head, цит. съч. 243, — Cary, цит. съч. 47.

160. Сжщото лице.

Опако: ΣΕΥ въ срѣдата на житенъ класъ. Пловдивъ 174, ст. ΘΟΥ

кол., 3 екз. София 6 екз., 14 мм., 2 гр. 25. Парижъ 2. Берлинъ 2. Табл. VI.

161. Лице: Глава на Зевса брадатъ, на дѣсно.

Опако: ΣΕΥ[ΘΟΥ]. Долу мълния и подъ нея звезда осмоперка. София 6237, 12 мм., 2 гр. 12 Табл. VI.

Мостидъ — Mostidos

(Около 200—150 г.)

Предполага се, че Мостидъ билъ владѣтель само на една часть отъ Тракия. Обаче, никакви исторически сведения за това нѣма. Този царъ е известенъ само отъ неговитѣ сребърни тетрадрахми и отъ бронзовитѣ монети. Върху тетрадрахмитѣ на лицето е представена главата на царя, а опакото е подражание на Лизимаховитѣ монети — Палада Атина, седнала на престолъ, държи победата. Върху тетрадрахмитѣ на Мостида, на опакото, при надписа на царя, е притурено още името на нѣкой си Садала — ΕΠΙ ΣΑΔΑΛΟΥ — въ времето на Садала. Обаче, не се знае, какъвъ билъ този Садала, дали той е билъ архонтъ — замѣстникъ или подуправителъ на царъ Мостида.

Върху сжшитѣ тетрадрахми, за пръвъ пѣтъ между тракийскитѣ царе, се срѣща датата, навѣрно отъ царуването на Мостида, съ гръцки букви ΕΤΟΥΣ ΙΓ' (13), ΚΒ (22) и ΛΒ (32). Може би тази дата да се отнася и до Садала.

Бронзовитѣ монети на Мостида сж по-разнообразни: на лицето се срѣщатъ главитѣ на Зевсъ и Хера, главата на Аполона, на Херакла и глава съ шлемъ (Атина?); на опакото сж представени: орелъ върху мълния, броня, конь, гроздъ, ваза. Монетитѣ съ орелъ ни напомняватъ ония на Котисъ III и Садала II, а ония съ конь и гроздъ — типовеѣ на Маронея.

Сребърни монети

162. Лице: Бюстъ на Мостида младъ, безъ брада, облѣченъ въ мантия, която е закопчана на дѣсното рамо; главата му увѣнчана съ диадема, на която панделкитѣ допиратъ до плещитѣ му, на дѣсно.

Опако: [ΒΑΣ]ΙΛΕΥΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ въ дѣсно и въ лѣво; долу: ΕΠΙ ΣΑΔΑΛΟΥ
ΕΤΟΥΣ ΓΑ [Γ'Α --- 31].

Атина съ шлемъ на главата, седнала на престолъ на лѣво, въ дѣсната си ръка, протегната, държи Победата крилата, а съ лѣвия лакътъ се подпира на щитъ, украсенъ съ човѣшки образъ, който не личи добре; предъ богината монограма отъ буквитѣ ΜΝС. София 6471, 33½ мм., 16 гр. 10. Табл. VI.

163. Сжщото лице отъ другъ печатъ.

Опако: Сжщиятъ надписъ съ дата ІГ (13) вмѣсто ГА. Сжщото изображение съ тази разлика, че тукъ богината отпреде си държи дълго отвесно копие; лѣвиятъ кракъ на престола представя лѣвъ заденъ кракъ на грифонъ съ опашката; щитътъ е украсенъ съ старчески образъ; предъ богината нѣма монограма. Берлинъ 31 мм., 16 гр. 58. **Табл. VI.**

Издадена отъ Добруски, цит. студ., 626, табл. III, 13; Мушмовъ, Античните монети, 5764, табл. XXXVIII, 16.

164. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ съ дата ЛН (38). Сжщото изображение, както при бр. 162; предъ богинята друга монограма. Лондонъ 33 × 39 мм., 16 гр. 42.

Издадена отъ Добруски, цит. студ., 626, табл. III, 16; Мушмовъ, цит. съч. 5765, табл. XXXVIII, 17 Head. цит. съч. 285 цитира и други подобни монети съ дати КВ (22) и АВ (32).

Бронзови монети

165. Лице: Главитъ на Зевсъ и Хера съ лаврови вѣнци, слепени една до друга, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ. Орелъ съ прибрани крила, застаналъ върху мълния, на лѣво. Пловдивъ 564. София 5231, 20 мм., 6 гр. 13. Лондонъ. Гота. **Табл. VI.**

166. Лице: Сжщитъ глави отъ другъ по-простъ стилъ.

Сжщото опако; подъ орела, въ дѣсно, монограма, която се повтаря и върху други монети на Мостида. София 4181, 21 мм., 6 гр. 10. Берлинъ. Парижъ. **Табл. VI.**

167. Лице: Сжщитъ глави отъ варварски стилъ.

Сжщото опако, безъ монограма. София 7351, 19 мм., 5 гр. 60. **Табл. VI.**

168. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ венецъ, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ. Голъ конъ въ ходъ на лѣво, предния му дѣсенъ кракъ вдигнатъ; надъ коня монограма. София 6919. 2 екз., 20 мм., 5 гр. 40. Лондонъ. Берлинъ. **Табл. VII.**

169. Сжщото лице отъ другъ печатъ.

Сжщото опако, безъ монограмата. София 4182, 2 екз., 18 мм., 5 гр. 65. Гота. **Табл. VII.**

170. Сжщото лице, по-малка.

Сжщото опако. 15 мм. Берлинъ. Гота. **Табл. VII.**

171. Лице: Глава на Аресъ съ шлемъ, на дѣсно.

Опако: Сжщиятъ надписъ и монограма. Броня. София 4180, 18 мм., 2 гр. 94. Берлинъ 2. **Табл. VII.**

172. Лице: Глава на Зевса брадатъ, съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: Сжщиятъ надписъ, безъ монограмата. Колчанъ за стрѣли. Пловдивъ 175, ст. кол. София 6642, 15 мм., 2 гр. 40. Берлинъ. **Табл. VII.**

173. Лице: Глава на Аполона (?) съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.
Опако: ΒΑΣΙ ΜΟΣΤ. Конникъ въ ходъ на дѣсно. Берлинъ, 17 мм. Варварски стилъ, продупчена. **Табл. VII.**

174. Лице: Глава на Мостида (?) съ диадема, на дѣсно.
Опако: [ΒΑ]ΣΙΛΕΩΣ [ΜΟ]ΣΤΙΔΟΣ. Кадуцей. Лондонъ. 10 мм.
Табл. VII. Издадена въ Numism. chronicle XII, 1912, 4, табл. VI. 6.

175. Лице: Глава на Артемида (?) съ прибрани коси въ тила, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕ [Μ]ΟΣΤΙΔΟΣ. Длъгнеста висока ваза съ две дрѣжки. Лондонъ 15 мм. **Табл. VIII.**

Котисъ II — Cotys II

(Около 171 г. пр. Хр.)

Кога точно е царувалъ Котисъ II — не е известно. Cary отнася неговото царуване около 171 г., както и Добруски¹⁾. Head отбелязва само I в. пр. Хр.²⁾. Приблизителната дата 171 г. се взима по съображения, че Котисъ билъ съвременникъ на македонския царъ Персея (178—168).

Котисъ II наследилъ баща си Севтеса IV³⁾.

Отъ Котисъ II сж известни само бронзови монети, на лицето съ главата на Артемида, на опакото — конникъ. Типътъ на конника е заетъ навѣрно отъ монетитѣ на Севтеса III. Главата на прочутата тракийска богиня Артемида, или по тракийски Бендида, за пръвъ пѣтъ се срѣща върху монетитѣ отъ тракийскитѣ царе при Котисъ II.

Бронзови монети

176. Лице: Глава на Артемида съ голѣмъ кокъ на косата, на дѣсно; предъ главата буквата Γ.

Опако: [Β]ΑΣΙ ΚΟΤΥ. Конъ въ ходъ на лѣво, предниятъ му дѣсенъ кракъ вдигнатъ. Берлинъ, 11 мм. **Табл. VII.**

177. Лице: Глава на Аполона, на дѣсно.

Опако: Надписътъ изтритъ. Конъ въ ходъ на дѣсно, предниятъ му лѣвъ кракъ вдигнатъ. София 8249, 13 мм., 2 гр. **Табл. VII.**

Понеже надписътъ на тизи монета е изтритъ, не се знае съ положителностъ, дали тя е на Котисъ II. Отдавамъ я на този царъ по голѣмата прилика на опакото съ предишната монета.

¹⁾ Сагу, цит. съч. 48. — Добруски, цит. студ. 617.

²⁾ Head, цит. съч. 285.

³⁾ Исторически бележки за Котисъ II вж. у Добруски, Мсб. XIV, 617 след.

Дизателмъ — Disatelmis

(I в. пр. Хр.)

Отъ този царь е известна само една бронзова монета, отъ която научаваме името му. Всѣкакви други сведения липсватъ. По името Διζά-τελμις, което е тракийско, се вижда, че той билъ тракийски царь, но кога е владѣлъ и коя частъ на Тракия — не знаемъ. Неговата монета на лицето има главата на Аполона, на opakото — амфора съ две дрѣжки, което ни напомнюва монетитѣ на града Сестосъ на тракийски Херсонесъ, сѣчени около 150 г. пр. Хр.¹⁾

Бронзови монети

178. Лице: Глава на Аполона съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΙΖΑΤΕΛΜΕΩΣ. Амофора. Лондонъ, 15 мм.
2 екз. Табл. VII.

Котисъ III — Cotys III

(57--48 г. пр. Хр.)

Отъ Котисъ III²⁾ сж известни само бронзови монети, на лицето главата на царя, на opakото — орелъ. Още Сагу тѣзи монети е отдалъ на Котисъ III, а не на Котисъ II, по причина, че типътъ е еднакъвъ съ монетитѣ на сина на Котисъ III — Садала II. Това опредѣление изглежда основателно, защото може да се предполага, че Садала е заелъ типа за своитѣ монети отъ тия на баща си. Друго по-важно обстоятелство е това, че образътъ варху монетитѣ на Котисъ III е на зрѣла, ако не и напреднала възраст, докато онзи варху монетитѣ на Садала е юношески, както това ясно се вижда отъ монетитѣ, които се съхраняватъ въ Народния музей въ София.

Бронзови монети

179. Лице: Глава на Котисъ, на дѣсно.

Опако: Надписътъ изтритъ. Орелъ съ прибрани крила, заста налъ варху мълния, на лѣво. София 6978, 12 мм., 1 гр. 10. Намѣрена при Айтоскитѣ бани. Табл. VII.

Сагу (цит. съч. 58, табл. I, 9) описва подобенъ екземпляръ отъ колекцията на Пелеренъ отъ онова време и съобщава, че подъ орела личелъ надписъ ΚΟΤΥΟΣ, както това се вижда и варху представената отъ Кари монета на цитираната по-горе табл. I, 9.

Садала II — Sadala II

(Около 48--42 г. пр. Хр.)

Следъ като Садала взелъ участие съ своитѣ петстотинѣ траки въ борбитѣ между Цезаря и Помпея и следъ като Цезарь го похва-

¹⁾ Мушмовъ, цит. съч. бр. 5534, табл. XXXIV, 4.

²⁾ Исторически бележки за този владѣтель вж. у Добруски. Мсб. XIV, 620 и сл.

лилъ за неговата храбростъ и преданностъ къмъ своя противникъ — Помпея, Садала се завърналъ въ Тракия и следъ смъртта на баща си наследилъ неговия тронъ. Следъ нѣколко години (навѣрно на 42 г. пр. Хр.) Садала умрѣлъ и не оставилъ свои наследници на престола, затова неговото царство всецѣло минало къмъ властѣта на римлянитѣ. По това време Брутъ се намиралъ въ Македония и като се научилъ за смъртта на Садала, отправилъ се съ войскитѣ си за Тракия и завладѣлъ Садаловото царство. Сетне наказалъ беситѣ, които прѣчили на неговитѣ планове, завладѣлъ частъ отъ Македония и съ помощта на командуванитѣ отъ него войски се провъзгласилъ за императоръ¹⁾.

Отъ Садала II сж известни само бронзови монети отъ типа на ония на Котисъ III — на лицето глава съ диадема (навѣрно Садала), на opakото — орелъ.

Бронзови монети

180. Лице: Малъкъ юношески бюстъ на Садала съ диадема, на която панделкитѣ висятъ по шията, на дѣсно.

Опако: Въ лѣво частично запазенъ надписъ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, въ дѣсно ΣΑΔΔΑΟΥ. Орелъ, съ прибрани крила, застаналъ върху мълния, на лѣво. София 6920, 15 мм., 2 гр. 19. Табл. VII.

181. Лице: Юношеска глава на Садала съ диадема, съ провиснали панделки, на дѣсно.

Сжщото опако. София 6559, 15 мм., 2 гр. 90. Лондонъ. Гота. Берлинъ. Табл. VII.

182. Лице: Глава на Зевса (?) съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно.

Сжщото опако. София 7366, 14 мм., 3 гр. 50. Намѣрена при Айтоскитѣ бани. Табл. VII.

Котисъ IV — Cotys IV

(Около 16 г. пр. Хр.)

Споредъ цитирания отъ Кари Dio Cassius (54.534), Котисъ IV станалъ царъ на одризитѣ съ помощта на Августа. Котисъ билъ навѣрно синъ на Котисъ III. Въ времето на Котисъ IV съединенитѣ тракийски племена възстанали противъ римското владичество. Това възстание било предвождано отъ беситѣ, подпомагано и отъ други тракийски племена. Възстанието било насочено противъ римлянофилскитѣ одризки князе, които станали римски васали. Това възстание за беситѣ имало религиозно значение; тѣ не могли да забравятъ, дето М. Лициний Красъ на 29 г. пр. Хр. имъ отнелъ общонародното Дионизово светилище и го поставилъ подъ покровителството на одризката римлянофилска династия, която била намразена за това отъ всичкитѣ останали траки. На чело на възстанието стоялъ Дионизовиятъ жрецъ Вологезъ (Dio Cassius LI 25), който убилъ малолѣтния Рескупоръ, синъ на Котисъ IV, и изгонилъ

¹⁾ Сагу, цит. съч. 59 и след. дава по-голѣми подробности по въпроса.

или самъ избѣгалъ на 11 г. пр. Хр. чичата Реметалкъ, който управлявалъ вмѣсто малолѣтния Рескупоръ.

Траakitъ, въоръжени и командувани по римски образецъ, се биели юнашки и въ първата битка разбили римскитъ войски, предвождани отъ Луций Калпурни Пизонъ, римски намѣстникъ въ Мизия; тѣ даже нахлули въ Македония и въ тракийски Херсонесъ, но най-сетне били победени отъ римлянитъ¹⁾.

Въ време на това общотракийско възстание, споредъ мнението на нѣкои нумизмати²⁾, били сѣчени отъ траakitъ сребърни тетрадрахми по типа на ония отъ островъ Тасосъ и съ следнитъ интересни надписи: **HPAKΛEOYΣ ΣΩTHPOΣ ΘPAKAN**, който преведенъ значи: Херакълъ покровителъ на траakitъ; други съ **KOTYOC XAPAKTHP** образъ или отпечатькъ (портретъ) на Котиса³⁾.

Като се иматъ предъ видъ развитиѣ се исторически събития въ Тракия въ времето на Котисъ IV и Реметалка и последната тетрадрахма съ името на Котисъ, трѣбва да се приеме, че указаното по-горе мнение на Сале е правдоподобно, и че и двата вида по-горе поменати монети трѣбва да се отнесатъ къмъ същата епоха, около 16 г. пр. Хр.

Сребърни монети.

183. Лице: Глава на Диониса младъ, увѣнчана съ бръшляновъ вѣнецъ, на дѣсно.

Опако: **HPAKΛEOYΣ ΣΩTHPOΣ ΘPAKΩN**, въ полето въ лѣво монограма отъ буквитъ **AT** (**Α**). Херакълъ голъ, правъ, гледа на лѣво, съ дѣсната си ръка се подпира на кривакъ, а на лѣвата е премѣтната лъвска кожа. София 7433, 30 мм., 16 гр. 05. **Табл. VII.**

184. Същото лице.

Същото опако, само съ тази разлика, че вмѣсто монограма на същото мѣсто има буква **M**. София 4334, 30 мм., 16 гр. 35. Продупчена.

185. Същото лице отъ варварски стилъ.

Същото опако отъ същия стилъ. Лондонъ, 31 мм., 16 гр. 33. **Табл. VII.**

Тази монета е издадена и отъ Добруски (цит. студ. 628, табл. I, 17). Споредъ Добруски, подобни екземпляри притежавалъ и Берлинскитъ музей, обаче, азъ не получихъ отпечатьци отъ тѣхъ, може би по опущение.

186. Същото лице по стилъ, както бр. 183 и 185.

Опако: **KOTYOC XAPAKTHP**. Същото изображение, безъ монограмата. Берлинъ, 28 мм., 16 гр. 34.

Добруски (цит. мѣсто) издава и тази монета и нейни снимки представя на стр. 628. Споредъ него, и тя се намира въ Берлинскитъ музей. За жалость, азъ не получихъ отпечатьци и отъ тази монета, за да ги представя върху таблицитъ.

Кари (цит. съч. 77) отдава тази монета на Котисъ V.

¹⁾ Mommsen, Römische Geschichte V, 21—22.

²⁾ Sallet, Zeitschr. f. Num. II, 241—243.

³⁾ Caru, цит. съч. който пръвъ издава тази монета и я отдава на Котисъ V.

Реметалкъ I — Rhoemetalces I

(11 г. пр. Хр. — 12 г. сл. Хр.)

Следъ смъртта си Котисъ IV оставилъ двама малолѣтни сина, отъ които единиятъ Рескупоръ, а на другия не се знае името. Реметалкъ билъ братъ на Котисъ и следъ смъртта на последния управлявалъ царството на брата си като опекунъ на малолѣтния Рескупоръ, поддържанъ отъ римския императоръ Августъ. При общотракийското въстание противъ римлянофилскитъ тракийски князе, между които билъ и Реметалкъ, и следъ убийството на малолѣтния Рескупоръ, Реметалкъ, уплашенъ или изгоненъ, избѣгалъ въ Херсонесъ. Следъ победата на римлянитъ надъ възстаналитъ траки Реметалкъ, съ римска помощ, се връща въ своето отечество като тракийски царъ, но римски васалъ. Отъ това обстоятелство трѣбва да се заключи, че вториятъ синъ на Котиса IV навѣрно презъ това време е умрѣлъ или билъ погубенъ отъ възстаналитъ траки, за да изстребятъ окончателно династията на Котисъ.

Следъ смъртта на Реметалка Августъ раздѣлилъ Тракия, като далъ една частъ на Рескупора, братъ на Реметалка, друга на Котисъ V, синъ на сжщия.¹⁾ Обаче, отъ монетитъ се вижда, че Котисъ V и Рескупоръ сж царували заедно и сж сѣкли монети съ имената и на двамата.

Отъ Реметалка I сж известни само бронзови монети съ изображения върху лицето образитъ на царя, на Августа, на сина на Реметалка, Котисъ V, на жена му, на жената на Августа — Ливия и пр.; на opakото сж представени още и следнитъ знаци: бойна брадва, козерогъ, Победата, дълго копие и курулски тронъ.

Върху лицето на монетитъ личи името на Реметалка: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ, а на opakото името на Августа: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ.

Рогътъ на изобилието представя разцвѣта на империята при царуването на Августа, а дългото копие е знакъ на повеление, заповѣдничество; козерогътъ често се срѣща върху монетитъ на Августа. Курулскиятъ тронъ и копие то сж знаци на господарство, самодържавност, които давали римскитъ императори на съюзнитъ и васални князе.

Реметалкъ и Августъ — Rhoemetalces et Auguste

Бронзови монети

187. Лице: Следи отъ надписъ ΡΟΙΜΗ... Глава на Реметалка, на дѣсно.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ... Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно; предъ главата две контрамарки: едната на житентъ класъ, другата на човѣшка глава, на лѣво. София 7367, 31 мм., 22 гр. 30. Табл. VII. Отъ Айтоскитъ бани.

188. Лице: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ. Глава на Реметалка съ диадема, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

¹⁾ Сагу, цит. съч. 66.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Глава на Августа съ лавровъ вѣнецъ, на дѣсно; предъ главата козерогъ, който сложилъ лѣвия си кракъ върху кълбо. Пловдивъ 179 ст. кол. и 705. София 6454. 25 мм., 7 гр. 25. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VII.

189. Сжщото лице.

Сжщото опако. По-малка. София 43, 19 мм., 4 гр. 75. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VII.

190. Лице: Сжщиятъ надписъ и сжщата глава; върху шията контрамарка отъ буквитѣ ΡΜΑΤ.

Сжщото опако. София 6457, 24 мм., 6 гр. 65. Друга 22 мм. Отъ Айтоскитѣ бани и дветѣ. Берлинъ. Табл. VI.

191. Лице: Сжщиятъ надписъ и сжщата глава, безъ контрамарка.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно; предъ главата ваза безъ дръжки. София 8396 и Кол. Авр., 20 мм., 4 гр. 50. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VII.

192. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Глава на Августа съ лавровъ вѣнецъ, а по-често безъ вѣнецъ, на дѣсно. Безъ ваза. Пловдивъ 3. София 19 мм., 4 гр. 35. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VII. Отъ сжщитѣ монети има и съ контрамарка.

193. Лице: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΕΜΗΤΑΔΚΟΥ (sic). Сжщата глава, на д,

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ. Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно. Берлинъ, 19 мм. Табл. VII.

194. Лице: Глава на Реметалка съ диадема, на дѣсно; въ полето въ дѣсно монограма отъ буквитѣ:

BP
BPMΤΑΔ (ΑΔ) — Β[ΑΣΙΛΕΩΣ] Ρ[ΟΙ]Μ[Η]ΤΑΔ[ΚΟΥ].

Опако: ΒΥΖΑΝΤΙ[Α] и монограма отъ буквитѣ ΡΑΚ. Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно. 18 мм. Лондонъ. Берлинъ. Издадена въ Numism. chronicle XII, 1912, 6. 7, табл. VI, 7. Табл. VII.

195. Лице: ... ΕΟ ... ΘΕΟΥ. Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно. Наоколо зрънчестъ кржгъ.

Опако: Κ[Α]Ι[Σ]Α. Козерогъ на дѣсно съ извърната глава на лѣво. София 7003, 15 мм., 2 гр. 18. Табл. VII.

Тази монета отдавамъ на Реметалка по причина на сходството на опакото съ другитѣ Реметалкови монети и понеже е намѣрена въ Айтоскитѣ бани заедно съ много други монети отъ този царъ.

196. Лице: ΡΟ ... Νικε (Победата) крилата въ ходъ на дѣсно, въ дѣсната си ржка протегната държи вѣнецъ; предъ нея палмовъ клонъ. Всичкото въ зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΚΑ (въ монограма) ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Козерогъ на дѣсно, предниятъ лѣвъ кракъ сложенъ върху кълбо. София 6976, 3 екземп., 13 мм., 2 гр. 50. Отъ Айтоскитѣ бани. Табл. VII.

197. Лице: ΡΟΙΜΗΤΑΔΚΟΥ. Глава на Реметалка на дѣсно върху курулски тронъ. Отпредъ дълго копие. Върху трона монограма отъ буквитъ ΡΜΑΤ.

Опако: ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Бойна брадва и козерогъ на дѣсно. София 6523, 2 гр. 60. Берлинъ. **Табл. VII.**

198. Лице: Сжщиятъ надписъ. Курулски тронъ и отгоре въ контрамарка женска глава на лѣво. Отпредъ дълго копие.

Сжщото опако. Берлинъ, 18 мм. **Табл. VII.**

199. Лице: Сжщиятъ надписъ. Курулски тронъ и отпредъ дълго копие.

Сжщото опако. Пловдивъ 4. София. Лондонъ. Берлинъ. 17 мм. 2 гр. 80. **Табл. VIII.**

200. Лице: В или ΒΑ ΡΟΙΜΗΤΑΔΚΟΥ. Сжщото изображение.

Сжщото опако. София 6421, 14 мм., 2 гр. 75. Берлинъ. Лондонъ. **Табл. VIII.**

Реметалкъ съ жена си и Августъ — Rhoemetalces, sa femme et Auguste

201. Лице: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΔΚΟΥ. Главитъ на Реметалка и жена му слепени една до друга, на дѣсно, въ зрънчестъ кржгъ.

Опако: ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Глава на Августа безъ вѣнецъ, на дѣсно, въ зрънчестъ кржгъ. Пловдивъ 12. София 3189, 26 мм., 11 гр. 65. Лондонъ. **Табл. VIII.**

202. Сжщото лице.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Сжщото изображение. Пловдивъ 5. София 23 мм., 10 гр. 05. Лондонъ. Берлинъ. **Табл. VIII.**

Този типъ монети сж отъ разни печати; има съ котнрамарки върху лицето или опакото.

203. Сжщото лице.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Сжщата глава; предъ нея ваза безъ дрѣжки. Пловдивъ 179 ст. кол. и 811. София 6455, 5 екзем., 23 мм., 9 гр. 80. Берлинъ. **Табл. VIII.**

Реметалкъ съ жена си и Августъ съ Ливия Rhoemetalces, sa femme, Auguste et Livie

204. Лице: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΔΚΟΥ. Главитъ на Реметалка и жена му слепени една до друга, на дѣсно.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Главитъ на Августа и жена му Ливия слепени една до друга, на дѣсно; предъ главитъ козерогъ на дѣсно, предния си лѣвъ кракъ сложилъ върху кълбо. Пловдивъ 5. София 8 екземп., 5 отъ Айтоскитъ бани. 28 мм., 15 гр. 90. Лондонъ. Берлинъ. **Табл. VIII.**

Отъ сжщитъ монети често се срѣщатъ съ контрамарки на монограми върху лицето, а понѣкога и върху опакото.

Реметалкъ съ жена си и сина си Котисъ V и Августъ съ Ливия
Rhoemetalces, sa femme, Cotys V, Auguste et Livie

205. Лице: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ. Главитѣ на Реметалка и жена му слепени една до друга, на дѣсно, предѣ тѣхъ главата на Котисъ V, по-малка, на дѣсно.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Главитѣ на Августа и Ливия слепени една до друга, на дѣсно, предѣ тѣхъ козерогъ, на дѣсно. Пловдивъ 232, 3 екз. София, 5 екз. — 2 отъ Айтоскитѣ бани. 27 мм., 12 гр. 50. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VIII.

206. Сжщото лице; върху шиитѣ на Реметалка и жена му монограма отъ буквитѣ ΡΜΑΤΒ.

Сжщото опако. София, 2 екз., 27 мм., 12 гр. 40. Табл. VIII.

207. Сжщото лице; върху шията на Реметалка контрамарка на женска глава, на дѣсно.

Сжщото опако. София, 2 екз. отъ Айтоскитѣ бани. 27 мм. 11 гр. 55. Табл. VIII.

Реметалкъ съ сина си Котисъ V и Августъ
Rhoemetalces, Cotys V et Auguste

208. Лице: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ. Глава на Реметалка съ диадема, на дѣсно; предѣ нея малка глава на Котисъ V, на дѣсно.

Опако: ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Малъкъ бюстъ на Августа съ лавровъ вѣнецъ на главата, на дѣсно; предѣ бюста козерогъ, на дѣсно. Всичкото въ срѣдата на зрънчестъ кржгъ, частично запазенъ. Пловдивъ 1107. Лондонъ 23 мм. Табл. VIII.

Котисъ V и Рескупоръ — Cotys V et Rhescuporis

(12—19 г. сл. Хр.)

Както казахъ и по-горе, Котисъ V билъ синъ на Реметалка I, а Рескупоръ — неговъ братъ. Следъ смъртъта на Реметалка Августъ раздѣлил Тракия между тѣзи двама тракийски князе. На Котиса били дадени съседнитѣ градове на Гърция, съ плодородни, обработени полета¹⁾. Рескупоровитѣ владения били безводни, безплодни и необработени и съседни съ бунтующитѣ се тракийски племена (навѣрно родопскитѣ беси).

Колкото Котисъ билъ скромень, кротъкъ, благородень, уменъ и въздържанъ, толкозъ Рескупоръ билъ горделивъ, амбициозень и жестокъ.

Въ началото между двамата владетели сжществувало разбирателство и съгласие. Навѣрно въ това време тѣ сѣкли общи монети съ името на двамата владѣтели: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΥΤΥΣ, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΑΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ. Обаче, скоро Рескупоръ нарушилъ това приятел-

¹⁾ Сагу, цит. съч. 72 и цит. отъ него Страбонъ 12 и Тацитъ Апп. 2, 64.

ство и съгласие и миналъ въ владенията на внука си и го заплашилъ съ открита война. Но боейки се отъ Августа, той се въздържалъ отъ явна враждебностъ спрѣмо Котиса. Обаче, като научилъ за смъртѣта на Августа, той вече обявилъ война на внука си, нахлулъ въ неговитѣ владения и ги опустошилъ.

Наследникътъ на Августа, Тиберий, като желаелъ да се запази мирътъ въ римската империя, заповѣдалъ на тракийскитѣ царе да се въздържатъ отъ войны, разпритѣ имъ ще се разрешаватъ съ негово посрѣдничество.

Котисъ се подчинилъ на тази императорска заповѣдъ и разпусналъ събранитѣ войски противъ чича си. Рескупоръ се присторилъ, че и той слага оръжието и предложилъ на Котиса едно свиждане, за да уредатъ спороветѣ полюбовно. Опредѣлили мѣстото за свиждане, събрали се и се спогодили, понеже Котисъ билъ отстъпчивъ, а Рескупоръ билъ увѣренъ въ успѣха на своитѣ зли замисли противъ внука си. Договорътъ между двамата роднини владѣтели билъ завършенъ съ угощение, при което Рескупоръ заповѣдалъ да оковатъ въ вериги Котиса. Следъ тази коварна постѣпка, Рескупоръ си присѣдинилъ владенията на внука си и въ сѣщото време писалъ на Тиберия, че понеже се научилъ, че внукътъ му устроилъ заговоръ противъ него, то той билъ принуденъ да задържи Котиса. Тиберий отговорилъ на Рескупора, че той нѣма защо да се бои, ако е невиненъ, че сенатътъ ще се занимае съ този въпросъ и, до дето не проучи въпроса, нѣма да вземе никакво решение по него, а той ще трѣбва да предаде Котиса на специалнитѣ римски пратеници и самъ да замине за Римъ, за да се оправдава за постѣпката си.

Рескупоръ, изплашенъ и разгнѣвенъ отъ този императорски отговоръ, заповѣдалъ да убиятъ Котиса, за да представи работата при свършенъ фактъ. Тиберий се въздържалъ да изкаже негодованието си отъ постѣпката на своя васалъ, и понеже пратеникътъ съ неговото писмо въ това време умрѣлъ, той изпратилъ другъ пратеникъ, Флакусъ, добре познатъ на Рескупора, за да го заведе въ Римъ. Флакусъ, съ пристигането си въ Тракия, започналъ да увещава Рескупора да отиде въ неговия лагеръ, като му обещалъ, че ще му окаже почести. Рескупоръ склонилъ и тамъ билъ задържанъ и отведенъ въ Римъ.

Жената на Котиса, която била дъщеря на понтийския царъ Полемона, пристигнала въ Римъ по-скоро отъ Рескупора. Тя обвинила въ едно заседание на римския сенатъ Рескупора, за убийството на мъжа ѝ. По тѣзи обвинения Рескупоръ билъ осѣденъ отъ сената на доживотенъ затворъ и изпратенъ, за да излежи наказанието си, въ Александрия. Тамъ Рескупоръ наново се провинилъ и билъ умъртвенъ¹⁾.

По такъвъ начинъ завършили своя животъ Котисъ V и Рескупоръ.

¹⁾ За по-подробни сведения вж. Сагу, цит. сѣч. 72 след. и цит. отъ него стара литература.

Отъ Котисъ V съ Рескупора сж известни само бронзови монети. На лицето е представена главата на Котисъ, а на опакото — Победата съ вѣнецъ и палма или трофей.

Кари (стр. 76) предполага, че монетитѣ съ образа на Победата сж сѣчени въ времето при добритѣ отношения между Котиса и Рескупора по случай нѣкаква война на двамата противъ нѣкое тракийско племе и за нанесена обща победа. Това мнение, макаръ и неподкрепено съ исторически данни, изглежда доста правдоподобно.

Навѣрно съ сжщитѣ монети сж си служили и двамата владѣтели — роднини.

Монетитѣ на Котисъ V и Рескупора Head приписва на Котисъ IV.¹⁾

Бронзови монети

209. Лице: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ. Бюстъ на Котисъ въ мантия, съ диадема на главата, на дѣсно.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ. Нике крилата въ ходъ на лѣво, въ дѣсната си ржка протегната държи вѣнецъ, въ лѣвата прибрана — палмовъ клонъ. Пловдивъ 5. София, 3 екземп., Кол. Авр. 1., 21 мм., 8 гр. 25. Лондонъ. Берлинъ. Табл. VIII.

210. Лице: Сжщиятъ надписъ. Глава на Котисъ, на дѣсно.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Трофей изправенъ. Пловдивъ 1. Берлинъ. 16 мм. Табл. VIII.

Реметалкъ III — Rhoemetalces III²⁾

(37—46 год. сл. Хр.)

Следъ смъртта на Котисъ V и Рескупора Тракия била раздѣлена между Реметалка III,³⁾ който не билъ замѣсенъ въ престѣпленieto на баща си Рескупора, и синоветѣ на Котиса V, които били още малолѣтни и чието царство се управлявало отъ римския замѣстникъ Треб. Руфусъ, като опекунъ на малолѣтнитѣ.

Траkitѣ, недоволни и отъ управлението на Реметалка III и Руфа, почнали да възставатъ, но тѣзи движения скоро били потушени. Противъ тѣзи движения билъ и Реметалкъ, който държалъ страната на римлянитѣ.

На 38 г. Калигула обединилъ дветѣ тракийски царства подъ скиптѣра на Реметалка, а на Котисъ, синъ на Котиса V, далъ Малка Армения. По такъвъ начинъ Реметалкъ III останалъ единственъ царь на Тракия до смъртта си въ 46 г., когато билъ убитъ отъ жена си.

¹⁾ Head, цит. съч., 286.

²⁾ Head, цит. съч. 286 приписва монети и на Реметалка II съ образитѣ на царя и Августа, подобни на ония, които се отдаватъ на Реметалка I.

³⁾ Сагу, цит. съч. 78 Реметалка III нарича Реметалкъ II. Обаче по-новитѣ автори Реметалка II отнасятъ къмъ царуването на Августа, а Реметалка III къмъ онова на Калигула. Вж. Head цит. съч. 286.

По случай смъртта на Реметалка тракитѣ пакъ възстанали, но Калигула ги усмирилъ и обърналъ Тракия въ римска провинция.

На Реметалка III се приписватъ само бронзови монети, на лицето съ бюста на царя и надписъ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ, на opakото бюстъ на Калигула (Head стр. 286). Друга монета описва Cary (стр. 79), която отдава на Реметалка II: ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΣΕΒΑΣΤΩ глава на Калигула; на opakото [ΒΑΣΙΛΕΥ]Σ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ и пропусналъ ΚΟΤΥΩ. Калигула, седналъ, подава диадема на Реметалка, който стои предъ него и поема предлаганата диадема.

Понеже и върху тази монета е представенъ образа на Калигула, то и тя трѣбва да се припише на Реметалка III, а не на Реметалкъ II, както е направилъ Кари.

Бронзови монети

211. Лице: ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΣΕΒΑΣΤΩ. Глава на Калигула съ лавровъ вѣнецъ, на лѣво.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ ΚΟΤΥΩ. Калигула въ императорска мантия, гологлавъ, седналъ на тронъ на лѣво, подава диадема на Реметалка, който, застаналъ правъ предъ императора, съ дѣсната си ржка поема диадемата, а въ лѣвата държи отвесно дълго копие. Пловдивъ 562, 28 мм. София 1303, 2 екз. 24 мм., 23 гр. 60. Лондонъ 1. Берлинъ 2. **Табл. VIII.**

212. Лице: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ. Бюстъ на Реметалка съ диадема на главата, на лѣво.

Опако: ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩ. Глава на Калигула съ лавровъ вѣнецъ, на лѣво. София 6463, 2 екз. отъ Айтоскитѣ бани. Лондонъ. Берлинъ. 25 мм., 10 гр. 08. **Табл. VIII.**

213. Лице: Сжщиятъ надписъ почва отъ дѣсно къмъ лѣво. Сжщиятъ бюстъ, на дѣсно.

Сжшото опако. София 7447, 24 мм., 10 гр. 88. Отъ Айтоскитѣ бани. Берлинъ. **Табл. VIII.**

214. Лице: ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ. Бюстъ на Калигула съ лавровъ вѣнецъ на главата, на лѣво.

Опако: ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Нике крилата въ ходъ на дѣсно, въ дѣсната си ржка протегнатата държи вѣнецъ. Берлинъ, 25 мм. **Табл. VIII.**

215. Лице: Сжщиятъ надписъ. Глава на Калигула съ лавровъ вѣнецъ, на лѣво.

Опако: Сжщиятъ надписъ. Орелъ съ полуразтворени крила, застаналъ върху мълния на дѣсно, гледа на лѣво и въ клюна си държи вѣнецъ. Берлинъ, 16 мм. **Табл. VIII.**

Реметалкъ III и Котисъ, синъ на Котиса V, и Калигула
Rhoemetalces III, Cotys, fils de Cotys V, et Caligula

Бронзови монети

216. Лице: ΦΙΛΑΔΕΛ (Φ?) ΕΩΝ ... ΠΑΤΡΙΣ. Бюстовецъ на Реметалка и Котисъ слепени единъ до другъ, на дѣсно.

Опако: ΓΑΙΩΣ ΚΑΙΣΑΡ. Глава на Калигула безъ вѣнецъ, на дѣсно. София 6977, 17 мм., 4 гр. 20. **Табл. VIII.**

Тази единствена за сега монета е намѣрена при Айтоскитѣ бани, заедно съ много други монети отъ Реметалкъ I и Реметалкъ III.

Тази монета отдавамъ на горнитѣ владѣтели, защото, както е известно, следъ смъртъта на Котисъ V и Рескупора, Тракия била раздѣлена между Реметалка III и синовецъ на Котисъ V, отъ които единия носилъ името на баща си, Котисъ,¹⁾; понеже синовецъ на Котисъ V били малолѣтни, то тѣхното царство се управлявало отъ римскитѣ замѣстникъ Требонианъ Руфусъ, като тѣхенъ опекунъ. Обаче Котисъ скоро трѣбва да е станалъ пълнолѣтенъ.

Навѣрно, преди Калигула да обедини на 38 год. сл. Хр. дветѣ тракийски царства, подъ скиптѣра на Реметалка III и преди да даде на Котиса Малка Армения, последниятъ трѣбва да е билъ вече на зрѣла възраст и като наследникъ на Котисъ V, трѣбва да е взималъ, макаръ и за кратко време, участие въ управлението на царството и тъкмо тогава сж отсѣчени монетитѣ отъ горния типъ.

¹⁾ Срав. Сагу, цит. съч. 78, забел. (х) който твърди това, споредъ цитирания отъ него Dion.

Résumé

Les monnaies des rois thraces

№	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
SPARADOCUS						
1	Ar.	Sans légende	Cavalier à gauche	ΣΠΑΡΑΔΟΚΟ	Aigle et serpent	I
2	"	ΣΠΑ/ΑΨ/ΥΟΚΟ	Cheval et osselet	Sans légende	"	"
3	"	"	Cheval	"	"	"
4	"	ΣΠΑΡ/ΑΔ/ΟΚΟ	"	"	"	"
5	"	ΣΠ/Α, ΣΠΑ ou ΣΠ/ΑΡ	Buste de cheval à g.	"	"	"
6	"	ΑΠΣ	" " " "	"	"	"
7	"	ΠΣ Α	" " " à dr.	"	"	"
SEUTHES I						
8	Ar.	Sans légende	Cavalier à droite	ΣΕΥΘΑ ΑΡΤΥ ΠΙΟΝ	Sans type	I
9	"	"	"	ΣΕΥΘΑ ΚΟΜΜ	"	"
10	"	"	Cheval à droite	"	"	"
11	"	ΣΕΥΘΑ	"	"	"	"
METOCUS						
12	Ar.	ΜΗΤΟΚΟ	Tête barbue à dr.	ΜΗΤΟΚΟ	Bipennis	I
13	Ar.	Sans légende	"	"	"	"
AMATOCUS I						
14	Br.	ΑΜΑ[Τ]ΟΚΟ	Bipennis	Sans légende	Grape de raisin	I
15	"	"	"	"	Cheval à g.	"
16	"	"	Bipennis et caducée	ΕΠΙΚΛΕΑΝΤΟΣ	Sarment de vigne	"
17	"	" variété	Bipennis	"	"	"
18	"	"	"	ΕΠΙ ΔΗΡ...	"	"
19	"	"	"	ΕΠΙ ΔΗ ΙΟ	"	—
20	"	"	"	ΕΠΙ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟ	"	—
21	"	"	Bipennis et caducée	ΕΠΙ ΑΔΕΞΑΝΔΡΟ	"	VIII
TERES II						
22	Br	T Ω H Ε d	Bipennis	ΕΠΙ ΚΑΛΕΑΝΔΡ[ΟΣ]	Sarment de vigne	I
23	"	"	"	... ΚΤΟΣ	"	"
24	"	"	"	Sans légende	Grappe de raisin	"
25	"	"	"	ΕΠΙ ΚΑΣΙΓΝΑΚΙΟΣ	"	—
26	"	Sans légende	Tête de Dionysos(?)	T . H	Bipennis, grappe de raisin et feuille	"
EMINACUS						
27	Ar.	ΕΜΙΝΑΚΟ	Héraclès agénouillé	Sans légende	Roue et 4 dauphins	I

N ^o	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
S A M M A . . .						
28	Ar.	Sans légende	Tête de femme	ΣΑΜΜΑ . . .	Tête de lion	I
S A R A T O C U S						
29	Ar.	Sans légende	Satyre agenouillé	ΣΑΡ/ΑΤΟ	Amphore	I
30	"	"	Tête de satyre à dr.	ΣΑΨΑ	Vase et grappe de raisin	"
31	"	"	"	ΣΑΡΑΤΟΚΟ (M) (Δ)	Sans type	"
32	"	"	"	ΣΑΡΤΑΟΚΟ (M) (Δ)	"	"
33	"	"	"	ΣΑΡ	Vigne avec raisin	"
34	"	"	"	Σ/Α	"	"
35	Br.	"	"	Sans légende	Grappe de raisin	"
B E R G A E U S						
36	Ar.	ΒΕΡΤΑΙ	Satyre et nymphes	Sans légende	Carré creux	I
37	"	Sans légende	"	ΒΕΡΤΑΙΟΥ	"	"
38	Br.	"	Tête de satyre	ΒΕΡΤ	Poisson à dr.	II
S P O C E S						
39	Ar.	ΕΠΙ Ν[ΕΟΜ]ΗΝΙΟΥ	Tête d'Apollon	ΒΑ . . ΣΠΟΚΗΣ	Griffon à g.	Fig. 1
H E B R Y T E L M I S						
40	Br.	Sans légende	Tête d'homme	ΕΒΡΥΕΛΜΙΟΣ	Buste de lion	II
41	"	"	Tête de femme	ΕΥ ΒΡ	Kypsèle	"
42	"	ΔΙ (Σ?) en contra- marque	"	"	"	"
43	"	Sans légende	"	"	"	"
44	"	"	"	ΙΗΒΕ	"	"
45	"	"	"	ΕΥ ΒΡ	"	"
46	"	"	"	Légende fruste	Vase	"
47	"	"	"	"	"	"
48	"	"	"	"	"	"
C O T Y S I						
49	Ar.	Sans légende	Tête de Zeus à g.	Κ Ο Τ Υ	Kypsèle	II
50	"	"	"	Κ Ο Τ Ο	"	"
51	Br.	"	Cavalier à dr.	ΚΟΤΥΟΣ	"	"
52	"	"	"	Κ Ο Τ Υ	"	"
53	"	"	Tête de Zeus à dr.	ΚΟΤ	"	"
54	"	"	"	Κ Ο Τ Υ	"	"
55	"	"	"	(Κ Ο) Τ Υ	"	"

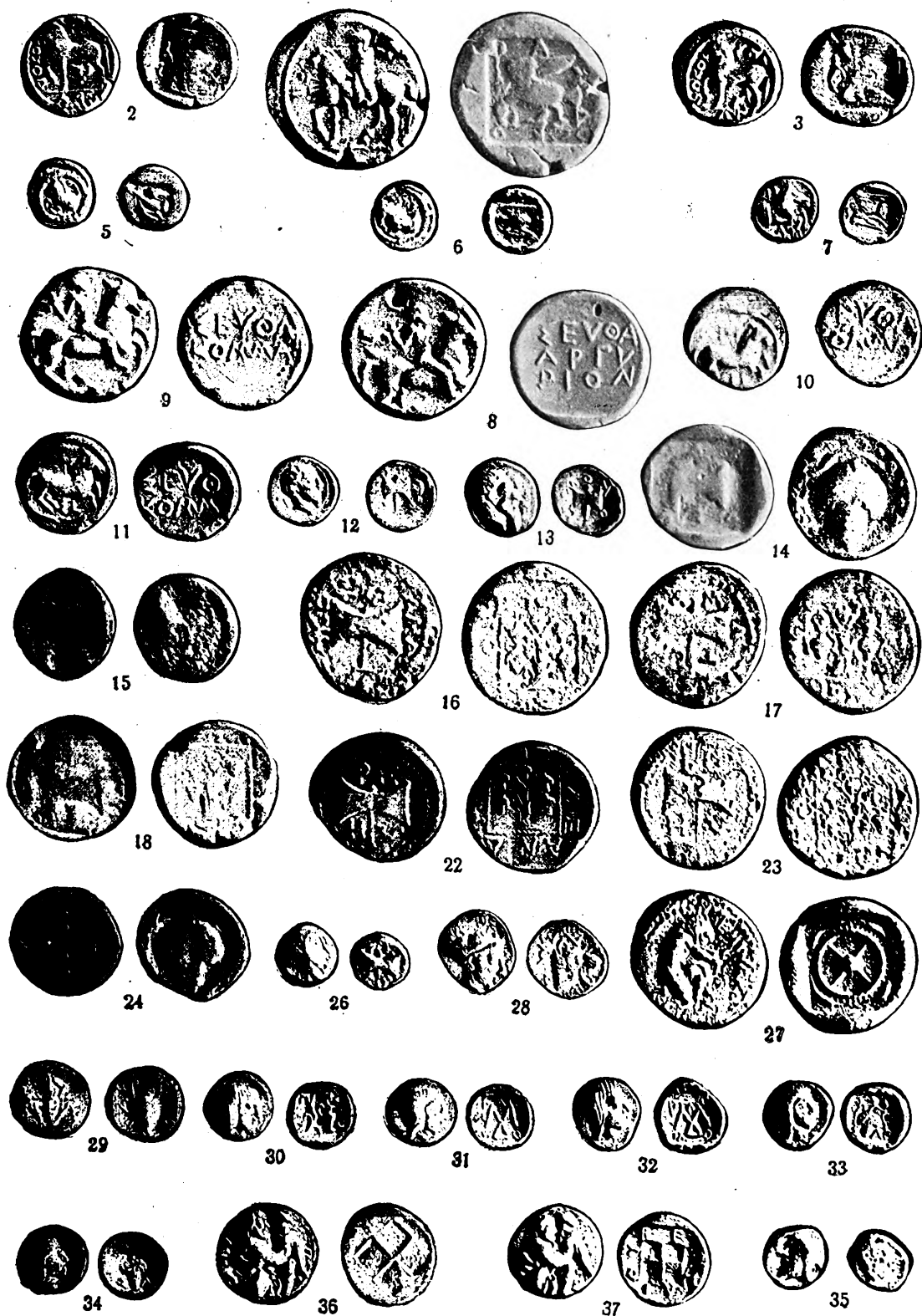
№	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
K E R S O B L E P T E S						
56	Br.	Sans légende	Tête de femme à dr.	E K P	Kypsèle	II
57	"	"	" " " à g.	K E P	"	"
58	"	"	" " " " "	[K]EP	"	"
59	"	"	" " " à dr.	E K P	"	"
C E T R I P O R I S						
60	Br.	Sans légende	Tête de Dionysos	ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΣ ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΣ	Cantharos	II
61	"	"	" " "	"	"	"
62	"	"	" " "	"	"	"
63	"	"	" " "	"	"	"
64	"	"	" " "	ΚΕΤΡΙ	"	"
65	"	"	" " "	"	"	"
66	"	"	" " "	"	"	"
S C O S T O C U S I						
67	Br.	Sans légende	Tête d'Apollon à dr.	ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ	Cavalier à dr.	II
68	"	"	" " "	ΣΚΟΣΤ[ΟΚΟΥ]	"	"
B A S T A R E U S						
69	Ar.	ΒΑΣΤΑΡΕΟΣ	Taureau à dr.	Sans légende	Casque	—
A M A D O C U S II						
70	Br.	Sans légende	Tête de Zeus à dr.	[ΑΜΑ]ΔΟΚΟΥ[Ο]ΔΡΙ- ΖΙΤΩΝ	Cavalier à dr.	—
P H I L E T A S O U P H I L E M O N						
71	Br.	Sans légende	Tête de femme	ΦΙΑΗ en monogr.	Kypsèle	II
S E U T H E S III						
72	Br.	Sans légende	Tête de Zeus à dr.	ΣΕΥΘΟΥ	Cavalier à dr.	II
73	"	"	" " " var.	" var.	"	"
74	"	"	" " "	"	"	"
75	"	"	" " "	"	"	"
76	"	"	" " "	"	"	"
77	"	"	" " "	"	"	"
78	"	"	" " "	"	"	III
79	"	"	" " "	"	"	"
80	"	"	" " "	"	"	"
81	"	"	Tête de Seuthes III	"	"	"
82	"	"	Tête de Zeus	"	"	"
83	"	"	" " "	"	"	"
84	"	"	" " "	Surfrappée	"	"
85	"	"	" " "	"	"	"
86	"	"	" " "	ΣΕΥ ΚΑΣΣ	"	"
87	"	"	" " "	Κ...ΟΥ ΔΥΣΙΜ	"	"
88	"	"	Tête de Seuthes III	ΣΕΥΘΟΥ ΔΥΣΙΜΑΧΟΥ	"	"
89	"	"	Tête de Zeus	ΣΕΥΘΟΥ ΚΑΣΣΑΝ	"	"

№	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
90	Br.	Sans légende	Tête de Zeus	ΣΕΥΘΟΥ surfr.	Cavalier à dr.	III
91	"	ΚΑΣΣΑΝ[ΔΡΟΥ]	" " "	... ΟΥ	" " "	"
92	"	Sans légende	" " "	ΣΕΥΘΟΥ ΚΑΣΣΑΝ surfrappée	" " "	"
93	"	"	Tête de Seuthes III	ΣΕΥΘΟΥ surfr.	" " "	"
94	"	"	" " "	ΚΑΣ surfr.	" " "	"
95	"	"	Tête de Zeus à dr.	[ΒΑΣΙ]ΔΕΩΣ surfrappée	" " "	"
96	"	"	" " " "	ΣΕΥΘΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ surfrappée	" " "	"
97	Ar.	"	" " " "	[ΣΕΥ]ΘΟΥ surfr.	" " "	"
L Y S I M A C H U S						
98	Ar.	Sans légende	Tête d'Apollon à dr.	ΔΥ[ΣΙΜΑΧΟΥ]	Cavalier à dr.	—
99	Or.	"	Tête d'Athènes	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	Niké à gauche	—
100	Ar.	"	Tête d'Alexandre	"	Zeus assis	III
101	"	"	"	"	" var.	"
102	"	"	"	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΙΟΧΥΜΙΚΟΥ	"	"
103	"	"	"	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	"	"
104	Br.	"	Tête de Zeus à dr.	ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	Lion assis à dr.	"
105	"	"	" Héracles	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	" accroupie	"
106	"	"	"	"	" à gauche	IV
107	"	"	"	ΒΑΣ ΛΥΣ	Couronne	"
108	Or.	"	Tête de Lysimaque	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	Athènes assise	"
109	"	"	" " "	" ΚΟΥ	"	"
110	"	"	" " "	"	" var.	"
111	"	"	" " "	" ΒΥ	"	"
112	Ar.	"	" " "	" Η-Ρ	"	"
113	"	"	" " "	"	"	"
114	"	"	" " "	" ΗΡ	"	"
115	"	"	" " "	" ΟΔΙ	"	"
116	"	"	" " "	" ΚΑ	"	"
117	"	"	" " "	"	"	"
118	"	"	" " "	" ΔΡΩ Κ	"	"
119	"	"	" " "	" 	"	"
120	"	"	" " "	"	"	"
121	"	"	" " "	"	"	"
122	"	"	" " "	" ΒΥ	"	V
123	"	"	" " "	" ΒΥ	"	"
124	"	"	" " "	" ΒΥ	"	"
125	"	"	" " "	"	"	"
126	"	"	" " "	" Η	"	"
127	"	"	" " "	ΛΥΣΙΑΕ... ΛΥΣΜΑΧ	"	"
128	Br.	"	"	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	Trophée	"
129	"	"	"	" ΔΙ	Lion à dr.	"
130	"	"	"	"	"	"
131	"	"	"	" ΔΙ	"	"
132	"	"	"	ΒΜΑΛ... ΜΑΧΟΥ	"	"
133	"	"	"	ΒΑΣΙΔΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ	Tête de lion	"

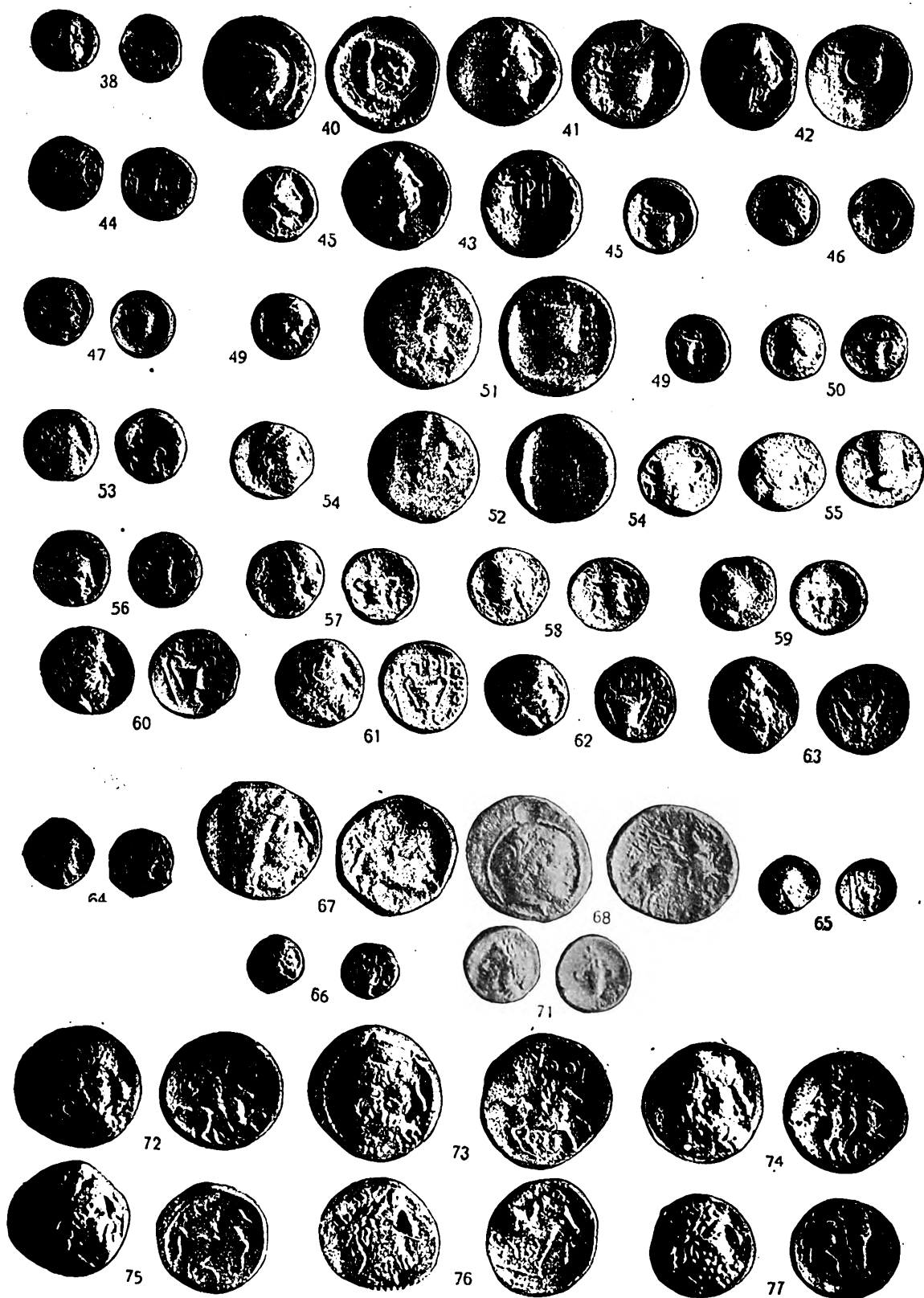
№	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
ΟΔΡΟΣΩΝ						
134	Br.	Sans légende	Tête de Héraclès	ΟΔΡΟΣΩ	Taureau à g.	V
135	"	"	"	ΟΔΡΟΣΩ	"	"
136	"	"	"	"	"	"
ORSO ALTIUS						
137	Ar.	Sans légende	Tête d'Alexandre III	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΡΣΟΑΛΤΙΟΥ	Zeus assis	—
KERSIBAULUS						
138	Ar.	Sans légende	Tête d'Alexandre III	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΕΡΣΙΒΑΥΛΟΥ	Zeus assis	V
SCOSTOCES II						
139	Ar.	Sans légende	Tête de Lysimaque	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ	Athèna assise	V
140	"	"	"	"	" var.	"
141	"	"	"	"	"	VI
142	"	"	"	"	"	"
143	"	"	"	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ	"	"
144	"	"	"	" ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ	"	"
CAVARUS						
145	Ar.	Sans légende	Tête d'Alexandre III	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΥΑΡΟΥ	Zeus assis	VI
146	"	"	"	"	" var.	—
147	Br.	"	d'Apollon à dr.	"	Niké debout à g.	"
148	"	"	de Héraclès à dr.	ΒΑΣΙΛΕ ΚΑΥΑ	Corné d'abondan.	"
149	"	"	"	"	" var.	"
150	"	"	"	"	"	"
151	"	"	"	"	"	"
152	"	"	"	"	"	"
153	"	"	"	"	"	—
154	"	"	d'Apollon à dr.	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΥΑΡΟΥ	Carquois	VI
155	"	"	de Hélios	ΒΑΣΙ ΚΑΥΑ	Tête de taureau	"
156	"	"	de Hermès	ΒΑΣΙΛ ΚΑΥΑΡ	Caducée	"
157	"	"	d'Apollon à dr.	ΒΑΣΙ ΚΑΥΑ	Corné d'abondan.	"
SEUTHES IV						
158	Br.	Sans légende	Aigle à dr.	ΣΕΥΘΟΥ	Foudre	VI
159	"	"	"	"	" var.	"
160	"	"	"	ΣΕΥ ΘΟΥ	Couronne	"
161	"	"	Tête de Zeus à dr.	ΣΕΥ[ΘΟΥ]	Foudre et étoile	"
MOSTIDOS						
162	Ar.	Sans légende	Tête de Mostidos	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΥ ΕΠΙ ΣΑΔΑΛΟΥ ΕΤΟΥΣΓΑ	Athène assise	VI
163	"	"	"	"	" var.	"
164	"	"	"	" ΔΗ	"	—
165	Br.	"	de Zeus et Héra	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΥ	Aigle sur foudre	VI
166	"	"	"	"	" var.	"

№	Métal	A V E R S		R E V E R S		Planche
167	Br.	Sans légende	Tête de Zeus et Héra	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΟΣΤΙΑΟΣ	Aigle sur foudre	VI
168	"	" "	" d'Apollon à dr.	" "	Cheval à gauche	VII
169	"	" "	" " "	" "	" var.	"
170	"	" "	" " "	" "	" "	"
171	"	" "	" d'Arés à dr.	" "	Cuirasse	"
172	"	" "	" de Zeus à dr.	" "	Carquois	"
173	"	" "	" d'Apollon (?)	ΒΑΣΙ ΜΟΣΤ	Cavalier à dr.	"
174	"	" "	" de Mostidos (?)	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΟΣΤΙΑΟΣ	Caducée	"
175	"	" "	" d'Artémis	ΒΑΣΙΛΕ [Μ]ΟΣΤΙΑΟΣ	Vase	VIII
COTYS II						
176	Br.	Sans légende	Tête d'Artémis	[Β]ΑΣΙ ΚΟΤΥ	Cheval à g.	VII
177	"	" "	Tête d'Apollon à dr.	Légende fruste	" à dr.	"
DISATELMIS						
178	Br.	Sans légende	Tête d'Apollon à dr.	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΙΣΑΤΕΛΜΕΩΣ	Amphore	VII
COTIS III						
179	Br.	Sans légende	Tête de Cotys à dr.	Légende fruste	Aigle sur foudre	VII
SADALA II						
180	Br.	Sans légende	Buste de Sadala	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΣΑΔΑΛΟΥ	Aigle sur foudre	VII
181	"	" "	Tête " "	" "	"	"
182	"	" "	Tête de Zeus à dr.	" "	"	"
COTYS IV						
183	Ar.	Sans légende	Tête de Dionysos	ΗΕΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΡΑΚΟΝ	Héracles deb.	VII
184	"	" "	" " "	" M	" var.	—
185	"	" "	" " "	" "	"	VII
186	"	" "	" " "	ΚΟΤΥΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ	"	—
RHOEMETALCES I						
187	Br.	[POIMH...]	Tête de Rhoemetalces	ΚΑΙΣΑΡΟΣ...	Tête d'Auguste à dr.	VII
188	"	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΑΚΟΥ	" " "	ΚΑΙΣΑΡΟ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	"	"
189	"	"	" " "	" "	" var.	"
190	"	"	" " "	" "	"	"
191	"	"	" " "	" "	"	"
192	"	"	" " "	" "	"	"
193	"	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΕΜΗΤΑΑΚΟΥ	" " "	ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ	"	"
194	"	Sans légende	" " mon.	ΒΥΖΑΝΤΙ[Α] monogr.	"	"
195	"	...ΕΘ...ΘΕΟΥ	Tête de Auguste	ΚΑΙΣΑ	Capricorne	"
196	"	ΡΟ...	Nike à dr.	[mon. ΚΑ] ΣΕΒΑΣΤΟΥ	"	"

№	Μέταλ	A V E R S		R E V E R S		Planche
197	Br.	POIMHTAAKOT	Tête de Rhoemetalces	ΣΕΒΑΣΤΟΥ	Hache et capr.	VII
198	"	"	Chaire curule	"	" " "	"
199	"	"	" "	"	" " var.	VIII
200	"	B POIMHTAAKOT	" "	"	" " "	"
RHOEMETALCES, SA FEMME ET AUGUSTE						
201	Br.	ΒΑΣΙΛΕΩΣ POIMHTAAKOT	Têtes de Rhoemetalces et sa femme	ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΑΙ ΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	Tête d'Auguste	VIII
202	"	" "	" " "	ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	"	"
203	"	" "	" " "	"	" vase	"
RHOEMETALCES, SA FEMME, AUGUSTE ET LIVIE						
204	Br.	ΒΑΣΙΛΕΩΣ POIMHTAAKOT	Tête de Rhoemetalces et sa femme	ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	Têtes d'Auguste et Livie. Capricor.	VIII
RHOEMETALCES, SA FEMME, COTYS V, AUGUSTE ET LIVIE						
205	Br.	ΒΑΣΙΛΕΩΣ POIMHTAAKOT	Tête de Rhoemetalces, sa femme, Cotys V	ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	Têtes d'Auguste et Livie. Capricor.	VIII
206	"	"	"	"	" var.	"
207	"	"	"	"	" " "	"
RHOEMETALCES, COTYS V ET AUGUSTE						
208	Br.	ΒΑΣΙΛΕΩΣ POIMHTAAKOT	Têtes de Rhoemetalces et Cotys V	ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ	Tête d'Auguste et Capricorne	VIII
COTYS V ET RHESCUPORIS						
209	Br.	ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ	Buste de Cotys V	ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΑΙΣΚΟΡΗΟΡΕΩΣ	Niké debout à g.	VIII
210	"	"	" " "	"	Trophée	"
RHOEMETALCES III						
211	Br.	ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ [ΣΕΒΑΣΤΩ]	Tête de Caligula	ΒΑΣΙΛΕΥΣ POIMHTAAKOT	Caligula assis et Rhoemetalces debout	VIII
212	"	ΒΑΣΙΛΕΩΣ POIMHTAAKOT	Buste de Rhoemetalces	ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩ	Tête de Caligula	"
213	"	"	"	"	" var.	"
214	"	ΓΑΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ	Buste de Caligula	ΒΑΣΙΛΕΩΣ	Niké en marche à dr.	"
215	"	"	Tête de Caligula	"	Aigle sur foudre	"
RHOEMETALCES III, COTYS FILS DE COTYS V ET CALIGULA						
216	Br.	ΦΙΛΑΔΕΛ(Φ) ΕΩΝ ΠΑΤΡΙΣ	Bustes des Rhoemetalces et Cotys	ΓΑΙΩΣ ΚΑΙΣΑΡ	Tête de Caligula	—

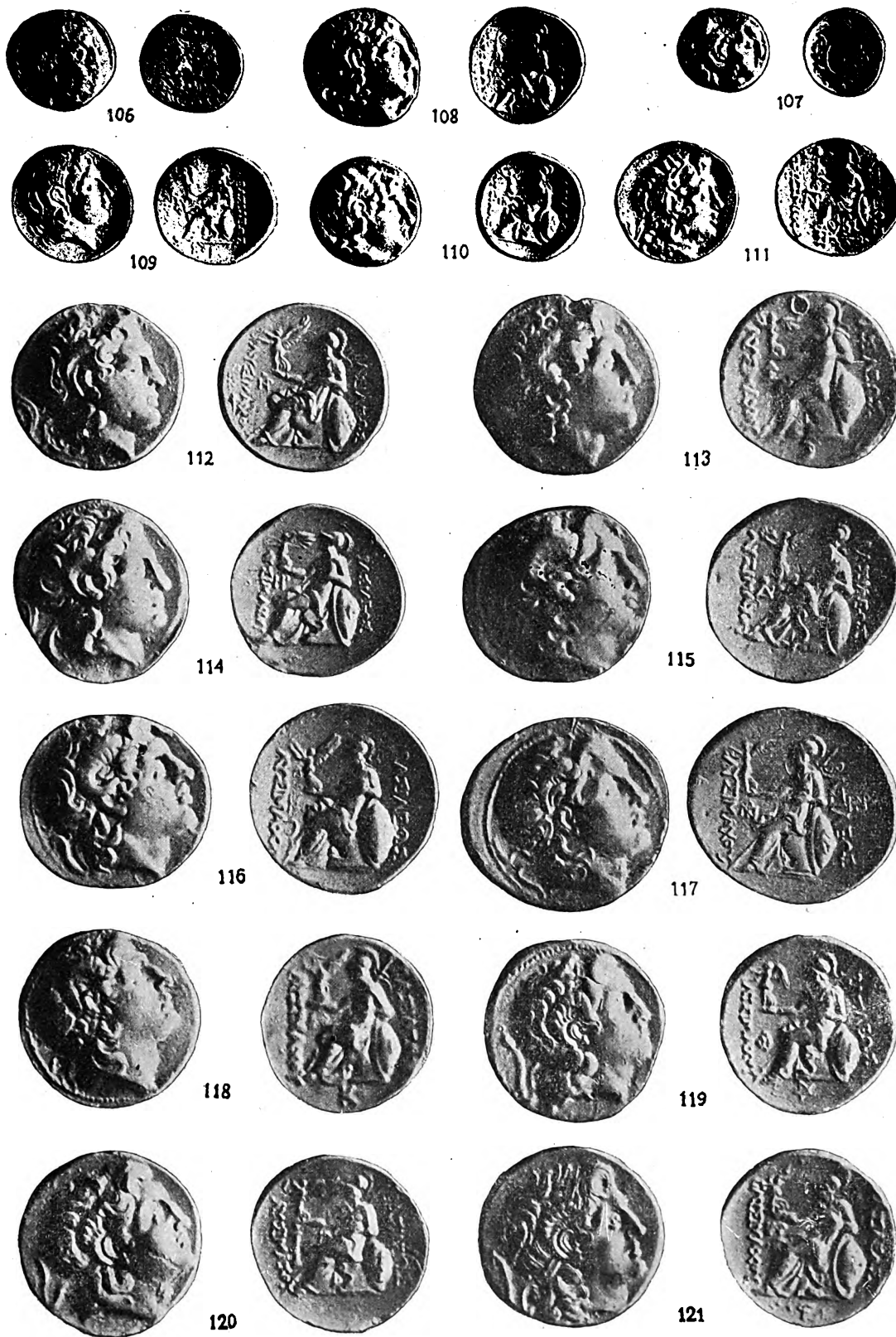
1—3, 5—13, 27—34, 36—37 сребърни. — 14—18, 22—24, 26, 35 бронзови.
 1—7 Спарадокъ. 8—11 Севтесъ I. 12—13 Метокъ. 14—18 Аматокъ. 22—26 Тересъ II.
 27 Еминакъ. 28 Сама... (Сапта...). 29—35 Саратокъ. 36—37 Бергей.

38, 40—47, 51—77 бронзови. 49—50 сребърни.
 38 Бергей. 40—47 Хебритемъ. 49—55 Котисъ I. 56—59 Керсоблептъ. 60—66 Кетрипоръ.
 67—68 Скостокъ I. 71 Филета или Филемонъ. 72—77 Севтесъ III.

78—96, 104—105 бронзови. 97, 100—103 сребърни.
78—97 Севтесъ III, 100—105 Лизимахъ.

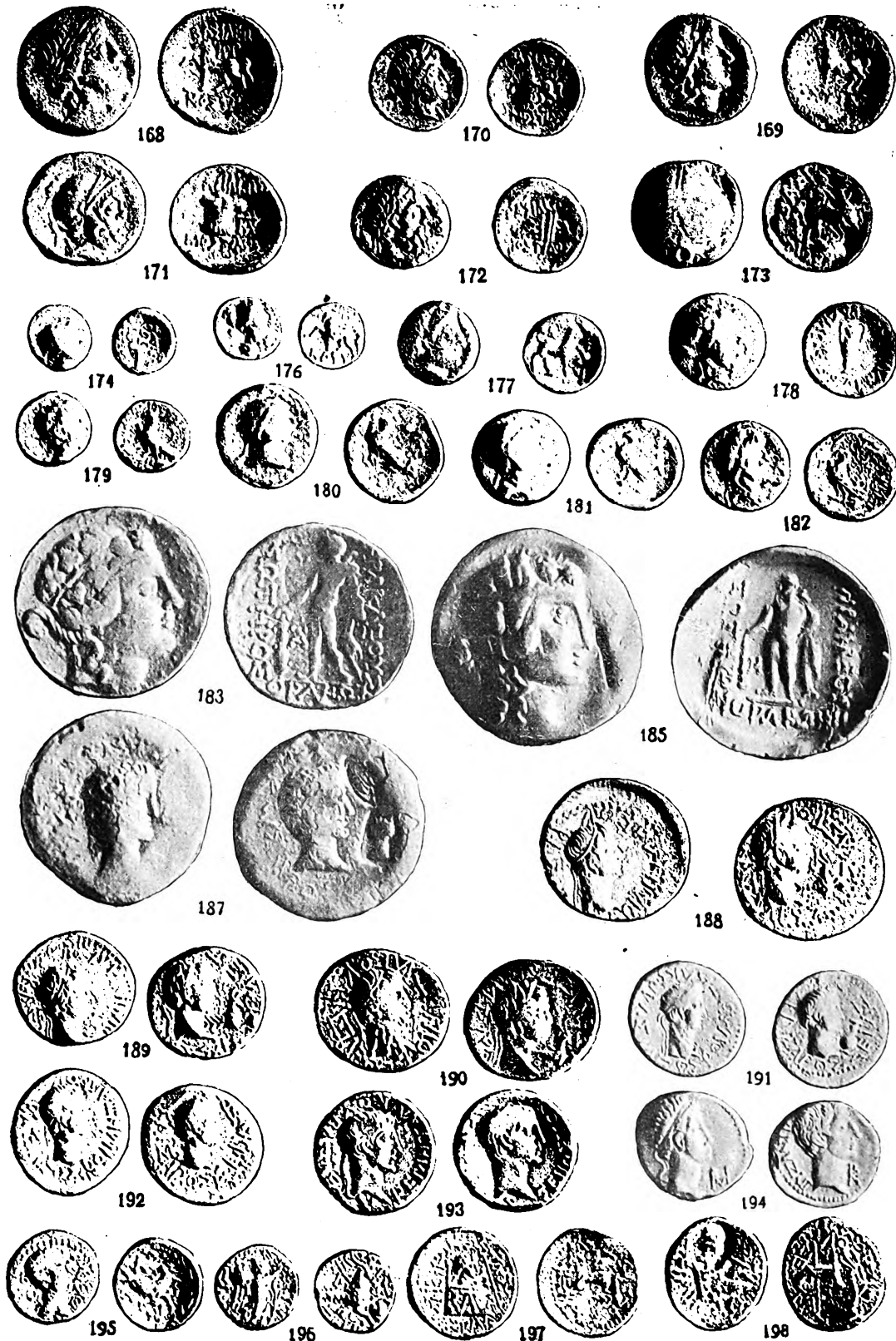
106—107 бронзови. 108—111 златни. 112—121 сребърни.
Лизимахъ.

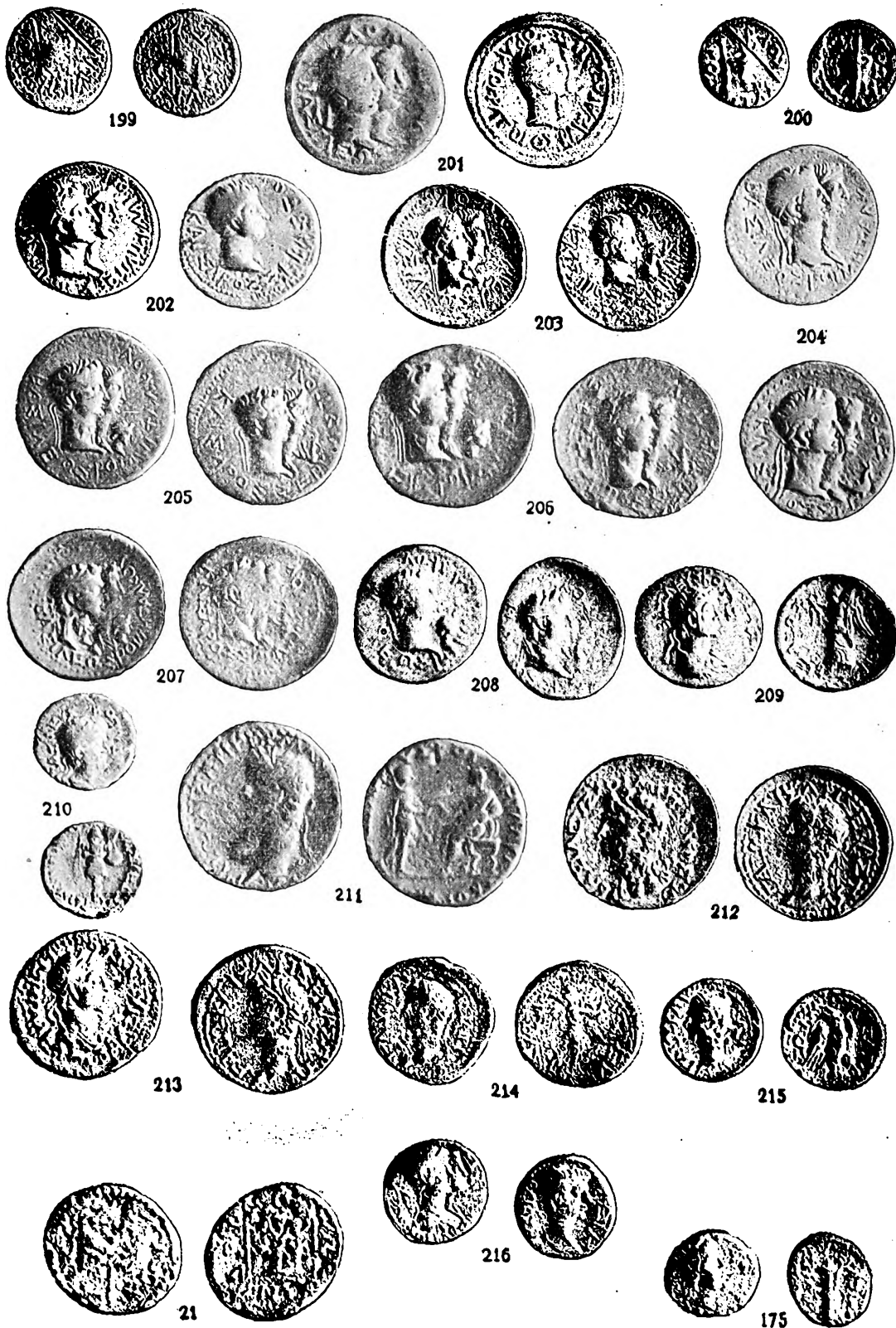
112—127, 138—140 сребърни. 128—136 бронзови.
122—133 Лизимахъ. 134—136 Одризи. 138 Керсибавлъ. 139—140 Скостокъ II.

141—145, 162—163 сребърни. — 147—152, 154—161, 165—167 бронзови.
 141—144 Скостокъ II. 145—157 Каваръ. 158—161 Севгесъ IV. 162—167 Мостидъ.

168—174, 176—182, 187—198 бронзови. 183, 185 сребърни.
 168—174 Мостидъ. 176—177 Котисъ II. 178 Дизателмъ. 179 Котисъ III.
 180—182 Садала II. 183, 185 Котисъ IV. 187—198 Реметалкъ I.

Бронзови.

199—200 Реметалкъ I. 201—203 Реметалкъ съ жена си и Августъ. 204 Реметалкъ съ жена си и Августъ съ Ливия. 205—207 Реметалкъ съ жена си и сина си Котисъ V и Августъ съ Ливия. 208 Реметалкъ съ сина си Котисъ V и Августъ. 209—210 Котисъ V и Рескупоръ. 211—215 Реметалкъ III. 216 Реметалкъ III, Котисъ и Калигула. 21 Аматокъ. 175 Мостидъ.

Ешмедеме, Кишинъ, Канаръ Прабългарски думи въ надписа на Мадарския конникъ

Ešmedeme, Kišin, Kanar
Fermes prébulgares de l'inscription du Cavalier de Madara

Най-важниятъ изворъ за останкитѣ на прабългарския езикъ е езикътъ на маджаритѣ. Ето защо съвсемъ понятно е, че издирването и обработването на прабългарскитѣ езикови останки се дължи главно на маджарскитѣ лингвисти Буденцъ, Мункачи, Гомбоцъ, Мелихъ и Неметъ¹⁾. Отъ тѣзи езикови данни може да се установи стариятъ животъ, културата, даже и прародината на прабългаритѣ, а така сжщо и първата историческа епоха на маджарския народъ. Тѣзи лингвистически резултати сж дотолкова важни, че на издирвателитѣ на старата българска и маджарска история се налага само дългътъ да обяснятъ и използватъ даннитѣ на историческитѣ извори възъ основа на историческата картина, която може да се реконструира отъ достовѣрнитѣ извори, каквито сж именно езиковитѣ данни: историческитѣ извори сж ценни само дотолкова, доколкото можемъ съ тѣхъ да подкрепимъ резултатитѣ на лингвистическитѣ факти.

Последнитѣ сж били предостатъчно използвани отъ издирвателитѣ на старомаджарската история, но тѣзи извънредно важни резултати на маджарскитѣ лингвисти трѣбва да оплодятъ и българското историческо издирване²⁾, което до сега съвсемъ не е взело подъ внимание и не е използвало тѣзи езикови факти.

Следователно увеличението броя на тѣзи езикови паметници е отъ голѣма важностъ. За щастие, ние разполагаме съ богатъ неизползуванъ още материалъ: езиковитѣ паметници на дунавскитѣ българи не сж още съставени и обработени. Причината за това е съвсемъ естествена: съ най-старитѣ паметници на прабългарския езикъ сж се занимавали естествено *лингвиститѣ*, самиятъ изворъ, въ който тѣ се намиратъ е *езикътъ* на маджаритѣ, а пъкъ издирването и съставянето

¹⁾ Отъ другитѣ лингвисти най-важни сж Феизъ-хановъ, Ашмаринъ и Миккола.

²⁾ Който пръвъ поеме задачата да напише сериозна история на прабългаритѣ, ще изложи естествено главно фактитѣ, които може да извлече отъ езиковитѣ и археологическитѣ данни; политическата история ще бжде второстепенна, каквито сж и „историческитѣ“ извори.

на паметниците от сръдновъковието на прабългарския езикъ (езика на „дунавскитъ“ туркобългари) е работа на византийскитъ *филолози*. Последнитъ прабългарски езикови останки именно могат и трѣбва да бждатъ използвани отъ лингвиститъ само следъ основна филологическа обработка, тъй като почти всички тѣзи останки се намиратъ у византийскитъ пасатели¹⁾.

Като извори служатъ:

1) Надписитъ произходящи отъ прабългарската епоха, 2) византийскитъ извори и преводитъ имъ, 3) българо-славянския езикъ²⁾.

Най-много материалъ даватъ естествено гръцкитъ надписи на прабългарскитъ ханове, въ които намираме отъ първа ржка имена, титли и хронологически дати на прабългарски езикъ. Поради това най-много трѣбва да се очаква отъ откриването на нови надписи.

Броятъ на тѣзи надписи сега се увеличава още съ единъ, който надминава по голѣмина и значение другитъ и открива значителни прабългарски думи и изрази. Това е смѣтанитъ до сега за неразгадаемъ надписъ на Мадарския конникъ.

Резултатитъ отъ моето изучаване върху този надписъ ще бждатъ публикувани отъ Народния Музей. Тукъ искамъ само да изтъкна, че този надписъ е много важенъ и отъ лингвистическо гледище. Азъ ще разгледамъ само прабългарскитъ думи, които се намиратъ въ него. До тѣхното обяснение съмъ достигналъ главно по филологически пжтъ, а това ще бжде още едно доказателство за важноста на паралелитъ въ лингвистическото изучаване.

Ешмедеме

Въ последния редъ на горния надписъ³⁾ на Мадарския конникъ намѣрихъ следното:

СМЕТЕМЪ АІ.І. КІС

Тукъ първата дума — СМЕТЕМЪ, сигурно не е гръцка, и за това ние трѣбва да предполагаме, че тя е отъ прабългарски произходъ.

¹⁾ Нѣколкото думи, които сега се намиратъ въ славянскитъ извори, както напр. чиготъ (спатаръ), Тутхонъ (името на гр. Анхиало, Срв. Златарски ИБД I, 1. 218), дохъторъ (kopfkissen Mikkoла YSFOu XXX (1914) 33, 11) и пр. сж достигнали до насъ отъ преводи на гръцки текстове. Отъ негръцки изворъ познаваме само нѣколко думи останали въ приписки (Тудоръ Доксовъ, чивидалското евангелие) и отъ арабско-персийскитъ извори.

²⁾ Тукъ имамъ предвидъ на първо мѣсто останалитъ въ старобългарскитъ текстове данни. Обработването на сегашния български езикъ отъ това гледище е почнато, но жалко, че това не става съ нуждната умѣреностъ. Все пакъ въ тази посока сж добити извѣстни резултати, напр. шаранъ е една дума останала сигурно отъ прабългаритъ. Тя именно показва срещу осм. с а з а н ъ две характерни особености на прабългарски езикъ: ш срещу пратурско *с и р срещу *з.

³⁾ Надписътъ се раздѣля на две части: горна (I а, б) и долна (II а, б, в). Горниятъ надписъ се намира отъ дветъ страни на релефа и дава историята на ханъ Крумышъ (последната форма на името установихъ съ положителностъ отъ надписа на Мадарския конникъ).

За щастие самият Мадарски надписъ дава ценни указания и за формата и за значението на тая дума. Въ долния надписъ намѣрихме тази дума на още две мѣста и то въ такова състояние, че възъ основа на тѣхъ ние можемъ да допълнимъ и въ цитираното мѣсто едва личащата първа буква отъ думата.

Въ II а 8 редъ стои

— P A C X H T H E Δ ' A ' Γ O C Δ I Δ O E P A ' I I C E C M

а въ II б 7 редъ P E N H Γ O T E E C A ' I

Значи въ дветѣ мѣста намираме началото на тази дума: E C M, следователно първата буква отъ C M E T E M, се допълва като E¹⁾.

Даже първиятъ отъ приведенитѣ два реда ни дава и нѣщо повече. Въ него може да се установятъ предъ въпросната дума още две други, отъ които пкъ можемъ да предполагаме за значение на търсената дума. Въ II а 8 редъ втората дума предъ E C M — е Δ I Δ ◊ = διδω „давамъ“. Този глаголъ дѣйствително подхожда много добре въ първата частъ на долния надписъ, дето имаме регистровидно изброяване на подарѣцитѣ, които ханъ Крумышъ далъ на своитѣ близки.

Но въпросътъ е, какво е далъ ханътъ? Обикновено въ нашия надписъ се говори за подаряване на известно количество злато, но следващата следъ Δ I Δ ◊ дума сигурно не е X P Y C A = χρυσά „златни...“, а се допълва така:

Първата буква е много ясна E. Втората може да се допълни само като B, третата — като ◊ или ◊. Следващата може да се допълни като X или Y, по-скоро последното, тъй като X въ нашия надписъ е по-широко, отъ колкото мѣстото тукъ позволява. Петата може да бжде Δ, Δ или N (M въ нашия надписъ е по-широко) — и на края IE.

Следователно въпросната дума може да бжде само E B Θ Y N I E, т. е. нѣкоя форма отъ корена εἰδύν-, или εἰδύν- (вмѣсто υ — ако е било произнасяно като b — нашиятъ надписъ всѣкжде дава съ фонетическо писане B). Ние можемъ да опредѣлимъ и падежа на тази дума: тукъ очакваме зависящъ отъ διδω accusativus, и щомъ на края на думата се намира IE, то сигурно имаме accusativus въ множествено число. По такъвъ начинъ ние не можемъ да мислимъ нито за εἰδύνη (напр. διδω εἰδύνᾱς), нито за εἰδύνῃ, защото асс. pluralis и на дветѣ е E B Θ Y N A I, респ. E B Θ Y N E E. Ние бихме могли да получимъ едно задоволително обяснение на формата E B ◊ Y N I E, ако бихме имали

¹⁾ Всичкитѣ букви, които сж издѣлбани при линиитѣ на релефа, сж дадени непълни, или деформирани. Така и тази буква като стои при лѣвовата опашка, вѣроятно и първоначално не е била цѣла, а само съ три хоризонтални линийки, като гърба на буквата се е образувалъ отъ линията на релефа.

adiectivum εὐθούνης, или εὐθούνης. Но такава дума не ми е позната. Отъ корена εὐθού- има, обаче, една форма, съ която можемъ да достигнемъ до желанния резултатъ, именно εὐθούνος (δ, ή) съ значение δ τρώων πολὺ (κοιν. γέρα), δ χρησιμεύων (διδόμενος) διὰ λαμπρὰν θούνην (εὐωχίαν), πλουσιοπάροχος¹⁾. Асс. pluralis отъ тая дума е εὐθούνοους, но може да се приеме, че въ срѣдногръцкия говоримъ езикъ е съществувала и една форма εὐθούνης. Въ литературата намираме за това следнитѣ примѣри: Мал. 206, 21: τοὺς Μακκαβεῖς, Теоф. 315, 6: χρυσοδόγχεις, Дук. 138, 1: ἀπόλεις²⁾. Сжщо така и въ надписитѣ на прабългаритѣ се намира примѣръ за това: националното име „булгаръ“: въ шуменския надписъ на Маламира, познатъ сега само отъ Бланкенбургския преписъ, се чете: ΤΒΛΒΛΓΑΡΗ³⁾ което, както и ΒΛΓΑΡΙΕ въ Чаталарския надписъ⁴⁾ трѣбва да се чете като Βουλγάρες.

Следователно нашата ΕΒΘΥΝΙΕ ще бжде народна форма εὐθούνης отъ думата εὐθούνος съ значение: добре нагостенъ, както намѣрихме и въ старогръцки εὐθούνον γέρας „Ehrenbezeugung durch ein reiches Opfermahl“. И тъй третѣ думи ще дадатъ:

ΔΙΔΟΕΒΘΥΝΙΕΕΜ

Давамъ добре нагостени есм...

Отъ това можемъ вече да подозираме, какво означава търсената дума [CME T E M], щомъ като прилагателното къмъ нея е εὐθούνος „добре угостенъ“.

Сега, като дириме какво може да бжде даденото отъ хана нѣщо, ние попадаме на единъ изразъ въ Бланкенбургския шуменски надписъ, прилагателното къмъ който едва ли може да бжде друго освенъ εὐθούνος. Въ този надписъ четемъ: „ὁ ἄρχων πολλὰ/κίς ἔδωκεν τοῖς Βουλγάροις φαγεῖν / καὶ πίνειν⁵⁾ καὶ τοὺς βοῖλάδας καὶ βαγαῖτους⁶⁾ / ἔδωκεν

¹⁾ Гръцкият рѣчникъ на Скарлатосъ Византиосъ, стр. 548.

²⁾ Psaltes, St. Grammatik der byzantinischen Chroniken. Göttingen 1913, 76.

³⁾ П. т. стр. 76. Сжщо така схваналъ още Иречекъ ASPH. XXI 612.

⁴⁾ ΒΛΓΑΓΙΕС въ Чаталарския надписъ допълватъ Успенский, Изв. РАИК/Ъ X (1905) 565. Баласчевъ, Минало I, 4 (1910) 331, 340 и В. Н. Златарски, ИБД I 1 443—4 като ΒΛΓΑΓΙΕС и четатъ Βουλγάροις. Но една форма Βουλγάροις би била предадена въ единъ Омуртаговъ надписъ като ΒΛΓΑΓΙΕС, тъй като οι и ο въ това време се произнасятъ като ю и се пишатъ съ Γ; заради тѣзи фонетически причини азъ приехъ Изв. БАИ III (1925) 60 последната форма. Но при новото прегледване на надписа намѣрихъ, че Γ въ Чаталарския надписъ не може да се допълни за Γ, а само за Ι, което значи, че ние нѣмаме работа съ Βουλγάροις, а ΒΛΓΑΓΙΕС, тогава и това мѣсто трѣбва да вземемъ за Βουλγάρες, както чете напоследъкъ Бешевлиевъ, Гръцкиятъ езикъ въ прабългарскитѣ надписи. Годишникъ на Народния музей 1922—25. София 1926, 412.

⁵⁾ Г. Бешевлиевъ обърна вниманието ми върху това, че ΠΙΝ въ надписа е преписъ отъ πίνει. Ср. напоследъкъ у Бешевлиевъ, п. т. стр. 414.

⁶⁾ Думата не е βαγαῖна, а βαγαῖν, както свидетелствуватъ: 1) нашата форма βαγαῖτους, 2) формата βαγαῖνου въ другъ надписъ: ΚΒΑΓΑΤΟΥΡ ΒΑΓΑΙΝΣ/ΔΟΡΑΚΗΑΝΗΝΟΜΟΥ ΝΓΚΑΣΙΑΝΑ: ΜΕ = κ βαγатур — βαγαῖν имаше всичко 53 панцера, 45 шлема. κ не е καί, както дава Изв. РАИК/Ъ X (1905), понеже наадписътъ е пълнъ, т. е. той почва съ κ, а освенъ това на камъка е ясно, че и по-рано този знакъ е нѣмалъ друга форма. Следователно κ е знакътъ, тамгата, което означава името на багатур - βαγαῖν. 3) Формата [β]αγν = βαῖν отъ единъ печатъ (отъ X вѣкъ). Изв. РАИК/Ъ X (1905) 555.

Тъй и въ Омуртаговия надписъ съ името Осланъ трѣбва да се чете βαλαῖνος, а не βαγαῖνα.

μεγάλα / ξένια“, „ханътъ много пѣти даде на българитѣ ядене и пиене и на боилитѣ и бахаинитѣ даде голѣми подарѣци“. Прилагателното къмъ последната дума ξένια е μεγάλη „голѣми“; въ случая тукъ не би било подходящо прилагателно εὐθoinos. (Μεγάλα ξένια се намира сжщо и въ нашия надписъ, само че специфицирано: ἔδωκε[εν] χρυσᾶ- [δηνάρια] ἀνθ' ἀβχάνον, . . . ἔδωκεν χρυσᾶ τ[άλαντα] ε' . . .). А пъкъ последното приляга най-добре къмъ другия видъ щедростъ: πολλάκις ἔδωκεν τοῦς Βουλγάρεις φαγεῖν καὶ πεῖν, така че ние можемъ да предполагаме, какво сжществителното къмъ εὐθoinεις (множественото число замѣства πολλάκις) е тъкмо равнозначущата съ φαγεῖν καὶ πεῖν прабългарска дума E[CMETEM]_i .

Даже самиятъ изразъ φαγεῖν καὶ πεῖν показва, че тукъ трѣбва да предполагаме единъ прабългарски изразъ въ преводъ, понеже въ грѣцки езикъ много просташко е да се каже за ханската гощавка φαγεῖν καὶ πεῖν „ядене и пиене“. Явно е, прочее, че тукъ авторътъ не е искалъ да постави обикновената грѣцка дума за гощавка, а е превелъ буквално съ φαγεῖν καὶ πεῖν прабългарския терминъ за хановото угощение.

Толкова можемъ да разберемъ посрѣдствомъ филологическитѣ инструменти. Но всичко това трѣбва да потвърди лингвистиката.

За основа на нашата лингвистическа работа тукъ ще излѣземъ отъ установенитѣ по-горе факти, достигнати по филологически пѣтъ:

- 1) E[CMETEM]_i трѣбва да е прабългарска дума.
- 2) Ако сждимъ отъ прилагателното, което намираме къмъ нея, думата означава „угощение“.
- 3) Букваленъ грѣцки преводъ отъ нея е φαγεῖν καὶ πεῖν „ядене и пиене“.

Всичко това можемъ да потвърдимъ по най-убедителенъ начинъ съ лингвистически данни. Именно:

За първата половина отъ E[CMETEM]_i може да се установи съ положителностъ, че е прабългарска дума: EE не е друго освенъ чувашко *ăĕ*, общотурско *iĕ* „пие“.¹) Буквата E въ EE е грѣцко предаване

¹) Сжщиятъ коренъ се намира и въ маджарската дума *ешко* „клетва“, която означавала първоначално „пиене“ (жалко, че не може да се обясни точно защо въ маджарски езикъ се намира думата въ тази форма), и се обяснява съ обичая да се дава клетва, като се пие, срв. чув. *ăškă* „fest, schmaus, gastmahl“ крим. осм. *iĕki*, чар. *iĕkû* „trank, trinkelage“ (Paasonen, Csúvasz szójegyzék 12). Естественото обяснение на маджарското значение на думата е, че турскитѣ народи пиятъ клетва, както свидетелствува и маджарския „крѣвъ-договоръ“. Съ този обичай се обяснява и това, че чашата е станала символъ на княжеската власт, което значи, че князътъ съ церимонията пиене клетва билъ поставенъ въ властѣта. (Ср. *Vámbéry, Der Ursprung der Magyaren, Leipzig, 1882, 154, 360* и пр.). Чашата като княжески символъ намираме и въ нашия релефъ. Въ лѣвата рѣка ханъ Крумышъ държи чаша сжщо, както много надгробни статуи на изтокъ. За прабългарския характеръ на самия нашъ релефъ свидетелствува тъкмо тази чаша и освенъ това копието съ конска опашка позната като знаме на прабългаритѣ.

на консонанта *ш*, произходящъ отъ пратурско **ч* и познатъ отъ маджарскитѣ заемки отъ прабългарския езикъ, а въ по-развитата форма на българския езикъ, именно въ чувашкия, този звукъ е вече *ś*. Сравни напр. каз. *čürd*, мадж. *šepř*, чув. *śapre*.¹⁾ (Споредъ З. Гомбоцъ въ старочувашки *ś* е било като преходъ отъ *fš* къмъ новочувашкото *ś*.²⁾

Следователно на пратурското *ič*, чувашкото *ś* отговаря въ езика на дунавскитѣ прабългари *eš* (*eš*, *eš*).

Отъ чувашкия езикъ можемъ да узнаемъ какво значи и МЕ следъ ЕЕ, именно то е суфиксъ *те* къмъ глагола *ś*: чув. *ešme* „пиене“.

А това вече не е друго, освенъ точенъ преводъ на едната дума отъ цитирания изразъ въ Маламировия надписъ: ΠΙΝ (πεῖν) = ЕЕМЕ, чувашки *śme* „пиене“, прабългарски *ešme*.

Възъ основа на това (особено и приляганото на εἰδόμενος) трѣбва да очакваме, че ТЕМГ означава φαγεῖν „ядене“. Следователно въ прабългарската дума и тукъ трѣбва да очакваме сжщо суфикса МЕ = чув. *те*, думата прочее се допълва: ТЕМЕ. И наистина, това ТЕ е дунавскобългарска съответна форма на осм. *jā*, алт. тел. *ji*, чув. *śi* „яде“. Пратурското *j*, чув. *ś* въ началото на думитѣ отговаря въ маджарскитѣ заети отъ прабългарски езикъ думи обикновенно на *đ* (и въ сжщата дума срв. Гомбоцъ В.Т.Л. 81—82 *gyümölcs*), а въ дунавско-български езикъ вече, както показватъ въ Именника думитѣ *диломъ* и *Дуло* — на *đ*. Следователно въ дунавско-български се очаква форма *dé*, гръцката транскрипция на което е ТЕ.³⁾ Формата пъкъ съ суфикса МЕ = чувашки *те* е ТЕМЕ „ядене“ = φαγεῖν.⁴⁾

Но за да докажемъ и това, че тѣзи две думи се употребяватъ у турскитѣ народи въ значение „пиене-ядене“ така свързани, нека цитуваме единъ чувашки изразъ, който дава тѣзи думи не само заедно, а и въ сжщия редъ, както ги намираме въ надгробния надписъ на хана Крумышъ. Именно Н. Paasonen при думата *đru* дава това изречение: „*pər pajne ħurđnDaš-đruva śmeśime par*“,⁵⁾ въ което *śme-śime* „пиене-ядене“ напълно отговаря на дунавско-прабългарския изразъ ЕСМЕТЕМЕ = *ešmedeme* „φαγεῖν καὶ πεῖν“.

¹⁾ Gombocz Zoltán, Bulgarisch-türkische Lehnwörter in der ungarischen Sprache MSFOu XXX (1912) 182.

²⁾ П. т. 183.

³⁾ Т е дадено вмѣсто Δ, понеше đ въ това време вече не отбелязва звука đ, а отговаря на спирантно, английско меко *th*, т. с. Т стои по-близо къмъ прабългарския đ, отколкото Δ.

⁴⁾ Въ нашия надписъ вокалътъ на двата глаголни корена е предаденъ съ Е, въ пратурски и дветѣ сж били **i* (**ič*, **ji*), въ чувашки първиятъ е *ə* (*śə*), а вториятъ *i* (*śi*). Отъ нашитѣ данни се научаваме, че звукътъ отговарящъ на пратурското **i* и **у* е предаванъ презъ VIII в. съ Е, а презъ IX в. вече съ І. Напр. думата *сууг* въ Именника отъ VIII вѣкъ е *шегоръ* = СЕГОР, а въ Чаталарския надписъ отъ IX в. с СІГОР. Или **Аспароуѣ* (чети Ешперюѣ) = Есперихъ, въ една по-късна интерполация е Исперихъ срв. и Испоръ. Даже първата половина на думата ЕС станала вече въ IX в. *iš* въ името **Іорѣѣлог*. Навѣрно тукъ имаме работа съ звука *č* — както и въ етхъ, гл. каз. *et*, чув. *jāda*, *jāda*.

⁵⁾ Csúvasz szójegyzék, 14.

Обстоятелството, че за понятието гощавка въ Мадарския надписъ е употребена една прабългарска дума, може да се обясни само съ това, че авторътъ на надписа я е знаялъ и я употребилъ като *терминъ*. Наистина за последното говори и фактътъ, че до сега въ надписитѣ ние намираме по прабългарски езикъ само титлитѣ, имената и хронологическитѣ термини. За сжщото свидетелствува и Маламировиятъ надписъ, който не ни дава отговарящата грѣцка дума, а единъ машиналенъ преводъ. Въобще отъ факта, че 1) Маламировиятъ надписъ покрай сумираното споменуване на подарѣцитѣ („даде на боилитѣ и бахаинитѣ голѣми подарѣци) смѣта за нужно да изтъкне и това, че българскиятъ ханъ „много пѣти даде на българитѣ „ядене и пиене“, и 2) че надгробниятъ надписъ на Крумыша, покрай подробното изброяване на подарѣцитѣ, споменува за даване богати *ешмедемета* „пиене — яденета“ (срѣща се 4 пѣти), може да се заключи, че тукъ се касае за общи угощения като важни държавни церимонии.

Но имаме и друго доказателство, което още по-рѣзко изтъква значението на тѣзи общи угощения. Именно Омуртагъ и Маламиръ въ надгробнитѣ надписи на велможитѣ си, следъ като отбелязватъ името, титлата и достойнството на покойния, всѣкога споменуватъ за него и това, че той билъ *θρεπτὸς ἄνδρωπος* на хана. Този изразъ, *θρεπτὸς ἄνδρωπος* μου „мой храненъ човѣкъ“ става съвсемъ понятенъ отъ гореизложеното. За да разбереме съвсемъ точно този изразъ и за да видимъ какво е ешмедеме-то у прабългаритѣ, нека да цитуваме какъ арабскиятъ писателъ Ибнъ Фазланъ рисува ханското ешмедеме у волжкитѣ българи:

„Посланицитѣ българскиятъ князь покани въ шатрата си, дето той седѣше върху престолъ, покритъ съ грѣцки златенъ платъ. Отъ дѣсната му страна седѣха племеннитѣ началници на българския народъ, предъ него дѣцата му, ние пъкъ взехме мѣсто на лѣво отъ него. По негова заповѣдъ туриха предъ него една маса, на която се намираше печено; той отрѣза единъ кжсъ и го изяде, после още единъ, и още единъ трети кжсъ отрѣза и изяде. Четвъртия пъкъ кжсъ даде на посланика Саусенъ, предъ когото веднага туриха една малка маса. Тамошниятъ обичай така изисквалъ: никой да не се докосва до яденето, *до като князътъ самъ* не покани; щомъ гостътъ получавалъ нѣщо, веднага донасяли и отдѣлна маса. Князътъ отрѣзвалъ кжсче и го давалъ на онзи племеначалникъ, който седѣлъ отъ дѣсната му страна и комуто донасяли веднага маса, следъ това на онзи, който седѣлъ до последния и за него сжщо донасяли маса. И това вървѣло така, докато всички явили се тамъ гости получавали маса. Всѣки ялъ на отдѣлна маса, на която нѣмалъ другаръ. Следъ като се свършило угощението всѣки отъ гоститѣ занасялъ остатѣцитѣ отъ яденето съ себе си въ кжщи. Преди да станемъ отъ ядене, князътъ почерпи съ медена бира, която тамъ се назовава, „сиджу“¹⁾.

¹⁾ A magyar honfoglalás kútfoi (МНК) Budapest, 1900, 206—7. За угощенията на прабългарскитѣ ханове е запазено едно свидетелство отъ втората половина на IX вѣкъ,

Тази уморителна церимония, именно, ханътъ самъ да отрѣзва и да предлага на всѣки кжсчета месо, напълно обяснява, защо Омуртагъ нарича всичкитѣ, на които той е въздигналъ надгробенъ паметникъ— $\theta\rho\epsilon\pi\tau\acute{o}\varsigma \ \acute{\alpha}\nu\theta\omega\pi\acute{o}\varsigma \ \mu\omicron\upsilon$ „мой храненъ човѣкъ“, като участвувающъ въ ханскитѣ угощения.

Нека видимъ сега въ какви случаи сж се давали ешмедемета споредъ нашия надписъ.

На едно мѣсто, въ 9—11 редове на първата колона на долния надписъ се чете, че императорътъ платилъ на хана Крумышъ данѣкъ голѣмо количество злато. Следъ това четемъ

ΠΔ' ΡΙ' Τ ΜΕ

което трѣбва да се допълни

ΕΔΩΚΕΤΙ ΠΑΤΡΙ[Ρ Μ]ΕΣ ΜΕ ΤΕ ΜΕ

= $\epsilon\delta\omega\kappa(\epsilon\nu) \ \delta\epsilon \ \pi\alpha\tau\epsilon\rho \ \mu[ou \ \epsilon\sigma\mu\epsilon] \ \tau[\epsilon] \ \mu\acute{\epsilon}$ = даде баща ми ешмедеме.

Следователно по случай получаването на данѣка — голѣмо количество злато — бащата на хана Омуртагъ, Крумышъ, устроилъ голѣмо ешмедеме за българския народъ. *Явно е следователно, че българскитѣ ханове давали голѣми угощения, яли и пили заедно съ народа, когато успѣшно свършали нѣкаква работа и когато се радвали за държавнитѣ си успѣхи.*

На друго едно мѣсто въ нашия надписъ, именно въ 8—9 редове на сжщата колона четемъ, че Омуртагъ далъ богати ешмедемета „на хана Крумышъ“.

Какъ може да се разбере този пасажъ? Какво ешмедеме, пиене-ядене далъ Омуртагъ на покойния си вече баща?

Това ще стане ясно отъ народнитѣ възгледи у турскитѣ народи за умрѣлитѣ. За характеризоване на този въгледъ цитуваме следнитѣ редове отъ Kutadû Bilik

juk etti atasika aş sub ögüş
čikaika üledi köb altun kömüš

жертвувалъ на умрѣлия си баща много ядене-пиене
и раздалъ между сиромаситѣ много злато-сребро¹⁾.

Следователно въ единъ уйгурски паметникъ ние намираме сжщо това, което казва Омуртагъ въ надписа на Мадарския конникъ. Така че споменатия изразъ въ нашия надписъ трѣбва да се обясни съ обичая

именно въ отговоритѣ, които далъ папа Николай I на въпроситѣ на българитѣ (въ 866 год.). Въ този много цененъ изворъ 42 въпросъ гласи така: „Asseritis, quod rex vester cum ad manducandum in sedili, sicut mos est, ad mensam sederit, nemo ad convescendum etiam neque uxore eius cum eo discumbat, vobis procul in sellis residentibus, et in terra manducantibus“. (Д. Дечевъ, Отговоритѣ на папа Николай I по допитванията на българитѣ. Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum. София 1922, 50—52.

¹⁾ Vámbéry, Der Ursprung etc. 358.

у турските народи да дават на самитѣ умрѣли нѣколкодневни помени съ много пиене-ядене. Тѣзи угощения сж се схващали като съвсемъ реалистични, като пиене-ядене действительно на самия починалъ.

За горното се намира богатъ материалъ и у чувашитѣ, които вѣрватъ че при поменитѣ присѣтствува и пиршествува заедно съ живитѣ и умрѣлиятѣ. Поради това домакинътъ слага за умрѣлия въ отдѣленъ сждъ ядене и пиене, а сжщото правятъ и гоститѣ, които отъ донесената съ тѣхъ за помена храна даватъ и на умрѣлия.¹⁾

Като знаемъ това, напълно понятенъ е изразътъ въ нашия надписъ, който говори за ешмедемета, дадени на Крумыша. Но понятно е и това, че Омуртагъ счелъ за нужно да спомене въ надгробния надписъ на баща си за тѣзи помени, щомъ знаемъ, какво голѣмо значение иматъ у турските народи поменитѣ за князетѣ.

Нека цитуваме за това описанието на Вамбери. Поменътъ (киргизки *ас*, туркомански *аш* „ядене“) ималъ всѣкога особено значение, така че отъ близо и далече се стичалъ за тази цель много народъ.

„На такива тържества пѣятъ дълго време пѣсни и се възхваляватъ живитѣ, които сж били толкова внимателни къмъ умрѣлитѣ“. У киргизитѣ при поменъ за умрѣлия племеноначалницитѣ колятъ по сто коне, овце и камили. Траурнитѣ тържества траятъ 7 дена и за забава на гоститѣ уреждатъ конни състезания и други игри. „Първата премия въ главното състезание по случай помена на Джантай Батиръ (отъ каракиргизкото племе Сари Багишъ) била стока на стойность 1000 рубли, 30 камили, 100 кобили, 30 крави и 500 овце“. „Въ помена на Субатай отъ голѣмата орда първата премия била 100 камили, 100 коня, 100 овце, 100 рубли, 100 кохандски (талери), 100 сажена платъ, 100 сажена канвасъ и 100 парчета картонъ“²⁾. За грандиозността на погребалнитѣ церимонии говорятъ и орхонскитѣ рунни надписи, напр. „A leur tour, ils trépassèrent. Pleurant et se lamentant, arrivèrent de l'avant, du côté du soleil levant, les puissants peuples du désert (c'est-à-dire étrangers), les Chinois, les Thibétians, les Apar et Apourim, les Khirgiz, les Trois-Kourikans, les Trente-Tatars, les Kitaï, les Tatabi — tous ces peuples³⁾ vinrent se lamenter et pleurer: si vaillants avaient été ces kagans“. Или на друго мѣсто: „Pleurant et se lamentant vinrent d'abord les peuples Kitaï et Tatabi (représentés par) Oudar-sengun. De la part du kagan chinois vint Isiyi Likeng. Il apporta des objets précieux (de la valeur) d'un *tumen* (dix mille) et une infinité d'or et d'argent. De la part du kagan de Thibet vint etc...; Pour élever l'édifice et travailler la pierre aux inscriptions, ornée de travaux de sculpture, vin(ren)t le(s) tschikan(s) (?) du kagan chinois (et) Tchang-sengun“⁴⁾.

¹⁾ Mészáros, Gyula, A csuvas ösvallás emlékei, Budapest. 1909, 224—25.

²⁾ Vámbéry, Das Türkenvolk. Leipzig, 1885, 254—56.

³⁾ W. Thomsen Inscriptions de l'Orchon déchiffrées MSFOu 1896 98.

⁴⁾ п. т. 113 — 4.

Следователно, сгъ всичко това може да се заключи: 1) Омуртагъ смѣталъ за нужно да спомене въ надписа за даденитѣ ешмедемета-помени, които сж били не само важенъ неговъ дългъ, а и събитие достойно за отбелязване и 2) Омуртагъ казва, че дава на покойния си вече баща ешмедемета-помени, защото последнитѣ сж влизали въ вѣрскитѣ обичаи на прабългаритѣ, както ги намираме до днесъ у турскитѣ народи.

Азъ мисля, че и онова ешмедеме, за което четемъ въ крайния редъ на горния надписъ, не е нищо друго, освенъ поменъ за ханъ Крумышъ. За това говори следното: Въ първата колона на долния надписъ — който се намира подъ релефа — се изброяватъ вече подарѣцитѣ на ханъ Крумышъ, а това значи, че даннитѣ за дѣлата, *res gestae* на Крумышъ сж вече напълно изчерпани въ горния надписъ. И наистина 8—10 редове отъ горния надписъ разказватъ вече края на Крумышовата история: Крумышъ превзема Одринъ, което е последното голѣмо събитие презъ царуването на този ханъ. По такъвъ начинъ въ следващитѣ, сега вече изтрити, 11—13 редове трѣбва да е ставало дума за смъртъта на Крумышъ. А въ най-последния редъ, въ който се намира думата ешмедеме, се говори за отдаване последна почитъ на хана Крумышъ.

Този редъ ще допълнимъ:

ἐσμετεμε̃ [κ]αλὰ[ς] ἔδωκ(εν) δ] Κισ[ίνας

хубави ешмедемета даде Кишинъ.

Тукъ подъ ешмедеме не трѣбва да се разбира само пиене-ядене, а всичкитѣ принадлежности къмъ угощението включително и разнитѣ забавления.

Въ такъвъ случай, обаче, се явява въпросътъ, какъ трѣбва да обяснимъ обстоятелството, че споредъ горния надписъ Кишинъ, братътъ на Крумышъ, далъ ешмедемета-помени, а въ долния надписъ пкъ¹⁾ Омуртагъ обещава да даде богати ешмедемета още въ сжщата година. Обяснението може да бжде само едно: Кишинъ далъ непосредствено следъ смъртъта на Крумышъ поменъ, значи следъ 14 априлъ 814 год.; тогава билъ направенъ релефътъ и горниятъ надписъ, а по-късно Омуртагъ направилъ долния надписъ, дѣто обещавалъ да даде ешмедеме още въ сжщата година. Това нѣщо отговаря напълно на турскитѣ обичаи:

У чуващитѣ на третия день отъ смъртъта устройватъ първия поменъ, а голѣмиятъ поменъ-угощение, който трае два дена и две нощи, се прави презъ месецъ октомврий на годината на смъртъта. Въ последния случай най-напредъ издѣлватъ дървения образъ, което служи

¹⁾ Омуртагъ казва: „ἔδωκ εὐδοίνας ἐσμετεμε̃“ давамъ богати ешмедемета, съ моето допълване ἐφέ]τος „въ тази година“.

като alter ego на умрѣлия и го полагатъ въ стаята. Слагатъ при него ядене-пиене, а после докарватъ цигуларъ и ядатъ, пиятъ, пѣятъ и танцуватъ до сутринята. На втория день заколватъ едно конче и едно теле и цѣлия день пиятъ и ядатъ и даватъ и на умрѣлия (дървото) сжщо да пие и яде. Вечерята отнасятъ дървения образъ като че ли самия мъртвецъ на гробищата. Като наблизатъ гробницата, хвърлятъ главитѣ, краката и вътрешнитѣ части на кончето и телето, които сж изяли на помена, поставятъ дървото при гроба, турятъ при него пиене-ядене и сами тѣ попийватъ и похапватъ малко. При гроба запалватъ сламата, която е била въ колата, съ която сж донесли дървото, и предъ огъня танцуватъ и пѣятъ. Следъ това домакинътъ счупва двата сжда, въ които сж донесли на умрѣлия ядене-пиене, взиматъ сбогомъ отъ умрѣлия и като се завърнатъ въ кѣщи гуляятъ до сутринята.¹⁾

Тѣй и у прабългаритѣ, непосредствено следъ смъртта на Крумыша сж устроили първия поменъ, който е билъ даденъ отъ Кишинъ, братъ и наследникъ на Крумышъ, а после — и то още въ сжщата година — Омуртагъ далъ голѣмото ешмедеме-поменъ, вѣроятно презъ месецъ октомврий както намираме у чувашитѣ. Като знаемъ, че ханъ Кишинъ трѣбва да е умрѣлъ скоро следъ Крумышовата смъртъ, ясно е защо въ надписа се говори за две лица, които вършили траурнитѣ церимонии:

Ханъ Кишинъ, като глава на Крумышовото семейство непосредствено следъ смъртта, 14 априлъ 814 год. далъ поменъ на брата си и споредъ всеобщо разпространения у турскитѣ народи обичай създаде alter ego на умрѣлия си братъ, направилъ достойно за великия победителъ на гърцитѣ и аваритѣ alter ego — конника-релиефъ при Мадара. Покрай това той увѣковѣчилъ и дѣлата на покойника съ надписъ отъ дветѣ страни на рельефа По-късно, въ долния надписъ, Омуртагъ обещава, че ще даде още въ сжщата година поменъ на ханъ Крумышъ. А това означава, отъ една страна, че ханъ Кишинъ е умрѣлъ преди да може да устрои голѣмия поменъ, а отъ друга — че Омуртагъ направилъ долния надписъ сжщо още преди есенята — м. октомврий Следователно *Мадарскиятъ рельефъ заедно съ надписа му* (освенъ последната колона отъ долния надписъ) *е направенъ презъ лѣтото на 814 год.*

II

Кишинъ Кавханъ, братъ на ханъ Крумышъ

Въ I б 8 редъ намѣрихме следното:

К ICINAE^ A10

Ако вземемъ предвидъ, че по-долу се срѣща KIE, дори на друго мѣсто \diamond KIE. сигурно е, че тукъ имаме едно име, което нашиятъ редъ е запазилъ въ пълната му форма: KICINAE. И понеже още на

¹⁾ Mészáros, п. т. 224—32.

пръвъ погледъ може да се установи, че това име не е гръцко, ние трѣбва да предполагаме, че то е прабългарско: KICIN съ гръцкото окончание AL.

И действително може да се докаже прабългарскиятъ произходъ на това име, понеже 1) формата и значението на думата могат да се обяснятъ отъ езика на прабългаритѣ и 2) това значение се съгласява напълно съ законитѣ на турското именодателство, т. е. може да се проследи и у други турски народи като име.

Думата именно е кум., кирг. *kičī*, каз. *kečē*. срв. старотурското *kičig*, осм. *küçük*, койб. *kəčəg*, тел. *kičik*, башк. *kusuk*, кюер. *kidzak*. бар. *kidzū*, чув. *kəžən*; маджарското — заемка отъ прабългаритѣ — *kis*, *kicsiny*, „малъкъ“ срв. още тел. *kičinek*, *küçüknek*, туба *kičindāš*.¹⁾

Буквата Г въ името KICIN е гръцко предаване на консонанта *ш* произходящъ отъ пратурското **ч*, което познаваме отъ маджарскитѣ заемки отъ прабългарски езикъ и което намѣрихме вече въ *ш* на думата *ешмедеме*. Следователно, прабългарската форма на *kičī* е **kiši* или **kiši*. Дори както показва и чувашката форма: *kəžən* (или тел. *kičinek*). и намиращиятъ се въ края на името суфиксъ *n* е съществувалъ вече въ самата дума: **kišin* или *kišin*.

Следователно, въ езика на дунавскитѣ българи може да се предполага една дума KICIN — Кишинъ съ значение „малъкъ“.

Употрѣбата на тази дума като собствено име е разпространена у турскитѣ народи. Намира се и у маджаритѣ, като име на единъ князь. Именно, когато императорътъ Леонъ Философъ повикалъ маджаритѣ противъ българитѣ, отъ тѣхно име се явили Ἀρπάδης и Κουσανης.²⁾ Ако сега у Ибнъ Руста и Гардизи четемъ, че княза на маджаритѣ (който ги води въ войнитѣ) се титулува *Кюндю*,³⁾ въ маджарскитѣ хроники пъкъ четемъ, че Кюшидъ (Cusid) е синъ на *Кюндю* (Cundu, Kund),⁴⁾ сигурно е, че поменатиятъ отъ византийския писател Κουσανης (чети Кюшенъ) ималъ достойнството Кюндю, а другиятъ — Арпадъ билъ управителъ — върховенъ сдия — князь. И наистина, Арпадъ не играе роля въ войнитѣ водени въ чужди страни, докато Кюшенъ, който билъ Кюндю, е познатъ отъ нѣколко извори (по име Kusid, Chussol, Kiis).⁵⁾

Κουσανης трѣбва да се чете *Кюшенъ*, което име е едно и също съ името KICINAL въ надписа на Мадарския конникъ (не е невъзможно това име да е титла, срв. маджарската титла „по-младъ кралъ“).

Кой е билъ този Кишинъ? Отъ обстоятелството, че името му се срѣща три пжти въ тази частъ на надписа, може да се заключи, че

¹⁾ Gombocz Zoltán, Bulgarisch-türkische Lehnwörter in der ungarischen Sprache MSFOu XXX (1912) 96.

²⁾ Cont. Georgii MHK 106.

³⁾ MHK 167.

⁴⁾ MHK 436, 504.

⁵⁾ G. Fehér, Bulgarisch-Ungarische Beziehungen, Budapest, 1921, 120, 171—76.

той е билъ много важно лице. Най-важното лице у прабългаритѣ споредъ свидетелството на надписитѣ билъ *Кавханътъ*. И действително, следъ KICINAE намѣрихме (вмѣсто \diamond ... Δ въ Шкорпиловия препись) следното: \wedge $\Delta^1 \diamond$

което може да се допълни: $\diamond [K A B X] \Delta \Delta \diamond$

За достойнството Кавханъ ние имаме следнитѣ данни:

Три надписа говорятъ за единъ Кавханъ, 'Hσρωλος, който произхождалъ отъ класа бойла. Въ единия отъ тѣхъ благопожеланието, което се дава въ края на други надписи само за хана, се срѣща така „Богъ да удостои поставения отъ Бога ханъ, да живѣе заедно съ Ишбула Кавхана сто години“. А другъ надписъ пъкъ направо казва, че „Маламиръ ханъ управляваше заедно съ Кавхана Ишбулъ“,¹⁾ Сигурно е прочее, че у прабългаритѣ това е най-важното достойнство следъ онова на хана.

Тая титла е една и сѣща съ титлата *капаганъ* въ надписа на Тонюкукъ²⁾ и съ аварската княжеска титла *капканъ*.³⁾ А ролята му може да се сравни съ ролята на маджарския кюндю.

У маджаритѣ *кюндю* билъ пълководецъ-князь, а *дюла* пъкъ управителъ-сѣдия. Естественото развитие е това, че когато народътъ уседне, отношенията се стабилизиратъ, достойнството на управителя-князь добива по-голѣмо значение. Той достига достойнството князь-велики, а достойнството на „кюндю“, върховенъ пълководецъ, понеже той се намира постоянно въ чужбина, е станало по-маловажно. Тѣй може да се разбере, че у маджаритѣ презъ X вѣкъ отъ първоначалното управително сѣдийско достойнство *дюла*, което носили Арпадовцитѣ, се развило достойнството на князь велики (титлата *дюла* добила по-малко значение), а достойнството на *кюндю* станало по-второстепенно.

За достойнството „дюла“ нашитѣ извори свидетелствуватъ, че то е било първоначално управително-сѣдийско, а за думата „дюла“ знаемъ, че тя е отъ прабългарски произходъ. Отъ това пъкъ следва, че между другитѣ културни понятия маджаритѣ сж възприели отъ прабългаритѣ да иматъ единъ князь, който изпълнява управителна и сѣдебна властъ върху цѣлия народъ. Но ние знаемъ, че първитѣ познати ханове на прабългаритѣ произхождали споредъ Именика отъ рода *Дуло* — *дюла*, което не може да се обясни друго-яче, освенъ, че членоветѣ на този родъ (Вихтунъ) нѣкога сж носили достойнството *дюла* и родътъ покрай старото си име (Вихтунъ) билъ наричанъ съ тази стара титла тогава, когато членоветѣ му сж носили вече титлата

¹⁾ Бешевлиевъ, п. т. 425.

²⁾ W. Radloff, Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Zweite Folge. St. Pétersbourg 1899, 23, 25, 26.

³⁾ Тѣзи титли се сравняватъ вече съ български кавханъ. Marquart, Chronologie der alttürk Inschr. Leipz. 1898, 40, 1 бел. и 109.

и достойнство *qan ḡvīḡi*. Следователно у прабългаритѣ, както и у маджаритѣ се е въздигнало до достойнство князь велики сѣщо едно семейство, което било по-рано *дюла*.

По такъв начинъ трѣбва да се предполага, че на достойнството *кюндю* е отговаряло онова на кавхана, който, прочее, билъ едно време главния пълководецъ-князь, а въ историческо време билъ вече само най-важниятъ човѣкъ следъ хана.

Това важно прабългарско достойнство не е изчезнало и въ християнската епоха на българитѣ, то останало даже и въ X—XI в. в. най-важното достойнство следъ царя. Именно: споредъ Cont. Georgii царь Симеонъ въ 921 год. „πλήθους Βουλγάρων ἀπρωτείλας ἄμα Καυκάνῃ καὶ Μηνικῷ“¹⁾. По-къснитѣ хронисти, които сж използвали това мѣсто отъ Cont. Georgii, макаръ че развалили титлата като *χαγάνος*, сж запазили цененъ материалъ. Именно Скилица-Кедринъ, като възприелъ цитираното мѣсто, дава за титлата обяснението: „ἔξαρχον ἔχουσιν χαγάνον ἓνα τῶν παρ' αὐτῷ μέγα δυναμένων καὶ Μηνικὸν τῶν ἱπποκόμων τὸν πρῶτον“.²⁾ Този кавханъ изглежда да е сжщиятъ Теодоръ, когото патриархъ Николай Мистикъ назовава „първия човѣкъ на Симеона“.³⁾

Скилица-Кедринъ споменува сжщо и кавхана на царя Гаврилъ-Романа, „Δομετιανὸς ὁ καυκάνος ἀνὴρ δυνάστης καὶ τῷ Γαβριὴλ συμπάρεδρος“,⁴⁾ а после „ἐλήφθη μὲν οὖν Δομετιανὸς ὁ καυχάνος ἀνὴρ καὶ τῷ Γαβριὴλ συμπάρεδρος καὶ Ἡλίτζης ὁ ἄρχων Μογλένων καὶ ἕτεροι δυνάσται πολλοί“.⁵⁾ Следъ това братътъ на Дометианъ получилъ кавханското достойнство „προσερρῦει δὲ τῷ βασιλεὶ καὶ καυκάνος ὁ ἀδελφὸς Δομετιανοῦ τοῦ ἐν Μογλενοῖς

¹⁾ Georg. Hamart. ed. Muralt p. 819. Следствие грѣшката на по-къснитѣ хронисти, които сж се ползвали отъ този текстъ, се е породило погрѣшното схващане, че и българскиятъ ханъ билъ назоваванъ *qagan*. Именно Theoph. Cont. ed. Bonn. p. 401, като използвалъ цитираното мѣсто измѣнилъ думата *καυχάνος* подъ влиянието на много добре познатата и почти еднаквoзвучаща хазарска и аварска княжеска титла на *καγάνος*: ἄμα Καγάνῃ καὶ Μηνικῷ, сжщо и Скилица — Кедринъ ed. Bonn. II. p. 299. Освенъ поменатитѣ извори намираме „хаганъ“, като титла за прабългарски князь още въ следнитѣ: Pertz. Mon. Germ. I. App. Hincmar 465: *caganus* и Видѣнието на Даниела Спом. V, 12—13; „Михаилъ каганъ на Българѣхъ“. Срв. още въ Сказаніе Исаїе пророка у И. Ивановъ, Богомилски книги и легенди, 287. Но и тѣзи извори сж дали титлата подъ влиянието на хазарската и аварска княжеска титла и не могатъ да се взематъ подъ внимание срещу първокласни извори, произходящи отъ прабългаритѣ.

Споредъ последнитѣ титлата на прабългарскитѣ ханове е *qan*. Именно въ надписитѣ се среща KANAC (*J. Marquart Streifzüge* 495 поправя думата *κόμης* Cont Georgii (Georg. Mon.) ed. Bonn. p. 818 на *κάνης*, обаче това не е вѣрно, защото тукъ се касае за единъ *κόμης*, т. е. комендантъ на една областъ. Срв. *Златарски*, И. Б. Д. I, 340, *Fehér*, Bulg. und. Bez. 168—70), което не е друго освенъ думата *kan* = *qan* съ грѣцкото окончание -ας. Противъ това би говорилъ фактътъ, че въ единъ надписъ се срѣща KANEU, чието *eu* не може да бѣде грѣцко окончание. Ако, прочее, KANEU не е грѣшка, тогава трѣбва да приемемъ, че самата дума е *канѣс* = канесъ, чието „e“ (може би а) е преписано съ A (KANAC) и E (KANEU), сжщо като *Aтeл = *Eтeл = Етелъ и пр. А противъ такова обяснение и за правилността на тълкуването *κάνας* = *qan* говори името Nikeph. ed. de Boor. p. 71. *Καμπαγάνος* (срв. Theoph. ed. de Boor. p. 673 Παγάνος) = *qan Baγan*. Marquart Chron 40.

²⁾ Ed. Bonn II 299.

³⁾ Срв. *Златарски*, Изв. за българитѣ въ хрон. на Симеона Метафр. Мсб. XXIV (1908) 140—141. Даннитѣ за кавханитѣ сж събрани Мсб. XV (1898) 131—41, и крит. отд. 20—41.

⁴⁾ Ed. Bonn. II p. 462.

⁵⁾ П. Т. II p. 462.

ἀλλόντος“.1) Сжщо отъ Скилица познаваме и кавхана на Петъръ Деляна, когото царьтъ пратилъ да обсажда Драчъ.2)

Съ една дума кавханското достоинство може да се проследи до срѣдата на XI в., като най-важно следъ онова на хана. Даже съ голѣма вѣроятностъ може да се заключи отъ гореизложенитѣ данни и това, че кавханътъ билъ върховенъ полководецъ, както маджарскиятъ кюндю.

Канаръ

Въ 5-я редъ на втората колона отъ долния надписъ (II б 5) на-мѣрихме тази дума, която ще обяснимъ, като трета и последна.

ΙΑΡΡΑ ΕΠΥΙΣΕΕΝ ΑΥΤΟΝ ΙΩΒ

Въ този редъ ясно се чете ΕΠΥΙΣΕ. На края на този глаголъ ние очакваме Ν, понеже въ надписитѣ на прабългаритѣ 6 пжти се намира сжщата дума и все въ формата ΕΠΥΙΣΕΝ = ἐποίησεν, както въобще и другитѣ глаголи въ 3-о лице на аориста се намиратъ съ ν ефелк. въ всичкитѣ прабългарски надписи, даже и въ нашия надписъ се чете ἐπιχειρήσεν, ἐχάρισεν. Тукъ въпреки това следъ ΕΠΥΙΣΕ следва не Ν, а Ε. Тая последня буква пъкъ съ следващитѣ две може да се допълни само като ΕΜΕ = ἐμέ.

Следователно до тукъ ние имаме

ΕΠΥΙΣΕΕΜΕ = ἐποίησε ἐμέ „направи мене“

„Мене“ тукъ може да се отнася, естествено, само до Омуртага, а субектътъ къмъ „направи (ме) мене“ е Крумышъ.

Естествено, трѣбва да попитаме, какво направилъ Крумышъ Омуртага. Въ случая трѣбва да се очаква една дума, въ акузативна форма. Ако разгледаме буквитѣ намиращи се предъ ΕΠΥΙΣΕ, именно

ΙΑΡΡΑ [ние трѣбва да предположимъ, че ΙΑΡΑΝ е търсе-

ниятъ accusativus. Но какво се намира между ΙΑΡΑΝ и ΕΠΥΙΣΕ?

Вижда се буква Ι, а предъ нея има мѣсто само за Ι, тогава тукъ се касае за предлога [Ι]Ε = (εἰς) Така че нашиятъ глаголъ ще бжде [Ι]ΕΕΠΥΙΣΕ — εἰςἐποίησε „поставилъ“, което още повече потвърдява, че тукъ е ставало дума за достойнството, въ което Крумышъ поставилъ Омуртага.

Името на какво голѣмо достоинство може да се крие въ ΙΑΡΑΝ

1) П. т. р. 462.

2) Ed. Bonn. II. p. 529 ἀποστείλας πλῆθος στρατηγὸν ἔχον τὸν λεγόμενον καυχάνον.

Тази дума е навѣрно accusativus отъ единъ nominativus съ суфиксъ *ας*, следователно nominativus на думата е... *ΙΑΡΑς*, както *ΚΙΕΙΝΑς*, а коренътъ пъкъ е... *ΙΑΡ*, срв. Кишинъ.

Ако сега потърсимъ между прабългарските титли такава съ окончание... *ΙΑΡ*, която би могълъ да носи хановиятъ синъ Омуртагъ, ние попадаме на *καναρτιχεινος*. Въ сборника на церимониитъ на византийския дворъ четемъ, че Логотетътъ трѣбвало да пита българското посолство, какъ е князътъ, княгинята и „какъ сж „ὁ Κανάρτι χεινος καὶ ὁ Βουλίας Τарχάνος οἱ υἱοὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα“¹⁾ „Канартикинътъ и Буилатарканътъ синоветъ на отъ Бога княза на България и останалитъ му деца?“ Следователно въ времето, когато редактирали сборника на церимониитъ единиятъ (изглежда че най-стариятъ) синъ на княза се титулувалъ *καναρτιχεινος* (Титлата на другия срв. съ Буила Бага Тарканъ въ Орхонскитъ надписи).

Титлата *καναρτιχεινος* е сжщо такава съпоставяне, както титлата на *Ὁρχουνός* въ Омуртаговия надписъ: *ζουπὴν тарχάνος*, дето първата частъ е названието на службата, *ζουпὴν* = жупанъ, а втората — на родовия рангъ, *тарχάνος* = тарканъ. Сжщо и въ *καναρτιχεινος* намираме *тиχεινος*, *тикинъ*, която е родова титла (както *тарχάνος*) „херцогъ“, титлата на лицата отъ княжеския произходъ,²⁾ а пъкъ *канаръ* е названието на служебната титла. Като знаемъ прочее, че достойнството на най-възрастния синъ на хана е било *канаръ*, ние съ положителност можемъ да допълнимъ титлата.. *ΙΑΡ* — за която знаемъ, че Крумышъ далъ на сина си — като *ΚΑΝΑΡ* Следователно:

ΚΑΝΑΡΑΝ[Ι]ΕΠΙΓΕΕΜΕ — *κανάραν ἐπιτοίησε ἐμέ*
направи мене *канаръ*

Значението на думата *канаръ* В. Томашекъ обяснява отъ турския глаголъ *qanataq* „ensangler, saigner“, който съ суфикса *r* дава *qanar* „който пролива кръвъ“, „Blutrichter“³⁾.

Това обяснение не приема напоследъкъ Й. Миккола поради лингвистически причини, именно защото чувашката съответна форма *кан* „кръв“ е *jun*. Споредъ *Ramstedt JSFOu XXXVIII*, 20 това *j* отговаря на постара *x'*, отъ което споредъ Миккола следва, че би трѣбало да получиме не *kan*, а само *xan* и въ този случай, ако преходътъ *x'* въ *j* и *an* въ *un* не е много старъ⁴⁾.

¹⁾ De Cerim. aulae Byzantinae ed. Bonn I 681.

²⁾ Че титлата *тикинъ* била въ употреба у прабългаритъ свидетелствува житието на Св. Климентъ, дето четемъ, че българскиятъ комендантъ на Бѣлградъ, *Βοριτάχανος* посръщналъ на драго сърдце избѣгналитъ отъ Морав'я ученици. Й. Марквартъ дава за това име обяснение *Bûri-tarqan*, което естествено трѣбва да поправимъ като *Bûri-teken* „Вълкъ-херцогъ“.

³⁾ Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie, III 1044.

⁴⁾ Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, София 1925 132.

Въ моя докладъ, който държахъ въ Арх. Инст. презъ априлъ 1925, напомнихъ, че *qan* се намира въ чувашки езикъ въ форма *jun*,¹⁾ но тая промѣна е отъ новитѣ времена. Пратурското **k* въ чувашки предъ палатални вокали остава, а предъ веларни се явява като *x*. А както установи З. Гомбоцъ и промѣната *k* → *x* е станала следъ прабългарско-маджарски отношения²⁾. Следователно преходътъ на *k* въ *x* и *j* въ IX в. не е вѣроятна.

Ние познаваме едно маджарско княжеско достойнство съ отговаряща на титлата канаръ функция. Споредъ Константинъ Порфирогенетъ именно титлата на третия князь у маджаритѣ, който изпълнява сѣдебно достойнство, е *кархъ*. Той добавя, че въ неговото време *Βουλτζου* билъ карха (синъ на калъ карха), който присѣствувалъ и въ неговия дворъ³⁾. Този Булчу е билъ много прочутъ човѣкъ. Спомнятъ го повечето византийски и западни писатели, но тукъ за насъ най-важно е това, което маджарскитѣ хроники казватъ за него, понеже отъ тѣхъ може да установимъ, каква е била неговата наследена отъ баща му висша сѣдебна функция. *Βουλτζου* е названъ отъ Анонимусъ „*Bulsu vir sanguinis*“⁴⁾, а Кезаи назовава главатаръ на седмото маджарско племе *Werbulchu* (*vér* по маджарски означава *Blut*, *sanguis* „кръвъ“) = крѣвъ-Булчу,⁵⁾ това значи, че той изпълнявалъ службата на канаръ. Следователно функцията на дунавско-български *канаръ* е еднаква съ онази на маджарския *карха*: тѣ сж пускали крѣвъ при договоритѣ, и въобще при клетви.

Пита се, какво има следъ *κανάρων εἰσποίτης ἐμέ*? Третата буква като смѣтаме отъ задъ е долната частъ отъ едно Β, а следъ това първата буква е Ι, а втората се допълня като ◇, тогава получаваме ΒΙ◇, т. е. нѣкаква форма отъ думата *βίος*. Съ предстоящата буква ще имаме ◇ΒΙ◇... = *ὁ βίος*..., което можемъ да смѣтнемъ, като субектъ на изречението. Но понеже ние вече видѣхме, че субектътъ е Крумышъ, трѣбва да попитаме, каква дума може да бѣде *ὁ βίος*..., съ която Омуртагъ е могълъ да замѣсти името Крумышъ. Тази дума ще означава отношението на Крумышъ къмъ Омуртага, следователно тя е дадена вмѣсто *πατήρ μου*. Само *ὁ βιόδωρός μου* „подарительтъ на живота ми“, *genetrix*, което е украсенъ и сжщевременно реалистиченъ изразъ вмѣсто „баща ми“.

И така, щомъ има

ΚΑΝΑΡΑΝ[Ι]ΣΕ ΠΥΙΣ ΕΕ ΜΕ Ο · ΙΟΒΙ[Ω] ΔΟΡΟΛΜΥ

не може да се съмнява, че намиращата се между *εἰσποίτης ἐμέ* и *ὁ*

¹⁾ *Paasonen*, H. *Csuvas szójegyzék* 30.

²⁾ BTL 165—66.

³⁾ *De adm. imp.* c. 40 ed. Bonn p. 324.

⁴⁾ MHK 455.

⁵⁾ MHK 486, 504.

βιόδωρός μου дума — ◊ ···· I, може да бжде само името отговарящо на ἐμέ, именно ◊[M]ϣ[PTA]Γ

Следователно цѣлиятъ редъ ще гласи:

KA]NAPAN]ICE PVIC EEME ◊[M]ϣ[PTA]Γ OZ I OΔPOTIMX

κα]νάραν (εἰ)σποίησε ἐμέ 'Ο[μ]ου[ρτά]γ ὁ βιόδωρός μου
подарительтъ на живота ми направи мене, Омуртагъ, канаръ.

Résumé

C'est surtout aux linguistes hongrois Budentz, Munkácsi, Gombocz, Melich, Németh qu'échoit l'honneur d'avoir dévoilé le secret des vestiges linguistiques de la langue des Prébulgares (= Bulgares turcs), et cela est bien compréhensible, car la source la plus importante des restes de la langue prébulgare se trouve dans la langue des Hongrois. Grâce aux emprunts hongrois faits au prébulgare, on peut reconstituer le tableau de la manière de vivre et de la civilisation des Prébulgares, localiser même leurs habitations primitives et jeter des lumières sur la première époque historique du peuple hongrois. Par conséquent, l'augmentation du nombre des données linguistiques relatives au prébulgare est de toute première importance. Heureusement, nous disposons d'un riche matériel qui n'a pas encore été mis à jour, notamment les restes de la langue des Prébulgares danubiens.

La plus riche moisson est fournie naturellement par les inscriptions grecques des khans bulgares où nous trouvons des noms, des titres et des données chronologiques en langue prébulgare. Le nombre de ces inscriptions se trouve maintenant augmenté d'une qui, par ses dimensions et par son importance linguistique et historique, dépasse toutes les autres. C'est l'inscription du Cavalier de Madara qui, jusqu'à présent, avait été considérée comme indéchiffrable. Dans cette étude, nous nous bornons à donner l'explication de quelques-uns des termes prébulgares figurant dans cette inscription.

E s m e d e m e

A la dernière ligne de l'inscription supérieure nous trouvons le mot EMETEM, qui est d'origine prébulgare. On rencontre cette même expression en d'autres points encore de cette inscription, et à l'un d'eux on lit les mots: διδω εὐθινας ἐσμε[τεμ], ce qui veut dire „je donne des esmétém-s copieux“.

Que pourrait donc signifier „esmétém“? L'inscription de Blankenburg à Choumen nous offre une expression dont l'adjectif ne peut guère

être autre chose qu'εὐθινοῦς. Nous y lisons δ ἄρχων πολλάκις ἔδωκεν τοὺς Βουλγάρους φαγεῖν καὶ πίνειν (le khan donna aux Bulgares maintes fois à manger et à boire). Nous supposons donc que le substantif auprès du mot εὐθινοῦς n'est que le terme prébulgare ἐσμετεμ., équivalent de φαγεῖν καὶ πίνειν.

En effet, EE n'est autre chose qu'une forme prébulgare de osm. *ič-*, kas. *əč-*, tchouv. *əš-*, „boit“. La lettre E dans EE est la transcription grecque de la consonne *š*, dérivant d'un **č* turc commun et connu par les emprunts hongrois faits au prébulgare. Au turc commun **ič-*, au tchouv. *əš-*, correspond dans la langue des Bulgares danubiens *eš*. Quant au ME, c'est un suffixe, connu dans la langue tchouvache sous la forme *mε*. En tchouvache, *əšmε*, de même que *ešmε* en prébulgare; veut dire „boire“. En d'autres termes, dans ce cas nous avons la traduction exacte du mot grec πίνειν = echmé = boire.

D'après ce qui précède, nous devons nous attendre à ce que TEME signifie φαγεῖν, „manger“. Et, en effet, TE du prébulgare correspond au osm. *jā-*, alt. tel. *ji-* „mange-“, car le **j-* turc commun, le tchouvache *š-* correspondent au *d'*- des emprunts hongrois faits au prébulgare, et au *d* prébulgare danubien. Donc, TE = *dé*, „mange-“, TEME = *démé*, „manger“.

Et, en effet, nous trouvons dans la langue des Tchouvaches, l'expression *əšmεšimε* „boire manger“, ce qui correspond exactement à l'expression prébulgare EIMETEME = *ešmedeme* (ct. φαγεῖν καὶ πίνειν), „boire manger“.

Le fait, que pour la notion de festin on se serve dans cette inscription d'un terme prébulgare — echmédémé, alors que dans l'inscription de Malamir on utilise l'exacte traduction grecque de cette expression, peut s'expliquer par la conjecture bien fondée que l'auteur de l'inscription la connaissait et s'en servit comme d'un *terme* désignant une importante cérémonie officielle. L'importance toute particulière qu'on attribuait aux festins (echmédémé) donnés par les khans est certifiée par les épitaphes des dignitaires prébulgares, sur lesquelles le khan après avoir énuméré les noms, les titres et les qualités du défunt, rappelle toujours qu'il était θρεπτὸς ἀνθρώπου μου, „mon homme nourri“. De la description qu'Ibn Faqlān fait des festins princiers des Bulgares de la Volga, nous savons que le khan découpait et servait lui-même à chaque hôte la viande en morceaux. Par conséquent, θρεπτὸς ἀνθρώπου désigne d'une manière réaliste le fait que la personne dont on rappelle la mémoire avait reçu des mets de la main du khan et qu'elle avait pris part aux festins du khan.

Puis, il s'agit de savoir, à quelles occasions ces echmédémé avaient-ils lieu? On lit au II-a 9—11 que l'empereur (byzantin) paya au khan Krumyš¹⁾ une grande quantité d'or à titre d'impôt et qu'alors ἔδωκε(ν) δὲ πατ[ή]ρ μου ἐσμε[τε]μέ „mon père donna echmédémé“. Ceci montre que les kans bulgares donnaient de grands echmédémé festins, mangeaient et buvaient avec le peuple lors d'un succès politique.

¹⁾ C'est grâce à l'inscription du Cavalier de Madara que nous établissons la forme de Krumyš pour celle de Krum.

A un autre endroit, II-a 8—9, on lit qu'Omourtag offrit de riches echmédémé „au khan Krumyš“, c'est-à-dire à son père déjà défunt. Cet usage nous rappelle la croyance des peuples turcs sur la vie d'outre tombe. L'expression de notre inscription répond parfaitement à la phrase de Kutadyu Bilik „il offrit à son père défunt beaucoup de boire et de manger et distribua aux pauvres beaucoup d'or et d'argent“. Si donc on prend en considération la grande importance que les peuples turcs attribuaient aux repas funéraires des princes, on s'explique facilement le désir d'Omourtag de rappeler le souvenir des echmédémé funéraires offerts en l'honneur de Krumyš.

Dans la dernière ligne de l'inscription, il est également question d'un echmédémé en l'honneur de Krumyš. Cette ligne pourrait être complétée comme suit:

ἐσμετεμε [κ]αλὰ[ς ἔδωκ(εν) ὁ] Κισ[ίνας.

de beaux echmédémés furent donnés par Kichin.

Puisque c'est là que finit l'énumération des exploits de Krumyš, cette dernière ligne ne peut signifier autre chose que ceci: la cérémonie funéraire en l'honneur de Krumyš avait été célébrée par son frère et successeur, Kichin.

Ainsi, conformément à la dernière ligne de l'inscription supérieure, nous trouvons que Kišin, frère, et, comme nous l'avons établi par la même inscription, successeur de Krumyš, offrit au khan des repas funéraires, tandis que, suivant l'inscription inférieure Omourtag en promet de tels: καὶ ἐφέ[τος δίδω εὐθροίνεις ἐσμετεμε „et encore dans le courant de cette année, je donnerai de riches repas“ au khan Krumyš. Cette suite de cérémonies funéraires, nous l'entendons de la manière suivante: comme c'est la coutume chez les Tchouvaches, immédiatement après la mort du khan, les Prébulgares organisaient une petite cérémonie et, pendant l'automne de la même année, la plus grande. Et comme Kišin a dû mourir peu de temps après Krumyš, il est clair que dans l'inscription il est question de deux personnages qui célébrèrent la cérémonie funèbre: le khan Kišin, en sa qualité de chef de la famille de Krumyš, célèbre une cérémonie funèbre en l'honneur de son frère après la mort de ce dernier, le 14 avril 814, et, selon un usage général en vigueur chez les peuples turcs, il fit l'alter ego de son frère défunt. Il le fit d'une façon digne du grand vainqueur des Grecs et des Avars, en lui érigeant le cavalier en relief de Madara, éternisant les actions du défunt par l'inscription des deux côtés du relief. Mais le kan Kichin mourut avant d'avoir pu célébrer la grande cérémonie funèbre, encore avant l'automne 814, et c'est Omourtag qui dut ainsi promettre dans l'inscription du bas qu'il célébrerait au cours de la même année la (grande) cérémonie funèbre en l'honneur du kan Krumyš.

Kavhan Kišin, frère du khan Krumyš

A la ligne I-b 8, on lit le mot KICINAE, qui n'est autre que le mot prébulgare KILIN avec une terminaison grecque, AI.

Les mots correspondants sont: koum., kirg. *kiči*, kaz. *keče*, tchouv. *kāžen*, hongr. *kiš*, *kiči*, etc. La lettre E dans le mot KILIN est la transcription grecque de š, derivant d'un *č turc commun, et connue par les emprunts hongrois à la langue prébulgare (echmédémé). Par conséquent, la forme prébulgare de *kiči* doit être *kiši* — même en base de la forme tchouvache *kāžen* et les autres formes: *kišin*.

En d'autres termes, dans la langue des Bulgares danubiens, il y avait un mot de la forme de KILIN = *kišin*, signifiant „petit“.

Qui était donc ce Kišin? Le fait que son nom se rencontre quatre fois dans cette partie de l'inscription, nous porte à conclure qu'il s'agit d'un personnage très important. Or, la dignité la plus importante chez les Bulgares était celle de *kavhan*. En effet, les restes des lettres qui suivent le mot KICINAE peuvent être complétés comme suit:

ὁ καβχ[ά]νο[ς] — ὁ καυχάνος.

Cette dignité de kavhan répond à celle du *kündü* hongrois. Le kavhan était donc autrefois le principal chef des armées et, plus tard, à l'époque historique, le personnage le plus important après le khan.

K a n a r

A la ligne II-b 5 nous trouvons des lettres, on plutôt des restes des lettres, qui se complètent comme suit: εἰ]σεποίησε ἐμέ „fit de moi (me fit)“. Le „moi (me)“ peut se rapporter ici à Omourtag, et le sujet de „fit de moi (me fit)“ est Krumyš. L'explication de ce que Krumyš fit d'Omourtag nous est fournie par la forme: IAP'AN dont la racine est — IAP.

Si nous cherchons maintenant entre les titres prébulgares celui terminé par ... IAP, qui pouvait être porté par le fils du khan Omourtag, nous trouvons la dignité de *καναρτικεῖνος*, titre que portait, selon De Cer. ed. Bonn. I, p. 681, l'un (il me semble que c'est l'aîné) des fils du khan bulgare. Le titre de *καναρτικεῖνος* présente un composé, semblable à celui de l'inscription d'Omourtag — ζουπάν ταρχάνος, où la première partie désigne la fonction ζουπάν = joupan, et la seconde le rang ταρχάνος = tarkan. De même, dans *καναρτικεῖνος* nous trouvons *τικεῖνος* *tikin* „duc“, titre donné aux personnes de souche princière, tandis que *kanar* est la désignation de la fonction. Si donc la dignité du fils aîné du khan était celle de *kanar*, nous pouvons avec certitude compléter le titre donné par Krumyš à son fils ... IAP' = KANAP.

Tomaschek explique la signification de ce mot par le verbe turc *qanamak*, lequel avec le suffixe *r* donne *qanar*, „celui qui verse le sang“.

Nous connaissons une dignité princière chez les Hongrois, répondant au titre de *kanar*. Selon Constantin Porphyrogenète, le titre de Boulthou, le troisième prince des Hongrois, qui exerçait les fonctions juridiques, était *καρχάς*. Ce Boulthou est appelé par le chroniqueur hongrois Anonymus „vir sanguinis“, et par un autre chroniqueur, Kézai, *Vérbulcsu*, vér signifiant en hongrois sanguis, „sang“. Ceci montre que le Karha des Hongrois, comme le *kanar* des Bulgares, „faisaient couler le sang“, lors de la conclusion des traités ou, en général, lorsqu'on prêtait serment.

La ligne entière peut être complétée comme suit:

κα]νάραν ἐ[λ]πέπολῃσε ἐμὲ, Ὁ[μ]ουρτάγ δ βε[δ]ωρός μου.

Celui qui me donna la vie, il me fit moi, Omourtag, kanar.

Арда, Марица и Тунджа

(Етимологично обяснение на имената имъ)

Arda, Maritza et Toundja

(Explication étymologique de leurs noms)

И тѣзи три имена на реки въ древна Тракия сж у насъ, както и много други, отъ женски родъ, та и въ народната ни поезия тритѣ реки се явяватъ олицетворени като три сестри. Въ тоя и подобнитѣ случаи родътъ на имената стои въ свръзка съ женския родъ на думата *река* тъкмо тѣй, както въ езици, дето думата за „река“ е отъ мжжки родъ, повечето или всички собствени имена на реки сж отъ мжжки родъ.

За езиковата история е важно да се забележи отъ психологично гледище, че нѣкои отъ старотракийскитѣ имена на реки не сж измѣнили мжжкия си родъ, когато сж били възприети отъ българскитѣ славяни. Така, отъ старотрак. *Timacus* имаме *Тимокъ* както *по-токъ*, отъ *Almus* — *Ломъ*, отъ *Oioxos* — *Искъръ*, отъ *Utus* — *Витъ*, отъ *Asamus* — *Осъмъ* и т. н., но редомъ съ тѣзи имена имаме и други, дето мжжкиятъ родъ на старото име е промѣненъ на женски, очевидно подъ влияние на асоциация съ чисто славянски речни имена отъ женски родъ като *Бистрица*, *Мжтница*, *Черна*, *Сушица*, *Велика* и под., па и въобще въ свръзка съ нарицателното река. По такъвъ начинъ старотракийскиятъ *Στρυμών* е българска *Струма*, *Σέρμιος*, *Syrmus* — *Стръма*, *Jaterus* — *Янтра*, *Μάρυος* — *Морава* и т. н., па и *Τόνζος* — *Тунджа*, *Τῆσσα*, и дори *Μαριτσα* вмѣсто класическия *Hebrus*.

1. Арда

Какъ е гласѣло точно името на тая „сестра най-малка“ въ езика на древнитѣ тракийци, можемъ да се досѣщаме, като си припомнимъ, че имаме засвидетелствувани имена като *Ἄραρος*, *Ἀράνης* (у Херодота IV 49 *Ἄθρυς καὶ Νόης καὶ Ἀράνης*, севернотракийски притоци на Дунава, ἐκδιδοῦσι εἰς τὸν Ἰούτρον) и особено, като изтъкнемъ, че въ старогръцкия (санскритски) и старогръцкия езикъ има запазени доста думи отъ „корень“ **ard-* съ основно значение „тека, мокръ“. У *Émile Boisacq Dictionnaire étymologique de la langue grecque* (Heidelberg — Paris 1916) p. 76 намираме гр. *ἄρδω* и *ἄρδευω* „arroser“, *ἄρδμός* „вода

за поливане, eau pour arroser“, санскр. *árdati* и *ṛdati* „тека, изтичамъ“, „couler, s'écouler, se résoudre“, *árdáyati* каузативенъ глаголъ „правя да тече“, *ardrá-ḥ* „мокъръ, влаженъ“, *ṛdū-* „мокрота, влага“, та че и въ езика на Зендъ-Авеста е уцѣлѣло едно име — *aradvi*, което означава „богиня на водитѣ“. Безъ да се впускаме въ обяснения по въпроса за състава на „корена“ **ard-* (**ṛd-*), дето *-d-* е т. н. корененъ детерминативъ на сжщинския коренъ **ar-* (**ṛ-*), можемъ съ известна вѣроятность да кажемъ, че тоя коренъ представя успоредна форма на индоевроп. **ser-*, **sṛ-*, **(s)rē-*, **(s)reḡ-*, **(s)reṇ-* „тека“ въ многобройни глаголи, въ нарицателни имена съ значение „река“ и въ не по-малко собствени имена на реки; отъ този коренъ е старогр. ῥέω вм. **ορεῖω* „тека“, ῥεῦμα „течение, река“, староперс. *rauta-* „река“, староинд. *srōta-ḥ* „токъ“, *srāvati* „тече“, па и лат. *Roma* отъ **reṇma*, *Ramo* старото име на Тибъръ, трак. Στρῦμών — *Струма*, слав. *Струга*, нем. *Strom* „токъ, река“ и т. п. все отъ и.-е. **(s)reṇ-*, вж. м. др. A. Walde, Lat. etymol. Wört.² 657 подъ *Roma*; староинд. *raya-ḥ* „течение, токъ, бързина...“, лат. *rivus* „потокъ“ (френ. *rivière* „река“, итал. *rivo* „потокъ“ и др.), слав. *ръка*, бълг. *по-руи*, срѣдноирланд. *rian* „море“, гал. *Renos*, нем. *Rhein*, *река Рейнъ* = „река Река“¹⁾ и т. н.; отъ коренъ **ser-* сж староинд. *sāratī* „тече“ *sārma-ḥ* „течение“, *sarīt-* „река“, старотрак. Σέρμιος, *Syrmus* — *Стрѣма*, келт. *Sarnus*, *Sara*, *die Saar*, притокъ на Мозель, *la Serre*. притокъ на Оаза, *Sarea*. *Sarius*, днесъ *Sario* въ Ломбардия, балт. *Seria*, *Sergie*, *Pa-sser-ia*, *Pa-ssar-ia*, съ удвоение староинд. *śi-sar-tī* „тече, тича“, *sa-sri-ḥ*, *sa-srā-ḥ* „който тича“, рус. *Се-стра* вм. *Se-sra* „притокъ на Волга въ Московската губерния“, срв. бълг. *Сестримска река*, лит. *Siesartis*, дако-трак. *Seret*, притокъ на Дунава и притокъ на Днѣстърь, бълг. *Серава*, *Серѣва*, притокъ на Вардаръ у Скопѣ, *Стрѣвица*, потокъ що минува презъ гр. Сѣръ и др.; корена **sṛ-* въ староинд. значи „тека, тичамъ бърже...“, отъ него *śi-sartī*, *sārayatē* „тече“. Староинд. „коренъ“ *ṛd-* е вм. **(s)ṛd-*. сроденъ съ староинд. *sṛ-j-* „проливамъ, правя да тече“; *ar-d-* отъ **(s)ard-* отговаря на *sar-j-*. т. е. срещу каузативния глаголъ *árdáyati* стои пакъ каузативенъ староинд. глаголъ *sarjayati* съ подобно значение „правя да се пролива, да тече“; вж. староинд. „коренъ“ *sarj-*, сег. време 3. л. ед. ч. *sṛjati*, *sṛjate* у О. Böhtlingk Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung VII Theil (St. Petersburg 1889) с. 80—82: „изливамъ ausgiessen (Regen, Ströme)“, съ предлогъ *anu-* „изливамъ, остаямъ да тече, ausgiessen, strömen lassen“, и съ *abhi-* „изливамъ за..., съ цель за...“; съ *ava-* „изпускамъ отъ себе, оставямъ да тече, aus sich entlassen, fliessen lassen (дъждъ, сълзи, сѣме)“; съ *a-* „изливамъ върху или въ..., поливамъ, giessen auf oder in, begiessen“, съ *ud-* пакъ „изливамъ, проливамъ“ подобно и съ *upa-* („darauf giessen, strömen

¹⁾ Че името на р. Рейнъ е отъ келтски произходъ, днесъ се приема всеобщо; вж. м. др. J. W. Nagl, Geographische Namenkunde (Leipzig u. Wien 1903) 26, 93. Jul. Pokorny, Altirische Grammatik (Berlin u. Leipzig 1925) § 41,

lassen; begiessen mit...) съ *nis-* „изливамъ, ausgiessen“ и т. н. Староинд. *si-j-a-ti*. *sar-j-āya-ti* срещу *j-d-ati*, *ar-d-āya-ti* представя интересъ откъмъ две страни: 1. „коренъ“ *si-j-*, *sar-j-* показва, че и *-d-* въ *j-d-*, *ard-* е сетнешенъ корененъ детерминативъ къмъ първичния коренъ **(s)j-*, **ser-* и 2. самиятъ детерминативъ *-j-* следъ корена *(s)j-*, *sar-* ни помага да разберемъ по-добре състава и на името *Tonzos* — *Тунджа*, въ което *-z-* като корененъ детерминативъ отговаря на *j* въ *si-j-*, *sar-j-*.

Не бива, разбира се, да си мислимъ, че отъ коренъ *ar-* сж били образувани собствени имена на реки само въ старотракийския езикъ и че трак. *Ἀράρος*, *Arda* нѣматъ съответствия въ другитѣ индоевропейски езици. Единъ притокъ на Попрадъ, що се влива въ Дунаецъ, десенъ притокъ на Висла, се нарича *Arva*. Въ това име *-va* е навѣрно индоевропейския „суфиксъ“ *-ил.* *-цo-*, известенъ намъ отъ доста многобройни прилагателни, срв. напр. староинд. *śyavā-h*, авест. *syava* (*Syavxr̥san-* „dunkle Hengste habend“), лит. *szjvas*, слав. *сивъ* и др.; лат. *flavus* „русь“, ирланд. *bla* (отъ **blavos*) „жълтъ“, старонем. *blao* — *blau* „синъ“, гр. *λαί(F)ός*, лат. *laevos*, слав. *лѣвъ* и мн. др., вж. K. Brugmann Vergleichende Laut-, Stammbildungs- und Flexionslehre nebst Lehre vom Gebrauch der Wortformen der indogermanischen Sprachen II 1 (Strassburg 1906) стр. 199, 201—206. Особено любопитно е староиндийското прилагателно *takvā-h* „бързъ, подвиженъ“, което стои редомъ съ пакъ староинд. *takū-h* сжщ. зн. И дветѣ думи сж отъ индоевропейския коренъ **tek-* „тека, тичамъ“, срв. и осет. *т'αγд* „бързъ“ съ други формантъ (**-to*). Тъкмо съ сжщия индоевропейски формантъ *-цo*, що го имаме въ староинд. *takvā-h*, е било образувано отъ други коренъ пакъ едно индоевроп. прилагателно съ подобно значение. Отъ това прилагателно, за което се мисли, че е било запазено въ келтски, се обяснява обикновено и галското речно име *Arva*, сега *Erve*, вж. A. Fick Vergl. Wörterbuch d. indogerm. Sprachen II⁴ (Urkeltischer Sprachschatz v. Whitley Stokes), Göttingen 1894, p. 19 и A. Schachmatov Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen („Къмъ най-старитѣ славяно-келтски отношения“) въ Archiv für slav. Philologie XXXIII (Berlin 1911) 67. У Fick-Stokes, дето пракелт. *arvos* „бързъ“ въ казаното речно име се съпоставя съ авест. *aurva-* „бързъ, schnell“ и англосакс. *earu* „бързъ, rasch“, се бележи, че съпоставката е съмнителна, понеже значението на *Arva* може само да се предполага, та Brugmann пос. съч. II, 1, 202—203 сравнява само авест. *a^hrva-* англос. *earo* и староисл. *orr* „бързъ“, като въ скоби притуря, че фин. *arvas* е заето. Въ всѣки случай речни имена отъ коренъ *ar-* има доста: Шахматовъ смѣташе все за келтски не само френскитѣ днешни *l'Erve*, *l'Arve*, *l'Auve* отъ *Arva*, но и споменатата по-рано *Arva* въ областъта на Висла, па и *Raba*, десенъ притокъ на Висла, *Raba* (die *Raab*), притокъ на Дунава, келт. *Arabo(n)*, старинното *Ἀραβών*, пос. стат. 67. И въ арменския езикъ имаме запазено прилагателно *arag*

съ значение бързъ („vite, rapide, prompt, expéditif“ у A. Calfa, Dictionnaire arménien-français Paris 1861 p. 115). Въ свръзка съ това прилагателно ще да стои и собственото име на р. *Aragva*, възпѣта и отъ Лермонтова въ „Мцыри“¹⁾. Както *Aragva* срещу арменското прилаг. *arag*, „келт.“ *Arva* срещу индоевропейско прилаг. **arvos* напомнятъ западно-българската река *Бързия* въ Берковско: прилаг. *бързъ*, така бихме могли да кажемъ, че и въ *Арда* се крие нѣкакво прилагателно съ подобно значение.

Въ сжщность, основната представа, отъ която трѣба да излизаме при обяснението както на собственитѣ имена *Arva*, *Aragva*, *Arda*, така и на обикновенитѣ нарицателни *arvos*, *arag*, е оная на глаголниятъ корень **ar-* „тека“; и *Арда*, както *Арва* и *Aragva* представя успоредици къмъ имена като *Струма*, *Στρυμών* отъ индоевроп. **sreу-* „тека“, староиנד. *sráуati* „тече“, слав. *струя*, нем. *Strom* „река, течение, токъ“ и т. н., или като старотрак. *Deavolis*, старобълг. *Дѣволь* отъ индоевроп. **dheу-* „тека“, староиנד. *dhāуati*, *dhavate* „тече, тича“, *dhau-ti-h* „потокъ, источникъ“, срѣдноперс. *davidan* „тичамъ, тека“, гр. *θεύω* fut. *θεύομαι* „тичамъ“ и др., за които вж. у мене, Имената на още десетъ български рѣки, Спис. на Българ. академия на наукитѣ XVI 83—86; за *Струма*, Спис. на Б. ак. X 61—64. Особено важна успоредица къмъ значението „бързъ“ отъ корень „тека, тичамъ“ представя старогр. *θορς* „бързъ“ срещу староиנד. *dhavati*, *dhavate*, *dhauti-h* „потокъ“, *Дѣволь*, речно име, па и ирланд. *luath*, *luam* „бързъ“ отъ кроень **pleу-* „плувамъ, тека“ въ нем. *Fluss* „река“, *fliessen* „тека“, старогорнонем. *fliozzan* и т. н.

И *Арда* е, значи, първично нарицателно отъ корень *ard-*, който е ималъ значение „тека, тичамъ, бързамъ, движа се бърже — потокъ, река...“ *Река Арда* въ сжщность не е нищо друго освенъ „река Река“, както и *река Струма*, *река Стръма* или *река Чай* (тур. *čaj* „река“) или *река Люма* (алб. *lјut* „река“). Значението „бърза река“ на арм. *Aragva* напомня нашата западнобълг. *Бързия*.

2. Марица

Най-старото известно намъ име на тая река е, както се знае, *Hebros*. *Ἑβρος* у бащата на историята²⁾. Това име се употрѣбява у всички древни автори, историци, географи и поети. Изъ ледовититѣ

¹⁾ Немного лѣтъ тому назадъ тамъ, гдѣ сливаясь шумятъ, обнявшись, будто двѣ сестры, струи *Aragвы* и Куры, Былъ монастырь...

Мцыри I, 1—5.

Внизу *Aragва* и Кура,
Обвивъ каймой изъ серебра
Подошвы свѣжихъ острововъ,
По корнямъ шепчущихъ кустовъ
Бѣжали дружно и легко...

Мцыри XXIII, 6—10.

²⁾ *ποταμός μέγας Ἑβρος* Херод. VII, 59; *ἡ δὲ Ἀγριάνης ἐς τὸν Ἑβρον, ὃ δὲ ἐς θάλασσαν* τὴν παρ' Αἰῶν πόλι Херод. IV 90 и др.

Родопи, въ сжщностъ отъ срѣдата на Рилско-Родопския масивъ, извежда споредъ Овидия водитѣ си и свещениятъ Хебрусъ:

Qua patet umbrosum Rhodope glacialis ad Naemum
Et sacer admissas exigit Hebrus aquas

„Хероиди“ II, 113.

У Овидия Hebrus е sacer, както всички извори и реки, намиращи се подъ покровителството на нѣкое добро божество¹⁾. Следитѣ на класическия Hebrus се криятъ въ името *Ибъръ*, най-източниятъ отъ изворнитѣ потоци на Марица, *Десенъ* и *Лъвъ Ибъръ* или *Голъмъ* и *Малъкъ Ибъръ*, *Grand Ibar* и *Petit Ibar* въ една Кипертова карта, вж. К. Иречекъ, Пжтувания по България ч. II отъ Княжество България (Пловдивъ 1899) стр. 115. Името не е съвсемъ уединено: въ Сърбия една река се нарича сжщо *Ибар*, та че и въ далечна Испания е всеизвестна река *Ebro*. Що се отнася до етимологията, заслужва да се отбележи, че нѣкои сравняватъ испан. *Ebro* съ думата *ibarr*, която въ езика на баскитѣ, първобитно племе въ Пиринеитѣ, значела „речище, Stromland“.

И така, въ старо време цѣлата река се наричала Hebrus, а сега у насъ само два потока отъ горното течение на реката носятъ още името *Ибъръ*, което първично не ще да е било собствено, а нарицателно съ значение „река, потокъ“, тъкмо както и повечето старинни имена Στρουῖών, *Струма*: *струя*, *Стръма*, Σέρμης: староинд. *sárma-ḥ* „течение“ и т. н.

Доста отдавна вмѣсто името *Hebrus* — *Ибъръ* за цѣлата река е започнало да се употребява името *Марица*, ако то не е било отъ край време областно име. Кога тъкмо е станала тая замѣна, замѣстване или засилване — мжчно ще може нѣкога да се опредѣли. Въ всѣки случай не бива да се мисли, че щомъ второто име не се срѣща у древнитѣ автори, то не е ни сжществувало тогазъ, а е възникнало по-сетне. Такова схващане би стояло въ противоречие съ известния фактъ, че една по-длъжка река може да има на разни мѣста различни имена и че отъ тѣзъ имена далечъ не най-любопитнитѣ сж общоизвестни. Отъ многобройнитѣ примѣри, които биха могли да се приведатъ, нека споменемъ само единъ и то тъкмо случая съ името на единъ отъ най-голѣмитѣ притоци на Марица — Чепеларска, Бачковска или Станимашка река. И тритѣ споменати имена сж повече научни и сж съставени споредъ имената на съответнитѣ села или градове, презъ които минава реката. Ала самото население и тукъ, както и току-речи навсжде, предпочита съвсемъ краткото и просто название „Река“, „Реката“ — тур. *Чай*. Албанската река *Люма*, притокъ на Бѣли Дринъ, носи такова нарицателно име като собствено: алб. *Ijum* е просто

¹⁾ Nunc ad aquae lene caput sacrae. Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis.

„река“. У насъ Чепеларско-Бачковско-Станимашката река е била наричана отъ турцитѣ *чай* „река“, и това име — *Чай*, *Чая* следъ време се схваща като собствено, па влиза дори и въ научната литература: въ „Отечественна география — атласъ“ (Пловдивъ, 1911), съставительтъ, г. Д. Костовъ, учителъ въ Русенската държавна мъжка гимназия, говори за живописната долина на р. Чая, по която върви пътъ отъ Пловдивъ презъ Чепеларе за Скеча (стр. 72), а на стр. 76 ни обажда, че рѣка „*Чай* (Станимашка, Чепеларска река) е първата голѣма рѣка следъ Кричимъ и Ели дере“ отъ деснитѣ Маричини притоци; вж. за името на *река Чай* == „река Река“ у мене Спис. на Бѣлг. акад. на наукитѣ XVI, стр. 100—103.

И тъй, както въ ново време нарицателното име *Чай* се е взело отъ устата на турското население и се преобърнало на собствено, за да означава единъ притокъ на Марица, така въ миналото е могло да се вземе областното нарицателно име отъ корень *mar-* (може би съ нѣкое друго окончание) и да се обърне на собствено. И наистина, у византийския писателъ Георги Пахимеръ ние намираме речното име *Марица*, като мѣстно народно име: . . . τοῦ ἐντὸς ποταμοῦ Μαρτζης, οὗτω πως ἐπιχωρίως λεγόμενου („За Андроника Палеолога“, изд. Бонско стр. 562). По-рано пъкъ у Хиерокла Граматика въ описанието на тракийската епархия се споменува градъ Μόριζος, чието име може да стои въ нѣкаква етимологична връзка съ речното име Марица, вж. Migne Patrologia graeca т. CXIII, стр. 141 и у Константина Багрянородни, За темитѣ 21 стр. 113 въ сжщата Patrol. graeca т. CXIII. Пахимеровото свидетелство е важно въ това отношение, че ни показва, какъ и тогава (XIII. в.) у бѣлгаритѣ занимаващата ни река се е наричала *Марица*: гр. ἐπιχωρίως значи „въ (на) мѣстния езикъ“, „dans le langage du pays“. Бѣлгарскитѣ славяни, значи, още въ срѣднитѣ векове сж именували класическия Hebrus — *Марица*, съ едно име, въ което изпжква обичното въ речни имена окончание *-ица*, (*Бистр-ица*, *Суш-ица*, *Лжжав-ица*, *Струм-ица* и т. п.). Може да се мисли, че бѣлгарскитѣ славяни не сж донесли корена на името *Марица*, а сж го заели отъ езика на древнитѣ тракийци, както е случаятъ и съ имената на току-речи всички по-голѣми реки въ бѣлгарскитѣ земи; освенъ споменатитѣ вече нека отбележимъ още *Дринъ* отъ *Drilon*, *Drinius*, *Ниш-ава* отъ *Naissus*, *Пула* отъ **Rũlo-*, та че и въ *Драм-ица*, *Росица*, *Вудима* и много други ще да се криятъ старинни тракийски думи отъ индоевропейски корень, както показватъ напр. речното име *Drama* у поляцитѣ, староинд. *rasã* „мокмата“, лет. *Vedeme* и подобни, за които вж. въ споменатитѣ две статии въ Спис. на Бѣлг. акад. на наукитѣ X 41—70, XVI 65—104; за *Осъмъ* — *Asamus* и *Нишава* — *Naissus* вж. у мене, Две антични имена на реки въ бѣлгарскитѣ земи, Годишникъ на Народната Библиотека въ Пловдивъ 1922 г. стр. 41—54.

Бива по-нататкъ да се допусне, че значението на старотракийското име, отъ което е било нататкъ произведено името *Марица* съ

„суфикс“ *-ица*, ще да е било еднакво или близко до значението на името *Hebros — Ibar*, а именно „река, вода“, както и въ толкова други случаи. И потърсимъ ли въ близки езици съответствия на тракийската основа *mari-*, ние намираме нѣколко подобни собствени имена и още повече нарицателни въ повече отъ половината стари и нови индоевропейски езици. Не е много отдалечена отъ Марица река *Морава*, името на която възлиза къмъ старотрак. *Máryos* (съ славянско окончание, както *Нииш-ава* срещу *Naissus*). Още по на северъ и въ земята на гетитѣ, близки родственници на тракитѣ, тече река *Máris* или *Márisos*, днешната река *Марошъ* въ Маджарско. Вече бащата на историята споменува тая река: „Ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσχεται τῷ Ἰστρῳ¹⁾“ Херод. IV 48. У Страбона намираме формата *Márisos*: „Ῥεῖ δὲ δι' αὐτῶν [Γετῶν] Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούβιον²⁾“. Речни имена отъ коренъ *mar-* или *mor-* има доста много, ала ние можемъ да ги не изчерпваме тукъ; нѣкои отъ тѣхъ сж споменати при обяснението на името *Морава* въ Спис. на Бѣлг. акад. на наукитѣ X 55—56. Интересно е сега да се запитае, дали нарицателнитѣ имена отъ въпросния коренъ иматъ наистина значение „вода . . . , река . . . , локва . . .“. Оставяме при това на страна интересния въпросъ, дали коренътъ **mar-* (**mor-* . . .), що се крие въ тѣхъ имена, не представя видоизмѣнение (варияция) или успоредна форма на не по-малко разпространения коренъ **bar-* въ думи като слав. *бара* „потокъ, вада, река“ и „локва, блато“³⁾.

Стариненъ индоевропейски коренъ **mār-* съ дълго *ā*, което въ старогермански съгласно единъ строго установенъ звуковъ законъ дава *ō*, въ старогорнонем. *uo*, новонем. *u* (индоевроп. **bhrāter-* староинд. *bhrātar-*, лат. *frāter*, староирл. *brāthir*, слав. *бръпръ* и т. н., гот. *broþar*, англосакс. *brōdor*, англ. *brother*, старогорнонем. *bruoder* — *Bruder*; подобно **māter* — *mōther* — *Mutter* и т. н.) намираме въ англосаксонската дума *mōr*, старосакс. *mōr*, старогорнонем. *muor* „локва, блато“ и т. н. За старогерм. *mōr*, *muor* съ право се приема, че сж думи сродни съ индоевропейскитѣ думи отъ коренъ *mār-*, що значатъ „езеро — море“ (за „локва“ — „блато“ — „езеро“ срв. м. др. и тур. *göl*, *g'ol*, слав. *локъ*, бѣлг. *локва* — лат. *lacus* „езеро“ — староирл. *loch* и стародолнонем. *lagu* „море“ или нем. *der See* „езеро“ — *die See* „море“, срѣднонем. *sê* и за двѣтъ значения, гот. *saiws* „езеро, блато“ — англ. *sea* „море“ и т. н. и т. н.). Че наистина индоевропейскитѣ думи за море сочатъ къмъ стариненъ коренъ съ *ā* (*a* кратко се редува съ *ā*, *a* дълго, както и *ē*: *ē*, *ō*: *o* и др., нажсо *ā*, *ē*, *ō* и т. н.) показва най-несъмнено лат. *mare* „море“ (отъ него итал. *mare*, испан. *mar*, френ. *mer* и т. н.),

¹⁾ „Отъ земята на Агатурситѣ река Марисъ като тече, се влива въ Дунава“.

²⁾ „Тече презъ тѣхъ [гетитѣ, сиречь презъ тѣхната земя] река Марисосъ въ Дунава“.

³⁾ Вж. за последната дума у мене, Самоѣдскаго ли происхожденія славянское существительное *бара*? въ Извѣстія Отдѣленія Русскаго языка и словесности Императорской Акад. наукъ XVII, 4, 228—247 (1912) и Студии по славянско и сравнително езиковѣзнание въ „Годишникъ на Софійския Универс.“, ист.-фил. фак. XIII—XIV (1920) стр. 5—22.

съ която дума сж сродни гот. *marei* „море“, *marisaiws* „езеро“, староисл. *marr*, англосакс. *mere*, старогорнонем. *meri* вм. *mari*, староирл. *muir*, гал. *more*, уелс. (кимр.) корнуел. и бретон. *mor* „море“, староб. морје и общослав. *moře*, литов. *mārės* мн. ч. „морски заливъ“. Отъ сжщия коренъ съ кратко *a* сж образувани и други думи за „локва, мочуръ, мочурливо мѣсто“: дан. *marsh* „блатливо мѣсто“, долнонем. *marsch*, англ. *marsh* „мочуръ, блато“, срѣднолат. *mariscus* „блато“, старофрен. *maresc* — *marois*, новофрен. *marais* „блато, тресавище“ и т. н.; тука спадатъ още новонем. *Morast* „мочуръ“, долнонем. *moras*, срѣднонидерл. *moras*, англ. *morass*, срѣдноангл. *mareis* — споредъ Клуге (възъ основа на герм. ударение!) всички току-що приведени германски думи сж отъ старофрен. *mareis*, простонар. лат. *mariscum* = англосакс. *merisc*, *mersc* и новоанг. *marsh*, вж. А. Walde Lateinisches etymolog. Wörterbuch² 464—465, F. Kluge Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache⁶ 260, 264, 273 подъ *Marsch*, *Meer*, *Morast*, 9-о изд. стр. (Berlin u. Leipzig 1921) стр. 300, 304, 314.

Въ полза на защищаваното тука мнение, че въ името на българската река *Марица*, както и въ гет. *Marisos* — *Марошъ* се крие коренъ съ общо значение „вода — потокъ, река“ сир. „вода — много вода, било застояла, било която тече“, говори и сжществуването на гръцки думи като *μύρω* „тека“, *πλημυρίς*, *πλήμυρα* „приливъ“, *ἄλιμυρής*, *ἄλιμυρίς* сжщ. знач., староисл. **myr*, „блато, мочуръ“, та че и лат. *muria* „саламура“ отъ коренъ *m_{ur}* **mur-*, стоящъ въ известно отгласно отношение къмъ **mar-*; за т. н. „смѣсване на базитѣ“ срв. напр. слав. *старъ*, лит. *stóras* и староинд. *sthōra-h* или наопаки слав. *шуръ*, *шура* „шурей“ отъ **siāur-* срещу староинд. *syāla-h* сжщ. зн. („братъ на жената“) и мн. др. у K. Brugmann Vergl. Laut-, Stammbildungs- und Flexionslehre de idg. Sprachen I² (Strassburg 1897) стр. 204. Мисълъта за сродството на думитѣ отъ коренъ *mar-* „море, мочуръ, блато . . .“ съ гр. *μύρω* „тека“, *πλημυρίς* „приливъ“, староисл. *myrr* „блато“ и лат. *muria* се подържа и отъ Валде Lat. etym. Wört.¹ 400, ² 582, който се позива на Фиковия „Сравнит. речникъ на индоевропейскитѣ езици“ I⁴ 507 и на Прелвицовия „Етимологиченъ речникъ на гръцкия езикъ“. И въ по-ново време тази етимология се приема напълно и отъ Ё. Boisacq Dictionnaire étymolog. de la langue grecque (Heidelberg — Paris 1916) p. 652. Щомъ за гр. *μύρω* е засвидетелствувано значение „тека“, ние можеме, значи, да кажемъ, че и значението на речни имена като *Μάρις*, *Μάριος*, *Марица* е „потокъ, река, вода, що тече“. Но за да се види, че наистина и при думитѣ съ значение „блато, мочуръ . . .“ („ . . . езеро . . . и море“), все пакъ имаме работа съ коренъ **mār-* или по-добре **māx-* „вода, река . . .“, редуващъ се и съ *m^or-*, *m_{ur}-*, *ter-* и т. н., бива да припомниме нѣкои български имена на реки, въ които нарицателно *блато* се явява като собствено. *Блато* се нарича единъ лѣвъ притокъ на р. *Искъръ* съ устие близу до село Кумарица, Софийско. Единъ лѣвъ притокъ на *Струма*, който се влива въ тая река

при излизането ѝ отъ Радомирско поле, се нарича сѣщо *Блато*, вж. Ж. Чанковъ, Географски рѣчникъ на България, Македония, Добруджа и Поморавия (София 1918) стр. 28, 29. И въ Македония единъ важенъ лѣвъ притокъ на р. Черна (Църна) сѣщо носи името *Блато*, и е описанъ добре у В. Кжнчовъ, Орохидрография на Македония (Пловдивъ 1911) стр. 41 и 50. (У Чанкова пос. кн. 28 се дава два пѣти името на тая река въ Прилѣпско, като най-напредъ е препечатано по-обширното описание на Кжнчова отъ стр. 50, а после по-късото отъ стр. 41!). Пропуснатъ е въ споменатия „Географски речникъ“ р. *Блатешница*, лѣвъ притокъ на Струма въ пролома при с. Бѣлово, известно и съ мѣнастира си (Бѣловски мѣнастиръ св. Иванъ Богословъ), вж. за тоя притокъ у К. Иречекъ, Пѣтувания по България стр. 530. И единъ притокъ на Брѣгалница, покрай който върви проходътъ Момина Чешма въ Плачковица планина, сѣщо се именува *Блатешница* и е описанъ у В. Кжнчовъ, Орох. на Мак. стр. 108, у Чанкова, пропуснатъ. Една река, що се влива въ Костурското езеро, е наречена у г. Чанковъ пос. кн. 29 „*Блацката*“. Цѣлата статийка гласи: „**Блацката**. Рѣка, иде отъ Вичъ (въ Македония), събира много притоци и се излива въ Костурското езеро отъ сѣв.-източната му страна“. Въ сжщностъ името би трѣбало да гласи безъ членъ *Блацка*, сир. Блацка река; това ще да е реката на с. *Блаца*, разположено на северо-изтокъ отъ Костурското езеро. На австрийската карта съ мѣрка 1 : 200.000 (л. 39° 41° *Bitolj*) доста далечъ отъ с. Власа тече наистина откъмъ план. Вичъ река, чието име погрѣшно ще да е четено по гръцки и латински *Vlaka* вм. Власа; тя се влива въ езерото откъмъ северозападъ. Праславянската форма на старобълг. *блато*, рус. *болото*, пол. *bloto*, чеш. *bláto* и т. н. е била **bolto*, и тя се сравнява съ лит. *balà* „торфено блато, мочурливо мѣсто“, англосакс. *pól* (и въ имена като *Liverpool*), старогорнонем. *pfuol*, новонем. *Pfuhl* „локва, мочуръ“ и др. (далматски *balta* „блатно езеро“ отъ илирийски; новогр. βάλτος, βάλτη (βάλτα) и румън. *baltă* навѣрно отъ славянски, ако не сж и тѣ отъ илирийски, както северноитал. ломбард. *palta*, пиемонт. *pauta*). Отъ славянски произходъ е и името на езерото *Balaton* въ Маджарско, по немски *Plattensee* „блатно езеро“, сир. „водна Вода“; срв. езеро *Rosono* въ Витебската губерния и литов. река *Ras-upis*, бълг. *Рос-ица*, староинд. *rasá* „мокрота“, Спис. на Бълг. ак. на наук. X 61; река *Дѣвня*, *Дѣволъ*, староинд. *dhau-ti-l* „мѣсто, дето извира вода“, реки *Двина*, *Двинка* и под. отъ **dhuiyno*-редомъ съ езера *Двинъ*, *Двинецъ*, *Двинье*, блато *Двино* въ Минската губерния и много др. Спис. на Бълг. Акад. на наук. XVI 75.

Като едно лишно потвърждение на схващането за етимологичната връзка между думитѣ отъ коренъ **mā^xr*- съ значения „вода... тека... потокъ... река... много вода, блато, езеро, море“ ще приведа тукъ и следния случай. Презъ зимата на 1912/13 г., по време на Балканската война, 3-й пѣхотенъ Бдински полкъ, въ който писачътъ на тия

редове служеше като запасенъ подпоручикъ, се намираше край Мраморно море. Единъ день, когато единъ отъ войниците искаше да каже на другаря си, че ще го уплиска морската вълна, той му извика: „*Бъга отъ барата бе!*“ Значи, и за сегашния простъ човѣкъ и селската речица или локва, и голѣмата река или морето е все *бара* „вода“. Върху тоя фактъ, именно че общославянската дума *бара* има значенията „потокъ, вода, локва, блато, езеро“ често не се обръща достатъчно внимание. Така тъкмо за българската дума *бара* преди 40 години Миклошичъ казваше, че значи „вада, потокъ“ — „bach, flussbett“ F. Miklosich Etymolog. Wörterbuch der slav. Sprachen (Wien 1886) стр. 7, а близу 30 години следъ Миклошича други славянски етимологъ, Е. Бернекеръ, дава пакъ за бълг. *бара* друго значение — „локва, блато“ („Pfütze, Sumpf“). Това последното значение напомня особено полското собствено название *Barzyn* „име на езеро въ Сувалската губерния“, вж. Е. Berneker, Slav. etymolog. Wörterbuch I (Heidelberg 1908—1913) стр. 43.

Ако нѣкой би се опиталъ да каже, че сближението на речнитѣ имена *Maris*, *Marisos*, *Марица* съ многобройнитѣ думи отъ коренъ **mǣr-*, които значатъ „локва, блато, мочуръ, езеро, море“, не е приемливо, понеже тия значения се различаватъ доста отъ значението „река“, той не би билъ правъ: въ основата на всички значения стои представата „вода“ („... потокъ, река... блато, езеро...“), както показва м. др. и тур. *su* „вода“ и „река“ (*Kara-su* е „Черна река, Черна вода“!). Горното възражение би било толкова състоятелно, колкото и възражението на оногова, който би отричалъ възможността да се употреби *Бара* като собствено име на река само възъ основа на факта, че напр. у Бернекера слав. и бълг. *бара* има все значения „блато, локва, мочуръ“, а не „река“. Но ние току-що споменахме, че Миклошичъ пъкъ бѣше далъ за бълг. *бара* само значение *вода, потокъ, матка на река!* Истината, значи, е, че българската дума *бара* съединява въ себе си и дветѣ значения „вода — вода застояла („локва“, „блато“, даже „море“) — вода що тече“ („вада“, „потокъ“, „река“). Но особено любопитно е, че въ нашата езикова област дума *Бара*, *Баръ* се употребява и като собствено име на малки реки: *Бара* се нарича единъ лѣвъ притокъ на Осъмъ, източно отъ Плѣвенъ, тече презъ с. Пордимъ и се влива до с. Градище; пакъ *Бара* е името на единъ потокъ, който се влива въ р. Свѣтла, десенъ притокъ на р. Струма съ устие близу до с. Пчелинци, вж. Ж. Чанковъ, Географ. рѣчникъ... стр. 18 и 265 подъ *Бара* 1 („Рѣка“), 2 („малкъ притокъ“) и *Свѣтла*. Малка речица *Баръ* има и въ Свищовско, тя се съединява съ други две малки речици и се влива въ езеро *Балта*, Ж. Чанковъ, пос. кн. 18. Една речица, която иде отъ Песодерския проходъ и заедно съ друга образува южномакедонската река Бистрица, се нарича споредъ Кжнчова на разни мѣста не само Бистрица, но и просто *Вода*, *Дъвола* и *Берикъ*, а и тритѣ тѣзъ имена значатъ все едно — „вода, река“; за *Дъволъ* вж. у мене, Спис. на Бълг. Ак. на

наук. XVI 83—86, *Берикъ* е видоизмѣнена форма отъ корень **bǝʳ-*, **ber-* : **bor-* и т. н.: по келтски *ber-* е „тека“ (бретон. (*béra* „couler“) и *Barr* име на потокъ въ Шотландия, река въ Ирландия, *Bar*, *Berrou* или *Barrou*, *Berre* потоци, реки, блата въ Франция и т. н.; *Barczynka*, *Baryca*, *Barycz* въ Галиция, Полша и др.; алб. *berák* е „блатисто мѣсто“, вж. подробно въ посочената руска статия и на български въ Годишника на Соф. универс. XIII—XIV стр. 13 сл. Бълг. *Марица* срещу лат. *mare* „море“ (корень *mǝr-*) напълно отговаря на нем. *Rhein* срещу келт. (староирл.) *rian* „море“. За тая разлика въ значенията не говори нищо J. Pokorný, Altir. Grammatik (1925) S. 16.

И така, повече отъ вѣроятно е, че българското речно име *Марица*, както и древнитѣ гетски *Марисъ*, *Марисосъ*, днесъ *Марошъ*, стоятъ въ свръзка съ разнитѣ индоевропейски думи отъ корень **mar-*, които значатъ „блато, езеро, море...“ Гръц. *μύρω* „тека“ срещу река *Марица*, *Maris(os)*, френ. *marais* „мочуръ, блато“, англ. *marsh* и т. н. отговаря напълно на келт. (брет.) *béra* „тека“, срещу собствени имена на реки, потоци, блата и езера: *Бара*, *Баръ*, *Barr*, *Baryca*, *Barycz*, *Barzyn*, *Berre* и мн. др., бълг. нарицателно *бара* „локва, блато“ и „вада, река...“, пол. обл. *barzyna*, *barzówka* „мочуръ, блато“ и т. н.

По сѣщия начинъ, както по-горе, е обяснено отъ мене името на река *Марица* по-късо въ Списание на Бълг. акад. на наукитѣ кн. X (1915) клонъ истор. филолог. и филос. общ. 6 стр. 53—55.

3. Тунджа

И тази наша река носи твърде старинно име, на което древно-тракийската форма гласи *Tonzos*, *Tonzus*. Реката сѣщо се е намирала подъ покровителството на речно божество *Tonzos* или сама е олицетворена като божество, както се вижда отъ упазени тракийски монети (отъ Одринъ). За река *Tonzos* говори и Птолемей¹⁾. Въ *Tabula Peutingeriana* вм. *Tonsus* се чете *fl[uvius] Tontus*, у В. Томашекъ *Die alten Thraker* II, 2, 97 се споменува форма *Τόνζης* отъ единъ надписъ. Византийскитѣ писатели ни даватъ форма *Τοῦνζα*, дето оῦ се явява вмѣсто ударено о, както и въ новогръцки говори и въ българскитѣ думи, заети отъ новогръцки областни, — *друмъ* : *ὁ δρόμος*, *куна*²⁾ : *τὴν εἰκόνα*, бълг. обикн. *икона* и др.; новогр. обл. *οὔλος* срещу *δλος* и под., вж. А. Thumb, *Handbuch der neugriech. Volkssprache* ((Strassburg 1910) 2-о изд. стр. 6. Въ формата *Тунджа* имаме *дж*, което напомня тур. *дж* въ *Туруджа* (Шуменско) вмѣсто *Троица*, или въ *Нидже* срещу

¹⁾ *Τόνζου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* Ptol. III, 11, 3. Пакъ тамъ се споменува и градъ *Τόνζου* следъ *Ἀγχ(α)λος* и *Ἀπολλωνία* (сега Созополъ) по течението на река *Tonzos*. За тоя градъ C. Müller въ *Парижкото* (у F. Didot) издание на Птолемея бележи: „*oppidum ignotum ad Tundscha fluvium fuerit*“, p. 485.

²⁾ Срв. у Вазова: Свири ношната фъртуна,
Снѣжни преспи вѣй,
Предъ замислената куна
Кандилце мъждѣй

„Съчинения“ т. II 173 (изъ „Сливница“)

Нисия, вж. Годишникъ на Нар. Библ. въ Пловдивъ 1922 г. стр. 54, при все че и въ български архаичниятъ звукъ *дж* у народа често се явява вмѣсто *ж* (*джил'азу* „желѣзо“).

Както при *Марица* старото име се пази въ малко измѣнена форма за потоци въ горното течение на реката, така и тукъ въ името на единъ отъ потоцитѣ, които образуватъ горното течение на Тунджа, между Калоферъ и с. Габарево, намираме възпроизведено старото име съгласно съ старобългарскитѣ звукови закони — *Тжжа*. Това име може и да не е било непремѣнно свързано съ коренъ *тжг-* въ глаголъ *тжжа* и сжществително *тжга*¹⁾. Отъ старотрак. *Tonzos* е възникнало *Тжжа*, първоначално изговаряно, може би, съ носово *у*, съ небно *ж* отъ зжбно *з*, както напр. и бълг. *ружа*, словен. *roža* стои срещу лат. *rosa* или както чеш. *Paříž*, пол. *Paryż*, рус. и бълг. *Парижъ* все съ *ж* срещу нем. *Paris* съ *з* и под. Появата на старобълг. *папежъ* отъ старогорнонем. *papes*, *babes* ще да стои сжщо въ свръзка съ особената *š*-Artikulation на старобаварското *s*, за която говори J. Schatz, *Alt-bairische Grammatik* (Göttingen 1907) стр. 82.

За етимологията на *Tonzos* бѣха изказани две предположения отъ В. Томашекъ; споредъ едното старотракийското име *Tonzos* можело да бжде сродно съ слав. *тжгъ*, рус. *тугой* „стегнатъ, опнатъ, изопнатъ, мжченъ...“, *туго* „стегнато, силно, яко, бавно, мжчно...“, авест. *tangišta-* „твърде обтегнатъ, якъ“, осетин. *tunj*, *tinj* „напрѣгамъ“ и под., а споредъ другото — „по-добре“ било да се съпостави *Tonzos* съ санскрит. *tuj-* „тласкамъ, drängen, stossen. schnellen“, *tunjá-h* „натискащъ, andringend; натискъ, напливъ, тласкъ, Andrang, Anlauf, Stoss“, W. Tomaschek *Die alten Thraker* II, 2, 97—8. Реката, значи, е била наименована като такава „която се тласка, която се хвърля“ = „която буйно тече“. Това Томашеково обяснение би съвпадало съ думитѣ на българската народна пѣсень, въ която се разправя, какъ една отъ тритѣ сестри, Тунджа, искала да изпревари останалитѣ две, та станала по-рано и тръгнала сама, безъ да се обади. Когато Арда събудила сестра си Марица и ѝ обадила за станалото, Марица кълне невѣрницата:

„Да даде Господъ на Тунджа
Да върви и да клоцоти,
Горитѣ да си събаря,
Горитѣ и планинитѣ
И стогодишни дървета,
Селата да си облива,
Селачи да си разплаква —
И най-подиръ да върви...“

(вж. „Счинения на Л. Каравеловъ подъ ред. на З. Стояновъ“ т. I [Русе 1886] стр. 174 [изъ сп. „Знание“]).

¹⁾ За т. н. *народна етимология* би трѣбало да говоримъ, ако не сжществуваше формата *Tonzos* и ако отъ нея не се очакваше правилно *тжж-*; тогава, значи, бихме подържали, че българитѣ сж създали името *Тжжа*, като сж имали на умъ своя славянски коренъ въ *тжга*, *тжжа*.

Въ Томашековото обяснение не се казва нищо за разликата въ коренитѣ гласни на *Tonzos* (съ *o*) и санскр. *tunjá-h* (съ *u*), нито за тракийското звуково съответствие на гр. ζ, която буква, за право речено, може да означава и ж (дж). Ала поради разликата въ гласнитѣ за предпочитане е сближението на трак. *Tonzos* съ подобни индоевропейски имена на реки, които значатъ просто „река, вода“. Така напр. староиранското име на днешната река *Донъ* гласи у Херодота *Tanais*, и то ще да е отъ иранския коренъ *dān-* „тека; река; вода, течность, роса“. Преди близу 40 години видниятъ на времето си руски иранистъ Всеволодъ Миллеръ писа въ своитѣ „Осетински етюди“ м. др.: „... самое названіе *Донъ* ... есть несомнѣнно названіе ясское и означаетъ *воду* и *рѣку*“, В.с. Миллера Осетинскіе этюды часть третья. Изслѣдованія (Москва 1887) с. 67. Днешното осет. *don* „вода, река“ отговаря на авест. *dānu-* „река“ и староинд. *dānu-h* „роса“; че думата която значи *роса* („мокрота, вода“), може да се употрѣби и за собствено име на река, показва м. др. и бѣлг. *Росица*, притокъ на Янтра, вж. Спис. на Бѣлг. Акад. на наук. X 60—61.

Като сближаваме *Tonzos* съ *Tanais* — *Don*, трѣба да обясниме смисъла на окончанието *-zos* въ старотракийски. Вѣроятно е, че тукъ имаме работа съ индоевропейския формантъ („суфиксъ“) *-g'o-*, който не може да се дѣли отъ коренния детерминативъ *-g'*. Въ старотракийски, славянски и староирански редовниятъ застъпникъ на индоевроп. *-g'* е *-z-*, така че отъ индоевроп. *-g'o-*, *-g'* въ тѣзи три езикови групи трѣба да се очаква *-zo-*, *-z-*. Въ славянски суфикси на *-зъ* като напр. въ чеш. *lomoz*, отъ корена на глаголъ *ломъ*, или църк. слав. **бѣлоузанъ** „albicanus“, рус. *мелюз-га* „дребна риба“ сж твърде рѣдки, но все пакъ ги има, вж. F. Miklosich Vergleich. Gramm. d. slav. Spr. II 318; има още и една праславянска дума **morzъ*, отъ която се явява правилно староб. **мразъ**, новоб. *мразъ*, рус. *морозъ*, пол. *mróz*, чеш. *mráz*, сърбох. *mrüz*, *mrüza* и т. н. и въ която *-z-* би могло да се схваща като разширение или корененъ детерминативъ на индоевроп. **mor-*, **mъ-*, срвн. и глаголъ **мръзнѣти**, рус. *мерзнуть* и т. н.; вж. A. Meillet, Études sur l'étymol. et le vocabulaire du vieux slave II partie (Paris 1905) p. 220. Праслав. **morz-o-s* или **mor-zo-s* тъкмо бива да се сближава съ старотрак. *Tonz-o-s* или *Тон-зо-с*, сир. безразлично дали схващаме *-z-* като „корененъ детерминативъ“ или *-zo-* като „суфиксъ, формантъ“: отдавна е известно, че рѣзка граница между тия словообразователни елементи не може да се прокара, вж. м. др. и K. Brugmann, Kurze vergleich. Gramm. d. indogerm. Sprachen (Strassburg 1904) с. 297¹⁾. Отъ коренъ *sar-*, *srj-* „тека“ имаме съ детерминативъ *j* староинд. *sarj-*, *srj*, вж. по-горе. И така, за предпочитане е да се брои гр. *-ζ(o)-* за *-z(o)-* и да се вади старотрак. *-z-* отъ индоевроп. небно **-g'*, отколкото да се предполага, че *-ζ-* означава *-ж-* и да се сближава

¹⁾ Übrigens ist die Grenze zwischen den „suffixalen“ Formantien und den Determinativen vielfach fließend“.

старотрак. **tonž-* съ слав. тѣжъ (и староинд. *tunjá-h.* при все че староинд. *j* е застѣпникъ и на индоевроп. *-g'-*).

Остава най-сетне въпросътъ за началното *To-* въ старотракийския *Tonzos* срещу староиран. *danu-*, осет. *don* и *Ta-* въ Херодотовия *Tanais*. Що се отнася до гласната *o* въ тракийски срещу *ā* въ староирански, то въ тракийски като езикъ, който не принадлежи къмъ арийската група въ тѣсенъ смисълъ на думата (индо-ирански), а заедно съ фригийски се доближава до арменски и до останалитѣ източни индоевропейски езици, особено до славянски, тъкмо и трѣба да очакваме *o* вмѣсто арийско *a* отъ индоевроп. *o* (*a* и *e*): отдавна се приема съ право, че тракофриг. *o* въ *gordo-* и *orolo-* отговаря на праслав. *o* въ **gordъ* (староб. градъ, рус. городъ и т. н.) и старослав. орѣлъ, бълг. орѣлъ, рус. орѣлъ и т. н. срещу старогерм. *gard-* (гот. *gards* „кѣща, сграда“, англ. *garden*, нем. *Garten* „градина“, срв. рус. огородъ „зеленчукова градина“ и др.) и старогерм. *ara* „орѣлъ“ (гот. *ara*, срѣдногорнонем. *adel-ar*, новон. *Adler* „орѣлъ“ въ сжщностъ „благороденъ орѣлъ“ и пр.). Къмъ тия два примѣра може да се притури и старотрак. *δόχελα* (*χόδελα*), име на растение въ езика на дакитѣ (= гр. *χαμαίπιτος*), което и у Х. Хиртъ *Die Indogermanen* II 593 се сравнява съ литов. *dagis* „бодилъ, магарешки трънъ“, *dagiteliai* „бодлива трева“. Има и старотракийски мѣстни названия съ *o* срещу слав. *o*, *a* въ други езици, напр. трак. *Μόδρα*, *Μοδρηνοί*, *Μοδρηνή* се сравняватъ още у В. Томашекъ *Die alten Thraker* II, 2, 67, съ славянското прилагателно *модръ* „синъ“ (срв. *Сини камъни* при Сливенъ, *Синя Глава*, *Модра Глава*); а слав. *модръ* се сближава обикновено съ лат. *madeo*, *-gre* „мокъръ съмъ“, гр. *μαδάω* и под., отъ индоевропейския коренъ **mad-*, вж. V. Vondrák *Vergleich. slavische Grammatik* I 2-о изд. (Göttingen 1924) с. 557. Отдѣлни случаи като тракофриг. *βαχάιος*, иран. *baga-*: слав. *богъ*, или *-dama* въ *Usku-dama* и под., иран. *dama-*: слав. *домъ* напомнятъ староарм. *akn* „око“, мн. ч. *ak'k'* „очи“, санскр. *akṣi* „око“: слав. *око*, лат. *oculus*, гр. *ὀφθαλμός* и т. н. Херодотовата форма *Tanais* има *a*, каквато и въ името на фригийския Зевсъ *Βαχάιος*, схващано просто като заемка отъ староирански, вж. м. др. и А. Walde, *Latein. etymol. Wört.* 2 267, E. Boisacq *Dictionn. étym. de la langue grecque* 1023—1024.

Колкото пъкъ за началната съгласна *T* въ *Tonzos* и *Tanais* срещу староиран. *d* въ *danu-*, тя не представя днесъ такива мжчнотии, както по-рано, когато още не бѣше напълно разяснено, че и въ тракофригийски, поне като явление свойствено на известни диалекти, е билъ извършенъ единъ звуковъ процесъ, който се свежда къмъ изговаряне безъ гръклановъ тонъ на стариннитѣ *b*, *d*, *g*, замѣстени отъ *p*, *t*, *k*, както въ старогермански (т. н. *I Lautverschiebung*) и староарменски. Докато въ нѣкои отъ новитѣ славянски езици всички тонови съгласни *b*, *d*, *g*, *v*, *z*, *ž* въ края на думитѣ се явяватъ като съответни „глухи“ *p*, *t*, *k*, *f*, *s*, *š* (бълг. дѣп, грат, врак, лоф, мрас, мѣш < дѣбъ, градъ...

мжжъ), то въ старогермански, староарменски и старотракофригийски т. н. *Mediae b, d, g* и въ начало и въ срѣдата на думитѣ се явяватъ като *Tenuis p, t, k*. Така, значи, името на известния *Спартакъ* се срѣща не само въ форма *Σπάρτακος*, *Σπάρτοκος*, но и въ по-старинни форми *Σπάρδοκος*, *Σπαράδοκος* съ нѣкогашно *d* вм. сетнешно *t*. Сжщо така имаме редомъ *Μήδοκος* и *Μήτοκος*, *Ἀράδοκος* и *Ἀράτοκος* и подобни; за *Σπάρδοκος* : *Σπάρτακος* вж. у Томашека *Die alten Thraker* II, 2, 44, който изрично бележи, че *Σπαράδοκος*, *Σπάρδοκος* е „die ältere Form für *Σπάρτακος*“; за останалитѣ вж. у В. Добруски Исторически погледъ върху нумизматиката на тракийскитѣ царе, Сборн. за нар. умотв., наука и книжн. XIV (София 1897) 573, 580 и др.

Много е за вѣрване, че индоевропейския коренъ **dān-* на староиран. *dānu-* „река“ и санскрит. *dānu-ḥ* „роса“ въ старотракийски е гласѣлъ, поне областно съгласно съ посоченитѣ особености на тоя езикъ, като **ton-*, и че следов. *Ton-zos* отговаря напълно на староиран. *dānu* „река“, па и на санскрит. *dānu-ḥ* „роса“; срв. *река Росица. Tonzos*, прочее, не може да се дѣли отъ *Tanais* „Донъ“. Херодотъ е чулъ името на голѣмата река въ Скития навѣрно отъ лица, чийто езикъ се е отличавалъ съ преходъ на *b, d, g*, въ *k, t, p* (отъ армено-трако-фригийско потекло), и за това го пише *Τάναϊς* съ *T*, когато това име иначе и днесъ още гласи обикновено *Донъ* съ *d*, както е съ *d* и осетинското нарицателно *don* „вода, река“. Успоредно явление ще да имаме и въ старотракийското речно име *Utus*, сега *Bumъ*, и въ името на дакийския градъ *Οὐτίδαυα*, *Οὐτίδαύα* „реченъ, воденъ градъ“, срв. *Fiume*, *Воденъ* и под. Въ трак. *Ut-us*, *Οὐτ-ιδαύα* имаме навѣрно коренъ индоевроп. **ud-* въ санскрит. *ud-ān-* „вода“, съ носовъ инфиксъ лат. *unda* „вълна“, *ud-* въ арм. *get* „река“, (*V*)*edessa* — *Воденъ*, фриг. *βέδου* „вода“, **ud-* въ слав. *voda*, гот. *wato*, англ. *water*, нем. (следъ II *Lautverschiebung*) *Wasser*, гр. *ὕδωρ* и т. н. За *Bumъ*, както и за *Тунджа* вж. Спис. на Бѣлг. Ак. X. 42 — 45, 67 — 70. Старотракийското име на *Тунджа* (*Тжжа*) — *Tonzos* не може да се дѣли и отъ новоиран. *Донъ*, осетин. *don* „вода, река“. Въ тракийското име намираме сжщата начална съгласна, която и въ името на *Донъ* у Херодота — *Τάναϊς*, но *Tonzos* има вокализма на новоиран. (осет.) *Don*.

Приносъ къмъ трако-славянскитѣ езикови отношения

Contribution aux rapports linguistiques thraco-slaves

Всеизвестно е, че личнитѣ имена на -πορις, -por, -porus сж доби́ли извънредно голѣмо разпространение въ древна Тракия. Ние попадаме тамъ на следнитѣ образувани по тоя начинъ имена: 1. Ἀβρού-πολις отъ *Ἀβρού-πορις (Tomaschek, Die alten Thr. II 2, 3; Kretschmer, Einl. in die Gesch. 184), 2. Ἀλλού-πορις покрай Ἀλλού-πορις отъ *Ἀλλού-πορις (Tom. 4) и Ἀύλου-πολις отъ *Ἀύλου-πορις (Kt. 188), 3. Δαλή-πορις (Tom. 30) и Δαλέ-πορις (Мин. Сб. XVIII 796), 4. Deos-por (Tom 31; Kt. 241, Anm. 3) покрай Διόσ-πουρις (Изв. на археол. др. IV 267), 5. Diza-por (Tom. 32), 6. Διλί-πορις и Δυλύ-πορις (Tom. 34), 7. Δινδί-πορις съ вариантата Δендоу-πορις (Tom. 33), 8. Δорύ-πολις отъ *Δорύ-πορις (ВСН XXII, 13), 9. Δυτού-πορις (Kalinka, Ant. Denkm. № 34; ВСН XXII, 526) покрай Duto-boris (Добруски, Археол. известия 112), 10. Ἑπτή-πορις (Kal. № 34) съ вариантитѣ Hepta-poris (Tom. 9), Eptaperus (RA XXXVI 309) и Ἑπή-пуриς (Kal. № 135)¹⁾, 11. Кедрό-πολις и Кедрή-πολις отъ *-πορις покрай Кетрѣ-πορις (Tom. 48), 12. Μουκά-или Μοκά-πορις, resp. Mуса-poris. -porus. -por (Tom. 25) покрай Μουκά-бориς (Kal. № 176) и Μουκά-βουриς (Мин. Сб. XI 77, XVI—XVII 143), 13. Nato-porus (Tom. 27), 14. Peto-porus (Tom. 20), 15. Pie-porus (Tom. 20), 16. Ῥαιскоу-πορις съ вариантитѣ Ῥаскоу-πορις, Ῥηскоу-πορις, Ῥискоу-πορις и Rhascy-polis отъ *Rascu-poris (Tom. 27), 17. Τίλλι-βόρας (Luc. Alex. 2; Müller FHG III 586). Освенъ това до насъ сж дошли тракийскитѣ лични имена Poris, Πόρις и Porinis (Tom. 21; Добр. 128, 112).

Отъ всички тия имена заслужава най-голѣмо внимание Δαλή-πορις, resp. Δαλέ-πορις, понеже отговаря напълно на славянското, по-точно на чехското лично име Dalibor, Dalebor, Dalabor „тоя, който отъ далечъ се бори, сражава“, на гр. „Τηλέμαχος“ (Miklosich, Denkschr. d. Ak. d. Wiss., Wien, Bd. X 249, № 16). Тѣй се оправдава преди всичко отъждествяването на -πορις, -porus, -por съ -бориς, -boris, βόρας (вж. по-горе № 9, 12, 17), което ни позволява да отъждествимъ и тракийскитѣ имена Poris Πόρις, Porinis съ славянскитѣ Борисъ, Боришь, Боръ и

¹⁾ Том. 8 дава вмѣсто това старото погрѣшно четение *Ἑпуρις.

Боринъ (Mikl. 250). Отъ тукъ може сжщо да се заключи, че тракийското *-porus*, *-por*, *-πορις* е произведено огъ индоевр. **bher* : *bhor*— „бия, удрямъ, дълбая“ (Walde, Lat. etym. Wörterb.² 283 подъ *ferio*) и че последното е добило въ тракийски значението „боря се, сражавамъ се“, както въ славянски, литовски и отчасти германски. Това ни показва слав. **БОРЖ**, **БРЯТИ** „боря се, сражавамъ се“, **БРАНЬ** „борба“, лит. *barù*, *bàrti* „боря се съ думи, препирамъ се“ и староисл. *beriask* „сражавамъ се“, *bardage* „сражение“ (вж. Berneker, Slav. etym. Wörterb. 76), които сж произведени отъ индоевр. **bher* : *bhor*— „бия, удрямъ, дълбая“. Току-що установената тъждественостъ на *-poris*, *-πορις* и *-boris* би могла да ни наведе на мисълта, че въ случая имаме контаминация на индоевр. **bher* : *bhor*— „удрямъ, дълбая“ съ сродното нему по значение индоевр. **per* : *por*— „пронизвамъ, прониквамъ“ (за последното вж. Boisacq, Dict. étym. 757), което сжщо лесно би могло да придобие значението „боря се, сражавамъ се“. Обаче ние имаме и други случаи, въ които *mediae* се смѣняватъ съ съответнитѣ тѣмъ *tenues* (ср. *Ζιποίτης* и *Ζιβοίτης*, *Κετρί-πορις* и *Κεδρή-πολις*, *Σπάρδοκος* и *Σπάρτοκος* у Tom. 48, 44). Това ни кара да приемемъ безъ всѣко колебание, че трак. *-poris* е произлѣзло отъ **-bhoris* и че въ тракийски индоевропейскитѣ *mediae* не сж се превръщали въ *tenues*, а сж били съвсемъ слабо артикулирани, та сж могли да бждатъ предавани и съ съответнитѣ тѣмъ *tenues*¹⁾. Впрочемъ и въ славянски се явява *-por*, и то само веднажъ въ личното име *Bože-por* (Mikl. 247), гдето, обаче, преходътъ на *b* въ *p* се обяснява задоволително чрезъ дисимиляция на съгласнитѣ. Очевидно *Bože-por* отъ **Bože-bor* съдържа индоевр. **bher* : *bhor*—, докато славянскитѣ имена *Перо*, *Perun*, *Pereš* и т. п. (Mikl. 299) сж произведени отъ индоевр. **per* : *por*—.

Но коренътъ **bhor*— „боря се, сражавамъ се“ се явява на тракийска почва и въ кратката и въ удължената *e*-степенъ, както това става явно отъ личнитѣ имена *Epta-perus* (вж по-горе № 10), *Perula* (Tom. 20) и *Вѣри-σάδης*, resp. *Вѣρει-σάδης* (Tom. 13)²⁾. По своя начинъ на образуване последнитѣ две имена съответствуватъ на славянскитѣ *Бериславъ* (за *-σάδης* въ *Вѣри-σάδης* отъ индоевр. **k'ad*— „слава, славенъ“ вж. Kretschmer 215—216) и *Берило* (Mikl. 216). Че индоевр. **bher*— въ тия славянски имена означава „боря се, сражавамъ се“, а не „бера, вземамъ, нося“ (ср. **БЕРЖ**, **БРЯТИ** отъ индоевр. **bher*— „нося“, Bern. 51), става ясно отъ само по себе си оправданото отъждествяване на *Бериславъ* съ *Бориславъ* и на *Берило* съ *Борило* (Mikl. 249—250)³⁾. Отъ редуцираната основа **bhar*— на корена **bhēr*— „сражавамъ се,

¹⁾ Изнесенитѣ отъ Tom. 21, Kretschmer 185, Anm. 1, Torp, Zu den phryg. Inschriften 20, Дечевъ, Трако-келтски успоредици 16—18, етимологии на трак. *-poris* сж, следователно, несъстоятелни.

²⁾ Кратката форма на току-що споменатитѣ двуосновни тракийски имена се крие навѣрно и въ мѣстното име *Вѣри-пара* (Tom. 59), което вѣроятно е означавало „селището на **Вѣрис*“.

³⁾ Етимологията на *Вѣри*—, която давамъ въ Трако-келтски езикови успоредици, 12 е прибързана,

бора се“ може да се произведе и името на троянския херой Πάρις, което се явява като кратка форма на двусловните лични имена Παρ-δόκας отъ *Пари-δόκας (за синкопата на гласната *i* вж. Kretschmer 228), Пари-σάδης, гесп. Παίρι-σαδης и Παίρι-σαλος (Том. 18), гдето безъ съмнение Παίρι- застъпва палатализираната форма на Пари-¹⁾, както това става ясно между другото и отъ съпоставката на Οἶσχος и *Οσχιος (вж. за това Младеновъ, Спис. на Бълг. ак. X 49—51). И тъй трак. Παίρι-σάδης, гесп. Παρισάδης и Βηρισάδης и слав. Бериславъ сж еднакви по значение. Ако въ тракийските имена не се срѣща елементътъ *Bari- и *Bairi- покрай Пари- и Παίρι-, това се дължи очевидно на случайността. Впрочемъ единъ отъ синовете на Митрадата се е наричалъ *Ορσό-βας (Том. 10). Обаче, поради влиянието, което иранците сж упражнили върху арменския езикъ, тукъ не може да се установи, дали -βας застъпва *bharis или *bheris²⁾.

Отъ значение е, че коренътъ *bher- : bhor- „сражавамъ се, боря се“ на тракийски добива понѣкога *и*- багра. Това поличава отъ Διόσ-πουρις, *Επτή-пуρις, *Επή-пуρις и Μουχά-βουρις (вж. по-горе № 4, 10, 12), къмъ които трѣбва да се притурятъ и лишенитѣ отъ успоредици на -пуρις лични имена Γήπαλ-пуρις и Νεστό-пуρις (Том. 51, 27)³⁾. Впрочемъ ялната сама по себе си тѣждественостъ на Μουχά-βουρις и Μουχά-пуρις ни заставя тукъ да отнесемъ и тракийските лични имена Burus, Βουρ-κέντιος, Bur-vista съ вариантитѣ му Βυρε-βίστας и Βοιρε-βίστας (Том. 16), Βουρ-θεΐδης (Arch.-epigr. Mitth. aus Oesterr. XVII 197) и Βουρ-γείλος (Kalinka № 34) и да се откажемъ отъ свързването на първата имъ съставна частъ съ скр. bhūri- „много, богатъ, обиленъ“ (ср. Kretschmer 227)⁴⁾ или съ руското бурить „хвърлямъ, захвърлямъ“ (вж. Verneker 103). При това не може и дума да става за нѣкакъвъ преходъ на неударено *о* въ *и*, тъй като ударението въ името Burus безъ съмнение е падало на коренния му слогъ. Тѣй остава само една възможность открита — именно да приемемъ, че тукъ се крие удължената *о*-степенъ на корена *bher- „боря се, сражавамъ се“. Впрочемъ и безъ това, Kretschmer, 224—228, смѣта за доста правдоподобно, че индоевр. дълго *о* се е превърнало на тракийски, фригийски и македонски, както и на арменски, въ дълго *и*. И тъй трак. -βουρις, -πουρις, -пуρις, Βουρ[ι]-, Βυρε-, Βοιρε- застъпва индоевр. *bhōgi-, отъ гдето сжщо става явно, че индоевр. *о* на тракийски се превръща въ *и*, (*ou*), а следъ това въ *й* (за *υ* и *οι* = *й* срн. Brugmann — Thumb. Griech. Gramatik, 56, 30)⁵⁾.

¹⁾ Иначе мисли въ случая Kretschmer 215—216.

²⁾ Нека отбележа, че трак. -парος, -παρх въ мѣстни имена е почвало навѣрно съ индоевр. *p* и, следователно, не принадлежи къмъ корена *bher- : bhor-. Срн. Kretschmer 221 и Дечевъ. Тр.-келтски успор. 18.

³⁾ Дали Πύρρος, Πύρος, Πυρο- въ Πυρουρήτης и Purula (Том. 21) тукъ принадлежатъ, не може да се установи, тъй като коренниятъ имъ слогъ може да стои въ свръзка и съ индоевр. дума риго- „огнь“ (срн. Kretschmer 239).

⁴⁾ Съответното кратко име се съдържа навѣрно въ тракийското мѣстно име Βουρι-δαύα, Bur(r)idava (Том. 61), „селище на *Βοῦρις“.

⁵⁾ Въ формитѣ *Ρωιμητάλλας и *Ρωμετάλλης покрай *Ριμετάλλης, Rumitalca, *Ροιμη-τάλλας (Том. 28—29) може би е предадена индоевропейската предстепенъ *ō* на тракийското *й*.

Що се отнася до елемента $\Delta\alpha\lambda\eta$ -, $\Delta\alpha\lambda\epsilon$ -, той се явява въ следнитѣ тракийски лични имена: 1. $\Delta\alpha\lambda\eta$ - или $\Delta\alpha\lambda\epsilon$ - $\rho\omicron\rho\iota\varsigma$ (вж. по-горе № 3), 2. $\Delta\alpha\lambda\acute{\alpha}$ - $\xi\epsilon\lambda\mu\iota\varsigma$ (Том. 30) съ вариантата $\Delta\alpha\lambda\eta$ - $\xi\alpha\lambda\iota\varsigma$ (Kalinka № 34), 3. $\Delta\alpha\lambda\acute{\alpha}$ - $\tau\rho\alpha\lambda\iota\varsigma$ (Kal. № 34)¹⁾. Обстоятелството, че първата имъ съставна частъ съответствува напълно на слав. *дала* (срн. и *даль*, *дальнѣ*, *далекѣ*), което до сега е стояло въ индоевропейския речникъ изолирано, ни кара да приемемъ заедно съ Berneker, 177—178, че то представя едно паралелно образуване къмъ основата на показателното мѣстоимение **do*- по аналогия на индоевр. **tāl*-²⁾). Тукъ трѣбва веднага да забележа, че $\Delta\iota\lambda\iota$ -, гесп. $\Delta\upsilon\lambda\upsilon$ - въ личнитѣ имена $\Delta\iota\lambda\iota$ - $\rho\omicron\rho\iota\varsigma$ и $\Delta\upsilon\lambda\acute{\upsilon}$ - $\rho\omicron\rho\iota\varsigma$ (вж. по-горе № 6) нѣма нищо общо съ тукъ разглежданото $\Delta\alpha\lambda\alpha$ - и съответствува на $\Delta\omicron\upsilon\lambda\eta$ -, което се срѣща въ личното име $\Delta\upsilon\upsilon\lambda\eta$ - $\xi\epsilon\lambda\mu\iota\varsigma$ (Том. 35) и въ прозвището на Диониса Ἰσσοδοῦλης (срн. Изв. на бълг. арх. инст. III 135). Вариантитѣ $\Delta\omicron\upsilon\lambda\eta$ -, $\Delta\acute{\upsilon}\lambda\upsilon$ -, $\Delta\iota\lambda\iota$ - съдържатъ индоевр. корень **dhñ*- : *deñā*^x „раздвижвамъ, раздвижвамъ се“ (срн. Walde 324 подъ *futis* и Boisacq 356 подъ θυμός) и ни показватъ, че въ тракийски *и* прѣко *и* минава въ *i*. Изобщо дошлитѣ до насъ тракийски имена принадлежатъ на различни области на древна Тракия и сѣщевременно обхващатъ единъ голѣмъ периодъ отъ време, та по необходимостъ въ тѣхъ ще се отразяватъ не само диалектични особености на тракийски езикъ, но и етапи въ неговото развитие.

Но ако тракитѣ сподѣлятъ само съ славянитѣ новообразуваното **dala* „далечъ, отдалечъ“ и значението „борецъ, сражаващъ се“ на индоевр. **bhḗris*, **bhōris*³⁾, това може да се обясни съ непосредственото съседство на двата народа, което не трѣбва да се отнесе непременно къмъ индоевропейската епоха, а къмъ нѣкоя по-сетнешна. Впрочемъ, ако вземемъ подъ внимание, че у славянитѣ образуванитѣ съ *beri*- и *borñ*- лични имена не сж тъй многобройни, както у тракитѣ, то трѣбва да предположимъ, че първитѣ сж възприели отъ вторитѣ особеното значение на тая дума. Впрочемъ къмъ това ни навежда и обстоятелството, че завършъкътъ *-is* на тракийскитѣ имена $\Pi\acute{\omicron}\rho\iota\varsigma$, гесп. * Βόρις е застъпенъ въ съответнитѣ славянски форми *Борисъ*, гесп. *Боришъ*

¹⁾ * $\delta\alpha\lambda\alpha$ се срѣща още въ тракийскитѣ мѣстни имена $\Theta\alpha\rho\acute{\alpha}\nu\text{-}\delta\alpha\lambda\alpha$ и $\Delta\alpha\lambda\alpha\text{-}\tau\acute{\alpha}\rho\beta\alpha$ (Том. 74, 70). Weigand, Ethnogr. von Makedonien 9, смѣта дветѣ имена за германски, по-точно готски, и съпоставя *-tárβα* съ герм. *thaurp* „село“. Ако и Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, Ortsnamen I, 670, да изброява цѣла редица германски мѣстни имена на *dal* и *dala*, все пакъ германскиятъ произходъ поне на $\Delta\alpha\lambda\alpha\text{-}\tau\acute{\alpha}\rho\beta\alpha$ става проблематиченъ поради дакийското лично име Τάρβος и витинското мѣстно име Τέρβος (Том. 36), които навѣрно съдържатъ индоевр. **deḡco*- „якъ, мощенъ, силенъ“ (срн. Walde 247—248). Неправдоподобна е етимологията на $\Delta\alpha\lambda\alpha\text{-}\tau\acute{\alpha}\rho\beta\alpha$, въ Трако-келтски езикови успоредици 25—27. Що се отнася до дакийското ботаническо име $\text{Βου-}\delta\acute{\alpha}\theta\lambda\alpha$, гесп. $\text{Βου-}\delta\alpha\lambda\lambda\alpha$, което привидно напomnia горното * $\delta\alpha\lambda\alpha$, вж. Kretschmer 234, Anm. 1 и Дечевъ, Трако-келтски езикови успоредици 30—31.

²⁾ Изнесенитѣ отъ Том. 30 и Дечевъ, Трако-келтски езикови успоредици, 30—31, етимологии на трак. **dala* не сж вѣроятни.

³⁾ * Bhñg -, * bhōg - като съставна частъ на лични имена у други народи, си запазва първоначалното значение „нося, донасячъ“, както става ясно между другото отъ Bechtel, Die histor. Personennamen, 447—445, подъ Φερε- , -φέρης , -φορος и отъ Justi, Iranisches Namenbuch 488 подъ *-barā*.

не съ старинното *ь* (срн. старобългар. *госѣ* отъ индоевр. **ghostis*), а съ по-сетнешното *-исъ*, *-ишь* (вж. Vasmer, Zeitschrift für slav. Philol. I 156). Сжщото би трѣбвало да се предположи и за ивообразуването **dala*, тъй като тая дума не се срѣща дори у литовцитѣ¹⁾, които стоятъ въ езиково отношение най-близо до славянитѣ. Изобщо доста вѣроятно е, че тракитѣ първоначално сж били отдѣлени отъ славянитѣ и германцитѣ чрезъ индоиранцитѣ (по-точно иранцитѣ) и итало-келтитѣ (по-точно келтитѣ) и че тепърва, следъ като последнитѣ две народностни групи сж изоставили това междинно положение, сж могли да попаднатъ въ непосредствено съседство съ ония два народа (вж. Дечевъ, Трако-келтски ез. успоредици 41).

Тъждествеността на трак. *-porus* съ слав. *-боръ* и на трак. *Δαλα-* съ слав. *ДАЛА* позволява да се изтълкуватъ нѣкои споменати по-горе имена по-правдоподобно, отколкото до сега е сторено. Тѣй напр. *Ἐπτή-πορις* и *Ἐπτή-пуρις* съответствуватъ по смисълъ на гръцкото *Ἰπτόμαχος* (за значението на *Ἐπτα-* и *Ἐπο-* вж. Дечевъ, Трако-келтски успоредици 9—10), *Παρ-δόκας* и *Παρι-σάδης* — на слав. *Бериславъ* или *Бориславъ* (за *-δόκης* = *-σάδης* вж. Kretschmer 215—216), *Βουρ-κέντιος* — на гр. *Πρωτό-μαχος* (за *-κέντιος*, *-centus* „пръвъ“ вж. Solmsen, Zeitschrift für vergl. Sprachf. XXIV 69), *Δαλά-ζελμис* и *Δαλή-ζαλις* — на гр. *Τήλ-αιδος* или *Τήλε-φάνης* (*-ζελ-μι-ς* и *ζαλι-ς* съдържа индоевр. **g'hele-* : *g'hel-* „блѣсъкъ“; срн. Boisacq 1063—1064 подъ *χλωρός*), *Δουλή-ζελμис* — на гр. *Ὀρσί-φαντος* (за значението на *Δουλή-* вж. по-горе), *Διλι-* или *Δυλύ-πορις* — на гр. *Θυή-μαχος* или *Ὀρσί-μαχος*, *Δαλαί-τραλις* — на гр. *Τηλι-κράτης* (*-тралиς* поради *Muca-traulis* у Tom. 25 трѣбва да се произведе отъ индоевр. **trau-* и да се свърже съ зенд. *taurvayeti* „наддѣлява, превъзмогва“; срн. Boisacq 959—960 и 972—937) и *Παίρι-σάλος* — на гр. *Δαμπρόμαχος* (*-сáλος* представя варианта на споменатото по-горе *-ζαλος*). Тѣй като *Deos-por*, resp. *Δίος-πουρις* съответствува на слав. *Bože-por* „борецъ на Бога, божи борецъ“ (за *deo-*, *dia-*, *diu-*, *deos-* „Богъ“ вж. Tom. 31 и Kretschmer 241, Anm. 3), то ние можемъ да изтълкуваме *Κεδρό-* или *Κεδρή-πολις*, resp. *Κετρί-πολις* като „борецъ на бога на светлината“²⁾ и *Διζά-πορις* като „борецъ на градската стена“ или „защитникъ на града“ (*Διζα-* както и *-διζος* съответствува на гр. *τεῖχος*). Освенъ това *Δорύ-πολις* навѣрно отговаря по смисълъ на гр. *Δωρί-μαχος* „борецъ съ копие“ (*Дору-* е вѣроятно тъждествено съ скр. *dāru*, гр. *δόρυ*³⁾). Дали *Ἀβρού-* въ трак. *Ἀβρού-πολις* съвпада по значение съ *Ἀβρό-* въ гр. *Ἀβρό-μαχος*, не може да се установи (вж. Kretschmer 248, Anm. 4 и Изв. на истор. друж. V 17—33).

¹⁾ Въмѣсто нея литовцитѣ иматъ *tolūs* отъ **tāl-* (вж. Berneker 171 и Walde 761).

²⁾ При това тълкуване изхождамъ отъ името на Аполона *Κανδριός*, гдето основата се явява съ назаленъ инфиксъ (срн. Дечевъ, Трако-келтски езикови успоредици 19—20), и отъ личното име *Κεδρί-ζερις* (Kalinka № 244), гдето *-ζερις* съдържа индоевр. **g'her-* „желая, копнѣя, радвамъ се“ и съответствува на *-хәрης* въ гр. *Ἑρμο-хәрης*, *Θεοхәрης* и т. п.

³⁾ Срн. Дечевъ, Трако-келтски езикови успоредици 33.

Résumé

A côté des noms propres thraces Δυτού-πορις (Kalinka, Ant. Denkm. № 34) et Μουκά-πορις (Tomaschek, Die alten Thraker II 2, 25) on trouve les mêmes avec la terminaison -βορις (*Buto-boris* chez Dobruski, Arch. Izv. 112) et Μουκά-βορις (Kalinka № 176), ce qui nous permet de rapprocher le nom propre slave *Dalibor*, *Dalebor*, *Dalabor* „celui qui combat de loin“ (en grec Τηλέμαχος) (Miklosich, Denkschr. der Wiener Akad. Bd. X 249, № 16) du nom propre thrace Δαλή-πορις (Tomaschek 30). Dans ce cas il faut admettre que l'élément -πορις, qui fait partie de nombreux noms propres thraces, provient de l'indoeuropéen **bher-* : *bhor-* „battre, frapper, creuser“ (Walde, Lat. etym. Wörterbuch² 283 s. v. ferio) et que ce mot a pris en thrace la signification „lutter, combattre“ qu'il a prise en slave, lituanien et en partie, en allemand (cf. slave *boru*, *brati* „lutter, combattre“, *branĭ* „lutte“; lituanien *barū*, *bartī* „lutter par des paroles, discuter“ et l'ancien islandais *beriask* „combattre“, *bardage* „bataille“). L'identité entre πορις et -βορις ne peut être expliquée par une contamination de l'indoeuropéen **bher-* : *bhor-* „frapper, creuser“ avec la racine de signification voisine **per-* : *por-* „transpercer, pénétrer“ (Boisacq, Dict. étym. 757) qui pourrait avoir le sens de „lutter, combattre“ étant donné que nous avons d'autres cas où les mediae sont remplacées par les tenues correspondantes (cf. Ζιπρίτης et Ζιβρίτης, Κετρί-πορις et Κεδρή-πορις, Σπάρδοκος et Σπάρτοκος chez Tomaschek 48, 44). Cela nous oblige à admettre que le thrace -poris provient de **bhoris* et qu'en thrace les mediae indoeuropéennes ne se transformaient pas en tenues, étant si faiblement articulées qu'elles pouvaient être rendues par les tenues correspondantes.

La racine **bhor-* „lutter, combattre“ apparaît en thrace aussi dans le degré bref *i* et dans le degré allongé *e*, ainsi que cela est attesté par les noms propres *Epta-perus* (RA XXXVI 309) existant à côté d'Ἐπτή-πορις (Kalinka № 34) et Βηρι-σάδης (Tomaschek 13) dont le second correspond par sa formation au slave *Berislav* ou *Borislav* (pour -σάδης de l'indoeuropéen *k'ades* voir Kretschmer 215—216). Du degré réduit **bhar-* provient le nom du héros troyen Πάρις qui est une forme contractée des noms propres formés de deux racines Παρ-δόκας de *Παρ-δόκας, Παρι-σάδης, resp. Παιρισάδης et Παιρίσαλος (Tomaschek 18) où Παιρι- représente la forme pallatalisée de Παρι- ainsi que cela est attesté également par la combinaison de Οἶσκος et Ὀσκιος (Mladenoff, Spisanie de l'acad. bulgare X, 49—51). Cependant, la racine **bher-* : *bhor-* prend quelquefois en thrace le timbre *u* comme cela est attesté par Διόσ-πουρις, Ἐπή-πουρις et Μουκά-βουρις (Izv. de la Société d'archéol. IV 276, Kalinka № 135, Sbornik du Ministère XI 77, XVI—XVII 143). Ce timbre ne peut être expliqué que par l'hypothèse qu'elle représente le degré allongé *o* de la racine **bher-* „lutter, combattre“ d'où l'on peut conclure qu'en thrace l'indoeuropéen *o* donnait *ū* resp. *u* (voir Kretschmer, 226—228).

En ce qui concerne l'élément $\Delta\alpha\lambda\eta$ - qui apparaît non seulement dans le nom propre thrace cité plus haut $\Delta\alpha\lambda\acute{\eta}\pi\omicron\rho\iota\varsigma$, mais également dans les noms thraces $\Delta\alpha\lambda\acute{\alpha}$ - $\xi\epsilon\lambda\mu\iota\varsigma$, $\Delta\alpha\lambda\acute{\eta}$ - $\xi\alpha\lambda\iota\varsigma$ et $\Delta\alpha\lambda\alpha\acute{\iota}$ - $\tau\rho\alpha\lambda\iota\varsigma$ (Tomaschek 30, Kalinka № 34) il correspond exactement au slave „*dala*“ „loin, de loin“, mot qui reste à part dans le vocabulaire indoeuropéen et représente une forme parallèle composée avec la racine du pronom démonstratif **do-* par analogie avec l'indoeuropéen **tal-* (Berneker 177—178).

Mais si la nouvelle forme **dala* „loin, de loin“ et la signification „loueur, défenseur, combattant“ de l'indoeuropéen **bhoris*, ce ne se trouve que chez les Thraces et les Slaves, cela s'explique par le voisinage des deux peuples qui ne doit pas être absolument rapporté à l'époque préindoeuropéenne, mais à une époque plus tardive. Nous sommes portés à l'admettre par le fait que chez les Slaves les noms propres formés avec *beri-*, *bori-*, *borŭ* ne sont pas aussi nombreux que chez les Thraces. En outre, la terminaison en *-is* et *iš* des noms slaves *Boris* et *Boriš* montre que le thrace $-\pi\omicron\rho\iota\varsigma$ resp. $-\beta\omicron\rho\iota\varsigma$ a passé dans cette langue à l'époque où la consonne finale *s* ne pouvait déjà plus disparaître (cf. slave *-i* de l'indoeuropéen *-is*). La même hypothèse doit être faite pour la forme nouvelle **dala* étant donné que ce mot ne se trouve pas même chez les Lettons qui, au point de vue linguistique, sont les plus voisins des Slaves

Старобългарски надписъ при с. Калугерица

Une inscription en ancien bulgare près de Kalougéritza

Два пътя водятъ отъ с. Калугерица (Шуменско) за Мадарското плато. Единиятъ върви право на югъ отъ селото презъ мѣстността *Узунъ елеме*, пресича скалитѣ, възйема по платото между *Съртъ-тепе* и *Селището*, минава по-нататъкъ източно отъ *Градътъ* и се отправя къмъ с. Кюлевча.¹⁾ Другиятъ пътъ трѣгва отъ селото почти къмъ изтокъ, пресича скалитѣ между Калугерица и Каспичанъ и достига платото съ посока къмъ с. Могила, дето се намира втората група отъ старинни паметници.²⁾ Този пътъ е по-стрѣменъ, по-мѣчно проходимъ и затова, може би, носи името *Кьочи-йолъ* (Козя пѣтека).

По тѣзи два пътя може да се достигне най-лесно и най-близо платото и откъмъ с. Абоба. Значението на първия като съединителна артерия между Плиска и крепоститѣ на Мадарското плато изтъкна още на времето К. Шкорпилъ въ форма само на едно предположение.³⁾ Днесъ, обаче, благодарение на единъ старобългарски надписъ и нѣколко новооткрити писмени знака, свързани съ тѣзи пѣтища, ние сме въ състояние да се доберемъ до известни хронологични точки изъ тѣхното минало.

Надписътъ е билъ известенъ и на К. Шкорпилъ, който го е издалъ, незадоволително прочетенъ, въ албума на „Абоба-Плиска“ (табл. ХСVII,7). Съ това непълно четене, може би, трѣбва да се обясни и обстоятелството, че Шкорпилъ не е свързалъ надписа съ пътя Кьочи-йолъ, къмъ който той въ сжщностъ се отнася.

Надписътъ се намира издълбанъ 3·5—4 м. високо на северната страна на една отвесна скала, тъкмо тамъ, дето последната е изкуствено пресѣчена на дължина 7—8 м., за да премине Кьочи-йолъ. Високото разположение на надписа, както и тѣснотата на просѣка не позволяватъ да се направи добра фотографическа снимка. Единъ отпе-

¹⁾ Отъ с. Кюлевча за платото води единъ пътъ, сѣченъ въ скалитѣ, който носи странното име „Тамбарасце“.

²⁾ За сега сж известни върху Мадарското плато следнитѣ остатъци отъ миналото: Градътъ надъ Мадарския изворъ, могилитѣ северно отъ Градътъ, по на изтокъ Селището, а около с. Могила, дето е намѣренъ единъ Омуртаговъ надписъ, сж известни едно градище и едно селище.

³⁾ Абоба—Плиска, 398.

чатъкъ на хартия също не би излѣзълъ четливъ, защото буквитѣ сж много плитки: тѣ сж просто надраскани съ острие върху мекия пѣсѣчникъ.

Въ сжщностъ ние имаме тука два надписа. Тѣ сж издълбани на две различни плоскости на скалата, почти на еднаква височина, но на около 1·5 м. единъ отъ другъ. Естеството на събитието, което е ознаменувано и самото съдържание на надписитѣ не позволяватъ да предполагаме две различни времена за издълбаването на тѣзи надписи. Въ случая трѣбва да се допусне само, че тукъ сж работили двама души съ различни инструменти. Едната ржка е дълбала буквитѣ съ по-широкъ и по-плиткъ жлебъ, т. е. съ по-тѣпо орджие. Буквитѣ на сжщинския, цѣлостния надписъ сж съ по-тънки линии, по-свежи и по-четливи отколкото първитѣ. Иначе голѣмината на буквитѣ и въ двата надписа е почти еднаква. Редоветѣ сж неправилни поради не-еднаквата височина на буквитѣ.

азъ [звѣ]но златаръ
+ звѣно ковауъ писахъ м[ѣса]и[а] апрнаѣ
заваленъ бѣ патосъ нѣ желѣзний канн (н)
желѣзна дѣлна развѣхъ †

Обр. 1.

Сжщинскитѣ надписъ (обр. 1)¹⁾ се състои отъ три реда. Той започва, както обикновено, съ кръстъ (+) и гласи:

† звѣно ковауъ писахъ м[ѣса]и[а] апрнаѣ
заваленъ бѣ патосъ нѣ желѣзний канн (н)
желѣзна дѣлна развѣхъ †

Всички букви сж ясни и добре запазени. Повредени сж само в въ звѣно и ѣ въ заваленъ.

Непосредствено надъ първия редъ на този надписъ, вѣроятно за да се поправи и поясни по-точно занятието на Звѣно ковачъ, другата ржка написала: азъ [звѣ]но златаръ. Запазено е само азъ, следъ което редътъ е повреденъ на разстояние 2—3 букви. Запазената следъ това

¹⁾ Поради мжчнодостъпността на надписа факсимилетата (обр. 1 и 2) не претендиратъ за абсолютна точностъ въ начертанието на буквитѣ. Тѣ предаватъ само приблизителния характеръ на буквитѣ. При четенето на надписа ми помагаша на самото мѣсто г. г. Проф. Г. И. Кацаровъ и Проф. Г. Фехеръ, на които изказвамъ тукъ моята благодарностъ.

сричка **но** е навѣрно окончанието на собственото име, което ще да е идентично съ името дадено въ първия редъ на сжщинския надписъ. Поради това азъ го допълвамъ **звѣно**.

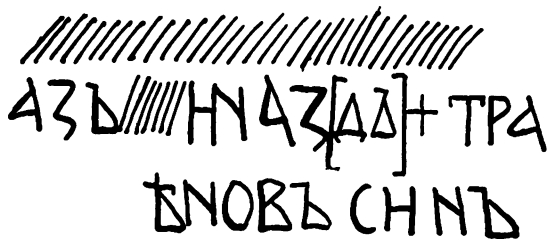
Сжщата тази ржка, която е написала **азъ звѣно златаръ** е издълбала и надписа върху дѣсната плоскостъ на скалата (обр. 2).

Тукъ се различаватъ сега само два реда букви, но изглежда, че и този надписъ е билъ по-голѣмъ, тъй като Шкорпилъ видѣлъ на времето още единъ неясенъ редъ¹⁾. Отъ запазеното сега въ този втори надписъ се чете добре **азъ**, следъ това сж изтрити 2—3 букви отъ собствено име, което продължава съ буквитѣ **нназъ**. Следъ **з** има две неясни букви.²⁾ Тукъ свършва една дума или мисълъ, защото предъ следната сричка **тра** има единъ кръстъ (+). Продължението на сричката **тра** е въ по-долния редъ, който започва малко по-навжтре. Тукъ четемъ **ѣновъ сннъ**, което може да се смѣта продължение отъ по-горе, т. е. **траѣновъ сннъ**.

Следователно въ тази частъ на надписа се споменува за едно лице, което е било активно при пресичането на скалата, защото то говори въ първо лице за себе си. И понеже знаемъ отъ цѣлостния надписъ, че само златоковачътъ Звѣно е поржчалъ да пресѣкатъ скалата, то другото лице, за което става дума въ втория надписъ, може би е самиятъ каменодѣлецъ.

И така, Калугерския надписъ ни съобщава, че тукъ имало пжтъ, който билъ заваленъ, затрупанъ, мжчно проходимъ. За да се поправи този пжтъ златоковачътъ Звѣно изсѣкълъ скалата съ железенъ клинъ и желѣзна длѣбня. Това станало презъ м. априлъ, а каменодѣлецътъ билъ синъ на нѣкой-си Траянъ.

Това събитие само за себе си не би имало за насъ никакво значение, ако тукъ не се касаше за единъ пжтъ, който се намира близо до Плиска и който води къмъ една група отъ старинни паметници, съ чието изследване се е нагърбилъ Народниятъ музей отъ две години насамъ. И понеже за тѣзи паметници ние не знаемъ почти нищо, то естествено е, че историята на пжтя, който е тѣсно свързанъ съ тѣхъ ще освѣтли отчасти и тѣхната история. Въ случая сж важни преди всичко хронологичнитѣ точки, които можемъ да извлѣчемъ отъ предлагащитѣ се данни въ разгледания по-горе надписъ. И понеже въ него не е дадена никаква по-точна дата, освенъ месеца, то всичката наша работа се

Обр. 2.

¹⁾ А боба-Плиска, Альбумъ, табл. ХСVII, 10.

²⁾ К. Шкорпилъ, ц. с., ги чете **ал**, азъ видѣхъ само **ал**, което може да бжде и **дъ**.

свежда само къмъ правилното датиране на надписа въз основа на неговитѣ фонетични, морфологични и палеографски особености.

Преди това, обаче, нека се върнемъ още веднажъ върху съдържанието на надписа. Въ думитѣ **заваленъ бѣ платосъ** е употребена членувана форма съ характерната за Шуменския говоръ *о*-вокализация на члена.¹⁾ При това тукъ мѣстоимението **съ** е запазило още твърде добре своето показателно значение и означава въ случая *този пжтъ*.

Следователно въ надписа се говори за единъ *известенъ, сѣществуващъ отъ по-рано пжтъ*, който е билъ само мжчно проходимъ и се е нуждаелъ отъ поправка.

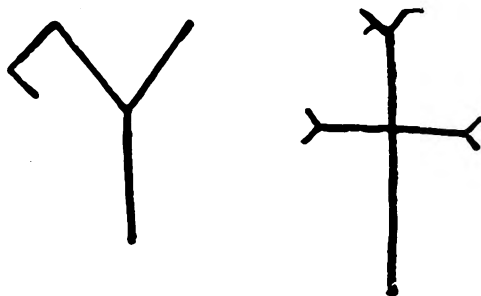
За щастие, намъ се удаде да намѣримъ не само самия по-старъ, *заваленъ пжтъ*, но и известни белези, които позволяватъ да отнесемъ този пжтъ още къмъ най-старата българска епоха, като го свържемъ по такъвъ начинъ и съ близката столица Плиска.

Стариятъ, *завалениятъ* тукъ пжтъ, чиито следи личатъ и до сега, е обикалялъ пресѣчената скала на около 3—4 м. по-насеверъ и по-надолу отъ сегашния пжтъ.

Следователно, ние трѣбва да си представимъ ситуацията по следния начинъ: Тъкмо на това мѣсто, дето е сега надписътъ, отвестнитѣ скали на платото сж образували по ската единъ скаленъ езикъ съ посока къмъ северъ. Стариятъ пжтъ, който е излизалъ отъ Плиска, е минавалъ презъ с. Калугерица и е възѣмалъ къмъ изтокъ по ската докато достигне казания скаленъ езикъ.

Тукъ пжтътъ е трѣбвало да обиколи скалата откъмъ северната ѣ страна и тъкмо това мѣсто е било най-трудното за минаване.

Тукъ именно, върху скалата, въ дѣсно отъ пжтя, т. е. на края на езика, се разпознаватъ два знака (обр. 3), които свидетелствуватъ по единъ безспоренъ начинъ за дълбоката древностъ на пжтя, тъй като тѣ сж аналогични съ знацитѣ, намѣрени по-рано въ Плиска, а презъ лѣтото 1925—26 г. — и въ Мадара. Ние не можемъ да се съмняваме, че тѣзи знаци се отнасятъ именно къмъ стария пжтъ не само защото тѣ сж непосредствено свързани съ него, но и затова, че ние познаваме и на друго мѣсто подобни старобългарски знаци, които се

Обр. 3.

¹⁾ Сега се употребява *о* въ членната форма за твърди (-ѣ) и меки (-ѣ) основи: *крако*, *коно*. Споредъ Милетичъ, процесътъ започналъ най-напредъ съ ударенитѣ форми и то твърде рано, преди *ѣ* и *ѣ* да сж се изравнили по гласежъ. Членътъ *о* за мекитѣ основи билъ по-късно явление, образувано по аналогия на твърдитѣ основи. Срв. Милетичъ, *Das Ostbulgarische*, 71.

Струва ми се, че нашиятъ случай иде да коригира мнението на Милетича, защото *о* въ *латосъ* показва, че тукъ имаме едно твърде ранно изравняване на ероветѣ, чиято вокализация е започнала телѣрва следъ този процесъ.

намиратъ сжщо така въ близко отношение къмъ пжтъ, който сжщо е сѣченъ въ скала. Това сж знацитѣ (обр. 4), които личатъ на скалата, пресѣчена отъ споменатия вече по-горе пжтъ южно отъ с. Калугерица презъ мѣстността Узунъ елеме. Това е, струва ми се, една твърде важна група отъ писмени знаци, първитѣ три отъ които познаваме вече по отдѣлно отъ Плиска. Явно е, че съ тази група знаци е изразено едно понятие, което се отнася до пжтя, което обаче остава за сега скрито за насъ. Важното, което трѣбва да се изтъкне въ случая е, че не може да бжде съвършено случайно съчетанието между писменитѣ знаци и двата пжтя. И понеже тѣзи знаци наподобяватъ на старобългарскитѣ белези въ Плиска и Мадара отъ една страна, а отъ друга — понеже въпроснитѣ два пжтя водятъ къмъ Плиска и други старобългарски паметници върху платото (Омуртаговиятъ надписъ отъ с. Могила), то ние трѣбва да извадимъ отъ всичко това две заключения: 1) Двата пжтя, за които става тукъ дума, сж направени и сж работѣли още въ старобългарско време и 2) Старитѣ българи сж имали обичай да отбелязватъ по скалитѣ край пжтищата не съ своитѣ официални (грѣцки), а съ народнитѣ писмени знаци известни заклинания, формули или нѣщо подобно, което е било въ връзка съ пжтя или вѣрванията за него.

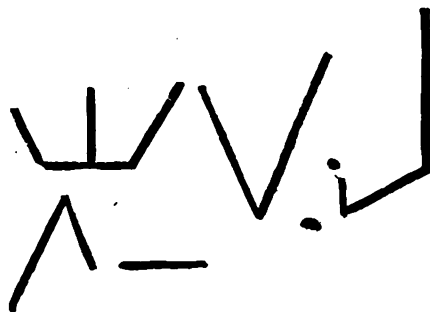
Установявайки по този начинъ първитѣ хронологични точки за двата пжтя при с. Калугерица, азъ се повръщамъ отново къмъ Кьочи-йолъ, за да проследя неговата история възъ основа на славянския надписъ.

И така, тукъ покрай издадения по ската скаленъ езикъ е минавалъ стариятъ пжтъ, доста труденъ и скалистъ. Дълги години дори и следъ западането на Плиска този пжтъ е затруднявалъ съобщенията и ето, — намѣрилъ се нѣкой-си златоковачъ Звѣно, който улеснилъ населението като пресѣкълъ скалата и направилъ малъкъ вариантъ на стария пжтъ. За този именно вариантъ и просѣкъ се говори въ надписа, а за приблизителната дата на това събитие ни даватъ сведения само езиковитѣ и палеографски особености на този надписъ.

Въ случая ние имаме работа съ единъ паметникъ, който носи всички белези на доста архаиченъ сръднобългарски езикъ. Заслужава да бждатъ изтъкнати следнитѣ особености:

1. **ѣ** и **ь** се употрѣбаватъ доста правилно, освенъ въ думата **патосъ**, дето трѣбва да очакваме съ **ь**.

2. На три мѣста вмѣсто **ж** стои **л**, но не по закона за сръднобългарската замѣна на носовкитѣ. Въ **патосъ**, **желѣзна** и **длѣзна** намираме **л** вм. **ж** следъ твърди гласни, едно явление, което се срѣща

Обр. 4.

единично и въ книжовнитѣ паметници¹⁾ и което тукъ е може би не толкова на фонетична, колкото на графична основа.²⁾

3. ж се срѣща само единъ пжтъ въ адверзатива нж, което е свойствено на по-къснитѣ паметници, но се явява още въ XIII в. напр. въ Болонския псалтирь.³⁾

4 Интересни сж стегнатитѣ форми за Instr. Sg. Fem., каквито намираме още въ Зографското евангелие и Супрасълския ржкописъ: **мсиж ржунѣж**; **гораштж любовѣж**, а сжщо така и въ сръднобългарскитѣ паметници (Добромирово еванг., Македонски праксапостолъ, Болонски псалтирь и пр.)

5. Окончанията на Instr. Sg. Masc. въ **железни клин** не сж дадени, но навѣрно сж били означени съ по едно надредно **м**, което сега се е заличило. Иначе тѣзи форми безъ всѣкакъвъ предлогъ сж немислими за старобългарския езикъ.

6. Въ лексикално отношение надписътъ обръща внимание съ думитѣ **звѣно** и **дѣбна**, отъ които само втората е запазена въ народния говоръ съ значение на инструментъ — чукъ, съ който се набиватъ клинове.

Като се взематъ подъ внимание всички тѣзи фонетични и морфологични особености на надписа и като се прибавятъ къмъ тѣхъ и даннитѣ, които ни дава въ случая палеографията, ние ще можемъ да опредѣлимъ за този паметникъ като една приблизителна и най-възможна епоха времето между XII и XIII в.

По такъвъ начинъ ние добиваме още една хронологична точка въ историята на занимаващия ни пжтъ, а заедно съ това и въ историята на паметницитѣ върху платото.

Сега двата пжтя — Кьочи-йолъ и онзи презъ Узунъ елеме — обслужватъ населението на Калугерица само въ свличане на дърва. За дърварски пжтища, обаче, не се пресичатъ цѣли скали и не се съчиняватъ тържествени надписи. Ето защо, колкото и оскѣдни, все пакъ косвенитѣ сведения които ни даватъ тѣзи пжтища, свидетелствуватъ, че тамъ горе на платото е цѣвтѣлъ въ миналото презъ две различни епохи единъ интензивенъ животъ, който е продължавалъ непрекъснато чакъ до самото турско нашествие.

Résumé

Une inscription slave en ancien bulgare et quelques signes taillés dans les rochers, qui bordent les deux routes conduisant du village

¹⁾ Капринскиеве Евангелие отъ XIII — XIV в.: **вннать**. Григоровичевъ псалтирь: **сѣсѣдъ**, **застѣпникъ**, **патим**.

²⁾ Нѣкои старобългарски паметници употребяватъ само **ж** подъ влияние на глаголскитѣ знаци за носовкитѣ. Срв. V o n d r à k, Altkirchenslav. Gram., 147.

³⁾ Щепкинъ, Болонская псалтирь, 161.

de Kalouguéritza (arr. de Choumen) au plateau de Madara, permettent de suivre l'histoire de ces routes et en même temps d'éclaircir le passé des vestiges anciens de ce plateau. Les deux routes ont été tracées déjà à l'époque des anciens Bulgares, ce qui est attesté par les signes taillés dans les rochers avoisinants, semblables à ceux que l'on trouve sur les constructions d'Aboba et de Madara. Ces signes (fig. 3 et 4) représenteraient une formule magique ou quelque chose de semblable et auraient quelque rapport avec la route ou avec les croyances qui y sont liées. Ces deux routes reliaient Pliska avec le plateau de Madara. L'une de ces routes a servi et plus tard, au du XIIIe siècle, ce qui est attesté par l'inscription slave, publiée à la page 320 et 321 (fig. 1 et 2).

Южна България следъ смъртта на Иванъ Асеня II и регинскиятъ миръ

La Bulgarie du sud après la mort d'Ivan Assène II

Следъ възстановяването на българската държава отъ братята Петра и Асеня въ 1186—1187 г., властта на българския царь бѣ закрѣпена отново въ южно-българскитѣ земи при Калояна (1197—1207), а окончателно тѣ били присъединени къмъ царството отъ царь Иванъ Асеня II (1218—1241) следъ победата при Клокотница въ 1230 г. Обаче следъ смъртта на тоя великъ български господарь сѣдбата на южно-българскитѣ области става твърде промѣнлива.

Още при сина и приѣмника на Иванъ Асеня II, царь Коломанъ I (1241—1246), тогавашниятъ никейски императоръ Иванъ Дука Ватаци (1222—1254), промѣквайки се отъ Галиполския полуостровъ къмъ Солунъ съ цель, ако не да унищожи, то поне да подчини подъ властта си все още именуващия се императоръ Ивана Ангелъ, сина на слѣпия Теодора Комнинъ, преминалъ презъ българскитѣ владения между долнитѣ течения на р. р. Марица, Места и Струма, безъ да прояви обаче каквато и да била враждебностъ къмъ крепоститѣ-градове, които признавали властта на българския царь. Това поведение на Ивана Ватаци къмъ България ще трѣбва да се обясни съ това, че той не е знаелъ още за вжтрешнитѣ борби въ Търново за и около престола. Обаче, щомъ се научилъ за насилствената смъртъ на Коломана I и за неустойчивото положение на новия царь-дете Михаила II Асень (1246—1256), Иванъ Ватаци, който въ това време се намиралъ въ мѣнастиря Вирось (Βῆρος при днеш. Фере), още въ сѣщата 1246 година предприелъ систематично завладяване на южно-българскитѣ области и не толкова съ орѣжие, колкото съ усилені агитации срѣдъ населението противъ българитѣ и тѣхния царь-дете. По такъвъ начинъ били завзети Сѣръ, Мелникъ и други крепости въ юго-западна България. Тогавъ и по сѣщия начинъ въ течение само на нѣколко седмици безъ всѣкакъвъ отпоръ преминала подъ властта на Никея цѣлата Родопска страна съ Стенимахось (Στενίμαχος днеш. Станимака) и Цеписката областъ (дн. Чепинско), така че границата между България и Никея оттогава станала р. Ебросъ, която вече въ това време се наричала съ българското име *Марица*.¹⁾

¹⁾ G. Acropolita, ed. Aug. Heisenberg. München 1903, p. 78, 14—25.— За рѣка Ебросъ сѣщиятъ Г. Акрополита казва: *ποταμός, ἐν Μαρίτζαν ὁ πολὺς κατὰ νομᾶς λαός* (ib. p. 51, 18). Това е най-старото известие, гдето се споменува името Марица.

Правителството на царь Михаила II Асень не било въ състояние да окаже нито най-малка съпротива, защото тъкмо въ това време привърженицитѣ на царица Ирина, майката на младия царь, гледали само да закрепятъ властѣта въ рѣцетѣ си съ позволени и непозволени срѣдства. И поради това то било принудено да склучи миренъ договоръ съ никейския императоръ на условие, че той ще се задоволи съ това, което дотогава билъ завзелъ и да не отива по-нататѣкъ; впрочемъ тоя миръ се налагалъ на българитѣ поради голѣмата опасностъ, съ която заплашвали маджаритѣ отъ северъ. Разбира се, тия безбойни териториални загуби българитѣ не могли да забравятъ, но, докато билъ живъ Иванъ Ватаци, който бѣ успѣлъ да прокара и дакрепи властѣта си и въ Солунъ, и въ Македония, и въ Епиръ, тѣ не могли да предприематъ нищо за освобождението на тия български земи. Само следъ въцаряването на неговия синъ и приемникъ Теодора II Ласкарисъ (1254—1258) Махаилъ II Асень се решилъ да си отвоюва обратно изгубенитѣ владения въ Тракия и Македония и да отмъсти на никейцитѣ за тѣхната коварна постѣпка при покачването му на престола.

Като искалъ да използва болезненото състояние на императора — своя зетъ (Теодоръ II билъ жененъ за дъщерята на Иванъ Асеня II, Елена) и това, че въ западнитѣ никейски владения нѣмало много струпани войски, царь Михалъ II, щомъ се научилъ за смъртъта на Ивана Ватаци (1254), веднага преминалъ Стара-планина и, като миналъ р. Марица, влѣзълъ въ родопската областъ и завладѣлъ безъ голѣмъ трудъ много крепости. Тукъ главно помогнало на българския царь, споредъ думитѣ на Георгия Акрополита, съвремененъ византийски историкъ, това обстоятелство, че *„понеже тамшнитѣ жители били българи, тѣ на драго сърдце преминавали на страна на своитѣ единоплеменници, като сваляли игото на чуждоплеменницитѣ“*. А ония крепости, въ които били поставени ромейски гарнизони, бидейки не въ състояние да противостоятъ при такива обстоятелства, покорявали се на българитѣ: едни отъ тия гарнизони били обхванати отъ ужасъ и, предавайки крепоститѣ, получавали срещу това свобода да се върнатъ въ отечеството си; други, поради внезапното нахлуване на българитѣ, не могли да измислятъ нищо за своя защита и се впускали да бѣгатъ, като оставяли крепоститѣ безъ отбранители; трети пъкъ, понеже отбраната на крепостѣта се проточила твърде дълго, изморени били вече и отъ продължителността на времето. По тоя начинъ били завзети крепоститѣ Стенимахосъ, Перушица (Περύσιζα), Кричимъ (Κρυτζίμος), Цепина (Τζέπεινα надъ с. Дорково — Метеха) и всички крепости въ родопската областъ — Ахридъ (Ἀχρίδος) съ изключение на кр. Мниакъ (Μνείακος старобъл. Мънякъ), която ромейтѣ сполучили да удържатъ въ рѣцетѣ си; освенъ това подчинили се на българитѣ Устра (Οὔστρα — Остра?), Перперакий (Περπεράκιον), Кривусъ (Κρυβός — Криво) и близкиятъ до Одринъ Ефраимъ (Εφραίμ).¹⁾ Едновременно и цѣла юго-западна България — днеш.

¹⁾ А х р и д ъ, Ἀχρίδος — областъ по срѣдня и долня Арда, може би, споредъ Иречека, е днешната покрайнина Султанъ-ери (Мжстанлийско, а може би Кърджалийско). На с. тя

Македония, така сжщо отново преминала подъ властѣта на българския царь.¹⁾

Известието за навлизането на българитѣ и за тѣхнитѣ успѣхи въ Тракия силно разтревожило младия императоръ и особено изплашило неговитѣ приближени, защото „*тѣ знаели, пише Г. Акрополитъ, че по-гольмата частъ отъ западнитѣ области* (т. е. отъ европейскитѣ владения на никейцитѣ) *населявали българи и че тия области много отдавна се отцепили отъ ромеитѣ* (при образуването на второто царство) *и само малко преди това се бѣха покорили на императоръ Ивана (Ватаци); но тая покорностъ не бѣ още успѣла да закрепне, и тѣ винаги били тайно враждебни на ромеитѣ*“.²⁾ Подъ влиянието на това мнение отъ една страна, а отъ друга — на голѣмитѣ успѣхи на българитѣ, нѣкои близки на императора му съветвали, какво „сѣвсемъ нѣмало нужда той да отива на западъ (т. е. въ Европа), че тамошнитѣ области се намирали въ сѣвсемъ лошо състояние, така че почти нѣмало възможностъ да се поправи работата, а пѣкъ настѣпващата зима пречила да се събере голѣма войска“. Освенъ това, казвали тѣ, „ако императорътъ трѣгне въ походъ и не извърши нищо достойно за своята слава и име, то той не само ще закрепи за враговетѣ това, което тѣ сж вече завоювали, но още ще изгуби и това, което е останало, а това ще докара значително усилване на неприятеля, а на ромеитѣ, напротивъ, — силно ослабване“.³⁾ Противъ това мнение възстаналъ тогавашниятъ великъ domestikъ Георги Музалонъ, който се ползувалъ отъ особеното разположение на императора; той не само доказвалъ, че последниятъ трѣба да предприеме походъ противъ българитѣ, но и настоявалъ, че всичко, което принадлежало на никейското царство, или поне по-гольмата частъ отъ него да се не остави въ ржцетѣ на неприятеля. Мнението на Георги Музалона, подържано отъ младитѣ пѣлководци и особено отъ младия императоръ, който не искалъ съ такова безчестие да се почнѣло управлението му, надвило. Събрана била, доколкото било възможно, доста голѣма армия и, безъ да гледа

се простира до Станимашко, на из. до Черномѣнъ (сег. Черменъ) и близо до Одринъ, а на ю.-из. до околноститѣ на Димотика. Ефраимъ се намиралъ 5 дни отъ Одринъ, вѣроятно при днш. с. Евремкой при долна Арда; Мѣнякъ — два дни на западъ стъ Евремкой пакъ въ долината на Арда; Перперакионъ западно отъ Евремкой на дѣсния брѣгъ на р. Перперекъ-дере, лѣвъ притокъ на Арда; Остра — между Мѣнякъ и Перперакионъ, и Кривусъ — между Перперакионъ и Ефраимъ — Вж. К. Иречекъ, Княжество България, II, стр. 393—395. — Хр. Милевъ, Карта на търновското царство, Пловдивъ 1909, стр. 11 и самата карта, дѣто той по-инакъ поставя тия крепости: отъ Черменъ на западъ Ефремъ, Остра, Криво между Ефремъ ю.-из. и Остра; Перперакионъ на з. отъ Остра, а Мѣнякъ на ю. отъ Перперакионъ на лѣвия брѣгъ на Арда.

¹⁾ Acropolita, ib. cap. 54, p. 107, 4—108, 20. — N. Gregoras, ed. Вop. vol. I, p. 55, 23—56, 2, за тоя походъ на царъ Михаила II Асень съобщава само накратко следното: „Управителтъ (δ ἄρχων) на българитѣ, като чулъ, че императорътъ (Ив. Ватаци) умрѣлъ, веднага решилъ да наруши сключения съ него договоръ и почналъ да прави чести нахлувания върху ромейскитѣ градчета въ Тракия, така че не малко отъ ония, които се намиратъ около планина Родопъ, покорилъ подъ властѣта си“.

²⁾ Acropolita, ib. стр. 54, p. 108, 20—109, 5.

³⁾ Ibidem, cap. 55, p. 110, 3—17.

на зимното време, Теодоръ II Ласкарисъ преминалъ Хелеспонтъ (днеш. Дарданели) и въ едно кжсо време пристигналъ въ Одринъ.¹⁾

Когато на следния день императорътъ потеглилъ отъ града въ походъ, единъ българинъ — съгледвачъ, доколкото му позволявали силитъ, бързо дошълъ въ лагера на царь Михаила, който се билъ разположилъ недалечъ отъ Марица, и му обадилъ, че императорътъ се приближава съ войска и че трѣбва да очаква наскоро нападение. При всичко че тоя българинъ съ клетва увѣрявалъ истиността на своето известие, обаче царь Михаилъ не напусналъ лагера си, но и не се приготвилъ да посрещне нападението, а чакалъ да узнае по-точно доколко тоя слухъ е достовѣренъ. Между това българскитъ предни отреди били нападнати неочаквано отъ ромеитъ, разбити съвсемъ и само една частъ отъ тѣхъ сполучила да избѣга. Тая случка произвела страшна паника въ българския лагерь; безъ да разпитатъ, каква била работата, българитъ начело съ царь Михаила се метнали на конетъ си и посрѣдъ нощъ избѣгали навжтре въ българска територия, преди да влѣзатъ въ бой. „Презъ времето на това бѣгство, забелязва Г. Акрополитъ, тѣ (българитъ) си издраскали лицата по голитъ клончета на дърветата, които ги удряли по лицето; и самъ българинътъ (т. е. царь Михаилъ) изпиталъ на себе си тая неприятностъ, а нѣкои безъ горнитъ си дрехи се хвърлили на конетъ си и се впуснали да бѣгатъ“. На сутринята, когато никейцитъ не намѣрили никого на мѣстото на българския лагерь, Теодоръ II Ласкарисъ потеглилъ право за Веррея (старобълг. Боруй, сег. Стара Загора), която той превзелъ безъ особени мжнотии, „защото цѣлата ѝ стена била повредена и имала много брешове още отъ времето на българското завоеване (при Асеня I Стари), макаръ жителитъ да я укрепявали съ лозови чукани и съ ритли отъ коля“ (*καμάξι καὶ τοῖς ἐξ ἀμάξων ξύλοις*). Отъ Веррея императорътъ почналъ вече да мисли за по-нататъшното навлизане въ българскитъ области и дори за походъ отвждъ Стара-планина, но суровата и многоснѣжна зима побъркала на плана му. Той се задоволилъ само съ това, че, следъ като заграбилъ цѣлия запасъ отъ храни и опустошилъ града, всички мжже, жени и дѣца, овце и крави и изобщо всичко движимо изпратилъ въ Одринъ.²⁾

Отъ Одринъ императорътъ изпратилъ свои войски да завзематъ крепоститъ въ областта Ахридъ въ центъра на Родопитъ. Всички почти крепости били лесно завоевани съ помощта на машини и стенобойни орждия, защото „българитъ, щомъ виждали враговетъ или забелязвали тѣхнитъ воинствени приготовления, веднага напускали крепостта безъ всѣкакъвъ отпоръ“. Самъ Теодоръ Ласкарисъ потеглилъ къмъ по-важнитъ крепости на северния склонъ на Родопитъ. Въ кжсо време той успѣлъ отново да завоюва Перушица, Станимака, Кричимъ и всички други укрепени мѣста; само кр. Цепина той не можилъ да завладѣе,

¹⁾ Ibidem, p. 110, 17—111, 8.

²⁾ Ibidem, cap. 56, p. 111, 9—139, 9.

едно, поради силния отпоръ, който той срещналъ отъ страна на защитниците ѝ, и друго, поради суровата зима, презъ времето на която той нищо не можилъ да направи. Но, щомъ пукнала пролѣтъта, двама полководци, Алексей Стратигопулъ и Константинъ Торникъ, получили заповѣдъ да се явятъ отъ Сѣръ съ войска на помощъ при Цепина. Но тѣ, безъ да срещнатъ не само отпоръ, но и хора, когато минавали планинитѣ (родопски) и чули нѣкакви-си неопредѣлени гласове и шумъ, и звукове отъ рогове, веднага потеглили назадъ въ бѣгство, „като оставили, пише Г. Акрополитъ, на българскитѣ овчари и свинопаси цѣлия фуражъ и много коне“. Тѣ били отново изпратени отъ императора къмъ Цепина, но и тоя пѣтъ нищо не могли да извършатъ.¹⁾

Теодоръ II Ласкарисъ, заетъ въ това време съ възстанието въ Мелникъ, не можилъ да помогне на войскитѣ си при Цепина, а следъ усмирението на това възстание той поискалъ да възстанови властта си въ Македония и, като миналъ презъ Воденъ, Прилѣпъ, Велесъ и презъ Невстаполь—Овче поле се върналъ въ Сѣръ, а оттамъ презъ Димотика въ Одринъ.²⁾ При всичко че императорътъ сполучилъ да отвоюва почти всички завзети отъ българитѣ крепости, той обаче не можилъ да се примири съ мисълта, че въ рѣцетѣ на българитѣ оставали все още две крепости: една незначителна въ областта Ахридъ на име Патъмъ (Πάτμος), а „другата Цепина, твърде важна, построена на онова мѣсто, гдето се съединяватъ дветѣ най-важни планини Хемъ и Родопи, а между тѣхъ тече Марица“. Затова Теодоръ Ласкарисъ решилъ да довърши завоеванията си съ присъединението и на тия крепости къмъ своитѣ владения въ Европа и особено на Цепина.³⁾

Следъ като войскитѣ му си отпочинали въ Одринъ, Теодоръ II отново ги повелъ къмъ Родопитѣ, безъ да гледа на настѣпващата лоша есенъ. Но настаналиятъ внезапно студъ и падналиятъ дълбокъ снѣгъ, а сѣщо и другитѣ лишения, които търпѣла неговата армия, не му позволили да отиде по-нататкъ отъ Макроливада (сег. Узунджова). Тукъ мнозина отъ военачалникитѣ му го съветвали да се върне въ Одринъ, но императорътъ намѣрилъ, че по-добре ще бѣде, ако отиде въ Станимака, която се намирала на еднакво разстояние съ Одринъ отъ Макроливада, и тамъ да прекара зимата, понеже въ тоя градъ винаги ще може да си набави храна. Императорътъ пристигналъ въ Станимака и, следъ като нахранилъ войската си, потеглилъ право къмъ Цепина. По пѣтя той се отбилъ въ Баткунъ (Βατκοῦνιον), гдето снабдилъ войницитѣ си съ достатъчно храна, която да стигне за много дни. Оттука той изпратилъ да огледатъ мѣстността и да се намѣри удобенъ и добъръ проходъ. Но, при всичко че началникътъ на разузнавателния отредъ го увѣрилъ, какво намѣрилъ много удобенъ пѣтъ, императорътъ не можилъ да постигне цѣльта си: голѣмиятъ студъ и голо-

¹⁾ Ibidem, cap. 57. p. 113, 10—114, 19.

²⁾ Ibidem, cap. 58 et 59, p. 114, 20—119, s.

³⁾ Ibidem, cap. 59, p. 119, 9—22.

ледица не позволявали на войската да се движи спокойно и свободно; затова, когато узналъ, че и крепостта е недостъпна за обсада, той заповѣдалъ войската да отстъпи къмъ Баткунъ, отгдето на третия день самъ императорътъ потеглилъ обратно съ цѣлата си войска и презъ Одринъ пристигналъ въ Димотика. Тукъ той оставилъ значителенъ отредъ, като заповѣдалъ на пълководцитъ всѣкакъ да избѣгватъ сблъсквания съ българитъ; дори ако последнитъ въ съюзъ съ скититъ (куманитъ), както се чувало по-рано, нахълтатъ въ никейскитъ владения и почнатъ да опустошаватъ, тѣ да не напушатъ своитъ позиции около Димотика; само ако се покажелъ съвсемъ незначителенъ отредъ въ страната, тогава имъ се позволявало смѣло да направятъ настѣпателно движение. Като направилъ тия разпоредби, Теодоръ II Ласкарисъ презъ Лампсакъ се завърналъ въ резиденцията си Нимфея.¹⁾

Новитъ успѣхи на никейския императоръ поставили българитъ въ стѣснено положение: очакванията на Михаила II Асенъ не се оправдали; за него било повече отъ ясно, че войната съ Никея не е свършена и че при враждебнитъ отношения съ Маджарско би могла да доведе до печални резултати. Поради това на българския царъ и на неговото правителство се налагало часъ по-скоро да изгладятъ своитъ отношения съ маджарския кралъ. И наистина, следъ августъ 1255 г. отношенията между България и Маджарско се измѣнили отъ враждебни на близки и приятелски. Това споразумение и сближение станало къмъ края на 1255 г. при посрѣдството на руския князь-бѣжанецъ Ростислава Михайловичъ, синъ на черниговския князь св. Михаила Всеволодовичъ, който билъ избѣгалъ въ Маджарско следъ мъченическата смъртъ на баща си при татаритъ. Маджарскиятъ кралъ Бела IV (1230—1270) го приелъ на драго сърдце и го оженилъ дори за дъщеря си Анна (въ 1243 г.), като го поставилъ управителъ на Славония, а по-сетне (1254) и за пръвъ банъ на Мачва, областъ между р. р. Сава и Дрина и пл. Цера. Това сближение е станало, както изглежда, съ териториални отстъпки за смѣтка на българскитъ северо-западни области, защото както браничевската областъ, тѣй и бѣлградската около това време влизали въ владенията на Ростислава, съ други думи, тия двѣ български области били формално отстъпени, ако не непосредно на маджарския кралъ, то на неговия васалъ Ростиславъ, който се ползувалъ съ известна самостоятелност. Освенъ това сближението на дветъ държави било скрепено и съ брака на младия, тогава 16—17 годишенъ, Михаил II Асенъ съ внучката на маджарския кралъ и дъщеря на Ростислава Мария, сжщо малолѣтна — на 12 години.²⁾

Като се обезпечилъ по тоя начинъ съ безопасностъ откъмъ северо-западъ, Михаилъ II Асенъ, надѣвайки се, може би, на помощъ отъ

¹⁾ Ibidem, cap. 59, p. 119, 22—124, 24.

²⁾ П. Николъвъ, Българо-унгарски отношения отъ 1257—1277 година. София 1919, стр. 57—62.

Ростислава (респек. отъ маджаритѣ), решилъ отново да почне войната съ никейцитѣ. Когато се научилъ, че Теодоръ II Ласкарисъ си отишълъ въ Мала Азия, царь Михаилъ II незабавно повикалъ на помощ скититѣ, т. е. куманитѣ¹⁾ и събраната веднага доста голѣма армия — само броятъ на куманитѣ възлизалъ до четири хиляди — изпратилъ въ тракийскитѣ области по грабежъ и да плашатъ никейцитѣ. Куманитѣ, като се спуснали покрай Одринъ, почнали да грабятъ и опустошаватъ околноститѣ на Димотика, чрезъ което предизвикали никейцитѣ. Оставенитѣ при последната крепостъ никейски полководци не изпълнили заповѣдта на своя императоръ. Тѣ излѣзли противъ нахлулитѣ кумани, но били съвсемъ разбити, взети въ пленъ и отпосле продадени на българитѣ. Известieto за нападението на българитѣ въ съюзъ съ куманитѣ къмъ Одринъ и Димотика силно изплашило Теодора II Ласкариса, който веднага почналъ да се готви за новъ походъ противъ България. Презъ зимата 1255/56 год. императорътъ сполучилъ да осигури източнитѣ граници на царството си съ безопасностъ и да събере голѣма армия. Споредъ думитѣ на Г. Акрополита, той въоръжилъ не само ония, които били на военна служба, но и такива, които никога не сж служили въ войската; той дори повелъ въ походъ и своитѣ ловджии. Обаче печалнитѣ резултати отъ нахлуването на куманитѣ ускорили самия походъ. Щомъ пукнала пролѣтъта 1256 г. той незабавно преминалъ Хелеспонтъ (Дарданелитѣ) и потеглилъ направо противъ куманитѣ, които опустошавали въ това време страната около Виза. Но императорътъ не можилъ да имъ отмѣсти, защото тѣ, вѣрни на своята тактика, избѣгали своевременно на бързитѣ си коне. Тогава императорътъ се оттеглилъ и се разположилъ на лагеръ при р. *Регина* (περὶ τὸν ποταμὸν, ὃς Ῥηγίνα καλεῖται, ант. Ergines, сег. Еркене), гдето останалъ да чака, за да се съсрѣдоточи огромната му армия, и следъ това съ всички сили да нападне България.²⁾

Между това царь Михаилъ II Асень, изплашенъ отъ огромната армия на никейския императоръ, а сжщо и отъ намѣрението му, като предчувствувалъ, че не ще бжде въ състояние да устои срещу силитѣ на никейцитѣ, решилъ съ предложение за миръ да предупреди неизбежната катастрофа. Какво било положението на българския царь въ дадения моментъ, може да се види отъ следнитѣ думи на визант. историкъ отъ XIV вѣкъ Никифора Григора: „Управительтъ (ὁ ἄρχων) на българитѣ, когато чулъ за тежкия походъ на императора, почналъ да измъчва сърдцето си съ голѣми страхове и непрестанно да се хвърля отъ една мисль на друга. Да разреши работата съ война било за него неудобно и съвсемъ невъзможно, 1) поради това, че той нѣмалъ достатъчно войска, която би могла да противопостави на такова множество

¹⁾ Че тукъ подъ „скити“ трѣба да се разбираатъ куманитѣ, а не татаритѣ, личи отъ това, че у Г. Акрополита последнитѣ сж известни подъ името *ταχάριοι*, *τάχαροι* и се строго различаватъ отъ скититѣ или куманитѣ. Вж. п. т. стр. 67—71, 119, 125, 136—137. 144 и 157.

²⁾ Acropolita, ib., p. 124, 25—126, 28. — Gregoras, ib. p. 56, 4—13.

неприятели, снабдено съ тежко и блѣскаво въоръжение, и 2) защото виждалъ, че императорътъ билъ младъ човѣкъ, въодушевенъ отъ жажда за слава, и се стреми енергически къмъ осъществението на своитѣ планове. Поради това той намѣрилъ за необходимо да възобнови предишния договоръ“. Споредъ сѣщия историкъ, царь Михаилъ се надѣвалъ, че лесно ще може да убеди императора да се примириятъ, едно, защото му билъ близъкъ роднина — шурия, и друго, защото новата измѣна на епирския деспотъ Михаила II го принуждавала, колкото било възможно по-скоро, да замине на западъ и да тури край на деспотовото своеволие.¹⁾ И наистина, надеждитѣ на българския царь се напълно оправдали.

Преговоритѣ Михаилъ II Асенъ решилъ да поведе при посрѣдството на своя тъсть, княза Ростислава, зетя на маджарския кралъ.²⁾ Затова той изпратилъ по-рано при императора пратеници, които да уредятъ предварително пристигането на Ростислава вънъ отъ всѣкакви опасности и последниятъ да бжде приетъ съ честь отъ императора. Така и станало. Теодоръ II Ласкарисъ приелъ пристигналия Ростиславъ твърде ласкаво и оказалъ подобаващитѣ почести както нему лично, тъй и на неговата свита, която състояла отъ „велможитѣ на българския народъ“ (οἱ προύχοντες λαοῦ τοῦ Βουλγαρικῆς). Мирътъ билъ сключенъ и законно билъ скрепенъ съ клетви отъ страна на императора и на Ростислава, който произнесълъ клетва за себе си и за своя зеть, българския царь.³⁾ Ето какъ описва самъ Теодоръ II Ласкарисъ въ своето окръжно послание, изпратено по случай сключването на тоя договоръ, по кой начинъ били водени преговоритѣ: „въ началото на исканията бѣ казано за взимане и даване на пари (т. е. контрибуция била поставена първоначално), защото царското съкровище (τὸ βασιλεῖον — фискътъ) по божия воля се грижи обикновено да представя голѣми искания спрямо противниците. Обаче молбата на ловкия мжжъ къмъ моето царство принуди го да замълчи за тѣхъ; защото привлича, силно желание, особено беседата и молбата на мжжа привлича бащиното любовно чувство къмъ съгласие, именно, защото рускиятъ князь (ὁ τῶν Ῥώσων ἄρχων), следъ като се закълна, наистина, нарече моето царство баща и господарь на всичко негово. Но поради молбитѣ на тогова и на велможитѣ на българския народъ, понеже най-добритѣ отъ тѣхъ дойдоха (съ молба) при моето царство, азъ, като човѣкъ, бѣхъ победенъ, виждайки ставащитѣ ежедневно толкова български кръвопролития; оттука азъ бѣхъ побуденъ въ сърдцето къмъ състрадание и всички искания изоставихъ и къмъ собствениѣ си преди граници въ Спарта и Доратъ окончателно опредѣлихъ земята на западната ромейска страна. Поради това, когато ми се поиска

¹⁾ N. Gregoras, ib., p. 56, 13—57, 3.

²⁾ Г. Акрополитъ нарича царския тъсть δ' Ῥώσος Οὐρός, който не е никой другъ освенъ споменатия по-горе князь Ростиславъ. За това вж. Соп. Jireček, Archiv f. sl. Phil. XXI (1898), S. 623—624. — Ср. сжшо П. Никовъ, каз. съч., стр. 60—61.

³⁾ Acropolita, ib. 126. 29—127, 12.

да пристѣпя къмъ клетва, азъ открито извършихъ знака на истинската вѣра, като получихъ сжщото отъ страна на отблъскващия“.¹) Колкото и да се стареа Теодоръ II Ласкарисъ да представи тукъ, че мирниятъ договоръ билъ сключенъ по негово благоволение и желание, все пакъ ясно личи отъ думитъ му, че мирътъ билъ еднакво желателенъ и отъ дветъ страни; съ това се обяснява и неговото особено разположение къмъ Ростислава.

Що се отнася до условията на мирния договоръ, то споредъ Акрополита, тѣ били: българскиятъ царъ въ лицето на своя представителъ се задлъжилъ да върне крепостъта Цепина на никейския императоръ, а последниятъ — да пази мира съ българитъ, при което изрично било казано, че и дветъ страни ще се задоволятъ отъ по-раншнитъ граници, т. е. каквито тѣ били при Ивана Дука Ватаци.²) Тия данни напълно се сходятъ съ това, което ни дава самъ Теодоръ II Ласкарисъ въ споменатото окръжно послание: „отстѣпена именно бѣше на моето царство, продължава той, казаната великолепа крепостъ Цепина, която се намира на върховетъ на Родопитъ около известната планина Книшава (ἡ Κνισάβα.³) Тая знаменита и чувовна крепостъ, която е обиколена наоколо съ твърде укрепени мѣста, много близко до българскитъ области има своитъ съединения (врѣзки) по-навжтре отъ ония, които сж подъ нея, най-укрепена, изобщо казано, най-недостѣпна, съвършено непревземаема, — се напада и се побеждава и завладява само отъ ромейската войска, и непредавана завоевава се и се подчинява само отъ нея, — крепостъ, въ която станаха много и голѣми борби. Защото кой не се сражава за нея? Кой отъ старо още време не се облича въ ризница? Тоя, който я притежава, се побеждава съ превземането ѝ и лишаващиятъ се я нарича най-силна. И защо трѣба много да се говори? Въ нея воинствениятъ Аресъ насочи български и ромейски войски и (произлѣзе) голѣма борба въ нея и за нея и смущение поради нея. Мъртвитъ преди българи чрезъ нея и сега се надѣваха животъ да заживѣятъ (тамъ), а нашата превъзходна войска съ превземанието ѝ устрои победно тържество“.⁴)

Теодоръ II Ласкарисъ нарича мирния договоръ „великъ даръ, защото билъ отъ Бога и се предава на тѣхъ, божиитъ хора, като божи даръ, който преди оставаше невидимъ, очертава границитъ и туря печатъ на цѣлия пай“; а за самата граница императорътъ казва следното: „дарътъ“, т. е. договорътъ, обгражда Сардика (София) и

¹) Theodori Ducae Lascaris epistulae CCXVII, editio Nicolai Festae. Firenze 1898. Appendix I, p. 279—282 подъ надсловъ: Τοῦ αὐτοῦ ἀπαναγνωστικὸν ἀποσταλὲν πρὸς ἐν τῇ Ἐφ., ὅτε ὁ τῶν Ῥωσῶν ἀρχὼν ἦλθε εἰς τὸν τοιοῦτον βασιλέα ἐκτεθῶν λῦσαι τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχην, ἀντιδοῦναι δὲ αὐτῷ τὸ κάστρον τὴν Τζεπάινα Вж. стр. 280, 34—281, 31 — Ср. не съвсемъ точния преводъ на това послание у Г. Баласчевъ въ „Минало“, кн. 5 и 6 (1911). стр. 60—66.

²) Acropolita ib., p. 127, 12-16.

³) Едва ли може да се приеме, че тая пл. Книшава е сжщата оная, която се споменува въ житието на св. Ивана Рилски, защото мѣстонахождения а имъ не се съвпадатъ. Вж. С. Јирѣчек, п. т. стр. 624. — Йор. Ивановъ, Св. Иванъ Рилски и неговиятъ манастиръ. София 1917, стр. 12, бел. 2.

⁴) Epistula, ib. p. 281, 31—66.

Филиповия градъ (Пловдивъ) откъмъ насъ македонцитѣ, и опредѣля за граница Велбуждъ (Βελεβοῦδιον—Кюстендилъ) и присъединява къмъ предишното състояние и знаменитата областъ (ῥέμα) *скопска* и прочутата *вранянска*, включава Албанонъ (вѣроятно тукъ Елбасанъ) и границата достига до сръбскитѣ предѣли“.¹⁾ Отъ това не съвсемъ ясно опредѣляне на границата все пакъ може да се установи, че Пловдивъ и София оставали въ българска територия, като погранични обаче градове, какъвто билъ и Велбуждъ. Като нова отстъпка на територия трѣбва да смѣтаме присъединението на скопската и вранянската области, които по-рано Иванъ Ватаци не бѣ окупиралъ.

Особено интересенъ се явява края на посланието, гдето авторътъ въ аллигорична форма представя своята сила и победа надъ враговетѣ. „Кучето (κῶν), пише той, следъ като се съедини съ лъвчето (σχιμνος), и мечката (ἄρκτος), следъ като навлѣзе въ събранието, което се движи противъ насъ отъ ненаситна и звѣрска подбуда и полудѣло отъ лакомия, свише бѣха съвършено победени. Кучето биде обезглавено, лъвчето се спасяваше съ бѣгство, а мечката (най-неочаквано и най-странно) стана посрѣдникъ на двамата, и за да избѣлватъ плячкитѣ, които звѣроветѣ, следъ като ги заграбиха съ зѣби, отпратиха въ стомаха (σι), тя ги изплаши при удряне по главата съ нѣкакъвъ-си жезълъ (тояга) на ромейската царска експедиция. И тъй, ако лъвчета, кучета и мечки, най-дивитѣ и ненаситни звѣрове, като се изплашиха отъ меча на моето царство, се обърнаха къмъ договори и поклонение на него (царството), то какво друго варварско племе ще (посмѣе да) се сражава съ него (царството ми)? При божия сила това е недопустимо нито на думи, нито на сила, нито пъкъ съ помишление“ и т. н.²⁾ Ако се сѣди по сѣдбата и ролята на всѣко отъ споменатитѣ тукъ животни, то ние мислимъ, че подъ *куче* се разбиратъ *българитѣ*, които били обезглавени, т. е. че царътъ имъ билъ убитъ — събитие, което се отнася къмъ последнитѣ месеци на 1256 г.,³⁾ когато, вѣроятно, било написано и самото послание; подъ *лѣвче* се разбиратъ *куманитѣ*, които българитѣ бѣха повикали на помощъ и по-сетне се спасявали съ бѣгство при настѣпването на Теодора II къмъ Виза и Одринъ, и най-сетне подъ *мечка* — *маджаритѣ*, респек. Ростислава, който за голѣмо очудване на Теодора II се явилъ като посрѣдникъ на българитѣ и куманитѣ предъ никейския императоръ и ги принудилъ да повърнатъ всички завзети отъ тѣхъ земи чрезъ мирния договоръ, съ сключването на който Ростиславъ, както изглежда, свободно се разпореждалъ. Тукъ имаме доста ясни намеквания, че при уговарянето на условията Ростиславъ никакъ не отстоявалъ интереситѣ на българитѣ и на своя зетъ и тѣхенъ царъ и разполагалъ съ българскитѣ земи тъй, както за него лично било изгодно, съ други думи, Ростиславъ се поддалъ да бѣде подкупенъ отъ никей-

¹⁾ Ibidem, p. 281, 66—73.

²⁾ Ibidem, p. 282, 83—95.

³⁾ П. Никовъ, *каз. съч.*, стр. 77—81.

цитѣ и тѣхния императорѣ, за да бжде сключенѣ мирнияѣ договорѣ тѣй, както последнитѣ искали.¹⁾ Съ това тѣкмо се обяснява 1) отказътъ на императора отъ контрибуцията, която първоначално се предвиждала въ условията на мира; 2) отстъпката на скопската и врањанската области въ полза на никейцитѣ, — отстъпка, за която тѣй ясно говори Теодорѣ II въ своето послание, и 3) голѣмитѣ и многобройни подарѣци, съ които Ростиславѣ се върналѣ. „Когато всичко това било завършено, пише Акрополитѣ, така споредѣ желанието на владѣтеля, Ростиславѣ (*δ' Ῥωσος Ούρος*), следѣ като се разпращалѣ (*τοῦς τῆς ἀποχωρήσεως εἰπὼν λόγους*), заминалѣ съ царски щедрости; тѣ се наброявали до двадесетѣ хиляди откарани нѣща, като коне, платове и др.“²⁾ Мирнияѣ договорѣ билѣ сключенѣ въ края на юлий или презѣ първитѣ дни на августѣ (въ всѣки случай преди 6)³⁾ 1256 г., при което отъ византийска страна действувалѣ главно Г. Акрополитѣ, който самѣ казва, че той сѣставилѣ договорната грамота и присѣтствувалѣ, когато се давали клетвитѣ отъ дветѣ страни.⁴⁾ Следѣ заминаването на Ростислава, Теодорѣ II Ласкарисѣ останалѣ въ лагера си при р. Регина, докато кр. Цепина била предадена на никейскитѣ войски, но дали това последното е станало, Акрополитѣ нищо не споменува; знае се само отъ него, че презѣ септемвриѣ месецѣ императорѣтѣ заминалѣ за Солунѣ,⁵⁾ за да уреди окончателно отношенията си спрѣмо епирския деспотѣ Михаила II.

Между това регинскияѣ мирѣ не билѣ посрещнатѣ въ България добре. Въ Търново се вдигнало голѣмо негодувание противѣ царѣ Михаила II Асенѣ не само задето сключилѣ такѣвъ позоренѣ мирѣ съ императора, но и задето се поддалѣ подѣ влиянието на маджарския васалѣ — Ростислава, чиято намѣса въ българскитѣ работи произвела лошо впечатление между българското болярство, особено между старитѣ боляри, съвременници на Иванѣ Асеня II, за които всичко, което ставало около тѣхѣ, било колкото недопустимо, толкова и оскѣрбително. Доколко било силно негодуването, може да се сѣди по това, че, докато Теодорѣ II Ласкарисѣ се намиралѣ още при р. Регина на лагерѣ, очаквайки предаването на кр. Цепина, до него дошло известие, какво Ростиславѣ го излѣгалѣ: неговото посрѣдничество за сключването на мирния договорѣ било явна лѣжа; че той далѣ лѣжлива клетва и дохождалѣ при императора само за свои облаги; че всичко, каквото той направилѣ, е една само измама и при това той ималѣ като благовиденѣ предлогѣ, както казвали, да наруши клетвата именно това, че зетѣ му, българскияѣ царѣ, не приемалѣ мира

¹⁾ Че Ростиславѣ, наистина, билѣ подкупенѣ, се види и отъ признанието на самия императорѣ, предадено отъ Акрополита, п. т., стр. 129, 10—13. — Вж. и тукѣ по-долу.

²⁾ *Acropolita*, ib., p. 127, 16—23.

³⁾ *Ibidem*, l. 127, 24—27. — Близкияѣ веднага следѣ сключването на мира празникѣ е означенѣ у Г. Акрополита — деньтѣ на Преображение Господне, т. е. 6. Августѣ (с. с.).

⁴⁾ *Ibidem*, p. 130, 7—9.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 132, 30—133, 18.

на такива условия. Въпрѣки това, че близкитѣ на императора го увѣрявали и убеждавали, какво това не е истина, защото Ростиславъ, казвали тѣ, не за себе си само, но и за своя зетъ, българския царъ, далъ клетва и че не е възможно, щото единъ християнинъ да изпадне въ такова вѣроломство, Теодоръ II Ласкарисъ твърдилъ, че страстьта за пари го (Ростислава) докарала дотамъ, че той се решилъ на такова безчестно дѣло, и че тѣ не само не спечелили обичьта на българитѣ, но и напразно харчили толкова много пари. А когато императорътъ се обърналъ лично къмъ присѣтствуващия тамъ Георги Акрополита съ въпросъ, какво ще каже по това известие, последниятъ отговорилъ: „азъ съмъ на сжщо мнение, както и другитѣ, и мисля, че казаното е по-скоро лъжа, отколкото истина. Ако пъкъ Ростиславъ, както понѣкога става въ нѣкои случаи, се бѣ решилъ да даде лъжлива клетва, като отъ по-рано намислилъ да ни измами, то той ще има божеството за свой противникъ, а ние за своята истина и справедливостъ ще го имаме за защитникъ“.¹⁾

Акрополитъ по-нататкъ нийде не споменува въ своята хроника, дали въпросното известие, което съобщилъ императорътъ, се оказало истинско; това тъкмо мълчание негово показва, че то не е било вѣрно, защото както неговото мнение, тъй и онова на другитѣ велможи се потвърдило; въ противенъ случай той непременно би това отбелязалъ.²⁾ Наистина, Г. Акрополитъ, споменувайки за смъртъта на Михаила II Асень, представя го като такъвъ, „който питаелъ голѣма вражда противъ своя зетъ — императора и противъ ромеитѣ“,³⁾ а на друго мѣсто той казва, че императоръ Теодоръ сполучилъ да има миръ съ българитѣ само следъ избирането на Константина Тиха за български царъ и следъ оженването на последния за императорската дъщеря Ирина.⁴⁾ Обаче първото известие се отнася за времето преди регинския миръ, а второто произлизло не поради враждата на царъ Михаила къмъ Теодора Ласкариса, а поради събитията, които станали въ България наскоро следъ сключването на мира. Противната на царя и на маджарското влияние партия съставила къмъ края на 1256 г. цѣло съзаклятие противъ Михаила II Асеня. Начело на това съзаклятие застаналъ сега неговиятъ братовчедъ Коломанъ, вѣроятно синъ на севастократора Александра, брата на Иванъ Асеня II, който сполучилъ смъртно да нарани царъ Михаила, когато тоя се намиралъ вънъ отъ Търново, „съ знанието на нѣкои търновски жители“, както се изразява Г. Акрополитъ. Следъ смъртъта на царъ Михаила, която последвала веднага, Коломанъ съ помощьта

¹⁾ Ibidem, p. 128, 19—129, 22.

²⁾ Ср. П. Никовъ, каз. съч., стр. 80, бел. 3, който счита, че известието, получено отъ императора било вѣрно, и поради това Акрополитъ не се решилъ да събщи за заемането на Цепина отъ никейцитѣ; иначе той би трѣбало да опровергава и изказаното отъ него мнение по въпроса.

³⁾ Acropolita, ib., p. 152, 1—2.

⁴⁾ Ibidem, p. 152. 12—153, 3.

на привърженицитѣ си успѣлъ да се въдвори въ столицата, взелъ съпругата на убития царь за жена и се прогласилъ за български царь.¹⁾

Само по себе си се разбира, че новиятъ узурпаторь-царь Коломанъ II (1256—1257) и неговитѣ привърженици — боляри отхвърлили регинския миръ, и поради това главно не могли да се закрѣпятъ добритѣ отношения между никейския императоръ и българитѣ. Ние бихме очаквали, че Теодоръ II Ласкарисъ ще се възползува отъ новото размирно положение въ България, за да възобнови войната; обаче императорътъ не билъ въ състояние това да стори, защото, още докато билъ въ Солунъ, той получилъ съобщение отъ Азия, че източнитѣ граници на империята се заплашвали отъ татаритѣ, и поради това той побързалъ да се върне на изтокъ заедно съ цѣлата си армия. А пъкъ настаналитѣ следъ смъртъта на царь Михаила вътрешни безредици и борби правили българитѣ съвсемъ безопасни за никейскитѣ владения на полуострова. Но и унищожението на регинския миръ не помогнало съ нищо на България, защото, ако скопската и вранянската области не били отстъпени на никейцитѣ, тѣй като първата, а слѣдов. и втората, владѣлъ Константинъ Тихъ преди и следъ избирането му за български царь поне до 1263 г., то южно-българскитѣ области останали подъ властѣта на императора и следъ оженването на Константина Асеня за дъщерята на Теодора II Ласкариса въ 1258 г., защото крепоститѣ по севернитѣ склонове на Родопитѣ и въ 1260 г. се намирали все още въ ржцѣтѣ на никейцитѣ.

29. X. 26.

R é s u m é

Aussitôt après la mort violente du tsar Koloman I (1241—46), fils et successeur du grand tsar Jean Assen II, l'empereur de Nicée Jean Ducas Vatatzés (1222—1254) s'empara des territoires bulgares du sud moins par les armes que par une propagande soutenue parmi la population contre les Bulgares et leur nouveau souverain encore enfant, Michel II Assen. En 1246 Jean Vatatzés s'était emparé en Macédoine des villes de Seres, Melnik et d'autres forteresses, alors qu'en Thrace en l'espace de quelques semaines il avait soumis toute la région des Rhodops et la région de Tchepino de sorte qu'en Thrace la frontière entre les territoires bulgares et l'empire de Nicée, suivait la rivière d'Ebros, qui s'appelait déjà Maritza.

¹⁾ Ibidem, p. 152, 1, 4—6: 'Ο μὲν οὖν τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Μιχαήλ . . . πρὸς τοῦ πρωτεῖς ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καλιμάνου καιρίαν πληγὴν εἰδήσει καὶ τινων οἰκητόρων Τρινόβου, ἔξω ποῦ τοῦ τοιοῦτου διέγων ἄστεος, εὐθὺς, ἐτεθνῆσκει. ὁ δὲ φονεύσας αὐτὸν Καλιμάνος τὴν ἐκείνου λαβὼν γαμετὴν ἔδοξε τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν σφετερίσασθαι.

Cet état des choses se prolongea jusqu'en 1254; cette armée après la mort du puissant et énergique Jean Vatatzés, le tsar Michel II Assen, voulant reprendre les territoires bulgares perdus, entra en campagne. Il réussit à s'emparer de toutes les forteresses des pentes nord des Rhodops: Stenimachos, Perouchtitza, Kritchim de même que Tzepina dans la région d'Achridos (Ἀχρίδος), dans la région du cours moyen et inférieur de l'Arda: Oustra (Ostra?), Pérperakion et Krivo; en même temps toute la Macédoine de l'est passait sous la domination du tsar bulgare.

Devant ces succès rapides des Bulgares le nouvel empereur de Nicée, Théodore II Lascaris (1254—1258), décida de leur opposer de la résistance et entreprit une expédition en Europe tard dans l'automne de la même année. Traversant l'Hellespont (Dardanelles), il parvint rapidement devant Andrinople. Le tsar Michel, qui avait établi son camp près de la Maritza à la proximité de cette ville, ayant appris les mouvements de l'empereur, le retira avec célérité en territoire bulgare. N'ayant trouvé personne sur l'emplacement du camp des Bulgares l'empereur Théodore II continua à avancer d'Andrinople sur Berrhoe (anc.-bulg. Borouï, act. Stara-Zagora) dont il s'empara facilement et songeait même à pousser par delà les Balkans; l'hiver rigoureux et l'abondance de neige l'ayant empêché de réaliser ce plan, il se contenta de piller la ville et de repartir pour Andrinople emmenant avec lui un riche butin et beaucoup de prisonniers pris parmi la population de la ville. De là ses chefs militaires s'emparèrent de nouveau de la région d'Achridos, tandis que lui-même s'emparait de toutes les forteresses sur les pentes nord des Rhodops à l'exception de la forteresse importante et difficile à prendre de Tzepina. Tout ses efforts de s'en emparer restèrent vains en raison de l'hiver extrêmement rigoureux et de la résistance opiniâtre opposée par les défenseurs, de sorte que laissant une forte garnison à Dimotika, l'empereur retourna en Asie dans sa résidence de Nymphée.

Les nouveaux succès des Nicéens mirent de nouveau les Bulgares dans une situation embarrassée. Michel II se rendit clairement compte que la guerre avec Nicée n'est pas achevée; c'est pourquoi il se hâta d'améliorer ses relations, hostiles jusque là, avec les Hongrois par l'intermédiaire du prince russe Rostislave, vassal et gendre du roi des Hongrois, Bela IV. Ce rapprochement de la Hongrie fut scellé par la restitution formelle par les Hongrois des territoires bulgares de Belgrade et de Branitchévo et par le mariage de Michel II avec Marie, fille de Rostislave. Comptant peut-être sur l'appui des Hongrois, le tsar rentra en campagne. Allié aux Koumans il envoya une armée assez considérable en Thrace dans la direction d'Andrinople et de Dimotika pour piller le pays et effrayer les Nicéens.

Cette attaque fit revenir Théodore II Lascaris en Europe, qui au printemps 1256 passa l'Hellespont et après avoir repoussé les Koumans et les avoir refoulés en territoire bulgare, établit son camp près de la rivière Réguine (l'ancien Ergines, act. Erkené), où il attendait afin de réunir

ses troupes et attaquer la Bulgarie. Le tsar Michel II Assen, effrayé par la grande armée de l'ennemi et par les intentions de l'empereur, décida de prévenir la catastrophe inévitable en lui proposant de faire la paix par l'intermédiaire de son beau père Rostislave. Accompagné des gentils-hommes du peuple bulgare celui-ci se présenta devant l'empereur dans le camp près de Réguine et conclut la paix au nom de son beau-fils, le tsar bulgare, aux conditions suivantes: le tsar bulgare s'engageait à restituer la forteresse de Tzepina à l'empereur, lequel de son côté promettait de rester en paix avec les Bulgares; en outre il était expressément stipulé que les deux partis se contenteraient des anciennes frontières établies par Jean Vatatzés; d'après l'épître circulaire émise par l'empereur à l'occasion de la conclusion de la paix, les Bulgares cédaient également les régions de Scopié et de Vrania, qui n'avaient pas été occupées par Jean Vatatzés. En général il faut dire que le prince Rostislave défendit très mal les intérêts des Bulgares en négociant les conditions de paix et disposa des terres bulgares comme il trouvait avantageux pour lui; en d'autres termes Rostislave s'était laissé acheter par l'empereur de Nicée pour que la paix fut conclue suivant les désirs de celui-ci.

La paix de Réguine cependant fut très mal accueillie en Bulgarie où les bolyares s'indignèrent contre Michel II, l'accusant d'avoir signé une paix honteuse et de s'être laissé influencer par le vassal hongrois — Rostislave, dont l'immixtion dans les affaires bulgares avait produit une mauvaise impression. Cette indignation donna naissance à une conspiration contre Michel II qui fut assassiné à la fin de 1256 par son cousin Koloman II (1256—57); celui-ci réussit à s'établir à Tirnovo et s'emparer du pouvoir. Le nouveau tsar - usurpateur et ses partisans résilièrent le paix de Réguine; mais malgré cela, si même les régions de Scopié et de Vrania n'avaient pas été cédées aux Nicéens, puisque la première et conséquemment la seconde aussi, se trouvaient en la possession de Constantin Tich, avant et après que celui-ci fut choisi tsar des Bulgares c. a. d. au moins jusqu'en 1263, les territoires bulgares du sud restèrent soumis à l'empereur, même après le mariage de Constantin Assen avec la fille de celui-ci en 1258, puisque les forteresses des pentes nord des Rhodops se trouvaient en 1260 encore entre les mains des Nicéens.

Изъ една научна обиколка въ чужбина

D'une excursion scientifique à l'étranger

Отдавна се занимавамъ съ въпроса, да установя, де какви наши книжовни старини има, които биха послужили за извори при изучаване историята на езика ни. За България, мога каза, ми сж известни почти всички ржкописни сбирки, повечето отъ които съмъ и самъ изучилъ и описалъ¹⁾. За българскитѣ ржкописи вънъ отъ България, съ изключение на Българската и Загребската сбирки, които съмъ самъ изучавалъ, знаехъ само по описи. Съ отпуска, който ми се даде миналата година, имахъ възможность да посетя нѣколко града, за които знаехъ, че иматъ славянски ржкописни сбирки. Захванахъ отъ Българдъ. Ржкописната сбирка на Българската Народна библиотека бѣхъ изучавалъ още преди да излезе описътъ на А. Стояновича²⁾, а именно още на 1897 г., а сега искахъ да видя, какви има отъ тогава новопостъпили. Библиотечниятъ директоръ, г. Томичъ, бѣше тѣй любезенъ, че ми показва цѣлия ржкописенъ имотъ на Българската библиотека, и азъ намѣрихъ, че вънъ отъ ония, що ги е описалъ г. Стояновичъ, има 162 новопридобити ржкописи, отъ които, обаче, само 17 сж отъ българска редакция. Тѣхъ ги разгледахъ по-подробно и ги описахъ.

Ржкописна сбирка въ Българдъ притежава и сръбската Кралска Академия; тая сбирка описа пакъ Стояновичъ още на 1901 г.³⁾, но азъ не бѣхъ я преглеждалъ; сега ги прегледахъ и описахъ ржкописитѣ отъ българска редакция, каквито намѣрихъ 9 на брой. Трѣбва да забележа, че въ сръбската академия нѣма много стари ржкописи, а повече

¹⁾ Вж. Ржкописни сбирки въ България. Бѣлг. Сб. XIV, 10.

Ржкописната сбирка въ Рилския манастиръ. Бѣлг. Пр. VI, 10.

За Кюстендилската ржкоп. сб. вж. „Кюстендилско Четвероевангелие“, ПСп. LXVI.

Описъ на ржкописитѣ и старопечатнитѣ книги въ Соф. Нар. Библ., София, 1910.

Кирилски ржкописи и старопечатни книги въ Загребъ, София, 1912 (Сб. Ак. I).

Славянски ржкописи въ българската Академия на наукитѣ, София, 1916 (Сб. Ак. VI).

Славянски ржкописи и старопечатни книги на Народната библиотека въ Пловдивъ. София, 1920.

Описъ на ржкописитѣ въ Софийската Народна библиотека, т. II, София, 1923.

Книжовни старини отъ Елена, София, 1923, Год. на Соф. Ун., кн. XIX.

²⁾ Каталог Народне Библиотеке у Београду IV. Рукописи и старе штампане књиге, саставио Љуб. Стојановић. У Београду, 1903.

³⁾ Каталог рукописа и старих штампаних књига Српске Краљевске Академије, саставио Љуб. Стојановић, Беогр. 1901.

сж отъ по-ново време (XVIII—XIX в.), но сѣ пакъ славянски ржкописи преди XVIII в. има 142 кжса, повече отъ сръбска и руска редакция.

Въ Загребъ има на две мѣста славянски (кирилски) ржкописи: въ Югославянската Академия за наука и художество и въ Университетската библиотека. Въ Югославянската Академия има 140 кирилски ржкописа, постъпили тамъ като бивши имотъ на трима учени и любители на славянски книжовни старини: *Антонъ Михаловичъ*, нѣкогашенъ консулъ австрийски въ Солунъ, *Кукулевичъ Саксински*, известенъ хърватски историкъ, и *Стефанъ Верковичъ*, многозаслужилиятъ изследвачъ на Македония. Ржкописитѣ на Кукулевича сж повече отъ Босна и сж по-нови, докато ржкописитѣ на Михаловича и на Верковича сж по-стари и събирани по Македония, Тракия и Стара Сърбия (Призренско и Прищинско), затова и твърде приличатъ по външенъ изгледъ и по съдържание на ржкописитѣ въ нашитѣ библиотеки (София, Пловдивъ, Рилския манастиръ).

Повечето ржкописи въ Загребската Академия сж сръбска редакция; съ българска има само 10, между които и едно евангелие, писано въ Търново презъ XIII в., въ време на Константина Асеня. Писано е на пергаментъ и хартия, като хартийнитѣ листи на всѣка кола сж сложени между пергаментнитѣ. Датата на това евангелие, що го изучи и описа Valjaves въ Starine XX и XXI (Trnovsko tetrajevandjelije) не личи добре, но понеже въ записката му на последния листъ изрично се казва: **во лѣто . . . царьствоуащоу благовѣрномоу царю Констандиноу и Мнханлоу сыноу его**, то можемъ да бждемъ увѣрени, че евангелието е писано между 1258 и 1277 г. Цифритѣ на годината отъ сотворения мира не личатъ добре, защото записката е изтрита и следъ това поправяна, обаче сѣ пакъ може доста добре да се прочете **rsip . . . ѿ**, т. е. първата, втората и последната цифра отъ датата личатъ като 67 и 1; десетичната цифра не личи, та е на два пжти възстановявана: първомъ съ **к** (20), а отсетне съ **н** (50); но нито **к**, нито **н** не прилѣга, защото би излѣзло, че евангелието е писано преди възцаряването на Константина Асеня. Азъ мисля, че първичната цифра е била **п** (80), която, следъ като е била повредена, по-лесно е било да бжде прочетена като **к** или **н**, отколкото ако бѣше **о** (70), както предполагаше Лескинъ (Arch. IV, 512); и тогава годината излиза 1273.

Стари кирилски ржкописи въ Загребъ има и въ университетската библиотека, а именно два псалтира, едно евангелие, единъ апостолъ, единъ служебникъ и единъ типикъ — всички сѣ сръбска редакция.

Между малкото славянски ржкописи въ Любляна (столица на Словенско), пренесени тамъ заедно съ книгитѣ на Копитара, най-важни сж два: единъ старо-български (Супрасълски сборникъ) и единъ ново-български, а именно: Люблянски Дамаскинъ, що го проучи и издаде Ст. Аргировъ, МСб. XII (уводъ и текстъ) и XVI—XVII (изследване) съ три снимки. Люблянски дамаскинъ по всичко прилича на Протопопински дамаскинъ, постъпилъ преди нѣколко години въ Софийската

Народна библиотека отъ Пирдопъ (заедно съ Пирдопски Апостолъ). И азъ съмъ сега напълно убеденъ, че тия два дамаскина сж писани отъ едно и сжщо лице, писало първомъ Протопопински дамаскинъ, който е по-разширенъ, и отъ него извадило Люблянски дамаскинъ въ съкратенъ видъ.

Най-дълго време се занимавахъ, изучвайки ржкописитъ въ Берлинската държавна библиотека, отъ които привлѣкоха вниманието ми най-много известниятъ *Берлински Сборникъ*, пергам. средно-български ржкописъ отъ XIII в., за който писа най-напредъ Ягичъ въ *Starine* кн. V, и единъ дамаскинъ отъ 1703 год., по всичко еднакъвъ съ *Свищовски дамаскинъ*, що го издаде Милетичъ като кн. VII на Български старини. Изцѣло въ Берлинската библиотека има всичко 49 кирилски ржкописи, отъ които повече сръбска и руска редакция, а само три сж отъ българска, и то горнитъ два (Берл. Сб. и Дамаскинъ отъ 1703 г.) и едно влахо-българско евангелие отъ XVI в.¹⁾

Въ Лайпцигъ нѣма славянски ржкописи, а въ Мюнхенъ намѣрихъ само два, и то въ бившата придворна, сега народна библиотека (въ университетската нѣма сл. ржкописи), а именно едно влахобългарско евангелие отъ 1492 г. и прочутиятъ Мюнхенски илюстриранъ псалтирь, прекрасенъ ржкописъ отъ първата половина на XV в., писанъ за сръбския деспотъ Георгия Бранковича. Въ Мюнхенската библиотека прегледахъ отблизу и тѣй нареченитъ фрейзингенски молитви отъ X в., първи писменъ паметникъ на словенски езикъ.

Следъ Мюнхенската библиотека посетихъ Виенската (бивша придворна, сега държавна), дето намѣрихъ интересенъ за мене материалъ. Тѣй, освенъ вписанитъ въ каталога ржкописи, чието разгледвае бѣхъ захваналъ на 1923 г., сега ми изнесоха още 17 нови, неписани ржкописи, между които два старинни сборника отъ XIV в., търновска школа.

Въ Будапеща намѣрихъ тѣй сжщо доста славянски ржкописи, а именно 45 въ Народния музей и 11 въ университета, но отъ тѣхъ само 7 съ българска редакция; азъ, обаче, описахъ всичкитъ.

Следъ Будапеща посетихъ Букурещъ, дето работихъ надъ богатата ржкописна сбирка на Ромжнската Академия. Тукъ вече преобладаватъ ржкописи отъ българска редакция, само че по-старитъ ржкописи липсваха отъ библиотеката, понеже презъ войната, ужъ за по-голѣма сигурностъ, ги пренесли въ Яшъ, а отъ тамъ пѣкъ руситъ ги откарали въ Москва заедно съ много други ромжнски ценности, които и до днесъ още не сж повърнати.

¹⁾ Въ Берлинъ, между друго, се занимавахъ и съ научната дейностъ на Петъръ Берона, чиито съчинения намѣрихъ отчасти въ държавната библиотека и отчасти въ Метеорологическия институтъ. Поводъ за това ми даде обявената отъ Просвѣтното Министерство стогодишна прослава на „Рибния букваръ“, която имаше да стане на 7. XII. 1924. За тоя день приготвихъ и четохъ рефератъ върху Берона въ Берлинския студентски домъ „Родина“, който рефератъ развихъ и печатахъ сетне въ сборника, що издаде министерството въ Беронова паметъ.

И тъй, мога да кажа, че съ изключение на нѣкои менъ още непознати сбирки въ Русия, сега знаа, де, какви стари кирилски рѣкописи има въ чужбина и какво е тѣхното значение за историята на езика ни. Въ скоро време ще дамъ по-подробни описи на чуждестраннитѣ рѣкописни сбирки, що можахъ да прегледамъ презъ моята боравка въ чужбина¹⁾, а тукъ намирамъ за добре да се спра малко върху сборника на Виенската библиотека подъ № 149, който наричамъ *Виенски сборникъ*.

Тоя сборникъ възбужда интересъ не само съ разнообразното си съдържание, но и съ езика си, който представя любопитна срѣда между срѣднобългарски и новобългарски.

По съдържание стои твърде близу до *Панагюрски сборникъ* (Софийска Народна библиотека, № 433), що го описвамъ въ Описъ I, стр. 442—449. И той е отъ XVI в., както *Пан. сб.*, обаче не е запазилъ срѣднобългарската редакция чиста, а е повлиянъ частъ отъ черковния тогавашенъ езикъ (ресавска редакция) и частъ отъ народния говоръ.

Има 192 л. 4⁰ и е писанъ отъ разни рѣце — или, можемъ каза, съставенъ отъ разни книги.

Състои се отъ тия части:

I. Листи 1—6 (подшити не по редъ) съдържатъ частъ отъ житието на *Алексия Человѣка божии*. Правописъ ресавски (безъ носовки).

II. Листъ 7—26: *Физиологъ. Съ вгѣ похнаѣ жтїа со вѣсъ съставѣ слѣ ѿ вѣсѣ вѣщѣ ходѣщїи и лежѣщїи. Сло за лѣва ѿ црїи звѣрстѣ. Фиснѣгъ*. Следватъ сжщитѣ статии, както и въ Панагюрския сборникъ, само не въ сжщия редъ.

Résumé

Le regretté professeur, Mr. B. Tzonev, nous laissa sa dernière notte sur une excursion scientifique à l'étranger. Il y cherchait des manuscrits slaves et surtout des anciens manuscrits bulgares.

La collection des manuscrits slaves à la Bibliothèque Nationale de Belgrad ne possède que 17 exemplaires rédigés en langue bulgare. La collection de l'Académie Royale de la même ville n'en possède que 9.

A Zagreb (Agram) les manuscrits slaves sont groupés à l'Académie Jugoslave des Sciences et des Beaux-Arts et à la Bibliothèque universitaire. A l'Académie il n'y a que 10 manuscrits bulgares dont un

¹⁾ Следващитѣ редове сж добавени отъ покойния професоръ къмъ първата коректура на статията му презъ последнитѣ часове на неговия животъ. Изглежда, че тѣ сж останали незавършени, и ние ги издаваме така, както ги намираме саморжчно отъ него написани върху коректурната шпалта, която той не успѣлъ и да прегледа. *Бележка на редакцията.*

évangile du XIII s. de Trnovo (au temps du tzar Constantin Assène); l'Université ne possède que 6 manuscrits slaves tous rédigés en langue serbe.

Dans la petite collection de Ljubliana (capitale des Slovènes) on ne trouve que deux manuscrits bulgares: un ancien-bulgare (Souprasalsky sbornik) et un nouveau-bulgare (Damaskin de Ljubliana).

A la Bibliothèque d'Etat à Berlin on trouve 49 manuscrits slaves dont 3 bulgares: un (bien connu) Berlinsky sbornik (recueil de Berlin) du XIII s., un Damaskin de 1703 et un évangile valaque-bulgare du XVI siècle.

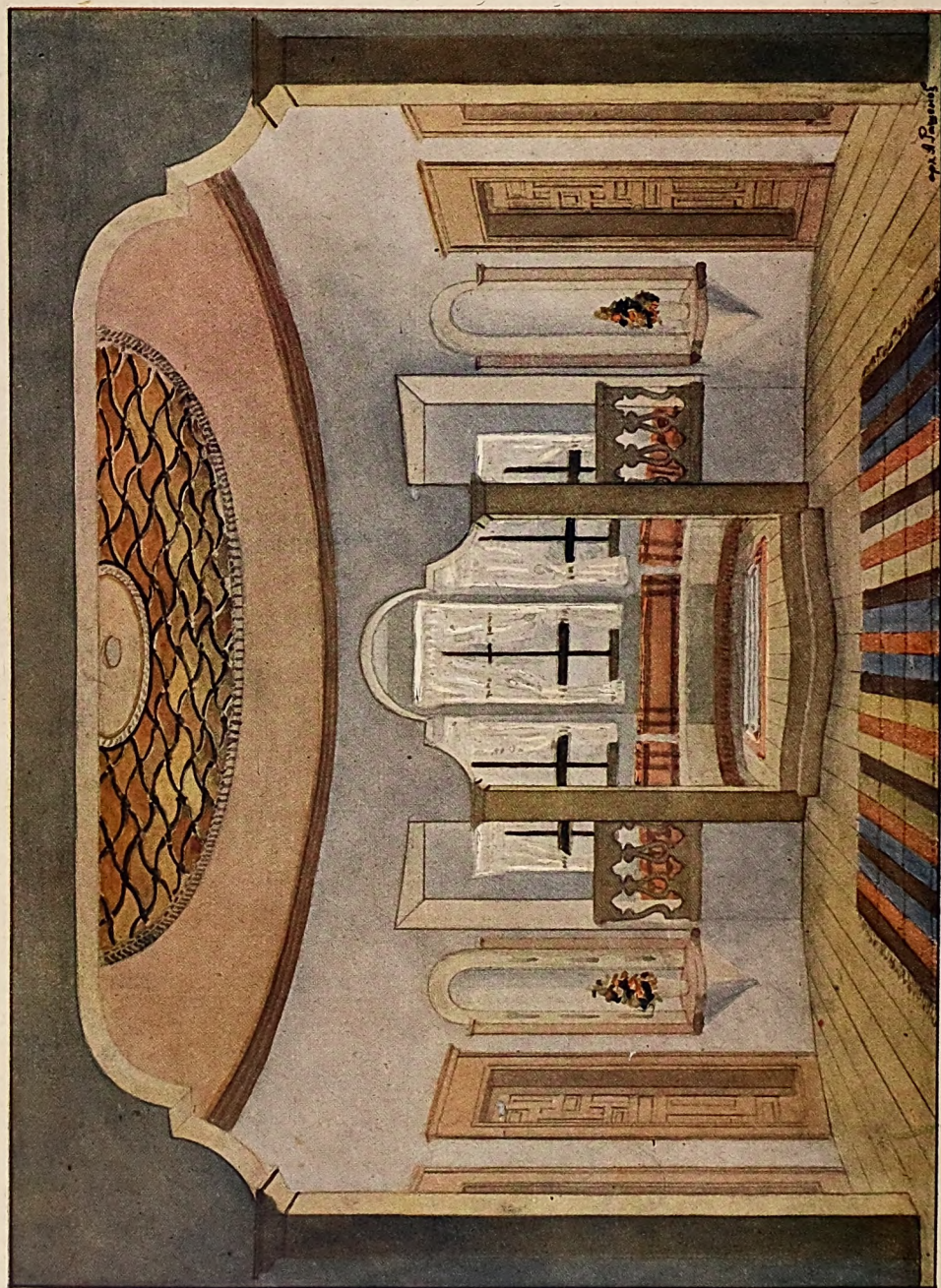
A la Bibliothèque Nationale de Munich on trouve un évangile valaque-bulgare de 1492 et le célèbre psautier de la première moitié du XV s. écrit pour le despote serbe G. Brancovitch.

A Leipzig il n'y a pas de manuscrits slaves.

La Bibliothèque d'Etat à Vienne (Autriche) possède une grande collection des manuscrits slaves très importants dont plusieurs bulgare, — à noter surtout le Sbornik (recueil) № 149, manuscrit bulgare qui tient place entre vieux bulgare et nouveau bulgare.

A Budapest on trouve 45 manuscrits slaves au Musée National et 11 à l'Université, mais toute la collection ne compte que 7 man. rédigés en ancien bulgare.

L'Académie Roumaine à Bucarest possède une riche collection des manuscrits dont la plus part rédigés en bulgare. Il semble pourtant que les manuscrits les plus anciens et les plus précieux seraient transportés à Moscou.

По акварель отъ А. Рашеновъ

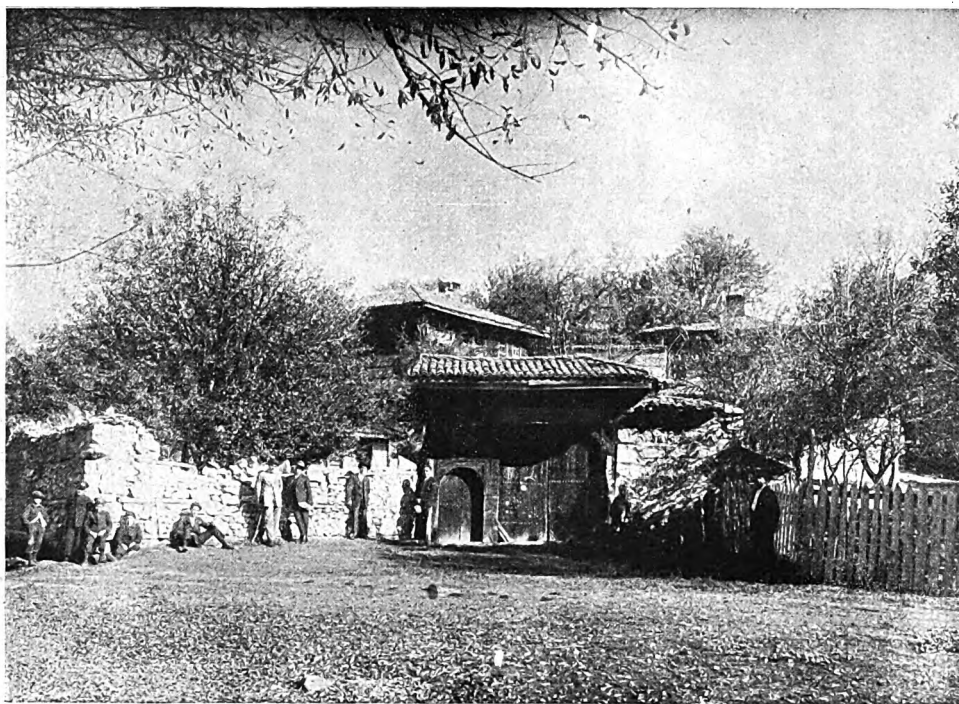
Копривица — Прусь въ кжщата на Каблешковъ

Кжщата на копривщенци

L'habitation de Koprivchtitza

I

Копривщица е може би единствениятъ балкански градецъ, който до день днешенъ е запазилъ напълно своята народна архитектура отъ времето на нѣкогашното свое най-голѣмо благосъстояние. А този старинненъ изгледъ на отдѣлната кжща, съ портището и високитѣ ѣ оградни стени

Обр. 1. Портище въ Копривщица.

(обр. 1); на легко извититѣ или едва зигзачни улици (обр. 2); на неправилнитѣ, но каточели затворени площади и на амфитеатралнитѣ квартали (махли), попѣлзjali по тѣснитѣ долове на нѣколко рѣкички (обр. 3) и по височинитѣ на нѣколко рида, придава на града единъ, особено

при ярко слънце, извънредно живописенъ изгледъ. А пъкъ това впечатление отъ Копривщица е запазено до днесъ само поради извънредно рѣзкия, настѣпилъ веднага следъ освобождението ни стопански упадъкъ на града.

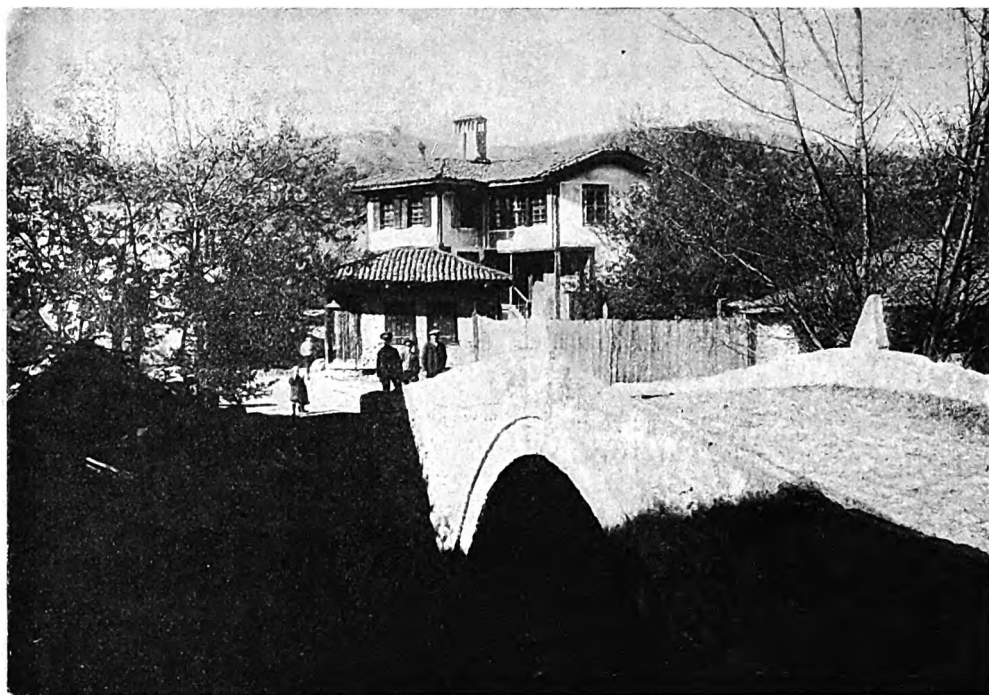
Упадъкътъ на Копривщица би билъ неминуемъ, даже да би се допустнало, че централната, вече българска властъ, за да запази своевременно благосъстоянието на града, би създало удобни и бързи щосейни и желѣзнопътни съобщения отъ Копривщица до София и Пловдивъ и би поощрило по този начинъ дървената индустрия и скотовъдството, така благоприятствувани отъ вѣковнитѣ и девствени гори

Обр. 2. Улица въ Копривщица.

на Сръдня гора. Даже да би станало това, все пакъ не би се намѣрилъ предприемчивъ копривщенецъ, който да остане въ родния си градъ и се отдаде на работа, свързваща го на едно мѣсто. Копривщенци сж били винаги вълнувани и владѣни отъ страстѣта да странствуватъ изъ първитѣ центрове на близки и далечни страни, да засѣдатъ тамъ на работа за дълги години и да спохождатъ родното си село само отъ време на време и то за кжсо. Странствуванията и продължителниятъ, често пожизненъ гурбетлъкъ на копривщенци се е налагалъ преди освобождението ни отъ тѣхнитѣ търговски и предприемачески нужди, отъ тѣхната жажда за благосъстояние, образование и първенство, които само родното имъ мѣсто не е могло, при тогавашнитѣ условия, да

даде. Следъ освобождението ни първи по положение и образование копривщенци, засѣднали въ Цариградъ, Мала Азия, Египетъ, Букурещъ, Москва, Манчестеръ и другаде, се прибраха въ свободното си отечество, главно въ Пловдивъ и София. За смѣтка на тия два града бѣ изпразднена и непрекъснато, даже до день днешенъ, бива изпразвана Копривщица отъ пѣ-будни, пѣ-образовани и пѣ-предприемчиви свои синове. Постепеното намаляване населението на Копривщица и нейниятъ стопански упадѣкъ предизвика и едно бавно, но сигурно саморухение на кѣщитѣ, изоставени на своята собствена участь отъ изхвѣркналитѣ

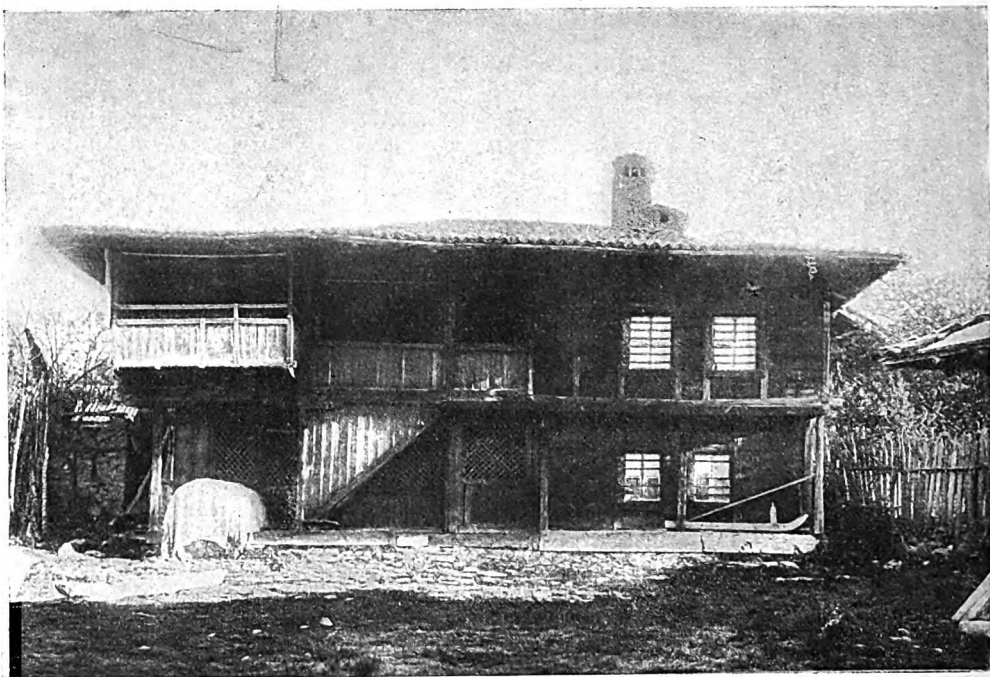
Обр. 3. Крайрѣчна улица въ Копривщица.

отъ тѣхъ притежатели. Рухенията на кѣщитѣ биде засилено и отъ това, че пѣ-голѣмитѣ отъ тѣхъ служеха за сушилни и складове на кашкавалъ, а по-малкитѣ, особено тия по крайнинитѣ на града, за оборъ на добитѣкъ (напр. кѣщата на Бенковски)¹⁾

¹⁾ Това стопанско положение и неговитѣ послѣдствия за състоянието и на кѣщитѣ изглежда скоро да се подобри. Копривщица се свързва стопански, а освенъ това тя се посещава презъ последнитѣ нѣколко години отъ голѣмъ брой лѣтовници (презъ 1924 год. 3000 души оставили тамъ 3 милиона лева). Това ще предизвика стѣгане и закрепване на старитѣ кѣщи и построяване нови. Властѣта би трѣбвало да вземе всички мѣрки, за да се строятъ нови кѣщи въ стилъ на старата постройка, а не както напр. въ Тръвна и Елена „модерни“ кѣщи.

II

Както всъко изкуство, изобщо културна проява, тъй и архитектурата на Копривщица се дължи на първо мѣсто на благосъстоянието на жителитѣ ѝ. Това благосъстояние се създаде и отъ ония, които живѣха въ родното си село и го напускаха временно само поради предприятията си, и отъ тия, които живѣха съ години, като търговци и занаятчи, въ разни голѣми центрове на турската империя и извънъ нея. За благосъстоянието на града допринесоха извънредно много и женитѣ, сестритѣ и дъщеритѣ и на еднитѣ и на другитѣ

Обр. 4. Кжщата на дѣдо Либенъ Каравела (дѣдо на Любенъ Каравеловъ) въ Копривщица.

копривщенци чрезъ непрерывната и усилена работа въ кжци на аби, черги и други ржчни производства.

Най-голѣма предприемчивость проявиха и най-голѣми богатства натрупаха ония копривщенци, които или закупваха беглика изъ балканскитѣ владения на турцитѣ, или пъкъ доставяха на Цариградъ огромни количества добитъкъ. Но не само тѣхнитѣ богатства, но и икономитѣ на извънредно пестеливитѣ копривщенци, прѣснати изъ Цариградъ, Мала Азия и Египетъ, постѣпваха въ Копривщица, когато тѣ посещаваха макаръ временно родното си село.

Временното пребиваване на голѣмитѣ предприемачи и продължителното на търговцитѣ—еснафитѣ изъ главнитѣ центрове на турската

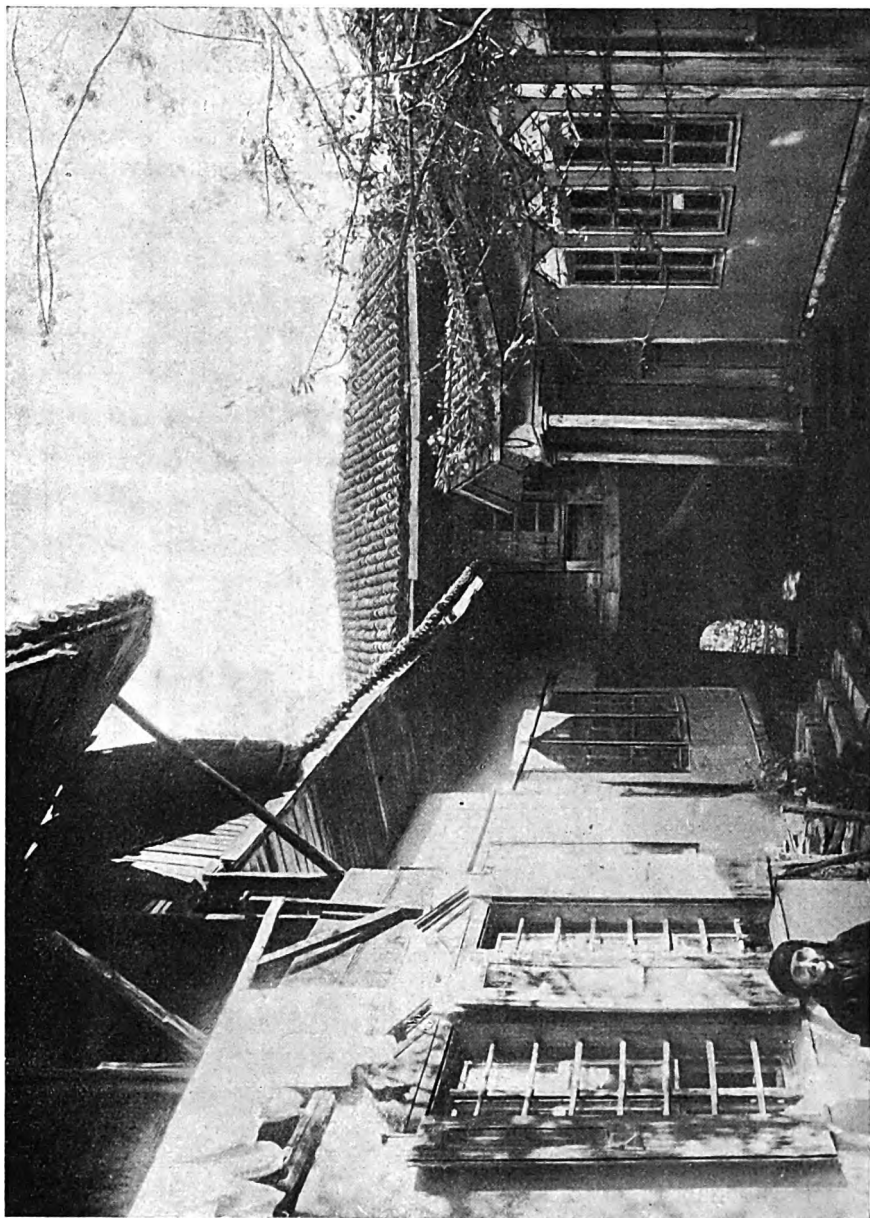
империя — ги сблъска не само съ турската жилищна кѣща и нейната мобилировка, но и съ голѣмата напълно ориенталска репрезентативност на първенеца-турчинѣ. Тая възприета отъ копривщенци голѣма репрезентативност, свързана съ жаждата за голѣмство и първенство, се прояви не само въ жилищната имъ постройка. Найденъ Горовъ се възмогна до руски консулъ въ Пловдивъ, Любенъ Каравеловъ създаде въ Москва нашата белетристика; въ Бѣлградъ омладина, въ Букурещъ революционния комитетъ; Петко Каравеловъ остана въ Москва, за да се прокара тамъ въ състезание съ руситѣ; Бенковски концентрира въ рѣцетѣ си революционното дѣло на Панагюрската област, Гешовци откриха търговска контора въ Манчестеръ, Палавѣевъ остана като голѣмъ

Обр. 5. Дворъ въ Копривщица.

чифликчия въ Каиро и пр. и пр. Чисто външно копривщенци заеха отъ турцитѣ табиятитѣ имъ, бабаитлъка имъ, сърменитѣ имъ дрехи. И нигде у насъ — освенъ въ Пловдивъ и то пакъ отъ копривщенци — мжжката чорбаджийска мода не стигна до една такава изискваностъ въ сукна, кожи, коприна, сѣрма, коне и оржия, както въ Копривщица. Никои чорбаджии, освенъ велешкитѣ, не изписаха портретитѣ — свои и на женитѣ си — въ църквата на Рилския манастиръ както копривщенскитѣ (презъ 1841 год.). И никой градъ или еснафъ не създаде по-голѣма, по-разкошна и по-тържествена стая въ тоя сѣщия Рилски манастиръ, както копривщенци. И нигде въ Бѣлгария, освенъ въ Копривщица, не може да видите почти въ всѣка по-голѣма кѣща толкова

видуалност по-особена, отколкото коя друга въ самата Копривщица, жителитѣ ѝ издигнаха своята архитектура, която по разточителността си (даже въ плана), по импозантността си и по обособяването на всѣка една кжща като една единствена въ Копривщица не се срѣща другаде у насѣ.

Обр. 7. Кжщата на Петко Догана въ Копривщица (изгледъ отъ двора).

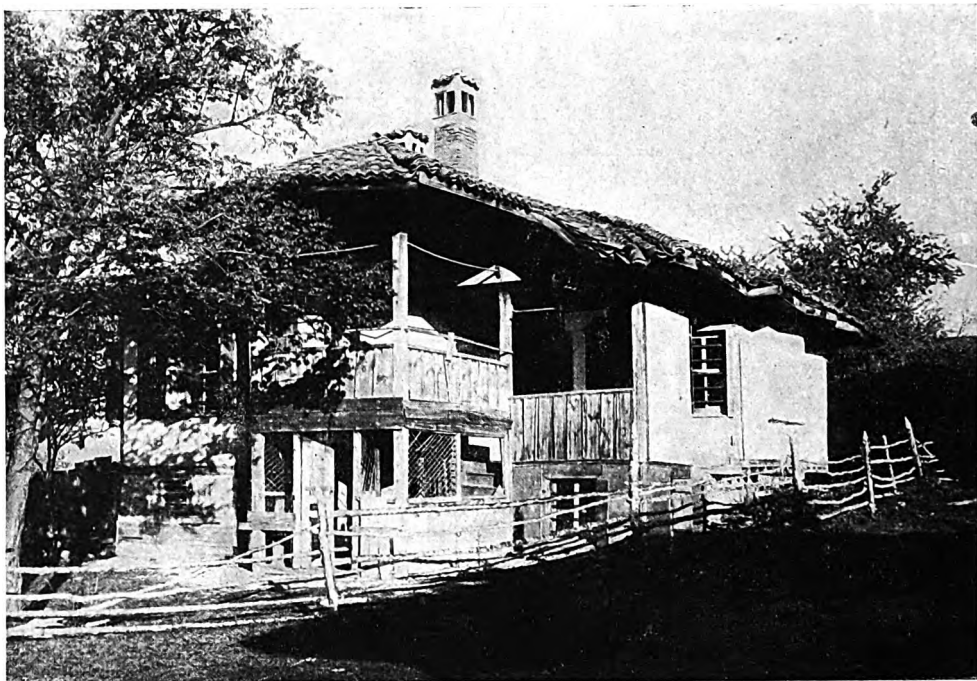
III

До каква степенъ копривщенецътъ е държалъ на своята кжща и е билъ гордъ съ нея — за това свидетелствува най-очевидно обстоятелството, че тамъ веднажъ построената кжща рѣдко е била разваляна

или поправяна. За да се създаде нѣщо по-съответно на забогатяването на притежателя имъ или по-отговарящо на модната архитектура построявана е била съвсемъ нова кжща (въ Тръвна дървената кжща е била пригодена къмъ паянтената архитектура).

Ето защо въ Копривщица, както нигде въ другитѣ заможни балкански градове, сжщесъуватъ още запазени и тритѣ вида кжщи: чисто дървенитѣ, паянтено-дървенитѣ или само паянтенитѣ и голѣмитѣ паян-тени кжщи — „конацитѣ“.

Много рѣдко се срѣща едноетажна кжща (обр. 7), т. е. такава съ подъ непосредствено на земята. Обикновено едноетажната кжща

Обр. 8. Кжщата на Геро Каравела (братъ на дѣдо Либенъ) въ Копривщица.

е съ нисъкъ сутеренъ (обр. 5). Сжщо така рѣдки сж и кжщитѣ, въ които долния етажъ служи само за изби и килери (обр. 8) или за входове (обр. 6). Обикновено кжщата — дървена, полупаянтена или паянтена-конашка — е двуетажна, горниятъ етажъ почти винаги по-издаденъ напредъ и съ още по-издадена напредъ стрѣха. Въпрѣки това подчертаване на хоризонталното измѣрение, въ всички кжщи господствува вертикалното измѣрение. То е изтъкнато отъ вертикалнитѣ греди на дъсчениитѣ стени при дървенитѣ кжщи (обр. 4, 5 и 6), отъ гредитѣ-стълпове по чардацитѣ въ долнитѣ и горни етажи (обр. 8, 9 и 10), отъ ржбоветѣ на еркеритѣ и прозорцитѣ при паянтенитѣ кжщи (обр. 12 и 13) и отъ високитѣ и тѣсни комини по покрива на кжщитѣ (обр. 4, 5 и 8). На това вертикално

измѣрение т. е. на движението на окоото не по хоризонталнитѣ, а по вертикалнитѣ линии се дължи впечатление, като че ли всички кжщи въ Копривщица, даже когато отворенитѣ чардаци заематъ половина, па и даже цѣлъ етажъ, сж по-затворени, отколкото сж въ действителность (обр. 4, 8, 9 и 10). А чрезъ това е постигната една единна, стѣгната композиция на кжщата.

Като единъ отъ главнитѣ характерни белези и на копривщенската кжща е нейното стремление да излезе извънъ четиритѣ свои стени. Това стремление е дадено на първо мѣсто отъ издаденитѣ напредъ горни етажи и стрѣхи (обр. 2, 4—6, 11—14), а следъ това и отъ еркеритѣ (обр. 6, 12 и 13), чардацитѣ (обр. 4, 8—10) и голѣмитѣ омивалници (обр. 4). Съ това стремление е свързано и разбиването,

Обр. 9. Метохътъ въ Копривщица.

отварянето на затворенитѣ стени и чрезъ широко открититѣ чардаци. Въ това отношение копривщенската кжща привидно като да не съответствува на тамошния суравъ климатъ не само зиме, въ ранна пролѣтъ и късна есенъ, но и презъ лѣтнитѣ нощи (Копривщица лежи 1070 м. надъ морското равнище). Кжщата не е построена въ разрѣзъ съ мѣстния климатъ. То съответствува напълно на практичното разпредѣление на етажитѣ на кжщата. Долниятъ етажъ е зимниятъ, затворениятъ, съ жилищни стаи, кухня и килери. Горниятъ е лѣтниятъ и приемниятъ. Когато кжщата е само едноетажна (обр. 5), отворитѣ на чардацитѣ сж затворени съ гжсти „харемни“ решетки. Освенъ това и лѣте копривщенци се покриватъ презъ хладнитѣ нощи съ губери и кебета.

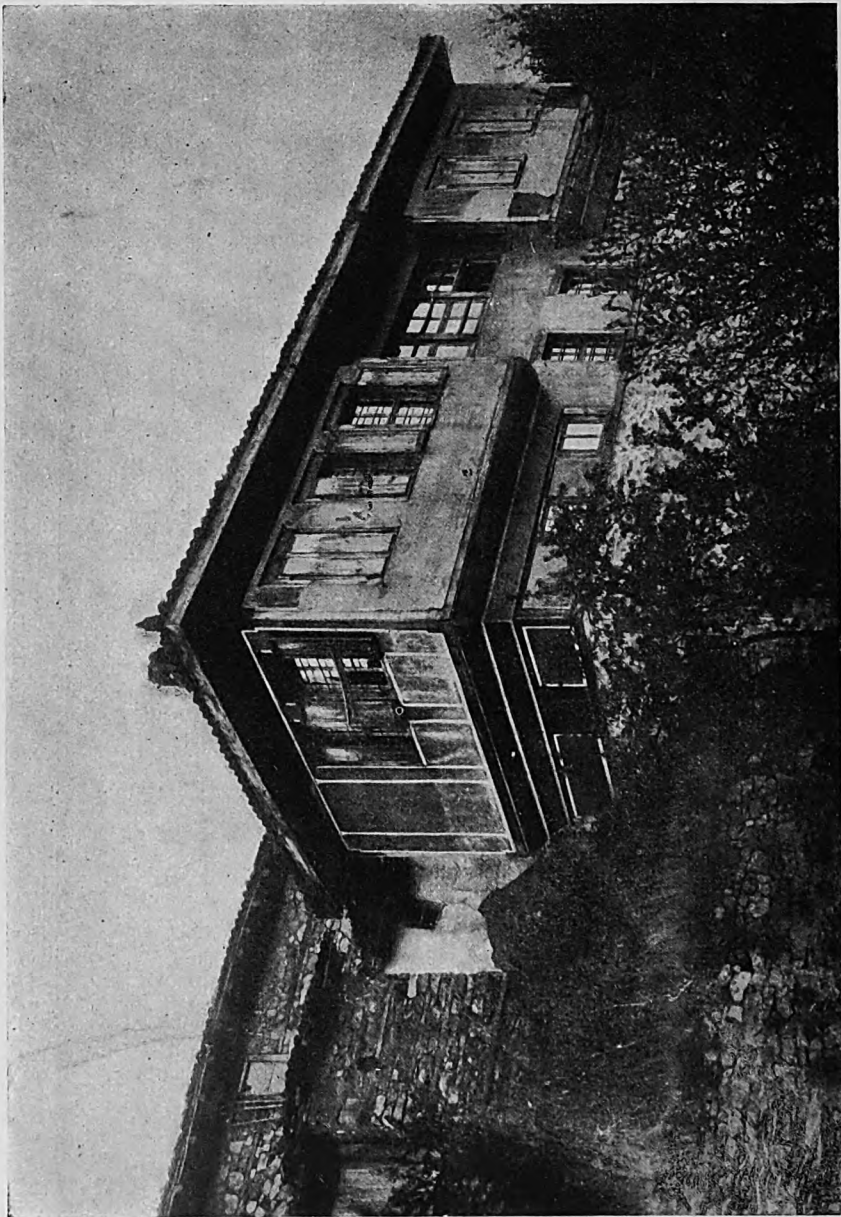
бюли и гостнитѣ стаи съсъ и безъ еркери. Интимна спретнатостъ владѣе въ долния етажъ, репрезентативна просторностъ въ горния етажъ. Тази представителна просторностъ е проявена чрезъ издаването

Обр. 11: Къщата на хаджи Иванъ Маджара.

на горния етажъ напредъ, чрезъ отворенитѣ чардаци, чрезъ разноформенитѣ еркери. Къмъ репрезентативността на цѣлата къща, а не само на горния ѣ етажъ, спадатъ колонитѣ (обр. 10) широкитѣ вхо-

дове и стълбища (обр. 10, 11 и 14) по долния етажъ и голѣмитѣ двукрили съ широка седловидна стрѣха портища (обр. 14) на двора къмъ кжщата и неговитѣ високи стени.

Обр. 12. Бозовата кжща.

Но до като репрезентативността на копривщенската кжща е дадена въ външността ѝ отъ голѣми разкрити маси, отъ едри линии на еркери, чардаци, стрѣхи и комини, отъ колонади, стълбища и пор-

тища, репрезентативността на вътрешността на къщата, особено от горния етаж е даденъ, не само отъ разпредѣление стаитѣ около

Обр. 13. Кableшковата къща въ Копривщица (изгледъ отъ улицата).

единъ голѣмъ централенъ вистибюлъ или по вътрешнитѣ стени: на голѣмия откритъ чадъръ, но и отъ деталната украса чрезъ декора-

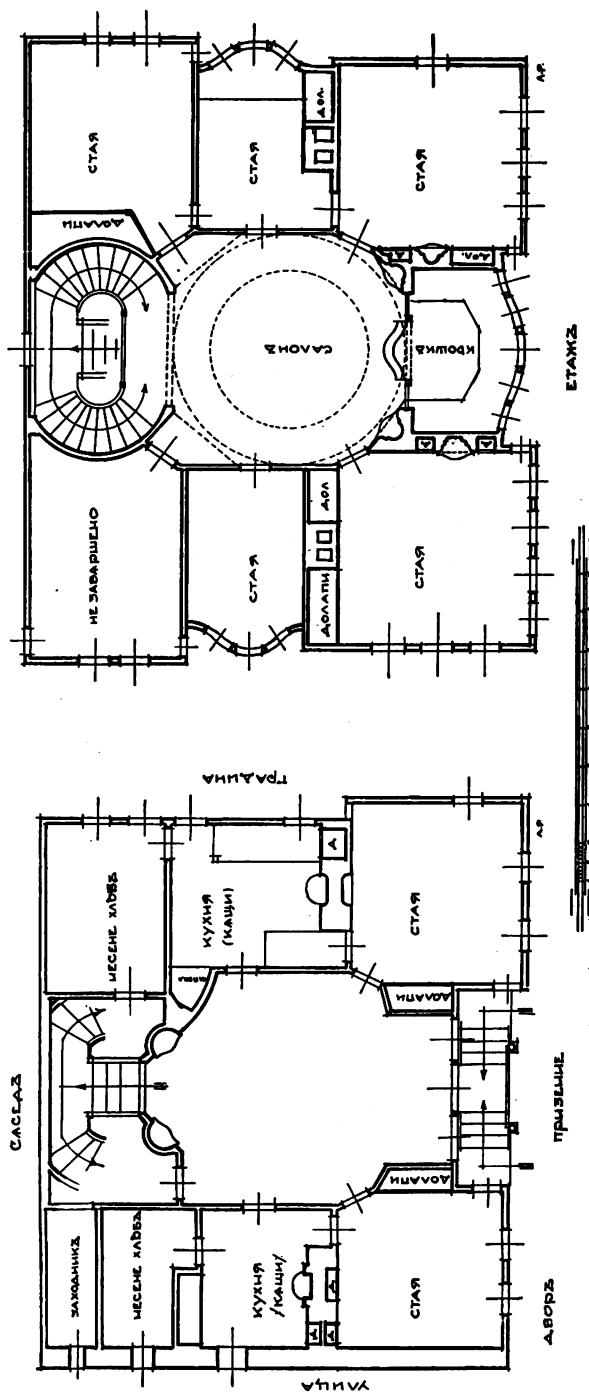
тивно разчленение на тавани, входове към чардаци и еркери, на врати, долапи и дървени ниши, на печки и дървени балустради и пр. (вижъ цвѣтната таблица).

Обр. 14. Калешковата кжца въ Копрившица (изгледъ отъ двора).

И тъкмо съ тая външна и вътрешна репрезентативность на коприв-
щенската кжца е свързано и индивидуализирането на всѣка отдѣлна
кжца, колкото репрезентативностьта и да убива индивидуализацията,

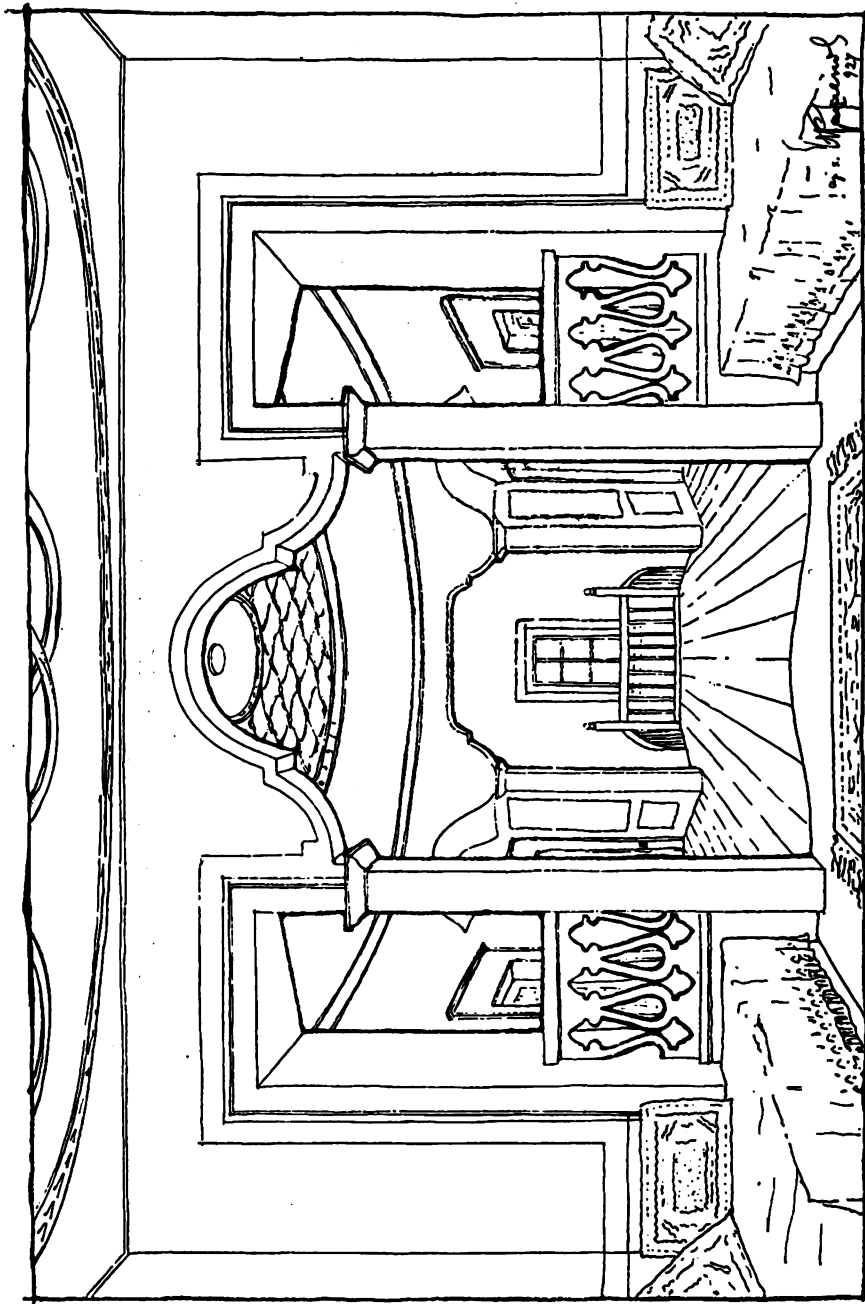
не само въ архитектура, но и въ всѣко изкуство, и въ живота. Тази индивидуализация, дадена въ вѣтрешността на кѣщата отъ разпо-

Обр. 15. Планъ на кѣщата на Каблешковъ (по архит. Рашеновъ).

бразното разпредѣление на стаитѣ и на отдѣлнитѣ форми (тавани, долапи, белустрати, печки и пр.), е проявена въ вѣншността на копи-

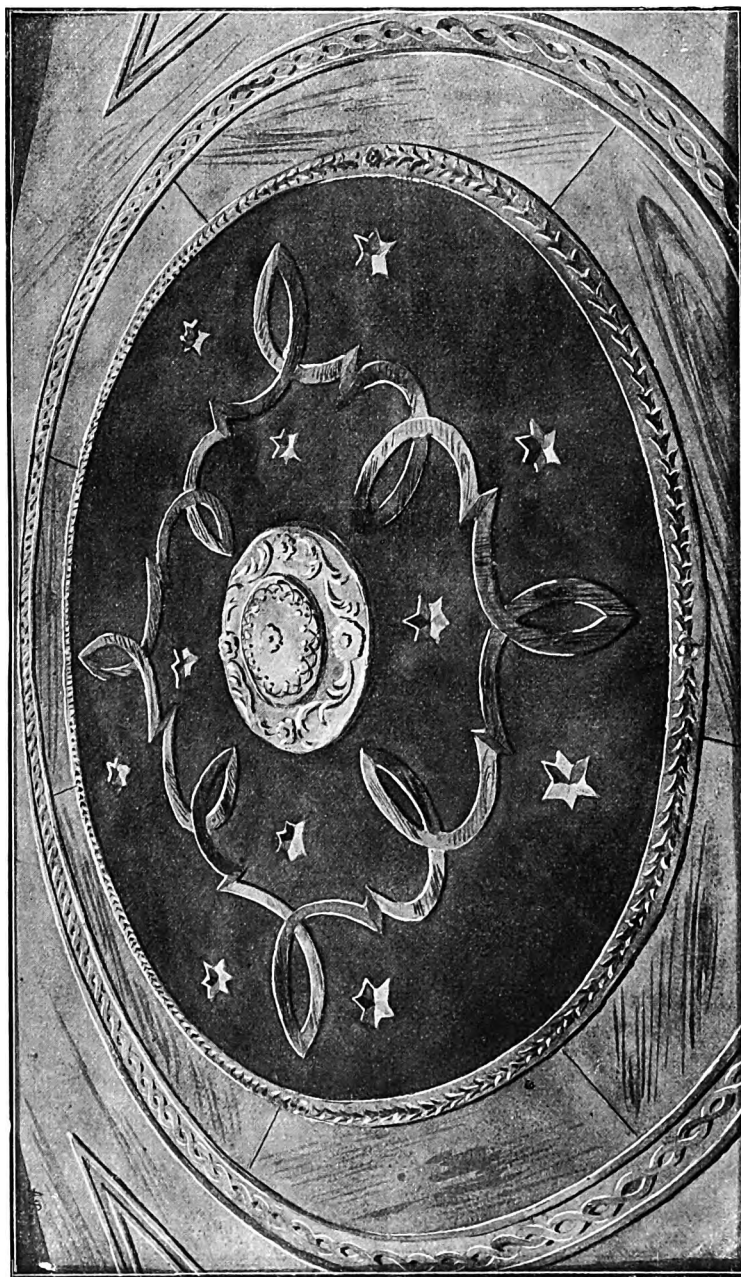
щенскитѣ кѣщи въ обособяването на най-характернитѣ тѣхни признаци. Такива признаци сѣ отвореностъ или затвореностъ на цѣлата кѣща,

Обр. 16. Салонъ въ кѣщата на Каблешковъ, изгледъ къмъ вътрешното стълбище (по архит. Рашеновъ).

а малката или по-голѣма издаденостъ на горнитѣ етажи и стрѣхи; разчленения на етажитѣ чрезъ колони, стълбища, прозорци, еркери, чар-

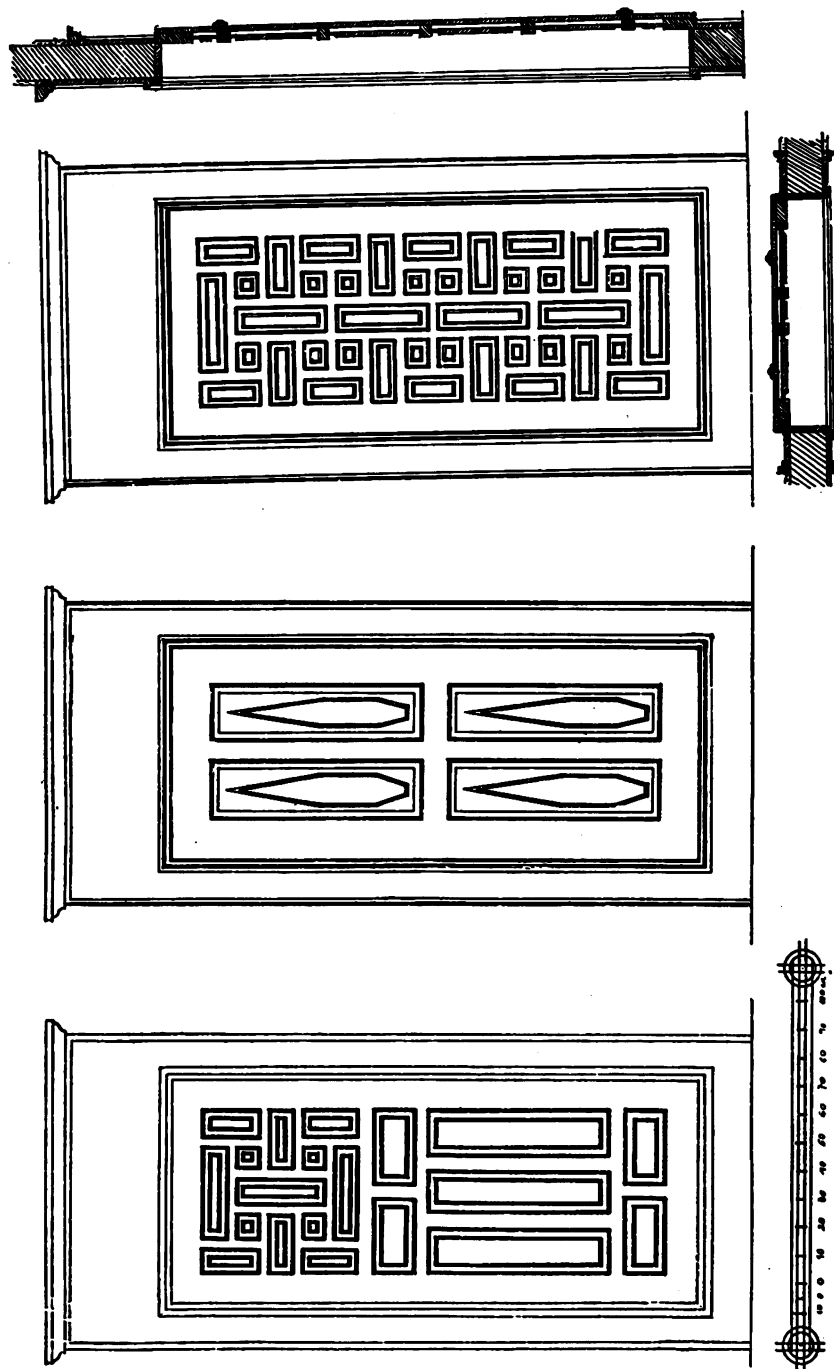
даци; симетричностъ или несиметричностъ на кжщитѣ, прави или вити стрѣхи. Най-добъръ примѣръ е дървения конакъ на Доганци (обр. 6).

Обр. 17. Таванъ въ кжщата на Каблешковъ (по архит. Рашеновъ).

Той се състои отъ два етажа; отъ тѣхъ първия е заетъ само отъ портището (обр. 6), извититѣ подпорни греди (обр. 7), и стълбитѣ

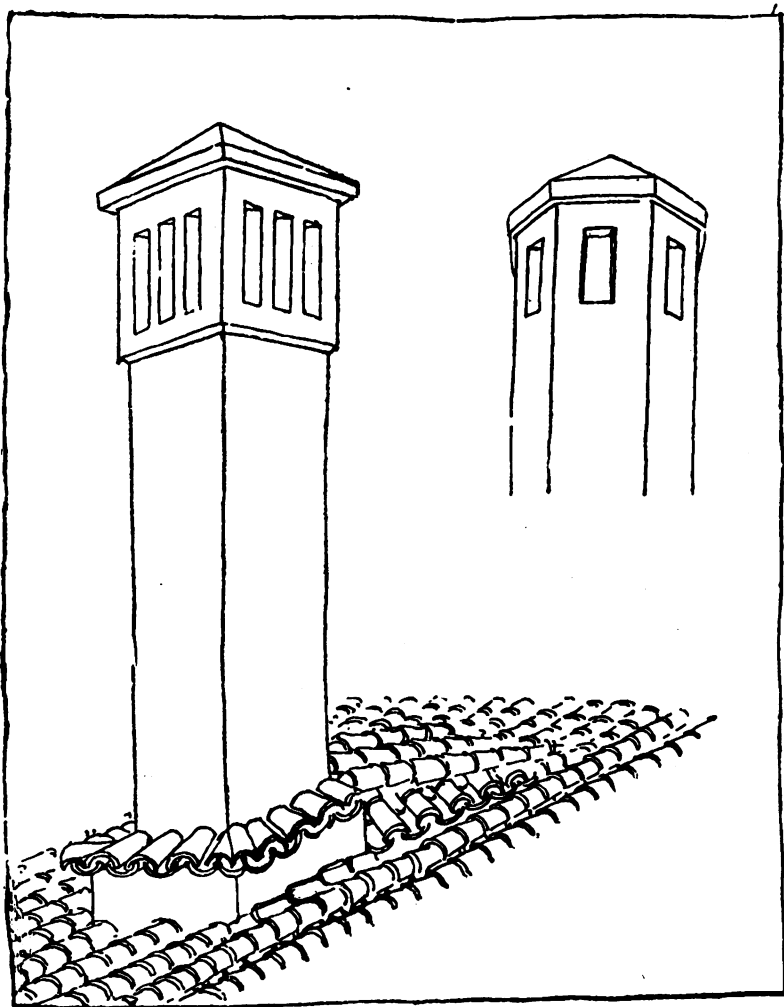
къмъ горния етажъ; на половината на тая стълба има въ дѣсно врата
къмъ кухнята, която се намира въ паянтеното здание (въ дѣсно на

Обр. 18. Врати въ кжщата на Каблешковъ (по архит. Рашеновъ).

обр. 7); въ горния етажъ на кжщата — чардакъ, на цѣлото проте-
жение къмъ двора, срещу чардака една голѣма огромна стая съ мин-

диръ край тритъ дѣсни прозорци (обр. 6), насрѣща долапи; до тая стая се намира килеръ за завивка (обр. 6, най-дѣсниятъ прозорецъ на фасадната стена), а предъ голѣмата стая, отъ страна, се намира малка стаичка съ камина (обр. 6, стаята съ страничния еркеръ) — това е стаята, дето чибукчията е палилъ чибуцитѣ. Този единственъ по своя

Обр. 19. Комини по къщата на Каблешковъ (по архит. Рашеновъ).

родъ може би не само въ България дървенъ палатъ, има една разточителна репрезентативностъ и индивидуалностъ, на която е присъща една невѣроятна простота въ разпредѣлението на цѣлата постройка и на конструкцията ѝ.

Résumé

Koprivchtitza est peut-être l'unique ville de nos régions montagneuses qui ait conservé intacte jusqu'à ce jour son architecture nationale datant de l'époque de sa plus grande prospérité. L'aspect ancien des maisons avec leur portail et les murs élevés qui les entourent (fig. 1), des ruelles sinueuses et zigzagantes (fig. 2), des places irrégulières et comme fermées, des quartiers disposés en amphithéâtre couvrant les ravins étroits de quelques ruisseaux et les hauteurs de plusieurs coteaux, donne à la ville, surtout les jours de soleil, un aspect des plus pittoresques. Cet aspect de Koprivchtitza n'a pu subsister jusqu'à nos jours que par suite de la mort économique de cette ville survenue brusquement au lendemain même de notre affranchissement. Le dépeuplement progressif de Koprivchtitza et son marasme économique entraînèrent la décrépitude lente mais continue des maisons abandonnées par leurs propriétaires; elle fut accélérée par le fait que les maisons plus grandes servaient de séchoirs et d'entrepôts à fromage, tandis que les plus petites et surtout celles situées plus loin du centre, étaient utilisées comme étables (p. e. la maison de Benkovsky).

Koprivchtitza doit son architecture en premier lieu à la prospérité de ses habitants. Cette prospérité fut l'œuvre de ceux d'entre eux qui, vivant dans leur village, le quittaient provisoirement pour affaires, aussi bien que de ceux qui, commerçants ou artisans, travaillaient dans différents grands centres de l'Empire Ottoman et ailleurs. Les femmes, — épouses, sœurs et filles de uns et des autres —, ont également contribué dans une large mesure à créer cette prospérité en fabriquant des manteaux de laine, des tapis et d'autres ouvrages de production manuelle.

Les habitants de Koprivchtitza qui se montrèrent le plus entrepreneurs et qui s'enrichirent le plus furent ceux d'entre eux qui rachetaient aux Turcs le droit de percevoir les impôts dans les territoires balkaniques de l'Empire, ou bien faisaient venir de Constantinople du bétail en grande quantité. Non seulement leur richesses, mais encore les économies des habitants de Koprivchtitza travaillant à Constantinople, en Asie-Mineure et en Egypte affluaient dans la ville.

Les courtes visites des entrepreneurs et les séjours prolongés des commerçants et des artisans dans les principaux centres de l'Empire Ottoman, mirent ceux-ci en contact non seulement avec la maison turque et son ameublement, mais encore avec le goût très oriental d'ostentation du notable turc. Ce goût du représentatif par les habitants de Koprivchtitza, joint à leur soif de grandeur et d'ostentation, se manifesta également dans leur maison d'habitation.

Pour montrer leur richesse, pour satisfaire leur sentiment de grandeur et de notoriété, et pour souligner, à l'intérieur même de la ville, une individualité plus originale, ses habitants créèrent une architecture qui par sa richesse (même dans le plan), par son caractère imposant et par la différenciation de chaque maison qui représente ainsi un modèle unique dans la ville, ne se trouve nulle part ailleurs chez nous.

A Koprivchtitza, contrairement aux autres villes riches des régions montagneuses, on trouve les trois types de maisons: les unes entièrement en bois, les autres mi-bois, mi-brique ou entièrement en brique et enfin les grandes maison en brique ou „konaks“.

On rencontre très rarement des maisons à un seul étage (fig. 7) c. à d. dont le plancher soit de plein pied avec le sol. Habituellement la maison à un étage a un entresol (fig. 5). On trouve non moins rarement des maisons dont l'étage inférieur sert uniquement de caves et de réduits (fig. 8) ou bien d'entrée (fig. 6). Ordinairement la maison — qu'elle soit en bois, mi-bois, mi-brique ou en brique, — est à deux étages, l'étage supérieur avançant sur l'étage inférieur, le toit avançant également sur le second étage. Malgré cette accentuation des dimensions horisontales, les dimensions verticales dominent dans toutes les maisons; elles sont marquées par les poutres posées verticalement dans les parois en planches des maisons en bois (fig. 4, 5 et 6), par les poutres employées comme colonnes dans les balcons des premiers et seconds étages (fig. 4, 8, 9 et 10), par les arrêtes des pignons et des fenêtres dans les maisons en brique (fig. 2 et 13), par les cheminées étroites et hautes sur les toits des maisons (fig. 4, 5 et 8). Cette accentuation des dimensions verticales, obligeant l'œil à suivre les lignes verticales plutôt qu'horisontales, donne l'impression que les maisons de Koprivchtitza sont plus fermées qu'en réalité même lorsque les balcons y occupent tout ou partie d'un étage. On obtient par là une composition d'un ensemble très un et très serré.

Une des caractéristiques essentielles de la maison de Koprivchtitza est la tendance de déborder ses quatre parois, tendance marquée par les étages et toitures en encorbeillement (fig. 2, 4—6, 11—14), par les pignons (fig. 6, 12 et 13), les balcons (fig. 4, 8—9) et les grands (fig. 4). Cette tendance est marquée également par l'ouverture de larges balcons dans les murs pleins. A ce point de vue, la maison de Koprivchtitza semblerait ne pas répondre au climat rigoureux de la région, non seulement pendant l'hiver, l'automne et le printemps, mais aussi en été (la ville se trouve à une altitude de 1070 m.). En réalité pourtant, il n'y a point là de contradiction, ces balcons correspondant à la répartition des étages de la maison: l'étage inférieur, fermé, est habité en hiver et comprend les chambres habitables, les cuisines et les chambres de débarras. L'étage supérieur comprend des appartements d'été et de réception. Lorsque la maison n'a qu'un seul étage (fig. 5), la baie du balcon est fermée par une épaisse grille „de harem“. En outre, en été, les habitants ont l'habitude de se couvrir pendant les nuits fraîches de chaudes couvertures en laine.

Cette division en appartement d'hiver destiné la vie intime et appartement d'été et destiné à recevoir les visites, fixe la répartition de la maison. De même qu'à Elena, l'étage inférieur est réservé à la cuisine, la cuisine et les chambres d'habitation, c'est pourquoi il présente rarement des balcons ouverts sans épaisses grilles turques en bois. Les étages supérieurs

comprennent surtout des balcons, de grands vestibules occupant le milieu de l'étage et des chambres pour recevoir avec ou sans pignons. Le confort intime règne à l'étage inférieur, alors que l'étage supérieur est plus représentatif et plus vaste; ce caractère est marqué par l'avancement de cet étage sur l'étage inférieur, par les balcons ouverts, par les pignons de formes différents. Le caractère représentatif de la maison entière est accentué par les colonnes, les larges corridors et escaliers, l'entrée de l'étage inférieur et le grand portail à deux battants et toit en arrête dans le muraille entourant la maison, de même que la hauteur de cette muraille.

Mais alors que le caractère représentatif de la maison de Koprivchtitza est marqué à l'extérieur par de larges masses ouverts, par les lignes saillantes des pignons, des balcons, des toitures et des cheminées, par les colonnades, les escaliers et les portails, à l'intérieur, surtout à l'étage supérieur il est représenté non seulement par la répartition des pièces autour d'un grand vestibule central ou bien autour des murs intérieurs grand parasol ouvert, mais encore par l'ornementation de détail des plafonds, des entrées des balcons et des pignons, des portes, des armoires et niches en bois, des poêles et balustrades en bois.

Contrairement à ce qui a lieu dans l'architecture, comme dans tous les arts et dans la vie même où une somptuosité excessive tue l'individualité, l'aspect représentatif l'intérieur et l'extérieur, de la maison de Koprivchtitza est lié au caractère particulier de chaque bâtiment. Cette différenciation, marquée à l'intérieur, par la répartition variée des chambres et des pièces de détail (plafonds, armoires, poêles, etc.) est accusée à l'extérieur par la particularisation de certains éléments propres à ce style: la présence ou l'absence d'ouvertures de la maison entière, l'avancement plus ou moins accusé des étages et des toits, la division des étages par des colonnes, des escaliers, des fenêtres, des pignons et des balcons, enfin la symétrie ou l'assymétrie des maisons, la ligne droite ou ondulée des toits. Le „konak“ en bois de Dogantzi (fig. 6) en offre le meilleur exemple. C'est une construction à deux étages dont le rez-de-chaussée est occupé par l'entrée (fig. 6), les poutres d'appui arquées et l'escalier conduisant à l'étage; à mi-hauteur de cet escalier il y a une porte donnant accès dans la cuisine qui se trouve dans la dépendance en brique (à droite fig. 7). A l'étage supérieur une galerie ouverte donnant sur la cour occupe toute la longueur de la maison. Le côté rue de celle-ci est occupé par une seule grande chambre avec un „minder“ (divan bas) le long des trois fenêtres de droite (fig. 6) et, lui faisant face, des armoires. A côté de cette grande salle se trouve une chambre pour ranger les couvertures (la dernière fenêtre, à droite, de la façade, fig. 6). A côté de la grande salle se trouve une petite chambre avec une cheminée (fig. 6, la chambre avec les pignons latéraux), c'est là que se tenait le „tchibouktchi“ (allumeur de pipes). Ce palais en bois, unique en son genre en Bulgarie et peut-être même ailleurs, présente une richesse d'éléments représentatifs et une marque d'originalité jointes à une extrême simplicité dans le plan et la construction.

Сътрудници и съдържание

Table des collaborateurs et des articles

	Стр. — Р.
Д-ръ Ал. Пѣевъ — Dr. Al. Péev. — Прославенъ день на Борисъ Дяковичъ — Le jour fêté de Boris Diakovitch	5
Вл. Дяковичъ — Vl. Diakovitch. — Семейство Ив. и Евдокия Дяковичъ — La famille Iv. et Eudoxie Diakovitch	79
Р. Поповъ — R. Popov. — Предисторически култови брадви въ България. — Haches cultuelles préhistoriques en Bulgarie	103
Проф. Б. Филовъ — Prof. B. Filov. — Антични скулптури отъ Пловдивъ — Sculptures antiques de Philippople	111
Проф. Г. И. Кацаровъ — Prof. G. I. Kazarov. — Тракийското светилище при с. Дийникли — Le sanctuaire thrace de Dynikli	127
Ив. Велковъ — Iv. Velkov. — Тракийската гробница при с. Старо-новосело — Le tombeau thrace de Staro-novo-sélo	171
В. Миковъ. — V. Mikov. — Гробна находка отъ Ковачовица. — La trouvaille funèbre de Kovatchovitza	181
Д-ръ М. Апостолидисъ — Dr. M. Apostolidis. — Обсадата и завладяването на Пловдивъ отъ Готитъ — Le siège et la prise de Philippople par les Goths	187
Н. А. Мушмовъ — N. A. Mouchmov. — Монетитъ на тракийскитъ царе — Les monnaies des rois thraces	195
Г. Фехеръ. — G. Féher. — Ешмедеме и други прабългарски думи върху надписа на Мадарския конникъ. — Echmédemé et d'autres mots vieux bulgares sur l'inscription du cavalier de Madara.	273
Проф. Ст. Младеновъ — Prof. St. Mladénov. — Арда, Марица и Тунджа — Arda, Maritza et Toundja	295
Проф. Д. Дечевъ — Prof. D. Déchev. — Приносъ къмъ трако-славянскитъ езикови отношения — Contribution aux rapports linguistiques thraco-slaves	311
Д-ръ Кр. Миятевъ — Dr. Kr. Miatev. — Старо-български надписъ при с. Калугерица — Une Inscription vieux-bulgare de Kaloughéritza	319
Проф. В. Н. Златарски — Prof. V. N. Zlatarsky. — Южна България въ края на XIII и началото на XIV в. — La Bulgarie du Sud pendant la fin du XIII et le commencement du XIV s.	327
Проф. Б. Цоневъ † — Prof. B. Tzonev †. — Изъ една обиколка въ чужбина. — D'une excursion à l'étranger.	343
А. Протичъ. — A. Protitch. — Къщата на Копривщенци. — L'habitation de Koprivchtitza	349

EDITIONS

de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv (Philippople)

Prix fr. s.

1. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv des 1901 jusqu'à 1908. 8°. Épuisés.*
2. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1909. Plovdiv (1910); 4°, p. p. 64 avec 2 planches. 6*
3. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1910. Plovdiv, 1911; 4°, p. p. 103 avec 3 planches. 6*
4. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1911. Plovdiv, 1913; 4°, p. p. 101 avec 3 planches 6*
5. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour les années 1912—1919. Sofia, 1920; 4°, p. p. 92 6*
6. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1920. Plovdiv, 1921; 4°, p. p. 83 6*
7. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1921. Plovdiv, 1923; 4°, p. p. 208 avec 9 fig. dans le texte et 3 planches hors texte 12*
8. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1922. Sofia, 1923; 8°, p. p. 199 avec 22 fig. dans le texte et 16 planches hors texte 12*
9. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1923. Sofia, 1925; 8°, p. p. 314 avec 234 fig. dans le texte et 4 pl. hors texte 12*
10. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1924. Sofia, 1926; 8°, p. p. 337 avec 43 fig. dans le texte et 14 planches hors texte 13*
11. *Annuaire de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv pour 1925. Sofia, 1927; 8°, p. p. 136 + 370 avec 113 fig. dans le texte et 17 planches hors texte dont 1 coloriée 20*
12. *Prof. B. Tzonev. — Les Manuscrits et les incunables slaves de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv. Sofia, 1920; 8°, p. p. XVI + 292 avec 40 planches phototypiques. 16*
13. *Nicolaï Raïnov. — La lettre et l'ornement dans les manuscrits slaves de la Bibliothèque Nationale à Plovdiv. Sofia, 1925; 8°, p. p. LXXV + 185 + V avec 370 fig. dans le texte et 37 planches hors texte 17*
14. *Mélanges Boris Diakovitch. — Recueil d'ouvrages concernant l'archéologie, l'histoire et la numismatique. Sofia, 1927; 8°, p. p. 372 avec 113 fig. dans le texte et 17 planches hors texte dont 1 coloriée 14*

En vente dans la Chancellerie de la Bibliothèque Nationale et du Musée à Plovdiv (Philippople)

Цена 350 лева — Prix 14 frs. s.

5 27897/
14

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 083805033